

REFORMÁTUS EGYHÁZI KÖNYVTÁR

Új folyam • 1/1

Sorozatszerkesztő
BOGÁRDI SZABÓ ISTVÁN

Kálvin János

AZ APOSTOLOK
CSELEKEDETEI
magyarázata

I. kötet

Kiadja
A Magyarországi Református Egyház
Kálvin János Kiadója
Budapest, 2010

SZABÓ ANDRÁS

fordítását átdolgozta

DOMÁNY JUDIT

Kálvin ajánlólevelét fordította

VLADÁR GÁBOR

Eredeti fordítás © Szabó András, 1941, 1943

Átdolgozott fordítás © Domány Judit, 2010

Ajánlólevél fordítás © Vladár Gábor, 2010

© A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2010

A kiadvány a Magyarországi Református Egyház által létrehozott

Kálvin János Emlékbizottság

könyvkiadói programja keretében jelent meg.

TARTALOM

Ajánlás	7
Előszó	9
A fordítás átdolgozójának megjegyzései	12
Kálvin ajánlólevele	14
Bevezetés az Apostolok Cselekedeteihez	23
Első rész	27
Második rész	57
Harmadik rész	102
Negyedik rész	123
Ötödik rész	145
Hatodik rész	170
Hetedik rész	184
Nyolcadik rész	237
Kilencedik rész	270
Tizedik rész	297
Tizenegyedik rész	335
Tizenkettedik rész	351
Tizenharmadik rész	365
Rövidítések	414

AJÁNLÁS

A Református Egyházi Könyvtár (vagy népszerű nevén: parókiális könyvtár) sorozat régi és régen megszakadt vállalkozása volt egyházunk szellemi életének. Ideje, hogy korszerűbb keretek között, több mint negyven (gyakorlatilag azonban hatvanöt) évi szünet után újrainduljon. Az egykori sorozatban 27 könyv jelent meg, s érdemét az mutatja legjobban, hogy vaskos kötetei között mindmáig használatos tudós munkák sorakoznak, jelezve a korabeli magyar reformátusság szellemi erejét és igényességét. Az egykori szerkesztőket, szerzőket és olvasókat azonban nemcsak általánosságban sarkallta a szellemi tájékozódás vágya vagy a gyakorlati keresztyén egyházi élet megannyi kérdése, hanem nagymértékben ihlette a korabeli Kálvin-reneszánsz is. Ahogy a kor szellemi mozgásait elemezve, immár több mint száz éve egy tudós kutató megjegyezte: ideje, hogy Kálvin újra előtűnjék.

Az újrainduló sorozat így egyszerre vállalkozik egy régen elsikadt folyamat ébresztésére, melyet azonban méltóképpen egy régi adósság rendezésével kezd. A Kálvin emléket idéző, 2009-ben kezdődött jubileumi sorozat ugyanis akkor hozza közel a nagy reformátort, ha történelmi jelentősége mellett (melyet az emlékezés megannyi formája eleve biztosít) feltárulkozik és hozzáférhetővé válik szellemi hatásának forrásvidéke is. Ez pedig mindegyre abban mutatkozik, ami magát Kálvint a saját korában és azóta is a legnagyobb hatású keresztyén gondolkodók, teológusok, szervezők és igehirdetők sorába emelte: Isten ígéjének olvasása, megértése és magyarázása. Bár a régi bibliamagyarázókat (s így Kálvint is) az idői távolság miatt szokásos elavultnak tekinteni, s munkásságukat az írásmagyarázat történetéhez sorolni, s akként is kezelni, e sorozat célja a legkevésbé sem ez.

A most induló sorozat, melyben először Kálvin újszövetségi kommentárjai jelennek meg (részben a már korábban megjelent fordítások javított, korszerű kiadásával, részben a lappangó fordítások kinyomtatásával, illetve a magyarra eddig le nem fordított munkák fordításával), azt a legmélyebb és eredeti református keresztyén meggyőződést szolgálja, hogy a lehető legteljesebben megértsük azt, ami Isten ígében, a Szentírásban tárul fel számunkra, hogy ugyanis kicsoda Isten, és milyen ő a számunkra (ahogy Kálvin fogalmaz legjelentő-

sebb rendszerezett bibliamagyarázó munkájában, az *Institutio*-ban). Ideje hát, hogy Kálvin előtűnjék? Ideje, hogy a magyar reformátusság szellemi ereje előtűnjék? Igen. De leginkább annak van ideje (mint mindig is volt és lesz), hogy Isten kinyilatkoztatása tűnjék elő, úgy és abban, ahogy önmagát szent igéjében kijelentette, ahogy azt egy-egy kor olvasója felfoghatta, s ahogy bármely kor igehallgatója a hirdetett igében a Szentlélek belső munkája által meghallhatta. Az újrainduló sorozat kötetei a keresztyén írásmagyarázat egyik legnagyobb alakjának, Kálvinnak munkáit közlik – azért is, hogy Kálvin újra kortársunk lehessen, de leginkább azért, hogy vele együtt tehesünk kísérletet az isteni kinyilatkoztatás megértésére, a Krisztusban elvégzett üdvözítő munka elfogadására, és az isteni akarat hálás teljesítésére.

Bogárdi Szabó István

ELŐSZÓ

Kálvin tiszta, klasszikus szövegeken iskolázott latinsággal megírt írásmagyarázatai a mai olvasó számára is időszerűek. Olyan olvasmányok, amelyek – az *Institutio*-tól eltérően – teológiájának a kevésbé „monolitikus” jellegét mutatják meg. E bibliamagyarázatok egyházi és teológiai viták tüzeiben születtek, Kálvin mégsem előre megfogalmazott gondolatokat kíván a Szentírással igazoltatni. Ő kitűnő iskolázottságánál fogva képes arra, hogy a humanista filológia módszereit felhasználva Isten igéjének üzenetét az adott helyzetnek megfelelően, a keresztyén tanítás számára elkötelező módon megfogalmazza. Elsősorban e két szemponton alapszik az írásmagyarázó Kálvin aktualitása, és e két szempont egyúttal különleges rangot is biztosít kommentárjainak a reformátori Szentírás-magyarázat területén, sőt, azon túl is.

Egyházunk már több ízben megpróbálta Kálvin újszövetségi kommentárjait magyar nyelven megjelentetni. A Református Egyházi Könyvtár számára még az I. világháború előtt lefordították a kommentárok jelentős részét, de kiadásuk már nem történhetett meg. Ígéretes kezdeményezés volt a II. világháború előtt Dávid Gyula (1902–1987) székelyudvarhelyi lelképásztor, teológiai magántanár vállalkozása, aki megjelentette az Evangéliumi Harmónia I–IV. (1939–1942), az Apostolok Cselekedetei I–II. (1941–1943) és az 1–2. Timóteus-levél (1939) magyarázatait Rábold Gusztáv (1873–1949) és Szabó András (1871–1957) gimnáziumi tanárok fordításában. Ez a munka azonban a világháborúval megszakadt. A Magyarországi Református Egyház Egypetemes Konventje 1949-ben ismételen felvetette valamennyi újszövetségi kommentár magyar nyelvre való átültetését és kiadását. A feladattal Nagy Barnabás (1909–1969) teológiai tanárt, nemzetközileg ismert Kálvin-kutatót bízták meg, aki 1954-ben a Római levél, 1965-ben a Zsidókhöz írt levél magyarázatát jelentette meg mintaszerű kiadásban. Sajnálatosan korai halála miatt a kommentársorozat terve elakadt.

A jelenlegi kiadói terv nagymértékben az elődök munkájára, az általuk elkészített és ma fellelhető fordításokra épít. Fontos változás, hogy a mostani fordítások nem a Corpus Reformatorum latin nyelvű szövegét veszik alapul, hanem a genfi Droz kiadónál az 1980-as évek

óta folyamatosan megjelenő összkiadás szövegét használják (Ioannis Calvin: Opera Omnia. Series II: Opera Exegetica Veteris et Novi Testamenti). Kálvin műveinek ezt a kritikai kiadását a Nemzetközi Kálvin-kutató Kongresszus az 1986-os, debreceni kongresszusán határozta el. Az egyes kötetek a mai kritikai szövegkiadás legkényesebb igényeit is kielégítik.

Az Acta-kommentár keletkezése

Mint ismeretes, Kálvin a Római levél kommentálásával kezdte meg írásmagyarázati tevékenységét. A mű 1540-ben jelent meg. Kálvin ekkor 31 éves, és ettől kezdődően egészen haláláig, folyamatos és intenzív munkával, egymás után jelentette meg a Szentírás könyveihez írt kommentárjait. Amikor tehát 1550-ben hozzálátott az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv magyarázatának kidolgozásához, már komoly tapasztalatokkal rendelkezik a Szentírás magyarázata terén. Pál apostol valamennyi levelét (a Zsidókhoz írt levelet is beleértve) kommentálta, a katolikus levelek magyarázatának latin nyelvű változatát pedig egy évvel később, 1551-ben adta ki. 1549 augusztusától – a genfi istentiszteleti Szentírás-olvasás *lectio continua* gyakorlatának megfelelően – már sorozatos igehirdetéseket tartott az Apostolok Cselekedeteiről. A kommentár első kötete (az 1–13. fejezetek) 1552-ben jelent meg a genfi Jean Crespin kiadónál. Ekkor megszakította az Acta kommentálását, és nagy lendülettel belefogott János evangéliuma magyarázatába, amellyel 1552 novemberében már el is készült. Csak ezután folytatta az Acta magyarázatát. A 2. kötet (14–28. fejezetek) 1554-ben jelent meg, az 1. kötet anyagával együtt, Crespin nyomdájában. Ugyanez a kiadó 1560-ban, tehát még Kálvin életében, ismételtén kiadta a teljes kommentárt. Jelen fordításunk e kiadás szövegének kritikai kiadása alapján készült.

A kommentár teológiai jelentősége

Kálvin a kommentár bevezetésében az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv jelentőségét néhány pontban megfogalmazza. 1. Lukács azért beszél a Szentlélek elküldéséről, hogy megtanuljunk: Krisztust a térbeli távolságok nem akadályozzák meg abban, hogy mindig az övéivel legyen. 2. Tanuljunk meg a Lukács által leírt eseményekből, hogy Krisztus országát a Sátán mindig dühösen támadja, a kereszt az evangéliumnak mindig kísérője lesz. 3. Amint Isten a saját egyházát régen csodálatos módon megtartotta, úgy velünk lesz ma is. 4. Az apostolok beszédei úgy tárgyalják Isten könyörületességét, Krisztus kegyelmét, a halhatatlanság reményét és a mennyei tanítás más főbb

részeit, hogy a kegyesség teljes foglalatát megtaláljuk bennük. 5. Ha ez a könyv nem maradt volna fenn, akkor semmit nem tudnánk az apostoli egyház kezdeteiről.

Kálvin a klasszikus trinitástan és a krisztológiai dogma alapján állva *teológiai exegézist* művel. Gondolkodásának meghatározó eleme Isten üdvösséget teremtő munkája, amely a világ teremtésétől kezdve, az ósatyákon, prófétákon és királyokon, valamint Jézus Krisztuson, az apostolokon és evangélistákon át egészen a jelenig terjed. Ezért mindaz, ami az egyház múltjában történt (az egyház Kálvinnál az ember teremtésével kezdődik!) és a Szentírásban olvasható, az egyetlen és elkötelező erejű teológiai zsinórmérték és követendő példa a *mai egyház tanítására és életére nézve*. Különösen fontosnak látja e tekintetben az apostoli kor egyházát. Az Apostolok Cselekedeteiről írott könyv azért is olyan értékes, mert *hiteles történeti bizonyágtétel* az apostolok egyházáról, amelynek megalakulásáról és növekedéséről tudósít. Amikor Kálvin a kommentárban az anyaszentegyház és Krisztus országa kezdeteiről beszél, akkor nem valamilyen új közösségre gondol, hanem az egyházat az *őszövetségi egyház* legitim folytatásának tekinti. De ez egyúttal azt is jelenti, hogy Izrael kultuszközösségének szertartásai az apostoli tanítás meghirdetésével érvényüket veszítették. A magyarázat során az *anyaszentegyház témáját* úgy tárgyalja, hogy a Szentírásból nyert elvi szempontokat mindig egybeveti a *római egyházban* meglévő tanítással és kultikus gyakorlattal. Ezért az Acta-kommentár gyakran éles kritikával illeti a római egyház teológiáját, istentiszteletét, egyházszerzetét, sőt, magát a pápát. Kálvin teológiai exegézisének további jellegzetes vonása, hogy míg az egyház *dogmatikai tanítását* tisztán és megerősítve viszontlátja a Szentírás bizonyágtételében, az apostoli egyház *életét* nem idealizálja, nem tekinti azt teljesen hibátlanul, mert észreveszi benne a *Sátán* és a megromlott emberi természet által okozott rontást is. Aki tehát gondosan áttanulmányozza a kommentárt, az nem csupán Kálvin exegetikai munkamódszerében nyeljedhet el, hanem az anyaszentegyházról vallott teológiai gondolatába is differenciált betekintést nyerhet.

Vladár Gábor

A FORDÍTÁS ÁTDOLGOZÓJÁNAK MEGJEGYZÉSEI

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: *Commentariorum in Acta Apostolorum liber primus edicít Helmut Feld (= Ioannis Calvini Opera omnia denuo recognita et adnotatione critica instructa notisque illustrata Series II Opera exegetica Veteris et Novi Testamenti vol. XII/1) Genève 2001; Commentariorum in Acta Apostolorum liber posterior edidit Helmut Feld (= Ioannis Calvini Opera omnia denuo recognita et adnotatione critica instructa notisque illustrata Series II Opera exegetica Veteris et Novi Testamenti vol. XII/2) Genève 2001.*

A fordításban a fenti kiadás szövegét követtem, és felhasználtam a fenti kiadás jegyzeteinek egy részét.

A fordítást összevettem Szabó András fordításával (Kálvin János magyarázatai az Apostolok Cselekedeteihez. Szabó András fordítása. H. n., é. n.).

A Szentírás magyarázandó szövegét az 1975. évi új fordítású Biblia 1990. évi javított kiadása (kiadta a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest) szerint közlöm, szükség szerint egyes versek fordítását megadom a revideált Károli Gáspár-fordításból (Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár. Az eredeti szöveggel egybevetett és átdolgozott kiadás. Budapest, Brit és Külföldi Biblia-Társulat 1938) is. A magyarázatban szereplő bibliai idézeteket elsősorban az új fordítású Biblia szövegéből veszem át, illetve ahhoz közelítem. A bibliai idézetek helyét, ill. a párhuzamos bibliai helyeket lábjegyzetben adom meg, az új fordítású Biblia számozását követve.

Kálvin az *Apostolok Cselekedetei* szövegét saját latin fordításában közli, és azt a görög eredetivel, ill. más latin fordításokkal egybevetve magyarázza. A Kálvin által magyarázott egyes görög szavakat és kifejezéseket, ill. azok fordítását, hasonlóképpen szükség szerint a latin fordítás alapján magyarázott kifejezés vagy igeszakasz görög eredetijét megadom.

Nem kis feladatot jelentett a nevek átírása. A legismertebb bibliai nevek esetében a hagyományt követtem. Az Ószövetségben előforduló nevek az új fordítású Biblia írásmódját követve írtam. Az Újszö-

vetségben előforduló nevek esetében a magyarázat fordításában az új fordítású Biblia írásmódjától eltértem, ugyanis a görög nevek esetében a görög, a római (latin) nevek esetében a latin nevek átírási szabályait követtem mind a személynevek, mind a földrajzi nevek esetében. Tehát az Újszövetségben latinból görögösen átírt nevek nem a görög átírás magyar átírásában, hanem az eredeti latin alakban írom. (Így előfordul például, hogy a magyarázott igeszakaszban Klaudiusz, a kommentár fordításában Claudius szerepel.) Nem követem a földrajzi neveknek az új fordítású Bibliában is használatos hagyományos írásmódját, hanem a fenti elvek alapján a görög, ill. a latin nevek átírási szabályait követve írom, tehát a kommentár fordításában pl. nem Cilicia, hanem Kilikia, és nem Tarzusz, hanem Tarszosz szerepel.

Domány Judit

KÁLVIN AJÁNLÓLEVELE

A Nagyságos Fejedelemnek, Nicolaus Radziwill¹ úrnak, az Olikában székelő nagyhercegnek, Vilna palotagrófjának, a litván nagyfejedelemség főmarsalljának és főkancellárjának stb., a legtiszteletreméltóbb úrnak, Kálvin János üdvözlését küldi.

Röviden számot kell adnom arról, mi okból vontam vissza azon királyok nevét, akiknek e kommentárt korábban ajánlottam, nehogy e változtatás a következetlenség gyanújába keverjen engem a tudatlan emberek előtt. Mert bár a legnagyobb tisztelettel adózom az azóta elhunyt atya² emlékének, ami őt meg is illeti, és a fiának³ is megadom a kötelező tiszteletet, mégis, e második kiadásban nevük törlésére kényszerít bizonyos személyek gorombasága, akik az irántam táplált esztelen gyűlöletükben attól félnek, hogy e királyok tekintélye kedvez majd írásaimnak, ezért azt állítják: e királyoknak fölöttébb nem tetszett, hogy nevüket egy olyan sákramentumtannal hozták kapcsolatba, amelyet ők elvetnek. Nem kívánom eldönteni, hogy ez igaz-e, vagy sem. De valójában nem is érdekel, mivel a magam számára sem hasznot, sem kegyet nem akartam szerezni. Mivel azonban tisztességtelen és szégyenteljes volna számomra, hogy vonakodó olvasókra kényszerítsek olyan írásokat, amelyek elegendő számú szíves olvasóra találnak, most érdemesnek tartom nyíltan megvallani, hogy én soha semmit sem akartam kevésbé, mint éppen ezt, ugyanakkor több kedvességben reménykedtem annál, mint amennyit megtapasztaltam. Abban bizonyosan nem lehet semmi sértő, hogy elfordulok azok megvetésétől, akik szolgálatomat lekicsinylik, és átengedem őket azon élvezeteknek, amelyekre vágynak, és amelyekkel örömet szereznek maguknak.

¹ Nicolaus Radziwill (Mikołaj Radziwiłł) (1515–1565) litván fejedelem, a lengyel-litván királyság főkancellárja. A fejedelmi udvar székhelye a mai Ukrajnában lévő Olyka.

² III. Keresztély dán király (1503–1559), Kálvin neki ajánlotta 1552-ben az Apostolok Cselekedetei magyarázata 1. kiadásának első kötetét.

³ Friedrich dán koronaherceg (1534–1588), III. Keresztély fia, 1559-től II. Friedrich néven uralkodott apja után. Kálvin 1554-ben neki ajánlotta a kommentár 1. kiadásának második kötetét.

Téged azonban, Nagyságos Fejedelem, nem ok nélkül választottalak e két király helyettesítésére. Mert én igen méltónak tartalak téged arra, hogy neved Krisztus templomának lelki épületén megjelenjék, és nem kell félnem attól, hogy te nem kísérnéd könyvemet ugyanazzal a jóindulattal, amelyet irányomban a legbarátságosabb levelekben⁴ kegyeskedtél kinyilvánítani. De most, eltekintve a személyes jóindulattól, egy másik szempont mellett szeretnék elidőzni. Ez pedig az, hogy amit korábban másokkal kapcsolatban mondtam, azt teljes joggal alkalmazhatom rád. Valóban nem szándékom ezen a helyen magasztalni azon kitűnő erényeidet, amelyekkel igen nagy tekintélyre tettél szert, és páratlan kegyet nyertél Lengyelország legfenségebb királyánál.⁵ Szívem inkább a buzdításra hajlik, amelynek végső célja az, hogy amint kezdetben örömmel ölelted magadhoz a tiszta, evangéliumi tanítást, amint buzgó és nagy lélekkel igyekeztél Isten igaz tiszteletét mind ez ideig fenntartani, ugyanazon állhatatossággal járhasd végig ezt a pályát. Kétségtelen, ritka erényről tettél bizonyosságot, hogy bár tudtad, sokaknál semmi sem oly gyűlöletes, mint a kegyesség őszinte megvallása és az abban való nyílt buzgólkodás, mégis, amint felragyogott neked Krisztus evangéliumának igazsága, csatlakoztál hozzá, és nem haboztál amiatt, hogy ezzel gyűlöletüket magadra vonod. Nem kevésbé dicséretre méltó, hogy még akkor sem szűntél meg a fiatal egyház erősítésére és növelésére jó szolgálatokat tenni, amikor ez a buzgalom a legkevésbé sem volt kedvére több előkelő embernek, és mindenfelől igen nagy rosszindulatot váltott ki veled szemben. De mivel sok, nagy fáradsággal járó akadály áll még előtted, ezért érdemes újra és újra bátorságot merítened ezek legyőzésére, míg el nem érsz az utolsóhoz is. És ezt bizony annál nagyobb figyelemmel kell tenned, mivel sok fejedelem, ámbár látja az anyaszentegyház szégyenletesen romlott állapotát, mégsem mer semmilyen segítséget adni neki, mert amikor a régi és nyugodt állapotból származó bajokat kellene elhárítani, akkor félnek az újításból származó veszélytől, és ez hátráltatja és akadályozza őket kötelességük teljesítésében. Mások azt gondolják, hogy értelmetlen és ostoba dolog gyógyíthatatlan betegségeket akár csak megérinteni is. Megint mások, nem tudom, milyen torzultságból fakadóan, rettegnek minden javító szándéktól, és menekülnek előle. De valószínűleg fölösleges előtted a téged körbevevő akadályokról beszélnem, hiszen te nagyon is jól ismered azokat. De bármilyen rohamot is indítson ellened a Sátán, és bármilyen csatával

⁴ Kálvin 1555-től kezdődően többször váltott levelet a fejedelemmel.

⁵ II. Zsigmond Apóstol lengyel király, 1548–1572 között uralkodott.

és küzdelemmel is gyötörjön, az nem lehet, hogy bármikor megfáradj ebben a szent hadakozásban, mivel te Krisztus zászlaja alá esküdtél föl. Azután, bár te önkéntes vagy, azt remélem, nem lesz sem terhes, sem haszontalan számodra, hogy e fontos törekvés szerencsés menetét Isten azzal a segítséggel támogatja és viszi előre, amit az én kezem által nyújt neked.

Amikor úgy látszik, hogy a világban minden le s fel mozog, nem lehet a lelkiismeret megerősítésére alkalmasabb vagy tartósabb szert találni annál, mint hogy Krisztus országát úgy állítjuk szemünk elé, ahogyan az most látható, és elgondolkodunk azon, vajon milyen volt az alakja és a természete, az állapota és a helyzete kezdettől fogva. Amikor Krisztus országáról beszélünk, két dolgot kell mindenkéltől szemügyre vennünk. Először is az evangéliumi tanítást, amellyel Krisztus az anyaszentegyházat magának egybegyűjti és amellyel az egybegyűjtötteket kormányozza; másodszor pedig a kegyesek közösségét, akik, az evangéliumba vetett őszinte hittel egymáshoz kapcsolódva, valóban Krisztus népének tekinthetők. Azt, hogy Lukács az Apostolok Cselekedeteiben e két dolgról eleven és kifejező ábrázolást ad, jobban megtudhatod a teljes könyv elolvasásából, mint hogy elhiszed az én dicsérő szavaimat, vagy valaki másét. Mert bár a világ kezdetétől fogva mindig is uralkodott az Istennek Fia, mégis, miután a testben való megjelenésével kinyilatkoztatta evangéliumát, ítélőszékét a korábnál is dicsőségesebben kezdi el felállítani, ahonnan immár egészen látható módon megjelenik. Ha tekintetünk e könyvre irányul, nem üres képben gyönyörködünk (amint *Aeneas*-áról mondja Vergilius),⁶ hanem telve van olyan dolgokról szóló egészséges tanítással, amelyből élet nyerhető.

És hogy visszatérjünk az előbb mondottakhoz: itt van a legjobb menedék lelkiismeretünk számára, ahol nyugalmat találhat a világot megrengető, vad viharok közepette. Végül, csupán az erről való elmélkedés érheti el, hogy velünk soha ne történjék meg az, amit a tapasztalat oly gyakran bizonyít, és amit valamikor Ennius⁷ oly igazán megmondott az emberek többségéről: hogy ahol erőszakkal uralkodnak, ott száműzött lesz a bölcsesség. Mert ha a harci sípok megszólalása a legnagyobb csatazaj közepette olyan nagy hatással volt a spártaiakra, hogy meg tudta szelídíteni a harcosok velük született vadságát, és mérsékelni tudta azt a harci lázat, amely harc közben még az egyébként szelíd természetű embereket is elragad-

⁶ Vergilius: *Aeneis*, 1,464k.

⁷ Ennius: *Annales* 8,268.

ta,⁸ vajon mennyivel jobban és hatékonyabban fogja ezt Krisztus országa a Szentlélek mennyei dallamával felülmúlni, amely nemcsak vadállatokat szelídít, hanem farkasokat, oroszánokat és medvéket bárányokká tesz, dárdákat sarlókká alakít, szablyákat kapákká formál?⁹

Ha tehát én neked, Nagyságos Fejedelem, olyan mérséklő hatású szert ajánlok, amelyet a mostani idők szüksége megkövetel, reménykedem abban, hogy ez a szolgálatom nem lesz kellemetlen Méltóságodnak, aki oly méltányos vagy, amint azt is bizonyosan észreveszed, hogy a megerősítésnek különösen hasznos és illendő fajtája az, ha figyelmünket az anyaszentegyház eredetére irányítjuk, amint azt Lukács leírta, mert abban felragyog a kereszt gyalázata alatt Isten csodálatos ereje és a nehézségek súlyos terhe alatt Isten szolgálóinak elfogyhatatlan türelme, és ez a világ ítélete szerint hihetetlen siker maga mindkettőben gazdag termést hoz. Egyébként, hogy elhagyjam mindazokat a dolgokat, amiket jobban meg lehet tudni magának Lukácsnak az olvasásából, csak azt az egyet érintem, ami legjobban illik a földi fejedelmekre és a királyságok és nemzetek uralkodóira: hogy tudniillik, amikor a világ minden hatalma fellázadt, és fegyvert fogtak mindazok, akiknek hatalmuk volt, hogy elnyomják az evangéliumot, akkor néhány ismeretlen, fegyvertelen és megvetett ember, egyedül az igazság és a Lélek erejében bízva, buzgón munkálkodott a Krisztus-hit terjesztésén, nem hátrálva meg semmilyen fáradságtól vagy veszélytől, minden csatában töretlenül megállván, míg nem végül győztesek maradtak, így nincs mentség azon keresztyén fejedelmek számára, legyenek bármilyen méltósággal is felruházva, akiket Isten az ő Fia országának védelmére karddal szerelt fel, ha ők e dicsőséges tisztség teljesítésében nem egyformán bátrak és állhatatosak.

Magyarázatom hűségét és helyességét nem nekem kell dicsérnem. Fáradozásom azonban bizonyosan meghozza gyümölcsét, amint azt remélem. Valóban, Nagyságos Fejedelem, ismételten arra kell téged kérnem, akár könyörögve is, hogy személyesen is szánd oda magad egészen a Krisztus uralma alá, amint azt már egykor ígéretesen el is kezdted, és ne csupán hűséges és fáradhatatlan segítő légy Krisztus országa előbbre vitelében, hanem légy zászlóvivő is azon sok nemes ember között, akiket származásuk méltósága és erényeik nagyszerénysége is egyaránt erre ajánl. Páratlan privilégiumra és tisztességre méltatta Isten a lengyel királyságot azzal, hogy a nemesség nagy része

⁸ Plutarchos, *Instituta Laconica* 16 (2.88), Thukydides, *Hist.* 5,70

⁹ *Id.* 2,4 B

búcsút mondott az istentelen, babonás szokásoknak, amelyek Isten tiszteletének megrontói és beszenyvezői, és egy akarattal vágyakozott az igaz evangéliumi kegyességre és a helyesen megalkotott egyházi rendre. Köztudott, hogy ők a te tekintélyed révén nagy segítséget kaptak ehhez. De neked és nekik is sok küzdelem maradt még hátra, úgy-hogy még nem adhatjátok át magatokat a békés semmittevésnek, mint a kiszolgált katonák. Először, még ha külső ellenség nem is háborgat titeket, éppen elég dolgotok lesz a belső zűrzavar miatt.

Már megtapasztaltátok, milyen változatos fegyverzete van a Sátánnak arra, hogy cselszövésével megrendítse a testvérek közötti szent egységet, amelyen az egyház épsége nyugszik. Bizonyosan megtörténik nálatok is, ahogyan az másutt szokott, hogy ameddig a dolgok rendezetlenek, zavart keltő emberek jönnek elő. Ezek, amint látják, hogy a keveseket és a gyengéket a nagyszámú sokaság elsodorhatja, és a sűrű hazugságfelhőbe burkolt igazságukat csak nehezen védhetik meg, szinte mint egy földalatti járaton, könnyedén besurrannak. Ehhez hasonló cselvetésekkel akarja a megtévesztések mestere az anyaszentegyházat romba dönteni, nemcsak azért, hogy így a hitbeli egységet megossza és megtépázza, hanem azért is, hogy Krisztus nevét álnokul rossz hírbe keverje, mivel azok a hívő közösségek, amelyekben ezek a szemérmetlen semmirekellők elkeverednek, olyannak tűnnek azután, mintha a társadalom minden szennyének gyűjtőmedencéi és szennyacsatornái volnának. Így hinthette el közöttetek a maga örülségeit Stancarus,¹⁰ ez a nyughatatlan természetű ember, a saját becsvágyától vezérelve, ami őt egészen tűzbe hozza, ennek következtében támadt az a viszály, amely szakadással fenyeget; ti pedig sok ember szemrehányásának voltatok kitéve, mivel azt hitték, hogy a szektájuk széles körben elterjedt. De itt van másrészt az a bizonyos orvos, Georgius Blandrata,¹¹ aki rosszabb Stancarusnál, mivel sokkal

¹⁰ Francesco Stancaró (1501–1574) teológiailag is képzett itáliai orvos. Előbb Lengyelországban (1549-től), majd Magyarországon (1553–1559), azután ismét Lengyelországban tevékenykedett. Nesztoriánus jellegű krisztológiájával mind Lengyelországban, mind Magyarországon nagymértékben hozzájárult az antitrinitarizmus kialakulásához. Kálvin már az Institutio 1559. évi kiadásában cáfolta Stancaró nézeteit (II. könyv 14. fejezet).

¹¹ Giorgio Blandrata (1516–1588) teológiailag is képzett itáliai orvos, I. Zsigmond lengyel király itáliai származású második feleségének udvari orvosa. 1544–1552 között annak leánya, Izabella magyar királyné alkalmazásában állt. 1552-től ismét Itáliában élt, majd 1556-ban Genfben menekült. Kálvinnal való nézeteltérése miatt 1558-ban Zürichben keresztül Lengyelországba távozott, ahol az antitrinitarizmus előkészítője lett. Onnan 1563-ban János Zsigmond erdélyi fejedelem udvarába menekült. Befolyását itt is az antitrinitárius elvek terjesztésére használta fel. Gyulafehérvárott halt meg.

borzalmasabb tévtannal van átítatva és több rejtett mérget hordoz lelkében. Éppen ezért több feddést is érdemel azon emberek könnyelműsége, akiknél ez a Servetus-féle¹² istentelenség hirtelen oly nagy kedvezésben részesült. Mert, bár meg vagyok győződve arról, hogy távol vannak ezen emberek ostoba és istengyalázó tanításaitól, mégis, óvatosabbnak kellett volna lenniük, és akkor ez a róka nem tudott volna bizalmas köreikbe lopózni. Mivel a pestisnek ezek a fajtái soha nem szűnnek meg, és a Sátán sem hagy fel soha azzal, hogy a neki felajánlkozott harcosokat ne állítsa csatarendbe a kicsírázó evangélium feldúlására, nektek is állandóan készen kell állnotok a harcra. Azért pedig, hogy a nagyobb bajokkal dacolhassatok, az egyházkormányzásnak igaz és jó rendjét kell megalkotnotok, mely a szent békesség hűségese óre. Mert amint a tiszta tan az anyaszentegyház lelke, úgy az egyházfegyelmet is joggal hasonlíthatjuk azokhoz az inakhoz, amelyek összekötéseivel és kapcsolataival a test elnyeri a maga szilárdságát.¹³

Másrészt, más ellenségeid becstelenségének növelnie kell a te buzgóságot: a római Antikrisztus követeiről beszélek, akik azért, hogy becsapják az egyszerű embereket, az egyház nevét állandóan nagy hangon emlegetik. Az egyházzal nincs vita közöttünk, sőt, az egyház tekintélye iránt Isten minden gyermekének tiszteletet kell mutatnia, kivéve, ha ezek az emberek a tisztelet hamis látszata alatt önkényeskedésüket takargatják a homályos „egyház” névvel, mert mi úgy kívánjuk az egyházat szívből tisztelni, hogy számunkra a legfőbb bűn szent nevének megszenteltségtelenítése.

A tiszta és egészséges tanítás más kegyes szolgálait nem említve, már magam is foglalkoztam korábban ezzel a kérdéssel különböző helyeken, csaknem az unalomig. Amikor az anyaszentegyházról van szó, amelynek a feje az Isten Fia, és amelyet ő, az örök élet forrása, a maga Lelkével szüntelenül táplál, akkor mégis csak nevetséges egy fejtől megfosztott testet, sőt, egy holttestet egyházként bemutatni. Azt kiabálják a pápa ezen lefizetett talpnyalói, hogy övék az egyház. Hogy igaz-e, vagy sem, amivel dicsekszenek, azt semmi másból nem lehet jobban megtudni, mint ha a Főre tekintünk. Tény, hogy azt szentségtelen erőszakoskodásukkal leszakították, és így megcsonkult. Mert hogyan lehet még Krisztus a Fő, ha megfosztották minden erejétől, száműzték királyságából, kivetkőztették méltóságából? A mennyei

¹² Utalás a spanyol orvos és teológus, Miguel Servet (1511–1553) tanaira, akik antitrinitarizmus nézetei miatt Genfben egy bírósági eljárás során életüket nyújtották fel megegyeztetik.

¹³ Vö. II/4,16

Atya azért tette őt az anyaszentegyház fejévé, hogy ő, evangéliumának tanításával uralkodjék minden emberen, a nagytól a kicsinyig; hogy ő legyen az egyetlen pap, aki szüntelenül megbékélteti velünk az Atyát, amint egyszer már halálának áldozatával kiengesztelte a haragját, hogy az ő halála örök engesztelés legyen a bűnökért, vére az egyedüli megtisztulás, engedelmissége a teljes elégtétel; hogy ő legyen az egyedüli közbenjáró, aki által imádságunk meghallgatásra talál; hogy ő legyen a mi hűséges védelmezőnk és gyámolunk, aki minket oltalmával befedez; hogy testünk bűneit megzabolázva minket igazságban és szentségben megújítson; hogy egyedül ő kezdje el és ő vigye bennünk tökéletességre a boldog életet. Ha mindezekből a pápisták valamit is meghagytak neki, akkor legyen csak övék az egyház. De ha a pápa, elnyomva a lelkiismeretet vad és végtelenül borzalmas zsarnoksággal, Krisztustól elveszi az uralmat; ha az evangéliumi tanítástól teljesen idegen egyházkormányzati formát vezet be; ha egy új és idegenszerű papságot talál ki, úgyhogy a halandó ember megbékéltetőként Isten és a világ közé állhat; ha naponkénti áldozatbemutatókat munkál ki, amelyek Krisztus halálának a helyére lépnek; ha ezer engesztelőeszközt eszel ki a bűnök elengedésére; ha hamisított tisztítóvizet merít az Avernus-tóból,¹⁴ hogy az Isten Fiának vérére kiszárita; ha Krisztus helyére számtalan védőszentet állít; ha ezer darabra tépi a megigazolást, amelyet teljes egészében csak Krisztustól kérhetünk; ha az ember szabad akaratát a Szentlélek helyére állítja, akkor bizony senki sem kételkedhet abban, hogy a pápaságtól az igaz Krisztust messzire száműzték. Azért mondtam azt, hogy a pápisták Krisztus élő teste helyett egy holttestet mutatnak fel, mivel ők elfojtották az evangélium tanítását – amely az anyaszentegyház igazi lelke, és amely egyedül képes arra, hogy megelevenítsen –, és most valamiféle árnyékszerű „egyházat” hirdetnek. Nyilvánvalóvá tesszük, hogy mennyire megromlott közöttük a tanítás tisztasága, sőt, hogy milyen borzalmas tévedésekkel van beszennyezve. Ők nemcsak az egyház árnyékát védik, takargatva minden romlottságot, hanem még siránkoznak is, hogy az egyház valami súlyos és méltatlan jogsérelmet szenved el miattunk, amikor azt mondjuk, hogy eltévelyedett.

És hogy először a tant kellene megvizsgálni, hogy abból felismerhessük az egyházat. Ezek a „jóakarató” és „becsületes” szakértők azt akarják, hogy ezt a meghamisított „egyház” nevet a tannal eltakarva, ezen előzetes ítéletre alapozva kényszerítsék ki a döntést. Pedig itt

¹⁴ A mai Avernoi tó. Az ókori pogány rómaiak úgy tartották, hogy itt volt az alvilág bejárata, az ókori római írók pedig az alvilág szinonimájaként emlegették.

igazán nincs lehetőség a csalásra. Mert megkísérelhetik-e ilyen szemfényvesztésekkel, ekkora világosságban, akár csak a rövidlátókat is becsapni? Mivel azonban ők a hazudozás szabadságát zsarnokságuk részének gondolják, csak úgy érzik magukat kedvük szerinti úrnak, ha a szerencsétlen lelkekkel kíméletlen gúnyt űznek.

De nem kell messzire menni a példáért. A mi időnkben itt vannak nekünk most a tridenti, majd bolognai atyák,¹⁵ ámbár maguk között ellenségként viaskodva egymással, mégis megbeszélgetik üres kánonaikat mindkét oldalon. És bizonyos, ha jóváhagyják alapelveiket, mindkét oldal készül a győzelemre. Ott ülnek, nem tudom hány püspök és apát, talán százan is, csupa felszarvazott¹⁶ fenevad. És ha ennek az egész népségnek a legválogatottabb virágkoszorúja díszelgne ott, akkor sem volna ez semmi más, mint Isten elleni bűnös lázadás. Miatán azonban a pápa a maga tisztátalan és bűzlő nyájának a korpáját és szemetét egy gödörbe gyűjtötte, ebből vajon most hirtelen az egyház igaz képvisellete fog kiemelkedni? És ezenfelül nem szégyellik magukat, hogy „szent, egyetemes és törvényes” zsinatnak nevezik azt, ami nem érdemel mást, minthogy egy zsinat haszontalan és komikus álarcának mondjuk. Mi pedig, akiknek az az ígéret adatott, hogy az Isten templomába beülő Antikrisztust az Úr az ő szájának leheletével fogja megemészteni,¹⁷ ezt az Isten szent igéjével való szégyenletes és szemérmetlen pimaszkodást – amellyel egyébként oly bátran gúnyolódunk – nem szűnünk meg megcáfolni, hogy mindenkinek nyilvánvaló legyen, milyen különbség van Krisztus tiszta menyasszonya és Beliál bűzlő paráznája között, az Isten szentélye és a Sátán bordélyháza között, a kegyesek lelki lakóhelye és egy disznóól között, végül: az igaz anyaszentegyház és a római kúria között.

Erre nézve nem lehet sem szilárdabb, sem világosabb bizonyítékot felhozni, sem Euclidestől, sem Archimedestől, minthogy azt az anyaszentegyházat, amelyet Lukács leírt, egybevetjük a pápa zsinagógájával. Én bizonyosan nem vagyok olyan hajthatatlan, hogy ezt a kaotikus rendetlenséget, amelytől még a természet rendje és az emberi értelem is teljesen elborzad, az apostolok angyalszerű, mennyei normájához akarnám mérni. Ha bármit is fel tudnak mutatni nekem, ami e normával rokon, akkor megengedem, hogy ők győztek. De ha minden annak az ellentéte, akkor engedtessek meg nekünk, még akkor is, ha az emberek nagyobb része önkéntes vak, hogy az egész

¹⁵ Utalás a tridenti zsinat (1545–1562) másik színhelyére. A zsinatot a VIII. ülés után helyezték át Bolognába, ahol 1547–1549 között a IX–XI. ülést tartották.

¹⁶ Utalás a püspökök csapatok csapatai mitrájára (mitra).

¹⁷ Vö. 1. Thimo 2,18.

menny helyeslésével ne csak bátran megvessük örült gőgösségüket, hanem nyíltan megszégyenítsük őket. Eközben nagy vigasztalás nekünk az, hogy amikor a pápisták az „egyház” megnevezést fennhájzóan szembeállítják velünk, mi mégis tudjuk: Krisztus nyilvánvaló ellenségeivel viselünk háborút.

Elsősorban az volna kívánatos, hogy a legkegyelmesebb király,¹⁸ aki a maga bölcsessége folytán a római kúria csalásait már régtől fogva ismeri, hatálytalanítaná azokat a haszontalan bullákat, amelyekben a pápa már régóta dicsérgeti a zsinatot, és bátrabban elkezdhethné az anyaszentegyház komoly és teljes helyreállítását. De nem tarthat vissza titeket sem semmilyen késlekedés, hogy közületek mindenki erejéhez mérten fáradozzék, hogy terebélyesedjenek azok a kezdeményezések, amelyek egykor oly ígéretesen kezdtek el növekedni.

Isten veled, legnemesebb Úr és méltóságos Fejedelem! Az Úr vezéreljen téged mindig az ő Lelkével; ő növelje tekintélyedet minden módon, áldja meg minden kegyes vállalkozásodat egészen a végig.

Genf, 1560. augusztus 1.

BEVEZETÉS AZ APOSTOLOK CSELEKEDETEIHEZ

Hogy e történet olvasására minden istenfélő ember minél több figyelmet és minél nagyobb buzgóságot fordítson, érdemes röviden megjegyezni, hogy mekkora hasznot eredményezhet. A történelem legnagyobb dicsérete a világi íróknál az, hogy az élet tanítómesterének nevezik.¹ Ha ilyen kitűnő magasztalást érdemel az események elbeszélése, amely csak arra figyelmeztet, hogy mit kell kerülni vagy mit kell követni az emberek cselekedeteiben, mire méltók akkor a szent történetek, amelyek nemcsak az ember külső életét alakítják, hogy az erény révén dicséretet nyerjen, hanem – és ennek előttünk sokkal értékesebbnek kell lennie – azt mutatják meg, hogy Isten az ő egyházára kezdettől fogva milyen gondot viselt, s mint igazságos védelmező, mindig ott volt azokkal, akik annak megsegítésére és oltalmára törekedtek; megmutatják, hogy Isten kegyelmes és könyörületes a nyomorult bűnösök iránt, s így hitre tanítva minket az ég felé emelnek? Nem említem, hogy általában magasztalják az isteni gondviselést, s Isten igaz tiszteletét a hamisságtól elválasztják, s a bűnök és az erények megkülönböztetésében sehol sem tévednek. Mégis tartózkodom azoknak a dicséreteknek a felsorolásától, amelyek a szent történeteket általában megilletik. Ezért csak azokat fogom érinteni, amelyek ennek a könyvnek a sajátosságai.

Nagyon fontos és különleges haszonnal jár, aminek a megtanulását Lukács itt javasolja. Először is, amikor arról számol be, hogy a Szentlélek elküldetett az apostolokhoz, nemcsak azt erősíti meg, hogy Krisztus hú maradt ígéretéhez, hanem arra is tanít, hogy az övéiről megemlékezik, és az ő egyházának örökös kormányzója, mivel a Szentlélek éppen ebből a célból szállt le. Ebből megtanuljuk, hogy Krisztust a helyek távolsága nem akadályozza abban, hogy mindig az övéivel legyen, ahogy ígérte. Így az evangélista leírja a Krisztus országának a kezdetét és mintegy a világ megújulását. Mert jóllehet az Isten Fia, mielőtt a világból eltávozott, a tanításával már összekovácsolt valamilyen gyülekezetet, mindazonáltal a keresztyén egyház törvényes formája csak akkor kezdett valósággal létezni, amikor az apostolok

¹⁸ H. Zsigmond Apoc. 10. 5. az jegyzet

¹ Ch. de Orat. 2. 9. 36

az új erő hatására arról az egyedüli Pásztorról kezdtek prédikálni, aki meghalt és a halálból feltámadott, hogy az ő hatalmából egy akolba gyülekezzenek mindnyájan, akik azelőtt szétszóródva kóboroltak. Tehát az egyház kezdetét és fejlődését Krisztus mennybemenetelétől számítjuk, amikor ő az ég és a föld legfőbb Királyának jelentetett ki.

Továbbá ebben kitűnik mind Krisztus csodálatos hatalma, mind magának az evangéliumnak a hatása és az ereje. Ugyanis abban, hogy jelentéktelen és vagyontalan emberek által, egyedül az evangélium szavával az egész világot olyan könnyen meghódította, annak ellenére, hogy a Sátán annyi akadályt gördített eléje, Krisztus az ő isteni erejének ragyogó képét mutatta fel. Az evangélium hihetetlen erejét is látjuk abban, hogy az egész világ ellenszegülésével szemben nemcsak felemelkedett, hanem teljes dicsóséggel mindazt, ami legyőzhetetlennek tűnt, Krisztus iránti engedelmességre kényszerítette. Ennél fogva ama néhány megvetett emberke által a világ legzúgóbb viharaival szemben az emberi hang többet ért el, mintha Isten nyíltan az égből villámlott volna.

Ígyébként a Szentlélek arra figyelmeztet minket, hogy a Krisztus országa anélkül nem jöhet létre, hogy a Sátán dühösen szembe ne szállna vele, és mindenféle mesterkedést ne alkalmazna, hogy elpusztítsa vagy megrendítse. És ez nemcsak arra tanít minket, hogy a Sátán nemcsak ellenségesen szembeszáll Krisztussal, hanem hogy szinte az egész világ ugyanattól a szenvedélytől áthatva mindent elkövet, nehogy átengedje a hatalmat Krisztusnak. Sőt meg kell állapítani, hogy az istentelen emberek, miközben az evangélium tanítása ellen lázadoznak, a Sátánnak tesznek szolgálatot, ugyanakkor a Sátán fortélyá uszítja őket ilyen elvakult dühöngésre. Innen az a sok súlyos háborúság, az a sok ellenséges összeesküvés, az elvetemült embereknek az a sok bűnös kísérlete, hogy az evangélium terjedését megakadályozzák. Ezekről Lukács több helyen említést tesz. Egyszerűen miként az apostolok valósággal tapasztalták, hogy az evangélium tanítása tűz és kard, így az ő tapasztalatukból meg kell tanulni, hogy a Sátán eltökélt gonoszsága és az emberek végzetes makacssága miatt mindig is úgy lesz, hogy nagy harcok fogják akadályozni az evangéliumot, és ez rettenetes megrázkódtatásokat fog eredményezni.

Másrésről azonban elmondja Lukács, hogy az apostolok mindazonáltal legyőzhetetlen lelki bátorságukkal és állhatatosságukkal véghezvitték, amiről tudták, hogy Isten bizta rájuk, és egyúttal elbeszéli, milyen türelemmel nyelték le a számtalan kellemetlenséget, megvetést és megaláztatást, milyen türelmesen ellenálltak a kegyetlen üldözések hullámainak, és milyen nyugodtak voltak a gyalázat és

mindenféle nyomorúság elviselésében. Igen, az ilyen példák türelemre tanítanak bennünket. Mert ha az Isten Fia megjövendölte, hogy a kereszt mindig az evangélium kísérője lesz, nincs miért hiábavaló reménnyel áltatni magunkat, mintha itt az egyház helyzete nyugalmas és virágzó lehetne a jövőben. Legyünk tehát mi is felkészülve a hasonló viszontagságok elviselésére. Azonban ehhez az a nem csekély vigasztalás járul, hogy miként Isten egykor csodálatosan megőrizte a saját egyházát, mely oly sokféleképpen szenvedett és el volt nyomva, így velünk is ez fog történni ma. Ugyanis amikor ez az egész könyv valóban azt tanítja, hogy a folytonos pusztulások közt hányódó egyházat egyedül Isten keze védte meg, ily módon az egyház fennmaradásáról való gondoskodásban maga Isten tárja a szemünk elé az ő különös gondviselését.

Ezenkívül itt le van írva az apostoloknak több beszéde, amely úgy szól Isten könyörületességéről, Krisztus kegyelméről, a boldog halhatatlanság reményéről, Isten imáadásáról, a gondviselésről, Isten félelméről és a mennyei tanítás más főbb részeiről, hogy a kegyesség teljességét nem kell máshol keresnünk.

Egyébként, hogy az egészséges és tiszta tanítás fejtegetését most mellőzzem, ha az ilyen dolgok különösen hasznosak és méltók arra, hogy megismerjük őket, nevezetesen, hogy milyen volt a keresztyén egyház kezdete, hogyan végezték az evangélium hirdetését az apostolok, hogyan haladtak előre, és közben milyen csatákat kellett vívniük, milyen kitartóan és bátran haladtak tovább annyi akadály közepette, milyen nagyszerűen diadalmaskodtak a világ egész dölyfössége fölött a kereszt gyalázata alatt, milyen csodálatosan velük volt Isten, akkor különösen illő ajánlanunk ezt a könyvet. Ha ez nem maradt volna fenn, nagyon sok dolog ismerete el lenne temetve, vagy nagy sötétségbe lenne burkolva, vagy kétség övezné. Mert látjuk, hogy a Sátán minden ravaszságát arra irányította, hogy az apostolok cselekedeteiből semmi se maradjon fenn, csak ami hazugságokkal be van moeskolva, és azzal gyanússá tegye, amit róluk mondanak, csakhogy annak a korszaknak az egész emlékezetét kitörölje az istenfélők lelkéből. Ugyanis eszelős embereket vagy furfangos csúfolókat támasztott, hogy ezek álnevek alatt visszataszító mendemondákat terjesszenek, amelyeknek sületlensége az igaz történetek hitelét is megrontotta. Így azok a könyvek, amelyek Péterről és Pálról Linus neve alatt közkézben forognak, olyan visszataszító siránkozásokat tartalmaznak, hogy a hitetlen embereket csak megneveztetik, a derék embereket pedig bosszantják. Így Péter kitalált vitatkozásai Simon mágussal annyira nevezetesen, hogy szégyent hoz a keresztyén névre. Ugyanígy kell

vélekedni arról az egész zagyalékról, amelyet Kelemen vizsgálódásai és magyarázatai elé biggyesztettek, és idézve vannak Gratianus könyveiben. Ezek a régi nevek ürügyén a tudatlanokat megtévesztik, a gonoszok pedig mint kinyilatkoztatásokkal büszkén és arcátlanul dicsekednek velük, holott csak szégyenletes siránkozások.

Ezt a szemérmetlen hazugságot használta fel a Sátán, hogy Krisztus mennybemenetele után semmiben se legyünk bizonyosak. Ha Lukácsnak ez az írott emléke nem maradt volna fenn, úgy tűnhetnék, mintha a mennybe szállt Krisztus a földön sem halálának, sem feltámadásának semmi gyümölcsét nem hagyta volna hátra, mert az ő testével együtt minden eltűnt volna. Nem tudnánk, hogy úgy vitegett fel a mennyei dicsőségbe, hogy az egész világon uralkodik. Nem tudnánk, hogy az evangélium tanítása az apostolok szolgálata révén terjedt el úgy, hogy különböző kezeken keresztül hozzánk is eljutott. Nem tudnánk, hogy ők, akiket a Szentlélek megihletett, csak azt adták tovább, ami Istentől való, és erre a biztos isteni igazságra támaszkodhat a mi hitünk. Végül nem tudnánk, hogy beteljesedett Ézsaiásnak az a jövendölése, amellyel előre megmondta, hogy a Sionról jön a tanítás, és az Úr igéje Jeruzsálemből.² Ezt a könyvet, amely kétségtelenül magától a Szentlélektől jutott el hozzánk, és e dolgok felől minden kétséget eloszlat, igen nagy kincsnek kell tartanunk, amint azt korábban mondtam, és most ismét állítom.

ELSŐ RÉSZ

1. Az első könyvet arról írtam, Teofilusom, amit Jézus tett és tanított kezdettől 2. egészen addig a napig, amelyen felvitetett, miután a Szentlélek által megbízást adott az apostoloknak, akiket kiválasztott.

1. Hogy az evangélista a Krisztus mennybemenetele után történetekre áttérhessen, összefoglalja azt, amit az előző könyvben tárgyalt, hogy ezt a könyvet azzal összekapcsolja. Rövid leírását adja tehát az evangéliumi történetnek, arról szólván, amit Krisztus cselekedett és mondott, amíg a földön volt. Annak az általános magyarázatnak, hogy az élet szentsége előbb megvolt Krisztusban, és csak azután következett a tanítói hivatása, semmi köze Lukács szelleméhez. Igaz ugyan, hogy a jó és derék tanító erkölcsének olyannak kell lennie, hogy az élete előbb beszéljen, mint a nyelve, különben mit sem különbözik a színésztől, de Lukács inkább azt nézte, amit az evangéliumi történet vége felé is mondott: hogy Krisztus „próféta volt, szóban és tettben hatalmas”,¹ azaz cselekedeteivel nem kevésbé kitűnt, mint szavaival. Ámbár a két kijelentés közt nincs nagy különbség. A tetteknek hatalma, amelyekről ott szó van, a csodákra vonatkozik, a „cselekedet” értelme tágabb. Az én megítélésem szerint nyilvánvalóan magában foglalja az ő kiváló cselekedeteit, amelyekben az ő szolgálata állt, és ezek között első a halála és a feltámadása. Mert a Messiás munkája nemcsak a tanításban állt, hanem Isten és az emberek között békéltetővé, a nép megváltójává, az ország megalapítójává és az örök boldogság megteremtőjévé kellett lennie. Mindezt, mondom, úgy várták tőle, ahogy a Messiásról meg volt jövendölve. Most látjuk, hogy az evangélium lényegét ez a két rész alkotja: Krisztus tanítása és cselekedetei, amennyiben nemcsak az Atyától nyert követségben járt el az embereknél, hanem valósággal teljesített mindent, amit a Messiástól várni lehetett. Országát megalapította, áldozatával Istent kiengesztelte, a saját vérével megfizetett az emberek bűneiért, legyőzte az ördögöt és a halált, visszahelyezett minket az igazi szabadságba, igazságot és életet szerzett nekünk. És hogy megerősítse mindazt, amit tett és

² Ézs 2,3.

mondott, csodákkal tett bizonyosságot arról, hogy ő Isten Fia. Így a „cselekedni” szó a csodatételekre is kiterjed, de nem kell csak azokra korlátozódnia. Itt meg kell jegyezni, hogy akik csupán magát a történetet ismerik, nem ismerik meg az evangéliumot, ha ahhoz nem járul annak a tanításnak az ismerete, amely feltárja előttünk Krisztus cselekedeteinek gyümölcseit. Szent ez a kapcsolat, amelyet nem szabad megszakítani. Ezért valahányszor Krisztus tanításáról van szó, tanuljuk meg ahhoz kapcsolni mint pecsétet az ő cselekedeteit, amelyek annak igazságát szentesítették és hatását megmutatták. Másrészt, hogy ránk nézve gyümölcsöző legyen Krisztus halála és feltámadása, és hogy a csodáknak is meglegyen a maguk haszna, figyeljünk az ő szájára is, amint beszél. Ez a keresztyénség igazi szabálya.

Amit Jézus tett és tanított kezdettől. Tetszetős úgy értelmezni, hogy Lukács inkább mindenről beszélt, mint mindent elmondott, mivel Krisztus cselekedeteiről és tanításáról akármeddig lehetne értekezni, mégis túlságosan nagy erőfeszítésbe kerülne mindent sorban kifejezni, hogy teljes legyen az elbeszélés, miképpen János is arra figyelmeztet, hogy az azokról szóló könyveket maga a világ sem tudná befogadni.² Azt is meg kell jegyezni, hogy Lukács azt mondja, hogy Krisztus cselekedeteinek történetébe az elején fogott bele.³ Márpedig miután Krisztus születését elbeszélte, mindjárt átugrik a tizenkettedik évére, és miután röviden elmondta, hogyan vitatkozott a templomban, tizennyolc évről nem beszél, és csak így kezdi el Krisztus cselekedeteinek igazi elbeszélését. Kétségtelen tehát, hogy csak azokat a cselekedeteket és mondásokat jegyzi fel, amelyek a mi üdvösségünk szempontjából lényegesek. Mert attól fogva, hogy Krisztus a mi testünket magára öltve belépett a világba, magánemberként otthonában élt egészen harmincéves koráig, amikor az Atya új feladatot adott neki. Isten azt akarta, hogy életének az a korábbi része maradjon sötétségben elrejtve, hogy annál világosabb legyen annak a megismerése, ami a mi hitünket építi.

Az első könyvet. Inkább úgy láttam jónak fordítani, hogy „az első beszédemet”, mivel a görög λόγον ποιῆσθαι annyit jelent, mint a latin *verba facere* vagy *habere sermonem*, ahogy Budaeus megjegyezte. Ezt gondolatban ki kell egészíteni azzal, hogy ez a gondolat ellentétet alkot a másikkal, amely utána következik, hogy tudjuk meg az új bevezetésből, hogy az evangélistának új terve van az írással.

2. *Egészen addig a napig.* Tehát Krisztus mennybemenetele az evangéliumi történet vége. Felment, „hogy betöltse a mindenséget”, mond-

² Jn 21,25
³ Lk 1,1

ja Pál.⁴ Ebből a mi hitünk bizonyára más gyümölcsöket is nyer, de itt legyen elég annyit megjegyezni, hogy a mi megváltásunk minden tekintetben és tökéletesen akkor teljesedett be, amikor Krisztus felment az Atyához, tehát ezzel az elbeszéléssel Lukács feladatának azt a részét teljesítette, amely Krisztus tanítására és cselekedeteire vonatkozik. És azt mondja az evangélista, hogy „felvitetett”, hogy tudjuk, valóban eltávozott ebből a világból, és ne adjunk helyt az olyanok örültségeinek, akik úgy vélekednek, hogy a mennybemenetel semmiféle helyváltoztatással nem járt.

A Szentlélek által megbízást. Ezekkel a szavakkal Lukács arra figyelmeztet, hogy Krisztus nem úgy távozott a világból, hogy rólunk ne gondoskodott volna. Ugyanis azzal, hogy az egyházban örökös uralmat teremtett, bizonyosságot adta annak, hogy a mi üdvösségünkről gondoskodni akar, sőt bizonyosságot tett arról, hogy az övéit oltalmazza, és velük akar lenni egészen a világ végezetéig,⁵ amint valóban velük is van a szolgálai által. Tehát Lukács azt fejezi ki, hogy Krisztus nem távozott el, mielőtt az egyháza kormányzásáról gondoskodott volna. Ebből látjuk, hogy gondja volt a mi üdvösségünkre. Ezt a gondoskodást szépen fejezte ki Pál a fentebb idézett helyen azzal, hogy „betöltötte a mindenséget”, és adott apostolokat, evangélistákat, pásztorokat stb.⁶ Egyébiránt e parancsot, amelyről azt mondja az evangélista, hogy Krisztus az apostoloknak adta, az evangélium hirdetésére értem, miként a követeket határozott utasításokkal szokták ellátni, nehogy vakmerően bármivel próbálkozzanak annak akaratán kívül, aki küldi őket. Mindez Krisztus tanításának ajánlására vonatkozik, amit az apostolok teljesítettek. És hogy ez világosabb legyen, sorban meg kell vizsgálnunk az egyes tényeket. Először is azt mondja az evangélista, hogy Krisztus „kiválasztotta” őket, hogy előttünk bizonyos és kétséghonhatatlan legyen az ő elhívásuk. És ezen a helyen sem az emberek érdemeit állítja szembe Isten választásával, hanem csak annyit mond, hogy isteni erő hívta el őket, és nem meggondolatlanul tolokodtak erre a szolgálatra. Az az igazság, hogy kegyelemből választattak ki, de most Lukács szándékáról van szó, hogy mit tart szem előtt. Azt mondom, hogy nem mást tart szem előtt, mint hogy bizonyos legyen előttünk az apostolok elhívása, hogy tanuljunk meg ne az emberekre tekinteni, hanem az Isten Fiára mint szerzőre, mivel az egyházban mindig annak kell érvényesülni, hogy magának senki se igényeljen

⁴ Fl 4,10
⁵ Mt 28,20
⁶ Fl 4,11

tiszttséget.⁷ Másodszor azt mondja Lukács, hogy Krisztus parancsából tanulták meg, mit kell cselekedniük. Mintha azt mondaná, hogy nem a saját magyarázatait hozza elő, hanem jó lelkiismerettel azt adta elő, amivel a mennyei Mester őket megbízta. És hogy nagyobb tekintélye legyen annak, amit Krisztus rájuk bízott, hozzáteszi, hogy az a Szentlélek irányításával történt. Nem mintha külső irányításra lett volna szüksége az Isten Fiának, aki örök bölcsesség, hanem azért, nehogy valaki azt gondolja, hogy emberi gondolkodásból származott az, amit az apostolokkal közölt, mivel ember is volt, Lukács nyomatékosan felhívja a figyelmünket az isteni tekintélyre. Így az Úr annyiszor állítja, hogy ő maga semmit sem mond, csak amit az Atyától kapott, sőt azt is mondja, hogy az ő tanítása nem az övé. Tehát azt fejezi ki, hogy az evangélium hirdetésében nincs semmi emberi, hanem az a Lélek isteni rendelése, aminek az egész világ alá kellene hogy vesse magát.

3. Szenvedése után sok bizonyítékkal meg is mutatta ezeknek, hogy ő él, amikor negyven napon át megjelent előttük, és beszélt az Isten országa dolgairól. 4. Amikor együtt volt velük, megparancsolta nekik: „Ne távozzatok el Jeruzsálemből, hanem várjátok meg az Atya ígérését, amelyről hallottátok tőlem, 5. hogy János vízzel keresztelt, ti pedig nemsokára Szentlélekkel kereszteltettek meg.”

3. *Meg is mutatta ezeknek, hogy ő él.* Ezt a feltámadás hitének megerősítése végett tette hozzá, mivel ezt különösen szükséges megismerni, és enélkül az egész evangélium összeomlik, és semmi hitele nem marad, hogy a többit ne is említsem: megrendül az egész méltósága az evangéliumnak, ha nem tudjuk, hogy az élő Krisztus beszél az égből; és Lukács erre messzemenően tekintettel volt. Tehát, hogy ne legyen kétséges ennek az igazsága, azt mondja, hogy sok jellel meg is mutatta. Amit Erasmus a régi magyarázó után „jeleknek” nevezett, én „bizonyítékoknak” fordítottam. Ugyanis ami a jelekben szükségszerű (ἀναγκαῖον), azt Arisztotelész „bizonyítéknak” (τεκμηρίον-nak) mondja.⁸ Ez az, amit mondtam, hogy Krisztus, nehogy feltámadása az apostolok előtt bizonytalan legyen, bebizonyította azt sok látható jellel, amelyek a kétségbevonhatatlan bizonyosság erejével bírtak. Másrészt ezeket a jeleket vagy bizonyítékokat nem sorolja fel, hanem csak annyit mond, hogy körülbelül másfél hónapon keresztül ők többször látták. Egyetlenegy megjelenésben talán lehetne valami gyanús, de mitután

⁷ Vö. Zsid 5,4.

⁸ *Arndt Rhet. I 157 b*

annyiszor láthatóvá tette magát, semmi kétségnek nem hagyott helyet. Ily módon eltörli a műveletlenség gyalázatát is, amelyről azt mondta, hogy az apostolokban megvolt, nehogy prédikálásuk hitelét csorbítsa.

Beszélt az Isten országa dolgairól. Megint arra figyelmeztet, hogy az apostolok egyetlen Mesterüktől alapos oktatásban részesültek, mielőtt a világ tanításának teendőit magukra vállalták volna. Tehát amit Isten országáról szóval és írásban hirdettek, az mind Krisztus beszéde. Egyébiránt ezzel a szóval röviden azt fejezi ki, mi az evangélium tanításának célja: hogy bennünk Isten uralkodjék. Ennek az uralkodásnak a kezdete az újjászületés, a vége és betetőzése a boldog halhatatlanság, a közbeeső folyamat pedig haladás és növekedés az új életben. De hogy a dolog világosabb legyen, először meg kell jegyezni, hogy mi Isten országán kívül születünk és élünk, amíg Isten minket új életre nem szül. Tehát tulajdonképpen a világot, a testünket és mindent, ami az emberi természetben van, Isten országa ellentétének lehet tekinteni. Ugyanis a testi ember e világ elemei alá bezárva tartja minden érzékét. Itt keresi a boldogságot és a legfőbb jót. Közben eltávolodunk Isten országától, és Isten is valami módon távol kerül tőlünk. Krisztus azonban az evangélium hirdetésével felemel minket a jövő életre való elmélkedéshez. Hogy ez bekövetkezzék, javítja és átalakítja bennünk a földi érzéseket, és testünk bűneitől megszabadítva elválaszt a világtól. Minthogy örökös halál vár mindenkire, aki test szerint él, így amennyiben megújul a belső emberünk a lelki életre való előmenetelre, annál jobban közeledünk Isten országának tökéletességéhez, ami az isteni dicsóséggel való együttlét. Tehát Isten akar most uralkodni bennünk, hogy végre minket az ő országának részeseivé tegyen. Ebből megértjük, hogy Krisztus beszédei lényegében az emberi nem romlásáról, a bűn uralmáról szólnak, aminek szolgálói vagyunk, a gyalázatról és az örök halálraítéltetésről, aminek mindnyájan ki vagyunk téve, valamint az üdvösség megszerzésének módjáról, a bűnbocsánatról, a test megtagadásáról, a lelki igazságról, a mennyei élet reménységéről és hasonlóról. És nekünk, ha a keresztyén vallásban helyes kiképzést akarunk nyerni, törekvéseinket ezekhez kell alkalmaznunk.

4. *Amikor együtt volt velük, megparancsolta nekik.* Már korábban az apostoli munkával foglalkoztak, de csak rövid ideig, azután meg csak olyan mértékben, hogy igehirdetésükkel a zsidókat a Mester meghallgatására készítették. És különösen az a tanításukra vonatkozó korábbi parancs, amelyet Krisztus akkor adott nekik, amikor a földön élt, mintegy bevezetése volt jövőendő apostolságuknak, amelyre

⁹ Mt 10,7

még nem voltak érettek. Tehát Krisztus feltámadása előtt nem ez volt a rendes feladatuk, hanem, amint mondtam, buzdították a népüket mint hírnökök, hogy legyenek Krisztus hallgatósága. Végül a feltámadás tette őket apostolokká, hogy a rájuk bízott tanítást az egész világon hirdessék. Hogy mégis azt parancsolja Krisztus, hogy egyelőre tartózkodjanak a munkától, bár arra ki vannak választva, az nem ok nélkül történt. Sőt több okot lehet említeni, ami miatt ennek így kellett történni. Még közeli volt a Mester csúfos megtagadása, még közeli a hitetlenség sok jegye. Noha oly tökéletes tanításban volt részük, mégis hirtelen mindenről megfélelkezve felettébb durva tudatlanságról tettek bizonyosságot. A hibáik közül nem hiányzott a gyávaság bűne sem, amelytől más módon nem tisztulhattak meg, mint az ígért kegyelem elhalasztásával, hogy a vágyakozásuk hevesebb legyen. Mindenekelőtt azonban meg kell jegyezni, hogy annak az oka, hogy az Úr a Lélek elküldésére határozott időt tűzött ki, az volt, hogy a mi számunkra még látványosabb legyen a csoda. Azután az apostolokat bizonyos ideig nyugalomban tartotta, hogy jobban érzékeltesse annak a munkának a fontosságát, amellyel meg akarta bízni őket. Éppen ez bizonyítja nekünk az evangélium igazságát, hogy az apostoloknak meg volt tiltva, hogy annak hirdetéséhez hozzákezdjenek, amíg kellő idő alatt arra annak rendje és módja szerint fel nem készülnek. Egyidejűleg azt a parancsot is kapták, hogy maradjanak együtt, mivel mindegyiküket egy és ugyanazon Lélekkel kellett megajándékozni. Ha szétszóródtak volna, ezt az egységet kevésbé lehetett volna felismerni. Később, jóllehet különböző irányokban szét voltak szóródva, mivel mégis azt vitték magukkal, amit ugyanabból a forrásból merítettek, egészen úgy volt, mintha mindegyiknek mindig ugyanaz lett volna a szája. Ezenkívül Jeruzsálemben kellett megkezdeniük az evangélium hirdetését, hogy beteljesedjék ez a jövendölés: „a Sionról jön a tanítás, és az Úr ígéje Jeruzsálemből”.¹⁰ Bár a συναλιζόμενος participiumot többféleképpen lehet fordítani, nekem Erasmus fordítása tetszett,¹¹ mivel az együttmaradás jelentése jobban illett a szövegkörnyezetbe.

Várjátok meg az Atya ígését. Akiknek nem sokkal később Krisztus igáját a világra kellett rakniuk, azokat előbb engedelmességre kellett szoktatni. És valóban a példájukkal megmutatták nekünk, hogy csak az Úr akarata szerint kell pihenni vagy munkálkodni. Mert ha egész életünkben az ő zászlója és parancsnoksága alatt katonásko-

¹⁰ Ezs 2,3.

¹¹ Egybegyűjtven

dunk, legalább akkora tekintéllyel kell rendelkeznie előttünk, mint amekkora tekintélye minden földi hadvezérnek van a saját seregében. Tehát miként a katonai fegyelem megköveteli azt, hogy a fővezér parancsa ellenére senki meg ne mozduljon, így nekünk sem szabad egy lépést sem tenni vagy bármihez fogni, amíg jelt nem ad az Úr, és mihelyt visszavonulót fúj, meg kell állni. Arra is figyelmeztetést kapunk, hogy reméljük, részesei leszünk Isten ajándékainak. Meg kell azonban figyelni a remény természetét, amilyennek itt az evangélista leírja. Mert nem az a remény ez, amelyet magának könnyelműen mindenki elképzelt, hanem az, amely Isten ígéletén alapszik. Ezért nem engedi meg Krisztus az apostoloknak, hogy akármit várjanak, hanem világosan elmondja az Atya ígését. Erről azután maga tesz bizonyosságot, mivel nekünk bizonyosoknak kell lennünk afelől, hogy még ha a pokolnak minden mesterkedései ellene fordulnak is, a mi lelkünkben szilárdan megmarad az, hogy mi Istenben hittünk. „Tudom – mondja Pál –, kibem hiszek.”¹² Egyébiránt itt arra emlékeztet, ami meg van írva Jánosnál (a 14., 15. és 16. részekben): „kérni fogom az Atyát, és másik Pártfogót ad nektek, hogy veletek legyen mindörökké, az igazság Lelkét”.¹³ Továbbá: „Elmondom ezeket nektek, amíg veletek vagyok. A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő tanít majd meg titeket mindenre”,¹⁴ valamint: „Amikor eljön a Pártfogó, akit én küldök nektek az Atyától, az igazság Lelke, aki az Atyától származik, az tesz majd bizonyosságot énrólam”,¹⁵ továbbá: „ha pedig elmegyek, elküldöm őt hozzátok. És amikor eljön, leleplezi a világ előtt, hogy mi a bűn”.¹⁶ S jóval előbb azt is mondta, hogy „Aki hisz énbenem, annak belsejéből élő víz folyamai ömlenek!”¹⁷

5. *Hogy János vízzel keresztelt.* Krisztus ezt magának Jánosnak a beszédéből ismétli az apostoloknak. Ugyanis egy részük János szájából hallotta, amit az evangélisták közölnek: „Én vízzel keresztellek titeket, de aki utánam jön, ő majd Szentlélekkel és tűzzel keresztel titeket”.¹⁸ Most Krisztus kijelenti, hogy valóban meg fogják tudni, hogy igaz, amit ő mondott. Továbbá ez nem csekély mértékben hozzájárult a következő állítás megerősítéséhez, ugyanis az Krisztus küldetésé-

¹² 2Tim 1,12.

¹³ Jn 14,16-17.

¹⁴ Jn 14,25-26.

¹⁵ Jn 15,26.

¹⁶ Jn 16,7-8.

¹⁷ Jn 7,38.

¹⁸ Mt 3,11-12, vö. Jn 1,26-27.

nek bizonyítéka. János elküldetett, hogy vízzel kereszteljen. Betöltötte hivatását, ahogyan Isten szolgájához illett. A Fiúra van bízva, hogy Lélekkel kereszteljen. Ebből következik tehát, hogy munkáját saját maga végzi el, mert lehetetlen, hogy el ne végezze, amit az Atya rábízott, és amiért leszállt a földre, de képtelenségnek tűnik a Lélek látható küldetésére szorítani azt, ami egyetemes kijelentés volt az újjászületés kegyelméről. Erre azt válaszolom, hogy Krisztus nem csak akkor keresztelt Lélekkel, amikor azt tüzes nyelvekben elküldötte. Ezt a keresztelést ugyanis már korábban az apostolokra bízta, és mindennap így kereszteli meg a kiválasztottakat mind. Mivel azonban a Szentléleknek az a látható elküldése jele volt annak a titokzatos kegyelemnek, amelyet az Úr állandóan kiáraszt az övéire, az evangélista találóan kapcsolja hozzá János bizonyágtételét. És az valóban mintegy az egész egyház közös megkeresztelése volt, mert eltekintve attól, hogy az apostolok a Lelket nem a maguk számára, hanem minden hívő közös hasznára kapták, abban mint valami tükörben mutatkozott meg Krisztusnak az ő egyházára kiterjedő általános kegyelme, amikor Lelkének ajándékait, mint mondják, teljes mértékben kiárasztotta. Krisztus mindennap megkereszteli Atyjának választottait, de ez nem áll ellentétben azzal, hogy ezt a különösen emlékeztető jelenséget meg ne mutatta volna, hogy tudják az apostolok, Jánostól csak az első indítást kapták, ami nem volt hiábavaló, mert a befejezés közel volt. Amire pedig ebből a helyből és a hasonlókból általában következtetni szoktak, hogy János keresztelése Krisztusétól különbözött, az képtelenség. Itt ugyanis nem a keresztelésről folyik a vita, hanem összehasonlítást teszünk a két személy között. Amikor János azt mondta, hogy ő vízzel keresztel, nem arról beszélt, hogy milyen az ő keresztelése, hanem arról, hogy kicsoda ő maga, nehogy magának követelje, ami egyedül Krisztusé. Így ma a szolgáknak nem lenne szabad másként beszélni önmagukról, mint hogy mindenben Krisztusnak engedik át a dicsőséget, ami a keresztelésben kifejezést nyer, s maguknak a külső szolgálaton kívül semmi mást nem tulajdonítanak, mert ha a keresztelést úgy magasztalják, hogy az újjászülő fürdő,¹⁹ a bűnökből való megmosatás,²⁰ a halál és az eltemetetés közössége Krisztussal és beoltatás az ő testébe,²¹ ezekben nem arról van szó, hogy mit végez az ember, a külső jegy szolgája, hanem inkább arról, hogy mit végez maga Krisztus, aki egyedül maga teszi ható-

¹⁹ Tit 3,5.

²⁰ Vö. 1Kor 6,11, Zsid 10,22-23.

²¹ Rom 6,4-5.

konnyá a külső jegyeket. Ezt a megkülönböztetést mindig meg kell tartani, nehogy az embereket túlságosan megtisztelve megraboljuk Krisztust. Kérdés azonban, hogy miért éppen Jánost nevezi meg itt az evangélista, és nem valaki mást. Először is eléggé világos, hogy János magát a víz szolgájának vallotta, Krisztust pedig a lelki keresztelés szerzőjének, mert természetesen neki magának kisebbnek kellett lennie, Krisztusnak pedig növekednie kellett.²² Márpedig az apostolok előtt még akkora volt János tekintélye, hogy Krisztus dicsőségét is némiképp elhomályosíthatta. Tehát Krisztus, hogy egyedül magához kösse őket, éppen csak emlékeztet arra, hogy Jánostól csak külsőleg részesültek a keresztségben, ugyanakkor mégis biztatja őket, hogy az ígélet felől ne kételkedjenek. Ugyanis nagyon bíztak Jánosban, ezért meg voltak róla győződve, hogy a keresztség, amelyet az ő kezéből vettek, nem hiabavaló. Hogyha annak hatékony és igaz voltát Krisztustól kell várni, az apostoloknak minden bizonnal remélniük kell, hogy be fog teljesedni, amit képletesen végzett János. Így biztosra kell vennünk, hogy mi sem hiába kereszteltettünk meg emberi kéz által vízzel, mivel Krisztus, aki azt elrendelte, el fogja végezni a saját munkáját, hogy minket Lélekkel megkereszteljen. Így a hit a külső jegyben a belső eredményre következtet. Mégsem tulajdonít nagyobb jelentőséget sem a jegynek, sem a szolgálatnak, mert a jegyben ígéletet lát, amely Krisztusé, és egyedül csak őt ismeri el a kegyelem szerzőjének. Tehát tartsunk olyan mértéket, hogy Krisztus tisztelete semmiféleképpen ne csökkenjen, és a megkereszteltetésünkől mégis reméljük azt a gyümölcsöt, amelyről itt szó van. Az idő rövidsége által jó reménységre biztatja őket. Ebből következik, hogy nem kellett bánkódnia a halál miatt, amely nemsokára olyan értékes gyümölcsöt hozott. Továbbá, ez is megjegyzendő, a keresztelés szó nem tulajdonképpeni értelemben van használva, és csak az a célja, hogy teljes legyen az ellentét. Ugyanezért használja Pál, miután a cselekedetek törvényéről szólt, az ellentét kedvéért a hit „törvényét”.²³

6. Amikor együtt voltak, megkérdezték tőle: „Uram, nem ebben az időben állítod fel újra a királyságot Izraelnek?” 7. Így válaszolt: „Nem a ti dolgokat, hogy olyan időkről és alkalmakról tudjatok, amelyeket az Atya a maga hatalmába helyezett. 8. Ellenben erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanítom leszltek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában, sőt egészen a föld végső határáig.”

²² Jn 3,30.

²³ Rom 3,27.

6. Lukács azt mondja, hogy az apostolok együtt voltak, amikor ez a kérdés felvetődött, hogy tudjuk, nem egyikük vagy másikuk ostobasága miatt, hanem valamennyiüké miatt. Valóban furcsa volt a tudatlanságuk, hogy noha három éven keresztül oly tökéletes és oly gondos oktatásban részesültek, mégis olyan tanulatlanságot árultak el, mint ha soha egyetlen szót sem hallottak volna. Ebben a kérdésben annyi tévedés van, ahány szó. Az országról kérdeznak, de földi országról képzelődnek, amely gazdagságból, élvezetekből, külső békéből és hasonló jókból áll. Míg annak felépítésére a jelen időt szánják, győzedelmeskedni akarnak a katonáskodás előtt. Mielőtt ugyanis a kezüket kinyújtánák, hogy azt a munkát végezzék, amelyre ki vannak választva, a munka gyümölcsét akarják élvezni. Abban is tévednek, hogy Krisztus országát a test szerinti Izráelre akarják korlátozni, pedig annak egészen a világ végső határáig ki kell terjednie. Továbbá az egész kérdésben az a hiba, hogy a helyes mértéken túl okosak akarnak lenni. Kétségkívül nem voltak ismeretlenek előttük a próféták jövendölései a Dávid országának helyreállításáról, s többször hallották Krisztust erről beszélni, és a dolog végül úgy bevésődött a köztudatba, hogy a nép nagyon nyomorúságos szolgálata ellenére mégis mindenkinek a lelkét felemelte a jövendő ország várása. Ezt a helyreállítást azonban a Messiás eljövételétől remélték. Így történt, hogy az apostolok, amikor látták Krisztus feltámadását, lélekben azonnal odarepültek. De közben elárulják, hogy milyen rossz előmenetelt tettek a kitűnő Mester alatt. Így Krisztus a rövid válasszal az egyes tévedéseket ügyesen kifogásolja, ahogy mindig el fogom mondani. „Újra felállítani” itt azt jelenti, hogy „ismét helyreállítani”, ami összeomlott, és a sok romlás miatt alaktalanná vált. Ugyanis az Isai kiszáradt törzsökéről új vesszőszáznak kellett kinőni,²⁴ és Dávid szerencsétlenül megsemmisült sátrának újra állni kellett.²⁵

7. *Nem a ti dolgotok.* Ez általában az egész kérdés visszautasítása. Mert kíváncsiság volt, amikor az apostolok tudni óhajtották, amit az Úr el akart rejteni. Az okosságnak pedig az a helyes mértéke, hogy amennyit ő előrehalad a tanításban, annak a megtanulására készek vagyunk, és hajlandók vagyunk elfogadni azt, hogy nem tudjuk, amit ő maga titkol el előttünk. Minthogy pedig csaknem mindannyiunkkal veleszületett az ostoba és hiábavaló kíváncsiság, amelyhez később vakmerőség járul, figyelmesen meg kell hallgatni Krisztusnak ezt az intését, amellyel mind a két hibát kijavítja. De

²⁴ Vö. Ezs. 11,1.

²⁵ Vö. Jer. 10,20.

hogy az ő gondolkodását megértsük, meg kell figyelnünk a mondat két részét, melyet egybekapcsol. Nem a ti dolgotok – mondja –, hogy olyanokról tudjatok, amelyeket az Atya a maga hatalmába helyezett. Az időkről beszél, de minthogy más dolgokkal hasonló a helyzet, általános szabályként kell felállítani, hogy Istennek a kijelentésével megelégedve tartasuk megengedhetetlennek egyebek után kutatni. Ez az igazi középút a két szélsőség között. A pápisták, hogy vaskos tudatlanságukat leplezzék, azzal védekeznek, hogy Isten titkait nem firtatják. Mintha bizony nem Isten titkaiból állna az egész hitünk és vallásunk! Tűnjék el tehát Krisztus az evangéliumával, ha teljesen távol kell tartani magunkat Isten titkaitól. Mégis, mint mondtam, meg kell tartani a középútat. Ugyanis vágyakoznunk kell a tanulásra, amíg minket tanít a mennyei Mester. Amit pedig titokban akar tartani, azt senki se merészelje érinteni, s ne ismerjünk nagyobb bölcsességet a józan okosságnál. Így valahányszor a kellenél nagyobb, ostoba tudásvágy gyötör bennünket, idézzük emlékezetünkbe Krisztus e mondását: „Nem a ti dolgotok.” Ennek bizonyára elég súlya lesz lelkünk csapongásának megfékezésére, ha nem akarunk az ő akarata és tiltása ellen törni. Most ami az idők előre tudását illeti, csak annak a tudakolását ítéli el Krisztus, ami az isteni kijelentés mértékét túllépi. Ezt, amint mondtam, a mondat második részében fejezi ki: „amelyeket az Atya a maga hatalmába helyezett”. Természetesen a tél és a nyár és a többi évszak, a hideg és a meleg, a derült és az esős idő Isten hatalmában van.²⁶ Miután azonban ő bizonyágot tett, hogy az évek sorozata szakadatlan,²⁷ nem állítjuk, hogy a saját hatalmába helyezte, amit az emberekkel közölt. Amit mesteriség, tudomány, elmélkedés és tapasztalat útján a filozófusok vagy a földművelők felfognak, arról nem mondjuk, hogy Isten magának megtartotta, mivel valami módon náluk helyezte el. Ugyanígy kell vélekedni a prófétákról, ugyanis az ő hivatásuk volt tudni, amit az Úr kijelentett. Nekünk azonban vakoknak kell lennünk a dolgok jövendő folyamatát illetőleg, ami rejtve van előttünk, mert nincs semmi, ami jobban hátráltatna a munkánkban, mint a túlságosan aggodalmas vizsgálódás e téren. Ugyanis mindig a jövendő eredmény alapján akarunk tervet készíteni, pedig az Úr az eredményt előre írja elő nekünk, mit kell tenni. Ebből összeütközés támad, mivel nem szívesen engedjük meg Istennek, hogy a dolgok menetét egyedül ő igazgassa, pedig ez az ő kiváltsága, hanem beleártjuk

²⁶ 1Moz. 8,22.

²⁷ Vö. 1Moz. 9,11-13.

magunkat tőlünk idegen és nem ránk tartozó gondokba. Egyszóval Krisztus tiltja, hogy magunkhoz utaljuk, amit Isten a maga számára akar fenntartani. Ilyen azoknak az előre tudása, amelyeket Isten magamagának tartott fenn, hogy a saját akarata szerint irányítsa, a mi vélekedésünk ellenére és értelmi képességeink határán túl.

8. *Erőt kaptok.* Ami a kíváncsiság megfékezésére a legjobb orvosság volt, Krisztus emlékezteti őket mind Isten ígéretére, mind a parancsra. A kíváncsiság többnyire tétlenségből és bizalmatlanságból származik; a bizalmatlanságot az ígéretek feletti elmélkedés gyógyítja. A megbízások megmutatják, hol kell működnünk és erőfeszítéseket tennünk. Tehát Jézus megparancsolja, hogy a tanítványok türelmesen várják, amit Isten ígért, és figyeljenek annak a munkának az elvégzésére, amit Isten rájuk bízott. Eközben korholja őket túlságos sietségükért, hogy fonák módon, még mielőtt a Szentlélek megajándékozta volna őket, előre meg akarják kapni, ami a Szentlélek saját ajándéka. Mert bizonyára nem az az egyenes út, hogy amikor elhívtak a küzdelemre, a munkát mellőzve nyugodtan pihenni akarjanak. Tehát amikor ezt mondja: „erőt kaptok”, a gyengeségükre figyelmezteti őket, hogy idő előtt ne törekedjenek arra, amit nem képesek elérni. Kétféle olvasat lehetséges: „veszitek a Szentlélek erejét” vagy „amikor eljön rátok a Szentlélek”. Az utóbbi mégis megfelelőbb, mivel jobban kifejezi erőtlenségüket, mielőtt erőt kapnak a Szentlélektől.

Tanúim lesztek. Ezzel az egy kifejezéssel két tévedést igazít helyre, mert azt is kifejezi, hogy előbb harcolniuk kell, mielőtt a győzelemre gondolnának, és arra is tanít, hogy Krisztus országának más a természete, mint gondolnák. „Tanúim lesztek”, azaz: a földművesnek dolgoznia kell, mielőtt hozzájut a gyümölcshöz. Értsük meg ebből, hogy tekintetünket inkább fordítsuk arra az útra, amelyen eljutunk Isten országához, mintsem hogy elmésen a jövő élet természetéről bölcseledkednénk. Sokan azt kutatják, milyen lesz majd egykor a jövő boldogságuk, amikor feljutnak a mennybe, de hogy mi módon jutnak oda, azzal egyáltalán nem törődnek, márpedig elsősorban ezt kellett volna hírül adni a világnak. Vitatkoznak a jövő élet minőségéről, amikor majd együtt lesznek Krisztussal. Eközben nem gondolják meg, hogy nekünk vele együtt meg kell halnunk, hogy azután vele együtt éljünk.²⁸ Tehát mindenki szorgoskodjék a mostani munkájában; harcoljunk mindnyájan buzgón Krisztus alatt; haladjunk állhatatosan és fáradhatatlan lélekkel hivatásunk útján; és Isten a maga idejében megadja annak gyümölcsét. Következik a másik helyesbítés, amikor

²⁸ 1 Tim 4:11

azt mondja, hogy a tanúi lesznek. Ezzel a szóval akarta a tanítványok gondolkodásából kiirtani a földi ország hamis elképzelését, mivel röviden kijelenti, hogy az az evangélium hirdetésében áll. Tehát nincs miért vagyronról, élvezetekről, külső hatalomról vagy bármi földi dologról álmodozniuk, amikor azt hallják, hogy Krisztus akkor uralkodik, amikor az evangélium tanításával a hatalma alá hajtja a világot. Ebből következik, hogy ő lelki módon uralkodik, s nem a világ gondolkodása szerint. Hogy az apostolok lelkükben testi országról képzelődtek, az az egész nép közös tévedésén alapult, és nem csoda, hogy ebben a tekintetben mindnyájan képzelődtek. Először is, ha azt a mi mércénkkel mérjük, mi mást tudunk elgondolni, mint valami durva és földi dolgot? Emellett egész felfogásunkkal állatok módjára afelé törünk, ami a testünknek hasznos, ezért inkább azt ragadjuk meg, ami előttünk van, és látjuk, hogy ebbe estek bele azok is, akik az ezeréves uralmat várták. Ennek a következménye az is, hogy minden jövődőlést, amely Krisztus országát képletesen földi országhoz hasonlóan írja le, a test javára magyaráznak, holott Isten akarata az volt, hogy gondolkodásukat magasabbra emelje. De mi, nehogy ugyanabba a hibába essünk, tanuljuk meg a lelkünket az evangélium tanítása felé fordítani, amely Krisztus országa székhelyéül a mi szívünket jelöli meg.

Egész Júdeában. Először azt érzékelteti, hogy nem egy napra munka lesz, hogy az egész világot be kell járniuk az evangélium tanításával, azután burkoltan cáfolja a hamis elképzelést, amelyet Izraélről alkotak. Csak azokat vették odatartozóknak, akik test szerint Ábrahám-tól származtak. Krisztus kijelenti, hogy Samáriát is hozzá kell venni; amely helyileg szomszédos, de lelkileg nagyon messze volt. Kijelenti, hogy minden más országot, a távoliakat és a pogányokat is, egyesíteni kell a szent néppel, hogy ugyanabban a kegyelemben részesüljenek. Ismeretes, hogy mennyire irtóztak a zsidók a samáriaiaktól.²⁹ Most mintegy lebontva az elválasztó falat, Krisztus elrendeli, hogy a kettőből egy test legyen, hogy az ő országa mindenütt felépüljön.³⁰ Jeruzsálemet és Júdeát megnevezve, amelyekről a tanítványok tudták, hogy a legpádázabb ellenségekkel vannak tele, figyelmezteti őket, hogy elég sok munka és kellemetlenség vár rájuk, hogy ne gondoljanak közeli győzelemre. Ugyanis nem csekély félelmet kelthetett bennük, hogy annyi adóz ellenség előtt kell nyilvánosan kiállniuk, hogy felgyútsák azok haragját. A zsidókat az első helyen említi, mivel mintegy első-

²⁹ Jn 4:9

³⁰ 1 Tim 2:11

szülöttek voltak,³¹ de együttesen hív minden népet, amelyektől korábban idegen volt az üdvösség reménye.³² Innen ugyanis megtudjuk, hogy Krisztus világos parancsából mindenütt hirdették az evangéliumot, hogy hozzánk is eljusson.

9. Miután ezt mondta, szemük láttára felemeltetett, és felhő takarta el őt a szemük elől. 10. Amint távozása közben feszülten néztek az ég felé, íme, két férfi állt meg mellettük fehér ruhában, 11. és ezt mondta: „Galileai férfiak, miért álltok itt az ég felé nézve? Ez a Jézus, aki felvitetett tőletek a mennybe, úgy jön el, ahogyan láttátok őt felmenni a mennybe.”

9. Hogy mit használ nekünk Krisztus mennybemenetele, azt a mi *Institúciónkból* tanulják meg az olvasók. Minthogy azonban ez a mi hitünk egyik legfőbb alaptétele, Lukács gondosan igyekszik azt elhihetővé tenni, sőt inkább maga az Úr akarta azt minden kétségtől mentessé tenni, amikor ilyen nyíltan felment a mennybe, és felmenetelének más körülmények által is hiteles bizonyosságát adta. Ha ugyanis titokban tűnt volna el, a tanítványok döbbenetben megálltak volna. Most azonban, mikor egy magasabb és mindenünnen látható, nyílt helyen megállva látják, hogy az, akivel együtt voltak és akit az imént beszélni hallottak, hirtelen felemeltetik, a szemükkel követik őt, látják, hogy felhő takarja el, nincs miért kételkedniük abban, hogy merre távozott. Ott vannak ezenkívül az angyalok, akik tanúbizonyosságukkal ezt megerősítik. A történetet miérettünk kellett ilyen gondosan megírni, hogy tudjuk, az Isten Fia, jóllehet a világban sehol sem látható, a mennyben mégis él. Hogy a felhő az ő látását megakadályozta, mielőtt a mennyei dicsőségbe belépett volna, úgy tűnik, azért történt, hogy a saját mértékükkel megelégedve magasabban ne keressék. Az ő személyükön keresztül nekünk is szól a tanítás, hogy a mi elménk nem olyan éles, hogy Krisztus dicsőségének magasságához felemelkedhetnék. Ez a felhő legyen tehát a mi vakmerőségünk akadályozója, mint ahogyan a sátor bejáratát eltakaró felhő a törvény idején.³³

10. *Két férfi.* Külsőjük után így nevezi az angyalokat, mert jóllehet valóságos emberi testet öltöttek magukra (és erről egyik irányban sem akarok vitatkozni), mégsem voltak biztosan emberek, de mivel e metonímiának³⁴ a használata gyakran előfordul a Szentírásban, különö-

³¹ 2Móz 4,22.

³² If 2,11–12.

³³ 2Móz 40,33; Ez 10,3–4; vö. 1Kor 8,10–11; Ezs 6,1; Jel 1,9.

³⁴ metonymia: két fogalom közötti (dolbeli, térbeli, anyagi) szemléletbeli vagy szemérménybeli kapcsolaton alapuló szóalkotás.

sen Mózes első könyvében, hosszasan nem foglalkozom vele. A fehér ruha ritka és előkelő méltóság jelképe volt, ugyanis Isten ezzel a mintegy kitüntető jelvényvel akarta az angyalokat megkülönböztetni a közönséges emberektől, hogy a tanítványok figyelmesebben hallgassák a szavakat, és mi is tudjuk ma, hogy ez a látvány isteni akarattól tárult eléjük.

11. *Galileai férfiak.* Sehogysem értek egyet azokkal, akik azt gondolják, hogy az apostolokat becsmérő módon illették ezzel az elnevezéssel, mintha az angyalok a tunyaságukat és gyengeségüket csúfolták volna. Véleményem szerint az is a figyelem felkeltését szolgálta, hogy őket, akiket nem ismertek, és korábban sohasem láttak, mégis ismerősökként szólítják meg. Mégis úgy tűnik, hogy jogtalanul éri őket szemrehányás, amiért az égre tekintenek, mert hol kellene inkább keresni Krisztust? Vajon az Írás is nem arrafelé hív minket? Feleletem az, hogy nem azért kapják a szemrehányást, mert felfelé tekintenek, hanem azért, mert a szemükkel Krisztust keresik, mikor a felhő, amely kevéssel azelőtt eléjük került, minden testi érzékelést megakadályoz az ő keresésében. Továbbá, mert azt remélték, hogy hamarosan visszajön, hogy megint gyönyörködhesse a látásában, holott azért ment fel, hogy az égben maradjon, míg másodszor meg nem jelenik, mint a világ ítélőbírája. Ezért tanuljuk meg ebből először azt, hogy Krisztust sem az égben, sem a földön nem kell másképp keresni, mint hittel, továbbá, hogy nem kell az ő testi jelenléte után vágyódni, hogy e világban velünk együtt éljen. Ugyanis aki a kettő közül valamelyikhez ragaszkodik, ezáltal még távolabb kerül tőle. Így a csodálkozásukért kapnak feddést, nem általánosságban, hanem csak annyiban, amennyiben a dolog újdonsága ámulatba ejtette őket; ahogy minket is gyakran minden megfontolás nélkül megragad Isten dolgainak nagysága, de nem törődünk azzal, hogy azok célját fontolgassuk.

Jézus, aki felvitetett. E mondatnak két része van: az első, hogy Jézus a mennybe ment fel, ne húzzák többé vissza a földre ostoba vágyakozással; a másik rész pedig vigasztalásul van hozzátéve, a második eljövételéről. E kettőből így összekapcsolva, de külön-külön mind-egyikből is erős bizonyosság vezethető le a pápisták és bárki más megáfolására, aki a kenyér és a bor jegyében Krisztus testi jelenlétét képzelel el, mert amikor azt mondjuk, hogy Krisztus felvitetett a mennybe, ezzel bizonyára világosan meg van jelölve a térbeli távolság. Elismerem azonban, hogy a „menny” elnevezést különböző értelemben használják: hol a levegőre, hol a szférák összességére, hol Isten dicsőségese országára, ahol Isten fenségének különleges székhelye van, úgyhogy az egész mindenséget betölti. Ilyen értelemben he-

lyezi Pál Krisztust „feljebb minden égnél”,³⁵ mivel ő a világ felett van, és a boldog halhatatlanságnak abban a hajlékában is a legmagasabb helyen, mivel minden angyalok felett kitűnik, és azoknak feje. Ennek ellenére távol van tőlünk, és a „mennye” elnevezés éppen az e világtól való elkülönülésére utal, és bármennyire okoskodnak is, világos, hogy a *meny*, ahová Krisztus felvitetett, a világmindenség egyetemes gépezetével szembenáll. Tehát ha a mennyben van, a világon kívül kell lennie. Ezért először azt kell tekintetbe venni, mire figyelnek az angyalok, mert ebből biztosabb lesz a szavak értelmének megítélése. Az angyalok vissza akarják tartani a tanítványokat a testi jelenlét utáni vágyakozástól. Éppen ebből a célból jelentik ki, hogy csak másodszori eljövetelekor fog eljönni, mert erre vonatkozik annak az időnek a megjelölése, nehogy annak előtte hiába várják az eljövetelét. Ki nem veszi észre, hogy ugyanezek a szavak fejezik ki, hogy az ő teste távol van ettől a világtól? Ki nem látja, hogy ez akadály a annak, hogy őt a földön lássuk? Azt hiszik, hogy álokoskodásuk megmenti őket, amikor azt mondják, hogy akkor látható alakban fog eljönni, most pedig mindennap eljön láthatatlanul. Itt azonban nincs szó az alakról. Az angyalok csak arra intik az apostolokat, hogy hagyni kell Krisztust a mennyben, amíg az utolsó napon el nem jön, és a testi jelenlét utáni vágyakozást elítélik mint képtelenséget és fonáságot. A pápisták azt állítják, hogy a test jelenléte nem testi, amikor a dicsőséges test természetfeletti módon és csoda folytán velünk van, de magyarázataikat a dicsőséges testről mint színjátékot és gyerekségeket vissza lehet utasítani. Csodát csinálnak saját maguknak a Szentírás minden bizonyosága nélkül. Már akkor dicsőséges volt Krisztus teste, amikor a feltámadás után tanítványai között megjelent. Ez Istennek rendkívüli és titokzatos ereje folytán ment végbe. Az angyalok később megtiltják, hogy ilyen módon vágyakozzunk utána, és azt mondják, hogy nem így fog az emberekhez eljönni. Tehát az ő parancsuk szerint képzelgéseinkkel ne rántsuk le Krisztust a mennyből, és ne gondoljuk, hogy tapintásunkkal vagy más érzéseinkkel inkább felfogható módon fog nekünk megjelenni, mint szemmel láthatóan. Mindig a testről beszélek. Mert amit az ő végtelenségéről mondanak, az amilyen lehetetlen képzelődés, épp olyan határozottan elvetendő. Készséggel elismerem, hogy Krisztus felment a mennybe, hogy mindeneket betöltsön, de azt mondom, hogy Lelkének ereje és nem testének lényege által van jelen mindenütt. Továbbá elismerem, hogy az ige és a sákramentumok által velünk van. Azt sem lehet kétségbe

vonni, hogy testének és vérének valósággal részesei lesznek azok, akik ezeknek jegyeit hittel fogadják el. De ennek a közlésnek semmi köze sincs a pápisták eszelősségeihez, mert ők éppen úgy az oltár mellé képzelik Krisztust, ahogy Numa Pompilius odahívta a maga Villámló Jupiterét,³⁶ vagy miként a jósnők, a ráolvasásaikkal lehozák a Holdat az égből. Krisztus pedig azzal, hogy az úrvacsorában kenyeret ad, az égbe hív minket, hogy hit által az ő testéből és véreből életet merítsünk. Így az ő teste, jóllehet minket megelevenít, mégsem kerül belénk semmi esetre sem, hanem csak a Szentléleknek titokzatos hatása által árasztja belénk erejét.

Úgy jön el. Említettem, hogy ez a vigasztalás enyhíti, sőt teljesen megszünteti a Krisztus távolléte miatti szomorúságot, amikor azt halljuk, hogy el fog jönni, ugyanis ezzel egyidejűleg a célra kell gondolni: hogy tudniillik el fog jönni a Megváltó, hogy minket a boldog halhatatlanságban magával egyesítsen. Ugyanis ahogy most sem tétlenül ül a mennyben (élvezetek között, ahogyan a homéroszi isteneiket képzelik), így nem eredmény nélkül fog újból megjelenni. Tehát egyedül a Krisztus utáni várakozásnak kell megfékeznie testünk nem helyénvaló vágyait, megtartani a türelmünket minden szerencsétlenségben, és enyhíteni kedvetlenségünket. És ez bekövetkezik azoknál a hívóknél, akik őt Megváltójuknak tekintik. Ugyanis ez az istentelenekben csak félelmet kelt és rettegést, és noha most, amikor az ő eljöveteléről van szó, csak gúnyolják, majd kénytelenek lesznek látni őt, amint az ítélőszéken ül az, akit most még arra se méltatnak, hogy meghallgassák a beszédét. Továbbá a ruha kérdésével foglalkozni, hogy vajon abban fog-e eljönni hozzájuk, amelyet akkor hihetőleg viselt, hiábavaló. Amit Augustinus a Constantinusához írt 146. levélben érint,³⁷ nem merem cáfolni, amit pedig nem tudok megmagyarázni, azt jobb érintetlenül hagyni.

12. Ezután visszatértek Jeruzsálembe az Olajfák hegyéről, amely Jeruzsálem közelében van egy szombatnapi járőföldre. 13. Amikor hazatértek, felmentek a felső szobába, ahol meg voltak szállva, mégpedig Péter és János, Jakab és András, Pülöp és Tamás, Bertalan és Máté, Jakab, az Alfeus fia, Símón, a Zelóta és Júdás, a Jakab fia. 14. Ezek valamennyien egy szívvel és egy lélekkel kitarotán vettek részt az imádkozásban, az asszonyokkal, Jézus anyjával, Mariával és testvéreivel együtt.

³⁵ Lucius 1,20,7.

³⁶ August. Ep. 146. az új számolás szerint Ep. 205 (Migne PL. 33, 942; CSEL. 52, 34. 2v).

12. Hogy áttérhessen egy másik történetre, Lukács elmondja, hogy a tanítványok, miután visszatértek Jeruzsálembé, együtt tartózkodtak egy kis szobában. Ez a ház felső része volt, amelyet bérlőknek szoktak kiadni; a kényelmesebb részt ugyanis a háziak maguknak tartották meg. Ezért ezzel azt érzékelteti Lukács, hogy egy szűk helyen voltak összezsúfolva; de még ez a zsúfoltság sem volt olyan kényelmetlen, hogy elhagyják egymást. Kissé talán kényelmesebben lehettek volna különválva, de nem volt szabad egymástól elszakadniuk a Szentlélek vétele előtt. Ami a hely távolságát illeti, Lukács a történeti hűséget követi, hacsak ezzel nem éppen azt akarta kifejezni, hogy a félelmetes veszély nem ijesztette meg őket annyira, hogy együtt vissza ne térjenek, és ne egy házban gyűljenek össze, amely ráadásul nem is volt olyan nagy, hogy egy nagyobb tömeg, már amennyit a hely befogadóképessége megengedett, pletykára adjon okot. A „szombatnap járőföld” kétezer lépés volt. Ez a számítás egybevág Jánosnak egy helyével, ahol azt mondja, hogy Jeruzsálem Bethániától körülbelül tizenöt sztadion távolságra van,³⁸ ami körülbelül ezerkilencszáz lépés. Az Olajfák hegye pedig Bethánia felől volt. A szombatnap járőföldet a törvény nem állapította meg. Az Úr a törvényben ugyanis egyszerűen pihenést rendelt el.³⁹ Mivel azonban a zsidók nehezen állták meg, hogy szombaton a munkájukkal kapcsolatban ki ne futkossanak (amint látjuk, hogy az Úr panaszkodik, hogy terheket visznek ki a kapukon túlra),⁴⁰ ezért hihető, hogy az ilyen fegyelmezetlenség visszafogására a papok közös tanácsa hozott olyan rendeletet, hogy szombatnapon nem szabad kétezer lépésnél többet megtenni. Ámbár Hieronymus az Algasiához írt válaszokban említi, hogy ez a hagyomány két rabbintól származik, tudniillik Atribától és Simon Helitől.⁴¹

13. *Ahol meg voltak szállva.* Mások így fordítják: „maradtak”, mintha rendes lakásuk lett volna ott. Én azonban úgy gondolom, hogy inkább az összejövetel céljára szolgáló helyiséget használták akkor először közös szállásnak, amíg el nem jött a Szentlélek. Több mint nevetségesek a pápisták, amikor Péter elsőbbségét abból vezetik le, hogy itt elsőként van megnevezve az apostolok között. Jóllehet első volt a tizenkettő között, és ezt el is ismerjük, de ebből még nem következik, hogy az egész világ ura lett volna. Ha azonban azért első az apostolok között, mert az ő neve áll legelől a névsorban, ezzel szemben azt hozom fel, hogy akkor a Krisztus anyja az összes asszony között a leg-

³⁸ Jn 11,18.

³⁹ 2Móz 20,10; 3Móz 23,3.

⁴⁰ Jer 17,21,24.

⁴¹ Hieronymus, Ep. 121 ad Algastum (Migne PL 22, 884 Vallara, CSEL 56, 49)

utolsó volt, mivel itt az utolsó helyre került. Pedig ezt semmiképpen sem fogják megengedni, amennyiben bizonyára teljes képtelenség is lenne. Ezért ha nem akarják a pápaságot mindenki előtt gúny tárgyává tenni, ahogy eddig tették, hagyjanak fel azzal, hogy azt ilyen balgaságokkal ékesítik. De mit csinálnának? Bizonyítani akarják az Írásokból, hogy Péter Krisztus után mintegy másodrangú feje volt az egyháznak. Egyetlenegy betű sem maradt fenn, amely az ő agyszüleményüket igazolná. Nem csoda hát, ha innen is, onnan is találomra előrántanak egyes helyeket, amelyeket azután önként kiengednek a kezükből, noha senki sem akarja elvenni onnan. De ezeket mellőzve figyeljünk inkább Lukács szándékára. Amiért a tanítványok csúfosan elhagyták Krisztust, és szétszóródtak, ki-ki amerre a félelme hajtotta,⁴² megérdemelték volna, hogy mint valami szökevények vagy árulók a tisztelettől megfosztassanak. Tehát, hogy megtudjuk, az Úr akaratából ismét összegyűltek és visszakerültek a helyükre, Lukács egyenként megnevezi őket.

14. *Az asszonyokkal.*⁴³ Mások így fordítják: az asszonyokkal, és úgy gondolják, hogy azokról van szó, akik Krisztus követői voltak. Én, noha nem akarnék erről senkivel se vitatkozni, nem haboztam úgy fordítani, ahogy valószínűbbnek gondoltam. Elismerem, hogy mind a kétféleképpen lehet érteni azt a szót, amelyet Lukács használ, de hogy miért gondolok arra, hogy feleségekről van szó, annak az oka, hogy később a feleségüket is magukkal vitték Pál tanúsága szerint,⁴⁴ s nem valószínű, hogy éppen akkor elváltak volna tőlük. Ugyanis sokkal könnyebb volt egy helyen maradni, mint vándorolva időnként helyet változtatni. Azután mikor a Szentlélek közeli eljövetelét várták, miért is fosztották volna meg feleségeiket akkora jónak a közösségétől? Péter felesége kevéssel azután a segítőtársa lett. Ugyanígy kell vélekedni a többiekéről is. Hősies bátorság és állhatatosság kellett azoknak az asszonyoknak ahhoz, hogy ne lankadjanak. Tehát ki hihetné, hogy férjüktől ki voltak zárva, amíg azok a Szentlélek erejét várták? Hogyha a szót általános értelemben akarjuk venni, akkor is ésszerűnek látszik legalább a feleségeket az asszonyok közé számítani. Akárhogy legyen is, Lukács itt melleleg arra akarta felhívni a figyelmünket, hogy mennyire nekibátorodtak. Ugyanis a férfiak, akik azelőtt a félelmetől megzavarodva szétfutottak, most, miután az asszonyok hozzájuk csatlakoztak, semmilyen veszélytől nem félnek. Krisztus anyját a töb-

⁴² Mt 26,56; Jn 16,32.

⁴³ Kálmán így fordítja: *cum uxoriibus*, a feleségükkel.

⁴⁴ 1Kor 9,5.

bi asszonnyal együtt említi, pedig azt mondják, hogy János magához vette a saját házába. De mint mondtam, mindannyian csak rövid időre gyűltek össze. Ismeretes, hogy „testvér”-en a zsidók az összes rokont értették.⁴⁵

Kitartóan vettek részt. Itt azt mutatja meg Lukács, hogy feszült figyelemmel várták a Szentlelket, ugyanis azért imádkoznak, hogy Krisztus küldje el nekik a Szentlelket, ahogyan megígérte. Ebből megtudjuk, hogy végül is az az igazi hit, amely minket Isten imádására készítet, mert a hitben való bizakodás sokban különbözik a közönyössegtől. Valóban nem azért adott nekünk az Úr bizakodást az ő kegyelmében, hogy lelkünk tompultságba süllyedjen, hanem inkább azért, hogy annál jobban késztesen a könyörgésre. A könyörgés azonban nem is a kételkedés jele, hanem inkább a bizalom tanúbizonysága, mivel az Úrtól olyanokat kérünk, amelyeknek teljesítésére tudjuk, hogy ígéretünk van. Így nekünk is az ő példájukat követve imádkoznunk kell, hogy a Szentlélek áldását mindennap megnyerhessük. Áldását, mondom, mert mielőtt az imádságot megfogalmazzunk, az áldás zsengejében kellett részesülnünk,⁴⁶ mivel egyedül a Szentlélek taníthat meg helyesen imádkozni, aki nemcsak a szavakat diktálja nekünk, hanem a lélek gondolatait is kormányozza. Ezután két dolgot fejez ki Lukács, amely az igazi imádkozás sajátja: hogy egy lélekkel és kitartóan vettek részt benne. Ez a türelmük gyakorlása volt, amennyiben egy ideig feszült várakozásban tartotta őket Krisztus, mert hiszen azonnal elküldhette volna hozzájuk a Szentlelket. Így Isten gyakran várakozásra készítet, és bizonyos módon eltűri, hogy lankadjunk, hogy kitartásra szoktasson. Vétkes, sőt bűnös betegség a sürgető könyörgés, ezért nem csoda, ha azt az Úr bünteti. Közben, mint mondtam, az állhatatos könyörgést gyakoroltatja velünk. Tehát ha nem akarunk hiába imádkozni, ne fáradjunk bele abba, ha kérésünk nem teljesül azonnal. Ami a lelkek egyetértését illeti, a félelem okozta szétszórtsággal van szembeállítva. Ebből általánosságban is megtanulhatjuk, hogy az imádkozásban mennyire szükséges az egység, mivel Krisztus azt parancsolja, hogy az egyesek az egész gyülekezetért és együtt, s mintegy az összes nevében imádkozzanak: „Mi atyánk”, „add meg nekünk” stb.⁴⁷ Honnan a nyelveknek ez az egysége, ha nem kizárólag a Szentlélektől? Ezért Pál a Római levél 15. részében, amikor a zsidóknak és a pogányoknak az imádkozásra helyes szabályt akar adni, minden vetélkedést

⁴⁵ August. Tract. in Joh. X, 2 (CC 36, 101)

⁴⁶ Róm 8, 23, 26.

⁴⁷ Mt 6, 9-11

számú, mondván, hogy egy szívvel, egy szájjal dicsőítsük Istent.⁴⁸ És valóban, hogy Istent Atyánknak nevezhessük, egymás testvéreinek kell lennünk, és testvériesen együtt kell éreznünk.

15. Azokban a napokban felállt Péter a testvérek körében, amikor mintegy százhusz főnyi sokaság is volt velük együtt, és így szólt: 16. „Atyámfiai, férfiak! Be kellett teljesednie az Írásból annak, amit előre megmondott a Szentlélek Dávid szája által Júdásról, aki vezetője lett azoknak, akik elfogták Jézust; 17. közénk tartozott, és részt kapott ebből a szolgálatból. 18. Ez azután mezőt szerzett ennek a gonosztettnek a jutalmából, de fejjel lezuhant, kettészakadt derékban, és egész belső része kifordult. 19. Közismertté is vált ez Jeruzsálem lakói előtt, ezért nevezték el azt a mezőt a maguk nyelvén Akeldamának, azaz Vérmezőnek. 20. Így van megírva a Zsoltárok könyvében: Legyen a szállása pusztává, és lakó ne legyen benne,⁴⁹ tisztességét pedig más vegye át.⁵⁰ 21. Szükséges tehát, hogy azok közül a férfiak közül, akik egész idő alatt együtt voltak velünk, amíg közöttünk járt az Úr Jézus, 22. kezdve a János keresztségétől addig a napig, amelyen felvitetett tőlünk: még valaki tanúja legyen velünk együtt az ő feltámadásának.”

15. Júdás helyébe Mátyást kellett megválasztani, nehogy úgy tűnjék, hogy egyetlen embernek a hűtlensége miatt megingott vagy összeomlott volna, amit Krisztus egyszer megalapított. Nem véletlenül választott kezdetben tizenkét hirdetőt az ő evangéliumának. Ugyanis amikor kijelenti, hogy ítéletet tartanak Izrael tizenkét törzse felett,⁵¹ azt mondja, hogy ez szándékosan történt így, hogy Izraelnek az egész világon szétszóródott törzseit egy hitre gyűjtsék össze. Ugyanis miután a zsidók a nekik felajánlott kegyelmet visszautasították, Isten Izraelét⁵² az összes nép közül egybe kellett gyűjtenie. Tehát ez mintegy szent szám volt, s hogyha az Júdás bűne miatt csökkent volna, az evangélium hirdetésének is kevesebb hitele lett volna és lenne ma is, ha annak kiindulása, hogy úgy mondjam, sántikálna. Jóllehet Júdás Krisztus intézményét, amennyire tőle tellett, megsértette, az mégis szilárdan és sérthetetlenül megállt. Júdás elpusztult, amint megérdemelte. Az apostolok rendje azonban sértetlen maradt.

*Sokaság.*⁵³ Bizonytalan, hogy ezzel a kifejezéssel a férfiakat jelöli-e

⁴⁸ Róm 15, 6.

⁴⁹ Zsolt 69, 26.

⁵⁰ Zsolt 109, 8

⁵¹ Mt 19, 28

⁵² Gal 6, 16

⁵³ „szó szerint: „nyelvek sokasága”

meg, mert sajátságosan csak nekik van nevük; míg a nők a férfiak neve alatt szerepelnek, vagy egyszerűen a neveken az egyéneket érti-e, ahogy héberül lelkeket mondanak. Az is kétséges, hogy mindennap ellátogattak-e abba a helyiségbe, amelyben az apostolok tartózkodtak, vagy velük együtt állandóan ott laktak, mert ekkora sokaságot aligha volt képes befogadni az a helyiség minden életszükséglet tekintetében. Nekem bizony valószínűbb, hogy Lukács itt azért mond számot, hogy tudjuk, mind összegyűltek akkor, amikor Péter gyűlést tartott. Ebből arra lehet következtetni, hogy nem mindig voltak ott. Én nem merek semmit megerősíteni, mégis a valószínű következtetés útján inkább afelé hajlom, hogy akkor az egész gyülekezetet odahívták, mivel komoly dologról kellett tárgyalni. Erre utal az a szó is, hogy „felállt”.

16. *Be kellett teljesednie az Írásból annak.* Mivel Péter beszélt, a pópisták őt az egész egyház fejévé teszik. Mintha az istenfélők gyülekezetében senki sem beszélhetne anélkül, hogy azonnal pápa ne lenne! Mindazonáltal elismerjük, hogy minden gyülekezetben szükségképpen egyvalakinek elsőnek kell lennie, így az apostolok között Péternek jutott ez a megtiszteltetés. De mi köze ennek a pápasághoz? Ezért, búcsút mondván nekik, lássuk, hogy mit hirdet Péter szája által a Szentlélek. Előrebocsátja, hogy be kellett teljesednie az Írásnak, nehogy valakit megzavarjon Júdás szörnyű esete, mert korántsem látszott természetesnek, hogy akit Krisztus egy ilyen kiváló munkára kiválasztott, az már pályája kezdetén olyan gyalázatosan elbukjék. Az ilyen botrányok veszi elejét Péter, amikor arra hivatkozik, hogy az Írások megjövendölték. Ebből le lehet szűrni azt a mindennapi gyakorlatban nagyon jól alkalmazható figyelmeztetést, hogy az Írás jövődöléseinek meg kell adni azt az elismerést, hogy váratlan körülmények között a nyugtalanság lecsillapítására szolgálnak. Mert semmi sem zavar meg minket jobban, mint amikor a saját gondolatunkban megrekedünk, és ezzel saját magunknak okozunk nehézségeket, amelyeket Isten kész lenne orvosolni, ha meg volnánk győződve arról, hogy nincsen semmi lehetetlen abban, amit ő előre látott, elhatározott, sőt megjövendölt azért, hogy minket bátrabbá tegyen. Júdás azonban mégsem volt menthető, mert meg volt jövendölve, ami vele történt, amennyiben nem a jövődölés hatására, hanem saját szívének gonoszsága miatt pártolt el Krisztustól. Péter beszéde pedig két részből áll. Az első részben ugyanis feloldja azt a botránykozást, melyet Júdás bukása után érezhettek az istenfélők lelkek, azután elhez hozzáfűzi azt a buzdítást, hogy a többiek tanulják meg Istent félni, és végül arra figyelmeztet, hogy hátra van, hogy Júdás helyére más válaszson. Mindkettőt az Írás tanúbizonyosságával támasztja alá.

Amit előre megmondott a Szentlélek. Az ilyen fordulatok a Szentírás tekintélyének növelésére szolgálnak, amikor arra figyelmeztetnek minket, hogy Dávid és az összes próféta egyedül a Lélek irányításával beszélt, hogy nem ők a jövődölés szerzői, hanem a Lélek, aki az ő nyelvüket csak eszközül használta. Amikor tehát abban áll a mi korlátoltságunk, hogy az Írásnak a kelleténél sokkal kevesebb hitelt adunk, gondosan a lelkünkbe kell vésnünk az ilyen mondásokat, s azokhoz kell alkalmazkodnunk, hogy Isten tekintélye a hitünk megerősítése végett mindig eszünkbe jusson.

17. *Közénk tartozott.* Szó szerint: Közénk számláltatott. Lukács azt mondja, hogy Júdás egy volt közülük, jelezvén, hogy az üres helyet be kell tölteni, hogy a szám teljes maradjon. Ugyanerre vonatkozik az is, ami ezután következik: hogy részt kapott a szolgálatból. Ebből következik, hogy valamiképpen csonka maradna a test, ha ez a része hiányoznék. Bámulatos dolog volt, hogy akit Krisztus a megtiszteltetés ilyen magas fokára emelt, ilyen romlásba süllyedjen. Ez a körülmény még szörnyűbbé teszi a bűnt, és figyelmezteti a többieket, hogy vigyázzanak magukra, és féljenek. Nem kétséges, hogy nagyon szomorú és keserű volt az ő emlékezete a tanítványok között. Péter azonban nyomatékosan kiemeli a megbízatás kiválóságát, hogy annál körültekintőbbek és gondosabbak legyenek az orvosság megtalálásában.

18. *Ez azután.* Valószínűnek tartom, hogy ezt az elbeszélést Júdás haláláról Lukács szúrta be ide, és zárójelbe tettem, hogy Péter beszédétől el legyen választva. Mert mi célja lett volna az ismert dolgot a tanítványok előtt újra felemlíteni? Továbbá képtelenség lett volna így beszélni előttük: Az árulás béréből vásárolt földet a zsidók a maguk nyelvén Akeldamának nevezik. Ugyanis amit egyesek erre válaszolnak, hogy Péter ezt a galileaiaknak mondja, akiknek a nyelve a zsidókéétől különbözik, képtelenség. A kiejtésük valamennyire különbözött, de úgy, hogy egymást kölcsönösen megértették, mint a párizsiak és a roueniak. Azután mit mondjunk Jeruzsálem nevééről, ahol Péter a beszédet tartotta? Minek zsidók között a saját nyelvüket görögül magyarázni? Tehát Lukács, nehogy Péter szavai homályosak legyenek az olvasók előtt azért, mert nem ismerik a történetet, a maga módján beleszólt a véleményét Júdás haláláról.

Meot szerztt. Bizonytalan a szó jelentése. Véleményem szerint azonban inkább birtoklást jelent, mint szerzést. Mivel nem lényeges, hogyan olvassuk, a kérdést eldöntetlenül hagyom. Pedig így mondja, nem mintha Júdás földet használt volna, vagy maga földet vásárolt volna, miután azt az ő halála után vásárolták. Lukács azonban azt akarta mondani, hogy hitleneknek és gonoszoknak jutalma te-

metó volt a megvetés állandó bélyegével együtt. Mert nem annyira Krisztust adta el harminc ezüstdénárért, mint a saját apostoli hivatását. Az ezüstöt nem tartotta meg, csak a föld lett az övé. Isten csodálatos gondviselése volt az is, hogy a mező ismert elnevezése nyilvános gyalázzal bélyegezte meg a főpapokat, akik az árulótól ártatlan vért vásároltak. Azt mondja, hogy a zsidók a maguk nyelvén nevezték Vérmezőnek, mivel ő görög származású volt, és arról a héber nyelvről beszél, amely a babiloni fogság után volt használatos a zsidóknál, és amely nyelv a szíriai és a káldeai keveréke volt.

20. *Így van megírva a Zsoltárok könyvében.* A megbotránkozást, amelyet Júdás bukása keltett, az Írás tekintélye által oszlatja el. Mindazonáltal úgy tűnhet, hogy az a hely erősen el van ferdítve. Először, itt Dávid nem egyetlen embert átkoz, hanem az ellenségeit, többes számban. Azután amit Dávid az ellenségeiről mondott, azt Péter, úgy látszik, nem helyesen vonatkoztatta Júdásra. Erre azt válaszolom, hogy amit Dávid ott magáról mond, azzal a Krisztus országának helyzetét írja le. Az a zsoltár, mondom, az egész egyháznak – mely az Isten Fiának a teste – az általános képét tartalmazza. Ezért magában a fejből kellett beteljesednie annak, amiről ott szó van, és aminek beteljesedéséről az evangélisták tudósítanak. Ha most valaki azt az ellenvetést tenné, hogy nem illik Júdásra, amit Dávid az ellenségeire mondott, annak könnyű lesz ezt azzal elhárítani, hogy annál inkább ráillik, mivel Dávid ott nem úgy tekinti magát, mintha az egyház testétől elvált volna, hanem inkább úgy, mintha egy lenne Krisztus tagjai közül, sőt az ő képében lép a nyilvánosság elé az ő nevében. Aki elfogadja, hogy az volt Dávid különös szerepe, hogy Krisztust jelképezze, nem fog csodálkozni azon, hogy hozzá kapcsolódik, ami benne körvonalazódott. Ezért jóllehet az egész egyházzal szól, mégis annak fejtől indul ki, és különösen azt írja le, mit kell majd elszenvednie Krisztusnak a gonoszok kezétől. Ugyanis Pál tanításából tudjuk, hogy mindazok a nyomorúságok, amelyeket a szentek elszenvednek, Krisztus szenvedésének részei, és azok kiegészítésére szolgálnak.⁵⁴ Ezt a szoros kapcsolatot bizonyára Dávid is figyelemmel kísérte, vagy még inkább Isten Lelke, aki Dávid szája által az egész egyházat tanítani akarta. Amit pedig Krisztus üldözőiről általában mondanak, azt joggal lehet vonatkoztatni az előharcosra, hiszen amennyire feltűnő annak istentelensége és bűne, épp olyan szembeötlő és emlékezetes kell hogy legyen a büntetése is. Ha valaki újabb ellenvetést tenne, miszerint a zsoltárban imádságok vannak és nem jövendölés, és így Péter nem

⁵⁴ Kol 1,24

helyesen mondja, hogy ennek meg kellett történni, könnyű a megoldás. Ugyanis Dávidot nem fonák vagy bűnös testi érzélem indította arra, hogy büntetést követeljen, hanem a Lélek volt a vezetője és az irányítója. Tehát a jövendölés erejével bír, amit a Lélek ösztönzésére kért, mivel a Lélek nem követel mást, mint aminek a megadását Isten magában elhatározta, és amit nekünk is meg akar ígérni. Amikor pedig a Zsoltárokból két különböző bizonyosságot idéz Péter, az első arra utal, hogy Júdást a nevével és a családjával együtt el kell pusztítani, hogy a helye megüresedjék;⁵⁵ a másik pedig, amely a százkilencedik zsoltárból van véve, arra, hogy tiszttségét más kapja meg.⁵⁶ Látszólagos ellentmondás van a pusztává lett szállás és a helyébe lépés között. Mivel azonban az előbbi helyen a Lélek csak azt jelenti ki, hogy az egyház ellenségeit el kell távolítani, hogy lehetőleg üres és lakatlan hely maradjon utánuk, ez azonban nem zárja ki, hogy azután más utód foglalja el az üresen hagyott helyet. Sőt az is a büntetés súlyát növeli, hogy a tisztseget, miután a méltatlantól elvették, más kapja meg.

Tiszttségét. Nem lehetett helyesebben fordítani a héber *pekúda* szót, ugyanis az előljárói hivatalt jelent, amelyet a felügyelői hatáskör után neveznek így. Aki ugyanis „feleség”-nek értelmezi, azt a szöveggörnyezet cáfolja meg. Feleségről ugyanis a következő versben van szó, hogy „felesége maradjon özvegyen”.⁵⁷ Tehát miután azt kívánta, hogy a gonosztól vegyék el az életét, mindjárt azt is hozzáteszi, hogy tiszttségétől fosszák meg, és nemcsak ezt, hanem azt is, hogy más lépjen a helyébe. Ezzel a büntetés, mint korábban említettem, kétszeres lesz. Közben mellesleg megjegyzi, hogy a szövetséget megszegő bűnös, akiről beszél, nem a köznéphez tartozik, hanem méltósággal bír, amittől most el fog esni. Továbbá meg kell tanulnunk innen, hogy az istentelenek nem maradnak büntetlenül, amiért az egyházat üldözték, ugyanis mindannyiukra ez a szerencsétlen sors vár.

21. *Szükséges tehát.* Első látásra nagyon erőltetettnek tűnhet a következtetés. Ugyanis ha Dávid Júdás tiszttségének átruházásáról beszélt, abból nem következik, hogy a tanítványoknak kell megválasztani az utódját. Mivel azonban tudták, hogy az egyház létrehozásának gondja rájuk volt bízva, és egyúttal utal arra, hogy ez volt az Úr akarat, ebből joggal következtet, hogy nekik kell elvégezniük a feladatot. Ugyanis miután Isten a mi munkánkat fel akarja használni az egyház kormányzásának védelmére, mihelyt az ő akaratát felől bizonyosak

⁵⁵ Zsolt 69,26

⁵⁶ Zsolt 109,8

⁵⁷ Zsolt 109,9

lettünk, késelem nélkül meg kell tennünk mindent, amit hivatali hatáskörünk megkövetel. Nem volt vitás, hogy mi az egyház feladata. Így ma is, amikor azt halljuk, hogy valakinek le kell mondania a tisztségéről, aki helytelenül és szégyenletesen viselkedik, és mást kell választani a helyére, ezt a gondot az egyháznak kell magára vállalnia. Ezért felesleges volt ezt a kétségen kívül álló dolgot kérdés tárgyává tenni. Igyekezzünk tehát mindig meggondolni, hogy mi a kötelességünk, hogy szolgálatunk az Úr számára mindig készen álljon. Amikor pedig az apostol választásáról beszél, azt mondja, hogy a feltámadás tanújának kell lennie. Ezzel azt fejezi ki, hogy nem létezik apostoli hivatal az evangélium hirdetése nélkül. Ebből az is kitűnik, milyen gyarlók a pápas püspökök, akik csak néma álarcot vettek fel, mégis azzal dicsekednek, hogy az apostolok utódai. De mi a hasonlóság? Elismerem, hogy Péter itt szemtanút követel, amilyenek János hirdeti magát, amikor ezt mondja: „Aki pedig látta ezt, az tesz róla bizonyosságot.”⁵⁸ Mert ez nem közönséges hatással volt a hit építésére. Emellett Péter magát és társait a tanítás szükségességére kötelezi el, amikor Krisztus feltámadásának hirdetőivé teszi őket. Feltámadást mond, nem mintha csak arról kellene bizonyosságot tenni, hanem azért, mert először is magában foglalja Krisztus halálának hirdetését, azután, mert abban van a mi megváltásunk célja és beteljesedése; magával hozza Krisztus mennyei uralmát és a Lélek hatalmát, mellyel Krisztus az övéit megtartja, az igazságot megszilárdítja, a rendet helyreállítja, másfelől a bűn zsarnokságát megtöri, és az egyház minden ellenségét megsemmisíti. Tudjuk meg tehát, hogy ebből a megnevezésből semmiképpen sem lehet kizárni semmit, ami vele szükségképpen összefügg. Továbbá jegyezzük meg, hogy a feltámadást mások előtt úgy említjük, mint az evangélium kezdetét, ahogy Pál is tanítja (IKor 15).⁵⁹ De vajon csak az apostolok voltak tanúi a feltámadásnak? Vajon nem volt-e része ebben a többi tanítványnak is? Mert úgy tűnik, hogy Péter ebben a kiváltságban csak az apostolokat akarja részesíteni. Azt válaszolom, hogy azért őket illeti meg az ilyen dicsőség, mert kifejezetten arra voltak kiválasztva, és elsősorban ők voltak ezzel a küldetéssel megbízva. Tehát nem ők voltak az egyetlenek, de ők kiváltképpen valók voltak.

Egész idő alatt. Az idő kezdetét onnan számítja, amikor Krisztus kezdett ismertté válni a nyilvánosság előtt. Ez különösen megjegyzendő, miként korábban felhívtam erre a figyelmet. Ugyanis körülbelül

⁵⁸ Jn 19, 35

⁵⁹ IKor 15, 1-4

harmincéves koráig magánemberként félrevonultan élt. Nem akarta ugyanis, hogy megismerjék, csak amennyiben az a mi üdvösségünknek hasznára volt. Tehát amikor elérkezett az ideje annak, hogy megkezdje a munkát, amelyet az Atya rábízott, úgy lépett elő, mint új ember, aki nemrég született. Mindenki könnyen beláthatja, mit jelentett ez a mi kíváncsiságunk megfékezésére. Krisztus egész élete valóban több lehetett mint az abszolút tökéletesség csodálatos tükre; és mégis, hogy minket megtartsan azoknak a dolgoknak a keresésében és szemlélésében, amelyeknek a megismerése a leginkább szükséges, azt akarta, hogy életének nagyobb része homályban, s mintegy eltemetve legyen. Ki merne Krisztuson kívülre menni, amikor az ő megismerését hitünk felépítése céljából is csak korlátozott mértékben engedi meg? A „jár-ke” kifejezésen a zsidók az emberek közötti forgóhadást és a velük való közösséget értik. Ilyen értelemben mondják a város lakóiról, hogy a város kapuin ki- és bejárnak. Így mondja János (10) is: „ha valaki rajtam át megy be, megtartatik, az bejár és kijár, és legelőre talál”.⁶⁰ Ámbár a Krónikák második könyve 1. része szerint ez a hatalom és az előjárói hatáskör ismertetőjele.⁶¹

23. Ekkor felállítottak kettőt: Józsefet, más néven Barsabbást, akinek mellé neve Jusztusz volt, és Mátyást, 24. és így imádkoztak: „Urunk, minden szív ismerője, te jelöld ki e kettő közül az egyiket, akit kiválasztottál magadnak, 25. hogy megkapja ebben a szolgálatban és apostolságban azt a helyet, amelyet Júdás elhagyott, hogy az őt megillető helyre jusson.”
26. Ekkor sorsot vetettek rájuk: a sors Mátyásra esett, és a tizenegy apostol közé sorolták őt.

23. Egyet kellett Júdás helyére választani, mégis kettőt állítottak fel. Felmerül a kérdés, hogy miért nem elégedtek meg eggyel. Talán mert annyira egyenlőek voltak, hogy nem lehetett megállapítani, melyikük az alkalmasabb? Ez bizonyára nem lett volna elég erős ok, hogy ezért a sorsra bízzák az ítéletet. És úgy tűnik, hogy Józsefet valamivel többre tartották. Talán mert megoszlottak a vélemények? Ez a legkevésbé valószínű, és ezt nem is engedi meg az egyetértésnek az a nagyon szép tanúbizonyossága, amelyet az imént adott róluk Lukács. Végül képtelenség lett volna ilyen meghasonlással bemocskolni az apostol megválasztását. Hanem inkább azért bízták a sorsra a választást, hogy tudják meg, és bizonyosságuk legyen arról, hogy

⁶⁰ Jn 10, 9

⁶¹ 2Kron 1, 10

nem annyira emberi szavazatokkal választották meg Mátyást, mint inkább az isteni akarat döntött abban. Az apostolok ugyanis abban különböztek a pásztoroktól, hogy míg ez utóbbiakat egyszerűen megválasztotta a gyülekezet, azokat isteni akarat kellett hogy elhívja. Ezért jelenti ki Pál a Galatákhoz írott levél bevezetésében, hogy ő nem emberektől, nem is emberek által kapta apostoli elhívását.⁶² Tehát, minthogy ennek a tisztségnek különös méltósága volt, illő volt Mátyás megválasztásában Istenre hagyni a legfőbb döntést, bármi-ként is megtették az emberek a kötelességüket. A többieket Krisztus jelölte ki a saját szavával. Ha Mátyást csak emberi választás útján vették volna be az apostolok közösségébe, kisebb lett volna a tekintélye. Közbülső megoldás volt, hogy a tanítványok Istennek ajánlották, akiket a legkiválóbbaknak tartottak, hogy Isten maga válassza el azt, akiről tudta, hogy a legalkalmasabb lesz. Így a sorsolás eredménye által Isten jelenti ki, hogy Mátyás apostolságát ő határozta el. De úgy tűnhet, hogy a tanítványok meggondolatlanul és helytelenül cselekszenek, amikor egy ilyen fontos dolgot a sorsra bíznak, mert milyen bizonyosságra lehetett ebből következtetni? Azt válaszolom erre, hogy ők csak a Lélek ösztönzésére fordultak a sorsvetéshez. Lukács ezt ugyan nem mondja ki, a tanítványokat mégsem akarja meggondolatlansággal vádolni, sőt inkább azt mondja, hogy a választás törvényes volt, és Isten is helyeselte, ebből azt állapítom meg, hogy a Szentlélek vezette őket, mikor erre az útra léptek, ahogyan nem kétséges, hogy a Szentlélek diktálta nekik az egész eljárást. Ugyanis miért nem könyörögnek, hogy Isten válassza ki az egész sokaságból, akit akar? Miért korlátozzák az ő ítéletét két személyre? Vajon nem annyi-e ez, mint elvenni Istentől a szabadságát, amikor őt a szavazataikkal megkötik és bizonyos módon azok alá rendelik? De aki nyugodtan akarja a dolgot mérlegelni, az Lukács szándékából világosan megismeri, hogy a tanítványok semmit se mertek tenni, csak amiről tudták, hogy a kötelességük és az Úr bízta rájuk. Akik ezt vitatják, azokat pedig hagyjuk, hadd legyenek boldogok a véleményükkel.

24. *Imádkoztak.* Szó szerint: „imádkozva szóltak”. De a jelentésben nincs semmi homályosság, mert Lukács annyit akart mondani, hogy úgy imádkoztak, amint következik. De nem ad vissza minden szót, hanem beéri rövid összefoglalással. Minthogy tehát mindketten kifogástalan életűek voltak, sőt feddhetetlenségükkel és más erényeikkel is kitűntek, mivel azonban a szív tisztasága mégis mindennél előbbre

⁶² Gal 1,1

való, és ennek egyedüli ismerője és bírója Isten, a tanítványok imádkoznak, hogy tegye nyilvánvalóvá, ami az emberek előtt rejtve van. Ma is ugyanezt kell kérni a pásztorok megválasztásánál, ugyanis, mivel nem lehet egy helyébe kettőt állítani, és mivel mégis többnyire csalódhatunk, és a lelkek megkülönböztetése az Úrtól van, mindig kérni kell Istent, hogy mutassa meg nekünk, kiket akar szolgálainak, hogy a mi szándékainkat vezesse. Ebből azt is meg lehet érteni, hogy mennyire tekintetbe kell venni a pásztorok megválasztásánál a feddhetetlenséget, amely nélkül mit sem ér a műveltség, az ékesszólás és minden elképzelhető kiválóság.

26. *Sorsot vetettek rájuk.* Itt nem kell hosszasan vitatkozni a sorsolásról. Akik úgy vélekednek, hogy a sorsolás teljesen megengedhetetlen, azok részint tudatlanságban szenvednek, részint nem fogják fel a szó jelentőségét. Semmi sincs, amit a hiúságukkal és a vakmerőségükkel el ne rontanának az emberek. Innen van az, hogy a sorsolással visszaéltek és babonássá tették. Sorsolásból jósolni ugyanis egyenesen ördögi. Amikor azonban a hivatalnokok a tartományokat, a testvérek pedig az örökséget sorsolják ki egymás között, akkor megengedhető, és ezt világosan bizonyítja Salamon, amikor a sorsolás eredményét Istennek tulajdonítja. „Az ember végzi a sorsvetést – mondja –, de mindig az Úrtól való a döntés.”⁶³ Ez az eljárás nem okoz nagyobb kárt, mint a káldeusoknak a hiteles csillagászatot meghamisító hazudozása. A káldeusok, amikor bűnös kíváncsiságukhoz az asztrológia nevéből keresnek ürügyet, megcsúfolják a hasznos és tiszteletre méltó tudományt. Ugyanezt csinálják, akiket sorsvető jósoknak neveznek. A mi dolgunk azonban az, hogy különbséget tegyünk a szabályszerű eljárás és a félrevezetés között. Lukács továbbá azt mondja, hogy úgy történt a sorsolás, hogy amit az edénybe vagy a ruha buggyába dobtak, kihúzták. Azt is meg kell jegyezni, hogy itt többféleképpen lehet érteni a „sors” szót. Ugyanis amikor Lukács előbb azt mondta, hogy Júdásnak jutott az apostoli szolgálat osztályrésze, az Írás általános értelmezéséből úgy értette, hogy azt az Úr adta neki osztályrészüül. Azután a sorsról sajátosságosan és közelebbi meghatározás nélkül beszél. De valószínű, hogy miután a *goral* szó mindkettőt jelenti héberül, Péter arra akart utalni, amit tenni készültök, és hasonlóképpen Lukács ugyanarra volt tekintettel.

A *szolgálatban* és *apostolságban*. Mivel a „szolgálat” szó megalázó jelentésű, hozzátette az apostolságot, amiben több méltóság van. Amikor világosabb lesz az érteleme, ha így értjük: „apostoli szolgálat”. A

⁶³ Peld 16, 33

Szentírásban ugyanis gyakori a hüpallagé⁶⁴. Lukács kétségtelenül rá akart mutatni a teher mellett a hivatal méltóságára is, hogy annak tiszteletet és tekintélyt adjon, de egyúttal arra is figyelmeztetni akart, hogy az apostolok fáradságos munkakörre hívtak el.

A sors Mátyásra esett. Így az történt, amire senki sem számított. A fentiekből ugyanis arra lehet következtetni, hogy Mátyás a másik mögött állt, mert azonkívül, hogy Lukács neki adta az elsőbbséget, József két mellékneve, amellyel ki volt tüntetve, azt mutatja, hogy ritka tiszteletben állott Barsabbás. Az, hogy a valóságnak megfelelően „az adott szó fiának” vagy „a nyugalom fiának” nevezték, vagy hűségének és feddhetetlenségének, vagy nyugodt és szerény okosságának volt köszönhető. A másik mellékneve kitűnő igazságosságát fejezte ki. Tehát az emberek megítélése szerint ő volt az első, de Isten Mátyást elébe helyezte. Ez arra figyelmeztet bennünket, hogy nem szabad dicsekednünk, ha az emberek véleménye az égig emel is bennünket, és az ő szavazataikkal a legkiválóbbak közé számítunk, hanem inkább arra kell gondot fordítanunk, hogy Istennek tetszését elnyerjük, aki az egyedüli igaz bíró, akinek ítélete folytán állunk meg és esünk el.⁶⁵ Továbbá azt is gyakran lehet látni, hogy Isten mellőzi azokat, akik az emberek szemében leginkább kitűnnek, hogy minden testi kevélységet semmivé tegyen. Amikor hozzáteszi Lukács, hogy a többi közét sorolták őt, azzal a sorsolásról a meggondolatlanág minden baljós jelét letörölte, mivel az egyház mint Isten választottját fogadta el azt, akire a sors esett.

MÁSODIK RÉSZ

1. Amikor pedig eljött a pünkösd napja, és mindnyájan együtt voltak ugyanazon a helyen, 2. hirtelen hatalmas szélrohamhoz hasonló zúgás támadt az égből, amely betöltötte az egész házat, ahol ültek. 3. Majd valami lángnyelvek¹ jelentek meg előttük, amelyek szétozlottak, és szálltak mind egyikükre. 4. Mindnyájan megteltek Szentlélekkel, és különféle nyelveken kezdtek beszélni; úgy, ahogyan a Lélek adta nekik, hogy szóljanak.

1. *Amikor pedig eljött.* Azaz beteljesedett. Ugyanis az apostolok állhatatosságának ismét bizonyosságát adja Lukács, amikor azt mondja, hogy mindnyájan együtt voltak ugyanazon a helyen, a nekik meghatározott ideig, mégpedig „egy akarattal”. Továbbá, hogy az Úr miért halasztotta a Lélek eljövetelét egészen másfél hónapig, azt fentebb elmondtuk. Felmerül azonban a kérdés, hogy miért éppen azon a napon küldte el. Nem akarom Augustinus fejtegetését cáfolni, hogy miként a páskabarány után az ötvenedik napon adatott a törvény a régi népnek Isten keze által kőtáblára írva, így a Lélek is, melynek feladata azt a mi szívünkbe beírni,² Krisztusnak, a valóságos páskabaránynak³ a feltámadása után ugyanennyi nappal töltötte be azt, ami a törvény kihirdetésében nyert kifejezést. Ő ezt az elmésséget a kivonulással kapcsolatos kérdésekben is a Ianuariushoz írt 2. levélben mint valami szükségyszerűséget erőlteti,⁴ én azonban szeretnék józanabb és szerényebb lenni. Ám legyen boldog a felfogásával. Én a magam részéről azt fogadom el, ami megbízhatóbb: ez a csoda ünnepnapon történt, amikor az emberek hatalmas sokasága szokott összegyűlni Jeruzsálemben, hogy annál feltűnőbb legyen. És ezzel az alkalommal a földkerekség végső határáig elterjedt, mint majd látni fogjuk. Krisztus is azzal a szándékkal ment fel sokszor Jeruzsálemben ünnepnapokon, hogy minél több ember előtt váljanak ismertté azok az erők, amelyek megmutatott, és hogy az emberek nagyobb tömegében a tanítá-

¹ Szó szerint: megoszlott nyelvek.

² Vö. 2Kor 3,3.

³ 1Kor 5,7.

⁴ August. Quaest. Ex. 70 (CC. 33, 101-102; Ep. 95, 16, 29 (Migne PL. 33, 218-19; CSEL. 34 II, 202-205).

⁶⁴ ἰσαπᾶλλῳ; felcserélésen, helyettesítésen alapuló gondolatalkalmazat

⁶⁵ Vö. Róm 14,4

sának gyümölcse bőségebb legyen. Így az alábbiakban azt mondja Lukács, Pál sietett, hogy lehetőleg pünkösd napjára Jeruzsálembe érkezzen,⁵ nem valamilyen vallási megfontolásból, hanem a nagyobb sokaság miatt, hogy minél többeknek használjon. Tehát a csoda napjának kiválasztásában a hasznosság volt a cél: először, hogy inkább Jeruzsálemben történjék, mert Isten dolgainak szemlélése iránt a zsidók akkor jobban érdeklődtek, azután, hogy annak híre messze vidékekre is eljusson. A napot pedig ötvenedik napnak hívták, az áldozati zsenge bemutatásától számítva.

2. *Hirtelen.* Az ajándéknak láthatónak kellett lenni, hogy a tanítványokat a testi érzékelés inkább lázba hozza. Mert amilyen lusták vagyunk Isten ajándékainak megbecsülésére, hacsak minden érzékünket előbb fel nem ébreszti, az ő ereje észrevétlen marad és elenyésczik. Ezért volt tehát az előkészítés, hogy jobban észrevegyék, már itt van a Krisztus megígérte Lélek. Ám nem annyira ómiattuk történt az, mint miérettünk. Mint ahogy a kettős tüzes nyelvek megjelenésében is inkább a mi érdekünk érvényesült, és az egész egyházé, mint az övék. Isten ugyanis felruházhatta volna őket az evangélium hirdetéséhez szükséges hatalommal úgy is, hogy semmi jelképet nem kapcsol hozzá. Ők tudták volna, hogy nem véletlenül, nem is a saját tevékenységük folytán változtak meg olyan hirtelen. Azoknak a jeleknek azonban, amelyekről itt szó van, minden kornak kellett használniuk, ahogy tudjuk, hogy ma nekünk használnak. Egyébként röviden utalni kell a jelek analógiájára. A hatalmas szélrohamnak félelmet kellett keltenie, ugyanis sohasem vagyunk kellően felkészülve Isten kegyelmének elfogadására, csak akkor, ha nem bízunk túlságosan az érzeinkben. Ugyanis, miként a hit által nyitva áll az út Istenhez, így a megalázkodás és a félelem teszi, hogy az ő számára nyitva legyen az ajtó hozzánk. A gőgösökhöz, nemtörődömökhöz és az önhittekhez neki nincsen semmi köze. Ismeretes, hogy a szél a Lelket jelenti, mert Krisztus is, amikor az apostoloknak Lelket akart adni, rájuk lehelt.⁶ Ezékiel látomásában is forgószél van.⁷ Sőt maga a Lélek szó átvitt értelemmel bír, ugyanis az isteni lényeg létmódját, amit Léleknek nevezünk, mivel magában megfoghatatlan, a lehelletről nevezte el az Írás, mert Isten ereje az, amit Isten mintegy kilehelve minden teremtményébe szétáraszt. A nyelvi megjelenés az adott körülményekhez kötődik. Tudniillik, miként a galamb alakja, amely Krisztusra le-

⁵ ApCsel 20,16.

⁶ Jn 20,22.

⁷ Ez 1,4.

szállt,⁸ Krisztus egyéniségének és hivatásának megfelelő jelentéssel bírt, úgy Isten most olyan jelt választott, amely illik a jelölt dologhoz, tudniillik, hogy a Szentlélek hatását az apostolokban megmutassa, ami nemsokára nyilvánvaló lett. A nyelvek különbözősége akadály volt annak, hogy az evangélium messzebbre elterjedjen. Így ha az evangélium hirdetőinek egy nyelve lett volna, mindenki azt hitte volna, hogy Krisztus el van zárkózva Júdeának egy kis zugában, de Isten megtalálta az utat, hogy merre törjön ki, amikor az apostoloknak több nyelvet adott,⁹ hogy minden nép között terjesszék, amire megbízást kaptak. Ebben Isten csodálatos jósága ragyog fel, mert az emberi felfuvalkodottság büntetése az áldás eszközévé változott. Mert mi más célja volt a nyelvek különbözőségének, mint az, hogy az emberek istentelen és bűnös tervei megsemmisüljenek?¹⁰ Most Isten az apostolokat sok nyelv tudásával ajándékozta meg, hogy az erre arra elkóborolt embereket boldog egységbe hívja. Azok a kettős (szó szerint: megosztott) nyelvek okozták, hogy mindenki kánaáni nyelven beszélt, miként Ézsaiás megjövendölte,¹¹ mert bármilyen nyelven beszélnek, mégis mind egy szájjal és egy Lélekkel dicsőítik az Atyát a mennyben.¹² Mondtam, hogy ez miérettünk történt, nemcsak azért, mert a gyümölcse hozzánk eljutott, hanem mivel megtudjuk, hogy az evangélium nem véletlenül repült el hozzánk, hanem Isten rendelkezéséből, aki ebből a célból az apostoloknak kettős nyelveket adott, hogy egyetlen nemzet se legyen megfosztva a rájuk bízott tanítástól. És ez bizonyítja a népek elhívását. Azután a hit is hozzákapcsolódik a tanításukhoz, amelyről tudjuk, hogy nem emberek alkották, amikor azt halljuk, hogy a nyelvükön a Lélek lakozott. Most még arról kell szólni, hogy mit jelent a tűz. Kétségkívül annak a ható erőnek volt a jele, amelynek az apostolok beszédében meg kellett mutatkoznia. Másként, ha ilyen erő nélkül a világ végére hangzott volna is el a beszédük, csak a levegőt verdesték volna, minden eredmény nélkül. Megmutatja tehát az Úr, az ő beszédük tüzes lesz, hogy lángra gyűjtse az emberek szívét, hogy a világ hiúságát elégetve és megsemmisítve mindent megtisztítson és megújítson. Különben sohasem mertek volna ilyen nehéz munkához fogni, ha az Úr nem biztosította volna őket prédikálásuk ereje felől. Így történt, hogy az apostolok tanítása nem csupán a levegőben visszhangzott, hanem behatolt az emberek

⁸ Jn 1,32.

⁹ Szó szerint: az apostolok nyelvét megosztotta.

¹⁰ 1Moz 11,7.

¹¹ Eza 19,18.

¹² Róm 15,6.

lelkébe, és azt mennyei tűzzel töltötte el. Ez az erő azonban nemcsak az apostolok beszédében mutatkozott meg, hanem nap mint nap megmutatkozik. Sőt annál inkább vigyáznunk kell, hogy amikor a tűz ég, ne legyünk olyanok, mint a szalma! Végül a Szentlelket az Úr egyszer látható alakban küldte el tanítványaihoz, hogy bizonyosak legyünk abban, hogy az ő láthatatlan és titokzatos kegyelme sohasem fog hiányozni az egyházból.

*És leszálltak.*¹³ Mivel a szám hirtelen megváltozik, kétséges, vajon a tűzről beszél-e. Azt mondta, hogy a nyelvek mintha a tűzből jelentek volna meg. Majd ez következik: „leszállt mindegyikükre”. Én mégis a Lélekre vonatkoztatom. Ugyanis a héber nyelvben szokásos a főnevet, melyet a mondat első felében elhagytak, a mondat második felében kifejezni. Például itt is: „leszállt mindegyikükre, és mindnyájan megteltek Szentlélekkel”. De tudjuk azt is, hogy Lukács, bár görögül írt, hebraizmusokban mégis bővelkedik. Már az is, hogy a Szentlelket „nyelveknek” nevezi, a Szentírás alapján történik. Hiszen János a galambot is ugyanazzal a szóval jelöli meg,¹⁴ mivel az Úr azzal a jelképpel akarta bizonyítani Lelkének jelenlétét. Ha semmitmondó volna a jel, képtelenség volna az elnevezés; de ahol a tárgy össze van kapcsolva a jellel, annak elnevezését helyesen alkalmazzuk a jelle, mert az magát a tárgyat teszi érzékeink számára felfoghatóvá. Az, hogy „mindnyájan megteltek Szentlélekkel”, nem azt fejezi ki, hogy az ajándékok mértéke mindegyiküknél egyforma, hanem a kiválóságot, amely alkalmas lesz hivataluk betöltésére.

4. *Kezdték beszélni.* Az azonnali hatásra figyelmeztet, és arra, hogy milyen célra kellett szolgálni a nyelveknek. Egyébként, mivel valamivel később hozzáteszi Lukács, hogy a különböző vidékekről érkezett idegenek csodálkoztak, hogy mindegyikük a maga nyelvén hallotta beszélni az apostolokat, egyesek valószínűnek tartják, hogy nem különböző nyelveken beszéltek, hanem azt, ami egy nyelven hirdettetett, az egyes emberek úgy értették, mintha anyanyelvükön hallották volna. Úgy gondolják, hogy ugyanaz a beszédhang különféleképpen jutott el a hallgatókhoz. Egy másik feltevés szerint Péter a különböző népekből összegyűlt sokaság előtt egy beszédet mondott, de azok az ő beszédét nem lettek volna képesek megérteni, ha más hang nem jutott volna el a fülükhez, csak ami Péter szájából kijött. Mindenekelőtt azonban meg kell jegyezni, hogy a tanítványok valóban idegen nyelveken beszéltek,

¹³ A görög kéziratok egy részében egyes szám: leszállt, Kálvin ezt fordítja, ill. magyarázza.

¹⁴ Jn 1,32.

különben nem bennük, hanem a hallgatókban történt volna csoda. Így hamis lett volna a hasonlat, amelyet korábban említett, és a Lélek sem nekik adatott volna, hanem másoknak. Azt is halljuk, hogy Pál hálát ad Istennek, hogy különböző nyelveken szól.¹⁵ Bizonyára saját magának tulajdonítja, hogy azokat érti és beszél, de ehhez a képességhez nem a saját szorgalmából és tehetsége által jutott, hanem a Lélek ajándéka-ként kapta. Ugyanazon a helyen mondja, hogy az különleges ajándék, amelyben nem mindenkinek van része. Azt hiszem, ezekből világos, hogy az apostolok különböző nyelvek tudásával voltak megáldva, hogy a görögökkel görögül, az itáliaiakkal latinul beszéljenek, és a hallgatóikkal igazi érintkezésre legyenek képesek. Azt azonban, hogy egy másik csoda is történt-e, hogy az egyiptomiak és az elámiták úgy értették a káldeai nyelven beszélő Pétert, mintha különféle nyelveken beszélt volna, nem akarom eldönteni. Vannak ugyan feltevések, amelyek erre utalnak, de mégsem olyan erősek, hogy ne lehetne cáfolni őket. Lehetséges ugyanis, hogy különféle nyelveken beszéltek, ahogy ezzel vagy azzal találkoztak, és ahogy alkalom adódott, és ki ezt, ki azt a nyelvet használta. Tehát világos volt a csoda, amikor ők nyilvánvalóan különböző módokon beszéltek. Ami Péter beszédét illeti, azt a hallgatóság nagyobb része megérthette, akárhonnan származott is, mivel azok többsége, akik Jeruzsálemben összegyűltek, valószínűleg értették a káldeai nyelvet. Továbbá az sem lenne képtelenség, ha azt mondanánk, hogy más nyelveken is beszélt. Erről azonban nem akarok sokat vitatkozni, csak az legyen vitán felüli, hogy az apostolok valóban több nyelven beszéltek.

5. Sok kegyes zsidó férfi tartózkodott akkor Jeruzsálemben azok közül, akik a föld minden nemzete között éltek. 6. Amikor a zúgás támadt, összefutott ez a sokaság, és nagy zavar keletkezett, mert mindenki a maga nyelvén hallotta őket beszélni. 7. Megdöbbenek, és csodálkozva mondták: „Íme, akik beszélnek, nem valamennyien Galileából valók-e? 8. Akkor hogyan hallhatja őket mindegyikünk a maga anyanyelvén: 9. pártusok, médek és elámiták, és akik Mezopotámiában laknak, vagy Júdeában és Kappadóciában, Pontuszban és Asziában, 10. Frígiában és Pamfiliában, Egyiptomban és Libia vidékén, amely Ciréné mellett van, és a római jövevények, 11. zsidók és prozeliták, kretaiak és arabok: halljuk, amint a mi nyelvünkön beszélnek az Isten felséges dolgairol.” 12. Almélkodtak mindnyájan, és nagy zavarban kérdezték egymástól: „Mi akar ez lenni?” 13. Mások azonban gúnyolódva mondták: „Eles bortól reszegették meg.”

¹⁵ 1Kor 14,18

5. *Tartózkodott.* Amikor kegyes férfiakról tesz említést, úgy tűnik, arra utal, hogy azok az Isten tisztelete végett mentek Jeruzsálembe, miután Isten a szétszóródás után a megmaradt magot, mintegy fel-emelve a hadi jelvényt, minden korszakban összegyűjtötte abba a városba, ugyanis a templomnak még megvolt a maga rendeltetése. Közben mellesleg arra is figyelmeztet, hogy kire vannak hatással és kinek használnak azok a csodák, amelyekkel az Úr kijelenti a hatalmát, mert az istentelen és hitetlen emberek vagy kinevetik azokat, vagy nem törődnek velük, mint mindjárt látni fogjuk. Továbbá azokat akarta tanúnak hívni, akik vallásosságuk miatt szavahihetőbbek voltak. Amikor ezt mondta: „a föld minden nemzete között”, azon azt érti, hogy különböző és egymástól nagyon távol fekvő országokban. Mindjárt fel is sorolja azokat az országokat, amelyek nagyon nagy távolságra vannak egymástól, mint Libia és Pontus, Róma és a pártusok földje, továbbá Arábia és a többiek. Ez az esemény nagyságának fokozását szolgálja. Mert a krétaiaknak és az asiaiaknak a szomszédságuk folytán valamelyes nyelvi közösségük is lehetett, de ez nem volt meg az itáliaiak és a kappadokiaiak, az arabok és a pontusiak között. Ez Istennek csodás és a legnagyobb csodálatra méltó műve volt, hogy a népnek ilyen szörnyű és félelmetes szétszóródása mellett mégis mindenütt megtartott valami maradékot, sőt azt cselekedte, hogy az oly nagy csapást szenvedett és szinte elveszett néphez idegenek is csatlakoztak. Ezek a hosszas száműzetésbe ide-oda szétszórt emberek, akik egymástól különböztek, és bizonyos módon különböző világokban éltek, egymás között mégis megtartották a hitbeli egységet. Nem ok nélkül nevezi őket vallásosoknak és istenfélőknek.

6. *Amikor a zúgás támadt.* Görögül így mondja Lukács: „amikor e hangzás történt”,¹⁶ de úgy érti, hogy elterjedt a híre, aminek következtében sokan összegyűltek. Ugyanis ha ki-ki egymás után, különböző helyeken és időben hallotta volna különböző nyelveken szólni az apostolokat, nem lett volna olyan feltűnő a csoda. Tehát mind egy helyre gyűlnek össze, hogy a nyelvek különbözősége az azonnali összehasonlításból jobban kitűnjék. Egy másik körülmény is járul ehhez, mégpedig az, hogy mindenki előtt ismeretes az apostolok hazája, és az is ismeretes mindenki előtt, hogy sohasem mentek külföldre azért, hogy idegen nyelveket tanulhassanak. Amikor tehát különbség nélkül, ahogy alkalom adódik, az egyik latinul, a másik görögül, a harmadik arabul beszél, és egyesek több nyelven is beszélnek, ez még nyilvánvalóbbá teszi Isten munkáját.

¹⁶ γωνομανην ου επι φωνην ταυτην

11. *Az Isten felséges dolgairól.* Két dolgot említ Lukács, ami a hallgatókban csodálkozást keltett: az egyik, hogy az apostolok, akik korábban műveletlenek és tanulatlanok voltak, és megvetett, eldugott helyen születtek, mégis isteni dolgokról és mennyei bölcsességgel beszélnek; a másik, hogy hirtelen új nyelvek tudásával lettek megajándékozva. Mindkét körülmény figyelemre méltó, ugyanis meg gondolatlanul és üresen fecsegve nem lehetett volna úgy megnyerni a lelkeket; az események méltósága azonban bizonyára jobban hozzájárult ahhoz, hogy észrevehető legyen a csoda. De még ha azzal fejezik is ki az Isten iránti tiszteletet, hogy álmélkodva állnak, abban mégis elsősorban a csoda hatása nyilvánul meg, amit keresnek, sőt így mutatják meg, hogy készek a tanulásra. Ugyanis az álmélkodás másképpen nem sokat ért volna, és valóban úgy illik álmélkodással csodálni Isten dolgait, hogy azt egyben meggondolás és a megértésre való készség kövesse.

12. *Mások gúnyolódva.* Ebből kitűnik, milyen különös az emberek gonoszsága, amikor a Sátán elveszi az eszüket. Ha nyíltan az égből leszállna Isten, aligha lehetne világosabban látni az ő méltóságát, mint ebben a csodában. Aki egy csepp érzékkel is bír, azt maga a hallás szükségképpen megzavarja. Tehát milyen állati természetűek azok, akik a szemükkel látnak és mégis gúnyolódnak, és csúfolódásukkal megpróbálják kijátszani Isten hatalmát? Pedig így van. Semmi sem lehet olyan csodálatra méltó, hogy ki ne gúnyolják azok, akik Istennel egy cseppet sem törődnek, mivel a legvilágosabb dolgokban is készkarva vaskos tudatlanságba burkolóznak, és jogos Isten bosszúja az ilyen dölyfösséggel szemben, hogy átadja őket a Sátánnak, hogy elvakult dühükbe belepusztuljanak. Így nincs miért csodálkoznunk azon, hogy ma sokan e nagy világosság ellenére vakok, süketek a tanításra, amely annyira világos, sőt a nekik felkínált üdvösséget arcátlanul elutasítják. Ha Istennek rendkívüli művei, amelyekben hatalmát nagyszerűen megvilágítja, ki vannak téve az emberek csúfolódásának, mi történik majd a tanítással, amely előttük csak közönségesnek tűnik? Ámbár Lukács nem mondja, hogy nagyon rosszak vagy elvetemültek voltak, akik nevettek, hanem inkább arra akar rámutatni, milyen hatással volt ez a csoda az emberek sokaságára. És valóban mindig olyan volt a világ, hogy csak kevesen érezték meg Istent, valahányszor nyilvánvalóvá tette magát. Nem csoda, mert csak kevés embernek erőnye a vallásosság, ami a józan belátás kezdete. Egyébként, ha a nagy többség bizonyos merev makacsságból Isten dolgainak meggondolását el is utasítja, ezek mégsem maradnak soha eredménytelenek, ahogy ebben a drámában is látni lehet.

14. Ekkor előállt Péter a tizeneggyel, felemelte a hangját, és így szólt hozzájuk: „Zsidó férfiak, és Jeruzsálem minden lakója! Vegyétek ezt tudomásul, és figyeljétek szavaimra! 15. Mert nem részegek ezek, ahogyan ti gondoljátok, hiszen a nap harmadik órája van. 16. Hanem ez az, amiről Jóel így prófétált: 17. Az utolsó napokban, így szól az Isten, kitöltök Lelkemből minden halandóra, és prófétálnak fiaitok és leányaitok, és ifjaitok látomásokat látnak, véneitek pedig álmokat álmodnak; 18. még szolgálóimra és szolgálóleányaimra is kitöltök azokban a napokban Lelkemből, és ők is prófétálnak. 19. És csodákat teszek az égen fenn, és jeleket a földön lenn: vért, tüzet és füstfellegget. 20. A nap sötétté válik és a hold vérré, mielőtt eljön az Úr nagy és fenséges napja. 21. Aki azonban segítségül hívja az Úr nevét, üdvözüül.

14. Ekkor előállt Péter. Az „előáll” ige azt fejezi ki, hogy Péter a gyülekezetben fontos beszédet tartott, mert akik a néphez akartak szólni, felálltak a helyükről, hogy jobban lehessen hallani őket. Ennek a beszédnek pedig az a lényege, hogy a Szentlélek ajándékából, amelynek szemtanúi voltak, arra következtet, hogy Krisztus már megjelent. Előbb azonban cáfolja azt a hamis véleményt, amelynek hirdetői azt gondolják, hogy a tanítványok részegek. A cáfolat lényege pedig egy valószínű érv: hogy az emberek nem szoktak korán reggel részegek lenni, ugyanis, ahogy Pál mondja: „akik megrészegekednek, éjjel részegekednek meg”,¹⁷ hiszen szegényükben kerülnek a világosságot. Valóban olyan undok bűn ez, hogy méltán irtózik a világosságtól. Ez a bizonyíték azonban mégsem minden tekintetben elegendő, mert a maga idejében már Ézsaiás is kikelt azok ellen, akik korán felkeltek, hogy megrészegeghessenek.¹⁸ Ma sem kevesen vannak, akik, mihelyst felébrednek, mint a disznók, azonnal a pohárhoz rohannak. Minthogy azonban ez az általános emberi szokásokkal ellenkezik, Péter nem is tartja valószínűnek. Akik az ókori szokásokat valamennyire ismerik, azok tudják, hogy a nappal napkeltétől napnyugtáig tizenkét órára volt felosztva. Így az órák nyáron hosszabbak, télen rövidebbek voltak. Tehát ami most télen délelőtt kilenc, nyáron nyolc óra, az a régieknek a harmadik óra volt. Péter azért oszlatta el olyan könnyen a részegség feltevését, mivel felesleges lett volna az aggódalmaskodóbb mentegetőzés. Tehát, mint kétségtelen dologban, inkább megfélemezteti azokat, akik nevettek, semmint hogy tanítani igyekeznék őket. Különben nem annyira az

¹⁷ 1Thesz 5,7.

¹⁸ Ézs 5,11.

akkori körülményekkel cáfolja meg őket, mint Jóel bizonyosságával, ugyanis amikor azt mondja, hogy beteljesül, ami meg volt jövendőlvé, a hálátlanságukat korholja, mivel azt a nagy jótéteményt, ami már régen meg volt ígérve nekik, most, amikor a szemük előtt van, nem ismerik fel. És hogy a kevesek hibáját mindenkinek a szemére hánynya, nem azért teszi, hogy azzal a hibával mindenkit vádoljon, hanem, mint ahogy a gúnyolódásuk jó alkalom volt arra, hogy mindenkit tanítson, ezt most sem hagyja ki.

17. Az utolsó napokban. Ebből a hatásból bizonyítja, hogy a Messiás már megjelent. Jóel nem beszél utolsó napokról,¹⁹ de amikor az egyház teljes helyreállításáról beszél, nem kétséges, hogy a jövendölés az utolsó időre céloz. Ezért semmi olyat nem említett Péter, ami Jóel gondolatától idegen volna, hanem csak magyarázatképpen tette hozzá azt a szót, hogy tudják meg a zsidók, hogy az egyházat, amely akkor összeomlott, csak úgy lehet helyreállítani, ha a Szentlélek által megújulnak. Továbbá, mivel az egyház helyreállítása mintegy új korszak lesz, ezért Péter azt az utolsó napokra teszi. Valóban, a zsidóknak általában az volt a véleménye, hogy a boldog és jól felépített egyházra vonatkozó minden nagyszerű ígérlet mindaddig nem teljesedik be, amíg Krisztus az eljövételével mindent meg nem újít. Ezért közöttük vitán felül állott, hogy az utolsó időre vonatkozik, amire Jóelből lehet következtetni. Márpedig az utolsó napok vagy az idő teljessége az egyház biztos helyzetét jelzi Krisztus megjelenésében.

Kitöltök Lelkemből. Azt akarja bizonyítani (mint már említettük), hogy az egyházat nem lehet másképpen megújítani, csak a Szentlélek ajándéka által. Mikor tehát mindenki a közeli megújulásban reménykedett, korlátoltsággal vádolja őket, mivel nem gondolkodnak el annak okán és módján. Egyébként, amikor a próféta ezt mondja: „kitöltök”, nem kétséges, hogy ezzel a szóval a nagy bőséget akarja jelezni. Ugyanilyen értelemben kell felfogni azt is, hogy „kitöltök Lelkemből”, mintha egyszerűen azt mondaná: „kitöltöm Lelkemet”. A prófétánál ugyanis ez utóbbi fordul elő. Péter pedig a görögöket követte, akik a héber *ét* szót *ἀπό*-nak fordították. Hiába okoskodnak tehát némelyek itt olyan elmésen, mert akárhogy cserélgetjük a szavakat, mégis a próféta szelleméhez kell igazodni. Egyébként, amikor Istenről azt mondják, hogy kitölti a Lelkét, azt véleményem szerint úgy kell értelmezni, hogy a Lelkéből mint egyetlen és kimeríthetetlen forrásból az ajándékok változatos sokaságát árasztja ki az emberekre. Pál bizonyossága szerint ugyanis „a kegyelmi ajándékok között ugyan

¹⁹ Vö. Jóel 2,27–31.

különbségek vannak, de a Lélek ugyanaz”.²⁰ Ebből megértjük a hasznos tanítást, hogy Isten nem adhat nekünk semmi értékesebbet a Lélek kegyelmi ajándékánál, sőt anélkül minden egyéb semmit sem ér. Ugyanis amikor Isten az ő népének általánosságban akar üdvösséget ígérni, azt mondja, hogy Lelket fog adni. Ebből következik, hogy a javak közül semmit sem érhetünk el, amíg a Szentlélek ajándékában nem részesülünk. Valóságos kulcs ez, amely ajtót nyit nekünk, hogy bejussunk a lelki javak valamennyi kincsesházába, sőt az Isten országába is belépjünk.

Minden halandóra. Hogy mit jelent ez az általánosítás, kitűnik a következőkből, ugyanis először általában minden halandóról szól, azután hozzáteszi a részletezést, amellyel a próféta azt fejezi ki, hogy Isten minden kor vagy nemek szerinti megkülönböztetés nélkül, mindenkit kivétel nélkül odaenged, hogy kegyelméből részesüljön. Tehát „minden” halandó: fiatalok és öregek, férfiak és nők egyaránt. Felvetődik azonban a kérdés, hogy miért mint új és sohasem látott jót ígéri Isten az ő népének azt, amit kezdettől fogva minden kornak meg szokott adni, mert egyetlen korszak sem nélkülözte a Lélek kegyelmét. E kérdés megoldása ebben a két kifejezésben rejlik: „kitöltöm” és „minden halandóra”. Mert itt meg kell jegyezni a kettős ellentétet az Ó- és az Újszövetség ideje között. A kitöltés ugyanis, mint mondtam, a teljes nagy bőséget jelenti, míg a törvény alatt szűkösebb volt az elosztás. Ezért mondja János is, hogy nem adatott a Szentlélek, míg Krisztus fel nem ment a mennybe.²¹ A „minden halandó” hatalmas sokaságot jelent, mivel az Úr azelőtt csak keveseket méltatott arra, hogy az ő Lelkében oly bőségesen részesüljenek. Továbbá egyik összehasonlítás sem tagadja, hogy az atyák a törvény alatt ugyanabban a kegyelemben részesültek, mint mi, de az Úr megmutatja, hogy mi felettük vagyunk, ahogy vagyunk is. Az értelemnek, az igazságnak és a megszenteltetésnek ugyanazon Lelkével volt megáldva, mondom, az összes istenfélő a világ kezdetétől fogva, amellyel minket ma az Úr megvilágosít és újjászüli, de akkor csak kevesen voltak megajándékozva az ismeret világosságával, ha a híveknek azzal a hatalmas sokaságával hasonlítjuk össze, amelyet Krisztus az eljövételével hirtelen összegyűjtött. Továbbá az ő ismeretük homályos és gyenge volt, és mintegy lepel takarta,²² ha összehasonlítjuk azzal, amelyet ma az evangéliumból nyerünk, ahol Krisztus, az igazság napja,²³ teljes fény-

²⁰ 1Kor 12,4.

²¹ Jn 7,39.

²² Vö. 2Kor 3,14-15.

²³ Mal 4,20.

nyel ragyog, mint délben. Mindazonáltal egyesek a hitben annyira kitűntek, hogy ma talán senki sem ér fel velük, mert az ő tudásukon megérzett a törvény nevelő hatása. Mindig igaz azonban az, hogy a kegyes királyok és próféták nem látták meg és nem hallották meg, amit Krisztus az ő eljövetele által megmutatott.²⁴ Tehát Jóel, hogy az Újszövetség elsőségét dicsérje, azt hirdeti, hogy alatta a Lélek kegyelmi ajándéka gazdagabb lesz és több emberhez fog eljutni.

És prófétálnak. A „prófétálás” szóval az értelem ritka és különleges adományát akarta kifejezni. Erre céloz a folytatás is, ami mindjárt következik: „és ifjaitok látomásokat látnak, véneitek pedig álmokat álmodnak”. Ugyanis ez a két módja volt annak, ahogyan az Úr a prófétáknak meg szokott jelenni, mint Mózes negyedik könyvének tizenkettedik részéből tudjuk. Ugyanis ott az Úr Mózeset a próféták közönséges rendjéből kiemelve ezt mondja: én a szolgálaimmal látomásban ismertetem meg magam, vagy álomban beszélek hozzájuk; de Mózeszel szemtől szemben beszélek.²⁵ Látjuk tehát, hogy az átfogó fogalomnak (prófétálás) alá van rendelve két fajtát jelentő fogalom (látomás és álom), a megerősítés végett. Mindent összevéve, mindenki próféta lesz, mihelyt az égből a Lélek kitöltetik. Ezzel szemben azt az ellenvetést lehet tenni, hogy semmi ilyen nem volt, még maguknál az apostoloknál sem, nemhogy a hívők egész tömegénél. Azt válaszolom erre, hogy a prófétáknál szokás volt Krisztus országát a saját korszakuknak megfelelő képekben ábrázolni. Mikor az Isten tiszteletéről beszélnek, oltárokat, áldozatokat, arany-, ezüst-, tömjénajándékot emlegetnek. Tudjuk azonban, hogy az oltárok eltűntek, az áldozatokat, amelyekkel a törvény alatt éltek, eltörölték, és hogy az Úr valami nagyobbát kíván tőlünk, mint földi kincseket. Ez igaz. A próféták azonban, amikor stílusukat kortársaik felfogásához igazítják, az akkori nép előtt ismerős képekbe burkolják azt, amit most más képekkel kifejezve láthatunk. Így amikor egy másik helyen az Úr megígéri, hogy lévitákból választ magának papokat és a nép közül lévitákat,²⁶ nem másra céloz, mint hogy Krisztus uralma alatt a legalacsonyabb rendűek is megtisztelő fokozaton fognak állni. Tehát, ha ezt a helyet helyesen akarjuk értelmezni, nem szabad szorososan ragaszkodni a szavakhoz, melyek a törvény régi intézkedéseiből vették, hanem csak az igazságot kell keresni képek nélkül. Ez pedig abban áll, hogy az apostolok a Lélek sugallata folytán az égi titkokról hirtelen prófétai,

²⁴ Mt 13,17; Lk 10,24.

²⁵ Jn 12,41-42.

²⁶ Ez 44,16.

azaz isteni és nem közönséges módon beszéltek. Tehát a „prófétálás” szó nem jelent mást, mint az értelem ritka és kitűnő adományát; mintha azt mondaná Jóel, hogy Krisztus uralma alatt nemcsak azok a kevesek lesznek próféták, akiknek Isten az ő titkait kinyilatkoztatja, hanem mindenki megkapja a Lélektől jövő bölcsességet, amely prófétai kiválósággal bír. Ahogyan Jeremiásnál is olvassuk: „Akkor nem tanítja többé egyik ember a másikat, ember az embertársát arra, hogy ismerje meg az Urat, mert mindenki ismerni fog engem, kicsinyek és nagyok.”²⁷ Egyébként e szavakkal Péter a zsidókat, akikhez beszél, ugyanabban a kegyelemben való részesezésre hívja. Mintha ezt mondaná: A Lelket, melyet ránk kitöltött, az Úr kész mindenüvé kitölteni; tehát, ha nem rajtatok állna, velünk együtt merítenétek ebből a teljességből. Tudjuk meg, hogy ami a zsidóknak szólt, az nekünk is szól ma. Mert ha a Léleknek azok a látható kegyelmi ajándékai nincsenek is meg, mindazonáltal Isten az ő Lelkét egyházától nem vonta meg, ezért ezzel az ígérettel őt minden napon felkínálja mindnyájunknak kivétel nélkül. Ebből következik, hogy mi csak a saját tétlenségünk miatt vagyunk szegények és szűkölködők, de egyúttal az is világos, hogy a Lélek ellenségei istentelenek és szentségtörők, akik távol tartják a keresztyén népet Isten megismerésétől, mikor ő maga a nőket és a férfiakat, a fiatalokat és az öregeket egyaránt nemcsak odaengedi, hanem név szerint is hívja magához.

18. *Szolgáimra.* Ezzel a szóval az ígéretet leszűkítve az Isten tisztelőire vonatkoztatja, mert Isten nem szentségteleníti meg Lelkét, ami pedig megtörténnék, ha odavetné a hitetleneknek és azoknak, akik nem törődnek vele. Bizonyos, hogy mi a Lélek által leszünk Istennek szolgálóivá, ami nem lehetséges addig, amíg benne nem részesültünk, de először is, Isten azokat, akiket családjába fogadott, s akiket Lélek által az iránta való engedelmségre formált, mindig újabb ajándékokkal halmozza el, azután, a próféta nem volt tekintettel arra az időrendi sorrendre, hanem csak annyit akart mondani, hogy ez a kegyelmi ajándék kizárólag az egyházat illeti meg. Mivel pedig egyház csak a zsidóknál volt, őket nevezi megtisztelőleg Isten szolgálóinak és szolgálóleányainak. Amióta azonban Isten az elválasztó falat lebontva²⁸ az egyházat a maga számára az összes népből alkotta meg, akik a társas szövetségbe felvételtek, azok mind ugyanazon a néven vételnek számba. Annyit meg kell jegyeznünk, hogy a Lélek különösképpen az egyház számára rendeltetett.

²⁷ Jer 31,34.

²⁸ Ef 2,14.

19. *És csodákat teszek.* Legelőször azt kell megvizsgálni, hogy melyik az Úrnak az a nagy napja. Egyesek a Krisztusnak testben való első megjelenését értik ezen, mások pedig a feltámadás utolsó napjára vonatkoztatják. Szerintem egyik felfogás sem helyes, ugyanis a próféta az én véleményem szerint Krisztus egész országát egybefoglalja, és azt nevezi nagy napnak, amikor az Isten Fia kezdett testben megjelenni, hogy minket az ő országának kiteljesedéséig elvezessen. Tehát nem egy bizonyos napról van szó, hanem azt a napot az evangélium hirdetésének kezdetétől számítja egészen az utolsó feltámadásig. Akik az apostolok korára szűkítik le, azokat az az indíték vezérli, hogy a próféta ezt a gondolatot összekapcsolja a másikkal. Nincs abban semmi különös, hogy a próféta azt az időpontot jelöli meg, amikor ezek a dolgok kezdődtek, még ha fejlődésük megállás nélkül a világ végéig tart is. Továbbá, hogy azt mondja, „a nap sötétté válik, és a hold vérré”, metaforikus kifejezések, amelyekkel azt érzékelteti, hogy az Úr az egész földkerekségen jeleit fogja adni haragjának, amelyek az embereket rettegéssel töltik el, mintha az egész természet rémületesen megváltoznék, ugyanis miként a Nap és a Hold Isten irántunk való atyai jóindulatának tanúbizonyságai, amíg változásai a földnek világosságot adnak, így ellenkező esetben, mondja a próféta, Isten haragjának és megbántódásának hírnökei lesznek. Ez a jövődőlés második része. Miután ugyanis arról beszélt, hogy a kegyelmi ajándék minden halandóra bőségesen kiáradt – nehogy valaki azt képzelje, hogy minden egyszerre boldogító és békés lesz –, hozzátéveszi, hogy a világ Krisztus uralma alatt háborgó és sok rettegéssel teli lesz, ahogyan maga Krisztus is figyelmeztet erre, Máté evangéliumának huszonnegyedik és Lukácsnak huszonegyedik részében.²⁹ A kegyelem különös dicséretére szolgál azonban, hogy amikor minden pusztulással fenyeget, aki Isten nevét segítségül hívja, az mégis biztos lehet üdvösségében. A Nap elsötétülésével, a Hold vérré válásával, a sötét füstfelleggel azt akarta kifejezni a próféta, hogy amerre néznek az emberek, mindenütt, fent és lent, sok félelmet keltő jelenség lesz, amint már említettem. Tehát ez annyi, mintha azt mondta volna, hogy sohasem álltak ilyen rosszul a dolgok a világban, sohasem volt annyi és olyan kegyetlen jele Isten haragjának. Ebből megértjük, milyen felbecsülhetetlen Isten jósága, aki jelenlétével annyi bajra orvosságot ad, és ezzel szemben milyen hálátlanok Isten iránt, és milyen elvetemültek, akik nem futnak az üdvösség közvetlenül előttük levő menedékhelyére. Az sem kétséges, hogy Isten ezzel a szomorú

²⁹ Mt 24, 29-31; Lk 21, 27-31

leírással minden istenfélőt serkenteni akar, hogy még hevesebb vágyakozással keressék az üdvösséget. Péter is ugyanezzel a céllal idézi ezt: hogy tudják meg a zsidók, több mint szerencsétlenek lesznek, ha a Léleknek nekik felkínált kegyelmét nem fogadják el. Mégis felmerül a kérdés, hogyan fér ez össze azzal, hogy Krisztus megjelenése után egyszerre ennyi baj özönli el a világot. Képtelenségnek tűnik ugyanis, hogy mikor ő az emberi nem iránti isteni szeretet egyetlen záloga, akiben a mennyei Atya jóságának minden kincsét feltárja, sőt könyörületeségét ránk teljességgel kiárasztja, eljövételével mégis hevesebben lángol Isten haragja, mintha az eget és a földet egyetlen tűzzel akarná elemészteni. Először azonban meg kell jegyezni, hogy mivel az emberek Krisztus elfogadására felettébb restek, mint valami ostorokkal, különféle csapásokkal kell őket gyötörni. Azután, mivelhogy Krisztus azokat hívja magához, akik megfáradtak és meg vannak terhelve,³⁰ előbb sok csapással kell minket megtörni, hogy alázatosságot tanuljunk, ugyanis, ha jól megy a dolguk, az emberek dölyfössé válnak. Csak így történhetik meg, hogy az veti meg vadul Krisztust, aki saját magát boldognak tartja. Harmadszor, mivel a kelletténél hajlamosabbak vagyunk a testi kényelem keresésére, s ennek következtében Krisztus kegyelmét sokan csak a jelen élethez kötik, jó lesz hozzá szoktatni magunkat az ellenkező gondolathoz, hogy tudjuk: Krisztus országa lelki ország. Tehát Isten, hogy megtanítsa, Krisztus javai égi jók, sok nyomorúsággal edzi testünket, annak érdekében, hogy boldogságunkat a világon kívül keressük. A nyomorúságokat az emberek hálátlansága is szaporítja, pedig a szolgálta, aki ismeri ura akaratát, és nem engedelmeskedik, méltó arra, hogy sok verést kapjon.³¹ Minél barátságosabban érintkezik velünk Isten Krisztus által, annál inkább nő a mi istentelenségünk, és nyílt ellenállásban tör ki. Így nem csoda, hogy annak ellenére, hogy Krisztus megjelent, másfelől az isteni bosszúállásnak sok jele tűnik fel, mivel az emberek istentelen megvetésükkel még jobban kihívják maguk ellen Istent, és felgerjesztik a haragját. Bizonyára mellékes, hogy Krisztus napja félelmetes, mert mégiscsak örömet hoz magával Isten, aki vagy a restségünket akarja megjavítani, és leigázni minket, amiért nem akarunk tanulni, vagy a hálátlanságunkért akar büntetni. De Istent az ő kegyelmének megvetése méltán indítja rettenetes haragra.

21. *Aki segítségül hívja.* Nevezetes hely, ugyanis ahogyan Isten fenyegetésekkel és megfélemlítésekkel mint valami lusta szamarakat ösztö-

³⁰ Mt 11,28.

³¹ Lk 12,47.

kél az üdvösség keresésére, úgy, miután az eget és a földet sötétségbe burkolta, mégis megmutatja a módját, amely által az üdvösség a szemünk előtt felragyog: tudniillik, ha őt segítségül hívjuk. Figyelmesen meg kell jegyezni ezt a körülményt. Ha Isten az üdvösséget egyszerűen megígérné, már az is nagy dolog lenne, de sokkal nagyobb, amikor a halál mélységei között ígéri azt nekünk. Ha minden összezavarodik – így szól –, és a pusztulástól való rettegetés mindent hatalmába kerít, csak hívjatok engem, és megmenekültök. Tehát bármennyire el is nyeli az embert a bajok örvénye, Isten mégis felkínálja neki a menedéket, ahová meneküljön. Meg kell jegyezni a „bárki” általános névmást. Ugyanis Isten kivétel nélkül mindenkit odaenged magához, és ily módon meghív az üdvösségre, ahogyan Pál mondja a Római levél tizedik részében,³² és korábban a próféta említette: „Te hallgatod meg az imádságot, hozzád fordul minden ember.”³³ Minthogy tehát senki sincs elzárva Isten segítségül hívásától, mindenki számára nyitva van az üdvösség kapuja. Semmi más nem tart vissza bennünket a belépéstől, csak a saját hitelenségünk. Mindenki számára, mondom, aki előtt Isten magát az evangélium által megmutatta. Miként azonban Isten hívásában biztos az üdvösség, úgy meg kell állapítani, hogy anélkül százszor nyomorultak és elveszettek vagyunk. Egyébként, ha az üdvösségünk Isten segítségül hívásában van, hitünk azért semmi csorbát nem szenved, mivel ez a segítségül hívás csakis a hiten alapszik. Van egy másik, nem kevésbé figyelemre méltó körülmény is, mikor a próféta azt mondja, hogy Istennek a segítségül hívása kiváltképpen az utolsó napokra utal. Jóllehet minden korban azt akarta az Úr, hogy segítségül hívják, mégis amióta magát Krisztusban Atyánknak mutatta, könnyebben oda tudunk jutni hozzá, és ennek növelnie kell a bizalmunkat, és el kell vennie a lustaságunkat. Ő maga is úgy gondolja, hogy ez a kiváltság megkésztet a készségünkre az imádkozásra: „Eddig nem kértetek semmit az én nevémben: kérjétek és megkapjátok.”³⁴ Mintha azt mondaná: Azelőtt, amikor még nem jelentem meg testben mint közbenjáró és pártfogó, mégis könyörögtetek; mennyivel lelkesebben kellene teneteket ezt most, amikor az én közbenjárásomra hivatkozhattok.

22. *Éraclitai férfiak, halljátok meg ezeket az ígéket! A názáreti Jézust, azt a férfit, akít az Isten igazolt előttek erővel, csodákkal és jelekkel, amelyeket általa tett az Isten közöttetek, ahogyan magatok is tudjátok, 23. azt,*

³² Róm 10,11–13.

³³ Zsolt 65,3.

³⁴ Jn 16,24.

aki az Isten elhatározott döntése és terve szerint adatott oda, ti a pogányok keze által felszegeztétek és megöltétek. 24. De őt az Isten, miután feloldotta a halál fájdalmait, feltámasztotta, mivel lehetetlen volt, hogy a halál fogva tartsa őt.

22. A názáreti Jézust. Most Péter a saját szándékához alkalmazza Jóel jövődőlését: tudniillik, hogy ebből tudják meg a zsidók, eljött a megújulás ideje, és ezért adatott nekik Krisztus. Ugyanis csak a Közbenjáró eljövetele által teljesezhetett be ez az ígélet. Sőt csak abban áll az igazi haszna minden adománynak, amit Krisztus által kapunk, hogy azok elvezetnek minket magához Krisztushoz mint forráshoz. Péter beszéde azonban csak fokozatosan halad előre. Nem is állítja, hogy Jézus mindjárt kezdetben a Krisztus volt, csak annyit mond, hogy egy ember volt Istentől elküldve, és ezt csodákkal bizonyítja. Azután hozzát teszi, hogy a halálból feltámadott, miután megöletett. Ebből bizonyosabban és világosabban kitűnik, hogy ő nem egyvalaki volt a próféták közül, hanem maga az Istennek Fia, aki meg volt ígérve, mint mindennek a megújítója. Legyen tehát az első tétel, hogy a názáreti Jézus ember volt, akit Isten bőséges bizonyosságokkal igazolt, hogy ne lehessen őt, mint valami közönséges vagy ismeretlen egyént megvetni. A görög szót (ἀποθεοεργμévov) a régi magyarázó nem fordította helytelenül azzal, hogy „igazolt”. Téved Erasmus, aki úgy gondolja, hogy annak az olvasata más volt. Ő azonban nem fejezte ki Lukács elgondolását, amikor úgy fordította, hogy „megmutatott”, ugyanis az a szó a görögben annyit jelent, hogy „bizonyítani”, s ezért a matematikusok ἀποδείξεις-nek nevezik a bizonyító érveket, amelyekkel a tényeket világosan a szemünk elé tárják. Lukács azt akarta mondani, hogy Jézus nem ismeretlenül és minden bizonyágtétel vagy igazolás nélkül jött, mert erre szolgáltak a csodák, amelyeket Isten általa végrehajtott, hogy jeles és kiváló legyen. Ezért mondja, hogy igazolta a zsidók előtt, mert Isten azt akarta, hogy az ő Fia kiváló és nagy legyen közöttük. Mintha azt mondaná, hogy a csodákat nem más népeknek szánta, hanem a zsidóknak, hogy megtudják, hogy Jézust Isten küldte el nekik.

Erőkkel. A csodákat ezzel a három szóval nevezi meg: erőkk, csodák és jelek. Valóban, mivel Isten azokban új és szokatlan módon nyilvánítja ki a hatalmát, vagy legalább több csodálatot kelt, méltán mondják azokat erőkknek, mert ha valami rendkívüli történik, az rendszert nagyobb hatással van ránk. Ezért mondják azokat csodáknak is, mivel csodálkozásra készítenek minket. Jeleknek pedig azért mondják azokat, mivel az Ur nem akarja, hogy az emberek gondolatai azok

hoz ragaszkodjanak, hanem hogy magasabbra emelkedjenek, hiszen más cél szolgálatában állnak. Tehát három szót használt, hogy jobban kiemelje a Krisztus csodatételeit, és ezzel a szóhalmozással jobban ösztönözze a népet azok megfontolására. Továbbá Krisztust nem úgy állítja elénk, mint szerzőt, hanem csak mint szolgát, ugyanis, amint említettük, fokozatosan akar előbbre haladni. De fel lehet vetni a kérdést, vajon a csodák elegendőek-e az igazi bizonyításhoz, mivel ezzel a módszerrel a mágusok teszik hitelessé a csalásaikat. A feleletem erre az, hogy nagyon különbözik Isten erejétől a Sátán csalása. Egy helyen azt mondja ugyan Krisztus, hogy az Antikrisztus országa csodákban fog állni, de mindjárt hozzát teszi, hogy „a hazugság minden hatalmával”.³⁵ Ha valaki azt a kifogást teszi, hogy nem könnyű azokat megkülönböztetni, mivel olyan színezetük van, hogy megtévezzék – ha lehet – a választottakat is,³⁶ megint azt felelem, hogy ez a képzelődés csak a mi gyarlóságunkból származik (mert tudniillik korlátoltak és felületesek vagyunk). Isten az ő erejét elég világosan megmutatja. Tehát a csodákban, amelyeket Isten tesz, elég erős vagy a tanításnak, vagy a szolgálatnak a bizonyítéka, csak észre kell vennünk. Hogy az istentelenek előtt ez gyenge érv, mivel a Sátán hamis csodái becsaphatják őket, ez az ő vakságuknak tulajdonítható. Akinek azonban tiszta a szíve, az a lélek tiszta szemével felismeri Istent, valahányszor bizonyosságot tesz magáról. A Sátán csak akkor képes megcsalni, ha a szívünk álnoksága miatt megromlik az ítélőképességünk, és mintegy homály takarja el a szemünket, vagy ha a lustaságtól csipás a szemünk.

23. *Megöltétek.* Krisztus halálát kiváltképpen azért említi, hogy annál hihetőbb legyen a feltámadás. A zsidók tudták, hogy Krisztust keresztre feszítették. Feltámadása tehát nagy és csodálatos jele volt az isteni erőnek. Közben Péter, hogy a lelkiismeretüket büntudatuk által gyötörje, azt mondja, hogy ők ölték meg, nem mintha saját kezükkel feszítették volna keresztre, hanem mivel az egész nép egyhangúlag a halálát kívánta, és bár a hallgatók közül, akikhez beszél, sokan nem értettek egyet azzal a bűnös és vérengző kegyetlenséggel, mégis teljes joggal tulajdonítja azt a népnek, mivel a hallgatásukkal vagy a közönnyőségükkel mindannyian beszenyezték magukat. A tudatlanság sem szolgálhat mentségükre, mivel Isten korábban igazolta őt. Ez a szemrehányás, amellyel őket illeti, előkészítés a bűnbánatra.

Elhatározott döntése és terve szerint. Szembeszáll a megbotrányozással, mert első látásra képtelenségnek tűnik, hogy az az ember, akit

³⁵ 2Thim 2,9

³⁶ Mt 24,24

Isten úgy kitüntetett, később minden gyalázatnak kitéve olyan csúfos halállal haljon meg. Minthogy tehát Krisztus keresztje első látásra meg szokott minket zavarni, ezért arra figyelmeztet Péter, hogy nem véletlenségből kellett szenvednie, és nem is azért, mert nem volt képes magát megszabadítani, hanem azért, mert így rendelte Isten. Az ostoba és gonosz fejtegetéseknek csak az veszi el az élet, és az egyébként aligha elkerülhető megbotránkozásnak csak az képes elejét venni, ha tudjuk, hogy Krisztus halála Isten örök akaratából volt elrendelve. Mert úgy van, hogy Isten semmit sem határoz el hiába vagy véletlenszerűen. Ebből következik, hogy jó oka volt rá, amiért azt akarta, hogy Krisztus szenvedjen. Az isteni gondviselésnek ez az ismerete vezet el minket Krisztus halála céljának és gyümölcsének megismeréséhez, mert azonnal megértjük Isten elhatározását, hogy az Igaz a mi bűneinkért halálra adatott, és hogy az ő vére váltság a mi halálunkért. Jeles hely ez az isteni gondviselésről, hogy tudjuk, mind életünket, mind halálunkat az kormányozza. Lukács ugyan Krisztusról beszél, de az ő személye tükör a mi számunkra, amely Istennek mindenható gondviselését megmutatja nekünk, amely az egész világra kiterjed. Ez különösképpen mégiscsak ránk ragyog, mert Krisztus tagjai vagyunk. Itt két dolgot állít Lukács: Istennek előre tudását és biztos elhatározását. Ámbár sorrendben első az előre tudás (mivel Isten előre tudja, hogy mit akar határozni, mielőtt tényleg határozna), Lukács mégis a terv vagy elhatározás után teszi, hogy tudjuk meg, Isten semmit sem akart vagy határozott el, csak amit a saját céljára jóval előbb elkészített. Az emberek ugyanis gyakran sokmindent meggondolatlanul döntenek el, mert hirtelen döntenek. Péter tehát, hogy megmutassa, Isten akaratát nem nélkülözi a megfontolást, kísérőül hozzákapcsolja az előre tudást. Most ezt a kettőt kell megkülönböztetnünk, mégpedig annál gondosabban, mivel e tekintetben sokan tévedésben vannak, ugyanis mellőzve Isten tervét, amellyel az egész világot kormányozza, csak a pusztán előre tudást ragadják meg. Innen van az a közönséges megkülönböztetés, hogy jóllehet Isten mindent előre tud, mégsem kényszerít rá teremtményeire semmi szükségszerűséget. És valóban úgy van, hogy Isten ezt vagy azt előre tudja, mert a jövőben fog bekövetkezni, de amint látjuk, Péter nem azt mondja, hogy Isten előre látta, hogy mi fog történni Krisztussal, hanem hogy ő határozta el. Ebből meg kell értenünk az általános tanítást is, mivel Isten az ő gondviselését az egész világ kormányzásában éppúgy megmutatja, mint Krisztus halálának elhatározásában. Tehát Isten nemcsak előre tudja, mi fog történni a jövőben, hanem a saját akaratából el is határozza, hogy mit akar hogy megtörténjék. Ezt akarta hangsúlyozni Péter, amikor azt

mondta, hogy „az Isten elhatározott döntése és terve szerint adatott oda”. Ezért egészen más az előre tudás, mint Isten akaratát, amellyel igazgat és kormányoz mindeneket. Némelyek, az élesebb látásúak, az vallják, hogy Isten nemcsak előre tud, hanem akaratával kormányoz is mindent, ami a világban történik. Ők azonban zavaros kormányzást képzelnek el, mintha Isten megláztatná a gyepelőt a teremtményein, hogy ki-ki a saját természetének rendjét kövesse. Azt mondják, hogy a Napot Isten akaratát kormányozza, mert azzal, hogy nekünk világít, azt a feladatot végzi, amelyet Isten egyszer ráruházott. Ily módon azt hiszik, hogy az embernek szabad akaratát van, mivel a természete alkalmas a szabad választásra jó és rossz között. De akik így vélekednek, azt képzelik Istenről, hogy tétlenül ül az égben. Egészen másképp szól az Írás, amely Isten számára tartja fenn a különleges kormányzást az egyes dolgokban és az emberek cselekedeteiben. A mi feladatunk kifejtene, milyen céllal tanítja ezt, mert óvakodni kell az eszelős elméletektől, amelyek, mint látjuk, sokakat magukkal ragadnak. Az Írás a hitünket akarja edzeni, hogy tudjuk: Isten keze vezeti minket, hogy ne váljunk a Sátán és az istentelenek áldozataivá. Hasznos ezt az egyet szívünkbe zárni. Péter nem is akart semmi mást ez a helyen, sőt Krisztusban a józan bölcsesség példája tárul a szemünk elé, mert kétségtelen, hogy a természet rendje szerint az ő teste is kelt volt téve az enyészetnek, de Isten gondviselése ettől megmentette. Ha valaki megkérdezné, hogy vajon nem volt-e törékeny a Krisztus-csontja, nem lehet tagadni, mivel a természet rendje szerint az volt mindazonáltal csontja nem törethetett meg, mert Isten így rendelte.³ Éz a példa, mondom, figyelmeztet bennünket, hogy Isten gondviselésének uralmát úgy kell elismernünk, hogy megmaradjunk a megkorlátainkon belül, és könnyelműen ne avatkozzunk bele Isten titkaiba, amelyeket a mi szemünk nem láthat meg.

A pogányok keze által. Mivel úgy tűnik, mintha Péter azt sejtette volna, hogy az istentelenek engedelmeskedtek volna Istennek, ezért ebből következik az alábbi két lehetetlenség közül valamelyik: vagy Isten a bajok szerzője, vagy az emberek minden gonoszát elkövethek és mégsem vétkeznek. Az utóbbira azt válaszolom, hogy az istentelenek, ha azt cselekszik is, amit Isten rendelt nekik, mégsem engedelmeskednek Istennek, mert az engedelmeség önkéntes elhatározásból származik. Márpedig tudjuk, hogy az istenteleneknek egészen más a szándéka. Továbbá, senki sem engedelmeskedik Istennek, csak aki ismeri az ő akaratát. Az engedelmeség tehát Isten akaratának

ismeretétől függ. Továbbá, Isten a törvényben kinyilvánította nekünk az akaratát. Ezért csak azok engedelmeskednek Istennek, akik cselekedeteiket a törvény szabályaihoz igazítják, és önként alávetik magukat a törvény parancsának. Semmi ilyet nem látunk az istenteleneknél, akiket Isten tudtukon kívül hajt erre vagy arra. Tehát senki se mentegesse őket azzal, hogy Istennek engedelmeskednek, amikor egyfelől Isten akaratát a törvényben kell keresnünk, másfelől ők, ha rajtuk áll, Isten ellen kívánnak harcolni. Ami a másik következtetést illeti, azt mondom, hogy nem Isten a rossznak szerzője, mivel ebben az állításban aljas szándék nyer kifejezést. A gonosztettet ugyanis annak célja szerint ítéljük meg, amire valaki törekszik. Amikor az emberek lopást vagy emberölést követnek el, azért bűnöznek, mert tolvajok vagy gyilkosok, márpedig a lopásban és az emberölésben bűnös szándék van. Istent, aki az ő gonoszságukat használja, magasabb fokra kell helyezni, mert egészen más az ő célja, mivel az egyiket büntetni akarja, a másikat türelemre szoktatni, és így a saját természetétől, azaz a tökéletes igazságtól sohasem tér el. Így az, hogy Krisztus az istentelenek kezére adatott, hogy keresztre feszítettet, Isten akaratából és rendelkezéséből történt, de az árulást, amely önmagában elvetemült gazság, és a megölést, ami bűn, nem szabad Isten munkájának tulajdonítani.

24. *Miután feloldotta a halál fájdalmait.* A halál fájdalmain valami többet értek, mint testi érzést, ugyanis akik helyesen értelmezik a halál természetét, azoknak, mivel azt hallják, hogy a halál Isten átka, a halálban Isten haragját kell megérezniük. Innen az a különös rettegés, ami magánál a halálnál is rosszabb. De Krisztus úgy halt meg, hogy magára vette a mi bűnünket. A lelkiismeretnek az a belső félelme, amely olyan rettegésre kényszerítette, hogy vért verejtékezett, amikor Isten ítélőszéke elé állt, sokkal nagyobb félelmet és rettegést okozott neki, mint minden testi szenvedés, amikor keresztre feszítették. Egyébként, ha Péter azt mondja, hogy Krisztus ilyen fájdalmakkal küzdött, és ugyanakkor azt is állítja, hogy győztesen került ki, az azt jelenti, hogy akik hisznek, azoknak többé nem kell rettegniük a haláltól. Mert a halál minősége sem olyan most, mint Ádám esetében volt, minthogy Krisztus győzelme által „teljes a diadal a halál fölött”.³⁸ Még érezzük a fájdalmak szúrásait, de azok teljességgel nem sebeznek meg minket, amíg a hit pajzsát magunk elé tartjuk. Hozzáteszi az indoklást: lehetetlen volt a Krisztusnak, aki az élet szerzője, a halál fogságában maradnia.

³⁸ 1Kor 15,54

25. *Mert ezt mondja róla Dávid: Láttam az Urat magam előtt mindenkor, mert jobbam felől van, hogy meg ne inogjak.* 26. *Azért vidult fel a szívem és ujjongott fel a nyelvem, még testem is reménységben fog nyugodni,* 27. *mert nem hagyod lelkemet a halottak birodalmában, azt sem engeded, hogy Szented elmúlást lásson.* 28. *Megismerttetted velem az élet útját, betöltesz engem örövendéssel a te orcád előtt.* 29. *Atyámfiak, férfiak! Nyíltan megmondhatom nektek ősatyánkról, Dávidról, hogy meghalt, és eltemették, sírja is nálunk van mindmáig.* 30. *De próféta volt, és tudta, hogy az Isten esküvel fogadta neki, hogy véréből valót ültet a trónjára;* 31. *ezért előretekintve, a Krisztus feltámadásáról mondta azt, hogy nem marad a halottak birodalmában, és teste sem lát elmúlást.*

25. Krisztus feltámadását, amelyet egyrészt biztos és világos jövődölések bizonyítottak, másrészt következtetni lehetett rá a próféták örök tanításából, a zsidók előtt mégis bizonyítani kellett, mint új és hallatlan dolgot. Nem csoda, hiszen láttuk, hogy Krisztus többször megpróbálta a tanítványok szívébe vésni, de nem sok sikerrel. És mégis megmaradtak bennük az igaz tanításnak bizonyos alapelvei, amelyek utat nyitottak nekik Krisztus megismeréséhez, mint majd látni fogjuk. Minthogy tehát Krisztus feltámadásának gyümölcse a Lélek ajándéka volt, Péter Dávid bizonyosságával erősíti meg, hogy Krisztusnak fel kellett támadnia, hogy ebből megtudják a zsidók, ő az ajándék szerzője. Ugyanis bizonyosnak fogadja el, hogy feltámadott a halálból, nem azért, hogy magának, hanem hogy az övéinek éljen. Most látjuk, mire irányul Péter szándéka: Nem kell hogy újdonságnak tűnjék, amit jóval előbb így megjövendöltek, hogy Jézus Krisztus is lesz, mert őt mint az egyház fejét jövendölte meg Dávid. Mindezekelőtt azt kell megvizsgálni, vajon mindenképpen Krisztusra kell-e érteni azt a helyet, amelyről Péter beszél, azután, ha lesz a beszédben valami megjegyzésre méltó, sorban ki fogjuk fejteni. Péter azt mondja, hogy nem illik Dávidra ez a mondas: „Nem engeded, hogy híved le szálljon a sírba”,³⁹ mivel Dávid holtteste a sírban rothadást látott. Úgy tűnik, ez látszólag gyenge érv. Könnyű lenne azt az ellenvetést tenni, hogy nem kell a szóhoz szigorúan ragaszkodni, amikor Dávid nem akart semmi mást, mint megmenekülni a pusztulás elől. Tehát akár-hogy érintette is őt a rothadás, mindazonáltal joggal érezhette, hogy ez a veszély őt nem fenyegeti, mivel tudta, hogy az Úr meg fogja szabadítani. Sőt úgy tűnik, hogy ez az előző rész megisméltése, a héber nyelv sajátosságainak megfelelően, és ha így van, világos az értelem:

³⁹ Zsolt 16,10

Isten nem fogja eltérni, hogy a halál hatalma őt elnyomja vagy a halál eleméssze. Sőt ezt az értelmezést is megerősíti az is, hogy ahol azt olvassuk: „a holtak hazájában”, a héberben *seol* van, ahol azt: „elmúlás”, ott a héberben *sákhát*, márpedig mind a két héber szó „sír”-t jelent. Így kétszer mondaná Dávid, hogy ő Isten kegyelméből a haláltól meg fog menekülni. Végül ugyanazt mondja itt, mint a 49. zsoltár: „De Isten engem kivált a holtak hazájából.”⁴⁰ Mint ellenkező értelemben, amikor a hamisakról szól, a sírba szállást „megsemmisülés” értelemben szokta használni. Röviden azt felelem erre, hogy itt valami nagyobb dolog nyer kifejezést, mint az istenfélők közös megváltása. Dávid azt mondja, hogy neki mind életében, mind halálában örökös szabadítója lesz Isten. De nem sokat ért volna, ha csak egy alkalommal egy veszélyből menekült volna meg, ha nem bízott volna abban, hogy Isten őt mindvégig megoltalmazza. A sértetlenséget azonban a közös sorsnál magasabb rendűnek mondja. Valóban úgy hangzik, mintha új és különleges kiváltsággal dicsekednék. Ámbár megengedem, hogy ez ismétlés, mégis mind a két taggal ugyanazt mondja: „Nem hagyod lelkemet a holtak hazájában” és „nem engeded, hogy elmúlást lássak”; mégis azt mondom, hogy ezt nem lehet egyszerűen úgy érteni, hogy Isten az ő szentjét meg akarja szabadítani az örökös enyészettől, ha ugyan határozottan a rothadástól való megmenekülés ígéretéről van szó. Azt sem vitatom, hogy *sákhát* azt jelenti, hogy „sír”, mint ahogyan *seol* is, amely az első tagban van. Nem akarok a szavakon vitatkozni, de az etimológiájukat mégis figyelembe kell venni. Minthogy tehát a *sákhát* szó azt jelenti, hogy „sír”, mivel a test rothadással elpusztul benne, nem kétséges, hogy ezt a tulajdonságát akarta jelezni Dávid. Tehát ez a szó nem annyira a helyet fejezi ki, mint a megrothadás körülményét. Így az értelem: Isten nem fogja megengedni, hogy a sírban megrothadjon az, akiről a zsoltár szól. Minthogy pedig ettől a kényszerűségtől nem menekült meg Dávid, következésképpen a jövődőlés teljesen és tökéletesen nem benne teljesedett be. Magától értetődik, hogy az egész zsoltárt Krisztusra kell értelmezni. Minthogy ugyanis Dávid egyike Ádám fiainak, az emberi nem közös sorsát nem kerülhette el, mivel: „por vagy, és vissza fogsz tért a porba”.⁴¹ Mondom, Ádám minden fiának megnyílik a sír, amely mindenkit elnyel és megemész, úgyhogy senki sem menekülhet meg a rothadástól. Tehát ha magunkat Krisztustól elkülönítve szemléljük, a mi számunkra elkészített sírt látjuk magunk előtt, amely minket rothadással fenyeget.

⁴⁰ Zsolt 49,16.

⁴¹ 1Moz 3,19

Ezért, ha Krisztustól elválasztjuk Dávidot, nem illik rá, amiről itt szó van, hogy megmenekül a sírtól. Amikor tehát azzal dicsekszik, hogy ő a sírtól meg fog menekülni, ami a rothadást illeti, magát kétségtelesen Krisztus testében képzele el, akiben a halál legyőzött, és annak hatalma eltöröltetett. Ha Dávid azért reméli, hogy megmenekül a sírtól, mert Krisztus tagja, ebből kitűnik, hogy Krisztusból mint fejből kell kiindulni. Akinek józan ítélőképessége van, könnyen el fogja ismerni a következő bizonyíték érvényét: Isten az egész emberiséget alávetette a rothadásnak, tehát Dávid sem szabadulhatott meg attól, mivel ember volt. Nem kétséges azonban, hogy a zsidóknál, akikhez Péter ezt a beszédet intézte, vitán felül állott az az alapigazság, hogy csak Krisztustól kell remélni a megújulást, ezért annál könnyebben belenyugodtak Péter szavaiba, mivel látták, hogy másképp nem áll meg, amit a szavak mondanak, csak ha a Messiásra vonatkoztatják. Mert nem is vetemedtek olyan arcátlanságra – legalábbis azok, akikről említést tesz –, hogy nyilvánvaló dolgokban kételkedni mertek volna. Az Isten ugyanis kegyes és tanulékony hallgatókat állított akkor a tanítványai elé. Az Ószövetségben keresték a Messiást. Tudták, hogy az ő alakja Dávidban körvonalazódott. Volt vallásos meggyőződés, és megvolt az Írás tisztelete. Ma azonban kétségbeejtő szinte az egész nép arcátlansága. Bármiként szorongattatnak is, nem törődnek vele. Ahol nincs menekvés, mégis áttörnek. Legyőzötve sohasem engednek. Nem kétséges, hogy ez a közönséges féktelenség a büntetésük az istentelenségük miatt. De térjünk vissza Péter beszédére. Mivel Dávid nemcsak azt állítja, hogy neki Isten szabadítója lesz, hanem annak különös módját is kifejezi, tudniillik, hogy neki nem fog ártani a rothadás a sírban, Péter helyesen következtet arra, hogy ez nem illik Dávidra, mivel az ő teste a sírban megrothadott. Minthogy azonban ezt hallani kellemetlen lett volna a zsidóknak, körülíró fogalmazással enyhíti a keménységet. Határozottan nem mondja, hogy ez nem teljesedett be Dávidban, hanem csak mellékesen mutat rá, hogy mint általában mások, ő is megrothadva fekszik a sírban. Egyébként Dávid úgy jövődölt Krisztusról, hogy egyfelől ezt a vigasztalást saját magára alkalmazta, másfelől az egyház egész testére is kiterjesztette, mert ami a fejben szilárd és tökéletes, az később megosztva szétárad az egyes tagokba. Nem is lehet tagadni, hogy Dávid itt saját magáról beszél, de csak amennyiben Krisztusban mint az élet tükrében saját magát látja. Tehát legelőször Krisztusra néz, és csak azután fordítja tekintetét saját magára és más hívókra. Így általános tanítást kapunk itt a hit természetéről, a lélek belső örömről és az örök megváltás reményéről.

Láttam az Urat. Ha azt akarjuk, hogy Isten velünk legyen, meg kell tartanunk azt az elvet, hogy állítsuk őt a szemünk elé, még mielőtt magát megmutatná, mert a hit tekintete sokkal messzebbre terjed, mint a jelen megtapasztalása. Tehát a hitnek az a sajátos tulajdonsága, hogy bizonytalan körülmények között és minden veszélyben vezetőül mindig Istent állítja maga elé. Mert semmi sincs, ami minket megtartana, csak Isten jelenlétének tudata, mint ahogyan az ő távollétének elgondolása megrendít s végül teljesen lesújt. Dávid hozzáfűzte, hogy nem hiába törekedett Istennek erre a vezetésére. „A jobb kezem felől van” – mondja. Ezzel azt fejezi ki, nem kell félnünk, hogy valamikor a hitünkben csalódunk, ha őt magunk elé állítjuk, mert az ő segítségét azonnal érezni fogjuk. Isten segítségével reménykedve a hitet többre kell értékelni minden tapasztalatnál és minden érzelmeinkkel felfogható dolognál. Ha megadja Istennek ezt a dicsőséget, hogy őt, noha távol van és láthatatlan, az igében megérti, a hit végül a tényleges eredmény következtében nagyobbak fog feltűnni, ugyanis a hitnek a mértéke kisebb annál, semmint hogy az isteni hatalomnak és jóságának a mérhetetlen bőségét felfogja. Péter hasonlattal él, és azt azokról veszi, akik, hogy a gyengéket támogassák vagy a félénkeket erősítsék, odaállnak az oldaluk mellé. Meg nem tántorodni annyi, mint nem leszorulni az útról, hanem egy helyen szilárdan megállni, mint a 46. zsoltár is mondja: „Isten van benne, nem inog meg”.⁴² Mert ha sokszor megtörténik is, hogy az istenfélők kemény próbára tételnek, mindazonáltal, mivel magukhoz térnek, azt mondjuk róluk, hogy erősek maradnak. Nincs tehát miért félniük a bukástól azoknak, akik Isten segítségével által megtartatnak, viszont akik az erősségüket nem Istenben keresik, hanem másban, a szellő legkisebb fuvallatára is meginognak, a megpróbáltatás közepes szelére pedig semmivé lesznek.

26. *Azért vidult fel a szívem.* A bizalmat követi a szív öröme, a nyelv ujjongása és az egész test biztonsága. Az emberek, hacsak nem egészen érzéketlenek, szükségképpen aggódnak és szomorúak, sőt szerencsétlenül gyötrődniük kell, amíg Isten segítsége nélkül elhagyatva érzik magukat. Ezzel szemben az Istenbe vetett bizalom nemcsak megszabadít az aggodalomtól, hanem csodálatos örömmel is tölti el a lelkünket. Ez az a teljes öröm, amelyet Krisztus a tanítványainak megígért, és amelyről azt mondta, hogy senki sem veheti el tőlük (Jn 16 és 17).⁴³ Az öröm nagyságát fejezi ki, amikor azt mondja, nem tud-

⁴² Zsolt 46,6.

⁴³ Jn 16,24; 17,13; 16,22.

ja magát visszatartani, hogy örvendezésben ne törjön ki. A *kábód* azt jelenti, hogy „dicsőség”, de itt, mint más helyeken, nyelvet kell érteni rajta, és így helyesen fordítják a görögök. A test nyugalma pedig az egész ember biztonságát jelenti, amelyet Isten oltalma nyújt nekünk. Ezzel nem áll ellentétben, hogy a hívők állandóan nyugtalankodnak és rettegnak, ugyanis miként a szomorúságban is van örömük, úgy semmiféle nyugtalanság nem veheti el teljesen a nyugalmukat. Ha ezzel szemben valaki azt hozza fel, hogy a hívők békessege a lélekben van és nem a testben, annak azt felelem, hogy a hívőknek nem azért van testben nyugalma, mivel mentesek a bajoktól, hanem mivel bíznak abban, hogy Istennek minden tekintetben gondja van rájuk, s hogy az ő védelme alatt nemcsak a lelkük, hanem a testük is biztonságban lesz.

27. *Mert nem hagyod.* A lelket a sírban hagyni annyi, mint megenyedni, hogy az enyészet megsemmisítse. Két héber szó fordul itt elő, s mind a kettő sirt jelent. Minthogy *sál* azt jelenti, hogy „követelni”, úgy gondolom, azért mondják, hogy *seol*, mert a halál kielégíthetetlen. Innen ez a fordítás is: „Ezért tátja ki torkát a sír”;⁴⁴ hasonlóképpen: „szélesre tárja torkát, mint a sír”.⁴⁵ Mivel a másik, *sákhát*, a megrohadásból vagy a megemésztésből származik, ezt a minőséget figyelembe kell venni, mert ezt akarta kifejezni Dávid. Amit itt némelyek Krisztus pokolra szállásáról beszélnek, véleményem szerint teljesen felesleges, mivel távol áll a próféta elgondolásától és szándékától, ugyanis itt a „lélek” nem a halhatatlan lényegű lelket jelenti, hanem inkább magát az életet, hiszen amikor a halott ember a sírban fekszik, azt mondjuk, hogy életét hatalmába kerítette a sír. Amit a görögök „szent”-nek fordítottak, az héberül *khászit*, jóságos, de ezt, mivel mostani célját nem szolgálta, Lukács mellőzte. A hívők előtt azért dicsérik annyiszor az emberiséget, mert illő, hogy Atyjuk természetét utánozzák és hordozzák.

28. *Megismertted velem.* Azt fejezi ki, hogy Isten kegyelme visszahozta őt a halálból az életbe, mert hogy új életre kelt, azt Isten különös jóságának tulajdonítja. Ez Krisztusban úgy teljesült be, hogy semmi sem hiányzott a tökéletességből. A tagoknak azonban megvannak a korlátaik.⁴⁶ Tehát Krisztusnak nem volt része a rothadásban, hogy „az elhunytak zsengeje” legyen.⁴⁷ Mi is követjük őt sorjában, de előbb porrá leszünk. Hozzáteszi, hogy Isten orcája előtt betelt örömmel, ami

⁴⁴ Eza 5,14.

⁴⁵ Hab 2,5; vö. Zsolt 35,21.

⁴⁶ Ef 4,16.

⁴⁷ 1Kor 15,20.

egybevág ezzel: „Ragyogtasd ránc orcádat, hogy megszabaduljunk”,⁴⁸ továbbá: „Bár jó napokat látnánk, és ránc ragyogna orcád világossága; örömet adsz szívembe”.⁴⁹ Mert egyedül az isteni arc derűje az, ami minket nemcsak megvidámít, hanem meg is elevenít; viszont ha elfordul tőlünk vagy elborul, el kell vesznünk.

30. *De próféta volt.* Kétféle módon figyelmeztet arra, hogy nem kell csodálkoznunk, ha Dávid beszéde messze túlszárnyalja korát: az egyik, hogy próféta volt. Márpedig tudjuk, hogy a próféták előtt megnyílik a jövő és az emberi tudás számára el nem érhető dolgok. Tehát az ő beszédeiket nem lehet a más emberek közönséges mértékével mérni, mivel ők a Lélek vezetésével az évek hosszú során átlépnek. Ezért mondják őket látnokoknak is, mivel olyanok, mintha magas őrhelyeken állva látnák, ami a nagy távolság miatt mások elől el van rejtve. A másik ok, hogy Dávidnak különös módon meg volt ígérve Krisztus. Ez a meggyőződés annyira el volt terjedve a zsidók között, hogy mindig Dávid fiát képzeltek maguk elé, valahányszor Krisztusról történt említés. Nincsenek ugyan olyan bizonyítékok, amelyek szükségszerűen meggyőznének arról, hogy Krisztusra vonatkozik ez a jövendölés. Nem is ez volt Péter szándéka, hanem először is csak azt az ellenvetést akarta megelőzni, hogy miként jövendölhet meg Dávid ismeretlen dolgot, ezért azt mondja, hogy egyrészt prófétai kinyilatkoztatás, másrészt különleges ígéret folytán vált ismertté előtte Krisztus. Továbbá a józan eszű és feddhetetlen emberek azt az elvet vallották, amelyet Pál említ, hogy a törvény végcélja Krisztus.⁵⁰ Tehát akkor senki előtt sem volt kétséges, hogy minden prófétának az volt a célja, hogy az istenfélőket Krisztushoz vezessék. Ezért az volt az általános meggyőződés, hogy ami nevezetes és rendkívüli dologról beszéltek a próféták, az Krisztusra vonatkozik. Tehát meg kell jegyezni, hogy helyesen okoskodik Péter, amikor azt mondja, hogy Dávid előtt nem volt homályos az, ami minden kinyilatkoztatásnak a lényege.

Esküvel fogadta. Isten megesküdött, nemcsak azért, hogy Dávidban hitet keltsen ígérete felől, hanem azért is, hogy a megígért dolognak nagyobb jelentősége legyen. Véleményem szerint azt a célt szolgálja az ismétlés is, hogy a zsidók elgondolkozzanak azon, mekkora jelentősége van az ígéretnek, amelyet Isten így kitüntetett, és nekünk is hasznos ez a figyelmeztetés, ugyanis nem kétséges, hogy a meggyőzés méltóságát akarta emelni az Úr ezzel az ünnepélyes esküvel. Sőt

⁴⁸ Zsolt 80,18,20.

⁴⁹ Zsolt 4,7.

⁵⁰ Rom 10,4.

hitünk gyengeségére is megfelelő orvosság ez, hogy Isten az ő szent nevét zálogul adja nekünk arra, hogy szavainak hitelt adjon. A „véreből valót” kifejezés finoman érzékelteti, hogy valami nemesebb volt Krisztusban, mint a test. Így tehát Krisztus Dávid magvából származó ember úgy, hogy közben az istenségét megtartja, és így világosan kifejezésre jut a két természet közötti különbség, amennyiben Krisztus éppúgy nevezetik örökkévaló lényege szerint az Isten Fiának, mint test szerint Dávid magvának.

32. Ezt a Jézust támasztotta fel az Isten, aminek mi valamennyien tanúi vagyunk. 33. Miután tehát felemeltetett az Isten jobbára, és megkapta az Atyától a megígért Szentlelket, kitöltötte ezt, amint látjátok is, halljátok is. 34. Mert nem Dávid ment fel a mennyekbe, hiszen ő maga mondja: Így szólt az Úr az én uramhoz: Ülj az én jobomra, 35. amíg ellenségeidet lábad zsámolyává teszem.⁵¹ 36. Tudja meg tehát Izrael egész háza teljes bizonyossággal, hogy Úrrá és Krisztussá tette őt az Isten: azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek.”

Ezt a Jézust. Miután Dávid bizonyossága által igazolta, hogy Krisztusnak fel kellett támadnia, azt mondja, hogy ő és társai szemtanúi voltak ennek a feltámadásnak. A szövegösszefüggés a „feltámasztotta” szónak más értelmezését nem engedi meg. Ebből következik, hogy a názáreti Jézusban beteljesedett, amit Krisztusról Dávid megjövendölt. Ezután a feltámadás gyümölcseről, vagyis hatásáról beszél, ugyanis legelőször azt kellett bizonyítani, hogy Krisztus él. Másképpen képtelenség és hihetetlen lett volna, hogy akkora csodának a szerzője lehessen. Egyúttal azonban arra is figyelmeztet Péter, hogy Krisztus nem magának támadt fel, hanem hogy Lelkének kitöltése által az egész egyházat részesévé tegye a saját életének.

33. *Az Isten jobbára.* Jobbon itt kéz vagy erő értendő, miként mindenütt az Írásban. Péter azt akarja mondani, Isten emlékezetes cselekedete volt, hogy Krisztusát, akiről az emberek azt hitték, hogy a halálban megsemmisült, ilyen nagy dicsőségre emelte fel. A megígért Szentlélek annyi, mint a Szentlélek megígérése, mert a Lélek elküldését korábban már többször megígérte az apostoloknak. Tehát azt fejezi ki itt Péter, hogy Krisztus az erőt annak elküldésére az Atyaiszentől nyerte. A megígérést nyomatékosan hangsúlyozza, hogy tudják meg a zsidók, ez nem véletlenül történt, hanem most igazolódtak be a próféta szavai, amelyek magát az eseményt jóval megelőzték. Továb-

⁵¹ Zsolt 110,1.

bá, ami azt illeti, hogy az Atyától nyerte azt, az megfelel a közvetítő személy szerepének. Ugyanis mind a két állítás helyes: az is, hogy Krisztus magától küldte a Lelket, és az is, hogy az Atyától küldetett. Magától küldte, mivel ő örök Isten; az Atyától, mivel mint ember az Atyától nyerte azt, hogy reánk kitöltse. Bölcsen beszél Péter, a tudatlanok felfogásának megfelelően, nehogy valaki Krisztus erejéről alkalmatlan kérdést vessen fel. És valóban, minthogy Krisztusnak az a hivatása, hogy minket az Atyához irányítson, a kegyesség gyakorlására az a legmegfelelőbb kifejezési forma, hogy Krisztus, aki mintegy közvetítő Isten és miközöttünk, az Atya kezéből kapott ajándékokat nekünk saját kezűleg átadja. Itt figyeljük meg a sorrendet is, hogy úgy mondja, Krisztus a Szentlelket akkor küldte el, miután „felemeltetett”. Egybevág ez az alábbi kijelentésekkel: „még nem adatott a Lélek, mivel Jézus még nem dicsóult meg”;⁵² továbbá: „mert ha nem megyek el, a Pártfogó nem jön el hozzátok”.⁵³ Bizonyára nem akkor kezdte átadni a Lelket, mert a szent atyák a világ kezdete óta el voltak látva vele, de Isten az ő kegyelmének bőségét, amit a „kitöltés” fejez ki – mint fentebb láttuk –, elhalasztotta addig, amíg Krisztust királyi székébe nem ültette. Mert ily módon pecsételtetik meg a halálnak és a feltámadásnak az ereje és a gyümölcse, és ebből tanuljuk meg azt is, hogy Krisztus nekünk semmilyen veszteséget nem okozott, amikor e világból eltávozott, mivel csak testben van távol tőlünk, de Lelkének kegyelme annál közelebb van hozzánk.

34. *Mert nem Dávid.* Jóllehet az eredményből, amit saját szemükkel láttak, könnyű volt megérteni, hogy Krisztusnak hatalom adatott, mégis, hogy annál nagyobb hitele legyen az ő dicsóságának, Péter Dávid bizonyosságával igazolja azt, mivel Isten már régen úgy határozott, hogy Krisztust a tisztelet legmagasabb fokára emeli. Éppen ezt jelenti az, hogy az Isten jobbján ül, és a legfőbb hatalommal bír, ahogy később részletesebben ki fogjuk fejteni. Mielőtt azonban a jövődölést megismételné, előrebocsátja, hogy az csak Krisztusra vonatkozik. Ezért, hogy az értelem világosabb legyen, a beszédet a következőképpen kell részletezni. Dávid hirdeti Isten elhatározását, hogy egy király a jobbjára fog ülni. Ez azonban nem Dávidra vonatkozik, mivel ő sohasem emelkedett olyan magasra. Tehát ezt Krisztusról hirdeti. Továbbá, ami a Szentlélek által jövődöltetett meg, azt nem kellett úgy tekinteni, mint újdonságot a zsidók számára. Ebből világos, milyen értelemben mondta Péter, hogy nem Dávid ment fel a mennybe. Itt

⁵² Jn 7,39

⁵³ Jn 16,7

nem Dávid lelkéről van szó, hogy vajon befogadtatott-e a boldog nyugalomba és a mennyei hajlékba, hanem a mennybemenetelről, amely azt foglalja magában, amiről Pál ír az Efezusi levél 4. részében, ahol Krisztust feljebb helyezi minden égnél, hogy betöltse a mindenséget.⁵⁴ Ezért teljesen felesleges ezen a helyen a holtak állapotáról vitatkozni. Péter csak azt akarja mondani, hogy a jövődölés az Isten jobbján való ülésről nem Dávidban teljesedett be, így annak igazságát másutt kell keresni. Minthogy azonban nem lehet másutt megtalálni, csak Krisztusban, nem marad más, mint hogy a zsidók a jövődölés figyelmeztetéséből tudják meg, Krisztusban teljesedett be, amit a jövődölés annyival régebben megígért. Igaz ugyan, hogy Dávid Isten kegyelméből uralkodott, és bizonyos tekintetben az ő képviselője volt, de nem állt minden teremtmény felett. Ezért az Isten jobbján ülés senki mást nem illet meg, csak azt, aki az egész világ felett áll.

Így szólt az Úr az én uramhoz. Minthogy az uralkodásnak az a helyes elve, hogy a király (vagy akárhogy hívják is a vezetőt) tudja, hogy őt isteni akarat rendelte arra a helyre, ezért Dávid nyomatékosan hirdeti, hogy Krisztusnak megbízás adatott az uralkodásra. Mintha azt mondaná: nem meggondolatlanul, hanem Isten parancsának engedelmeskedve vállalta azt a tisztséget. Most lássuk, elég erős-e Péter érvelése. Arra következtet, hogy Krisztusról van szó, mert Dávidot nem illeti meg az Isten jobbján ülés. Ezt meg lehet cáfolni, mivel Dávid Isten különös parancsára, az ő nevében és segítségével uralkodott, ami anynyi, mint az Isten jobbján ülni. Péter azonban nyilvánvalónak veszi – ami igaz is, és amit már röviden érintettem –, hogy itt egy nagyobb és fenségesebb uralomról van szó, mint amilyen Dávidé volt. Mert jóllehet Dávid isteni szolgálatot teljesített, és uralkodásával mintegy Isten személyét képviselte, mindazonáltal ez a hatalom sokkal kisebb, semmint hogy Isten jobbjára felül tündökölne. Ez ugyanis Krisztust illeti meg, mivel ő van feljebb „minden uralomnál, sőt minden névnel is, amelyet segítségül hívnak, nemcsak ebben a világban, hanem az eljövendőben is”.⁵⁵ Minthogy Dávid jóval az angyalok alatt ül, nem foglal el olyan magas helyet, hogy Isten után a másodiknak lehetne tekinteni. Mert az összes egeken keresztül kell menni, hogy eljussunk az Isten jobbjához. Ezért mondják, hogy valósággal csak az ülhet ott, aki méltóságban minden teremtményt felülmúl. Aki pedig a teremtmények között ül, még ha az angyalok közé tartozik is, jóval alatta marad annak a magasságnak. Végülre is az Isten jobbját nem szabad

⁵⁴ Ef 4,10

⁵⁵ Ef 1,21

a teremtmények között keresni, mert az az összes mennyei hatalmaságon is felülemelkedik. Emellett különösen fontos a beszéd összefüggése.

35. A király itt azt a parancsot kapja, hogy gyakorolja a legfőbb hatalmat, amíg Isten az ő ellenségeit lába alá hajtja. De ha meg is engedném földi uralkodónak azt a kitüntetést, hogy ilyen megtisztelő helyen ülhet, állítom, hogy Dávid nem uralkodott addig, míg valamennyi ellensége legyőzött. Ebből joggal következtetünk arra, hogy itt Krisztus örök uralmáról van szó. Dávid uralma pedig nemcsak ideiglenes, hanem mulandó és rövid ideig tartó is volt. Amikor meghalt, mindenféle sok ellenséget hagyott maga után. Sok kitűnő győzelmet aratott, de korántsem igazta le minden ellenségét. Némelyeket a szomszéd népek közül adófizetőivé tett, másokat megfutamított vagy elpusztított, de mi ez a mindenséghez képest? Végül a zsoltár teljes szövege is azt bizonyítja, hogy itt csak Krisztus uralmát lehet érteni. Hogy mást ne mondjak, amit ott az örökös papságról olvassunk, az Dávid személyétől teljesen idegen. Tudom, hogy mit csaholnak erre a zsidók: hogy máshol a királyok fiait is *kohénim*-nek nevezik. Itt azonban olyan papi hivatalról van szó, amelyet Mózes Melkisédek királynak tulajdonít.⁵⁶ Ünnepeles esküvéssel pedig valami új papi méltóságot erősítenek meg, ezért nem kell itt valami közönséges vagy szokványos dologra gondolni. Márpedig Dávidnak nem volt szabad semmiféle papi hivatalt elfoglalni. Hogyan lehetne tehát *kohén*, mégpedig Áronnál nagyobb, és Isten által örökre felszentelve? Egyébként, mivel most nem célunk az egész zsoltár magyarázata, legyen elég az a megokolás, amelyet Péter fejt ki, miszerint az égnek és a földnek ura az, aki Isten jobbjára felül ül. Ami a vers második felét illeti, az ellenségeinek lába alá hajtásáról, olvasd, amit az első Korinthusi levél 15. részéhez írtam.⁵⁷

36. *Tudja meg teljes bizonyossággal.* Izráel háza hitte, hogy el fog jönni Krisztus, aki megígértetett, de hogy ki lesz az, nem tudta. Tehát – következtet Péter – Jézus az, akit mint Urukat kell megismerniük, és tisztelniük kell, őt, akit úgy meggyaláztak, és akinek a nevét megátkozták. Őt Isten Úrrá és Krisztussá tette – mondja –, tehát nem kell senki másra várnotok, csak őrá, akit Isten teremtett és adott. Azt mondja, hogy „tette”, azt mondja, hogy az Atyaisten adta neki ezt a megbízatást. Az „Úr” címet összeköti a „Krisztus” névvel, mivel a zsidók közhiedelme az volt, hogy a Megváltót azért kell felkenni, hogy

⁵⁶ 1Móz 14,18.

⁵⁷ Az 1Kor 15,25-höz.

az egyház feje legyen, és a legfőbb kormányzói hatalommal legyen felruházva. Izráel egész házát hívja, mintha azt mondaná: Akik azt akarják, hogy Jákób fiai közzé számíttassanak, és a megígért Messiásra is vároknak, biztosan tudják meg, hogy ő az, és nem más. A „ház” szót azért használja, mivel Isten Izráelt és a családját a többi néptől megkülönböztette. Továbbá azt mondja: ἀσφαλῶς, vagyis „bizonyosan”, nemcsak azért, hogy lelkükben erős bizodalmat keltsen Krisztus iránt, hanem, hogy az ingadozás minden okát megszüntesse sokaknál, akik sokszor a biztos dolgokban is szívesen kételkednek. A beszéd záradékában még egyszer a szemükre veti, hogy őt megfeszítették, hogy nagyobb lelkiismeret-furdalással vágyakozzanak az orvoslásra. Ez a szemrehányás annál hatásosabb lehetett, mivel már tudták, hogy Jézus az Úr Krisztusa, az egyház feje és a Szentlélek elküldője. Mert az ő megölése nemcsak rettenetes kegyetlenség és bűn volt, hanem Istennel szemben is szörnyű hitetlenségnek, szentségtörésnek és hálátlanságnak, s végül az egyháztól való elszakadásnak is bizonyossága. De így kellett őket megsebezni, hogy ne legyenek lusták orvosságot keresni. Nem a saját kezükkel feszítették ugyan meg őt, de az elítélésükhöz bőven elég annyi, hogy a halálát kívánták. Minket is illet ez a vád, ha az égben megdicsőültet újra megfeszítjük önmagunknak, és meggyalázzuk őt, ahogy az apostol mondja a Zsidókhoz írt levél 6. részében.⁵⁸

37. *Amikor ezt hallották, mintha szíven találták volna őket, ezt kérdezték Pétertől és a többi apostoltól: „Mit tegyünk, atyámfiai, férfiak?”* 38. *Péter így válaszolt: „Térjete meg, és keresztelkedjete meg valamennyien Jézus Krisztus nevében, bűneitek bocsánatára, és megkapjátok a Szentlélek ajándékát.* 39. *Mert tiétek ez az ígéret és gyermekeiteké, sőt mindazoké is, akik távol vannak, akiket csak elhív magának az Úr, a mi Istenünk.”*

37. *Mintha szíven találták volna őket.* Most a beszéd hatásáról számol be Lukács, hogy tudjuk meg, nemcsak a nyelvek sokféleségében nyilvánult meg a Szentlélek ereje, hanem azoknak a szívében is hatott, akik hallották. Kettős eredményt jegyez meg: az egyik az, hogy fájdalmat éreztek, a másik, hogy engedelmeseknek mutatkoztak Péter tanácsa iránt. Ez a bűnbánat kezdete, ez az első lépés a kegyesség felé, ha bűneink miatt szomorúságot érzünk és szenvedéseink érzése sebet üt rajtunk. Mert lehetetlen, hogy amíg biztonságban érzik magukat az emberek, komolyan figyeljenek a tanításra. Ezért Isten igéje kard-

⁵⁸ Zsid 6,6.

hoz van hasonlítva, mivel testünket megöli, hogy Istennek áldozat legyünk.⁵⁹ De a lelkifurdalást követnie kell az engedelmességre való készségnek. Lelkifurdalást érzett Kain⁶⁰ és Júdás is,⁶¹ de kétségbeesésük megakadályozta, hogy Istennek engedelmeskedjenek. Mert az a lélek, amelyet a rettegés hatá- mába kerített, semmi másra nem képes, csak arra, hogy meneküljön Isten elől. És Dávid, amikor a töredelmes lelket és a megtört szívet Isten előtt kedves áldozatnak mondja,⁶² önkéntes magába szállásról beszél, míg az istentelenek lelkifurdalása zúgolódással párosul. Tehát jó reménységgel kell lennünk, s az üdvösségbe vetett bizalommal kell bátorítani lelkünket, hogy készek legyünk magunkat Istennek szentelni, s az ő parancsait követni. Nap mint nap sokakat látunk, akik szíven találva érzik magukat, de mégis zúgolódnak és morognak, vagy vakmerően rugdalóznak, sőt esztele- nül örjöngenek. Örjöngésüknek pedig az az oka, hogy akaratlanul is érzik a szívüket ért sebeket. Tehát csak azok szállnak magukba hasz- nosan, akik önként vállalják a fájdalmat, és egyúttal kérik Istentől az orvosságot.

38. Péter így válaszolt. Látjuk innen, hogy sohasem távoznak ered- mény nélkül azok, akik az Úr száját megkérdezik, és átadják magu- kat neki, hogy irányítsa és tartassa őket. Mert nem csalhat meg ez az ígéret: „Zörgessetek, és megnyitvatik nektek.”⁶³ Tehát aki tanulásra valóban kész, annak kegyes ké- rését az Úr nem fogja elutasítani, mert ő a legjobb és legmegbízhatóbb tanító, csak tanulékony és szorgalmas tanítványai legyenek. Ezért nincs miért félnünk attól, hogy nem ad nekünk jó tanácsot, ha annyira vágyunk őt hallgatni, és ne vonakod- junk elfogadni, akármit tanácsol. Engedjük tehát, hogy okosságukkal és tekintélyükkel azok kormán- yozzanak minket, akiket nekünk Isten kínál fel tanítóul. Azokban az emberekben, akik az apostolokra biz- zák és nekik szentelik magukat, onnan van az a készséges és feltétlen engedelmesség, hogy meg van- nak győződve arról, hogy Isten küldte őket nekik, hogy megmutassák az üdvösség útját.

Térjetekek meg. A görög szóbari (μετανοήσατε)⁶⁴ nagyobb nyomaték van, ugyanis a lélek megváltozását fejezi ki, ami által az egész ember megújul és más lesz. Ezt figyel- mesen meg kell jegyeznünk, mivel ez

⁵⁹ Ef 6,17; Zsid 4,12.

⁶⁰ 1Móz 4,13-14.

⁶¹ Mt 27,3-4.

⁶² Zsolt 51,19.

⁶³ Mt 7,7; Lk 11,9.

⁶⁴ Kálvin latin szövege szerint (*poenitentiam agite*) látogatok bűnbánatot. A to- vábbiakban ezért a *poenitentia* (bűnbánat) szóból kiindulva magyarul az

a tanítás a pápaság alatt szálanalmasan megromlott. Ugyanis a bűnbá- nat szót valamilyen külső szertartásokra vitték át. Hebegnek ugyan valamit a szív hamis összetöréséről, de ezt is csak felületesen érintik, főleg pedig a külső, testi gyakorlatokba helyezik, amelyek, még ha semmi vétek nem lenne bennük, akkor is jelentéktelenek volnának. Mert kigondolt haszontalanságokon kívül jóformán semmire sem kényszerítenek, és ezekkel ok nélkül fárasztják az embereket. Ezért tanuljuk meg, hogy az az igazi bűnbánat, amikor az ember megvál- tozik értelmének megújulásával, ahogy Pál írja a Római levél tizen- kettedik részében.⁶⁵ Kétségtelen, hogy Péter a megbánás erejéről és természetéről világosan beszélt, de Lukács annak csak egyes részeit érinti, s nem szó szerint közli Péter beszédét. Eszerint úgy áll a dolog, hogy Péter először bűnbánatra buzdította a zsidókat, azután bátorít- totta őket, hogy bízzanak a megbocsátásban, ugyanis megígérte nekik bűneiknek bocsánatát. Éppen ebben áll az evangélium két része, mint ismeretes. És ezért mondja Krisztus, amikor röviden össze akar- ja foglalni, mit tartalmaz az evangélium tanítása, hogy hirdetni kell az ő nevében a megtérést és a bűnbocsánatot.⁶⁶ Továbbá, mivel csak Krisztus halála által békülhetünk meg Istennel, és a bűneink is csak az ő vére által engeszteltetnek ki és töröltetnek el, ezért hív minket Péter nyomatékosan Krisztushoz. A negyedik helyre teszi a kereszt- séget, ami mint pecsét a kegyelmi ígéretet megerősíti. Ebben a néhány szóban a keresztyénségnek a lényegét csaknem teljesen megtaláljuk, tudniillik, hogy az ember magával és a világgal nem törődve bízza magát teljesen Istenre; azután, hogy a bűnöknek ingyen való meg- bocsátása révén a halál rettentésétől megszabadul, sőt Isten fiai közé választatik. De mivel ezek közül semmit sem lehet elérni Krisztus nél- küül, egyúttal az ő nevével iktatja közbe, mint a hitnek és a bűnbánatnak egyedüli alapját. Egyébként, és ezt meg kell jegyezni, bűnbánatunkat azzal kezdjük, hogy ha egyszer Istenhez fordulunk, egész életünk- ben ezt kell követnünk. Ezért az egyházban minden nap hangoznia kell annak a mondásnak, hogy „térjetekek meg!”⁶⁷ nem azért, hogy azok kezdjék el, akik hívőknek akarják tartani magukat és már helyet fog- lalnak az egyházban, hanem hogy abban előre haladjanak; ámbár so- kan mondják magukról, hogy hívők, akik a bűnbánatnak soha még a küszöbéig sem jutottak el. Ezért meg kell tartani a tanításnak azt a rendjét, hogy akik még a világnak és a testnek élnek, kezdjék megfe-

⁶⁵ Rom 12,2; vö. Ef 4,23.

⁶⁶ Ef 2,4,7.

⁶⁷ Mt 1,15.

szíteni az óembert, hogy új életre támadjanak; akik pedig már a bűnbánat útjára tértek, szorgalmasan igyekezzenek a cél felé. Továbbá, minthogy a lélek belső megváltozásának okvetlenül gyümölcsöt kell teremnie az életben, csak úgy lehet helyesen tanítani a bűnbánatot, ha tetteket követelünk, de nem azokat a silányakat, amelyek egyedül a pápisták előtt értékesek, hanem olyanokat, amelyek a feddhetetlenség és a tisztaság komoly bizonyítékai.

Keresztelkedjétek meg valamennyien. Ámbár a szavak sorrendjét tekintve a megkeresztelkedés itt a bűnök bocsánata előtt áll, logikai sorrendben azonban utána következik, mivel az nem más, mint a Krisztus által számunkra megszerzett javaknak a megpecsételése abból a célból, hogy azok a mi lelkiismeretünkben bizonyosak legyenek. Tehát Péter, miután a bűnbánatról beszélt, felhívja a zsidókat, hogy bízzanak a kegyelemben és reménykedjenek az üdvösségben. Ezért Lukács később Pál beszédénél a hitet a megbánással ugyanolyan értelemben kapcsolja össze, amilyen értelemben itt a bűnök bocsánatáról beszél.⁶⁸ És joggal, ugyanis az üdvösségbe vetett hit csak az igazságosságnak az önkéntes beszámításán alapulhat. Isten előtt pedig ingyen igazaknak számítunk, ha bűneinket megbocsátja. Mint fentebb említettem, hogy a bűnbánat tanításának az egyházban mindennapos gyakorlatnak kell lennie, hasonlóképpen a bűnök bocsánatáról úgy kell gondolkozni, hogy az számunkra mindig fel van kínálva. És valóban, erre egész életünk folyamán ugyanúgy szükségünk van, mint az egyházba való első belépésnél. Így semmit sem használna nekünk, hogy Isten egyszer kegyelmébe fogadott, ha nem lenne állandó ez a kijelentés: „béküljétek meg az Istennel, mert azt, aki nem ismert bűnt, bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk őbenne”.⁶⁹ A pápisták az evangéliumnak ezt a másik részét is eltorzítják és megsúfolják azzal, hogy a bűnök bocsánatát, amelyet Krisztus által kellett elnyerni, teljesen elvetik. Elismerik ugyan, hogy a keresztség alkalmával a bűnök ingyen megbocsáttatnak, de a keresztség után az elégtételt meg akarják váltani, és bár egyidejűleg a Krisztus kegyelméről is beszélnek, de azt az emberek érdemeibe burkolják, az evangélium egész tanítását felforgatják. Először is a tudatunkban megrendítik a hit bizonyosságát, azután, amikor egyenértékűnek veszik Krisztus halálát és a mi elégtételünket, teljesen megfosztanak minket Krisztus jótéteményétől. Mert Krisztus nem részben békít meg minket Istennel, hanem teljesen, és általa csak teljes és osztatlan bűnbocsánatot

⁶⁸ ApCsel 13,38-39.

⁶⁹ 2Kor 5,20-21.

lehet nyerni. Súlyos tévedése továbbá a pápistáknak az is, hogy a keresztség hatását a születésre és az élet korai szakaszára korlátozzák, mintha annak jelentősége és hatása nem tartana egészen a halálig. Jegyezzük meg tehát, hogy a bűnbocsánat alapja egyedül Krisztusban van, és más kiengesztelésre nem lehet gondolni, csak amelyet ő halálának áldozatával szerzett. Amint mondtuk, ezért említi Krisztus nevét Péter, és ezzel azt fejezi ki, hogy az előbb említettekről semmiféle tanítás nem lehet helyes, ha annak középpontjában nem Krisztus áll, hogy magának a tanításnak a hatását benne keressük. Egyébként nem igényel hosszas magyarázatot, hogy meg kell keresztelkedni a bűnök bocsánatára. Mert jóllehet Isten az embereket egyszer megbékéltette magával Krisztusban, úgy, hogy nem tulajdonította nekik vétkeiket,⁷⁰ és most Lelke által a mi szívünkbe vési e megbékéltetés hitét, mégis, mivel a keresztség pecsét, mellyel ezt a jótéteményét bennünk megerősíti, sőt gyermekké fogadásunk előlege és záloga, joggal mondhatjuk, hogy bűneink bocsánatára szolgál. Mivel a keresztség ajándékait a hit által értjük meg, a keresztség pedig eszköz a hit megértésére és növelésére, mint alacsonyabb rendű eszközhöz, ahhoz köti az ember a bűnök bocsánatát, ami a hit eredménye. Továbbá nem erről a helyről kell venni a keresztség meghatározását, mivel Péter annak csak egy részét érinti. A keresztség által, amint Pál mondja, a mi óemberünk megfeszítették, hogy új életre keljünk (Róm 6).⁷¹ Továbbá felöltjük magát Krisztust (1Kor 12).⁷² És az Írás mindenütt azt tanítja, hogy a bűnbánatnak is jelképe. Mivel azonban Péter itt szándékosan nem tárgyalja a keresztség egész lényegét, hanem a bűnbocsánatról szólva csak mellékesen mutat rá arra, hogy az megerősítést nyer a keresztségben, nincsen semmi rendkívüli abban, hogy a dolognak más részét mellőzi.

Krisztus nevében. Jóllehet a keresztség nem üres ábrázolás, hanem igazi és hatásos bizonyosság, nehogy valaki a víznek mint elemnek tulajdonítsa, ami ott felkínáltatik, világosan hangsúlyozza az apostol Krisztus nevét, hogy tudjuk, hogy csak akkor lesz nekünk hasznos a keresztség jegye, ha annak erejét és hatását Krisztusban keressük, és ezért tanuljuk meg, hogy a keresztségben azért tisztulunk meg, mert Krisztus vére mos meg minket. Ebből pedig mindjárt azt is megértjük, hogy Krisztus a cél, ahová a keresztség irányít minket. Ezért mindenkinek csak annyiban használ a keresztség, amennyiben

⁷⁰ 2Kor 5,19

⁷¹ Róm 6,6-4

⁷² 1Kor 12,13

megtanul Krisztusra tekinteni. Itt azonban felmerül a kérdés, hogy vajon Péternek jogában állt-e megváltoztatni a keresztség Krisztus által előírt formáját. Így gondolják vagy képzelik a pápisták, és innen veszik maguknak a szabadság ürügyét Krisztus rendeleteinek megváltoztatására vagy eltörlésére. Elismerik ugyan, hogy a lényegget illetőleg semmit sem szabad megváltoztatni, de azt akarják, hogy a formát illetőleg az egyháznak szabadságában álljon tetszés szerint bármit megváltoztatni. Nem nehéz megcáfolni azt az indoklást, amelyet felhoznak. Ugyanis először meg kell jegyezni, hogy Krisztus az apostoloknak nem diktált varázsigéket, ahogy a pápisták képzelik, hanem néhány szóban összefoglalta a misztérium lényegét. Azután azt mondom, hogy Péter itt nem a keresztség formájáról beszél, hanem egyszerűen azt mondja, hogy a keresztség egész ereje Krisztusban van. Ámbár Krisztust hittel sem lehet megérteni az Atya nélkül, aki őt nekünk adta, és a Szentlélek nélkül, aki által minket megújít és megszentel. Abban van a megoldás, hogy itt nem a keresztség meghatározott formulájáról van szó, hanem a híveket szólítja Isten Krisztushoz, mert egyedül őbenne kapjuk meg azt, amit a keresztség kifejez, mert az ő vére által meg is tisztulunk, és halálának és feltámadásának jótéteménye révén új életre is kelünk.

Megkapjátok a Szentlélek ajándékát. Minthogy csodálattal nézték, hogy az apostolok hirtelen különböző nyelveken kezdtek beszélni, Péter azt mondta nekik, hogy ugyanabban az ajándékban fognak részesülni, ha Krisztus mellé állnak. Különösen fontos volt a bűnök bocsánata és az új élet, de mindez mintegy ráadás volt, hogy Krisztus valami látható ajándékkal is megmutassa bennük erejét. Ezt a helyet nem is úgy kell érteni, mintha a megszentelődés kegyelmi ajándékáról volna szó, amelyben általában minden istenfélő részesül. Tehát a Lélek ajándékát ígéri nekik, amelynek külső jegyét a nyelvek különféleségében látták. Ezért ez tulajdonképpen nem is érint minket. Ugyanis, mivel azokkal a csodákkal csak Krisztus uralmának a kezdetét akarta emlékeztetessé tenni, azok csak rövid ideig léteztek. A látható kegyelmi ajándékok azonban, amelyeket az övéi között osztott szét az Úr, mintegy tükröben mutatták, hogy Krisztus a Szentlélek elküldője. Ezért valamiképpen az egész egyházra vonatkozik, amit Péter mond: „megkapjátok a Szentlélek ajándékát”. Mert még ha nem is úgy kapjuk meg, hogy különböző nyelveken beszélünk, hogy próféták vagyunk, hogy betegeket gyógyítunk, hogy csodákat teszünk, nekünk az mégis nemesebb célra adatik, hogy szívvel higgyünk, hogy megigazuljunk,⁷⁴

⁷⁴ Rom 10,10

hogy nyelvünk az igaz hitvallásra formálódjék, hogy átmenjünk a halálból az életbe,⁷⁴ hogy akik szűkölködők és szegények vagyunk, meggazdagodjunk, hogy a Sátánnal és a világgal szemben győzhetetlenül megálljunk. Ennélfogva a keresztséggel mindig össze lesz kapcsolva a Lélek kegyelme, hacsak mi azt nem akadályozzuk.

39. *Mert tiétek ez az ígélet.* Ezt nyomatékosan hozzá kellett tenni az előbbiekhöz, hogy a zsidók biztosak legyenek abban, számukra ugyanaz a Krisztus kegyelme, mint az apostolok számára. Ezt azért bizonyítja Péter, mert nekik szól Isten ígérete. Ezt ugyanis mindig szem előtt kell tartani, mert Isten akaratát csak az ige által ismerhetjük meg. De nem elég általában ismerni az ígét, ha nem tudjuk, hogy az nekünk szól. Péter tehát azt mondja, hogy Isten jótéteményei, amelyeket benne és társaiban látnak, a zsidóknak már régen meg voltak ígérve, mert a hit bizonyosságához feltétlenül szükséges, hogy egyenként mindenki a lelkében meg legyen győződve arról, hogy azok közé tartozik, akikhez Isten szól. Végül az igazi hit szabálya az, hogy meg vagyok győződve arról, hogy enyém az üdvösség, mert rám vonatkozik az ígélet, amely azt felkínálja. Ehhez nagyobb megerősítés is járul, amikor az ígélet azokra is kiterjed, akik korábban távollevők voltak. Isten ugyanis a zsidókkal kötött szövetséget. Ha annak ereje és gyümölcse eljut a pogányokhoz is, a zsidóknak nincs miért kételkedniük abban, hogy érezni fogják Isten szilárd és elhatározott hűségét. Meg kell jegyezni ennek három fokozatát, hogy először a zsidóknak, azután az ő gyermekeiknek szólt az ígélet, végül, hogy azt a pogányokkal is közölni kell. Ismert az oka annak, hogy miért kerülnek a zsidók a többiek elé. Ők ugyanis mintegy elsőszülöttek Isten családjában,⁷⁵ sőt akkor különös kiváltsággal meg voltak különböztetve a többiektől. Péter tehát megtartja a törvényes rendet, amikor a zsidóknak megadja a legnagyobb megtiszteltetést. Hogy a fiaikat is hozzájuk veszi, az az ígélet szavaiból következik: „Szövetségre lépek veled, sőt utódaiddal is.”⁷⁶ Itt Isten az utódokat az atyákhoz számítja az örökbefogadás jogán. Ez a hely tehát kellően megcáfolja az anabaptistákat, akik a hívektől született gyermekeket elzárják a keresztségtől, mintha nem lennének az egyház tagjai. Allegorikus értelmezésben keresnek menedéket, és azokat tartják utódoknak, akik a Lélek szülöttei. Ezzel a durva szemérmertlenséggel azonban semmit sem érnek el. Világos, hogy Péter azért mondta ezt, mert Isten különösen egy nemzetet fo-

⁷⁴ Jn 3,21, vö. Jn 3,11

⁷⁵ Móz 4,22

⁷⁶ Móz 1,7

gadott fiává. Hogy az örökbefogadás joga már a kisgyermekre is kiterjedt, annak a körülmetélkedés volt a bizonyítéka. Minthogy tehát Isten az ő szövetségét Izsákkal már annak születése előtt megkötötte, mivel Ábrahám magva volt, így Péter azt mondja, hogy a zsidók minden fia ugyanabba a szövetségbe tartozik, mert mindig érvényes lesz ez a kijelentés: szövetségre lépek utódaiddal is.

Sőt mindazoké is, akik távol vannak. Utolsó helyen említi a pogányokat, akik azelőtt idegenek voltak. Mert nagyon tévednek, akik ezeket azokhoz a zsidókhoz számítják, akik messze vidékekre voltak száműzve. Ugyanis itt nem földrajzi helyek távolságáról van szó, hanem Péter különbséget tesz zsidók és pogányok között, mivel az előbbieket Istenhez voltak kötve a szövetséggel, mint családtagjai, a pogányok pedig száműzve voltak Isten országából. Hasonló kifejezést használ Pál is az Efezusi levél második részében: hogy akkor a pogányok úgy éltek, mint az ígért szövetségén kívül álló idegenek, most pedig Krisztus által közel kerültek Istenhez, mert Krisztus lebontotta az elválasztó falat, és megbékéltette mindkettőt az Atyával, és eljövételével békességet hirdetett a távoliaknak, és békességet a közelieknek.⁷⁷ Most értjük Péter felfogását, ugyanis, hogy Krisztus kegyelmét nagyobbak mutassa, azt úgy ígéri a zsidóknak, hogy azt mondja, a pogányok is részesülni fognak benne. Ezért használja az „elhívás” szót. Mintha ezt mondaná: Ahogy titeket régen Isten a szavával egy néppé tett, így ugyanaz a szó fog felhangzani mindenütt, hogy akik távol vannak, hozzátok csatlakozzanak, amikor Isten új parancsa szólítja őket.

40. *Még más szavakkal is lelkükre beszélt, és így kérlelte őket: „Szabaduljatok meg végre ettől az elfajult nemzedéktől!”* 41. *Akik pedig hittek a beszédének, megkeresztelkedtek, és azon a napon mintegy háromezer lélek csatlakozott hozzájuk.* 42. *Ezek pedig kitartóan részt vettek az apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádkozásban.*

40. *Még más szavakkal is.* Jóllehet abban, amit eddig hallottunk, Lukács nem szó szerint adta vissza Péter beszédét, hanem csak röviden érintette főbb részeit, most mégis rámutat arra, hogy Péter nem egyszerűen tanított, hanem a buzdítás eszközeivel is élt, és nyomatékosan hangsúlyozza, hogy erre nagyon törekedett. Amikor Lukács azt mondja, hogy Péter a lelkükre beszélt és kérlelte őket, ennek a hevességét fejezi ki. Ugyanis nem volt könnyű hirtelen búcsút mondani a korábbi tévelygéseknek és leráznai a főpapok hatalmát, amelyhez

hozzá voltak szokva. Ebből a mocsokból tehát erős kézzel kellett őket kiragadni. Az volt a lényeg, hogy óvják meg magukat az „elfajult nemzedéktől”, ugyanis nem lehettek Krisztuséi, ha nem határolják el magukat esküdt ellenségeitől. A papoknak és az írástudóknak akkor igen nagy tekintélye volt, és amikor az egyház álarcát öltötték magukra, az egyszerű embereket megcsalták. Nagyon sok embernél ez nagy akadály volt annak, hogy Krisztus mellé álljanak. Némelyek képesek voltak megtántorodni, mások az igaz hittől elpártolni. Így Péter ezeket nyíltan „elfajult nemzedéknek” nevezi, bármennyire is az egyház címén árulják magukat. Ezért parancsolja a hallgatóknak, hogy szabaduljanak meg tőle, és ne vegyüljenek istentelen és veszedelmes társaságukba. Amikor azt mondja, hogy szabaduljanak meg tőle, azt érzékelteti, hogy végzetes lesz a számukra, ha ilyen gonoszok társaságába keverednek. Valóban, a tapasztalat mutatja, milyen szerencsétlenül hanyódnak ide-oda, akik a pásztor szavát az idegenek szavától nem különböztetik meg, továbbá, hogy mekkora hátrányt okoz sok embernél az elpuhultság és a gyávaság, amikor középen akarnak maradni. Tehát megparancsolja nekik, hogy szakadjanak el az istentelenektől, ha épségben akarnak maradni. A tanításnak ezt a részét nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ugyanis nem elég, ha felkínálják nekünk Krisztust, ha nem tanítanak meg arra, hogyan meneküljünk azok elől, akik minket eltávolítanak tőle. A jó pásztor dolgozik a juhokat a farkasok támadásától megvédeni. Így ma, hogy a népet az evangélium tiszta tanításában megtartsuk, kénytelenek vagyunk megmutatni és ismételten bizonyítani, mennyire különbözik a keresztényiségtől a pápaság, és milyen ártalmas romlás Krisztus hitszegő ellenségei közé keveredni. Nem kell rágalmazásnak venni, hogy Péter a tisztelendő atyákat, akiknek akkor a kezében volt az egyház törvényes kormányzása, elfajult nemzedéknek nevezi. Mert nevükön kell nevezni a veszélyeket, amelyek a lélek pusztulását okozhatják, mert az emberek nem tudják megvédeni magukat a méregtől, ha nem tudják, hogy az méreg.

41. *Akik pedig hittek.* Lukács tehát világosan közli, mekkora eredménnyel járt Péternek ez az egy beszéde, hiszen közel háromezer embert nyert meg Krisztusnak. Együttal a hit erejére és természetére is utal, amikor azt mondja, hogy készségesen vagy vidám lélekkel fogadták a beszédet. Ebből a készségességből és buzgó engedelmes-ségre törekvésből kell kiindulnia a hitnek. Minthogy azonban sokan kezdetben meglehetősen jóindulatúaknak mutatkoznak, de később nincs bennük semmi kitartás vagy állhatatosság, ne gondoljunk valami hirtelen támadásra, ami rövidesen összeomlik. Nem sokkal ké-

sőbb Lukács mindjárt dicséri azoknak az állhatatosságát, akikről azt mondta, hogy szívesen fogadták a beszédet, és Krisztus tanítványaihoz csatlakoztak, vagyis ugyanabba a testbe beoltva ki is tartottak a tanítás mellett. Tehát sem az engedelmességre lomhának nem szabad lennünk, sem a visszavonulásra gyorsaknak, hanem állhatatosan és szilárdan megállva meg kell maradnunk a tanításban, amelyet már befogadtunk. Továbbá ennek a példának nem csekély szegység kell kelteni bennünk, ugyanis akkor egy beszédre oly nagy sokaság tért meg Krisztushoz, most majdnem száz beszéd is csak kevesekre van hatással közlünk. Lukács azt mondja, hogy azok kitartóak voltak, most alig minden tizedik ember mutat akár csak közepes hajlandóságot az előmenetelre, sőt a nagyobb rész gyorsan ráun a tanításra. Jaj a világnak a gyávasága és könnyelműsége miatt!

42. *Az apostoli tanításban.* Lukács nemcsak a hitben és a kegyességben való állhatatosságot dicséri bennük, hanem azt mondja, hogy szorgalmasan gyakorolták magukat azokban a dolgokban, amelyek a hit megerősítését szolgálják, tudniillik hogy kitartóan igyekeztek előbbre haladni az apostolokat hallgatva, gyakran imádkoztak, buzgón részt vettek a közösségben és a kenyér megtörésében. Ami a tanítást és a könyörgéseket illeti, nem homályos az értelem. A közösséget és a kenyér megtörését különféleképpen lehet érteni. Egyeseknél a kenyér megtörése az úrvacsorát jelenti, másoknál az adakozást, megint másoknál a hívők közös étkezéseit. Κοινωνία-n egyesek az úri szent vacsorát értik, de én inkább azokkal értek egyet, akik úgy gondolják, hogy azt a kenyér megtörése jelenti, mert a κοινωνία szó jelző nélkül sehol sem fordul elő olyan értelemben. Én tehát a közösséget inkább az adakozásra és a testvéri közösség más szolgálataira vonatkoztatom. Hogy én miért szeretném itt a kenyér megtörését inkább úrvacsorának értelmezni, annak az az oka, hogy Lukács azokat a dolgokat sorolja fel, amelyekben az egyház nyilvános rendje áll. Sőt itt négy jegyet említ, amelyből az egyház valódi és sajátos arculatát meg lehet ítélni. Tehát Krisztus igazi egyházát keressük? Annak a képe itt híven meg van rajzolva. A tanítással kezdi, ami mintegy az egyház lelke. De nem akármilyen tanítást említ, hanem az apostolokét, vagyis azt, amelyet Isten Fia adott a kezükbe. Tehát ahol csak megszólal az evangélium tiszta hangja, ahol az emberek azt állhatatosan vallják, ahol annak rendszeres hallgatásában igyekeznek előbbre jutni, kétségtelenül ott van az egyház. Ebből könnyű megállapítani, milyen ízléstelen a pápisták hetvenkedése, amikor teli torokból kiabálják az egyház nevet, miközben mégis az apostolok egész tanítását csúfosan fönkrelezik. Ugyanez, ha alaposan megvizsgáljuk, jóllehet egy re-

szét sem hagyják érintetlenül, nagyobb részében pedig nem kisebb az eltérés, mint a fény és a sötétség között. Az Isten tiszteletének szabálya, melyet egyetlen szavából kellett volna megállapítani, nálunk csak az emberek babonás agyszüleményeiből van összerakva. Az üdvösségbe vetett bizakodást, melynek egyedül Krisztuson kellene alapulnia, a cselekedetek jutalmazására vitték át. Az Istenhez való könyörgést számtalan világi örültséggel takarták be. Végül akármilyen könnyű a pápistáknak az egyház nevével takarozni, olyan könnyű lesz nekünk az ő ostoba elbizakodottságukat visszaautásítani. Mert ez lesz a vizsgálat: vajon megőrizték-e a tanítás tisztaságát, amitől legalább olyan távol vannak, mint a pokol a mennyországtól. Abban azonban persze óvatosak, hogy nem akarnak vitát kezdeni a tanításról. Nekünk azonban, mint mondtam, szabad lesz büntetlenül lerántani azt az üres álarcot, mivelhogy a Szentlélek kijelentése szerint elsősorban annak alapján lehet megítélni az egyházat, hogy az apostolok által átadott tanítás tisztasága érvényesül-e benne.

A közösségben. Ez az utolsó rész, amely az előzőből következik, mint annak eredménye vagy hatása. Ugyanis a tanítás az egyház közötti testvéri érintkezésünk köteléke, és egyúttal ajtót nyit nekünk Istenhez, hogy hozzá imádkozzunk. Az úrvacsora pedig megerősítésképpen járul hozzá a tanításhoz. Ezért nem ok nélkül ezt a negyediket sorolja fel Lukács, amikor le akarja írni nekünk az egyház helyesen kialakított szervezetét, és nekünk ehhez a rendhez kell igazodnunk, ha valóban egyháznak akarunk bizonyulni Isten és az angyalok előtt, nem pedig annak üres nevével kérkedni az emberek előtt. Bizonyos, hogy Lukács a nyilvános imádkozásokról beszél. Ennélfogva nem elég az egyes embereknek magánemberként otthonukban elmondani a saját könyörgésüket, hanem mindannyiunknak össze kell gyűlniük az imádkozásra. Ebben áll a hit megvallása is.

43. Félelem támadt minden lélekben, és az apostolok által sok csoda és jel történt. 44. Mindazok pedig, akik hittek, együtt voltak, és mindenük közös volt. 45. Vagyonukat és javaikat eladták, szétosztották mindenkinek: ahogyan éppen szükség volt rá.

43. *Félelem támadt.* Azt akarja kifejezni, hogy olyan volt az egyház megjelenése, hogy még azokban is félelmet keltett, akik a tanítással nem értettek egyet. Így volt ez az egyház megtartása és fejlesztése érdekében. Ha valahol feltűnik egy szekta, azzal mindenki keményen szembezáll. Sőt amennyire gyűlöletes az újdonság, a zsidók sokszor

túrték volna el, hogy egy pillanatig is fennálljon Krisztus egyháza, ha az Úr a félelemmel mint valami zablával nem fogta volna vissza őket. Továbbá Lukács nem arról a félelemről beszél, amely elvezeti az embereket a Krisztusnak való engedelmséghez, hanem arról, amely visszafogja őket, és megakadályozza, hogy Isten munkáját gátolni merészeljék. Mindazonáltal ma sokan vannak, akik maguktól nem akarják tudni, hogy mi az evangélium, vagy bizonyára a világi gondok hálójában vergődnek, és nem csatlakoznak egészen Krisztushoz, de mégsem olyan kemények, hogy ne ismernék fel: Isten igazsága a mi oldalunkon áll; ezért mintegy középen vannak, és nem pártolják az istentelenek kegyetlenségét, mert félnek Istennel szembeállni. Továbbá, hogy azt mondja, „minden lélekben”, az túlzás. Mert bizonyos, hogy sokan megvetették Isten kezét, mások pedig egyáltalán nem féltek az egyházzal szemben őrjöngve kegyetlenkedni. Lukács azonban azt akarta kifejezni, hogy az egyházban Istennek akkora ereje ragyogott fel, hogy a nép nagyrészt elcsendesedett.

Sok csoda. Ez a rész is az indokláshoz tartozik. Ugyanis Isten más munkáival együtt a félelem felkeltését szolgálták a csodák is, noha nem ez volt az egyedüli oka, hanem egy a sok közül, amiért féltek Istennel szembeállni, mivel a csodákból megértették, hogy a hívők pártján áll. Ebből megértjük, hogy a csodák haszna nemcsak abban áll, hogy az embereket Isten iránti engedelmségre készítetik, hanem az istenteleneket is némiképp megszelídítik és durvaságukat megfékezik. A kétségbeesett makacsságnak többek között jeles példája volt a fáraó; és mégis azt látjuk, hogy a csodák némelykor megindítják a hajthatatlan szívet. Később erről meglepedezik, de amikor Isten keze lesújt rá, a félelem engedelmségre kényszeríti.⁷⁸ Röviden, Lukács azt mondja, hogy a zsidókat ily módon megfékezte Isten, hogy felemelkedjék az egyház, amely könnyen elpusztulhatott volna. Ezt körünkben is gyakran tapasztaljuk. Lukács nemcsak azt mondja, hogy a félelem akadályozta meg őket abban, hogy kedvük szerint ártani merészeljenek, hanem az evangélium dicsősége iránti tisztelet is aláztosakká tette őket.

44. *Mindazok pedig.* Ahol én úgy fordítottam, hogy „összefonódva”,⁷⁹ Lukácsnál szó szerint így olvassuk: „ugyanabban” vagy „egyben”, vagyis „együtt voltak”,⁸⁰ amit a helyre lehet vonatkoztatni, mintha azt mondaná: ugyanazon a helyen szoktak tartózkodni. Ín mégis

⁷⁸ 2Móz. 8-11; 12,31-32.

⁷⁹ *conuncti*.

⁸⁰ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀναμνηστικῶς.

a szövegösszefüggésből inkább úgy akarom értelmezni, ahogy a 4. részben mondja, hogy szívükben egyek voltak.⁸¹ És így szép rendben halad tovább, amit a lelkekkel kezd. Azután a jótékonykodást említi meg, mint ennek gyümölcset. Azt mondja tehát, hogy valóban testvéri szeretet kapcsolta őket össze, amit maguk a tények is igazoltak, mivel a gazdagok eladták javaikat, hogy a szegényeken segítsenek. Rendkívüli példája ez a szeretetnek, és Lukács azért említi, tudjuk meg, hogy a mi gazdagságunkkal kell enyhíteni testvéreink szegénységét. Ez a hely azonban egészséges magyarázatra szorul a fanatikus lelkek miatt, akik vagyonszűkörségre gondolnak, ami minden társadalmi rendet felforgatna; mindazonáltal a mi időnkben háborognak az anabaptisták, mert úgy gondolják, hogy nem egyház az, ahol az egyes emberek javai nincsenek egy rakásra összehordva, hogy abból mindannyian vegyenek. Ezért mind a két szélsőségtől óvakodni kell. Ugyanis sokan a társadalmi rend ürügye alatt elzárják, amijük van, a szegényeket megcsalják, és sokszorosan igazságosnak tartják magukat, ha a másét el nem rabolják. Mások a másik végletbe esnek, mivel azt akarják, hogy minden legyen közös. Mit mond tehát Lukács? Ő bizony határozott rendről tudósít, amikor azt mondja, hogy az elosztás során különbséget tettek. Ha valaki azt az ellenvetést tenné, hogy semmi sem volt magántulajdonban, amikor minden közös volt, a megoldás egyszerű. Ugyanis azt a közösséget arra a körülményre kell korlátozni, amelyet hozzátesz: tudniillik, hogy a szegényeken segítsenek aszerint, hogy kinek mire van szüksége. Ismert a régi közmondás: a barátoknak mindenük közös.⁸² Amikor így beszéltek a püthagoreusok,⁸³ nem tagadták, hogy a saját házat ki-ki maga irányítja, és nem volt céljuk a feleségüket is közössé tenni. Így ez a közösség, amelyet Lukács dicsér, nem szünteti meg a magántulajdont. Ez jobban ki fog tűnni a negyedik részből, ahol sokezerből csak kettőt említi meg, akik eladták a vagyonukat.⁸⁴ Ebből megértjük, amit már mondtam, azzal a céllal adták össze a javaikat, hogy a pillanatnyi szükséglet orvosolják. Nevetséges volt a szerzetesek szemérmertlensége, akik azt vallották, hogy az apostoli szabályt megtartják, mivel semmit sem tekintenek a sajátjuknak. Közben nem adnak el semmit, és azzal sem törődnek, ha valaki szüksége szenved, hanem lusta bendőjüket megtömjék a szegények vérével, és a közösségben csak a maguk érdekét nézik, csak azt, hogy jóllakjanak és előkelően éljenek, még ha az egész

⁸¹ ApCsel 4,32.

⁸² Vö. Ter. Ad. 5,3,17-18 (803-4); Cic. Off. 1, 16, 51.

⁸³ Platon, Leges (Törvények) 739 c; Phaidros (Phaidrosz) 279 c.

⁸⁴ ApCsel 4,36-37; 5,1.

akikkel vetekedni akarnak?

46. Napról napra állhatatosan, egy szívvel, egy lélekkel voltuk a templomban, és amikor házanként megtörték a kenyeret, örömmel és tiszta szívvel részesültek az ételben; 47. dicsérték az Istent, és kedvelte őket az egész nép. Az Úr pedig napról napra növelte a gyülekezetet az üdvözülőkkel.

46. Voltak a templomban. Meg kell jegyezni, hogy azért jártak a templomba, mert ott több lehetőség és alkalom kínálkozott az evangélium terjesztésére. Nem is a hely szentsége vonzotta őket, amikor tudták, hogy a törvény árnyékai eltűntek, és nem is akartak a saját példájukkal másokat a templomba járásra ösztönözni, hanem mert ott sok kegyes ember gyűlt össze, akik gondjaikat letéve, amelyek máshol jobban elvonták volna a figyelmüket, az Urat keresték, hogy mint ilyeneknek hasznuk legyen Krisztusból, ezért tartózkodtak állandóan a templomban. De lehetett ennek más oka is: nevezetesen, hogy kicseréljék gondolataikat a tanításról, amire magánházaknál kevesebb alkalom adódott, különösen, amióta ilyen nagy számban gyarapodtak.

Házanként megtörték a kenyeret. Azt fejezi ki Lukács, hogy nemcsak nyilvánosan adták jelét az igazi kegyességnek, hanem ugyanaz volt magánéletük egész folyamata is. Ugyanis az, hogy a kenyér megtörését egyesek úrvacsorának értelmezik, nekem Lukács szellemétől idegennek tűnik. Tehát azt mondja, hogy együtt szoktak étkezni, mégpedig szerényen. Ugyanis akik fényűző lakomákon vesznek részt, azok nem étkeznek ilyen családiásan. Azután hozzáteszi Lukács: „tiszta szívvel”, ami szintén a mértékletesség jele. Röviden, azt akarja mondani, hogy életmódjuk testvéries és józan volt. Némelyek az örömet és a szív tisztaságát Isten dicséretével kötik össze, és mindkét összekapcsolás valószínű. Mivel azonban Istent csak úgy lehet tiszta szívvel dicsérni, ha a szív tisztasága az élet minden részében megvan, ezért biztos, hogy azért említi, mert a híveknek arra mindenütt gondjuk volt. Megjegyzendők a körülmények is, mert a különféle veszélyek közepette is jókedvűek és vidámak voltak. Ezt a boldogságot adja meg nekünk az irántunk megnyilvánuló isteni szeretet ismerete és az oltalomban való bizalom, hogy félelem nélküli lélekkel dicsérjük Istent, bármivel fenyeget is a világ. Ahogy Lukács valamivel előbb az egyház nyilvános helyzetéről beszélt, így most azt mondja el, milyen volt a hívők életmódja, hogy az ő példájukból mi is megtanuljunk a szerény társaséletet és egész életünkben az egyszerűséget követni, lelki örömet élvezni és Istent dicsérni. Továbbá, a szív tisztasága nagyon

vez, mint az őszinte szeretetnek, amikor az emberek egymás szemé előtt vannak, és senki sem keresi álnokul a maga hasznát. Én mégis inkább az aggodalmaskodással állítanám szembe, ami miatt a túlságosan óvatos emberek gyötrődnek. Mert ha gondjainkat nem bizzuk rá Istenre, annak az lesz az ára, hogy örökös rettegés lesz az életünk.

47. Kedvelte őket. Ez a feddhetetlen élet jutalma, hogy idegenek előtt is kedves. Kétségtelen, hogy sokan gyűlöltek is őket. Lukács azonban, jóllehet általánosságban beszél a népről, csak arra a részére gondol, amely ép volt, amelyet a gyűlölet mérge még nem fertőzött meg. Röviden azt érzékelteti, hogy a hívők úgy viselkedtek, hogy feddhetetlen életük miatt az egész nép kedvelte és becsülte őket.

Az Úr pedig napról napra növelte. Ezekkel a szavakkal arra mutat rá, hogy fáradozásuk nem volt hiábavaló. Igyekeztek, amennyire tőlük tellett, a kóborlókat és tévelygőket az Úr aklába gyűjteni. Azt mondja, hogy nem hiába vagy hasztalanul fáradoztak ezen, mivel az Úr napról napra gyarapította az egyházat. Márpedig az, hogy az egyház inkább fogy, semmint hogy gyarapodnék, a mi lustaságunknak, sőt gonzságunknak tulajdonítható. Egyébként, akármilyen kitartóan fáradoztak is mindannyian Krisztus országának gyarapításán, Lukács mégis egyedül Istennek tulajdonítja azt a dicsőséget, hogy új embereket hozott be az egyházba. És ez valóban az ő saját munkája. Az ültetéssel és az öntözéssel ugyanis semmit sem érnek el a szolgálók, ha a Lélek a maga erejével nem teszi hatékonyá a munkájukat.⁸⁵ Ezenkívül meg kell jegyezni, amit mond, hogy az egyházhoz csatlakoztak azok, akik üdvözülendők voltak. Mert azt mondja, hogy az üdvösség elnyerésének az a módja, hogy felvétetünk az egyházba. Ugyanis ahogy az egyházon kívül nincs bűnbocsánat, úgy nincs reménye sem az örök életnek. Továbbá minden istenfélő számára kitűnő vigasztalás, hogy az egyházba felvétetett, hogy üdvözüljön, ahogy az evangéliumról mondja az apostol, hogy „Isten ereje az, minden hívőnek üdvösségére”.⁸⁶ Amennyiben pedig csak egy részt vagy csak bizonyos számú hívőt gyűjt össze Isten, ez a kegyelmi ajándék a kiválasztásra korlátozódik, hogy üdvösségünk legfőbb alapja legyen.

⁸⁵ Vö. 1Kor 3,7.

⁸⁶ Róm 1,16.

HARMADIK RÉSZ

1. Péter és János felment a templomba a délutáni imádkozás idejére, délután három órára. 2. Arra vittek egy születése óta sánta férfit, akit napról napra letettek a templomnak abba a kapujába, amelyet Ékes-kapunak hívtak, hogy alamizsnát kérjen a templomba menőktől. 3. Amikor meglátta, hogy Péter és János be akar menni a templomba, alamizsnát kért tőlük. 4. Péter pedig Jánossal együtt rátekintett, és azt mondta: „Nézz ránk!” 5. Ő felnézett rájuk, remélve, hogy kap tőlük valamit. 6. Péter ekkor így szólt hozzá: „Ezüstöm és aranyam nincsen, de amim van, azt adom neked: a názareti Jézus Krisztus nevében, kelj fel, és járj!” 7. És jobb kezénél fogva felemelte, annak pedig azonnal megerősödött a lába és a bokája, 8. felugrott, talpra állt, és járt. Bement velük a templomba is, járkált, ugrándozott, és dicsérte az Istent. 9. Látta őt az egész nép, amint járkál és dicséri az Istent. 10. Felismerték, hogy ő az, aki alamizsnáért szokott ülni a templom Ékes-kapujában. És félelemmel telve csodálkoztak azon, ami vele történt. 11. Mivel ez az ember feltartóztatta Pétert és Jánost, az egész nép megdöbbenve futott össze hozzájuk a Salamon csarnokába.

1. Az előbb láttuk, hogy az apostolok keze által sok jel történt. Most a maga módján Lukács egyet ragad ki a sok közül példaképpen: hogy tudniillik egy sánta, aki születése óta nem tudott járni, visszanyerte teljes egészségét. Gondosan feljegyez minden körülményt, ami a csoda megvilágítására szolgál. Ha a láb kificamodásáról vagy szerzett betegségről lett volna szó, könnyebb lett volna a gyógyítás. A veleszületett hibát nem volt olyan könnyű kijavítani. Amikor Lukács azt mondja, hogy letették, abból arra következtetünk, hogy ez az ember nem egy kicsit sántikált, hanem mintegy elhalt lábbal feküdt. Mint-hogy mindennap szokott alamizsnát kérni, az egész nép jól ismerhette. Hogy az imádkozás órájában egészségesen járkált a templomban, ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a csodának híre ment. Ebben nem csekély mértékben közrejátszott az is, hogy felugrott, talpra állt, és vidáman járkált.

Felment. Mivel a görög kifejezés (ἐν τῷ αὐτῷ) inkább az időt jelöli meg, mint a helyet, úgy tűnik, ez az értelem jobban illik Péter szavaihoz, azonban ezt, mivel nincs nagy jelentősége, nem is lát

gyalom. Egyébként az imádkozás ideje a kilencedik óra, amikor a nap már kezdett estébe hajlani. Ugyanis amikor a napot napkeltétől napnyugtáig tizenkét órára osztották, mint máshol mondtuk,¹ azt az egész időt négy részre osztották. Így a kilencedik órán a nap utolsó része értendő, ahogy az első szakasz az első órától a harmadikig, a második szakasz a harmadiktól a hatodikig, a harmadik szakasz a hatodiktól a kilencedikig tartott. Ebből valószínűség szerint arra lehet következtetni, hogy azt az órát az esti áldozatra szentelték. Továbbá, ha valaki megkérdezné, hogy az apostolok azért mentek-e a templomba, hogy a törvény előírása szerint imádkozzanak, ezt nem tartom olyan valószínűnek, mint inkább azt, hogy ott az evangélium hirdetésére jobb alkalom volt. Ha valaki ezt a helyet annak a bizonyítására akarná felhasználni, mintha szabad lenne babonás szer-tartásokat alkalmazni, amikor műveletlen és gyenge emberek között vagyunk, az ízléstelen lenne. Az Úr elrendelte, hogy a zsidók este és reggel áldozatot mutassanak be.² Ennek gyakorlásával tanulták meg, hogy a napot Isten imáadásával és tiszteletével kell kezdeni és befejezni. Ennélfogva Péternek és Jánosnak szabad volt az Istennek szentelt templomba menni, és nem is fertőztették meg magukat, amikor Izrael Istenéhez imádkoztak, hogy kegyességükről bizonyítást tegyenek. Először, abból, hogy Isten azt akarta, a régi nép számára meghatározott órák legyenek, arra következtetünk, hogy az egyházban lennie kellett valami fegyelemnek. Ma is hasznos lenne ilyen összejöveteleket tartani, ha a túlságosan nagy lustaság nem gátolná. Hogy pedig az apostolok abban az órában mentek fel a templomba, abból megtudhatjuk, hogy egyetlen alkalmat sem szabad elmulasztanunk az evangélium hirdetésére.

3. *Alamizsnát kért.* Látjuk, hogy Isten nem remélt egészséget adott ennek a sántának. Minthogy a betegségét gyógyíthatatlannak vélte, csak a megélhetésével törődött. Megadatik neki, amit sohasem mert kérni. Ugyanígy Isten minket is gyakran megelőz, és nem várja meg, hogy mi szóljunk hozzá. Egyébként ezt nem szabad ürügyül felhasználni a lustaságra, mintha az Úr azért sietne önként a segítségünkre, hogy tétlenül és lustán engedjük, hogy jót tegyen velünk, mert parancsunk van arra, imádkozzunk hozzá. Tehát ne mulasszuk el a kötelességünket. Először is a sánta személyében egy olyan ember példája van élénk állítva, akit a hit még nem világosított meg annyira, hogy jól értené a könyörgés célját. Az ilyeneket Isten önként megelőzi, aho-

¹ Az ApCsel 2,14 magyarázatában.

² Móz 29, 39-41; 4Moz 28,3-4.

gyan szükséges. Ennélfogva, ha az Úr a mi lelkünknek nemcsak az egészséget, hanem az életet is visszaadja, annak ő maga az oka, mert az az elhívásunk kezdete, hogy létre hívja a nem létezőket,³ hogy megjelenjék azoknak, akik nem tudakozódnak utána.⁴ Ezenkívül, ha a hit már megtanított Istenhez imádkozni, minthogy még mindig nem érezzük a bajainkat, nem jut eszünkbe orvosságot kérni. Ennélfogva az Úr megadja azt ingyen és úgy, hogy nem is reméltük. Végül bármennyire készek is vagyunk a könyörgésre, reménységünket és kívánságainkat felülmúlja az ő jósága.

4. *Nézz ránk!* Nem így beszélne Péter, ha nem lenne biztos Isten akaratában, és ezekkel a szavakkal arra hívja fel a sántát, hogy valami egyedi és szokatlan jótéteményben reménykedjék. Felmerül azonban a kérdés, hogy vajon mindig csodát tehettek-e, valahányszor csak akartak. Azt válaszolom erre, hogy úgy voltak az isteni erő szolgái, hogy semmit sem próbáltak a saját elhatározásukból vagy ösztönszerűleg tenni, hanem az Úr cselekedett általuk, amikor így akart valamit kijelenteni. Ezért van az, hogy egyet gyógyítottak meg, és nem válogatás nélkül mindenkit. Tehát, mint más dolgokban is, úgy ebben is Isten Lelke volt a vezetőjük és irányítójuk. Ezért Péter, mielőtt a sántát felszólította volna, hogy keljen fel, ránézett. Ebben a nézésben a Lélek különös ereje volt. Innen van, hogy olyan bizonyossággal hirdeti a csodát. Továbbá ezzel a szóval akarta Isten kegyelmének elfogadására biztatni a sántát, aki csak alamizsnát várt.

6. *Ezüstöm és aranyam.* Péter őszintén mentegetőzik, hogy nem tud azzal segíteni, amit a sánta kér. Ezért azt állítja, hogy ha tudna segíteni a nyomorúságán, szívesen megtenné, mint ahogy mindannyiunknak mérlegelnünk kell, mit kaptunk az Úrtól, hogy azzal segítsük felebarátainkat, mert Isten azt akarja, hogy az anyagi lehetőség, amit egyeseknek adott, legyen a szeretet gyakorlásának eszköze vagy támogatója. Ezért mondja Péter, hogy amije van, azt adja. Először gúnyolódásnak látszik, hogy miután ritka reménnyel kecsgettette Péter a sánta szívét, a saját szegénységéről beszél, mintha a csőrét kító hollót akarná bolonddá tenni, de mindjárt hozzáteszi a vigasztalást, hogy maga az összehasonlítás növelje a csoda értékét. Borzasztó az istentelenség, hogy a pápa, amikor megválasztják, ezt a helyet szemérmetlenül felhasználja nevetséges vagy inkább bohóckodó játéokra. Két, kőből épített cella van, ezek egyikében ül, és a néptől alamizsnát kér, Péter e szavaival válaszolva keresztet rajzol a levegőbe. Amikor

³ Rom 4,17⁴ Rom 10,20

átviszik a másik cellába, teli pénzeszsákokat kap. Ekkor az angyalai ezt kiáltják neki: „Bőven adakozik a szegényeknek.”⁵ Ezt azért emlitem, hogy mindenki értse meg: nyilvánvalóan a Sátán uralkodik ott, ahol Isten szent ígését ilyen nyíltan kigúnyolják. De hogy az előbbi gondolathoz visszatérjek, eléggé világos, hogy Péter biztos kinyilatkoztatással bírt, amikor azt mondta, hogy nála van az egészség ajándéka.

Jézus nevében. Péter először arra utal, hogy Krisztus munkája és jótéteménye, hogy a sántának visszaadta a járását. A neve ugyanis a hatalmát és az erejét jelenti, mert nem szabad azt képzelni, hogy a szó felhangzásában mágikus erő van, miként a zsidók elképzelése szerint Jehova nevében. Röviden, Péter azt akarta bizonyítani, hogy ő maga csak szolga, a csoda szerzője pedig Krisztus, mert neki arra kellett gondot fordítania, hogy Krisztus a világ előtt ismert legyen, és megszenteltessék a neve. És miért teszi hozzá Krisztus nevéhez a „názáreti” jelzőt? Kinek-kinek meghagyom a maga véleményét, de én így gondolom: Mivel Krisztust gúnyból nevezték így, Péter nyomatékosan azt akarta mondani, hogy az a Jézus, akit megfeszítettek, és akinek a neve a zsidók előtt megvetett és dicstelen, sőt legtöbbször előtt gyűlöletes, mégis az Isten által megígért Messiás, és neki adott az Atya minden hatalmat, ahogy Pál mondja, hogy nem beszél másról, csak Krisztusról, és róla is mint a megfeszítettéről.⁶

Kelj fel, és járj. Ez különösen nevetségesnek tűnhetett, mert a sánta könnyen azt felelhetne volna erre: Miért nem adtál előbb lábat nekem? Csúfolás, ha olyan embernek parancsolod, hogy járjon, akinek nincs lába. A sánta azonban hitt Péter szavainak, és aki az előbb még olyan lassú volt, most bátor és vidám lélekkel fogadja el Isten ajándékát. Ebből egyfelől az ige ereje, másfelől a hit gyümölcse tűnik ki. Az ige pedig kettős ereje van: hogy úgy hat a sántára, hogy az szinte nehézség nélkül engedelmeskedik, és hogy az elhalt tagokat megtölti erővel, és mintegy megújítja az embert. A hitnek pedig abban van a jutalma, hogy a sánta nem hiába engedelmeskedik annak, aki azt parancsolja, hogy keljen fel. Látjuk tehát, hogy Isten miképpen munkál az ő ígéje által: eredményessé teszi Péter beszédét, úgy, hogy az az emberek lelkébe behatol; azután a saját kezével megadja, amit ígér. Emellett nem engedi, hogy a hit hiábavaló legyen, és hogy az ember ne kapja meg azokat a javakat, amelyekre az ige által kilátása van. Tartsuk meg emlékezetünkben, amit már mondtam, hogy ez a történet a mi lelki

⁵ Zsolt 112,9⁶ 1Kor 2,2

megújulásunk egyetemes példáját tárja elénk, hogy tudniillik miként a hittel befogadott ige egészséget adott a sántának, úgy hatol be az Úr az ige által a lelkekbe, hogy azokat megújítsa. Először emberi száj által beszél hozzánk, és a hit iránti engedmességre ösztönöz, azután Lelke által megmozgatja a szíveket, hogy az ige bennünk élő gyökereket hajtson, majd kinyújtja a kezét, és mindenképpen elvégzi a munkáját bennünk. Így kell a csodákat tárgyalni, miként Máté evangéliumából is tudjuk.

9. *Látta őt az egész nép.* Lukács a csoda hatását kezdi elbeszélni, hogy tudniillik a sánta háláját fejezte ki, dicsérvén Istent, és a csodálkozás az egész népet elragadta. Ez kettős hatás. Ugyanis aki meggyógyult, elismeri és magasztalja Isten jóságát, másrészt ez megindítja a népet, messzire híre megy a dolognak, és sokan összesereglenek a látványosságra. Egyébként, amikor azt mondja Lukács, hogy „félelemmel telve csodálkoztak”, azzal csak az előkészítést írja le, amit teljesebb kibontakozás követett. Ugyanis tovább kellett menni, mivel a csodálkozás önmagában nem sokat ért volna, hiszen inkább megrémítette volna, mintsem hogy Istenhez elvezette volna őket. Tehát a jövődő épületnek mintegy alapja volt az, hogy a nép félelemmel telt el. Mert ha Isten munkái mellett megvetéssel elmegyünk, soha semmilyen hasznunk nem lesz belőlük. Továbbá ez a hely bizonyosságul szolgál arra, hogy milyen hatással vannak az emberekre a csodák, vagyis hogy zavart csodálkozás támad. Ugyanis, még ha az Úr hatalmát és jóságát világosan megmutatva egyenes úton hív magához, mindazonáltal, amilyen gyenge a mi elménk, megrekedünk vagy félúton megállunk, amíg a tanítás nem siet segítségünkre. Tanuljuk meg tehát Isten munkáit tisztelettel szemlélni, hogy azok csodálata utat nyisson a tanításnak, mert ha előttünk hideg és haszontalan a tanítás, Isten jogosan bosszulja meg hálátlanságunkat, hogy munkái dicsőségét megvetettük. Viszont, mivel nem vagyunk olyan éles elméjűek, hogy Isten egyedüli dolgaiba kellőképpen belelássunk, ha célhoz akarunk jutni, tanuljuk meg a tanítást segédeszközként használni. Egyszóval, nem szabad elválasztani egyiket a másiktól. Ezt a tapasztalat gazdagon bizonyítja. Ebből ered, hogy a világ olyan helytelenül visszaél a csodákkal. A pápisták ugyancsak hivatkoznak a csodákra. Tegyük fel, hogy minden igaz, amivel dicsekednek, de nagyon tévednek abban, hogy a csodákat más célra fordítják, tudniillik arra, hogy elhomályosítják Isten nevét, és hazugságaikkal beszennyezik az evangélium tiszta igazságát. Mert honnan származik annak a sok szentnek a babonás és Istentől elrugaszkodott tisztelete, ha nem a csodákkal való visszaélésekből? Ugyan is amikor valami csoda mutatkozik, az szükségszerűen hatással van

az emberekre. Mivel pedig nincs fülük az ige meghallására, és arra sem figyelnek, hogy mit akar velük Isten, a Sátán csodálkozásurkból ravaszul a babona felé sodor. Például: Ismerjem fel Isten hatalmát a csodában. Ha Péter tett csodát, a Sátán azonnal a fülembé súgja: Látod, milyen isteni ember ez? Tehát Istent megillető tisztelettel tartozol neki. Ugyanez történt volna a zsidókkal, ha Péter beszéde nem térítette volna vissza őket a csodálkozásból a helyes útra. A pápaságban azonban, ahol senki sem gátolta a babonát, könnyen gyökeret vert az emberek helytelen csodálása. Annál buzgóbban kell orvosságot kérnünk az igétől, hogy a tanítás a helyes irányba vezesse azokat, akiket a csodák rabul ejtettek.

11. *Salamon csarnokába.* Valószínűleg azon a helyen volt a csarnok, ahol valamikor Salamon csarnoka volt, és innen kapta a nevét is. Mert a régi templomot lerombolták, de annak alakját, amennyire lehetett, Zerubbábel és Ezsdrás utánozták. Később Heródes még fényesebben felújította, de hiú költekezése nem törölte ki a nép szívéből Salamon emlékezetét. Lukács pedig a leghíresebb helyet nevezi meg, ahol a nép össze szokott gyülekezni.

12. *Amikor Péter ezt látta, így szólt a néphez: „Izráelita férfiak, mit csodálkoztok ezen? Mit néztek úgy ránk, mintha saját erőnkkel vagy kegyességünkkel értük volna el, hogy ő járjon? 13. Ábrahám, Izsák és Jákob istene, a mi atyáink Istene megdicsőítette Fiát, Jézust, akit ti kiszolgáltattatok, és megtagadtatok Pilátus színe előtt, pedig az úgy döntött, hogy elbocsátja őt. 14. De ti a Szentet és Igazat megtagadtátok, és azt kértétek, hogy egy gyilkost bocsásson szabadon a kedvetekért, 15. az élet fejedelmét pedig megöltétek. Az Isten azonban feltámasztotta őt a halálból, aminek mi tanúi vagyunk. 16. Az ő nevébe vetett hitért erősítette meg az ő neve ezt az embert, akit itt láttok és ismertek, és a tőle való hit adta vissza neki a teljes egészségét mindnyájatok szeme láttára.”*

12. *Izráelita férfiak.* Beszédét a nép megintésével kezdi, és nem egyszerűen azért inti meg őket, mert csodálkoznak – ez mindenesetre hasznos és dicséretre méltó lett volna –, hanem azért, mert Isten munkájának dicsőségét helytelenül az embereknek tulajdonítják. Mintha ezt mondaná: Helytelenül teszitek, hogy ránk néztek, amikor a szemeteket inkább Istenre és Krisztusra illenek emelnetek. Tehát helytelen csodálkozás az, amikor gondolatainkat az emberek kötik le. Megjegyzendő, hogy elítéli az emberek tiszteletét. Mintha saját erőnkkel vagy hatalmunkkal értük volna el, mondja. Tehát abban van a tévedés és a hiba, hogy az emberek kegyességének vagy erő-

nyének tulajdonítjuk azt, ami Istennek és Krisztusnak a sajátja. Azt mindenki elismeri, hogy az erő csakis Istentől származik, de amikor ezt ezzel az egy szóval megvallották, az emberek mégsem állnak el attól, hogy Istent a saját jogától megfosszák, és a teremtményeit díszítsék fel azzal, amit tőle elvettek. Amint látjuk, a pápisták Isten erejét a szentekbe helyezik, sőt az ő isteni hatalmát kőbe vagy fába zárják, mihelyt a szobrot Borbálának vagy Chrysogonusnak szentelik. De tegyük fel, hogy abban az előbbi részben nem vétkeznek, mégis balgaság azt hinniük, hogy Istennel szemben minden kötelességüknek eleget tettek, ha neki meghagyják a hatalmat, a csodákat pedig a szentek kegyességének tulajdonítják. Ugyan miért szaladnak hozzájuk, amikor esőt vagy szép időt, vagy betegségből szabadulást akarnak elérni, ha nem azért, mert azt képzelik, a szentek a kegyességük által kiérdemelték, hogy Isten ezt a jogot és kiváltságot nekik átengedje? Tehát gyerekes mentség, amikor azt vallják, hogy Isten a hatalom szerzője, ellenben a jótéteményeket, amelyekben Isten őket részesíti, a szentek jámborságának köszönhetik. Akárhogy mentegetőzzenek is, mindig azt kell szem előtt tartani, hogy Péter általában elítéli azokat, akik a csodákban úgy tekintenek az emberekre, hogy azt gondolják, az emberek szentsége a csodák oka. Ez a beszéd első része, amely a babonát helyteleníti. Figyelemre méltó e tanítás módja és rendje. Mivel semmi sem könnyebb, mint Istentől az ő teremtményeihez lecsúszni, megéri a fáradságot, hogy idejében szembeszálljunk ezzel a bűnnel. Ha nem volt szabad a népnek az apostolokra nézni, sokkal inkább visszatart minket a Lélek attól, hogy akármilyen kis szenthez könyörögjünk.

13. *Ábrahám Istene.* Most orvossággal szolgál, amikor őket Krisztushoz hívja. Szavainak lényege, hogy Istennek az volt a célja a csodák által, melyeket az apostolok által tett, hogy Krisztusának dicsőségét megvilágítsa. Ebből következik, hogy helytelenül cselekednek mindazok, akik Pétert magasztalják vagy bárki mást, amikor mindennek kisebbnek kell lennie, de egyedül Krisztusnak növekednie kell.⁷ Itt már világosan kitűnik a különbség Krisztus és az apostolok között. Először is, ő a szerző, ezek csak szolgák. Azután helyes cél, hogy egyedül övé legyen a teljes dicsőség, míg ezek közül, ami a dicsőséget illeti, egyik sem jöhet tekintetbe, mert akik a csodákban másokat dicsőítenek, és nem Krisztust, nyilvánvalóan szembeszállnak Isten akaratával. Ábrahám, Izsák és Jákób Istenéről beszél Péter, hogy bizonyítsa a nép előtt, egyáltalán nincs szándéka

⁷ In 3,30

ban őket eltéríteni az igaz Isten ősi tiszteletétől, amelyet az atyáktól örökölték. Másrészt azt a címet Isten adta magának, hogy valami jegy által megkülönböztesse magát a bálványoktól, mert nem is vagyunk képesek felfogni Istent az ő lényegében, amely láthatatlan és végtelen. Ennélfogva számunkra alkalmas módot teremt, amellyel minket elvezet az ő megismeréséhez. A törökök azzal dicsekednek, hogy Istent mint az ég és föld teremtőjét tisztelik, de mielőtt feljutnak az égbe, elenyésznek. Tehát Isten, hogy népét távol tartsa a homályos és hibás következtetésektől, megtartotta azt a vele kötött szövetségben. Ezért amikor Ábrahám Istenének nevezte magát, röviden azt mondta el, amit részletesebben kifejt Mózes: ne mondd, hogy ki megy fel a mennybe, vagy ki száll le a mélységbe, vagy kicsoda kel át a tengeren. Közel van hozzád az ige stb.⁸ Továbbá amilyen tiszteletben állt a zsidók előtt a szent atyák neve, akként Péter hallgatólagosan figyelmezteti őket, hogy az Istennek egyszülött Fia nélkül ők sem kiválóbbak másoknál. Ma pedig még világosabb jel által akarja magát Isten megismertetni, amikor Jézus Krisztus Atyjának nevezi magát. Most térjünk vissza Péterre. Azt mondja, hogy ő nem vezet be új vallást, hogy a népet a törvénytől és a prófétáktól eltávolítsa. Ha pedig valaki ezt megkísérelné, annak Isten megtiltaná, hogy meghallgassák (5Móz 13).⁹ Miként Pál is arra figyelmeztet, hogy a lelki épületben más alapot senki se vessen a meglévő kivül,¹⁰ mert amikor egy kicsit is eltér Krisztustól, annak csak összeomlás lehet a következménye. Ebből is könnyű megállapítani, milyen értelemben beszél az atyák Istenéről. Nem is teszi azt általános elvvé, hogy akármilyen módon tisztelték az atyák Istent, annál meg kell maradni, ahogy a pápisták balga módon dicsekednek azzal, hogy az atyák szokásait követik. Amennyiben Péter név szerint említi Ábrahámot, Izsákot és Jákóbót, akiktől az igazi vallás származott, amelyet Isten adott, ezzel azt fejezi ki, hogy nem akármilyen atyákat kell követnünk, akik közül sokan korcs utódok voltak az elsők után. Egyedül Isten fiait illeti meg ez a tisztelet, a többieket vissza kell utasítani, miként a próféták is több helyen hangoztatják: ne kövessétek atyáitok szokásait stb.¹¹

Akil ti kiszolgáltattatok. A tanítást szigorú feddéssel köti össze, ahogy az ügy megkívánja, mert hallgatóit nem lehetett igazán elvezetni Istenhez, ha bűnüket be nem ismerték, de nemcsak enyhén korholja

⁸ Vö. 5Móz 30,12-14; Róm 10,6-8.

⁹ 5Móz 13,3-6.

¹⁰ 1Kor 3,11.

¹¹ Ez 20,18.

őket, hanem komolyan rámutat arra, milyen súlyos bűnt követtek el. Ez a célja annak az összehasonlításnak, hogy halálra adták azt, akit Pilátus fel akart menteni, továbbá, hogy a gyilkosnak megkegyelmezve megölték az élet fejedelmét, azzal, hogy a Szentet és Igazat megtagadták. Így kell az embereket ostromozni, hogy bűneiket megismervén komolyan keressenek orvosságot a megbocsátásban. Ilyen hevességet tanúsított Péter az első beszédében is. Azután azt mondja, hogy Isten feltámasztotta Krisztust a halálból. Ebből meg kell tudniuk, hogy amikor Krisztust megölték, Istennel szemben harcoltak. Ámbár Péter magasabbra tekint: hogy tudniillik Krisztus dicsőségén semmi csorbát nem ejtett az ő kegyetlenségük, mivel Isten mégis megtartotta őt az életnek. Amikor Péter azt mondja, hogy ő maga és társai tanúi voltak a feltámadásnak, a szemtanúkat jelöli meg. Tehát ez nemcsak az apostoli hivatalra vonatkozik, hanem arra, hogy a saját szemükkel látták a halálból feltámadott Krisztust. Ámbár a másik értelmezést is elfogadom, mivel valószínű, hogy Péter azért beszél a neki adott hivatalról, hogy ezzel magának tekintélyt szerezzen.

16. *Az ő nevébe vetett hitért.* Amikor azt mondja: a „névébe vetett hitért”, a „név” szónak is, majd a „hit” szónak is a megismétlése a szenvedélyes érzelem jele. Ugyanis mivel teljességgel arra törekszik, hogy a saját dicsőségét Krisztusnak tulajdonítsa, gyakran ismétli ugyanazt. Látjuk, hogy Pál is, valahányszor Krisztus kegyelmét hirdeti, soha sincs magával megelégedve, mert amilyen rosszindulatú az emberi természet, nem képes olyan egyszerűen magasztalni Krisztust, hogy az ő tisztelete tökéletes legyen. Jegyezzük meg tehát, hogy Péter azért beszélt ilyen szenvedélyesen, hogy megerősítse a mi hitünket Krisztusban. Ami a kifejezésmódot illeti, hogy „az ő nevébe vetett hitért erősítette meg az ő neve”, az okot és a módot fejezi ki. Krisztus ereje meggyógyította a sántát, de hit által. Amikor azt mondja: „a tőle való hit”, ezzel azt fejezi ki, hogy a mi hitünk csak úgy emelkedik fel Istenhez, ha az alapja Krisztusban van, sőt ha a mi hitünk Krisztusra néz és reá támaszkodik, ami azt jelenti, hogy ha őt mellőzzük, Istenben sem hiszünk igazán. Továbbá azzal, hogy korábban magát és a többi apostolt Krisztus élete tanúinak mondta, most arra figyelmeztet, hogy a zsidóknak ezt az életet jel vagy hatás bizonyította, mivel látják a meggyógyult sántát, akiben Krisztus isteni erejének világos megnyilatkozását szemlélheték. De ebben az utolsó részben, amikor a hitet a gyógyulás okává teszi, burkoltan hálátlansággal vádolja őket, amiért a hitnek nem adják meg az azt megillető elismerést. És ha a hit mind a meggyógyult emberre, mind az apostolokra vonatkozhat, ne okozzon ez nekünk nagy gondot, mert mindketten egyetben az evangélium erejét dicsőítjük.

17. *„Most már tudom, atyámfiai, hogy tudatlanságból cselekedtetek, mint a ti előljáróitok is. 18. De amit az Isten előre megmondott minden prófétája által, hogy az ő Krisztusa szenvedni fog, azt teljesítette be így. 19. Tartsatok tehát bűnbánatot, és térjete meg, hogy eltöröltessenek a ti bűneitek; 20. hogy eljőjön az Úrtól a felüdülés ideje, és elküldje Jézust, akit Messiásul rendelt nektek. 21. Őt azonban az égnek kell befogadnia addig, amíg a mindenség újjáteremtése meg nem történik. Erről az Isten öröktől fogva szólt szent prófétái szája által.”*

17. Mivel fennállott annak a veszélye, hogy elkeseredésükben visszautasítják a tanítást, egy kicsit megnyugtatja őket. Így kell visszafogni a beszédeinket, hogy a hallgatónak használjanak, mert ha a megbocsátásra nem marad remény, a büntetéstől való félelem makacscsá teszi a lelkeket. Igaza van Dávidnak, amikor azt mondja, hogy féljük Istent, amikor érezzük, hogy kegyes és megbocsátó.¹² Ezért Péter népének bűnét tudatlansággá enyhíti. Nem is tudnák elviselni azt a bűntudatot, hogy Isten Fiát tudatosan és akarattal megtagadták és halálra adták. Mégsem hízelegni akar nekik, amikor azt mondja, hogy tudatlanságból cselekedtek, hanem csak a beszédét enyhíti, nehogy kétségbeesésbe kergesse őket. Továbbá, nem szabad a szavait úgy értelmezni, mintha a nép egyszerűen a tudatlanság bűnébe esett volna, ugyanis ez alatt képmutatás rejlenék, hanem aszerint nevezi meg a magatartást, hogy a rosszindulat vagy a tudatlanság van túlsúlyban. Péternek tehát az a véleménye, hogy inkább tévedésből és vakbuzgóságból cselekedtek, mint szándékos gonoszságból. Itt azonban felmerül a kérdés, hogy ha valaki tudatosan és szándékosan követett el bűnt, vajon arra kétségbeesés vár-e. Azt válaszolom, hogy itt nem akármilyen bűnről van szó, hanem Krisztus megtagadásáról és amennyiben az embereken állt – Isten kegyelmének elfojtásáról. Ha valaki erről többet akar tudni, nézzen utána a Timóteushoz írt első levél első részében.¹³

Mint a ti előljáróitok is. Először nem ideillőnek látszik a hasonlat. Az írástudókat és a papokat különös düh vezérelte, és tele voltak bűnös hitetlenséggel, a népet pedig a törvényhez való fonák ragaszkodás ösztönözte. A nép azonban csak annyiban támadt Krisztus ellen, amennyiben fejedelmét ingerelték. Erre azt felelem, hogy nem mindannyiukban volt ugyanaz az érzés. Sokan ugyanis kétségkívül Pálhoz hasonlóak voltak, akikre az vonatkozik, amit ő valahol e világ

fejedelmeiről ír, hogy ha Isten bölcsességét felismerték volna, a dicsőség Urát nem feszítették volna meg.¹⁴ Tehát nem általánosságban a fejedelmekről beszél, hanem azokat szólítja fel, hogy térjenek észhez, akik még gyógyíthatók.

18. *De amit az Isten.* Innen világosabban kiderül, hogy miért említette a tudatlanságot. Ugyanis amikor azt mondja, hogy Isten beteljesítette, amit előre megmondott, a Krisztus halálában való bűnösségüket úgy szurkálja, hogy az mégis az üdvösségre szolgáljon. Titeket – mondja – a tudatlanság taszított bűnbe, de Isten véghezvitte, amit elhatározott, hogy Krisztus a halálával nektek szabadítótok legyen. Nagyon szép gondolat, amikor magunk elé képzeljük, hogy Isten csodálatos bölcsessége a mi bűneinket, melyeket mások ellen követtünk el, a mi javunkra fordítja. Egyébként ezt nem szabad ürügynek tekinteni a védekezésre. Ugyanis, amennyiben rajtunk áll, a bűn által elveszünk. Az a megváltoztatás, amelyet említettem, Isten könyörületességének kitűnő munkája, amelyet illik alázattal magasztalnunk. Nem a zsidókon állt, hogy az élet reménysége nem hunyt ki Krisztus személyében. Közben ez a halál mind nekik, mind az egész világnak életadó volt. Arra is emlékeznünk kell, amit máshol láttunk: nehogy az a hamis és képtelen vélemény alakuljon ki, hogy Krisztus ki volt téve az istentelenek szeszélyének, Istent állítja oda legfőbb szerzőnek, akinek akaratából szenvedett az ő egyszülött Fia.

19. *Tartsatok bűnbánatot.* Meg kell jegyezni, hogy amikor bűnbánatra szólítja fel őket, egyúttal kijelenti, számukra Istennél el van készítve bűneiknek bocsánata. Ugyanis, mint az előbb említettem, senkit sem lehet bűnbánatra ösztönözni, csak az üdvösség felkínálásával. Aki pedig nem bízik a bűnbocsánatban, az mintegy a menekülésről már lemondva, habozás nélkül és makacsul rohan Istennel szembe. Ezért van az, hogy a pápisták nem tudják továbbadni a bűnbocsánatról szóló tanítást. Sokat fecsegnek ugyan róla, de minthogy a kegyelemben való bizakodást tönkreteszik, képtelenek meggyőzni tanítványaikat arról, hogy igyekezzenek megtérni. Elismerem, hogy hebegnek valamit a bűnök bocsánatáról, de mivel a lelkeket bizonytalanságban és rettegésben hagyják, azután különféle mondásokkal útvesztőbe taszítják őket, a tanítás e részének elrontásával a másik részét is megzavarják.

20. *Hogy eljöjjön.* Ha Erasmust és a régi magyarázót követjük, hiányos a beszéd, és így lesz teljes: amikor eljön a felüdülés ideje, ti is élvezétek ezt a felüdülést, és amikor eljön Jézus, hogy a világot meg,

¹⁴ 1Kor 2,7-8

ítélje, őt megváltónak és ne ítélőbírónak tartsátok. De miután Béza kényelmesen így fordítja: „miután eljött”, könnyebb elfogadni, mint hogy nem olyan kényszeredett, csak úgy kell értelmezni, hogy a bűnök az utolsó ítélet napjára maradnak, mivel nem nagyon igyekszünk kegyelmet kérni Istentől, ha nem kerülünk az ő ítélőszéke elé. Először is meg kell jegyezni, hogy elébük tárja az ítélet napját, hogy annál nagyobb hatása legyen a fenti buzdításnak, mert semmi sincs ránk erősebb hatással, mint az a figyelmeztetés, hogy valamikor számot kell adnunk magunkról. Ugyanis amíg gondolatainkat e világ köti le, hogy úgy mondjam, valami aluszékonyság tartja rabságban őket. Ezért szükséges az utolsó ítéletet harsonával hirdetni, amely minket Isten ítélőszéke elé hív. Ugyanis akkor igazán felébredve kezdünk gondolkodni az új életről. Pál ugyanígy beszél az athéniakhoz: Isten – mondja – most hirdeti az embereknek, hogy térjenek meg, mert rendelt egy napot, amelyen ítéletet mond az egész földkerekség felett.¹⁵ A lényeg, hogy Krisztust, akinek most nálunk tanítói hivatása van, mivel minket az evangélium által tanít, az Atya bírónak tette, és a maga idejében el is fog jönni; tehát idejében engedelmeskednünk kell a tanításának, hogy akkor hitünk jutalmát elnyerjük. Azonban valaki azzal az ellenvetéssel élhet, hogy Péter másképpen beszél az utolsó napról, ugyanis nem akar félelmet kelteni, amikor ezt mondja: „a felüdülés ideje”. Azt felelem erre, hogy kettős ösztönzés serkenti a híveket, amikor az utolsó ítéletről beszélnek nekik, ugyanis ebben a világban nem nyilvánul meg a hit haszna, sőt inkább úgy látszik, hogy jól és szerencsésen megy a dolguk azoknak, akik Istent megvetik, míg az istenfélők élete számtalan nyomorúsággal van tele. Tehát idővel elhagyna minket a bátorságunk, ha nem gondolnánk arra, hogy el fog jönni a felüdülés napja, amely nyomorúságaink minden tüzet kioltja, és véget vet bajainknak. A másik ösztönzés, amelyet említettem, hogy Isten félelmetes ítélete kiűzi belőlünk a kényelemszeretetet és az álmoságot. Így Péter ezen a helyen a fenyegetésekhez ígéreteket társít, hogy egyrészt a zsidókat Krisztushoz édesgesse, másrészt félelem által ösztönözze őket. Továbbá ismert az Írásnak ez az eljárása, hogy hol szomorúvá és félelmetessé teszi Isten napját, hol örömtelivé és kívánatosná, aszerint, hogy a gonoszokat inti vagy a kiválasztottakat szólítja meg. Péter tehát, amikor a megbocsátás reményével kecsegteti a zsidókat, helyesen teszi, hogy örvendetessé teszi előttük Krisztus napját, hogy vágyakozzanak utána.

Es elküldje. Péter nyomatókosan kijelenti, hogy Krisztus lesz a bíró,

¹⁵ ApCsel 17,30-31

hogy tudják, nem marad büntetlenül az evangélium megvetése. Mert hogy is ne bosszulná meg azt Krisztus? Emellett azzal a rendkívüli vigasztalással szolgál a hívőknek, hogy megtudják: annak a hatalmában lesz az üdvösségük megítélése, aki azt most megígéri és felajánlja nekik. Továbbá hozzáteszi, hogy el fog jönni az, aki most hirdettetik nekik, és ezzel elveszi a tudatlanság minden mentségét, mintha azt mondaná: Most hirdettetik nektek Krisztus, mielőtt eljönne mint a világ bírója, hogy akik őt elfogadták, akkor hitüknek jutalmát elvegyék, mások pedig, akik őt megvetették, hitelenségük miatt megbűnhődjenek. Ámbár a görögöknél itt két olvasat van. Egyes kéziratokban προκεκηρυγμένον áll, vagyis „előre kihirdettetett”, másokban pedig προκεχειρισμένον, vagyis „megmutattatott”, azaz „a szemetek elé állítottatott”. De mind a kettőnek ugyanaz az értelme, hogy tudniillik most nem hiába kínáltatik fel nekik Krisztus az evangéliumi tanítása által, mivel az Atya másodszor is el fogja küldeni őt, mint a büntetésre felfegyverzett bírót, ha most mint megváltót megvetik.

21. *Őt azonban az égnek kell befogadnia.* Mivel az emberi értelem mindig hajlamos Istennek és Krisztusnak durva és földi szemlélésére, a zsidóknak eszükbe juthatott, Krisztusról azt prédikálják az apostolok, hogy a halottak közül feltámadott, de nem mutatják meg, hol van. Péter tehát megelőzi ezt, amikor azt mondja, hogy az égben van. Ebből következik, a lelküket a magasba kell emelni, hogy Krisztust a hit szemével keressék, jóllehet óriási távolság választja el tőlünk, jóllehet mennyei dicsőségben lakik a világon kívül. Egyébként a kifejezés kétértelmű, mert úgy is érthetjük, hogy Krisztust az ég magában foglalja vagy magában tartja, és úgy is, hogy magához veszi. Tehát ne bajlódjunk a kétértelmű kifejezéssel, hanem elégedjünk meg azzal, ami biztos, hogy Krisztust, amíg benne mint a mindenség végső megújulásában reménykedünk, nem másutt kell keresnünk, mint a mennyben, mivel mindaddig távol lesz tőlünk, amíg értelmünk át nem lépi a világ határát.

Amíg a mindenség újjáteremtése meg nem történik. Ami az erőt és az okot illeti, Krisztus már a halála által megújított mindent, de az eredmény még nem teljes, mivel ez a megújítás, vagyis a megváltás még folyamatban van, amíg a szolgaság terhe alatt nyögünk. Ugyanis ahogy Krisztus uralma csak megkezdődött, és befejezése az utolsó napra marad, így minden, ami hozzá tartozik, most csak felerészben jelenik meg. Tehát ha ma sok zavaros dolgot látunk a világban, emeljen fel és szüljön újjá minket az a bizodalom, hogy egyszer eljön Krisztus, hogy mindent tökéletesen helyreállítson. S ha ezalatt azt látjuk, hogy a bűnnek maradványai még ránk vannak tapadva, hogy mindentől

körül vagyunk véve különféle nyomorúságokkal, hogy a világ tele van széthúzással, sírjunk e bajok felett, de úgy, hogy a megújulásba vetett reménység tartson meg minket. És ez az oka annak, hogy miért nem jelenik meg azonnal Krisztus: mert még nincs befejezve az egyház küzdelme, aminek Isten által előre megállapított idejét megelőzni nem a mi dolgunk.

Erről az Isten öröktől fogva szólt. Nemcsak az időkre értem ezt, hanem az egész összefüggésre vonatkoztatom, úgyhogy az értelme ez lesz: Amit Krisztus országáról az előbb beszélt, azt az összes próféta bizonyítja. Ez bizonyára nem kis mértékben növeli az evangélium hitelét, hogy amióta Isten kezdte magát megismertetni a világgal, mindig Krisztust helyezte előtérbe; amióta kezdett az atyákhoz beszélni, mindig ez volt a tanítás alapja. Ugyanezzel a biznysággal írja Pál is a Római levél elején és végén, hogy tudniillik az evangélium nem újdonság, hanem öröktől fogva megígértetett.¹⁶ Ez, hogy igazán régi, növeli a tanítás hitelét, ahol Isten maga a szerző, a szent próféták a tanúk, és az idők megszakítatlan folyamata megerősíti a bizonyítékot. Erre a megerősítésre különösen a zsidóknál volt szükség, akik a törvény tanításában nevelkedtek, és semmi mást nem engedhettek meg, csak azt, ami azzal összhangban volt. Tehát Péter csak arra hívja fel őket, hogy vizsgálják meg, mit mondtak Krisztusról a próféták.

22. *„Maga Mózes mondta: Prófétát támaszt nektek testvéreitek közül az Úr, a ti Istenetek, olyat, mint én: őt hallgassátok mindenben, amit csak mond nektek. 23. És aki nem hallgat erre a prófétára, azt ki kell irtani a nép közül. 24. A próféták is – Sámueltól és az utána következőktől fogva –, akik csak szóltak, mind ezekről a napokról jövendöltek.”*

22. Ezzel bizonyítja Péter, hogy nem akar Mózesről eltérni, mivel a törvényben az áll, hogy az ember e legfőbb tanító iránt legyen tanulmányos és engedelmes. Meg lehet kérdezni, hogy Mózesnek miért éppen ezt a bizonyosságát tartotta érdemesnek idézni Péter, mikor sok más világosabb bizonyosság is volt. Azért tette ezt, mert itt a tanítás tekintélyéről van szó. Itt az volt a helyes eljárás, hogy a zsidókat Krisztus tanítványáivá tegye. Ugyanis hiába beszélt volna minden másról, ha nem lettek volna meggyőződve arról, hogy Krisztus tanítását tisztelettel kell fogadni. Péter tehát azt akarja elérni, hogy szívesen hallgassák Krisztust, mint Istentől nekik rendelt tanítót. De itt felmerül egy másik, sokkal nehezebb kérdés is, hogy tudniillik Péter Krisztus szemé-

¹⁶ Rom 1, 16, ¹⁶ 26

lyére alkalmazza, amit Mózes általánosságban mondott a prófétákról. Még ha ugyan prófétát mond is egyes számban, a szöveggörnyezet mégis világosan mutatja, hogy nemcsak egyről beszél, hanem a megjelölés határozatlan értelmű. Ugyanis miután Mózes megtiltotta, hogy a nép átadja magát a pogányok babonáinak, és a mágusokra és a jövendőmondókra hallgasson, ugyanakkor megmutatta az orvosságot is, amellyel magát minden haszontalanságtól megóvhatja, tudniillik ha teljesen és kizárólag Isten igéjére figyel. Ezért ígéri, hogy Istennek gondja lesz a jövőre, hogy mindig lesznek prófétái, akik őt szabályszerűen tanítják. Mintha azt mondaná: Isten sohasem fog titeket próféták nélkül hagyni, hogy tőlük tanuljatok meg mindent, amit hasznos lesz nektek megismerni. És nyomatékosan mondja Mózes: „a te atyádfiai közül”, hogy tudják meg a zsidók, nem máshonnan kell kérni Isten kijelentéseit, mikor Isten Ábrahám nemzetségéből szánt nekik tanítókat. Azután hozzáteszi Péter: „olyat, mint én”, hogy megtudják, nemcsak egy időben és egy ember száján keresztül kell hallgatniuk Istent, hanem miként az időknek folytonos rendjén különböző szolgák útján halad előre Isten minket tanítva, úgy kell nekünk is előbbre haladnunk az ige iránti engedelmességben. Mózes tiszteletéhez már hozzá voltak szokva a zsidók, ennél fogva Péter a prófétákhoz ugyanazt a tiszteletet köti. Tudom, hogy egyesek nagyon fáradoznak azon, hogy ezt Krisztusra vonatkoztassák. Megragadják Mózesnek azt az állítását, hogy a próféta hasonló lesz hozzá, holott meg van írva, hogy nem is támadt többé Mózeshez hasonló próféta.¹⁷ Elismerem, hogy mindkét helyen ugyanaz a hasonlat, de különböző értelemben. Ugyanis a második helyen egyformaság vagy egyenlőség van kifejezve, amint világosan kitűnik. De egyebet is megragadnak, hogy Mózesnél kitűnőbb lesz a próféta, akiről mint hírnök maga Mózes tesz tanúbizonyságot. Csak-hogy ez sem erősebb bizonyosság, mert Mózes egyszerűen az Isten igéje iránti hitet akarja felkelteni, akár kik legyenek is az ige hirdetői. Tehát nincs miért nevetségesekké tenni magunkat a zsidók előtt, erőszakkal kifacsarva Mózes szavait, mintha ő csak Krisztusról beszélne. Mégis meg kell vizsgálni, vajon helyesen hivatkozott-e a bizonyosságra Péter, akinek a tekintélye szilárdan kell hogy álljon előttünk. Azt mondom, hogy Péter beszédében nincs semmi, ami ne illenék nagyon jól oda. Ő ugyanis látta, amit mindenkinek illik tisztán látni, hogy az állítás úgy vonatkozik más prófétákra, hogy mégis elsősorban Krisztust emeli ki, nemcsak mert az összes próféta között ő az első, hanem mert minden korábbi jövendölés rá vonatkozott, és mert Isten végre az ő

¹⁷ 5Moz 34,10

szája által beszélt tökéletes módon. Ugyanis régen sokszor és sokféleképpen szólt Isten az atyákhoz a próféták által, ezekben az utolsó időkben egyszülött Fia által szól hozzánk.¹⁸ Így történt, hogy néhány évszázaddal az ő eljövetele előtt nem voltak prófétáik, ami különösen Malakiás szavaiból tűnik ki, aki, miután megparancsolta a népnek, hogy emlékezzék a törvényre, mindjárt áttér Keresztelő Jánosra és Krisztusra.¹⁹ Mintha azt mondaná, hogy vége van a jövendöléseknek, amíg eljön az utolsó kinyilatkoztatás, eszerint: „A törvényt és a prófétákat Jánosig hirdették, azóta az Isten országának örömhírét hirdetik.”²⁰ Ez annyira el volt terjedve a nép körében is, hogy a samáriai asszony a közfelfogás alapján mondta ezt: Tudom, hogy eljön a Messiás, és kijelent nekünk mindent.²¹ Tehát látjuk, hogy a népnek a fogásból való visszatérése óta minden prófeta elhallgatott, hogy a csend és a kinyilatkoztatások elmaradása annál figyelmesebbé tegye a népet Krisztus hallgatására. Péter tehát nem torzította el azt a helyet, és nem is élt vissza vele tudatlanságból, hanem a mindenkitől elfogadott tanítást vette alapul, hogy tudniillik Isten azt ígérte, népének tanítója lesz, kezdetben próféták mint közvetítők által, de főként mégis Krisztus által, akitől mindennek teljes és tökéletes kinyilatkoztatását kellett várni. Erre vonatkozik az a kitűnő magasztalás, amellyel az Atya őt ajánlja, ezt mondva: „reá hallgassatok!”²²

23. *Aki nem hallgat erre.* Itt a lázadókkal szembeni nagyon súlyos büntetés erősíti meg minden prófeta tekintélyét, de különösen Krisztusét. És joggal. Ugyanis amikor Isten semmit sem tart értékesebbnek a saját szavánál, nem tűrheti, hogy azt büntetlenül megvessék. Tehát aki Mózes törvényét megvetette, arra halálbüntetést mondtak ki. Erre volt tekintettel Mózes, amikor ezt mondta: „ki kell irtani népe közül”.²³ Mert Isten Ábrahám nemzetségét azzal a feltétellel fogadta örökbe, hogy a legfőbb boldogságra elegendő legyen, ha valakit közéjük számítanak, ahogy a zoltáros mondja: „Boldog nép az, amelynek az Úr az Istene.”²⁴ És máshol: „Boldog az a nép, amelyet örökségül választott.”²⁵ Ezért Péter kijelenti: nem kétséges, hogy kitöröltetik az élet könyvéből, aki vonakodik Krisztust hallgatni. Mert nem érdemi meg, hogy az egyház tagjai közé számíttassék, aki elutasítja őt mint

¹⁸ Zsid 1,1 2.

¹⁹ Vö. Mal 3,22-24.

²⁰ Lk 16,16.

²¹ Jn 4,25.

²² Mt 12,5.

²³ 3Moz 23,29.

²⁴ Zolt 144,15.

²⁵ Zolt 13,12.

tanítót, mert egyedül általa tanít minket Isten, és azt akarja, hogy mi őt hallgassuk, és az egyház testéről leszakítja magát, aki nem akar a fejnek engedelmeskedni.

24. *A próféták is.* Amikor azt mondja, hogy az összes próféta egy akarattal Krisztushoz küldi tanítványait, ebből jobban kitűnik, amit mondtam, hogy Mózesnek az a bizonyossága az evangélium dicséretét tartalmazza, s kiváltképpen a jövődölések lezárását jelenti. Továbbá az evangélium bizonyossága szempontjából nem csekély jelentősége van annak, hogy a próféták minden idők hosszú során, de egy értelemben úgy alakítják a tanításukat, hogy azt bizonyítják: valami jobbat és tökéletesebbet kell remélni. Tehát aki Mózesnek és a prófétáknak hisz, annak alá kell vetnie magát Krisztus tanításának,²⁶ mert enélkül csonka marad, amit azok hátrahagytak.

25. *„Ti vagytok a fiai ezeknek a prófétáknak és annak a szövetségnek, amelyet Isten atyáinkkal kötött, amikor így szólt Ábrahámnak: És a te magodban áldatik meg a föld minden nemzetsége. 26. Isten elsősorban nektek támasztotta fel és küldte el Szolgáját, aki megáld titeket azzal, hogy mindenkit megtérít a maga gonoszságából.”*

25. *Ti vagytok a fiai.* Azt fejezi ki, hogy személy szerint őket illeti meg a kegyelem annak a szövetségnek az alapján, amelyet Isten az atyákkal kötött. És így, ahogy a büntetéstől való félelem felkeltésével az evangélium iránti engedelmisségre ösztönözte őket, most viszont édesgeti őket, hogy fogadják el Istennek Krisztusban megígért kegyelmét. Így látjuk, hogy Isten semmit sem mulaszt el, hogy minket magához vezessen. Az okos szolgának is kötelessége olyan keményen ösztökélni a lustákat és a hátramaradókat, amilyen szelíden vezeti a tanulókat. Gondosan megjegyzendő a tanítás módjának ez a láncolata is, amikor Péter azt mutatja meg, hogy az evangélium a zsidóknak szól. Tehát nekünk sem elég általánosságban hirdetni Isten könyörületességét, ha nem tudjuk, hogy azt Isten határozott rendelkezése is felkínálja nekünk. Ezért fáradozik Pál annyira a pogányok elhívásának hirdetésén,²⁷ mivel ha valaki azt gondolná, hogy az evangélium véletlenül jutott el hozzá, ingadozna a hite, sőt hit helyett csak ingadozó véleménye volna. Tehát, hogy bennünk szilárd hitre találjon az üdvösség ígérete, hogy úgy mondjam, nélkülözhetetlen az ilyen alkalmazás: Isten nem bizonytalan szavakat ejt el, amelyek a levegőben

²⁶ Jn 5,46–47.

²⁷ Róm 1,8–12; Ef 3,6–8.

lebegve maradnak, hanem határozott szándékkal szól hozzánk. Péter ezen alapelv értelmében figyelmezteti a zsidókat, hogy Krisztus nekik ígértetett meg, hogy annál szívesebben fogadják. És mivel bizonyítja ezt? Azzal, hogy ők a prófétáknak és a szövetségnek a fiai. A próféták fiainak nevezi őket, akik ugyanabból a nemzetből származtak, és így örökösei voltak annak a szövetségnek, amely az egész népre vonatkozott. Ugyanis így érvel: Isten szövetséget kötött a mi atyáinkkal, tehát mi, akik az ő utódaik vagyunk, szintén a szövetségbe tartozunk. Ezzel megcáfolja az anabaptisták eszelős okoskodását, akik az „Ábrahám fiai” elnevezést csak képletesen értelmezik, mintha az Úr egyáltalán nem törődött volna a nemzettel, amikor ezt mondta: „Istened lesztek, és utódaidnak is.”²⁸ Bizonyára nem a törvény árnyékairól beszél itt Péter, hanem azt mondja, hogy Krisztus uralma alatt valósul meg az, hogy Isten az atyákkal együtt a fiakat is örökbe fogadja, sőt így az üdvösség kegyelme azokra is kiterjed, akik még meg sem születtek. Megengedem, hogy sokan azok közül, akik test szerint hívó ősöktől származnak, fattyúknak és nem törvényes utódoknak számítanak, mivel hitelenségükkel megtagadják a szent származást.²⁹ De ez nem akadálya annak, hogy az istenfélők utódait az Úr a kegyelemben való részesedéshez hívja és engedje, és így az egyetemes kiválasztás, ha nem is lesz mindenkiben hatásos, mégis megnyitja az ajtót a különös számára, amint Pál mondja a Római levél 11. részében.³⁰ Itt kell keresni e probléma megoldását.

És a te magodban. Megerősíti, hogy szövetség kötött az atyákkal, mert Ábrahámnak megmondattott: „a te utódod által nyer áldást a föld valamennyi népe”.³¹ Ha azonban Pál magyarázatát fogadjuk el, az az előttünk álló esetre semmi bizonyítékot nem nyújt. Pál azt mondja, hogy Krisztus ez a mag.³² Ha az áldás Krisztus által az egész emberi nemnek szól, mit jelent egyetlen nemzet különleges kiváltsága? Továbbá úgy tűnik, hogy egy kicsit később maga Péter is elfogadja Pál magyarázatát, amikor azt mondja, hogy Krisztus elküldetett, akiben a zsidók megáldatnak. Mert ez nem állhatna meg, ha nem Krisztus lenne az az áldott mag. Az én válaszom ez: Amikor Pál a magot Krisztusra vonatkoztatja, nem a „mag” szót hangsúlyozza, hanem magasabbra tekint, hogy tudniillik egy mag csak úgy lehet, ha Krisztusban mint főben egyesül. Mert Izmael és Izsák, noha mindketten Ábrahám

²⁸ 1Móz 17,7.

²⁹ Róm 9,7–8.

³⁰ Róm 11,23–32.

³¹ 1Móz 22,18.

³² Gal 3,16.

fiai, nem egy mag, mivel két népre különültek el. Így jóllehet sokan elidegenedtek Ábrahám családjától, akik az ő testéből származtak, Mózes mégis egy bizonyos testet jelöl meg, amikor Ábrahám magvának áldást ígér. De honnan az egység, ha nem Krisztustól mint fejtől? Így értelmezi Pál Krisztusra – bármennyire is gyűjtőnév a „mag” –, mivel ha ettől az értelmezéstől eltérünk, Ábrahám utódai csak szétmarcangolt tagok lesznek, és semmi más nem lesz belőlük, mint csupa szétszórtság. Ezzel a tanítással egyetért Péter, mert így az áldást az egész népre kiterjeszti, mindazonáltal annak forrását Krisztusban keresi. Továbbá, mivel a zsidók minden követ megmozgatnak, hogy tőlünk ezt a bizonyítékot elvegyék, a kegyes olvasóknak fel kell fegyverkezniük az ő kötekedésükkel szemben, annál is inkább, hogy e tekintetben nem voltak túlságosan alaposak a keresztyén írók, amint arra a Galatákhoz írott levéllel kapcsolatban rámutattam. Először, ami a mag szót illeti, nincs miért azt csaholniuk, hogy Pál azt tévesen vonatkoztatja Krisztusra. Nem is egyszerűen teszi, hanem abból a célból, amit említettem. Szerintem ebben mind a görög, mind a latin magyarázóink tévednek. Most meg kell vizsgálni, mit jelent ez a kijelentés: Ábrahám utódja által áldást nyer a föld valamennyi népe. A mieink azt gondolják, hogy az okot jelöli meg, tudniillik, hogy az által a mag által nyernek áldást a népek. A zsidók ezt határozottan elvetik, mivel ez a kifejezés az Írásban több helyen példát vagy hasonlóságot jelent, miként viszont „átkozottnak lenni” annyit jelent Sodomában vagy Izráelben, vagy más népeknél, hogy azokról kell az átok emlékezetes példáját venni. Erre az a válaszom, hogy a kifejezés nem egyértelmű, és a helyi körülmények szerint többféleképpen értelmezhető, amit a zsidók rosszindulatúan és ravaszul figyelmen kívül hagynak. Ugyanis összegyűjtenek több helyet, és azokból akarják igazolni a hasonlatot, mintha a kijelentés így szólna: A nemzetségek kívánni fogják, hogy mint Ábrahám magva megáldassanak. De mivel az Írás máshol ezt mondja: „áldják majd magukat az élő Istenben”, mint a Jer 4,³³ És 65,³⁴ továbbá, hogy áldást mondjanak az Úr nevével, mint Mózes ötödik könyvének 10. részében³⁵ és más hasonló helyeken, ki nem látja, hogy itt az ok nyer kifejezést? Azt mondom tehát, hogy ezt a kifejezésmódot a helyek környezete szerint kell értelmezni. De miután bebizonyítottam, hogy Ábrahám magvát csak Krisztusban lehet megtalálni, hátravan annak megfontolása, hogy miben áll Krisztus

³³ Jer 4,2.

³⁴ És 65,16.

³⁵ Mózes 10,8

munkája. Így kétségtelenül világos lesz, hogy őt nem lehet pusztán példának tekinteni, hanem valóban őbenne van az áldás ígérete, mivel rajta kívül mindannyian átok alatt vagyunk. De van még egy nehézség. Ugyanis mindkettőnek: annak is, hogy „meg fognak áldatni benned”, és annak is, hogy „a te magodban”, kétségkívül ugyanaz az érteleme. Ábrahám pedig nem volt más, mint az áldás mintaképe vagy tükre. Azt válaszolom, hogy Ábrahám személyében is az a test van megjelölve, amely egy fejtől függ, és ahhoz van kapcsolva.

Minden nemzetsége. A zsidók nyersen úgy értelmezik ezt, hogy minden nemzetség azt óhajtja, hogy jól menjen a dolga, mint Ábrahám magvának. De mi másképpen: hogy a közösségbe beoltassanak. Erre vonatkozik az „Ábrahám” név is, mivel az volt a cél, hogy Isten az összes nemzetséget köréje gyűjtse. A próféták is, amikor ki akarják fejteni, hogy ez mit jelent, mindenütt azt hirdetik, hogy a nemzetségek számára közös lesz az üdvösség öröksége. És ebből látjuk, hogy Isten szövetsége, amely akkor egyedül a zsidóké volt, nemcsak mindenkinek közös kincse, hanem kifejezetten velünk köttetik meg. Máskülönben az evangéliumból nem nyerhetnénk elég erős bizonyosságot az üdvösség felől. Tehát ne hagyjuk, hogy elvegyék tőlünk ezt az ígéretet, amely olyan, mint valami ünnepélyes fogadalom, amellyel Isten minket az atyákkal együtt örökösivé tett. Ezt nézte Péter is, amikor egy kicsit később azt mondja, hogy Krisztus elsősorban a zsidóknak küldetett el. Azt mondja ugyanis, hogy a pogányokra is sor kerül, noha másodsorban.

26. *Feltámasztotta Fiát.* Mózes szavaiból arra következtet, hogy most jelent meg Krisztus. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy semmi ilyen nem hangzik el. Így mégis helyesen okoskodik, mivel nem volna lehetséges az áldás, ha nem a Messiástól jönne. Mert mindig az emlékezetünkben kell tartani, hogy az egész emberi nem átok alatt van, és nekünk csak egy orvosságra van ígéretünk, amely kizárólag Krisztus által adatik meg. Ezért egyedül ő az áldás forrása és eredete. Következésképpen, ha azzal a céllal jött el Krisztus, hogy megáldja először a zsidókat, majd utána minket is, kétségtelenül teljesítette feladatát, és mi az ő munkájának erejét és hatását érezni fogjuk magunkban, ha hitetlenségünk ebben meg nem gátol. A törvény alatt a papi hivatal egyik feladata az volt, hogy a népet megáldja, és hogy ne legyen üres a szertartás, hozzáfűzetett az ígéret, amint meg van írva Mózes negyedik könyvének 6. részében.³⁶ De ami a régi papságban homályos volt, az Krisztusban valósággal megadatott. Erről részletesebben

³⁶ 4Moz 6,2

szóltam a Zsidókhoz írt levél hetedik részével kapcsolatban. Erasmus fordítása nem tetszik nekem. Ezt írja ugyanis: „amikor felébresztette”, mintha már elvégzett dologról lenne szó. De Péter inkább úgy érti ezt, hogy Krisztus akkor támasztatott fel, amikor mint áldás szerzője megmutattatott, és ennek az új és váratlan körülménynek jobban kellett hatnia a lelkekre. Mert így szokott beszélni az Írás, mint Mózes előbbi helyén, amelyre Péter hivatkozik, hogy Isten prófétát támaszt, és ellátja a feladatának elvégzéséhez szükséges ajándékokkal, és mintegy prófétái rangra emeli. Akkor támasztatott fel Krisztus, amikor az Atyától rábízott munkát elvégezte. De nap mint nap ugyanez történik, amikor az evangélium által felkínálja őt Isten, hogy magasan felettünk álljon. Mondtuk, hogy az „elsősorban” határozószó az elsősülött jogát jelenti, mivel Krisztusnak a zsidóktól kellett kiindulni, hogy azután eljusson a pogányokhoz.

Hogy mindenkit. Megint a bűnbánatról tanít, hogy megtanuljuk: Krisztus áldásán az élet megújulását érti, mint Ézsaiás is, amikor azt ígéri, hogy eljön Sionhoz a Megváltó, és hozzáfűzi: „Jákób megtérő bűnöseihez”.³⁷ Mert Krisztus nem törli el a hívők bűneit, hogy ezt ürügyül felhasználva átadják magukat a bűnnek, de megújítja az embereket. Ámbár ezt a két, szorosan összefüggő áldást gondosan meg kell különböztetni, hogy megmaradjon alapnak az, hogy Isten nekünk ingyen kegyelméből bocsát meg. Tudom, hogy ezt mások másképpen értelmezik, de ez Lukács igazi véleménye. Szó szerint így mondja: „azzal, hogy mindenkit megtérít a maga gonoszságából”.

³⁷ Ézs 59,20.

NEGYEDIK RÉSZ

1. Amíg beszéltek a néphez, eléjük álltak a papok, a templomórség parancsnoka és a szaduceusok; 2. bosszankodtak ugyanis azon, hogy tanítják a népet, és azt hirdetik, hogy Jézus által van feltámadás a halálból. 3. Ezek elfogták őket, és mivel már este volt, őrizetbe vették őket másnapig. 4. De azok közül, akik hallgatták az igét, sokan hittek, és a hívő férfiak száma mintegy ötezerre emelkedett.

Ebben az elbeszélésben három dologra kell különös figyelemmel lennünk. Hogy mihelyst az evangélium igazsága feltűnik, a Sátán minden lehető módon szembeszegül azzal, és mindent megpróbál, hogy azt még csírájában elfojtsa. Továbbá, hogy az Úr legyőzhetetlen bátorsággal fegyverzi fel az övéit, hogy a Sátán minden mesterkedésével szemben keményen és rendíthetetlenül kitartsanak, és ne engedjenek az istentelenek erőszakoskodásának. Végül figyeljünk a kimenetelre, mert noha úgy tűnik, hogy az erő és a hatalom az ellenfeleknél van, és ők Krisztus nevének eltörlése érdekében semmit nem mulasztanak el, ezzel szemben az igaz tanítás szolgálói mint juhok a farkasok torkában vannak, de Isten növeli az ő Fiának országát, táplálja evangéliumának meggyújtott világosságát, és védi az övéinek üdvösségét. Ezért valahányszor elindul az evangélium tanítása, különféle mozgalmak támadnak ellene, és a menetét sok akadály zavarja, nincs miért ingadozzanak vagy nyugtalanodjanak a kegyes lelkek, mint amikor szokatlan dolog történik, hanem inkább emlékezzenek arra, hogy ezek a Sátán rendes próbálkozásai, sőt mielőtt az bekövetkezik, jól át kell gondolnunk, hogy nem lehet másképpen, minthogy a Sátán megindítja támadásait, valahányszor Krisztus fellép a tanításával. Azt is gondoljuk meg, az apostolok kitartása nekünk példát mutat, hogy semmitféle veszélyektől, fenyegetésektől vagy megfélemlítésektől legyőzötve ne riadjunk vissza a hitnek olyan megvallásától, amelyet tőlünk az Úr követel. Járuljon ehhez az a biztatás, hogy nem kell félnünk, az Úr szerencsés kimenetelt fog adni, ha kötelességünket hiven teljesítjük.

1. Amíg beszéltek. Ebből kitérünk, milyen éberem örködnek az istentelenek, mivel a megfelelő pillanatban ott vannak, hogy elnémissák

Krisztus szolgálóinak száját. Kétségtelen, hogy úgy szaladtak oda, mintha valami tüzet akartak volna eloltani. Ezt fejezi ki Lukács, amikor azt mondja, hogy eléjük állt a templomórség parancsnoka, és hozzáteszi, hogy bosszankodtak azon, hogy az apostolok tanítanak. Tehát nem véletlenül jöttek oda, hanem szándékosan, hogy az apostolokat parancs alapján elfogják. Emellett megvan a jog és a törvény bizonyos látszata. Ugyanis ha valaki meggondolatlanul viselkedett, a papok kötelessége volt az ilyen vakmerőségnek gátat vetni, hasonlóképpen a népet is megtartani a törvény és a próféták iránti engedelmességben, és elzárni az utat az új tanok elől. Amikor tehát azt hallják, hogy ismeretlen és semmilyen nyilvános tekintéllyel nem rendelkező emberek beszélnek a templomban a néphez, úgy tűnhet, hogy hivatali hatáskörüknel fogva és Isten parancsának megfelelően készülnek a helyzet orvoslására. És bár magában az eljárásban első látásra nincs semmi kifogásolnivaló, a kimenetel mégis azt mutatta, hogy szándékuk bűnös és indulatuk gonosz volt. Másrészt a rossz véleményt és a hibáztatást nehéz volt elkerülni az apostoloknak, mivel mint megvetett tudatlanok, helytelenül hivatalos jogot követeltek maguknak. Mindenesetre bizonytalan körülmények között az elfogadott szokáson kívül sok mindent meg kell próbálni, különösen, ha a vallás és Isten tisztelete mellett kell kiállni, de éppen az előjárók azok, akik minden utat elzárnak, és az Istentől rájuk ruházott hivatal révén Istennel szembeállnak. Ilyen gyalázatot kell Krisztus hú katonáinak a pápaságban lenyelni. Mert ezer év eltelik addig, míg valamilyen javulás mutatkozik náluk. Ezért hangsúlyozza ezt az elemet Lukács, amikor azt mondja, hogy bosszúságok voltak és aggódtak, hogy a feltámadás hirdettetett Krisztus nevében. Ugyanis ebből következik, hogy már akkor el voltak telve a tanítás iránti gyűlölettel, mielőtt sor került volna annak megismerésére. A szadduceusokat külön kiemeli, mint akik ebben a dologban indulatosabbak voltak. Mert ők is papi testület voltak, de mivel a feltámadás kérdése merül fel, a többieknél keményebben szállnak szembe velük. Továbbá ez furcsa zavart okozott a zsidók között, hogy ennek az annyira világi irányzatnak tekintélye volt, mert ugyan mi maradhatott még meg a kegyességből, ha a lelkek halhatatlanságát büntetlenül mesének lehetett tartani? De ilyen mélyre kell süllyedni az embereknek, ha eltűrik, hogy Isten tiszta tanítása így összeomoljék náluk. Nekünk annál gondosabban kell óvakodnunk minden bűnös elhajlástól, nehogy majd ilyen bukás következzen be. Figyessék úgy vélik, hogy a templomórség parancsnokát a papok közül jelölték ki, de én inkább úgy gondolom, hogy a római hadsereg valamelyik tisztje volt, mert a hely mind természeténél fog,

va, mind mesterségesen meg volt erősítve. Továbbá Heródes ott építette fel az Antonia-erődöt. Így valószínű, hogy ott őrség volt elhelyezve, és a templomnak római őre volt, nehogy a zsidóknak menedékhelye legyen, ha valami lázadást szítanának, ahogy Iosephusból erre következtetni lehet.¹ Amellett nagyon is elképzelhető, hogy Krisztus elleneségei a lázadás megakadályozása ürügyén segédkezet kértek. Közben a rómaiak kegyére is vadásznak, mintha joggal aggódnának a hatalom megtartása miatt.

4. *De azok közül.* Az apostolok börtönbe vannak zárva, de prédikálásuk ereje messzire hat, és szabad az útja. Ezzel nagyszerűen büszkélkedik Pál, amikor azt mondja, hogy Isten ígéje nincs vele együtt bilincsbbe verve.² És innen megértjük, a Sátán és az istentelenek elszabadulnak, hogy Isten fiaival kegyetlenkedjenek, de minden mesterkedésük ellenére nem tudják elérni, hogy Isten ne növelje az ő Fiának országát, hogy Krisztus ne gyűjtse össze a juhait, hogy néhány gyenge és semmiféle segítséggel nem rendelkező ember a pusztaságával nagyobb hatalmat ne gyakoroljon, mint velük szemben esztelenségével az egész világ. Nem közönséges munkája Istennek, hogy egy beszéd olyan bőséges és gazdag termést hozott, de ennél még csodálatra méltóbb, hogy a fenyegető veszély nem rettent el a híveket attól, hogy a hittel együtt Krisztus keresztségét felvegyék. Az új keresztyének számára ez kemény próba volt. A tanításnak ezzel az eredményével Krisztus jobban megmutatta, hogy él, mint ha megengedte volna, hogy a testét kezükkel érintsék és szemükkel lássák. Egyébként, amikor arról van szó, hogy a hívők száma körülbelül ötezerre nőtt, azt nem az új gyarapodásra, hanem az egész egyházra értem.

5. *Másnap összegyűltek Jeruzsálemben a vezetők, a vének és az írástudók;*
 6. *Annás a főpap, Kajafás, János, Sándor és a főpapi család valamennyi tagja.* 7. *Középre állították és vallatták őket: „Milyen hatalommal, vagy kinek a nevében tettétek ti ezt?”* 8. *Ekkor Péter, megtelve Szentlélekkel, így szólt hozzájuk: „Népünk vezetői, Izráel vénei!* 9. *Ha minket ma egy beteg emberen gyakorolt jótett felől vallatok, hogy mitől gyógyult meg,* 10. *vegyétek tudomásul valamennyien, Izráel egész népével együtt, hogy a názáreti Jézus Krisztus neve által, akit ti megfeszítettetek, akit Isten feltámasztott a halálból: oáltala áll ez előttek egészségesen.* 11. *Ez lett a sarokkő, amelyet ti, az építők, megvetettetek,* 12. *és nincsen üdvösség senki másban, mert nem is adult az embereknek az ég alatt más név, amely által üdvözülhetnek.”*

¹ Ant. Ind. 15, 8, 5, 292, 18, 4, 3, 9¹

² 1Im. 1, 9

5. Itt érdemes megjegyezni, hogy az istentelenek semmi ravaszágot nem mellőznek annak érdekében, hogy az evangéliumot és Krisztus nevét eltöröljék, és mégsem érik el, amit remélnek, mivel Isten megghiúsítja a törekvéseiket. Mert gyűlést tartanak, amelyen mindent olyan zsarnoki módon tárgyalnak meg, hogy önkényük a jog látszatát keltse, de a szabadságot távol tartásuk, és úgy tűnjék, hogy az igazságot joggal ítélték el. Az Úr azonban váratlanul félelmet kelt bennük, úgyhogy mégsem merik véghezvinni azt, amire képesek és amit nagyon akarnak. Akármit hoznak fel a védelmükre az apostolok, az a négy fal közt marad bezárva és eltemetve, mert senki sincs, aki a pártjukat fogná. Tehát nincs helye az igazságnak. De látjuk, hogy az Úr megghiúsítja az istentelenek szándékát, amikor a néptől való félelem visszatartja őket, megtorpannak, s megfélemlítik haragjukat, hogy a gyűlést elkerüljék. Továbbá furcsa, hogy Lukács itt Annást teszi főpappá, amikor Iosephusból világos, hogy ezt a hivatalt nem vették el Kajafástól, amíg Vitellius, miután megparancsolta Pilátusnak, hogy menjen Rómába, hatalommal be nem vonult Jeruzsálembe.³ Mindenki egyetért abban, hogy az Úr Tiberius uralkodásának 18. évében feszített meg, s Tiberius uralkodásának végéig még négy év volt hátra. Legalább három évnek el kellett telnie Krisztus halálától, míg Pilátus lemondott a prokonzuli hivatalról, ugyanis csak Tiberius halála után ment Rómába. Így Krisztus halála után három éven keresztül még Kajafás volt a főpap. Ezért valószínű, hogy amiről itt Lukács beszél, az nem közvetlenül Krisztus feltámadása után történt. Ámbár így sem lesz teljesen feloldva a nehézség. Ugyanis Iosephus azt mondja, hogy Kajafás helyébe Jonathánt választották, de mivel ez a Jonathán Annás fia volt, nem áll távol a valószínűségtől, hogy az apja nevét is viselte, ahogyan Kajafás is kétnevű volt, mivel egyúttal Józsefnek is hívták.⁴

7. *Milyen hatalommal.* Eddig az Isten iránti buzgalmat használták fel ürügyül, és úgy tüntetik fel a dolgot, mintha nekik arra lenne gondjuk, hogy Isten tiszteletét ne vigyék át másra. A „tisztelet” szó itt „tekintély” értelemben szerepel. Egyszóval úgy tesznek, mintha Isten dicsőségének legfőbb oltalmazói lennének. Mindazonáltal furcsa az erőszakosságuk, amikor vitán felüli dologról kérdezősködve többször tagadásra akarják kényszeríteni az apostolokat, és megfélemlítéssel mást akarnak kicsikarni belőlük, mint amit vallottak, de Isten az istentelenek ravaszágát kijátszva arra kényszeríti őket, hogy azt hallják, amit nem akarnak.

³J. Ant. Iud. 18, 95.

⁴J. Ant. Iud. 18, 2, 2, 3; 18, 4, 3, 95.

8. *Péter, megtelve Szentlélekkel.* Nem véletlen, hogy Lukács ezt nyomtatékosan hozzáfűzi, hogy megtudjuk: Péter nem magától beszélt ilyen nagyszerűen. És valóban, aki egy szolgálóleány szavától megremülve megtagadta Krisztust,⁵ egy ilyen gyülekezet előtt a sokaság pusztá látványától is eszméletlenül esett volna össze, ha a Lélek ereje meg nem tartja. Szüksége volt bátorságra és okosságra. Mindkettőben úgy kitűnt, hogy valóban isteni a válasza. Itt már egészen más, mint korábban volt. Továbbá ebből nekünk kettős hasznunk van. Ugyanis nem csekély dicsérete a tanításnak az az állítás, amely hamarosan következik, hogy a Szentlélektől származik. Ez minket is figyelmeztet arra, hogy hitünknek megvallásában az Úrtól az okosság és a bátorság Lelkét kell kérnünk, hogy az irányítsa gondolatainkat, érzelmeinket és szívünket. A Lélek teljessége a bőséges és nem közönséges mértéket fejezi ki.

9. *Ha minket ma.* Nem kétséges, hogy itt a papokat és az írástudókat a zsarnokság vádjával illeti Péter, mivel a dicséretre méltó jótettet igazságtalan módon vizsgálják, mintha Péter és társa valami bűnös cselekedetet hajtott volna végre. Ha minket – mondja – azért vallatok, mert egy beteg embert meggyógyítottunk. Itt Péter inkább az aljas lelkületre tekint, mint magára a kérdésre. Mert ha az apostolok a csoda ürügyén akarták volna eltéríteni a népet Isten helyes és igaz tiszteletétől, jogosan idézhették volna őket bíróság elé, mivel a vallás a jelen élet minden javainál becsesebb. Mivel azonban azok minden ok nélkül rosszindulatúan bűnös cselekedetnek minősítették azt, amit tisztelettel kellett volna fogadniuk, Péter e bizonyágtól megerősítve a beszéd elején csípős gúnyral a szemükre veti, hogy jótettet akarnak elítélni, mint bírók. Ezt azonban csak futólag érinti, hogy rátérhessen magára az ügyre.

10. *Vegyétek tudomásul.* Péter, mint már mondtam, sokféle mentséggel kitérhetett volna, ha nem akart volna a tárgyra térni, de mivel a csodának az volt a célja, hogy Krisztus neve dicsőíttessék, mindjárt ráért erre. Ugyanis tudta magáról, hogy ő Isten felséges erejének szolgálója, amely az ő tanítását pecséttel erősíti meg. Közben az istentelenek rákényszerülnek, hogy azt hallgassák, amiről azt akarták, hogy mélyen el legyen temetve. Minden mesterkedésükkel csak azt érik el, hogy Péter az arcukba vágja és elmondja, amit akkor is alig tudtak elviselni, amikor másoknak mondta. Először is Krisztust teszi a csoda szerzőjévé. Azután, mivel képtelenségnek és hihetetlennek tűnt, hogy egy halott ember isteni erővel legyen felruházva, azt állítja,

⁵Jn 18, 25, 26, 69, 70.

hogy Krisztus él, mivel Isten őt a halálból feltámasztotta, noha őt megfeszítették. Így a csoda alkalom neki arra, hogy Krisztus feltámadását hirdesse. Ezzel a bizonyítékkal akarta Péter kimutatni, hogy Krisztus az igazi Messiás. Hogy keresztre feszítették, azt nemcsak szemrehányásként említi meg, hogy bűnüket beismerjék, hanem hogy megértésük: hiába harcoltak Isten ellen, és így hagyják abba szerencsétlen és végzetes kimenetelű dühöngésüket.

11. *Ez lett a sarokkő.* Az Írással bizonyítja, nem új dolog, hogy az egyház elöljárói, akik fényes címekkel büszkélkednek és Isten templomában az első helyet foglalják el, mégis istentelenül elutasítják Krisztust. Tehát idézi a 118. zsoltárból azt a helyet, ahol Dávid panaszkodik, hogy a nép vezetői őt elutasították, de mégis azzal büszkélkedik, Isten őt kiválasztotta, hogy ő legyen az első.⁶ Azután egy gyakran használt metaforával az egyházat vagy az ország állapotát egy épülethez hasonlítja. Akik kormányoznak, azokat építőknak nevezi, magát ahhoz a kőhöz hasonlítja, amelyre az épület egész tömege támaszkodik. Mert ezt jelenti a „sarokkő”. Ez tehát Dávid vigasztalása, hogy noha elítélték az elöljárók, úgy, hogy számára még az utolsó helyet sem hagyták meg, de bűnös és istentelen próbálkozásaik mégsem akadályozták meg, hogy Isten a tisztelet legmagasabb fokára emelje őt. Dávidnál azonban csak körvonalazódott, amit Isten a Messiásban akart tökéletesen kifejezni. Ennélfogva Péter, amikor a zsidókhoz beszél, találóan hozza fel ezt mint jövendölést Krisztusról, minthogy tudták, hogy őrá vonatkozik. Most már értjük, miért idézte Péter a zsoltárt: tudniillik azért, nehogy a vének és a papok a hivatalukkal büszkélkedve maguknak követeljék azt a jogot és hatalmat, hogy bármit helyeseljenek vagy elítéljenek, mert bizonyos, hogy a követ, amelyet az építők megvetettek, Isten keze tette a legfőbb helyre, hogy az egész épületet tartsa. Továbbá, ez nemcsak egyszer történik meg, hanem nap mint nap meg kell történnie. Legalábbis nem kell új dolognak és képtelenségnek tartani, ha az építők most is elutasítják Krisztust. Ez világosan megcáfolja a pápa gyarló dicsekvését, aki a pusztá címre hivatkozik, hogy kisajátítson magának mindent, ami Krisztusé. Ám engedjük meg a pápának és szarvas állatainak,⁷ amit kérnek, hogy tudniillik az egyház rendes pásztorai legyenek, mégsem tudnak messzebbre jutni, mint hogy Annással és Kajafással építőknak nevezzék őket. Továbbá világos, mit ér az a cím, amelyről azt gondolják, elegendő ahhoz, hogy az eget összekeverjék a földdel. Most

⁶ Zsolt 118,22.

⁷ Hatala a püspökök sáveg, (mitra, mitula) fel-szarvára

már foglaljuk össze, ami ebből a helyből megjegyzésre érdemes. Hogy építőknak neveztetnek, akik az egyház élén állnak, maga ez a név figyelmezteti őket a kötelességükre. Tehát minden erejüket fordítsák Isten templomának építésére, és minthogy nem mindenki végzi híven a kötelességét, lássák, hogy mi a helyes építés szabálya: az tudniillik, hogy Krisztust tekintsék alapnak, továbbá ne keverjenek hozzá szénát vagy szalmát, hanem az egész épületet tiszta tanításból építsék fel, ahogyan Pál mondja a Korinthusiakhoz írt első levél 3. részében.⁸ Amikor azt mondja, hogy Isten feltámasztotta Krisztust, akit az építők megvetettek, ennek bátorítani kell a mi lelkünket, ha valamikor azt látjuk, hogy maguk az egyház pásztorai is, vagy akik méltóságban kitűnnek, fellázadnak istentelenül Krisztus ellen, hogy őt száműzzék. Ugyanis nyugodtan meg lehet vetni azokat a kísértéseket, amelyeket velünk szemben alkalmaznak, hogy habozás nélkül fosszuk meg Krisztust attól a tisztelettől, amelyet az ő számára Isten megkövetel. Hogyha időnként nyugszik is és szemet huny efelett, mégis fölényesen kineveti az ellenség vakmerőségét, amikor a földön zúgolódnak és háborognak.⁹ És ha összeesküvéseik erősek is, és minden segítségre támaszkodhatnak is, mégis biztosítanunk kell, hogy Krisztus tisztelete mindig csorbítatlan legyen. Ennek a bizakodásnak is az legyen az eredménye, hogy bátrak és rendíthetetlenek legyünk Isten országának védelmezésében, amelynek legyőzhetetlen oltalmazója a maga kijelentése szerint Isten lesz. Péter állhatatoságáról már elmondtuk, hogy bősziült bírák előtt egyedül álló kis ember, de egy társa mégis van a veszélyben, a félelemnek semmi jelét nem mutatja, sőt szabadon megvallja azt, amiről tudja, hogy ellenséges érzülettel fogják fogadni abban a szenvedélytől elvakult társaságban. Hogy azután szigorúan a szemükre veti az általuk elkövetett bűnt, ez szolgáljon beszédünk mintájául, amikor az igazság adáz ellenségeivel van dolgunk. Két hibát kell elkerülnünk ugyanis: nehogy úgy tűnjék, mintha hallgatással vagy szemhunyással hízelegnénk, mert hitszegő az a hallgatás, amely az igazságot elárulja. Másrészt féktelenségből vagy szertelen heveseségből ne ragadtassuk el magunkat, mint ahogyan gyakran a vitában részt vevők a kelletnél jobban nekihevülnek. Legyünk tehát szigorúak, de mértékkel. Legyen a feddésünk szabad, de tartózkodjunk a heves gyálázkodástól. Látjuk, hogy Péter ehhez tartja magát. Először tisztelettel szólítja meg őket, de amikor a tárgyra tér, keményen kikel ellenük, és nem is képes elhallgatni bűnös istentelenségüket. Akik

⁸ 1Kor 3,12

⁹ Zsolt 2,41

ezt a példát követik, azoknak nem Péter, hanem Isten Lelke lesz a vezetőjük.

12. *És nincsen üdvösség senki másban.* A különösről áttér az általánosra, és a testi jótéteménytől átlép a tökéletes üdvösséghez. Krisztus valóban kegyelmének ezt az egy jelét adta, hogy őt felismerjük, mint az élet egyetlen szerzőjét. Isten egyes jótéteményeiben azt kell észrevennünk, hogy tudniillik ő az üdvösség forrása. Egyébként Péter ezzel a mondattal sebet akart ütni a papokon, amikor azt mondja, hogy üdvözülés csak Krisztusban van, akit ők meg akartak ölni. Mintha azt mondaná, hogy kétszeresen bűnösök azok, akik az Istentől nekik felkínált üdvösséget nemcsak elutasítják, hanem igyekeznek teljesen megsemmisíteni, és annak gyümölcsétől és hasznától az egész népet megfosztják. Jóllehet úgy tűnik, hogy süketekhez beszél, mégis Krisztus kegyelméről szól, hátha valaki képes azt meghallgatni, ha pedig nem, akkor legalább ez a bizonyosság tegye őket még kevésbé menthetőkké.

Mert nem is adatott más név. Az előző mondatot magyarázza, magyarázatot fűzve hozzá. Egyedül Krisztusban van az üdvösség, mondja, mivel Isten így határozta el. Ugyanis a „név”-en az okot vagy az eszközt érti, mintha ezt mondaná: Mivel egyedül Istennél van az üdvösség, ő azt csak úgy akarja velünk közölni, mintha egyedül Krisztustól kérnénk. Amikor azt mondja: „az ég alatt”, azt a teremtményekre szokták vonatkoztatni, mintha azt mondaná, hogy egyedül Krisztusnak adatott erő és hatalom az üdvösségre a teremtmények között. Én mégis inkább úgy vélem, hogy ezt azért tették hozzá, mert az emberek nem tudnak olyan magasra felmenni az égbe, hogy Istenhez eljussanak. Mivel tehát olyan távol vagyunk Isten országától, szükséges, hogy ne csak hívjon minket magához, hanem hogy messzire kinyújtott kézzel nyújtsa felénk az üdvösséget, hogy mi azt élvezzük. Péter most azt mondja, hogy ezt cselekedte meg Krisztusban, mivel Krisztus azért szállt le a földre, hogy elhozza magával az üdvösséget. Nem áll ellentétben ezzel a tanítással, hogy Krisztus feljebb ment minden égnél.¹⁰ Ugyanis azért öltötte fel egyszer a mi testünket, hogy mindörökké örökségünk záloga legyen.¹¹ Halálának áldozatával az Atyát velünk örökre kiengesztelte; feltámadásával megszerezte számunkra az örök életet. Most is velünk van, hogy éreztesse az örök váltság gyümölcsét. Itt azonban az üdvösség kinyilatkoztatásáról van szó. Tudjuk ugyanis, hogy az Krisztusban úgy nyilvánult meg, hogy

¹⁰ Ef 4,10

¹¹ Ef 1,14. Rom 8,16

többé nem kell kérdezni: „Ki megy fel a mennybe?”, Római levél 10. rész.¹² Ha mindenkinek a lelkében igazán élne ez a tanítás, lecsendesett volna az a sok vita az üdvösség okáról, amely ma az egyházat gyötri. A pápisták velünk együtt elismerik, hogy üdvösség csak Istenben van, de mindjárt számtalan ürügyet találnak ki annak keresésére. Péter azonban egyedül Krisztushoz hív minket. Nem merészelik teljes mértékben tagadni, hogy üdvösséghez egyedül Krisztus által jutunk, de amikor annyi segédeszközt találnak ki, az üdvösségnek alig egyszázad részét hagyják meg neki. Márpedig az üdvösséget teljes egészében csak tőle lehet várni, mert amikor Péter minden más eszközt határozottan kizár, a teljes és tökéletes üdvösséget, nem csupán annak egy részét, egyedül Krisztusba helyezi. Így távol állnak attól, hogy ezt a tanítást elfogadják.

13. *Amikor látták, hogy milyen bátran beszél Péter és János, és felfogták, hogy ők írástudatlan és iskolázatlan emberek, elcsodálkoztak. Fel is ismerték őket, hogy Jézussal voltak, 14. de mivel látták, hogy velük együtt ott áll a meggyógyult ember is, semmit sem szólhattak ellenük. 15. Felszólították tehát őket, hogy menjenek ki a nagytanács elől, és így tanakodtak egymás között: 16. „Mit tegyünk ezekkel az emberekkel? Mert hogy nyilvánvaló csoda történt általuk, azt tudja Jeruzsálem minden lakosa, és nem is tagadhatjuk. 17. De hogy tovább ne terjedjen a nép között, fenyegezzük meg őket, hogy többé ne szóljanak az ő nevében egyetlen embernek se.” 18. Miután tehát behívték őket, megparancsolták, hogy egyáltalán ne beszéljenek és ne tanítsanak Jézus nevében.*

Itt megmutatkozik a rossz lelkiismeret: ugyanis miután semmi jogos kifogást nem találtak, nyilvánvaló zsarnoksághoz folyamodnak, aminek a látszatát kerülni akarták. Először tehát azt mondja, hogy a tényállásról meg voltak győződve, hogy kitűnjék: tudatosan és kegyetlenül, gigászok módjára harcolnak Isten ellen. Ugyanis a meggyógyított emberben látják az ő kitűnő munkáját, és őt mégis bűnösen vertegetik. Péter és János bátorságában, akikről tudják, hogy tanulatlan és műveletlen emberek voltak, felismernek valami emberfelettit, tehát akarva-akaratlan bámulatba esnek. Mégis olyan arcátlanságot követnek el, hogy nem haboznak zsarnoki módszert alkalmazni az igazság elnyomására. Mikor elismerik, hogy a csoda feltűnő, már azzal elítélik rossz lelkiismeretüket. Amikor azt mondják, hogy ezt mindenki tudja, megmutatják, hogy Istennel nem törődve kizárólag

¹² Rom 10,6

az emberekre tekintenek. Ugyanis makacsságukat azzal árulják el, hogy nem haboztak volna kifogást keresni, ha a tagadásnak valami látszata lett volna. Amikor azon tűnődnek, mit csináljanak, makacs gonoszságukat árulják el, mert Istennek kellett volna engedelmeskedni, ha valami ördögi szenvedély másfelé nem sodorta volna őket. Ez a mámornak és az őrzöngésnek a lelke, amellyel Isten az ő ellenségeit megrészegeti. Így mikor nem sokkal később abban bíznak, fenyegetéssel elérhetik, hogy ne terjedjen tovább a hír, lehet-e ennél nagyobb együgyűség? Mert ha elhallgattatják azt a két emberkét, vajon letörik-e attól Isten karja?

17. *Fenyegessük meg őket.* Ebből kitűnik, milyen veszedelmes a hatalom az Isten félelme nélkül, mert ha nem uralkodik a vallásos érzés, amelynek uralkodni kell, minél szentebb helyet foglal el valaki, annál vakmerőbben őrzöng. Annál inkább ügyelni kell arra mindig, hogy istentelen emberek ne kerüljenek az egyház irányításába. Akik pedig ilyen hivatalt töltenek be, azoknak tiszteletre méltóan és szerényen vissza kell fogniuk magukat, nehogy úgy tűnjék, mintha azért lennének felfegyverkezve, hogy ártsanak. Ha pedig előfordul, hogy visszaélnék a hivatalukkal, akkor a Lélek mintegy tükörben megmutatja, mennyire semmibe kell venni, akármit határoznak és parancsolnak. Különösen a pásztorok hatalma van biztos korlátok közé szorítva, amelyeket nem szabad túllépniük. Ha mégis meg merik tenni, nekünk szabad megtagadnunk az irántuk való engedelmességet, mert azt megadni a legnagyobb igazságtalanság lenne, amint az alábbiakból következik.

19. *Péter és János azonban így válaszolt nekik: „Igaz dolog-e az Isten szemében, hogy inkább rátok hallgassunk, mint Istenre: ítéljétek meg magatok; 20. mert nem tehetjük, hogy ne mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk.”* 21. *Azok pedig, miután megfenyegették, elbocsátották őket, mivel semmi lehetőséget nem találtak arra, hogy megbüntessék őket, a nép miatt, mivel mindenki dicsőítette az Istent a történetekért, 22. ugyanis több mint negyvenéves volt az az ember, akin a gyógyításnak ez a csodája történt.* 23. *Amint elbocsátották őket, elmentek övéikhez, és elbeszélték, miket mondtak nekik a főpapok és a vének.*

19. *Igaz dolog-e.* Gondoljunk arra, hogy kinek válaszolják ezt. Ugyanis az a gyűlés az egyházat képviselte. Amikor a jogkörükkel visszaélnak, az apostolok azt mondják, hogy nem kell nekik engedelmeskedni, és miként a kétségtelenül világos ügyben lenni szokott, az ítéletet szemrehányásképpen átengedik az ellenérdekelteknek. Továbbra is

demes megjegyezni, hogy Isten tekintélyét állítják szembe a papok határozataival. Nem volna ez helyénvaló, ha nem Isten ellenfelei lennének azok, akik különben az egyház rendes pásztorai voltak. Többet is kifejeznek az apostolok: tudniillik, hogy az az engedelmesség, amelyet rossz és hűtlen pásztoroknak adunk meg, akiknek ugyan az egyház törvényes vezetése a kezükben van, ellenkezik Istennel. Ezt a kérdést nagyon elmésen oldja meg a pápa, mivel akármit fecseg tetszése szerint, azt isteni kijelentésnek nyilvánítja. Ily módon elhárítja az elutasítás veszélyét. Ma azonban a püspökök semmivel sem vehetnek maguknak nagyobb hatalmat, mint amekkorát akkor Isten a papságnak adott. Tehát felettébb gyerekes beszéd, hogy ők csak Isten megbízásából taníthatnak. Sőt maga a dolog világosan megmutatja, hogy akkor nem lesz semmiféle összeütközés, ha Krisztus tanítását elvetve és elutasítva büntetlenül szabadon engedik féktelen és kalandos szenvedélyüket. Tehát akármilyen címmel legyenek is felruházva az emberek, csak azzal a feltétellel szabad rájuk hallgatni, ha nem tántorítanak el minket az Isten iránti engedelmességtől. Tehát akármit mondanak, Isten szavának törvényéhez kell mérni. Az uralkodóknak és másoknak, akik hatalommal rendelkeznek, engedelmeskedni kell, de úgy, hogy ők Istennek, a legfőbb Királynak, Atyának és Úrnak a jogát ne sértsék. Ha a világi hatalmakban ilyen mértéket kell tartani, sokkal inkább érvényesülnie kell ennek az egyház lelki vezetésében, és nehogy a szokásos dölyfösségükből eredően azt gondolják, hogy a jogkörük csorbát szenved, ha Isten fölébük emeltetik, ezektől a csábításoktól megszabadítja őket Péter, amikor arra figyelmeztet, hogy ezt az ügyet Isten ítélőszéke előtt kell lezárni. Ugyanis világosan kimondja: „Isten szemében”, mivel akármmennyire nem akarják ezt belátni az emberek, Isten mégsem fogja eltérni soha, hogy valakit elébe állítsanak. És valóban a Lélek adta ezt a feleletet az apostolok szájába, nem azért, hogy az ellenség vadságát megfékezze, hanem hogy minket is figyelmeztessen a kötelességünkre, valahányszor annyira felfuvalkodnak az emberek, hogy Isten igáját lerázva a magukét akarják rák rakni. Tehát ilyen esetben jusson eszünkbe Isten szent és sérthetetlen tekintélye, amely minden emberi uralom füstjét szétozlatja.

20. *Mert nem tehetjük.* Amit láttunk és hallottunk, abból sok mindent el lehet hallgatni, és el is kell, ha a békesség megváltásáról van szó, mert embertelen dolog és bűnös makacsság szükségtelen dolgok miatt lármát csapni. Az apostolok azonban nem általánosságban beszélnek, amikor a beszéd szükségességét hangoztatják, ugyanis Krisztus evangéliumáról van szó, amelyben benne rejlik Isten dicsőítése és az emberek üdvössége. Azt emberi tiltásokkal elnyomni igazságtalan és

szentségtelen bűn, ugyanis Isten azt parancsolja, hogy hirdessék az ő evangéliumát, különösen, amikor tudják magukról, hogy Krisztus kiválasztott tanúi és hírnökei, és a szájukat Isten nyitotta fel. Aki tehát hallgatást parancsol, az Isten kegyelmét és az emberek üdvösségét igyekszik – amennyire rajta áll – megsemmisíteni. Hogyha ilyen istentelen akadály befogja a szájunkat, jaj nekünk a gyávaságunk miatt. Most lássák meg az egyes emberek, milyen hitvallást követel tőlük Isten, nehogy hallaniuk kelljen a rettenetes szót Krisztus szájából, amellyel hűtlenségüket elítéli, ha az emberek kedvéért hallgatnak. De különösen azok, akik a tanítás munkájára hívtak el, semmiféle emberi fenyegetéstől, semmiféle hatalomtól ne ijedjenek meg, hanem szabadon teljesítsék azt, amiről tudják, hogy az Úr bízta rájuk. Jaj nekem, mondja Pál, ha nem hirdetem az evangéliumot, mert sáfársággal vagyok megbízva.¹³ És nemcsak az emberek zsarnoki hatalmával kell szembeállítani Istennek e megbízását, hanem minden akadállyal, melyet a Sátán mindenhol emel, hogy megtörje vagy akadályozza az evangélium terjedését, mert kemény pajzsra van szükség, hogy ezeket a támadásokat feltartóztassuk. Ezt Krisztus minden szolgája érzi. De akármi történjék is, áthatolhatatlan fal az, hogy Istennek tetszik az evangélium hirdetése, ezért azt semmilyen okból nem lehet elnyomni.

21. *Azok pedig, miután megfenyegették.* A tárgyalás azzal végződik, hogy az istentelenek még mindig dühöngenek, de fékezi őket Istennek titkos ereje, és így nem tudnak ártani. Mi az oka annak, hogy bérlik fenyegetésekkel, és nem kegyetlenkednek a testekkel szemben is, hacsak nem az, hogy Istennek titokzatos ereje mintegy bilincsbe veri őket? Nem mintha náluk számítana valamit az Isten félelme, ugyanis csak az fékezi őket, hogy a népre tekintettel vannak, de az Úr megkötözi őket a bilincseivel anélkül, hogy tudnának róla. Lukács azonban nekünk Isten gondviselését ajánlja figyelmünkbe, amely abban áll, hogy oltalmazza az övéinek üdvösségét, és jóllehet az istentelenek előtt rejtve marad, nekünk a hit szemeivel arra kell tekintenünk. Ezenkívül itt megmutatkozik Isten csodálatos bölcsessége, hogy Krisztus dicsősége a legádázabb ellenség útján terjed. Ugyanis nem kis híre megy annak, hogy a papok összegyűlnek. Mindenki feszülten figyel a szokatlan és különös eseményt. Az apostolok a vád alól felmentve távoznak. Tehát az ellenség nemcsak legyőzve fekszik, hanem akaratlanul is megerősíti az evangéliumot. Másfelől mégis meg kell jegyezni, hogy a hívek csak úgy győzhetnek, hogy mindig megaláztatnak a

¹³ 1Kor 9,16–17.

kereszt alatt. A fenyegetést ugyanis megismétlik, hogy ezentúl ne tanítsanak Krisztus nevében. Tehát úgy győznek, hogy mégsem ülhetnek diadalt, mert az a kereszt meggyalázása volna. Amikor Lukács azt mondja, hogy mindenki dicsőítette Istent, ezzel még egyszer a csoda eredményére mutat, ám bár lehetséges, hogy nem mindenki jutott el az igazi célhoz. Mert aki az isteni erő hatása alatt nem jutott el Krisztushoz és a csodát sem tekinti a hit pecsétjének, az mintegy megáll a félúton. Mégis valami volt, ha nem is minden, hogy az ember gyógyulásában felismerték Isten erejét, és az ellenség szégyenkezve felhagyott a dühöngéssel, vagy egy kissé meghátrált.

23. *Amint elbocsátották őket.* Nemsokára ki fog derülni, milyen hatással volt a többi tanítványra, ami velük történt: tudniillik, hogy azután több bátorságot és bizakodást merítettek Isten kegyelméből; továbbá, hogy az ellenség ádáz fenyegetéseivel szemben könyörgéssel védekeztek. Úgy is kell cselekedni, hogy az Isten fiai egymást biztassák, és egymással kegyes egyetértésben cselekedjenek, hogy Krisztus zászlaja alatt legyőzzék a közös ellenséget. Fontolják meg magukban a fenyegető veszélyeket, hogy minél inkább készek legyenek azokkal szembeszállni, s ha látják, hogy az ellenség hevesen támad, ne legyenek restek újból felvenni a harcot, s bízzanak abban, amivel azelőtt győztek: Isten erejében, és legyőzhetetlenek lesznek. Lukács ezt valószínűleg azért nem mondja, mert az apostolok korábbi válaszukkal megelégedve nem akartak perlekedni azokkal az őrzőgöccsel, mindazonáltal korábbi állhatatosságukról sem feledkeztek meg annyira, hogy szolgálai módon elfogadják az istentelen határozatot.

24. *Amikor ezt meghallották, egy szívvel és egy lélekkel felemelték hangjukat az Istenhez, és így szóltak: „Urunk, te teremtetted az eget és a földet, a tengert és mindent, ami bennük van, 25. te mondtad atyánknak, a te szolgádnak, Dávidnak szájával a Szentlélek által: Miért zúdulnak fel a pogányok, és a nemzetek miért terveznek hiábavalóságot? 26. Felkeltek a föld királyai, és a fejedelmek megegyeztek az Úr ellen és az ő Felkentje ellen. 27. Mert a te szent Szolgád, Jézus ellen, akit felkentél, valóban megegyezett Heródes és Poncius Pilátus ebben a városban a pogányokkal és Izráel népével, 28. hogy végrehújsák mindazt, amiről kezded és akarated előre elrendelted, hogy megtörténjék. 29. Most pedig, Urunk, tekints az ő fenyegetéseikre, és add meg szolgálódnak, hogy teljes bátorsággal hirdessék igédet; 30. te pedig nyújtsd ki a kezdet gyógyításra, hogy jelek és csodák történjenek a te szent Szolgád, Jézus nevé által.” 31. Amint könyörgöttek, megrendült az a hely, ahol együtt voltak, megteltek minudnyajain Szentlelekkel, és bátran hirdették a Isten igéjét.*

Ebből a példából megtanuljuk, mi a teendők, amikor ellenfeleink hatalmaskodva fenyegetnek. Ugyanis a veszélyek közepette nem illik gondtalanul nevetni, hanem a veszélytől való félelemnek arra kell ösztönöznie bennünket, hogy Isten segítségét kérjük, és ez orvosság is, amely bátorít minket, nehogy a fenyegetéstől megijedve elmulasszuk kötelességünket. Ennek a történetnek kettős haszna van: Krisztus tanítványai, amikor hallják, hogy az ellenség támadással fenyeget, nem gúnyolódhatnak, mint a buta és együgyű emberek szoktak, hanem a félelem hatása alatt Isten segítségét kérik, másfelől nem ijednek meg, és nem érznek olyan túlzott félelmet, amely elvonja őket kötelességüktől, hanem buzgó fohászokká válnak, amelyek legyőzhetetlen állhatatosságra törekednek.

24. *Urunk, te teremtetted.* Az isteni hatalomnak ezt a dicsőítését, jól lehet általános jellegű, mégis a történetre kell vonatkoztatni, mert úgy ismerik el Isten hatalmát az egész világ teremtésében, hogy egyidejűleg a jelen helyzetre vonatkoztatják. A próféták is gyakran így dicsérik az Urat, hogy leküzdjék a félelmet, amelyet az ellenség hatalma kelt bennünk. Aztán hozzáfűzik az ígéretet, és ezzel az imádságba vetett bizalomnak mintegy kettős alapját vetik meg. Valóban csak akkor helyesek az imádságaink, és Isten is csak akkor hallgatja meg azokat, ha az ő ígéreteire és erejére támaszkodva a meghallgatás biztos reményében imádkozunk. Mert igazi bizakodás csak úgy keletkezhet, amikor Isten hív minket magához, és megígéri, hogy kész segíteni, mi pedig elismerjük, hogy a mi megsegítésünkre elég az ő ereje. Ezért gyakorolják magukat e két gondolatban a hívők, valahányszor imádkozni készülnek! Ezenkívül ebből megértjük, hogyan kell felfognunk a világ teremtését, tudniillik úgy, hogy tudjuk: minden Isten alá van rendelve, és mindent az ő akarata irányít, és akármint tesz és akármivel próbálkozik is az egész világ, nem fog más történni, mint amit ő elhatározott. Az istentelenek arcátlansága olyan különös, mintha az agyag fellázadna a fazekas ellen.¹⁴ Mert a hívők általában azt gondolják, akármilyen viszontagságok fenyegetnek is, hogy Isten számtalan módon képes a segítségükre sietni, amikor minden a kezében van, és engedelmisségre kényszeríteni a föld és az ég egyes részeit, amelyeknek teremtője.

25. *Dávidnak szájával.* Most már rátérnek a második részre, és maguknak semmi mást nem kérnek, csak aminek teljesítését Isten megígérte. Így az ő hatalmához hozzákapszólják a jóakarátát, hogy teljes legyen a meghallgatásba vetett bizalom. Minthogy pedig Krisztus országáról van szó, Isten ígéretét helyezik a középpontba, amellyel bizonyosságot tesz, hogy annak védelmezője lesz, úgyhogy annak rom-

¹⁴ Rom 9,20-21

lásán hiába mesterkedik az egész világ. A kegyességük és igazbuzgóságuk pedig abban mutatkozik meg, hogy nem annyira a saját üdvösségükkel törődnek, mint Krisztus országának növelésével.

Miért zúdultak fel. Tagadhatatlan, hogy Dávid saját magáról beszélt, aki, jóllehet az Úr választotta királlyá és Sámuel keze kente fel, így nagy nehézségek közepette hajtotta uralma alá az országot, mely mindenfelől ellenség vette körül. Tudjuk, milyen volt a fejedelmének és az egész nép összeesküvése Saul királlyal és családjával. Azután a filiszteusok és más külső ellenségek az új királyt megvetve egymás után indítottak ellene háborút. Ezért nem ok nélkül panaszkodtak, hogy a királyok háborognak és terveket szőnek ellene, és a népek főnökeivel próbálkoznak. Mivel azonban tudja, hogy uralmat, Isten keze tartja fenn, kineveti esztelen próbálkozásait, és kijelenti, hogy ezek sikertelenek lesznek. Továbbá, mivel azért hozta létre Isten az ő országát, hogy Krisztus országának előképe legyen, Dávid nem marad árny, hanem határozott testet ölt. Sőt, mint itt az apostolok joggal ismétlik, a Szentlélek megbünteti a világ nevetséges órdíjait, sőt, hogy Krisztusnak Isten által alapított országa ellen mer támadni mind Dávidnak, mind magának Krisztusnak a személyében. Kitzást vigasztalás, hogy amikor Krisztus vezetése mellett harcolunk, halljuk, hogy Isten a mi oldalunkon áll. Ebből meg lehet állapítani, hogy még ha minden ember – a legrangosabbak és a legalacsonyabbak is – istentelen és bűnös összeesküvésben küzd is ez ellen az ország ellen, mégsem fog semmit elérni. Mert mi az egész világ Istenhez képest? Mindenekelőtt azonban azt kell megjegyezni, hogy Isten az ő Fiának országát, amelynek szerzője, örökösen oltalmaz, sőt akarja, hogy az ő megmásíthatatlan elhatározását szembeállítsa az emberek vakmerőségével, hogy az ő kezének oltalmában bízva mihabozzunk az emberek minden aljas szándékát megvetni, akármilyen félelmetesek legyenek is azok. És pontosan megmondja, hogy és kora az ellenség hadiereje: azt mondja, hogy mindent kitalálnak, sőt a terveiket is számba veszi, nehogy azok közül valami megijessék minket. Továbbá, amikor a zsoldár azt mondja, hogy Krisztus országát az ellenség akarata ellenére állni fog, azt is megmondja, hogy az ellensége lesz, és azok megpróbálják majd megdönteni. Itt zúgodó kényelmet említi, ott lázongó népeket. Ezzel azt fejezi ki, hogy minincs társadalmi rend az ellensége lesz. Nem is csoda, mivel a testnek mindig nagyobb ellentele, mint az evangélium lelki kardja, amellyel Krisztus lesújt ránk, hogy engedelmisségre kényszerítsen.¹⁵ Meg kell

¹⁵ Zsol 4,12, Rom 15,16

gondolnunk, hogy Krisztus országa soha a világon nem lesz nyugalmas, hogy amikor majd küzdeni kell, ne féljünk, mint valami szokatlan dologtól.

26. *Az Úr ellen és az ő Felkentje ellen.* Ezzel a szóval arra tanít a Lélek, hogy mindazok, akik vonakodnak Krisztusnak meghódolni, Isten ellen kezdenek háborút. Ők maguk sokszor nem gondolnak erre, de mégis így van, mivel Isten csak az ő Fia személyében akar uralkodni, és az ő hatalma ellen támadunk, valahányszor fellázadunk Krisztus ellen. Ahogy az Úr maga mondja Jánosnál: Aki nem tiszteli a Fiút, az nem tiszteli az Atyát sem.¹⁶ Ezért ha ezerszer is megvallják a képmutatók, hogy eszükben sincs Istennel hadakozni, majd megtudják, hogy Isten nyilvánvaló ellenségük lesz, ha Krisztust az evangéliumával nem fogadják el. E tanításnak kettős haszna van. Ugyanis minden testi félelemmel szemben megerősít minket, mert nem kell félni, hogy Istennél fejlebbvalók, akik az evangéliumot támadják. Másfelől óvakodnunk kell, nehogy a kegyes tanítás megvetése által Istennel szemben büszkélkedjünk, vesztünket okozva.

27. *Ebben a városban.* Azt mondják, hogy ezt a jövendölést beigazolta az eredmény, hogy annál biztosabban higgyenek benne. Értelme ez: Uram, amit te megígértél, annak igazságát valósággal tapasztaltuk. Továbbá visszaemlékeznek arra, ami körülbelül négy évvel azelőtt történt. Így kell a megjövendölt dolgok eredményét hitünk megerősítésére használni. De mivel úgy tűnhetett, hogy akkor egészen más-képpen végződött a dolog, mint ahogyan a zsoltár hirdeti, mikor az ellenség nem hiába lármázott, és támadásai nem voltak sikertelenek, miután Krisztust megölték, és erőszakoskodásuk később félelmetes módon dühöngött, ezt a botrányt a hívők azzal hártják el, hogy az ellenség semmivel sem volt képes többre, mint amit Isten elhatározott. Tehát az istentelenek azt hitték, hogy Krisztus a halállal megsemmisült, és már öntelt diadalénekeket is zengtek, de az istenfélők tudják, hogy hiába háborogtak. Egyébként felmerül a kérdés, hogy miért nevezi meg a pogányokat és Izráel népét, amikor az egy test. Úgy gondolom, hogy itt különféle vidékeket nevez meg, ahonnan az ünnepre a zsidók összejöttek, mintha azt mondaná, hogy a különböző helyekről származó zsidók mintegy összesereglettek, megtámadták Krisztus országát, de dühöngésük nem járt eredménnyel.

Szent Szolgálat. A szó a görögben ugyanaz, amit az előbb is szolgának fordítottam, amikor Dávidról volt szó, mert a görög *uete* szó szolgát is, fiút is jelent, Dávidot azért nevezik így, mert akkor is, amikor a né-

pen uralkodott, és prófétai hivatásában is Isten szolgája volt. Krisztus személyében azonban jobb a fiú elnevezés, ha ugyan valakinek nem tetszik jobban az, hogy Lukács a kettős jelentésű szóval Dávidnak Krisztussal való hasonlóságára akart utalni. Különösen hangsúlyozva van, hogy Isten az ő Fiát felkente, hogy ráillő legyen, ami a zsoltárban áll. A felkenés által Isten őt királlyá szentelte. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, milyen volt a felkenés módja. Tudjuk ugyanis, hogy nem látható olajjal, hanem Szentlélekkel történt a felkenés.

28. *Hogy végrehajtsák.* Hogy miért mondják ezt, már kifejtettem: hogy tudniillik az az összeesküvés nem döntötte meg Krisztus országát, sőt az valósággal felvirágzott. Kitűnő tanítást foglal ez magában: Isten az ő titokzatos akarata által úgy kormányoz mindent, hogy még az istentelenek is azt hajtják végre, amit ő elhatároz. Nem mintha azok önként nyújtanák neki a kezüket a szolgálatra, hanem hogy az ő terveiket és próbálkozásait visszajára fordítja úgy, hogy különválasztva az egyik oldalon a méltányosság és a tökéletes igazságosság, a másikon a bűn és az igazságtalanság jelenik meg. Erről részletesebben beszéltünk a második részben.¹⁷ Mellesleg ebből tanuljuk meg, hogy úgy kell tekintenünk Isten gondviselésére, hogy tudjuk: az a legfőbb és egyetlen mozzgója mindennek, ami a világban történik; zabolájával az ördögöt és minden istentelent féken tart, nehogy nekünk ártsanak; és amikor a leginkább támadnak, akkor sem engedi őket szabadon, hogy azt tegyék, amit akarnak, hanem csak valamenynyire megeresztli a féket, amennyire az a mi gyakorlatoztatásunkhoz szükséges. Akik elismerik Isten előre tudását, de nem vallják, hogy mindent az ő akarata visz véghez, azokat könnyen meggyőzhetjük ezekkel a szavakkal: Minden úgy történik, ahogy Isten eleve elvégezte. Sőt Lukács nem elégedett meg a „szándék” szóval, hanem a kezet is kimondta, még ha nem is találóan, de hogy világosabban megmutassa, hogy Isten nemcsak a szándékával irányítja a dolgok kimenetelét, hanem az erejével és a kezével is alakítja.

29. *Most pedig, Urunk.* Helyesen terjesztik ki magukra, amit Krisztusról mondtak, mivel nem akar az evangéliumtól különválni, sőt akármilyen kellemetlenség éri a tagjait, azt a saját személyére viszi át. Azt kerik ugyanis, hogy az Úr fékezze meg az ellenség dühösségét, de nem azért, hogy nyugodtan és baj nélkül éljenek, hanem az evangélium terjedése érdekében. Mert nem lett volna kívánatos számukra az az élet, amelyet elhívás nélkül tétlenségben töltöttek volna. Ugyanis hozzáteszik: Urunk, add meg, szolgálóidnak, hogy teljes bátorsággal

¹⁶ Jn 5,23

¹⁷ Az ApCsel 2,23-nal

hirdessék igédet. Egyébként meg kell jegyezni azt a kérést, hogy az Úr tekintsen arra, amivel őket fenyegetik. Ugyanis mivel az ő különös munkája a kevélyeknek ellenállni¹⁸ és a dölyfösségüket megtörni, nem kétséges, hogy minél fennhéjázóbban büszkélkednek, annál inkább kihívják maguk ellen Isten haragját, és hogy maga az Isten ezen a nagy méltatlanságon megbotránkozva segítséget akar nyújtani. Így Ezékiás, hogy válságos helyzetében segítséget kapjon, elébe viszi Szanhérib dölyfösségét és adáz fenyegetéseit.¹⁹ Ezért az ellenség kegyetlensége és a gyalázkodások inkább könyörgésre ösztönözzenek minket, mintsem hogy meggyengítsék lekünket, hogy kötelességünk útján ne haladjunk tovább.

Add meg szolgálódnak. Amikor egy csoda ennyire felizgatta az ellenséget, hogyan kívánják a szent emberek, hogy mindennap újabbak történjenek? Ebből láthatjuk tehát, amit már említettem, hogy előttük olyan nagy Isten dicsősége, hogy azzal szemben minden háttérbe szorul. Egyre néznek csak, hogy Isten ereje csodákban megmutatkozzék, ami az istenfélőknek mindig kívánatos, még ha az ellenfeleik rájuk törnek is, és az egész pokol dührohamot kap is. Ugyanezt kell gondolni a beszédben való bizakodásról is. Tudták, hogy az istentelenek semmit sem tudnak olyan nehezen viselni, mint az evangélium szabad terjedését. Mivel azonban tudták, hogy az élet tanítása az, aminek a hirdetését Isten akarja, akármi történjék, annak a hirdetését, mivel az Istennek kedves, minden másnak kétségkívül elébe helyezik. Egyébként tanuljuk meg, hogy Isten jótéteményeit csak akkor ismerjük fel helyesen, ahogy kell, ha az ilyen alkalom könyörgésre készítet minket, hogy véghezvigye, amit elkezdett. Az apostolok a hősi bátorság példáját mutatták. Most viszont azért imádkoznak, hogy bizodalmat nyerjenek. Így kéri Pál a híveket, hogy imádkozzanak érte, hogy adassék neki az ige, ha szóra nyitja a száját,²⁰ hogy szava mindenütt felhangozzék. Ezért minél jobban érezzük, hogy az Úr megsegített minket, annál inkább tanuljunk meg további előrehaladást kérni, és különösen, mivel az evangélium szabad megvallása az Úr különös ajándéka, folytonosan kérni kell őt, hogy abban tartson meg minket.

31. *Amint könyörögtek.* Most már azt meséli el Lukács, hogy Isten nemcsak meghallgatta ezt a könyörgést, hanem ennek bizonyágául látható jel is adatott az égből. A hely megrendülése ugyanis önmagá-

¹⁸ Jak 4,6; vö. 1Pt 5,5.

¹⁹ Ézs 37,14–17.

²⁰ Ef 6,19.

ban semmit sem ért volna, de azt a célt szolgálta, hogy a hívők tudják: Isten velük van. Végül is nem más, mint Isten jelenlétének jelképes kifejezése. Azután következik az eredmény, hogy megteltek mindnyájan Szentlélekkel, és nagyobb bizakodással ajándékoztattak meg. E második részt kell jobban hangsúlyozni. Ugyanis hogy akkor a hely megrendülésével az erejét bizonyította Isten, az ritka és rendkívüli volt. Ami pedig az eredményből kitűnt, hogy a tanítványok megkapták, amit kértek, ez az imádkozás állandó haszna, amit élénk is példaként állít Lukács.

32. *A hívők egész gyülekezete pedig szívében és lelkében egy volt. Senki sem mondott vagyonából bármit is a magáénak, hanem mindenük közös volt.* 33. *Az apostolok pedig nagy erővel tettek bizonyágot az Úr Jézus feltámadásáról, és nagy kegyelem volt mindnyájukon.* 34. *Nem volt közöttük egyetlen szűkölködő sem, mert akiknek földjük vagy házuk volt, eladták azokat, az eladott javak árát pedig elhozták,* 35. *és letették az apostolok lába elé, azután szétosztották mindenkinek úgy, ahogyan szüksége volt rá.* 36. *József például, akinek az apostolok a Barnabás melléknevet adták, ami azt jelenti: Vigasztalás fia, egy ciprusi származású lévita,* 37. *mivel földje volt, szintén eladta, elhozta a pénzt, és letette az apostolok lába elé.*

32. *A hívők egész gyülekezete.* Itt három dolgot dicsér Lukács: hogy a hívők szívükben és lelkükben egyek voltak; hogy mindenük közös volt, és hogy az apostolok nagy erővel tettek bizonyágot Krisztus feltámadásáról. Azt mondja, hogy a gyülekezet szíve egy volt, mivel ez sokkal nagyobb jelentőségű, mintha néhány embernek közös akarata van. Korábban pedig azt mondta, hogy az egyház tagjainak száma ötezerre növekedett.²¹ Azt mondja tehát, hogy ilyen nagy sokaságban egyetértés uralkodott, ami elég nehéz. Valóban, ahol a hit uralkodik, az a lelkeket úgy összekovácsolja, hogy mindenki ugyanazt akarja vagy nem akarja. A viszálykodások ugyanis abból adódnak, hogy nem Krisztusnak ugyanaz a Lelke irányít minket. A „szív” és a „lélek” szavak, mint ismeretes, az akaratot jelentik. Minthogy pedig a gonoszok sokszor a rosszra szövetkeznek, ezért volt szent és dicséretes az az egyetértés, mivel hívők között állt fenn.

Senki sem mondott vagyonából bármit is a magáénak. Ez a második rész: hogy a szeretetet külső szolgálatok által gyakorolták. Hogy milyen volt a javak közössége, azt mindjárt látni fogjuk. Érdemes

²¹ ApCsel 4,4

ebben az összefüggésben megjegyezni, hogy most Lukácsnál elől jár a lelkek belső egysége, mint gyökér, és azután következik a gyümölcs. Valóban nálunk is az legyen a rend, hogy őszinte szívvel kölcsönösen szeressük egymást, azután hogy szeretetünk külső hatásokban nyilatkozzék meg. Mert a külső jótétemények, ha nem szívből jönnek, semmit sem érnek Isten előtt. És hiába dicsekszünk az igazi jóindulattal, ha annak bizonyosága külső szolgálatokban nem jelenik meg. Lukács arra is rámutat, hogy nem azért értettek egyet, mert abból hasznuk származott, hiszen a gazdagok azáltal, hogy önként odaadták a magukét, a legkevésbé sem törekedtek haszonra.

33. *Nagy erővel.* Ez a harmadik rész a tanításra vonatkozik. Azt mondja ugyanis Lukács, hogy az apostolokban nem csökkent a buzgóság heve az evangélium hirdetésére, sőt inkább új erőre kapott. Hogy csak Krisztus feltámadását említi meg, az szünekdokhé:²² ugyanis ez a rész áll az egész evangélium helyett. De azért csak a feltámadást említi Lukács, mert az az egész evangéliumnak mintegy beteljesülése, továbbá, mert a szaduceusok, akik akkor hatalmon voltak, nem sokkal azelőtt emiatt folytattak heves vitákat, és ezt túrték a legnehezebben.

És nagy kegyelem. Azt érzékelteti, hogy nagyban hozzájárult a tanítás terjedéséhez, hogy jóindulatúan megsegítették a szegényeket, és ezáltal mások előtt is kedvesek lettek. Azt mondja ugyanis, hogy szeretetre méltóak voltak, mert adakoztak. Ennélfogva ezekkel a szavakkal: „Nem volt közöttük egyetlen szűkölködő sem”, az indoklás nyer kifejezést. Ámbár kétségtelen, hogy a becsületesség is, valamint a mértékletesség, a szerénység, a türelem és más erények sokak lelkét a jóindulatra indították. Azután részletesebben kifejti, amit már érintett, hogy milyen volt az a vagyonszűkölködés: hogy tudniillik a gazdagok eladták földjeiket és házaikat, hogy a szegények ínségén segítsenek.

34. *Mert akiknek volt.* Jóllehet a kifejezés általános jellegű, mégsem mond többet, mintha határozatlan lenne. És persze valószínű, hogy sokan voltak, akik hozzá sem nyúltak a vagyonukhoz, amint a szövegösszefüggésből is ki lehet venni. Ugyanis nem sokkal később, amikor majd Józsefről beszél, nem kétséges, hogy emlékezetes példát akar állítani mások elé. Tehát arról, amit sokszor és sokan tettek, azt mondja, hogy mindenki azt csinálta, és ez nem ellenkezik az Írás általános gyakorlatával. Továbbá nem úgy érti, hogy a hívők mindent eladtak, amijük csak volt, hanem amennyit

a szükség megkövetelt. A kiemelés kedvéért mondja azt, hogy a gazdagok nemcsak földjeik éves jövedelméből segítettek a testvérek szükségén, hanem annyira bőkezűek voltak, hogy még a földjüket sem kímélték. Akkor is tudtak segíteni, ha nem váltak meg mindenüktől, hanem csak jövedelmük valamely részétől fosztották meg magukat. Erre viszont Lukács szavaiból lehet következtetni. Ugyanis azt a célt jelöli meg, hogy senki se szenvedjen szűkséget. Egyúttal azt is elmondja, hogy okosak voltak, mivel úgy osztották el a javakat, hogy mindenkinek úgy jusson, ahogyan szüksége volt rá. Tehát nem egyenlően osztották szét a javakat, hanem mértékkel adtak, hogy senki se szenvedjen túlságosan nagy szűkséget. És éppen ezért dicséri Józsefet, hogy eladta a földjét, mert csak az volt neki. Mert így mindenki mást felülmúlt. Ebből kitűnik, hogy mit jelent az, hogy senki sem tartott semmit a magáénak, hanem mindenük közös volt. Mert senki sem tekintette a magáét olyan vagyonnak, amelyet egyedül ő élvezett a többieket figyelmen kívül hagyva, hanem amennyire szükséges volt, készek voltak azt közcélra fordítani. De kőből van a szívünk, ha ennek a történetnek a tanulsága nincs ránk hatással. Akkor a hívők a magukéból bőségesen adakoztak; mi ma nem elégszünk meg azzal, hogy rosszindulatúan megtartjuk magunknak, ami a kezünkben van, hanem kegyetlenül elraboljuk a másét. Ők becsületesen és jóakarattal odaadták, amijük volt; mi meg ezer módját gondoljuk ki annak, hogyan ragadjunk magunkhoz mindent álnokul. Ők letették azt az apostolok lába elé, mi pedig nem irtózkodunk szentségtörő vakmerőséggel elrabolni, ami Istennek volt felajánlva. Régen eladták a birtokaikat; most a kielégíthetetlen nyereszkeskedési vágy uralkodik. Akkor azt, ami az egyes emberek sajátja volt, a szeretet megosztotta a szűkölködőkkel; most egyeseknek akkora az embertelensége, hogy a szegényektől azt is irigylik, hogy a földön együtt laknak, hogy közösen használják a vizet, a levegőt és az eget. Ezért szégyenünkre és gyalázatunkra van, ami itt meg van írva. Ámbár ebben jórészt maguk a szegények is hibásak, mert a javaknak ilyen közössége csak ott lehetséges, ahol kegyes egyetértés van, s egy szív és egy lélek uralkodik, de sokakban akkora dőlyfősség, hálátlanság, tétlenség, rablási szándék, álnokság van, hogy ez nemesak kioltja az áldozatkészség buzgóságát, amennyire ez lőlük függ, hanem annak lehetőségét is megakadályozza. És mégis emlékezetünkben kell tartanunk Pál figyelmeztetését, hogy a jó cselekvésében pedig ne fáradjunk el.²³ Egyébként, hogy ezzel az

²² *para prototo* nem. Taj vagy teiz. egész típusú érintkezésen alapuló szokóp.

²³ Gal 6,9

ürüggyel a mi időnkben az anabaptisták és más fanatikus emberek azt kiabálták, hogy a keresztyéneknél a polgári magántulajdon nem megengedhető, ezt az esztelenséget röviden már megcáfoltam a 2. részben.²⁴ Ugyanis Lukács itt nem egyetemes törvényt ír le, amit mindenkinek követni kellene, amikor arról számol be, hogy mit csináltak azok, akikben Isten Lelkének különös ereje nyilvánult meg, és nem is kivétel nélkül mindenkiről beszél, hogy arra lehetne következtetni, hogy csak azokat tekintették volna keresztyéneknek, akik mindenüket eladták.

ÖTÖDIK RÉSZ

1. Egy ember, név szerint Anániás, feleségével, Szafirával együtt eladott egy birtokot, 2. és árából feleségének tudtával félretett magának, egy részét pedig elvitte, és az apostolok lába elé tette. 3. Péter azonban így szólt: „Anániás, miért szállta meg a Sátán a szívedet, hogy hazudj a Szentléleknek, és félretegyél magadnak a föld árából? 4. Ha megmaradt volna, nem neked maradt volna-e meg, és miután eladtad, nem te rendelkezél-e az árával? Mi indította szívedet ilyen cselekedetre? Nem embereknek hazudtál, hanem az Istennek.” 5. Amint meghallotta Anániás ezeket a szavakat, összeesett és meghalt. Erre nagy félelem szállta meg mindazokat, akik ezt hallották. 6. Az ifjak pedig felálltak és betakarták őt, majd kivitték és eltemették.

1. Amit eddig közölt Lukács, az inkább azt mutatta, hogy akik Krisztus neve alatt összegyűltek, inkább angyalok voltak, mint emberek. Az is hihetetlen erény volt, hogy a gazdagok önként megfosztották magukat nemcsak pénzüktől, hanem a földbirtokaiktól is, hogy a szegényeken segítsenek. Most pedig azt mutatja be, hogy a Sátán kieszelt egy cselt, hogy behatoljon abba a szent közösségbe, mégpedig egy kitűnő erény ürügyén. A képmutatás ugyanis csodálatosan hajlékony, így férkőzik be. Ezzel támadja meg a Sátán Isten egyházát, amikor nyílt harccal semmit sem tud elérni. Itt azonban különösen meg kell fontolni a Szentlélek szándékát, ugyanis ezzel a történettel először is azt akarta bizonyítani, hogy milyen kedves Isten előtt a szív tisztasága, és hogy mennyire utálatos előtte az alakoskodás és az aljas képmutatás; továbbá, hogy milyen nagyra becsüli egyházának szent és tiszta fegyelmét. Mert a történet legfontosabb része a büntetés, amellyel Isten Anániást és feleségét sújtja. Ahogy annak súlya akkor mindenkiben félelmet keltett, úgy nekünk is bizonyosságul szolgál arra, hogy Isten nem tudja eltérni az olyan hűtlenséget, amikor feddhetlenséget hazudva – amely nem létezik – vele arcátlan tréfát űzünk. Ugyanis ha minden körülményt mérlegre téve a lényegyet keressük, Anániásban azt a bünt ítéli el Lukács, hogy hazug felajánlásával meg akarta csalni Isten és az egyházat. De ebben a képmutatásban több bun rejlett Isten megvetése, akitől nem fél, mintha az ő gonoszságáról

²⁴ Az ApCsel 2,41 magyarázatánál.

nem tudna; a szentségtörő csalás, mert egy részt elvesz abból, amit mint szent dolgot Istennek felajánlott; az alávaló hiúság és becsvágy, mivel Isten ítéletét lebecsülve az emberek előtt hivalkodik; a hűtlenség, mivel erre a meg nem engedett útra csak úgy léphetett, ha nem bízik Istenben; a kegyes és szent tanítás megrontása. Másrészt maga a képmutatás önmagában nagy bűn volt. Ehhez hozzájárult az elszánt és vakmerő hazugság is. Kitűnő és emlékezetes cselekedet lett volna Anániásé akkor is, ha a földjének csak a felét adta volna oda. Nem csekély erény, ha a gazdag ember igazságosan megosztja a magáét a szegényekkel, de a bűnösök áldozatát utálja az Úr,¹ és semmi sem lehet neki kedves, ha a szív tisztasága hiányzik. Ezért van az, hogy a szegény özvegyasszony két fillérjét többre becsüli Krisztus, mint a mások által felajánlott hatalmas összegeket, amelyeket nagy feleslegeikből adnak.² Ez az oka annak, hogy Isten miért adta olyan szigorú büntetés példáját Anániásban. Most lássuk az egyes részleteket.

2. *Az apostolok lába elé tette.* Mit tesz a nagyravágyás? Anániás szégyelli, hogy nem őt tartják az egyik legjobbnak. Noha pénzsóvár, mégis, hogy hírnevet szerezzen az emberek között, javainak egy részétől megválnak. Közben nem gondolja meg, hogy Isten színe előtt hazudik és csal, és hogy Isten meg fogja bosszulni ezt a hazugságot. Így lehet az, hogy az apostolok lábát jobban tiszteli, mint Isten szemét. Annál inkább ügyelnünk kell arra, hogy amikor helyesen cselekszünk, ne várjuk, hogy tapsoljanak nekünk. Nem hiába figyelmeztet Krisztus, hogy amikor adományt adunk, ne tudja a bal kezünk, hogy mit tesz a jobb.³

3. *Péter azonban így szólt.* Honnan volt tudomása Péternek Anániás csalásáról? Kétségkívül a Lélek kinyilatkoztatásából. Lukács tehát azt mondja, hogy az apostolok valami módon Isten személyét képviselték és az ő munkáját végezték. Hogyha Isten Lelke egy halandó ember száján át ilyen határozottan elítéli a képmutatót, aki látszólag erényekben tündökölt, hogyan fogják magának Istennek a hangját a kürt szavával együtt kibírni a gonoszok, amikor majd az ő ítélőszéke elé kerülnek? Továbbá Péter a kérdésével a bűn szörnyűségére mutat rá, amikor azt mondja, hogy Anániás szívét a Sátán szállta meg. Mert nincs senki, akinek a szívét ne gyötörné a Sátán ösztönzése. Sok kísértés leselkedik az egyes emberekre is, és behatol a lelkükbe, de amikor a Sátán a szívet keríti hatalmába, az egész emberen ő uralkodik,

¹ Péld 15,8.

² Mk 12,42-43; Lk 21,2-3.

³ Mt 6,3.

mintegy kiűzve belőle Istent. A gonosz embernek az az ismertetőjele, hogy úgy átadja magát a Sátánnak, hogy Isten Lelke számára nincs hely benne. Ami ezután a hazugságról következik, annak kétféle értelme lehet: vagy hamis felfogása volt a Lélekről, vagy hazudott a Lélekkel szemben. És kétségtelenül, szó szerinti fordításban: megcsalni a Lelket. De minthogy a görög ψεύδεσθαι ige kettős accusativusszal áll, ez jobban is illik a szövegkörnyezethez, én is inkább afelé hajlom, hogy Péter azért feddi Anániást, mert a Szentlelket hűtlenül kijátszotta. Ezt egy kicsit később megerősíti, amikor Anániás szemére hányja, hogy nem az embereknek, hanem Istennek hazudott. Annál inkább vigyázni kell, hogy ne uralkodjék bennünk a képmutatás, amelynek sajátja az a gonoszság, hogy meg akarja csalni Istent, és, ahogy a közmondás tartja, a hollóra szegezni a tekintetét. Ez gyalázatos gúnyolódás nélkül nem lehetséges. Ezért joggal mondja Péter, hogy ahol ez megtörténik, a szívet a Sátán kerítette hatalmába. Mert ki merné így megsérteni Istent, hacsak nem az, akinek elment a józan esze. Ezért Péter úgy kérdez, mint valami borzadályról, mert iszonyú az ilyen vakság.

4. *Ha megmaradt volna.* A bűnt még növeli, hogy nem kényszer hatására követte el azt. Mert ha az sem lenne eléggé jogos mentség, hogy külső ok indította arra, mennyivel rosszabb, hogy önként rohan a bűnbe, és mintegy maga fáradozik azon, hogy kihívja maga ellen Isten bosszúját? Egyébként ebből látjuk, hogy törvény senkit sem kényszerített arra, hogy a sajátját elidegenítse. Péter ugyanis azt mondja, hogy Anániásnak szabadságában állott megtartani akár a földjét, akár az érte kapott pénzt, mivel a második tagmondatban az eladott földön annak árát érti. Tehát ha a sajátját megtartotta volna, akkor is ugyanúgy hívőnek tartották volna. Ebből világos, hogy tisztára bolondok azok, akik azt mondják, hogy a hívők semmiféle saját vagyonnal nem rendelkezhetnek.

Nem embereknek hazudtál. Noha másképpen fűzi egymáshoz a szavakat, mégsem kétlem, hogy az előbbi gondolatot erősíti meg. Ugyanis a képmutatók annyi mindennel takaróznak, hogy úgy gondolják, semmi dolguk Istennel. Péter azért beszél ilyen határozottan, mert Anániás az egyházat ámította, pedig meg kellett volna gondolnia, hogy ahol ketten vagy hárman összegyűlnek Krisztus nevében: ott van közöttük,¹ és abban a gyülekezetben úgy kell viselkedni, mintha Isten a saját szemével látná. Ugyanis, mivel az egyházban Isten akar uralkodni, ha iránta valami tisztelettel vagyunk, vallásos érzülettel

¹ Mt 18,20

kell tisztelnünk azt a hatalmat, amelyet szóval gyakorol. Az apostolok emberek voltak, de nem magánemberek, mivel Isten a saját munkáját bízta rájuk. Ezenkívül meg kell jegyezni, hogy azt mondja: aki a Szentléleknek hazudik, az Istennek hazudik. Ez a kifejezőmód világosan bizonyítja, hogy a Szentlélek: Isten. Ugyanígy mondja Pál is: „ti Isten temploma vagytok, és az Isten Lelke bennetek lakik”, az első Korinthusi levél harmadik részében.⁵

5. *Amint meghallotta Anániás ezeket.* Anániás halála tényleges bizonyossága az ige hatásának, amit nagyszerűen magasztal Pál, hogy azoknak, akik elvesznek, „halál illata halálra” (második Korinthusi levél).⁶ A Lélek lelki haláláról beszél, de Anániás testében látható volt a jelképe annak a büntetésnek, amelyet emberi szem nem képes meglátni. Nem kard, nem erőszak, nem kéz által halt meg, hanem tisztán a szót meghallván esett össze holtan. Amikor ezt halljuk, retentsen meg minket az evangélium fenyegetése, és idejében alázzon meg, nehogy mi is hasonló hatásnak legyünk kitéve. Mert az, amit Krisztusról hirdet a próféta: „ajka leheletével megöli a bűnöst”,⁷ nemcsak a hitetlenekre, hanem az egyes tagokra is vonatkozik, ugyanis akik az ő beszédében felkínált üdvösséget visszautasítják, azok számára halálosnak kell lenni annak, ami természeténél fogva üdvösségre szolgál. Ha valaki előtt képtelenségnek tűnik, hogy az apostol testi büntetést alkalmazott, először azt válaszolom, hogy ez rendkívüli volt, azután, hogy ez egyike volt a Lélek ajándékainak, ahogy az az első Korinthusi levél 12. részéből kitűnik.⁸ Ezért később látni fogjuk, hogy Pál vak-sággal sújtotta Elimást, a varázslót.⁹ Péter tehát semmi olyat nem tett, ami a hatáskörétől idegen lett volna, amikor a Szentlélek által neki adott fegyvert a maga idejében használta. Hogy pedig egyesek túlságosan kegyetlennek tartják a büntetést, az onnan van, hogy Anániás bűnét nem Isten mérlegén mérik, hanem a magukén, és könnyű hibának tekintik azt a nagyon súlyos bűnt, amelyről kimutattuk, hogy még sok más gonoszsgot rejt magában. Mások ezt mesének tartják, mivel nap mint nap látják, hogy sok képmutató büntetlen marad, akik Istent éppúgy kijátsszák, mint Anániás; sőt, noha maguk is durván megvetik Istent, mégsem nyerik el méltó büntetésüket az istentelenségükért. Minthogy azonban Isten kezdetben látható kegyelmi ajándékokkal árasztotta el az ő egyházát, hogy biztosan tudjuk: Lelkének

⁵ 1Kor 3,16.

⁶ 2Kor 2,16.

⁷ Ézs 11,4.

⁸ 1Kor 12,10-11

⁹ ApCsel 13,8-11

titkos ereje által mellettünk akar lenni, sőt külső jelekkel is nyíltan megmutatta ezt, amit mi a hit tapasztalása által belsőleg érzünk, így annak a két embernek a látható büntetése által bebizonyította, hogy milyen szörnyű ítélet vár minden képmutatóra, aki őt és az egyházat kigúnyolja.

Erre nagy félelem szállta meg. Az Úrnak az volt a szándéka, hogy egy embernek a megbüntetésével a többiekben félelmet keltsen, hogy valóságos félelemmel visszatartsák magukat minden álnokságtól. És amit Lukács közöl, hogy féltek, az ránk is vonatkozik. Mert Isten akkor örök időkre érvényes bizonyosságot akart adni, hogy mindenki tanuljon meg őszintének lenni hozzá. Emellett e bűnös ember büntetésének az istenfélők bátorítását kellett szolgálnia, hogy a jövőben szívesebben ajánlják fel vagyonukat Istennek és a szegényeknek, mivel megérthették, milyen becsesek Isten előtt az adományok, amelyeknek a megcsúfolása olyan súlyos büntetést vont maga után.

7. *Mintegy három óra múlva a felesége is bement, mit sem tudva a történetéről.* 8. *Péter megkérdezte tőle: „Mondd meg nekem, ennyiért adtátok-e el a földet?” Ő így felelt: „Úgy van, ennyiért.”* 9. *Péter erre így szólt hozzá: „Miért egyeztetek meg abban, hogy megkísértitek az Úr Lelkét? Íme, azok, akik a férjedet eltemették, az ajtó előtt állnak, és kivisznek téged.”* 10. *Az asszony pedig azonnal összeesett a lába előtt, és meghalt. Amikor bejöttek az ifjak, halva találták, kivitték őt is, és eltemették a férje mellé.* 11. *Erre nagy félelem szállta meg az egész gyülekezetet és mindazokat, akik hallották ezeket.*

7. Szafira büntetésében, amelyet Isten rá mért, nincs semmi új, hanem csak nem az, hogy még jobban megerősítette a példát. Isten határozott gondviseléséből történt, hogy a gyülekezet külön-külön lássa mindkettőjük hitetlen lelkét és makacs gonoszsgát. Mivel mindkető ugyanaz az eset volt, együtt is meg lehetett volna mutatni, de az egyház építése szempontjából alkalmasabb és hasznosabb volt, hogy mind a kettő világosabban kimutassa a maga istentelenségét. Szafira hazugságának nem az volt az oka, ami gyakran lenni szokott, hogy a férjére lett volna tekintettel, és így a bűnt a szegénynek lehetne tulajdonítani, hanem magától, nem másnak az ösztönzésére cselekedett, és a férjénél egy cseppet sem tűnik jobbnak. Ugyanígy megvan benne a hazugság bűne, amikor Péter kérdéséből látja, hogy a csalást leplezték.

8. *Mondd meg nekem.* Látjuk, hogy Isten nem hirtelen büntet, hanem előbb igazságos vizsgálatot tart, hogy csak a megátalkodott em

bereket büntesse meg, és azokat, akik a megbocsátás útját elvágják maguktól. Minthogy Szafira úgy tudta, hogy a dolog titokban van, Péternek ettől a kérdésétől úgy meg kellett volna döbбennie, mintha Isten ítélőszéke elé szólították volna. Kap időt arra, hogy magába szálljon, sőt ez mintegy szelíd felhívás a bűnbánatra. Ő maga pedig, ahogy semmivel sem törődve folytatja, gyógyíthatatlannak mutatja magát, mivel Isten iránt semmi félelmet nem érez. Ez arra tanít, hogy buzgón kell fáradoznunk azon, hogy a bűnösök visszatérjenek az egyenes útra. Ilyen mértéket tart Isten Lelke. Ahol azonban a bűn makacssággal és Isten makacs megvetésével párosul, ott már elérkezett a büntetés ideje. Tehát nagyon elbizakodottak azok, akiknek nem tetszik Isten mértéktelen szigorúsága. Inkább azon kell gondolkodnunk, hogyan fogunk majd odaállni az ő ítélőszéke elé. Az ő szent lényének súlyos megvetése, ha azt akarjuk, hogy a vele szemben elkövetett csalás büntetlen maradjon. Ezenkívül mindazok a körülmények, amelyeket az előbb összegeztem, fényesen bizonyítják, hogy Anániás és Szafira nem egy halálra volt méltó, mert először is a képmutatás önmagában is fölöttébb gyűlöletes Isten előtt; aztán, hogy elhatározzák, hogy Istent megcsalják, ez Isten legnagyobb mértékű megvetéséből ered. Hogy Krisztust nem úgy tisztelik, mint az övéi gyülekezetében az elsőt, ez arcátlansággal párosuló istentelenség, mivel a szegényt és a gyalázatot csak az emberek előtt kerülük, akik előtt dicsekedni akarnak, és mit sem számít nekik, hogy nyilvánvaló bűnüket Isten előtt letagadják. Hogy vétküket makacsul tagadják, az mindennek a megkoronázása. Már mondtam, hogy miért nem kell képtelenségnek tartani azt, hogy számtalan képmutató nap mint nap megcsalja Istent és az egyházat, és mégsem lakolnak halállal. Minthogy Isten a világnak egyedüli bírója, az ő dolga az egyes embereket saját belátása szerint büntetni, amikor és ahogyan jónak látja. Ezért nem szabad az ő számára megszabni a büntetések módját. A két ember testi büntetésében viszont, mint valami tükörben, megmutatkozott előttünk a lelki megítélés szigorúsága, ami eddig rejtve volt előttünk. Mert ha meggondoljuk, mit jelent örökös tűzbe vettetni, nem fogjuk a legnagyobb rossznak tartani, hogy valaki az emberek szeme láttára hal meg. Lásd az első Korinthusi levél tizedik részét.¹⁰

9. *Megkísértitek az Ur Lelkét.* Más kifejezéssel ugyanazt mondja, mint az előbb, tudniillik hogy Istent tiszteletlenül és megvetőleg kijátszották. Azt mondja azonban, hogy megkísértették a Lelket, mivel

¹⁰ 1Kor 10, 5–11

a csalásukat nyugodtan eltervezték, mintha Isten Lelke nem volna a szívek vizsgálója. Felette nagy meggondolatlanság volt, amikor egyik a másikat beavatta a bűnébe, mintha Isten kizárásával egymás között megegyeztek volna. Mert az Írás azt mondja, hogy Isten megkísértése az, ha valaki tőle a hatalmát elveszi vagy az ő mindentudását tagadja. Továbbá a Lelket említi, aki az apostolok által irányítja az egyházat. Ugyanis amikor Krisztus azt mondja: amikor a Lélek eljön, leleplezi a világ előtt, hogy mi a bűn,¹¹ ezzel a megítélésnek azt a módját jelöli meg, amelyet az egyház szolgálata által gyakorol.

11. *Félelem szállta meg.* Újból megismétli, hogy egy embernek a büntetése mindenki számára bizonyosság volt, de itt nyomatékosan két félelemről beszél. Azt mondja, hogy az egyház félt, mivel a hívők sohasem félnek olyan tökéletesen Istentől, hogy az ő ítélete által figyelmeztetve ne folytatnák tovább, amit addig csináltak. Ennélfogva valahányszor azt olvassuk, hogy régen mennyi büntetéssel sújtották az istentelenekeket, és nap mint nap látjuk, hogyan büntetik őket, Isten mindannyiszor visszatart minket a bűn csábításától és a féltelenségtől. Időnként így is fékezni kell a testet, mivel egy fék aligha volna számára elegendő. Más volt a félelem az idegenekben, mert nem vezette el őket Isten igazi imádásához, de mégis arra kényszerítette őket, hogy adják meg Istennek a dicsőséget.

12. *Az apostolok által sok jel és csoda történt a nép között. Mindnyájan a Salamon csarnokában tartózkodtak egy akarattal, 13. de mások közül senki sem mert hozzájuk csatlakozni. A nép azonban magasztalta őket. 14. Az Úrban hívők száma egyre növekedett, férfiak és nők tömegével. 15. A betegeteket is kivitték az utcákra, ágyakra és fekvőhelyekre tették le őket, hogy ha arra jár Péter, legalább az árnyéka vetődjék rá valamelyikükre. 16. Összejött a Jeruzsálem körüli városok népe is, hoztak betegeket és tisztátalan lelkektől gyötörtöket, s ezek mind meggyógyultak.*

12. Visszatér a különböző csodákhoz, amelyek hozzátartoznak az evangéliumhoz: tudniillik azok által nemcsak a hatalmát mutatja meg Krisztus, hanem a jóságát is, hogy kegyelmének édességével magához csalogassa az embereket. Ugyanis azért jött el, hogy a világot megmentse, és nem azért, hogy elítélje.¹² Azok a testi jótétemények, hogy a betegek meggyógyulnak, mások pedig megszabadulnak a rossz szellemektől, ezek Krisztus lelki kegyelmét jelképezik; ennélfogva, hogy

¹¹ Jn 16,8

¹² Jn 3,17; 12,47

úgy mondjam, az ő valódi hivatalához tartoznak. Az a félelmetes jel, amely Anániásban és Szafirában feltűnt, szinte mellékes volt. Lukács azt mondja, hogy a csodák növelték az egyházat, mert segítették a hitet, ahogy mondtuk, egyeseket előkészítve, másokat megerősítve. Ez megint csak azt bizonyítja, amire máshol rámutattam, hogy a csodákat sohasem szabad elválasztani az Igétől. A jelek sokaságát azzal mutatja meg Lukács, hogy a betegeket mindenütt kivitték az utcára, hogy visszanyerjék egészségüket. Mert Isten így akarta megvilágítani az ő Fiának evangéliumát, külörösen kezdetben, hogy a zsidók előtt bizonyítva legyen: itt van a mindenségnek az a megújulása, amelyről annyiszor szólt az ígélet, és amelyben mindenki reménykedett. Elég ismert, hogy az ágyak hordozható ágyak voltak, amelyeken a régi-ek délidőben pihenni szoktak. Mivel ezeket könnyebb volt kivinni, a betegeket ezekre helyezték.

Mindnyájan egy akarattal. Azt mondja, hogy bizonyos órákban össze szoktak gyűlni nemcsak az imádság és a tanítás végett, hanem hogy másokat megnyerjenek az Úrnak, ahogy alkalom adódott. Ugyanis mindenki a saját otthonában élt, de összejöveteleiket ott tartották, amennyiben semmiféle egyházi szervezet nem képes másképpen fennállni. Ugyanis, ha mindenki csak a maga tanítója akarna lenni, és külön akarna imádkozni, és nem lennének összejövetelek, bármilyen kitűnően legyen is megszervezve az egyház, szükségképpen összeomlana, és később megsemmisülne. Azt mondja, hogy „egy akarattal” voltak, hogy tudjuk: mindannyian önként betartották azt a rendet, és nem volt olyan, aki kivonta volna magát a közös összejövetelekből, és otthon a saját falai között tartózkodott volna. Ebben nemcsak a szerénységre mutattak példát, hanem az állhatatosságra is. Ez nem volt veszélytelen, mivel a hely nagyon látogatott volt. Annál dicséretre méltóbb volt, hogy mindannyian egyetértésben vállalták a veszélyt.

13. *De mások közül senki sem.* Ez volt a csodák másik eredménye, hogy a hitetlenek Isten oly nagy hatalma által meggyőzve nem merik megvetni az apostolokat, sőt inkább kénytelenek az egyházat tisztelni. Az azonban képtelenségnek tűnhet, hogy a csodáktól megrémülve menekülnek Isten és az ő népe elől. Azt válaszolom, hogy a saját bűnük akadályozta meg őket abban, hogy csatlakozzanak. Mert kétségtelen, hogy Isten a csodákkal magához hív minket. Tehát akik odáig sem jutnak el, hogy Isten kegyelmét, amely rájuk ragyog, áhítatosan csókkal illessék, azokat a rossz lelkiismeret akadályozza ebben. Mégis van valami eredménye annak, hogy Isten némi félelmet kelt bennük, bár ezt nem annyira a csodáknak tulajdonítja Lukács, hanem inkább általában mindenre gondol, ami az

egyház méltóságát növelhette. Ugyanis minden úgy volt elrendezve, hogy ott valami isteni méltóság ragyogott fel, hiszen legalább annyira különböztek másoktól, mint az angyalok az emberektől. Mert a szent tanításban és a kegyesség tiszta gyakorlásában van valami titokzatos méltóság (σεμνότης), ami a gonoszokat akarataik ellenére is lebilincseli. De hogy az milyen, azt ma nem tudjuk, sőt a bűnös élet istentelen szabadosságával magunkat az evangéliummal együtt megvetendőkké tesszük. Anániásnak és feleségének a büntetése azonban az istentelenek megfélemlítésével nagyban hozzájárult ahhoz, hogy meggondolatlanul ne törjenek be azok gyülekezetébe, ahol Isten olyan szigorú bírónak mutatkozott. Mégis meg kell jegyezni, hogy itt átlagos emberekre gondol, akik nem a legrosszabbak közül valók. Ugyanis akkor nagyon sokan voltak Jeruzsálemben, akik semmiféle tiszteletet nem mutattak sem a jelek, sem az istenfélők angyali szentsége iránt. Lukács tehát mértékletes emberekről beszél, akikben megvolt Isten félelmének valami csírája. Ma is látunk ilyeneket, akiket a világ hiúsága visszatart attól, hogy Krisztus jármát magukra vegyék, és olyan a gondolkodásuk, hogy megvetik a mi tanításunkat, mert abban valami istenit éreznek. Ugyanakkor mégis világos, milyen halálos kötelekkel tart fogva a Sátán mindenkit, akiben nincs jelen Krisztus Lelke, hogy nemcsak fél gondoskodni magáról, hanem szándékosan kerüli az üdvösségére felkínált orvosságokat is. Az ilyenek látják és elismerik, hogy az orvosságok szentek és hasznosak, és mégis vagy a rossz felé sodródnak, vagy a saját piszkukban fetrengenek.

15. *Ha arra jár Péter, legalább az árnyéka.* Ezt a történetet arra használják fel a pápisták, hogy nemcsak kitalált csodákat ajánlgatnak, amelyekről azt mondják, hogy a mártírok sírjánál történtek, hanem az ereklyéiket is kínálgatják nekünk. Miért volt nagyobb gyógyító ereje a Péter árnyékának – kérdezik –, mint amilyen lesz majd a sírjának, a ruhájának vagy a csontja érintésének? Azt válaszolom, hogy nem kell mindjárt úgy vélni, hogy az a helyes, amiről Lukács azt mondja, hogy műveletlen és hitben még járatlan emberek csinálták. Van azonban egy jobb cáfolat is. Ugyanis ezzel az erővel azért voltak felruházva az apostolok, mert az evangélium szolgálói voltak. Tehát amennyiben az az evangélium hitének terjesztését szolgálta, éltek ezzel az ajándékkal; sőt Isten az ő erejét legalább annyira megmutatta az árnyékukban, mint a szájukban. Azokban a csodákban, amelyekről a pápisták fecsegnek, nincs semmi ehhez hasonló, sőt inkább az ellenkezői ennek. A céljuk ugyanis az, hogy a világ a Krisztustól eltérítve átpártoljon a szentekhez.

17. Ekkor megjelent a főpap és egész kísérete, a szadduceusok pártja, és irigység fogta el őket. 18. Elfogták az apostolokat, és hatósági őrizetbe vették őket. 19. De az Úr angyala éjszaka megnyitotta a börtön ajtaját, és kivezette őket ezt mondta nekik: 20. „Menjete, álljatok fel a templomban, és hirdessétek a népnek ennek az életnek minden beszédét.” 21. Ők engedelmeskedtek, korán reggel bementek a templomba, és tanítottak. Amikor megérkezett a főpap és kísérete, összehívták a nagytanácsot, Izrael véneinek egész testületét, és elküldtek a börtönbe, hogy vezessék elő őket. 22. A szolgálk elmentek, de nem találták őket a börtönben; ezért visszatérve jelentették: 23. „A börtönt ugyan gondosan bezárva találtuk, az örök is az ajtó előtt álltak, de amikor kinyitottuk, bent senkit sem találtunk.” 24. Amint a templomórség parancsnoka és a főpapok meghallották ezeket a szavakat, zavarba jöttek: vajon mi lehet ez? 25. De valaki odament és jelentette nekik: Íme, azok a férfiak, akiket börtönbe vetettetek, ott állnak a templomban, és tanítják a népet.” 26. Ekkor elment a parancsnok a szolgálkkal, és elővezették őket, de minden erőszak nélkül, mert félték a néptől, hogy megkövezi őket.

17. Eddig azt beszélte el Lukács, hogy az egyház a tagok számában növekedett, nagyszerűen el volt látva különféle ajándékokkal, csodákkal kitűnt, s végül ott mindenképpen felvirágozott Krisztus országa. Most azt kezdi elbeszélni, hogy emiatt fellángolt a hitetlenek haragja, és ezek újból erősebben kegyetlenkedtek. Ebből látjuk, milyen elvakult szenvedéllyel űzi őket a Sátán, amikor Isten nyilvánvaló ereje sem rettentí el őket vissza attól, hogy még vakmerőbben és nagyobb lendülettel rohanjanak és törtessenek, mintha az eget akarnák elpusztítani. Ez a nagy elvakultság, valamint Isten rettentő bosszúja figyelmeztessen mindenkit, hogy idejében hódoljon mindenki Istennek, nehogy őrvjögésükben, amikor Isten keze ellen törnek, ez a kéz szétmorzsolja őket. Tudjuk meg továbbá, hogy Isten az ő egyházát úgy akarja lelki javakkal gyarapítani, hogy közben mégis megengedi, hogy a hitetlenek támadják. Tehát nekünk mindig készen kell lennünk a küzdelemre, mert ma sem más a helyzetünk. Különösen Isten adományainak felismerése, amelyekkel bizonyítja, hogy velünk van, kell hogy bátorítson bennünket, hogy ne féljünk az istentelenek vakmerő dühöngésétől. Mert nem közönséges bátorítás, amikor tudjuk, hogy Isten velünk van.

Egész kísérete. Azokat érti, akik a főpap barátai és tanácsadói voltak, és akiket ő az egész papi rendből mintegy kiválasztott, nem helyes megítélés, hanem a pártja iránti szeretet és buzgóság alapján, mint hogy akkor a különböző pártok szemérmetlenül harcoltak egymás

ellen. Továbbá Lukács megismétli, hogy szadduceusok voltak, akiknek akkor teljhatalmuk volt, hogy tudjuk: akkor az egyház irányítását borzasztó sivárság és zűrzavar jellemezte, ha egy ilyen felekezet képes volt uralkodni. Tudniillik Isten engedte, hogy a zsinagóga ebbe a végső gyalázatba süllyedjen, miután a saját egyházát attól elkülönítette, hogy kevesebb mentségük legyen azoknak, akik az evangéliumot megvetve megmaradnak ilyen társaságban. De mi is vezette azokat a disznókat, akik a jövőendő élettel egy cseppet sem törődtek, ha nem csak a pusztá vágy és törekvés arra, hogy megtartsák azt az uralmat, amelyet birtokoltak?

Irigység fogta el őket. Jobbnak tartottam a görög szót (ζήλος) „irigység”-nek, mint „vetélkedés”-nek fordítani. Lukács ugyanis általánosságban beszél a bűnös és erőszakos vágyról, amely a képmutatókat szertartásaik heves megvédésére készíti. Ebből kitűnik, mennyit ér Isten előtt az emberek vakbuzgósága, és milyen dicséretet érdemel, amikor nem az ész és az okosság vezérli, vagyis, amikor nem Isten lelke irányítja. Ma látjuk, hogy azok, akiket ördögi szenvedély hatott át, miközben mások előtt híveknek akarnak látszani, vadul igyekeznek ártatlanok vérént ontani. De mégis jegyezzük meg, hogy itt nem a meggondolatlan buzgóságról van szó, amelyről Pál azt mondja, hogy sok zsidóban megvolt,¹³ hanem inkább a heves és féktelen szenvedélyt értjük ezen. Mert a gonoszoknak, akik tudatosan támadják a kegyességet, rossz a lelkiismeretük, de a buzgóság hamis látszata alatt azzal áztatják magukat, hogy jogos az újításokkal szembeszállni. Így ma majdnem az egész pápaságban a buzgóság címével dicsekednek, holott csak a hasukért buzgólkodnak. Ám tegyük fel, hogy igazuk van abban, amire törekednek, de lehet-e ezzel mentegetni dühösségük hevesességét, amelybe elvakultságuk hajtja őket? Mintha az lenne a legfőbb erény, hogy szabadon engedik a haragjukat, és mindent megbosszulnak, ami nem tetszik nekik. Márpedig sorrendben előbb következik a jó és a rossz megkülönböztetése, nehogy bármit meggondolatlanul hibáztassunk.

19. *De az Úr angyala.* Az Úr kivezette az apostolokat a börtönből, de nem azért, mert ki akarta szabadítani az emberek kezéből, hiszen elúrta, hogy később visszavigyék és megvesszőzzék őket, hanem ezzel a csodával akarta bizonyítani, hogy az ő kezében és oltalmában vannak, hogy hitet tegyenek az ő evangéliumáról, részint, hogy az tovább erősítse az egyházat, részint, hogy a hitetlenektől minden mentegőze elvétellessék. Ezért nem kell mindig azt remélni és nem is kell kíván-

¹³ Rom 10,2

ni, hogy Isten minket a halálból kiragadjon, hanem illik megelégednünk azzal az eggyel, hogy életünket az ő keze védi, ameddig jónak látja. Hogy ehhez egy angyal közreműködését veszi igénybe, az megfelel rendes szokásának. Az Írásban ugyanis több helyen az áll, hogy az angyalok az ő irántunk való jótéteményének szolgálói. És ez nem üres okoskodás, hanem hasznos segítség a mi gyengeségünk mellett, ha tudjuk, hogy nemcsak Istennek van gondja ránk, hanem az égi lelkek is öröködnék a mi üdvösségünk felett. Továbbá nem közönséges dolog az irántunk megnyilvánuló isteni szeretetnek az a biztosítéka sem, hogy üdvösségünk gondozásával a legnemesebb teremtményeket bízta meg. Az angyal pedig éjjel nyitja meg a börtönt, mivel Isten nem akart a hitetlenek szeme láttára csodát tenni, bár azt akarta, hogy magából az eredményből tudják meg, hogy csoda történt.

20. *A templomban hirdessétek.* A szabadítás célja az, hogy büzgön folytassák munkájukat, az evangélium hirdetését, és bátran támadják ellenségeiket, míg hősiiesen el nem buknak. Végül, amikor befutották pályájukat, és Isten keze pihen, halálra adatnak. Most azonban az Úr megnyitja nekik a börtönt, hogy szabadok legyenek és elvégezhesék kötelességüket. Ez megjegyzésre méltó, mivel sokakat látunk, akik ha megszabadulnak valamilyen üldözéstől, azután elhallgatnak, mintha teljesítették volna Isten iránti kötelességüket. Mások utat is csinálnak maguknak Krisztus megtagadásával. Az Úr azonban nem azért szabadítja ki az övéit, hogy a megkezdett pályáról letérjenek, hanem hogy az elkövetkező időben még hevesebbek legyenek. Az apostolok ezt felelhetnék volna: Jobb hallgatni egy darabig, amíg veszélytelenül nem beszélhetünk. Most egy beszéd miatt tartanak fogva; mennyivel jobban fog dühöngeni ezután az ellenség, ha látja, hogy nem hagyjuk abba? De mivel tudják, hogy az Úrnak kell élni és meghalni, nem vonakodnak a megbízatástól. Így mindig azt kell nézni, milyen feladat elé állít minket Isten. Sok dolog történik, ami megtörné a bátorságunkat, ha nem egyszerűen Isten parancsával megelégedve teljesítenénk a kötelességünket, órá bízva a sikert.

Ennek az életnek minden beszédét. Az evangélium kiváló dicsérete, hogy megelevenítő tanítás, és üdvösséget ad az embereknek. Isten a maga igazságát nyilatkoztatja ki benne,¹⁴ és Krisztus abban kínálja fel magát nekünk halála áldozatával, a megújulás Lelkével, az isteni örökbefogadás zálogával.¹⁵ És ezt nyomatékosan mondja az apostoloknak, hogy bátrabban vegyenek fel minden küzdelmet az evangé-

¹⁴ Róm 1,17.

¹⁵ 2Kor 1,22; 5,5; Róm 8,16; Ef 1,14.

liumért, amikor azt hallják, hogy ők az örök üdvösség szolgálói. A mutató névmást a nagyobb bizonyosság kedvéért teszi hozzá, mintha az angyal az ujjával rámutatna az életre, minthogy kétségtelenül nem kell messze keresni azt, amikor „közel van hozzád az ige, a te szívedben”.¹⁶ Ha ugyan valaki „az életnek beszéde” helyett hüpallagával¹⁷ nem inkább úgy akarja érteni, hogy „ezt a beszédet”. Ezt nem vetem el, de az előbbi értelmezés jobban tetszik. Mert új volt Krisztusnak a kijelentése, akiben az apostolok akkori életüket élték.

21. *Amikor megérkezett a főpap.* Most az egész nagytanácsot összehívja a főpap, nehogy, ha a saját felekezete iránt való tiszteletet elhagyva másokat mellőz, a teher elhordozására ne legyen képes. Tehát a félelem indítja az egész testület összehívására. Mégis gondosan és pontosan betartják a jogi formát. Összehívják a „véneket”, akiknek a kezében volt az irányítás, hogy minden csakis a nagytanács határozata és véleménye alapján történjék. Ilyen kezdet után ki ne remélt volna mérsékelt sikert? És természetesen minden eszközzel igyekeznek megőrizni a látszatot, nehogy úgy tűnjék, hogy erőszakkal és zsarnokoskodással elnyomják az igazságot. Amikor azonban azt hallják, hogy az apostolok a templomban tanítanak, jóllehet tudják, hogy nem emberi csellel szabadultak ki, hanem csoda által, nem állnak el attól, hogy keresztülvigyék a tervüket. Ebből kitűnik a hitetlenség erkölcsatlenségével és az Isten megvetésével párosuló szörnyű esztelenség. Tehát a jogos eljárás látszata sohasem védi úgy a képmutatókat, hogy végül gonoszságukat el ne árulják. Minden körülményből biztosan meg kell érteniük, hogy a börtön megnyitása Isten munkája volt, mégsem haboznak Isten ellen nyíltan dühöngeni. Ez a mi időnkben is előfordul. Tudjuk, hogy milyen gögösen kérkednek a pápisták azzal az alaptételükkel, hogy a törvényes gyűléseknek engedelmeskedni kell, mert azok az egyházat képviselik. Továbbá azokat nevezik törvényeseknek és akarják annak tartani, amelyekben a külső formát illetőleg nincsen semmi hiány. Pedig ilyen volt az, amelyről itt Lukács beszél, amely, mint tudjuk, Krisztus nevének eltörlésére jött össze. Mert jóllehet álnoksággal vagy megvesztegetéssel, vagy más hamis módon lopódtak akkor hivatalukba a papok, vagy éppen pénzzel és kölcsönös öldökléssel törtek utat ahhoz, a papi hivatalnak a maga méltósága már akkor is megvolt, mielőtt Krisztus megjelent volna. A vének gyűlése az egyházat képviselte, de ahol nem keresik Isten igazságát, ott az egész külsőség nem egyéb, mint pusztá alakoskodás. Tehát hi-

¹⁶ Róm 10,8.

¹⁷ Ef 1,12; 6,1.

ába igyekeznek a pápisták e pajzs árnyékába húzódva takargatni fer-
telmességeiket, mert nem elég összejönni azoknak, akik az egyház
élén állnak, ha az nem Krisztus nevében történik. Egyébként, mivel
mindennapos dolog a Sátánnak az a mesterkedése, hogy a világosság
angyalának adja ki magát,¹⁸ meg fogjuk neki adni a búvóhelyet az
egyház címe alatt, amelynél alkalmasabbat nem is kívánhat.

26. *Elővezették őket, de minden erőszak nélkül.* A templomórség pa-
rancsnokáról előbb szoltunk.¹⁹ Szerintem nem valószínű, hogy a zsi-
dóknak megengedték volna, hogy azt állítsák a templomórség élére,
akit akarnak, hanem a tartomány helytartója határozta el, ki lesz a
templomórség vezetője. Azt mondja, hogy „erőszak nélkül” vezették
elő őket, vagyis nem erőszakkal hurcolták, nehogy lázadás törjön
ki. Így tehát, amikor Istent nem félik és nem tisztelik, az emberektől
féltik magukat. Az apostolok szerénysége abban is megmutatkozik,
hogy amikor az emberek nagy sokasága veszi körül őket, mégis eltű-
rik, hogy a szolgák elvezessék őket, nehogy zavart keltsenek.

27. *Bevitték és a nagytanács elé állították őket, a főpap pedig elkezdte ki-
hallgatásukat:* 28. *„Szigorúan megtiltottuk nektek, hogy tanítsatok annak
névében, és íme, betöltitek az egész Jeruzsálemet tanításotokkal, és ránk
akarjátok háritani annak az embernek a véréét.”*

28. A főpap két bűnt vet az apostolok szemére. Mivel nem enged-
meskedtek a nagytanács határozatának, megátalkodottsággal vádolja
őket. A másik mondatban elárulja rossz lelkiismeretét, vagy legalább-
is megmutatja, hogy inkább a saját ügyével törődik, mint a közüggyel.
Panaszkodik ugyanis, hogy a Krisztus halála miatti gyűlöletet az
apostolok a papokra és az írástudókra akarják átvinni. Tehát ez izgat-
ja őket, mivel félnék az istentelen gyilkosság bosszújától és büntetésé-
től. A főpap először a tanítással hozakodott elő, de a befejezésből azt
lehet látni, hogy nem nagyon törődött a tanítással. Közben lázadással
vádolja az apostolokat, mert vitathatatlannak tartja, hogy Krisztust
joggal ölték meg, mégis az a vád fő része, hogy a papok parancsának
nem engedelmeskedtek. A főpapnak nem engedelmeskedni főbenjáró
bűn volt; mennyivel inkább az volt megvetni az egész papi rendet? A
főpap azonban nem gondol arra, hogy viszonzásul mivel tartozik ő
Istennek és az egyháznak. Hatalmát, mintha minden törvény felett
állna, zsarnokoskodásra használja, miként ma velünk ezt a pápa teszi,

¹⁸ 2Kor 11,14.

¹⁹ Az ApCsel 4,1-nél

ugyanis, mivel féktelenül magának követeli a hatalmat, nem habozik
minket mint szakadókat elítélni, mihelyt azt látja, hogy határoza-
tait visszautasítjuk. Ilyen mondásokba kapaszkodik: „Aki titeket el-
utasít, engem utasít el”,²⁰ és ebből levonja a következtetést, hogy mi
Isten ellen lázadunk, pedig ahhoz, hogy mint Krisztus helytartóját
meghallgassák, Krisztus szája szerint kellene beszélnie. Most, amikor
nyíltan úgy viselkedik, mint a Sátán szolgája, szégyen és látszatkeltés
nélkül Krisztus nevével kölcsönöz magának tekintélyt. Maga a főpap
beszédmódja is bizonyosággal szolgál arra, milyen gátlástalanul mer-
nek bármit elkövetni a lelki zsarnokok, akik olyan uralmat követel-
nek maguknak, amely nincs alávetve Isten igéjének. „Szigorúan meg-
tiltottuk” – mondja. Honnan ez a határozott szigorúság, hacsak nem
onnan, hogy azt képzelik: mérlegelés nélkül el kell fogadni mindent,
amit parancsoltak.

29. *Péter és az apostolok így válaszoltak: „Istennek kell inkább engedel-
meskednünk, mint az embereknek.* 30. *A mi atyáink Istene feltámasztotta
Jézust, akit ti fára függesztve kivégeztetek.* 31. *Az Isten őt fejedelemmé
és üdvözítővé emelte fel jobbára, hogy megtérést és bűnbocsánatot adjon
Izraelnek.* 32. *Mi pedig tanúi vagyunk ezeknek az eseményeknek, és tanúja
a Szentlélek is, akit azoknak adott az Isten, akik engedelmeskednek neki.”*
33. *Amikor ezt meghallották, dühükben a fogukat csikorgatták, és arról ta-
nácskoztak, hogy végeznek velük.*

29. A védekezésnek ez a lényege: Istent az emberek elé szabad, sőt
kell helyezni. Isten azt parancsolja nekünk, hogy Krisztusról tanú-
bizonyosságot tegyünk, tehát hiába parancsoltok nekünk hallgatást.
Továbbá, hogy mikor van helye ennek a tételnek, hogy Istennek in-
kább kell engedelmeskedni, mint az embereknek, fent, a 3. résznél
kifejtettem.²¹ Isten hatalommal rendelkező embereket állít fölénk, de
úgy, hogy a saját jogát csorbítatlanul megtartja a maga számára. Tehát
teljebbvalóinkra csak annyiban kell tekintettel lennünk, hogy Isten
hatalma csorbát ne szenvedjen. Ahol a hatalmat törvényesen gyako-
rolják, ott nincs szükség Isten és ember összehasonlítására. Ha a hú
pásztor Isten igéje alapján parancsol és tilt, ott hiába ellenkeznek a
makacs emberek, Istennek kell engedelmeskedni. Isten ugyanis azt
akarja, hogy ember által hallgassák őt. Sőt az ember nem más, mint
Isten eszköze. Ha egy hivatalnok jól végzi kötelességét, fonák dolog,

²⁰ 1K 10,16.

²¹ Helyesebben az ApCsel 4,20-nál.

ha valaki őt Istennel állítja szembe, holott nincs köztük semmi, ami nem egybehangzó. Sőt inkább egy másik szabály érvényes: Hogy Istennek engedelmeskedjünk, engedelmeskednünk kell az ő szolgáinak. Ugyanez érvényes a szülőkkel és az urakkal szemben. Mihelyt azonban az Isten iránti engedmességtől eltérítenek minket az előljárók, mivel szentségtörő vakmerőséggel szembeszállnak Istennel, őket is korlátok közé kell szorítani, hogy egyedül Isten tűnjék ki az ő tekintélyével. Akkor elenyészik minden cím és rang füstje. Mert Isten nem tünteti ki megtisztelő címekkel azokat az embereket, akik az ő dicsőségét elhomályosítják. Tehát ha egy atya, aki a helyzetével elégedetlenül az Atyának kijáró legnagyobb tiszteletet Istentől próbálja elragadni, nem más, mint ember. Ha egy király vagy egy fejedelem vagy egy hivatalnok olyan magasra kapaszkodik, hogy Isten tiszteletét és jogát csorbítja, nem más, mint ember. Ugyanígy kell vélekedni a pásztorokról is. Aki ugyanis a hatáskörét túllépi, azt, mivel szembehelyezkedik Istennel, meg kell fosztani hivatali címétől, nehogy ennek álarca alatt félrevezessen. Nagyon megtisztelő a pásztori hivatal, nagy az egyház méltósága, csak Istennek hatalma és Krisztus tanítása csorbát ne szenvedjen. Ebből könnyű megérteni, hogy milyen nevetséges a pápa dicsekvése, amikor Krisztus egész országát lábbal tiporja és nyíltan támad Isten ellen, és mégis Isten neve alatt akar rejtőzködni.

30. *A mi atyáink Istene.* Az apostolok az alaphoz nyúlnak vissza, nehogy úgy tűnjék, hogy vakmerően semmibe veszik, amit a papok parancsoltak nekik. Ugyanis, mint már mondtam, nincs helye Isten és az ember összehasonlításának, csak ha valami ellentét van. Itt tehát azt állítják, hogy az Isten félelme kényszeríti őket arra, hogy a papok parancsát megtagadják, mert amit ők tiltanak, azt Isten parancsolja nekik. Tehát először arról beszélnek, hogy Krisztust feltámasztotta Isten, az Írás szerint. Ugyanis sokszor előfordul az a kifejezés, hogy Isten prófétákat vagy bírákat, vagy más szolgákat támasztott, akiket valami nagy munkára akart használni, mert keveset ér és gyenge a természet bármely kiválósága, ha Isten különös ajándékokkal el nem látja azt, amelyhez valami nagyon fontos feladatot kapcsol. Talán utalnak is Mózesnek arra a nevezetes helyére, amelyet Péter első beszédében idézett.²² Nyomatékosan hivatkoznak az atyák Istenére, hogy bizonyítsák: nem vezetik be a vallás új formáját vagy nem valami új Istent kényszerítenek rá a népre, mert el kellett oszlatni azt a rágalmat, amellyel tudomásuk szerint őket illették, tudniillik, hogy el akarják téríteni a népet a törvénytől és a prófétáktól. Nem mintha az

²² Mózes 18,16; ApCsel 7,37

ősöktől átvett mindenféle istentiszteletet helyeselnének, mint ahogy a hitetlen emberek beérik azzal az egy érvel, hogy az atyák úgy tanították őket, hogy mindent csak az ősök szokása és utasítása szerint tegyenek, hanem itt az apostolok azokra az atyákra gondolnak, akikkel Isten az ő szövetségét megkötötte, akik az igaz és tiszta tanítást követték, akik az üdvösség ígérését igaz hittel fogadták, s végül akik a mennyei Atyától származtak, és az Egyszülött által Istennek egyaránt fiai voltak utódaikkal együtt.

Akit ti. Ezzel bizonyítják az apostolok, hogy Istennek nyilvánvaló ellenségei azok, akik maguknak mint az egyház előljáróinak a legnagyobb tiszteletet követelik. Ebből következik, hogy a legcsekélyebb tekinélyre sem méltók. De egyúttal elébevágás, a bizakodás jele, amikor önként és szabadon hirdetik, amit azok szégyenletesnek tartottak, nehogy tudniillik úgy tűnjék, mintha csorba esett volna Krisztus dicsőségén azzal, hogy a kereszten gyalázatos halált szenvedett. Mintha ezt mondták volna: Ti megöltétek őt, de az egyszerű és közönséges halál nem volt elég a ti dühöngéseiteknek, mert fára függesztetett, de sem a halál nem tudta megsemmisíteni az ő erejét, sem a töledek őt ért gyalázatot nem tudta elpusztítani az ő tiszteletét. Isten elhívása tehát erős és érvényes marad. Tehát ahogy az apostolok a papok szemére vetik az általuk elkövetett bűnt és istentelenséget, így elébük vágva ők mondják ki, mint engedményt, hogy Krisztus halála becstelen volt, nehogy a bűn elkövetői úgy örüljenek, mintha győzelmet arattak volna.

31. *Az Isten őt fejedelemmé.* Az apostolok azt mondják, hogy akár-hogy is mesterkedtek az istentelenek, ez nem akadályozta meg, hogy Krisztus végrehajtsa az Atyától rábízott feladatot. Az Isten jobbján itt Isten erejét kell érteni. Ez itt nem az a metafora, amely fentebb a második részben²³ és máshol is gyakran előfordul, amikor arról van szó, hogy Krisztus az Atya jobbjára emeltetett fel, hanem ennek a helynek az az értelme, hogy Krisztust, aki az emberek keze által megöletett, Isten ereje a magasba emelte, hogy az angyaloknak és az embereknek parancsoljon. És úgy látszik, hogy hallgatólagosan szembe van állítva a Sátánnak és a világnak minden mesterkedésével, mintha azt mondaná, hogy azok sohasem fognak eredményt elérni, mivel sohasem fognak olyan magasra emelkedni, hogy akadályozzák Isten kezét, amellyel már hatalmasan munkálkodott egyszülött Fiában, és ezt soha nem is fogja abbahagyni. De egyúttal hozzáteszi a célt is, hogy vezető és megtartó legyen. Ugyanis Isten, valahányszor reményt adott népének az üdvösségre, mindig fejedelmet vagy királyt

²³ ApCsel 5,31

szokott ígérni, hogy annak keze által mindent megújítson. Az apostolok azt bizonyítják, hogy Isten ezt a fejedelemséget Krisztusnak adta. A másik jelzővel mégis világosabban kifejezik a küldetését. Röviden, Isten Krisztust a legmagasabb méltóságra helyezte, hogy Isten népét kormányozza, de ennél több is legyen: annak üdvözítő vezére vagy üdvösségszerzője.

Bűnbocsánatot adjon. Itt azt a módot mutatják meg, ahogyan Krisztus a nép üdvössége érdekében uralkodik: hogy tudniillik az övét bűnbánatra indítja, és a bűnök megbocsátása által őket Istennel megbékíti. Továbbá tudjuk, hogy e kettő az egész evangélium lényege. Ezért az apostolok itt nemcsak saját ügyük védelmében beszélnek, hanem Krisztus küldetését is világosan hirdetik, hogy – amennyiben lehetséges – ádáz ellenségeik közül is megnyerjenek egyeseket a kegyességnek. Hogy mi a bűnbánat, arról fentebb szoltunk: tudniillik, hogy belsőleg az ember Istenhez fordulása, amely később külső eredményekben is megjelenik. Ugyanis azért adja nekünk Krisztus az újjászületés Lelkét, hogy minket belülről megújítson, hogy azután a lélek és a szív megújulását új élet kövesse. Ha Krisztus hatáskörébe tartozik, hogy minket bűnbánatra indítson, következőképpen az nem olyan dolog, ami az ember tehetségétől függ. S valóban, ha oly csodálatos visszaalakítás az, amely minket új teremtményekké tesz, Isten képét bennünk megújítja, s a bűn szolgálatától az igazság iránti engedelmességre vezet, akkor az emberek éppoly kevéssé képesek megtérni, mint magukat újjáteremteni. A bűnbánat önkéntes megtérés, de honnan van hozzá az akarat, ha nem onnan, hogy Isten a szívünket megváltoztatja, hogy kőszív helyett hússzív legyen,²⁴ durvából és ellenállóból hajlékony, és végül rosszból jó legyen? Pedig ez történik, amikor Krisztus az ő Lelkével minket újjászül. Ez azonban nem egy csapásra adatik meg, hanem egész életünkben mindennap növekednie kell, míg teljesen Istenéi leszünk, és ez csak akkor fog bekövetkezni, amikor testünket levetkőzzük. Az a bűnbánat kezdete, amikor az ember, aki korábban Istentől elfordult, magát és a világot megtagadva új életet kezd, de mivel akkor, amikor rátértünk erre az útra, még messze vagyunk a céltől, kitartóan előre kell haladni. Mind a kettőt Krisztus segítségével érjük el. Ugyanis ahogy a bűnbánatot megkezdi bennünk, úgy az állhatatosságot is megadja hozzá. Ez felbecsülhetetlen kegyelem; de keveset használna, ha nem lenne összekapcsolva a bűnök megbocsátásával. Mert Krisztus először minket is Isten ellenségeinek talált, és mindig vannak bennünk hibák, amelyek

²⁴ Ez 11,19

tőle elválasztanak, úgyhogy joggal lehetne nekünk inkább ellenségünk, mint jótevőnk. De az igazságosság az, ha Isten nem tulajdonítja nekünk a bűneinket. Tehát ez utóbbi kegyelmet sohasem szabad elválasztani az előbbitől. Csonka és meghamisított lesz az evangélium, ha nem e két tagból áll; vagyis, ha az emberek nem tanulják meg, hogy annak folytán, hogy az igazság ingyen nekik tulajdoníttatik, Krisztus által Istennel megbékülnek, és az újjászületés Lelke új életre formálja őket. Így röviden kifejtettük, mi módon lehet elnyerni az üdvösséget Krisztusban.

32. *Mi pedig tanúi.* Miután bizonyították, hogy a tanításuk Istentől származik, most rátérnek a másik részre: ők csakis Isten parancsára beszélnek, nehogy úgy tűnjék, hogy meggondolatlanul támadnak valamit. Ez is szükséges védekezés volt, mint az evangélium minden szolgájának: tudniillik, hogy bizonyítsák, semmit sem adnak elő, amit nem Istentől kaptak. Azután, hogy erre elhívtak, így a tanítás kényszere alól nem mentesülhetnek, hacsak nem lázadnak Isten ellen. Lukács az „események” helyett a „beszéd”²⁵ szót használja a héber kifejezésmód szerint. Ámbár azt sem ellenzem, ha valakinek jobban tetszik, ha beszédekről van szó. Az a lényeg, hogy Isten tette őket tanúkká, és nem szabad vonakodniuk attól, hogy azt hirdessék, amit ő parancsolt.

A Szentlélek is. Az eredménnyel bizonyítják elhívásukat. Mert mintegy a tanításukat megerősítő pecsét volt, hogy Isten a hívőket megajándékozta Szentlélekkel. Ebből látni lehetett, hogy Istennek tetszik és kedves előtte az evangéliumba vetett hit. Amikor azt mondják: „akik engedelmeskednek neki”, én Krisztusra vonatkoztatom, mintha ezt mondták volna: Akik Krisztusban hisznek, engedelmességükért Istentől gazdag jutalmat kapnak. Tehát Isten azt akarja, hogy Krisztusnak engedelmeskedjünk; ezért tetszik neki a mi szolgálatunk is ebben az ügyben. De felmerül a kérdés, hogy ha a hitünk a Lélek kijelentéséből származik, hogyan lehet azt mondani, hogy ez a hit után adatik meg. Azt válaszolom, hogy a nyelveknek, a jövendölésnek, a magyarázatnak, a gyógyításnak az ajándékáról és hasonlókról van szó, amivel Isten akkor az egyházat kitüntette; így Pálnál is, amikor a galatáktól azt kérdezi, hogy a törvény cselekvése alapján kapták-e a Lelket vagy az ige meghallásából származó hit alapján.²⁶ Így a Lélek általi megvilágosodás megelőzi a hitet, mivel oka annak, de azután továbbhaladva más kegyelmi ajándékok is követik, ezen az alapon: „Akinek van, an-

²⁵ 1Kor 12,10

²⁶ Gal 3,2

ban van az üdvösségünk, amelynek Isten a szerzője és az oltalmazója, és Krisztus országát, mivel azt Isten védelmezi, soha semmiféle erő nem képes megdönteni, és az evangélium tanítása, mivel annak alapja Istenben van, szilárdan meg fog maradni, akárhogy támadják vagy döngessék is az emberek. Másrészt, ha akármivel próbálkoznak is a hitetlenek, ha minden követ megmozgatnak is, hogy az egyházat megtámadják, mégsem fognak célt érni, mivel Isten természete az, hogy az emberek szándékait megghiúsítja, és ily módon megbosszulja a vakmerőségüket. Látjuk, hogy a hitre mindkét tétel helyesen van alkalmazva. Tehát nincs ok arra, hogy Krisztus szolgálói közben kevésbé állhatatosan oltalmazzák az igazságot, tétlenségükben eltúróják, hogy az egyház összeomoljék, hogy lustán szemet hunyjanak azok gonosz-sága felett, akik fenekestül fel akarnak forgatni mindent.

36. *Felkelt Teudás.* Ha Iosephusnak hitelt lehet adni, itt a történelmi sorrendet megfordítja Gamáliél. Elbeszéli ugyanis, hogy a galileai Júdás, aki Gamála városából származott, Quirinius vagy Cyrenius helytartósága idején társaival együtt felkelést szított, hogy ne legyen összeírás, Theudas pedig Cuspius Fadus prokurátor idejében Isten prófétájának adta ki magát. Fadust azonban Claudius császár küldte Júdeába. Az előbbi történet az *Antiquitates* tizenharmadik könyvében van leírva, a másik a huszadikban.²⁸ De úgy vélem, hogy amikor Lukács azt mondja, hogy azután felkelt Júdás is, nem az időbeli sorrendet jelzi, mintha az lett volna később, hanem minthogy két hasonló példát hozott fel Gamáliél, az időrendet figyelmen kívül hagyva összehavarázta a sorrendet. Tehát az „azután” határozószó értéke annyi, mint „ezenkívül” vagy „azontúl”. Ezek a példák azonban, amelyekkel Gamáliél a véleményét alátámasztja, nem illenek elég jól erre az esetre, ugyanis mivel nem azonnal szálltak szembe Júdással, az általa kiobbantott lázadás sok veszteséget eredményezett, és mégis fegyveres erővel fékeztek meg. Theudas is sokkal többet ártott volna, ha Cuspius Fadus igyekezete idejében le nem veri. Gamáliél viszont csak azt nézte, hogy rossz vége van annak, ha az emberek vakmerően erőszakoskodnak, és ez Isten jogos bosszúja. Egyébként az istentelen papok, mivel nem akarják meghallani Istent, aki a jóra figyelmezteti őket, megérdemlik, hogy egy ostoba zavarában tétovázó ember esztelen ötleteivel elkábítsa őket. Továbbá az idő becsülésével arra lehet következtetni, hogy legalább tizenkét év telt el Krisztus halálától az apostolok megveréséig. Ugyanis az öt évhez, amely Tiberius uralkodásából fennmaradt, hozzá kell adni három és felet, Caligula

²⁸ J. Ant. Iud. 18, 1, 1, 4; 20, 5, 1, 9/2

uralkodásának idejét. Fadust Claudius császár nem korábban, mint uralkodásának második vagy harmadik évében küldte Judaeába. A történeteket Gamáliél nem egy-két nap elteltével említi. Tehát éppen annyi idő jön ki, amennyit említettem. Annál inkább kitűnik az apostolok állhatatossága, akik hosszas szenvedéseket eltűrve ilyen méltatlan jutalmat kaptak, és mégsem törnek meg, és mégis folytatják útjukat.

Hogy ő valaki. Egyes kéziratokban ez áll, másokban: „hogy ő valaki nagy”, ugyanabban az értelemben. Ugyanis azzal dicsekedett, hogy ő próféta, aki ki tudja szarítani a Jordánt, hogy az övéi átmehesse-nek rajta,²⁹ de közben látjuk, milyen messze van a helyes fogalomtól Gamáliél, aki csalókhhoz és rablókhöz hasonlítja Krisztus szent szolgálait, még ha később enyhíti is a szavait, és eldöntetlenül hagyja, vajon ezt az ügyet Isten kezdeményezésére vállalták-e az apostolok. Mégis kételkedve beszél, mivel a további vizsgálódást mellőzve csak a nyugalmával törődik. Beszédéből csak annyit lehet helyeselni, hogy a hitetlen embereket elrettenti az istentelen vakmerőségtől, mivel nincs annál félelmetesebb, mint szembeszegülni Istennel.

Azok hallgattak rá, 40. előhívták az apostolokat, megverették őket, azután megparancsolták nekik, hogy ne szóljanak Jézus nevében, és azzal elbocsátották őket. 41. Ők pedig örömmel távoztak a nagytanács színe elől, mert méltónak bizonyultak arra, hogy gyalázatot szenvedjenek az ő nevéért; 42. és nem hagytak fel a naponkénti tanítással, és hirdették a Krisztus Jézust a templomban és házanként.

40. *Megverették őket.* Azt mondja, hogy Gamáliél tanácsát megfogadták. Mégis megvesszőzik őket, és megtiltják nekik, hogy tanítsanak. Ebből látjuk, mekkora volt az ellenség dühe, aki lecsendesedve vagy némileg megenyhülve mégis féktelenül viselkedik. Egyúttal az is kitűnik, milyen szerencsétlen eredményre jutnak azok a közvetítő szándékok, melyekben Isten igazságát háttérbe szorítva csak az emberekre vagyunk tekintettel. Gamáliél eléri, hogy az apostolok életét megkímélik, de közben Isten Fiát az ő személyükben gyalázat éri. Amennyiben az ellenségén múlik, örökös hallgatás temeti el az evangélium igazságát. Isten így is csodálatosan terjeszti az ő igéjét, de az ellenség szándéka mégis bűnös. Ezt azért kell megjegyezni, mivel ma sokan úgy gondolják, hogy nem csekély engedelmességet tanúsítanak Isten iránt, ha megkímélik azoknak az életét, akik az evangélium

²⁹ J. Ant. Iud. 20, 5, 1, 9/2

tanításáért veszélyben forognak, vagy a máskülönben vérszomjas ellenséget szelídebb bánásmódra bírják. Eközben nem szégyellik őket Krisztus bűnös megtagadására kényszeríteni, pedig az ő megvállása sokkal becsesebb Isten előtt, mint az összes ember élete. De mit csináljanak azok, akik a kegyességgel nem törődve emberiességi szolgálattal akarják magukat megváltani Isten előtt?

41. *Ők pedig örömmel távoztak.* Nem kell azt gondolni, hogy az apostolok annyira ostobák voltak, hogy ne érezték volna a szégyent és a fájdalmat, ami rajtuk esett. A természetüket sem vetkőzték le, de amikor újra átgondolták a dolgot, inkább örültek. Így kettős érzülettel kell lenniük a hívőknek, valahányszor üldöztetést szenvednek az evangéliumért, s habár keserű bántalmak érik őket, lelki örömmel mégis le kell győzniük ezt a szomorúságot. Ugyanis hamarosan meghátráltak volna, ha az örömből eredő tenni vágyás új erőt nem adott volna nekik. Kétségtelen, hogy Péter számára is majdhogynem édes és kellemes a halál, melyről az Úr azt mondta, hogy keserű lesz neki.³⁰ Tanuljuk meg tehát, a fájdalommal és a félelemmel meg kell küzdeni, hogy örömmel nézzünk szembe a kereszttel, és hordozzuk annak terhét.

Mert méltónak bizonyultak. Első látásra képtelenségnek tűnhet, hogy a gyalázatban méltóságot lát Lukács. A világ és Isten közötti ellentét okozza azt, hogy amit az emberek a lehető legszégyenletesebbnek tartanak, az Isten és az ő angyalai előtt nagy méltósággal és dicsőséggel tündöklök. Tudjuk, hogy az a halálnem, amelyet Krisztus elszenvedett, mások előtt gyalázatos volt, és a legnemesebb győzelmet mégis a keresztfán aratta. Így amikor hozzá hasonlókká válunk, joggal büszkélkedhetünk azzal, hogy nagyon kiváló dolog, amikor a világ előtt gyalázatosak vagyunk. Így hirdeti Pál Krisztus bélyegeit.³¹ Mert itt azt az ügyet kell nézni, amely minket Isten Fiához köt, aki az ő dicsőségével nemcsak elnyeli a világ gyalázatát, hanem a bántalmakat, a meggyalázást és a megcsúfolást a legnagyobb méltósággá változtatja. Ezért nem csoda, hogy olyan kevés embert lehet találni, akik elég erősek és kitartóak, hogy hordozzák a keresztet, mivel csaknem mindnyájunkat elnyom a testi érzés; azt pedig, hogy Krisztus meggyaláztatása a világ minden győzelménél többet ér, minden századik ember is alig érti meg, holott ez a vigasztalás egyedüli eszköze. Annál nagyobb buzgósággal kell megfontolni azt, hogy minket ma Krisztus szenvedései átformálnak, hogy dicsőségének részesei legyünk.

³⁰ Jn 21,18–19.

³¹ Gal 6,17.

42. *És nem hagytak fel.* Az örömhöz társult az állhatatosság is. Mert honnan van, hogy minket megtör és megrémít az üldöztetés, ha nem onnan, hogy senki sem emelkedik fel Krisztushoz, hogy a győzelem jutalmát lelkével megízlelve türelmes legyen? Aki pedig boldognak érzi magát, amikor Krisztusért szenved, sohasem lankad, akármi-lyen kemény küzdelmekkel kell szembenéznie. Tehát az apostolokat a megvesszőzés valami módon felfegyverezte, hogy félelem nélkül siessenek a halálba. Jaj, milyen elpuhultak vagyunk, hogy a legcsekélyebb üldöztetésben kifáradva, mintha már kiszolgált katonák lennénk, azonnal másnak adjuk át a fáklyát!

HATODIK RÉSZ

1. Azokban a napokban pedig, mivel nőtt a tanítványok száma, zúgolódás támadt a görögül beszélő zsidók között a héberek ellen, hogy mellőzik a közülük való özvegyasszonyokat a mindennapi szolgálatban. 2. Ekkor összehívta a tizenkettő a tanítványok egész gyülekezetét, és ezt mondták nekik: „Nem helyes az, hogy az Isten igéjét elhanyagolva mi szolgáljunk az asztaloknál. 3. Hanem válasszatok ki magatok közül, atyámfiai, hét férfit, akiről jó bizonytságot tesznek, akik telve vannak Lélekkel és bölcsességgel, és őket állítsuk be ebbe a munkába; 4. mi pedig megmaradunk az imádkozás és az ige szolgálata mellett.” 5. Tetszett ez a beszéd az egész gyülekezetnek, és kiválasztották István, aki hittet és Szentlélekkel teljes férfi volt, valamint Filípót, Prokhoroszt, Nikánórt, Timónt, Parmenászt és Nikoláoszt, az antiókhiai prozelitát; 6. az apostolok elé állították őket, és miután imádkoztak, rájuk tették kezüket.

1. Lukács itt elmondja először azt, hogy milyen alkalomból és milyen megfontolásból, azután, hogy milyen szertartással avattak diakónusokat. Elmondja, hogy amikor a tanítványok között zúgolódás támadt, azt olyan orvossággal csillapították le, ahogy a közmondás tartja: rossz erkölcsökből lesznek a jó törvények.¹ Csodálatosnak tűnhetne fel, hogy mivel ez a hivatal olyan kiváló és az egyház számára szükséges, miért nem jutott maguktól az apostolok eszébe, hogy diakónusokat válasszanak, és a Szentlélek miatt nem adott nekik ilyen tanácsot, amelyet most mintegy kényszer hatására fogadnak el. De ami történt, az egyrészt ekkor volt jobb, másrészt ma is jobb példával szolgál nekünk. Ha a diakónusok választásáról beszéltek volna az apostolok, mielőtt bármilyen szükség követelte volna azt, nehezebben nyerték volna meg a nép jóindulatát, úgy látszott volna, hogy kerülnek a nehéz munkát és a fáradságot, és sokan nem olyan szívesen segítettek volna másoknak. Tehát a híveknek tapasztalatból kellett erről meggyőződnieük, hogy szívesen válasszanak diakónusokat, akikről látták, hogy nem nélkülözhetik őket, mégpedig a saját hibájukból. Mi pedig ebből a történetből megtanuljuk először azt, hogy az egyhá-

zat nem lehet egyszerre úgy megszervezni, hogy valami javítani való ne maradjon, és egy olyan nagy fáradsággal létrehozott épületet nem lehet az első napon úgy befejezni, hogy ne lehetne még tökéletesebbé tenni. Ezenkívül megtanuljuk, hogy nincs Istennek olyan szent és dicséretes intézménye, amelyet az emberek hibája el ne tudna rontani vagy kevésbé hasznossá tenni. Csodálkozunk, hogy a világon sohasem olyan jól rendezettek a dolgok, hogy a jókhoz ne keveredne mindig valami rossz, de ezt a mi hibás gondolkodásunk okozza. Megvolt az a valóban isteni rend, amelyet Lukács fentebb említett, amikor mindenki Istennek szentelt vagyonát a közös célra fordították, amikor az apostolok, Isten és a szegények gazdálkodói, az alamizsnának elosztását irányították. Nem sokkal később azonban zúgolódás támadt, ami ezt az eljárást megzavarta. Itt nyilvánul meg az az emberi gyarlóság, mint mondtam, amely nem engedi, hogy javainkat használjuk. Egyúttal megjegyzendő a Sátán mesterkedése is, aki, hogy Isten ajándékainak hasznát tőlünk elvegye, folytonosan azon fáradozik és arra törekszik, hogy ne maradjon tiszta és érintetlen az a haszon, hanem más kellemetlenségekkel vegyülve gyanússá váljék, azután utálatossá, és végül megsemmisüljön. Az apostolok azonban a példájukkal arra tanítottak minket, hogy a Sátán ilyen mesterkedéseinek nem szabad engednünk. Amikor zúgolódnak ellenük, nem akarják azonnal megszüntetni azt a szolgálatot, amelyről tudják, hogy Istennek tetszik, hanem inkább kigondolnak egy orvosságot, amely a békétlenséget megszünteti, és megtartja, ami Istené. Pontosan így kell cselekedni. Mert bármennyi nehézséget támaszt mindennap a Sátán, gondosan kell ügyelni, nehogy az a máskülönben hasznos intézménytől megfosszon minket.

Nőtt a tanítványok száma. Nincs annál kívánatosabb, mint hogy Isten növelje az ő egyházát, és mindenünnen minél több tagot gyűjtsön az ő népéhez. A mi lelkünk romlottsága azonban megakadályozza a tökéletes boldogságot, mert az egyház növekedéséből egyúttal sok baj is származik, ugyanis nehéz elkerülni, hogy a tömegbe sok képmutató is be ne lopódzzék, akiknek az álnoksága csak akkor derül ki, amikor a nyáj egy részét már megfertőzték. Sok gonosz, arcátlan és féktelen természetű ember is beférkőzik a bűnbánat hamis látszatával, és hogy számtalan más bajt ne említsek, sok ember között sohasem könnyű az egyetértés, hanem az egyéniségek különbözősége miatt eltérőek a törekvések, és aligha tetszik egy és ugyanaz mindenkinek egyformán. Ez a botrány okozza, hogy sokan néhány embert szeretnének kiválasztani maguknak az egyház helyett, a tömegtől irtóznak, vagy egyenesen gyűlölik azt. De semmiféle kellemetlenséget, semmiféle

¹ Máté 23, 23-24

utálatot nem szabad olyan nagyra tartani, hogy ne legyen szívügyünk az egyház növekedése, hogy ne igyekezzünk azt terjeszteni, hogy ne támogassuk, amennyire tőlünk telik, annak tökéletes egységét.

Zúgolódás támadt a görögül beszélő zsidók között. Innen kitűnik, hogy Isten Lelke nem szülte teljesen újjá azokat, akiknek a nemzetségbeli és az országok közti különbség alkalom a zúgolódásra. Ugyanis Krisztusban nincs zsidó, sem görög.² Ezért az ilyen vetélkedés testi és világi jellegű. Annál inkább ügyelni kell arra, nehogy valami ilyen dolog közénk beférkőzzék. A másik hiba, hogy méltatlankodásuknak zúgolódással adnak hangot. Továbbá nem biztos, hogy volt igazi sérelem. Ugyanis amikor Lukács azt mondja, hogy a görögök zúgolódtak, hogy mellőzik a közülük való özvegyasszonyokat, nem azt mondja el, hogy ténylegesen mi történt, hanem azt, hogy ők mit mondtak. Lehetséges, hogy az apostolok a zsidó asszonyokat előnyben részesítették, mivel ismertebbek voltak, és a görögök tévesen azt hitték, hogy az ő asszonyaikat elutasították mint idegeneket, és ez tűnik valószínűbbnek. A „szolgálat” szót kétféleképpen lehet értelmezni: cselekvő vagy szenvedő értelemben. Tudjuk ugyanis, hogy kezdetben az egyházban özvegyasszonyokat választottak diakóniai szolgálatra.³ Én mégis inkább úgy vélem, hogy a görögök azért panaszkodtak, mert az ő özvegyasszonyaik kevesebb támogatásban részesültek. Így a szolgálat az a mindennapos elosztás volt, amely lenni szokott.

2. *Ekkor összehívta a tizenkettő a tanítványok egész gyülekezetét.* Hogy az apostolok nem gyúlnak nagyobb haragra, az a türelemnek és a méltányosságnak tulajdonítható; hogy idejében szembenéznek a kezdődő bajjal, és annak orvoslását nem halogatják, az pedig az okosságának és a kegyes gondosságnak köszönhető. Mert ha erőre kap a veszekedés és az ellenségeskedés, a seb nehezen gyógyítható. Abból, hogy összehívták a gyülekezetet, kitűnik, hogy az egyházat fegyelemmel és okossággal kormányozták, és hogy az apostoloknak volt tekintélye, de a terveiket mégis közölték a néppel. Azt is meg kell jegyezni, hogy Lukács tanítványokról beszél, és nem hívókról vagy keresztyénekről, akikben be kell teljesednie Ézsaiás szavának, hogy mind az Úr tanítványai lesznek,⁴ valamint Jeremiás mondásának, hogy mindenki ismerni fogja az Urat, kicsinyek és nagyok.⁵

Nem helyes. Görögül: οὐκ ἀρεστοί. Ezzel a szóval a görögök hol azt jelölik, ami jobbnak tűnik, hol valami határozatot. Én azt hiszem,

² Gal 3,28.

³ 1Tim 5,9-10.

⁴ Ézs 54,13.

⁵ Jer 31,34.

hogy az apostolok inkább arról beszélnek, hogy mi hasznos, mint egyszerűen arról, hogy mit határoztak. Egyébként, ha nem hasznos, hogy maguk részt vegyenek ebben a gondozásban, úgy tűnik, hogy valami hibát találtak abban, ahogy eddig szolgáltak. És valóban igaz az, hogy az okosság atyja a gyakorlat.⁶ Ezért nem lesz képtelenség azt állítani, hogy az apostolok, miután tapasztalták, hogy az a munka nem nekik való, kérték a gyülekezetet, hogy szabadítsa fel őket alóla. De ha valami hiba volt, azt inkább a kényszerűségnek kell tulajdonítani, mint nekik. Mert nem kapzsiságból ragadták magukhoz azt a terhet, hanem amikor még nem volt más megoldás, inkább maguk vállaltak nagyobb feladatot, mintsem hogy a szegényeket elhanyagolják. Egyébként, amikor azt mondják, nem helyes, hogy az Isten igéjét elhanyagolva a szegények gondozásával foglalkozzanak, azt fejezik ki, hogy mindkét teherrel nem képesek megbirkózni, s így kénytelenek valamelyiket elhagyni. Tehát éppen úgy, mintha azt mondanák: Ha a mi szolgálatunkat akarjátok igénybe venni az evangélium hirdetésében, szabadítsatok fel minket a szegények gondozása alól, mivel nem vagyunk képesek mind a két feladatot teljesíteni. De úgy látszik, hogy ezt nem a kellő időben mondták, mivel korábban nem hagyták el a tanítás területét, mégis ők irányították az alamiznaosztást. Azt felelem erre, hogy mivel az irányítás szervezetlen volt, úgy el voltak foglalva, hogy nem tudták magukat teljesen a tanításnak szentelni, ahogy kellett. Tehát a feladatot okolják, hogy elvonja őket attól, hogy szabadon és szilárdan a tanításról gondoskodjanak. Ezt ne úgy értjük, mintha teljesen elvetették volna a szegényekről való gondoskodást, hanem könnyítést kértek, hogy a hivatásukkal törődhessenek. Közben megmutatják, hogy az ige szolgálata olyan odaadást igényel, hogy az embert egészen leköti, és más foglalkozásra nem enged időt. Ha ez helyes megfontolás tárgya lett volna, sok minden másképpen lett volna elrendezve az egyházban. A diakónusi szolgálat ürügye alatt nagy vagyonokban tobzódna a pápás püspökök, s eközben mindenféle ügyekbe bonyolódnak, amelyekkel akkor is alig tudnának megbirkózni, ha mindegyiküknek tíz feje lenne. És mégis becstelenség, hogy azt mondják, az egyház nem képes fennmaradni, csak abba az orvénnyel süllyedve, és mégsem szűnnek meg azzal dicsekedni, hogy ők az apostolok utódai, holott ennek éppen az ellenkezője tapasztalható. Arra azonban bölcsen vigyáztak, hogy az élelmezés gondjával elfoglalva ne legyenek kénytelenek lemondani az élvezeteikről, mert mindegyikük a saját asztaláról gondoskodva egyebek alól mentesí-

⁶ Vö. Alkman tr. 125 PMC.

ti magát. De hagyjuk őket, és a magunk hasznára jegyezzük meg a következőt. Tudjuk, milyen szent dolog a szegények gondját viselni. Ha tehát az apostolok az evangélium hirdetését annál fontosabbnak tartják, abból arra következtethetünk, hogy nincs annál kedvesebb szolgálat Isten előtt, de egyúttal a nehézsége is megmutatkozik, amikor azt mondják, hogy e két feladatot nem képesek ellátni. Bizonyára mi sem vagyunk kiválóbbak náluk. Ezért aki a tanításra hívatott el, teljesen adja át magát „Spártája ékesítésének” (ahogy a szólás tartja).⁷ Mert semmi sem könnyebb, mint hogy tétlenségbe süllyedjünk. Azután a test is káprázatos ürügyeket szolgáltat, úgyhogy azok, akik külső ügyekbe bonyolódnak, nem veszik azonnal észre, hogy azok elvonják a munkájától. Ezért a szolgák, hogy feladatukhoz hívek maradjanak, tartsák emlékezetükben azt a gondolatot, amelyre az apostolok hivatkoznak, hogy ha a tanítás munkájára hívtak el, mellőzni kell a szegények gondozását. Milyen mentséget lehet találni a világi vagy a magánhaszon érdekében vállalt foglalkozásokra, ha azok miatt háttérbe szorul az Isten tiszteletének legfontosabb része?

3. *Válasszatok ki magatok közül, atyámfiai.* Látjuk már, hogy miért választottak diakónusokat. A név általános, mégis a szegények gondozóit értjük rajta. Ebből kitűnik, milyen féktelen gúnyt űznek Istenből és az emberekből a pópisták, akik diakónusaiuknak nem adnak más szerepet, mint hogy vigyék a füstölőt és a kelyhet. Bizonyára nincs szükség hosszas magyarázatra, hogy bebizonyítsuk: nincs bennük semmi közös vagy megegyező az apostolokkal. De ha erről többet akarnának tudni az olvasók, az *Institutió*nkban utána lehet nézni.⁸ Ami az előttünk levő helyet illeti, először bízták a választást a gyülekezetre. Mert önkényes dolog az, ha egyvalaki nevezi ki a szolgákat a saját belátása szerint. Tehát az a törvényes eljárás, hogy együttes szavazás útján válasszák meg azokat, akik az egyházban valamilyen közhivatalt töltenek be. Az apostolok pedig előírják, milyen embereket kell választani: tudniillik kipróbált hitű férfiakat, akik bölcsességgel és a Lélek más ajándékaival vannak felruházva. Az önkényes uralom és a rendetlen szabadosság között az a középút, ha minden a nép jóváhagyásával és egyetértésével történik, mindazonáltal a pásztorok irányítsanak, és a tekintélyük mintegy fék legyen, amely visszafogja a nép lendületét, nehogy túllépjen a megengedett határon. Érdemes tehát megjegyezni, hogy a hívők részére azt a szabályt állítják fel, hogy csak alkalmas egyéneket válasszanak. Mert nem csekély jogtalanságot követünk el Istennel

⁷ Eurpides, Tr. 723 Nauck; Cic. Att. 4, 6, 2

⁸ Inst. IV. 3, 9; 4, 5; 5, 15-16

szemben, ha vaktában akárkit elfogadunk, hogy az ő házáat irányítsa. Tehát lelkiismeretesen kell eljárni, hogy egyházi szent hivatalra csak olyan embert válasszunk, akiről bizonyosságot tettek. A hetes szám csak az adott szükséglet követelménye volt, nehogy valaki azt gondolja, hogy valami titokzatosság van mögötte. Amit így mond Lukács: „telve Lélekkel és bölcsességgel”, azt úgy értelmezem, hogy kívánatos, hogy telve legyenek mind a Lélek más ajándékaival, mind bölcsességgel, amely nélkül ezt a munkát helyesen végezni nem lehet, továbbá, hogy megvédjék magukat azoknak a csalásaival és álnokságával szemben, akik a koldulásra túlságosan hajlamosak lévén maguknak követelik azt, ami az ínségben levő testvérek számára lenne szükséges; továbbá azoknak a rágalmozásaival szemben, akik még akkor is becsmérelnék valamit, ha arra nincs is alkalom. Mert ez a munkaterület nemcsak fáradságos, hanem ki van téve alaptalan zúgolódásnak is.

4. *Mi pedig megmaradunk.* Megint megmutatják, hogy nekik bőségesen elég lesz a munkájuk egész életükre. Nagyon jól illik ide a régi közmondás, amely egykor a szertartásokkal kapcsolatban volt használatos: „Ezt csináld!”⁹ Tehát a προσκαρτερησαι igét használják, amely azt jelenti, hogy az ember, mintha hozzá lenne erősítve valamihez, csak azzal törődik. Nincs tehát semmi ok arra, hogy a pásztorok azt higgyék, minden kötelességüknek eleget tettek, ha mindennap valamennyi időt tanítással töltöttek. Más törekvésre, más buzgóságra, más kitartásra van szükség ahhoz, hogy igazán azzal büszkélkedhessenek, hogy azzal a dologgal foglalkoznak. Hozzáfűzik még az imádkozást, nem mintha csak nekik kellene imádkozniuk (az ugyanis minden istenfélő ember-közös gyakorlata), hanem mivel nekik különös okuk van arra, hogy mások előtt imádkozzanak. Senki sincs, akinek ne kellene törődnie az egyház közös üdvösségével. Mennyivel inkább kell azon fáradoznia a pástornak, akit éppen ezzel a feladattal bíztak meg? Így biztatott imádságra másokat Mózes, de maga is előljárt mint előharcos.¹⁰ Nem hiába tesz annyiszor említést az imádságairól Pál.¹¹ Ezért mindig jusson eszünkbe, hogy az sem számít, aki ültet, az sem, aki öntöz, hanem csak Isten, aki a növekedést adja.¹² Tehát nem elég a tanítással buzgón fáradozni, ha az Úrtól egyúttal nem kérünk áldást, hogy munkánk ne legyen eredménytelen és hiábavaló. Ebből kitűnik, hogy nem hiába ajánlja az ige szolgáinak a buzgóságot a könyörgésben.

⁹ Plutarchos, Numa 14, 2. Vö. Suet. Cal. 58.

¹⁰ 2Móz 17,10-12.

¹¹ 1. Rom 1,9-10; 11, 1,16; Fil 1,9; Kol 1,9; 1. Theosz 1,2; 2. Tim 1,3; Filem 4.

¹² 1. Kor 3,7.

5. *Istvánt, aki hittel teljes.* Nem azért választja külön a hitet a Lélektől Lukács, mintha az maga is nem a Lélek ajándéka lenne, hanem felsorolja a Lélek más ajándékait is, amelyekkel Istvánt megajándékozta: buzgósággal, bölcsességgel, ügyességgel, testvéri szeretettel, szorgalommal, tökéletes jó lelkiismerettel. Azután különös szépségét említi. Tehát azt mondja, hogy István elsősorban hitben túnt ki, és azután más erényekben, úgyhogy nyilvánvaló volt, hogy bővelkedik a Lélek kegyelmi ajándékaiban. A többieket nem dicséri így, mivel kétségtelenül nem voltak olyan kiválóak. A régiek nagy egyetértésben azt mondják, hogy az a Nikoláosz, aki a hét közül az egyik volt, ugyanaz, akit János a Jelenésekben említ,¹³ tudniillik egy erkölcstelen és szegyenletes felekezet megalapítója volt, mivel nőközösséget akart. Annál jobban oda kell figyelni az egyház szolgálóinak megválasztására. Mert ha az emberek képmutatását azok sem veszik észre, akik a legéberebben öröködnék, mi lesz azokkal, akik hanyagok és nem törődnek semmivel? De ha a kellő igyekezetünk ellenére mégis csalódnunk kell, ne essünk kétségbe, mivel Lukács közlése szerint az apostolok is ki voltak téve ennek a bajnak. Megkérdezhetné valaki, hogy mit használt hát a buzdítás, mit használt a könyörgés, amikor maga az eredmény mutatja, hogy a választást nem teljesen az Isten Lelke irányította. Azt válaszolom, hogy az is nagy dolog, hogy a Lélek hat ember kiválasztásánál irányította a döntéseket; hogy a hetedikben hagyta, hogy a gyülekezet tévedjen, azon nem kell megütközni. Így kell nekünk is különféle módokon megaláztatnunk, részint, hogy a rosszak és elvetemültek ne hagyjanak nyugodni minket, részint, hogy az ő példájukból okulva tanuljuk meg magunkat belülről megvizsgálni, részint, hogy az alattomos álnokságnak még a szikrája se legyen bennünk, részint pedig, hogy annál jobban vigyázzunk a döntéseknél, és állandóan legyünk résen, nehogy az álnok és hitszegő emberek megkörnyékezzenek bennünket. Az is lehetséges, hogy Nikoláosz szolgálata egy ideig hasznos volt, és csak később esett abba a furcsa tévedésbe. Ha ő abból a megtisztelő állásból így alábukott, akkor közülünk ki minél magasabbra emelkedett, annál annál nagyobb szerénységgel és félelemmel rendelje alá magát Istennek.

6. *Mintán imádkoztak, rájuk tették kezüket.* A kézrátétel az ünnepélyes felszentelés jele volt a törvény alatt. Ezért teszik most az apostolok a kezüket a diakónusokra, hogy ezek megtudják: Istennek szentelik magukat. Minthogy azonban a kézrátétel önmagában üres szertartás lenne, imádság társul hozzá, amelyben a hívők Istennek ajánlják azo-

kat, akiket az ő szolgálatába állítanak. Ez az apostolokra vonatkozik. Mert nem az egész nép tette rá a kezét a diakónusokra, de amikor az apostolok a gyülekezet nevében imádkoztak, mások is hozzáfűzték kívánságaikat. Látjuk ebből, hogy a kézrátétel, amikor az apostolok alkalmazták, a szép renddel megegyező szertartás, de önmagában még sincs hatása vagy ereje, hanem ereje és hatása egyedül Isten Lelkétől függ. Általában minden szertartásról ezt kell megállapítani.

7. Az Isten ígéje pedig terjedt, és nagyon megnövekedett a tanítványok száma Jeruzsálemben, sőt igen sok pap is engedelmeskedett a hitnek. 8. István pedig – kegyelemmel és erővel telve – nagy csodákat és jeleket tett a nép között. 9. Megjelentek azonban néhányan a szabadosok, a cirénéiek és az alexandriaiak zsinagógájából, valamint néhányan a ciliciaiak és ázsiaiak közül, és vitatkoztak Istvánnal; 10. de nem tudtak szembeszállni azzal a bölcsességgel és Lélekkel, amellyel beszélt.

7. Ismét az egyház növekedését hirdeti Lukács, hogy annál jobban megvilágítsa Isten kegyelmét és erejét, amely a folytonos előrehaladásban nyilvánul meg. Már az is Isten kitűnő munkája volt, hogy az egyház hirtelen, szinte egy pillanat alatt létrejött, de az nem kevésbé csodálatra méltó, hogy Isten az általa megkezdett munkát annyi akadály közepette folytatja, hogy azoknak a száma gyarapodik, akiknek a kisebbitésére, sőt teljes kiirtására olyan nagy erővel törekszik a világ. Amikor azt mondja, hogy az Isten ígéje terjedt, annak az az értelme, hogy messzebbre eljutott. Két esetben mondhatjuk, hogy Isten ígéje terjed: vagy akkor, ha annak új tanítványok kezdenek engedelmeskedni, vagy ha abban mindnyájan előbbre jutunk. Itt a terjedés előbbi módjáról beszél Lukács. Ezt ugyanis közvetlenül azután mondja, hogy a tanítványok számáról beszélt. A hitnek e növekedését mégis egy várostra korlátozza, mert jöllehet valószínű, hogy szórványosan másutt is voltak tanítványok, Jeruzsálemben kívül mégsem volt megszervezett egyházi közösség.

Sőt igen sok. Amikor tulajdonképpen a mi hitünk engedelmeskedik az evangélium tanításának, képletes kifejezés,¹⁴ ahogyan Lukács mondja, hogy engedelmeskedtek a hitnek. Ugyanis a hit Isten ígéje en a keresztyénség megvallása értelmében áll. A papokat pedig külön említi, mivel főbbnyire ellenségesek voltak. Annál csodálatosabb munkája volt Istennek nemesak egyeseknek, hanem sokaknak a megtérése, mert kezdetben így gúnyolódva dacoskodtak maga Krisztus

¹³ Jel 1,10.

¹⁴ Metonymia (ld. I. 199. 34.).

ellen: Vajon a főemberek közül hitt-e benne valaki? „De ez a sokaság, amely nem ismeri a törvényt, átkozott.”¹⁵

8. *István pedig.* Itt az egyház újabb küzdelméről számol be Lukács. Ebből kitűnik, hogy az egyház dicsősége mindig kereszttel és különféle nehézségekkel volt összekötve. Röviden, egy ember személyében az egyház ellen intéztek támadást. Így történt, hogy az ellenség nagyobb bátorságra tett szert, és miután egy ártatlan ember vérért ontották, még kegyetlenebbül dühöngtek, mert azelőtt nem mentek túl a börtönön és a megvesszőzésen. De hogy tudjuk, Istvánnak mind életében, mind halálában Krisztus neve magasztaltatott, először azt mondja Lukács, hogy kegyelemmel és erővel volt telve. Ezzel azt fejezi ki, hogy kiváló volt a hite, és kitűnt csodálatos ereje által. Mert a hit teljessége nem képzelt dolog, mivel azt mondja, hogy hittel teljes volt. Az Írásban nem szokatlan az a szólásmód, hogy Isten ajándékaival teljesekek azok, akik ezekkel az ajándékokkal bőven el vannak látva. Az „erő”-t a „csodatévő tehetség” helyett ellenvetés nélkül elfogadom. A hit nemcsak a belátás adományát, hanem a heves buzgóságot is magában foglalja. Mivel Istvánnak e kiválósága miatt ismert volt a neve, így történt, hogy az istentelenek dühe egy támadással ellene fordult, mert ahogy a Lélek ereje és kegyelme megmutatkozik és megjelenik, úgy szokott a Sátán haragja is felgerjedni. A szövegösszefüggésből ki fog tűnni, hogy István szorgalmas és lelkes volt az evangélium tanításának terjesztésében, de erről Lukács most nem beszél, hanem beéri azzal, hogy István hitét dicséri, amely tétlenséget és nyugalmat nem ismert.

9. *Megjelentek azonban néhányan.* Az volt az üldözés kezdete, hogy az istentelenek, miután vitatkozásban hiába próbálkoztak szembeszállni Krisztussal, mikor látják, hogy az a korábbi próbálkozásuk hiábavaló, rágalmazáshoz és zavarkeltéshez folyamodnak, míg végül erőszakra és gyilkosságra vetemednek. Tehát azzal a szóval, hogy „megjelentek”, Lukács azt fejezi ki, hogy azok, akikről szó van, az evangélium tanítását szóval támadták. Istvánt nem hurcolták azonnal a törvény elé, hanem előbb ellenséges vitákban támadták. Továbbá azt mondja Lukács, hogy idegenek voltak, akik vagy üzleti ügyben, vagy tanulás céljából tartózkodtak Júdeában. Azt mondja, hogy részben kúriaiak, részben alexandriaiak, részben kilikiaiak és asiaiak voltak. Azt mondja, hogy a szabadosok zsinagógájából valók voltak. Valószínű, hogy a római polgárok szabadosai a saját költségükön gondoskodtak egy zsinagóga építéséről, hogy ez azoknak a zsidóknak a tulajdona le-

gyen, akik a tartományokból jártak be Jeruzsálembe. Tehát akik Isten kegyelméből vezettetek oda, és annál nagyobb vágyakozással kellett volna fogadniuk Krisztust, elsőnek ők küzdenek ellene, és mintegy trombitaszóval gerjesztik mások dühét. Ezután még sok helyen megmutatja Lukács, hogy a tartományokban élő zsidók az elsők között támadták az igaz tanítást, és a leghevesebbek voltak a tömegek felizgatásában. Sokakról beszél, hogy annál fényesebb legyen az igazság győzelme, amikor sokan különböző vidékekről összegyűlve egy ember által legyőzve távoznak. Mert az sem kétséges, hogy szegényekben kénytelenek voltak elhallgatni. A hit és a csodatételek már megszerezték István számára a kegyelmet és a méltóságot. Most úgy válaszol a vitatkozóknak, hogy messze fölébük kerül. A bölcsességet és a Lelket, melyekben azok alatta maradtak, nem tartja egymástól különbözőeknek. Azokat a szavakat tehát így kell értelmezni: Nem tudtak ellenállni a bölcsességnek, amelyet Isten Lelke adott. Lukács azt akarta kifejezni, hogy nem mind a két fél küzdött emberi módon, hanem azért törtek meg az evangélium ellenségei, mert Isten Lelkével szemben kellett küzdeniük, aki István száján keresztül beszélt. Egyébként, mivel Krisztus ugyanazt a Lelket ígérte övének, harcoljunk csak igaz hittel az igazságért, és tőle kérjünk nyelvet és bölcsességet, és akkor eléggé fel leszünk készítve a beszédre, hogy az ellenség ravaszsága vagy locsogása sohase szegényítsen meg. Így a mi korunkban ilyen hatásos volt a Lélek a vértanúk szájában, akiket máglyára hurcoltak, és mindennap ugyanazt az erőt mutatja, hogy bár tanulatlan emberek voltak, a pápaság legnagyobb teológusait pusztán szóval nem kevésbé rőmületbe ejtették, mintha villám sújtotta volna őket.

11. *Ekkor felbujtottak embereket, akik ezt mondták: „Hallottuk, amikor káromolta Mózes és az Istent.”* 12. *Ezzel fellázították a népet, a véneket és az írástudókat, rárohanva elfogták őt, és a nagytanács elé hurcolták.* 13. *Hamis tanúkat is állítottak, akik ezt mondták: „Ez az ember állandóan a szent hely és a törvény ellen beszél.”* 14. *Hallottuk is, amikor azt mondta, hogy az a názáreti Jézus lerombolja ezt a helyet, és megváltoztatja azokat a szokásokat, amelyeket Mózes hagyott ránk.”* 15. *Ekkor a nagytanácsban ülők minál rátekintettek, és látták, hogy az arca olyan, mint egy angyalé.*

11. A Lélek ereje által legyőzve felhagynak a vitatkozással, de hamis tanúkat állítanak, hogy rágalmakkal támadják őt. Ebből kitűnik, hogy rossz lelkiismerettel harcoltak. Mert van-e annál méltatlanabb, mint hogy valaki hazugságokkal támasztja alá a saját ügyét? Képzelnék magunk elé egy embert, aki ártott valakinek; még őt sem szabad

hamis tanúbizonyságokkal elítélni. De a képmutatók a buzgóság ürügye alatt mindent megengednek maguknak. Látjuk, hogy ma a pápisták tudatosan elferdítik az Írás világos helyeit, amikor azokat hamis módon bizonyítékokként akarják ellenünk fordítani. Elismerem, hogy igen sokszor tudatlanságból vétkeznek, de nem akad közöttük egy sem, aki ne vetemedne arra, hogy az Írás értelmét és szavait megrontsa csak azért, hogy a mi tanításunkat gyűlöletessé tegye. A hatás kedvéért még csodálatos rágalmakat is koholnak ellenünk. Ha azokat a rabbinusokat megkérdeznénk, hogy szabad-e az embert rágalmazni, általánosságban azt mondanák, hogy nem szabad, de amint rólunk van szó, a jó szándékkal mentegetőznek, mivel mindent megengedhetőnek tartanak, ami minket és a mi ügyünket terhelheti. Tehát hazugságokban, csalárdságban és arcátlanságban tetszelegnek. Az ilyen képmutatás vakította el azokat is, akikről Lukács itt azt mondja, hogy István elveszejtésére hamis tanúkat használtak. Ugyanis mihelyt a Sátán veszi át a hatalmat, nemcsak kegyetlenségre ösztönzi az elvetemülteket, hanem a szemüket is beköti, hogy azt higgyék: nekik mindent szabad. Ez a példa különösen arra tanít minket, milyen veszélyes a jó szándék látszata, ha azt nem Isten Lelke irányítja, mert mindig vakmerő őrvjongsben tör ki, s közben csodálatos álarccal takar el minden bűnt.

14. *Hallottuk.* István védekezéséből elég világosan kiderült, hogy mindig csak tisztelettel beszélt Mózesről és a templomáról, és mégsem volt alaptalan az a szidalom, amellyel illették, mert a törvény eltörlését tanította. A tanúk azonban hamisaknak és hazugoknak mutatkoztak abban, hogy szelíd és kegyes szavait szándékosan elferdítik. Így volt kénytelen mentegetőzni Krisztus, hogy nem azért jött, hogy a törvényt érvénytelenné tegye, mert amikor a szertartások eltörléséről beszélt, azt a gonoszok félremagyarázták, mintha az egész törvényt érvénytelenné akarná tenni.¹⁶ Azt is gonoszul a jeruzsálemi templomra vonatkoztatták, amit a saját testéről mondott.¹⁷ Hát Pálnak nem vetették-e a szemére, hogy azt tanítja, rosszat kell tenni, hogy jó következzen belőle?¹⁸ Ezért ma nincs miért csodálkoznunk azon, hogy olyan fondorlatosan a visszájára fordítják, amit kegyesen, helyesen és hasznosan tanítunk. Sőt inkább azt kell megállapítani, hogy sohasem lehet olyan óvatosan és mérséklettel tárgyalni az evangélium tanítását, hogy rágalmak ne érijék. Mert a Sátán, a hazugság atyja¹⁹

¹⁶ Mt 5,17.

¹⁷ Jn 2,19-21.

¹⁸ Róm 3,8.

¹⁹ Jn 8,44.

mindig teljesíti a kötelességét. Azután, mivel sok minden nem egyezik a test követelményeivel, az emberek nagyon is hajlamosak rágalmaknak helyet adni, amelyek a tanítás tiszta és természetes értelmét megrontják. A Sátánnak ez a rosszindulata és ezek a cselvetései még óvatosabbakká és elővigyázatosabbakká kell hogy tegyenek minket, nehogy valami helytelenül vagy rosszul vagy nem megfelelően szaladjon ki a számon, amit ők ellenünk fordíthatnak. Nem szabad ugyanis alkalmat adni a gonoszoknak, mert kapnak rajta. Egyébként, ha azt látjuk, hogy az általunk helyesen és kegyesen kifejtett tanítást aljas rágalmakkal tönkreteszik, eltorzítják és gyalázzák, nincs miért bánkódnunk azon, hogy belekezdünk, és nincs miért alábbhagyjon a lelkesedésünk. Nem is lenne méltányos, ha a Sátán mérgei harapásaival szemben biztonságban lennénk, és azok nem fognának rajtunk, hiszen azokat az Isten Fia sem kerülhette el. Ugyanakkor kötelességünk meghússítani és eloszlatni a hazugságokat, amelyek Isten igazságát terhelik, miként látjuk, hogy Krisztus védi az evangélium tanítását az igazágtalan rágalmakkal szemben. Csak bátorsággal és buzgósággal legyünk úgy felfegyverkezve, hogy ez a méltánytalanság ne akadályozzon bennünket az utunkon. Mivel azt tanítjuk, hogy az emberek olyan romlottak, hogy teljes mértékben bűnösök és gonosz vágyak rabszolgái, ebből az ellenség azt a rágalmat koholja, hogy szerintünk az emberek nem maguktól követik el a bűnt, hanem valami más hajtja őket a rosszra, így egyáltalán nem bűnösök. Azzal is vádolnak, hogy a jó cselekedetre való hajlandóságot is elfojtjuk. Mivel azt mondjuk, hogy a szentek tettei külön méltatásra nem érdemesek, miután mindig van valami kis hibájuk, azzal gúnyolnak, hogy nem különböztetjük meg egymástól a jókat és a rosszakat. Mivel azt mondjuk, hogy az ember megigazulása egyedül Isten kegyelmébe van helyezve, és a kegyes lelkek sehohsem találhatnak megnyugvást, csak Krisztus halálában, azt vetik a szemünkre, hogy ily módon megeresztjük a test fékeit, hogy többé ne alkalmazzuk a törvényt. S míg mi megadjuk Krisztusnak az őt megillető tiszteletet, amit ők, mint valami zsákmányt, ezer darabra szedve tetszésük szerint osztogatnak ide meg oda, azt képzelik, hogy mi a szentek ellenségei vagyunk. Azt hazudják, hogy lelki szabadság helyett testi féktelenségre törekszünk. Amikor Krisztus szent vacsoráját igyekszünk visszaállítani a tiszta és törvényes alapra, szemérmetlenül azt kiabálják, hogy mi azt kiforgatjuk és tönkretesszük. Mások, akik az akadémikusok módjára mindent szétdarabolnak, mivel nem tetszik, amit Istennek titokzatos elve elrendeléséről az Írásból tanítunk, gyűlölködve azzal vádolnak, hogy Istenből zarnokot csinálunk, aki az ártatlan emberek elpusztításán

gyönyörködik, akiket már születésük előtt örökös halálra ítélt, és amit még ezzel kapcsolatban mondani lehet, miközben mégis teljességgel meg vannak győződve arról, hogy mi tisztelettel gondolkozunk Istenről, és nem is beszélünk róla másképp, mint ahogy ő maga a szájával tanít. Nehéz és kellemetlen az ilyen gyűlöletet elviselni, de mégsem szabad felhagyni a jó ügy védelmével, mert Isten előtt értékes az ő igazsága, és előttünk is az kell hogy legyen, noha a gonoszoknak halál illata halálra.²⁰ De visszatérek az István ellen emelt vádra, amelynek az a lényege, hogy Istent és Mózeszt káromolta. Méltán foglalják egybe az Isten és Mózes elleni jogtalanságot, mivel Mózes tanításában nem volt semmi olyan, ami Istennel ne fért volna össze. Azt állítják, hogy gyalázkodva beszélt a templomról és a törvényről, továbbá a káromlást abban állapítják meg, hogy azt mondta: Krisztus eljövetelel, vége lesz a templomnak és a szertartásoknak. Nem hihető, hogy István úgy beszélt volna, ahogy állítják. De amit helyesen és kegyesen mondott, azt rosszindulatúan elferdítik, hogy a hamis vádat leplezzék. Egyébként, még ha a szavakon semmit nem változtattak is, István akkor sem követett el semmi sérelmet a templom és a törvény ellen, csak azt, hogy igaz dicséretekkel nem tudta jobban magasztalni azokat. A zsidók azt hitték, hogy a templom tisztelete veszélyben forog, ha annak meglevő állapota nem tart örökké, és hogy Mózes törvénye hiábavaló lesz és semmi jelentőséggel nem bír, ha a szertartások nem maradnak örökre érvényben. A templom tekintélye és a szertartások hasznossága azonban annál inkább megmarad, ha Krisztusra vonatkoztatjuk, mint az ő előképeit. Tehát a vád, bármilyen színezete legyen is, mégis igazságtalan és visszás. Egyébként, még ha kérdésessé lehet is tenni a tény, vagyis, hogy úgy áll-e a dolog, ahogy az ellenfelek beállítják, tulajdonképpen minősítési kérdésről van szó. Istvánt ugyanis azért vádolják, mert azt tanította, hogy meg kell változtatni az istentisztelet formáját, amely akkor elfogadott volt, és ezt úgy értelmezik, mint Isten és Mózes káromlását. Tehát ahogyan ők beszélnek, inkább a jogról, mint a tényállásról folyik a vita. Mert felmerül a kérdés, hogy vajon Istennel és Mózeszel szemben igazságtalan és istentelen-e az, aki arra figyelmeztet, hogy a látható templom egy felségesebb szentségnek a képe, amelyben az istenség egész teljessége lakik,²¹ és azt tanítja, hogy a törvény árnyképei mulandók.

Az a názáreti Jézus. Megvetőleg így beszélnek Krisztusról, mintha még az emlékezete is gyűlöletes volna. Ugyanakkor a rágalmaikból

²⁰ 2Kor 2,16.

²¹ Kol 2,9.

megtudhatjuk, hogy István a törvény eltörlésében szembeállította az árnyakkal a testet és a külsőségekkel a lényeket. Ugyanis ha Krisztus által eltöröltetnek a szertartások, akkor azok valósága lelki természetű. A zsidók, akik azt akarták, hogy azok örökre megmaradjanak, csak azt vették észre bennük, ami durva, testi, földi és szemmel látható. Röviden, ha a szertartások gyakorlása örökre megmaradna, azok mulandók és erőtlenebbé lennének, mivel a külső látszaton kívül semmi sem volna bennük, így állandóság sem. Tehát így válnak igazán örökké, ha Krisztus eljövetelel eltöröltetnek, mivel ebből az következik, hogy erejük és hatékonyságuk Krisztusban van.

Megváltoztatja a szokásokat. Nem kétséges, hogy István a szertartások egy részére gondolt, de minthogy az emberek jobban szoktak ragaszkodni a külső pompához, ezért a mondottakat úgy veszik, mintha István az egész törvényt megsemmisítené. A törvény fő parancsai Istennek lélekben való tiszteletére, a hitre, az igazságosságra és az ítéletre vonatkoztak, de azok, akik többre becsülik a külső szertartásokat, kiváltképpen azokat nevezik Mózes utasításainak, amelyek az áldozati szertartásokra vonatkoznak. Ilyen volt a gondolkodás a világ kezdete óta, és ilyen is lesz annak végezetéig. Miként ma a pápisták nem ismernek más istentiszteletet, csak alakoskodásaikban. Ámbár nagyon különböznek a zsidóktól, mivel Isten parancsai helyett csak az emberek haszontalan kitalálásait követik.

15. *Ekkor mind rátekintettek.* Szokás volt a törvénytiszteleten, hogy a vádlottra néztek, amikor annak a védekezését várták. Lukács pedig azt mondja, hogy Istvánt olyannak látták, mint egy angyal. Ez nem magára az arcára vonatkozik, hanem inkább az akkori arckifejezésére. Ugyanis bár a vádlottak arca el szokott sápadni, s a beszédben akadozni szoktak, és a félelem más jeleit mutatják, Lukács azt mondja, hogy Istvánban semmi ilyen nem volt, hanem inkább valami méltóság ragyogott fel benne. A Szentírás szokott ilyen értelemben az angyalokkal való hasonlással élni, mint az 1Sám 24²² és a 2Sám 14 és 19.²³

²² Vö. 1Sám 24,9.

²³ Vö. 2Sám 14,17; 19,7.

HETEDIK RÉSZ

1. A főpap megkérdezte: „Valóban így van ez?” 2. Ő erre így szólt: „Atyámfiái, férfiak és atyák, halljátok! A dicsőség Istene megjelent a mi atyánknak, Ábrahámnak, amikor Mezopotámiában volt, mielőtt letelepedett Háránban, 3. és ezt mondta neki: Menj ki földedről és rokonaid közül, és menj arra a földre, amelyet mutatok neked. 4. Ekkor kiment a káldeusok földjéről, és letelepedett Háránban. Miután pedig meghalt az apja, Isten áttelepítette őt onnan erre a földre, amelyen ti most laktok.”

1. A főpapban és a nagytanácsban megjelenik a méltányosságnak valami látszata, de a szavaiban nagyon igazságtalan előítélet van. Mert nem azt kérdezi, hogy mi okból tanított úgy, és nem is engedi meg neki a jogos védekezést (pedig ez lett volna a lényeg), hanem pontosan azt kérdezi, hogy István kimondta-e azokat a szavakat, akármi legyen is a jelentésük; ahogyan ma a pápisták nem foglalkoznak azzal, hogy milyen a tanítás és az Írásokból bizonyítható-e, hanem csak azt kutatják, hogy merészelt-e valaki egy szót szólani az ő előítéleteik ellen, és az illetőt azonnal felkínálják Vulcanusnak, hogy lakmározzék belőle. Továbbá István válasza első látásra képtelennek és oda nem illőnek tűnhet. Először is – ahogy mondják – a tojásnál kezd, azután terjedelmes beszédet szerkeszt, amelyben szó sincs a szóban forgó ügyről. Pedig nincs nagyobb hiba, mint csak szaporítani a szót, és nem a tárgyról beszélni. Közelebbről megnézve azonban könnyen észrevevesszük, hogy ebben a hosszú beszédben nincs semmi felesleges, és István úgy beszél, ahogy az ügy megkívánja. Mint valami hitehagyottat, azzal vádolták, hogy a vallást és Isten tiszteletét fel akarja forgatni. Tehát alaposan kifejti, hogy ő ragaszkodik ahhoz az Istenhez, akit az atyák mindig tiszteltek. Így elhárítja az istentelen elpártolás vádját, és kimutatja, hogy ellenségeit semmi sem hajtja kevésbé, mint a törvény iránti buzgóság. Mert úgy tettek, mintha semmi más céljuk nem lenne, mint hogy Isten dicsőségét növeljék. Tehát ezt a hazug dicsékvést csavarja ki a kezükből. Minthogy pedig mindig az atyák voltak a nyelvükön, és dagadtak a nemzeti dicsőségtől, és azzal dicsékedtek, azt is megmutatja István, hogy nincs semmi okuk a büszkelkedésre, sőt inkább olyan sok és akkora volt az atyák bűne,

hogy nekik inkább szegyenkezniük és megalázkodniuk illenék. Ami az ügy lényegét és sarkalatos pontját illeti, mivel a templomról és a szertartásokról volt szó, világosan emlékeztet arra, hogy Isten az ő atyáikat saját népévé választotta, még mielőtt a templom állt volna és Mózes megszületett volna. Ezt célozza a terjengős bevezetés. Másodszor arra figyelmeztet, hogy minden külső szertartás, amelyet Isten Mózes által adott, mennyei mintakép után volt formálva. Ebből következik, hogy a szertartásra vonatkozó törvény más célt szolgál, és ostobán és helytelenül cselekszenek azok, akik az igazságot mellőzve a jelekhez ragaszkodnak. Ha az olvasók ezekre a főbb szempontokra vonatkoztatják István egész beszédét, semmit sem fognak abban találni, ami ne illenék nagyon jól az üggyhöz, ahogy azt a végén röviden újra meg fogom említeni. Emellett az egész beszédnek ez a célja nem lesz akadálya annak, hogy egyes dolgokat, melyek említésre méltóak, közelebbről megvizsgáljunk.

2. *Atyámfiái, férfiak és atyák.* Noha István látta, hogy azok, akik a nagytanácsban ültek, nagyrészt esküdt ellenségei az evangéliumnak, mégis, mivel a nép törvényes kormányzása a kezükben volt és az egyház élén álltak, amelyet Isten még nem vetett el, ezért nem habozik szerénységből atyáknak nevezni őket. De nem hízelgéssel akarja megnyerni a jóindulatukat, hanem megadja ezt a tiszteletet a törvényes és Istentől rendelt kormányzó testületnek, amíg a helyzet megváltozásával ezt a jogot tőlük el nem veszik. Közben azonban semmi sem akadályozza meg abban – még az általuk elfoglalt hely tisztelete sem némitja el a száját –, hogy szabadon ellentmondjon nekik. Ebből kiderül, milyen nevetségesek a pápisták, akik azt akarják, hogy pusztán és üres kitalált címeik annyira lenyűgözzenek minket, hogy kénytelenek legyünk bármilyen istentelen rendelkezéseiket helyeselni.

A dicsőség Istene. Ezzel a beszéddel tesz tanúbizonyosságot arról, hogy a legkevésbé sem tér el az atyáktól és az igaz vallástól, amelyet ők követtek. Mert az egész vallás, Isten tisztelete, a törvény tanítása és minden jövendölés attól a szövetségtől függött, amelyet Isten Ábrahámmal kötött. Tehát István, amikor azt vallja, hogy Ábrahámnak megjelent az Isten, a törvényt és a prófétákat is elfogadja, akik abból az első kinyilatkoztatásból mint forrásból származnak. Azért is nevezi a dicsőség Istene, hogy a hamis és kitalált istenekről megkülönböztesse azt, aki egyedül méltó a dicsőségre.

Amikor Mezopotámiában volt. Ismeretes, hogy így hívják azt a vidéket, amely két folyó, a Tigris és az Eufrátesz között fekszik. Azt mondja: „mielőtt letelepedett Háránban”, mivel Ábrahám a jövendölés figyelmeztetésére vándorolt Káldeából Háránba, amely mezopotámiai

város, ámbar Plinius Arábiába teszi, és Crassus és a római hadsereg vereségéről híres.¹ Nem csoda, ha Mezopotámia néven itt Káldeát érti, mert jóllehet csak az a térség, amelyet az Eufrátesz és a Tigris határol, a folyóköz, a földrajztudósok mégis így nevezik Asszíriát és Káldeát. Az a lényeg, hogy Ábrahám Isten határozott parancsára hagyta el a hazáját, és így áldotta meg Isten igazi jósága, amikor azt kereste, ami neki otthonában megígértetett. Lásd Józsué könyvének utolsó részét.² De úgy tűnik, hogy Mózes elbeszélése egy kicsit eltér ettől. Ugyanis, miután a tizenegyedik rész végén elmondta, hogy Ábrahám a házát elhagyva más földre költözött, a tizenkettedik rész elején hozzát teszi, hogy Isten szólt Ábrahámhoz.³ A megoldás egyszerű: mert az utóbbi helyen nem azt említi Mózes, hogy mi történt Ábrahám eltávozása után, hanem közli a távozás okát, hogy tudniillik Isten parancsára vándorolt máshova, hogy senki se gondoljon arra, hogy Ábrahám az otthonát meggondolatlanul elhagyva idegen földön bolyongott, ahogy a könnyelmű és meggondolatlan emberek szoktak időnként. A jövendölés szavai is ezt mondják. Mert ha idegen földön bérlő lett volna, Isten nem parancsolhatta volna neki, hogy a szülőföldjéről kivándoroljon, otthagyni rokonait és az atyai házat. Látjuk tehát, hogy ez a hely nagyon jól egybevág Mózes szavaival. Ugyanis miután Mózes elmondta, hogy Ábrahám Háránba ment, hogy megmutassa, Ábrahám ezt az utat nem emberi könnyelműségből, hanem Isten parancsára vállalta, később fűzi hozzá, amit korábban nem mondott el. Ez a beszédmód gyakori a hébereknél.

3. *Menj ki földedről.* Mintha önmagában nem lenne elég keserves a hazát elhagyni, Isten szóbosággal él, hogy annál jobban megsebezze Ábrahám lelkét. A hűségének próbatétele volt ez, miként az a másik is, hogy Isten nem jelöl ki számára semmiféle földet, ahol lakják, hanem egy ideig bizonytalanságban és kétségben tartja. Annál dicséretesebb volt Ábrahám engedelmissége, mivel a szülőföld édessége sem tartja vissza attól, hogy önként mintegy száműzetésbe menjen, és habozás nélkül kövesse Istent, még ha nem is tűnik fel biztos pihenőhely, hanem időről időre parancsot kap, hogy vándoroljon tovább. Hogy a föld megmutatása késik, az nem sokban különbözik a hitegetéstől. Továbbá, hogy milyen hasznos volt Ábrahámnak ez az iskola, azt a mindennapi gyakorlatunkból megtanuljuk. Ugyanis sokan kegyes indulattal fognak hozzá nagy dolgok véghezviteléhez, de amikor kis

¹ Plin. NH 6, 138. 136.

² Józ 24,2-3.

³ 1Moz 11,31. 12,1.

idő múltán alábbhagy a lelkesedésük, megbánják tervüket, és szívesen visszafordulnának. Tehát hogy Ábrahám ne álljon meg félúton azokra emlékezve, akiket otthagyt, Isten a lelkét mindjárt az elején teljesen felrázza, hogy semmit ne tegyen könnyelműen és meggondolatlanul. Erre vonatkozik az a példázat, amelyet a torony építéséről mond nekünk Krisztus. Azt mondja ugyanis, hogy először ki kell számítani a költségeket, nehogy a megkezdett épületet szégyenszemre ne tudjuk befejezni.⁴ Noha Ábrahám esetében különleges dolog volt, hogy megparancsoltatott neki a hazáját elhagyni és messze földre menni, és Isten őt erre-arra vezette, mégis van ezekben a szavakban valami minta mindannyiunk elhívására. Nem úgy szól a parancs, hogy egyszerűen mindannyian hagyjuk el a hazánkat, hanem azt a parancsot kapjuk, hogy tagadjuk meg önmagunkat; nem úgy szól a parancs, hogy hagyjuk el az atyai házat, hanem mondjunk búcsút saját akaratumknak és testi vágyainknak. Továbbá, ha apánk és anyánk, feleségünk és gyermekeink akadályoznak minket abban, hogy Istent kövessük, mindannyiukról le kell mondanunk. Ábrahámnak egyszerűen parancsot ad az Úr a kivándorlásra, de nekünk feltételesen ugyanazt parancsolja. Ugyanis ha valahol nem lehet Istent szolgálni, inkább a száműzetést kell választani, semmint hogy lustán és tétlenül a fészünkben maradjunk. Tehát legyen mindig a szemünk előtt Ábrahám példája. Ő a hívők atyja,⁵ aki minden módon próbára tétetett. Megfeledeznek hazájáról, az övéiről és magáról, hogy teljesen átadja magát Istennek. Ha azt akarjuk, hogy Isten fiainak tartsanak minket, nem szabad elfajulnunk tőle.

Amelyet mutatok neked. Még kell jegyezni, amit fentebb említettem, az Úr bizonytalanságban tartja Ábrahámot, hogy a türelmét kipróbálja. Ezt is illik a mi hasznunkra fordítani, hogy megtanuljuk: teljesen Isten szavától függünk. És valóban, hitünk gyakorlására kitűnő eszköz Istenben bízni akkor is, amikor semmit sem látunk. Isten gyakran megmutatja nekünk a földet, ahol minket lakni enged, de mivel a világban csak vándorok vagyunk, soha sincs biztos és állandó lakóhelyünk. Ezenkívül az életünk, ahogy Pál mondja, el van rejtve,⁶ és a holtakhoz hasonlóan reméljük az égben elrejtett üdvösséget. Tehát ami az örökös lakóhelyet illeti, Isten az ő igaz ígérete felől függően tart minket, amikor azt parancsolja, hogy vándoroljunk. De hogy az ilyen késleltetés a lelkünket meg ne törje, a hit általános szabályához

⁴ Lk 14,28-30.

⁵ Róm 4,16.

⁶ Kol 3,3.

kell tartanunk magunkat: oda kell mennünk, ahová Isten hív, még ha nem is mutatja meg, amit ígér.

4. *Ekkor kiment.* Ezek a szavak a hitre való készséget dicsérik. Ugyanis miután elhívatott, nem halogatja a dolgot, nem késlekedik, hanem minden érzését leküzdí, hogy engedjen Isten parancsának. Nem lehet tudni, hogy Ábrahám miért állt meg Háránban. Lehetséges, hogy atyja gyengesége tartóztatta, akiről azt olvassuk, hogy nem sokkal később ott meghalt, vagy nem mert továbbmenni, amíg az Úr meg nem mutatta neki az utat. Nekem valószínűbbnek tűnik, hogy atyja elfáradása és betegsége tartotta vissza ott egy kevés ideig, mivel István világosan említi, hogy az atyja halála után vezette ki az Úr onnan.

5. *„Nem adott neki ebből örökségül egy talpalatnyit sem, de megígérte, hogy neki adja azt birtokul és majd utódjának, pedig nem volt gyermeke.*

6. *Így mondta meg Isten, hogy utódja jövevény lesz idegen földön, és rab-szolgává tesz, és nyomorgatják négyszáz esztendeig.* 7. *De ezt a népet, amelynek szolgálnak, itélettel sújtom, így szólt az Isten, ők pedig ezek után kiszabadulnak, és szolgálni fognak nekem ezen a helyen.* 8. *A körülmetélés szövetségét is adta neki. Így nemzette Ábrahám Izsákot, és körülmetélte őt a nyolcadik napon, Izsák pedig Jákóbot, Jákób viszont a tizenkét ősatyát.”*

5. Három dolgot kell itt megjegyezni: először, hogy Isten az ő szolgáját türelemre szoktatta, mivel hazájából kivezetve mint idegent Kánaán földjén telepítette le, mert Ábrahámnak egy talpalatnyi földje sem volt, csak amit sírhelyül vásárolt magának, az azonban nem számít birtoknak, mivel a jelen élet hasznát nem szolgálja. Továbbá, mivel pénzért vette azt a földet, joggal mondja István, hogy az Úr semmit nem adott Ábrahámnak, mert sem pénzen, sem más emberi módon nem kellett megszerezni azt, amit Ábrahám az ígéretből remélt. Másodszor azt kell megjegyezni, hogy Isten magát a dolgot még nem mutatta meg Ábrahámnak, de a szavával biztatta. Nekünk is az a támaszunk, ha Isten megígéri, hogy nála el van készítve számunkra mindaz, ami még nincs a kezünkben. Tehát amikor a dolog, vagyis a föld birtoklása még hiányzott, Ábrahám Isten ígétét segítségnek tekintette, és egyedül azzal megelégedve semmit nem kívánt Kánaán földjén a jövevény nyugtalan és bizonytalan helyzetén kívül. Amikor *ἐπαγγελία* egyszerűen annyit jelent, hogy „ígér”, nem láttam indokoltnak itt úgy fordítani, ahogy Erasmus: „Isten újra megígérte”. En ugyanis itt ellentétet látok: „noha megígérte”, hogy mellékesen kitejezzük a hitegetést, ha ugyan nem célszerűbb a többször megis-

mételt ígéretekhez sorolni ezt is; ezt a kérdést eldöntetlenül hagyom. Harmadszor meg kell jegyezni, olyan volt az ígét, hogy egyáltalán nem, vagy csak egy kicsit különbözik a pusztá gúnyolódástól. Isten Ábrahám magvának földet ígét, amikor az nyolcvanéves volt, a felesége meddő, így semmi reménye nem volt utód nemzésére. Ez merő képtelenségnek látszik. Miért nem inkább azt ígéri meg, hogy magot fog neki adni? De az volt a hit kitűnő próbája, hogy Ábrahám nem kérdezősködik, kíváncsian nem vitatkozik, hanem nyugodtan és engedelmesen elfogadja, amit az Isten szájából hallott. Emlékezzünk tehát arra, hogy Isten az ő szolgájának lelkét úgy biztatja és vigasztalja, hogy nemcsak a dolog megmutatását késlelteti, hanem látszólag mintha valami módon csúfot űzne belőle, amiként bizonyos tekintetben velünk is ezt teszi. Ugyanis amikor azt mondja, hogy örökölni fogjuk a világot,⁷ gyakran eltűri, hogy a gyenge táplálékot és a legszükségesebb dolgokat nélkülözzük. Ezt azonban szándékosan teszi, hogy testünk okosságától megfosszon, mivel másképpen nem adjuk meg az ő szavának a jogos tiszteletet.

6. *Utódja jövevény lesz.* István a zsidók emlékezetébe idézi, milyen nyomorult és gyalázatos volt az atyák helyzete Egyiptomban, és kijelenti, hogy az nem véletlen szolgaság volt, ami őket sújtotta, mivel azt Isten kinyilatkoztatása sokkal korábban megjövendölte. Ez a történet egyrészt az ő vad lelkük megszelídítésére kellett hogy szolgáljon, továbbá arra, hogy szerénységet tanuljanak, másrészt az isteni kegyelem dicséretére, mert Istennek mindig gondja volt arra a nemzetségre, mert páratlan jótétemény az, hogy a nép csodálatos módon, mintegy a halálból visszatér az életbe. Közben a zsidókat emlékezteti arra, hogy Isten egyháza nem azon a földön volt, ahol éltek; és Isten az atyákat a saját népévé választotta, és Isten hűségese védelme alatt állottak, még mielőtt a templom állt volna, vagy a törvény külső szertartásai meg lettek volna állapítva. Ezek a beszéd általános célját érintik. Egyébként ebből hasznos figyelmeztetést lehet kiolvasni. A szolgaság önmagában nehéz és fájdalmas, de amikor az urak kegyetlensége is hozzájárul, elviselhetetlennek tűnik. Ezért a kegyes férfiú lelkét súlyosan meg kellett hogy sebezze az a tudat, hogy a nemzetsége szolgál, és méltatlanul és kegyetlenül fognak bánni vele. Ráadásul ez nem volt könnyű próbatétel; minthogy látszólagos ellentétben állt egymással Kánaán földjének már megígét öröksége és a szolgaság idegen földön, mert ugyan ki ne gondolt volna arra, hogy Isten mintegy korábbi szaváról elfeledkezve jelentette ki Ábrahámnak nemzetsége nyomor-

rult szolgásgát? Először azt mondja, hogy magvának földet fog adni, de még nem volt mag, sőt már remény sem volt az utódra. De mit ígért, hogy mikor fog adni mégis? A halála után. Rögtön utána hozzáteszi, azt a magot máshová fogja vezetni, hogy idegeneknek szolgáljon. És mennyi ideig? Négyszáz éven keresztül. Hát nem úgy néz ki, mintha visszahúzná a kezét, hogy ne teljesítse, amit ígért? Tudnunk kell, hogy ez nem csak egyszer történt meg; ugyanis sokszor így tesz velünk Isten, mintha önmagával harcolna, és úgy is beszél, mintha visszavonná, amit ígért. A test szükségképpen úgy ítéli meg, hogy önmagának ellentmond, de a hit felismeri, hogy Isten szavai tökéletes összhangban állnak egymással és a tetteivel. Éppen az Isten célja, hogy a mi hitünk látását messzebbre kiterjessze, és ígéreteit mintegy nagyobb távolságról mutassa meg. A mi kötelességünk tehát az, hogy számtalan kerülő úton keresztül, mindenféle akadályon keresztül, hosszú távolságon keresztül, a mélységeken keresztül, sőt magán a halálon keresztül a nekünk megígért üdvösség felé tartunk, és arra törekedünk. Azonkívül, amikor azt látjuk, hogy Isten kiválasztott népe az egyiptomiaknak szolgált és embertelenül megalázták, nem kell lélekben megtörnünk, ha ma ugyanaz a sors vár ránk, mert nem új vagy szokatlan dolog, hogy Isten egyházát zsarnoki hatalom igazza le, és az istentelenek mintegy lábbal tiporják.

7. *De ezt a népet, amelynek szolgálnak.* Ez az ítélet a nép felszabadításával van kapcsolatban. Ugyanis, hogy az egyiptomiak zsarnokságát és kegyetlenségét Isten megbosszulja, azt a nép iránti kegyelmelemből teszi, melyet oltalmába vett, hogy az egyház felszabadítója legyen. Ezért valahányszor a gonoszok jogtalanul megaláznak, jusson eszünkbe, hogy Isten a világnak ítélőbírája, aki semmilyen jogtalanságot nem hagy büntetlenül; és mindenki így gondolkozzék magában: Ha én Isten oltalmában vagyok, aki a világ ítélőbírája, és aki minden jogtalanságot megbüntet, nem menekülnek el a keze elől azok, akik nekem most terhemre vannak. Hasonló hely Mózes ötödik könyvének 32. része, ahol Isten kijelenti az ő bosszúját.⁸ Ezért mondja Pál, hogy helyet kell adni az ő haragjának,⁹ mintha azt mondaná, hogy szolgáljon ez a türelmetlenség enyhítésére és a gonosz indulatok megfékezésére, mert Isten megígérte, hogy megbosszulja azokat. Mert aki maga áll bosszút, az Istentől ragadja el az ő szerepét. Ezzel azonban nem szűnik meg, amit említettem, hogy Istennek különös gondja van az övéi ellen elkövetett jogtalanságok megbosszulására,

⁸ 5Moz 32, 1-13.

⁹ Rom 12, 19.

ahogy a zsoltárban olvassuk: „Ne nyúljatok fölkeztjeimhez, prófétáimat se bántsátok!”¹⁰

Kiszabadulnak, és szolgálni fognak nekem. Tehát a megváltás időben előbb volt, mint a templom és törvény tisztelete. Ebből következik, hogy Isten kegyelme nem kötődött a szertartásokhoz. Emellett István rámutat a szabadítás céljára is, tudniillik hogy Isten a népet és a helyet is külön az ő nevének tiszta tiszteletére választotta ki. Ebből viszont arra következtetünk, azt kell szem előtt tartanunk és megfontolnunk, hogy ő maga mit követel és mit tart helyesnek. Más népek is gondoltak az Isten tiszteletére, de mivel mindenütt hamis és romlott szertartások voltak, Isten a zsidókat a többiektől elválasztotta, és kijelölt nekik egy helyet, hogy ott tisztán és szabályszerűen tiszteljék őt. Egyébként ez a hely arra figyelmeztet minket, hogy Isten jótéteményeinek az a célja, hogy az emberek magukat teljesen neki szenteljék. Most, amióta Isten az ő kegyelmének kincseit az egész világra szórja, azon kell fáradoznunk, hogy őt tiszta és szent szolgálatunk által megszenteljük, bárhol lakjunk is.

8. *Szövetségét is adta neki.* Amikor elismeri, hogy a körülmetélés Isten szövetsége, István a neki tulajdonított rágalom alól tisztázza magát, de közben kijelenti, hogy a zsidók helytelenül cselkednek, ha a külső jelben az üdvösségük kezdetét látják. Ugyanis ha Ábrahám előbb hívatott el és előbb ígértetett meg az ő magvának a föld és a megváltás, mint ahogy körülmetélték, elég világosan kitűnik, hogy az egész nép dicsősége nem függ a körülmetéléstől. Ugyanezt használja bizonyítékkul Pál is a Római levél negyedik részében. Ugyanis amikor Ábrahám a körülmetélkezésben igazságot nyert, és ez Istennek tetszett, arra következtet, hogy a körülmetélkezés nem oka az igazságnak.¹¹ Látjuk tehát, hogy István nem csapongó és haszontalan beszédet mond, mivel sokat használt az ügynek, hogy a zsidók emlékezzenek arra, mi módon fogadta őket Isten atyáikkal együtt gyermekeivé. És István valószínűleg mindkettőt világosan kifejtette: hogy jóllehet Isten azért rendelte a körülmetélést, hogy a kegyelem jelképe legyen, de azt időrendben megelőzte az örökbefogadás. Egyébként a körülmetélés erejéről és természetéről itt nem szükséges hosszabban értekezni. Csak azt jegyezzük meg, hogy Isten előbb megígéri Ábrahámnak, amit a körülmetéléssel később megerősít, hogy tudjuk: a jelek üresek, és semmit sem érnek, ha a szó nem előzi meg őket. Jegyezzük meg azt is, hogy a „szövetség” szóban hasznos tanítás van: tudniillik az, hogy

¹⁰ Zsolt 105, 15.

¹¹ Rom 4, 10-12.

Isten a sákramentumokban egyezséget köt velünk, hogy az irántunk való szeretetéről bizonytságot tegyen. Ha ez igaz, akkor ezek először is nemcsak a kijelentés külső jegyei az emberek előtt, hanem belülről Isten előtt a hit megerősítésére szolgálnak. Azután nem üres kiábrázolások, mivel Isten, aki igaz,¹² semmit sem ábrázol ki, amit véghez nem visz.

9. „Az ósatyák pedig féltékenykedtek Józsefere, és eladták Egyiptomba, de az Isten vele volt. 10. Megszabadította őt minden nyomorúságból, kedvessé és bölcsé tette Egyiptom királya, a fáraó előtt, és kormányzóvá emelte Egyiptom és a fáraó egész háza fölé. 11. Éhínség jött egész Egyiptomra és Kánaánra, és olyan nagy nyomorúság, hogy atyáink sem találtak ételmet. 12. Amikor azonban meghallotta Jákób, hogy van gabona Egyiptomban, elküldte atyáinkat. Először csak ez történt, 13. de József a második alkalommal megismertette magát testvéreivel, és így a fáraó tudomására jutott József származása. 14. József ekkor magához hívatta atyját, Jákóbot és hetvenöt főből álló egész rokonságát. 15. Lement tehát Jákób Egyiptomba, azután meghalt ő is, meghaltak atyáink is. 16. Átvitték őket Sikembe, és elhelyezték abban a sírban, amelyet Ábrahám ezüstpénzért vásárolt Emór fiuitól Sikemben.”

9. Következik Izrael nemzetségének leggyalázatosabb tette: hogy kegyetlen és gonosz összeesküvéssel az ártatlan testvért elnyomták. Az ilyen kegyetlenség természetellenes. A zsidók nem értelmezheték úgy, mintha csak kevesek bűne lett volna, ugyanis a gyalázat az egész népet érinti, mert azzal az álnoksággal az ósatyák, az egy Benjámín kivételével, mindnyájan bemocskolták magukat. Amikor ezzel a megtisztelő névvel illeti őket István, abból a népre még nagyobb gyalázat háramlik. Gőgösen büszkélkedtek az atyáikkal. Megmutatta, milyenek voltak a legkiválóbbak közülük: tudniillik testvérgyilkosok, amennyiben rajtuk állt. Mert azonkívül, hogy a szolgaság a halálhoz volt hasonló, tudjuk, hogy kezdetben mit eszeltek ki, és hogy azután milyen kegyetlen büntetéseket szenvedett el József, amelyekben mind testvérei voltak a bűnösök. Ebből világos, hogy Isten mintegy akaratuk és tiltakozásuk ellenére is jóindulatú és jóságos volt irántuk, ugyanis azt akarják megölni és elpusztítani, aki később megmaradhatunk eszköze lesz. Ezért nem rajtuk állt, hogy meg, nem fosztották magukat Isten minden jótéteményétől. Így mondja majd később István, hogy Mózeset elutasították, amikor Isten őt megváltójukul adta nekik.

¹² Róm 3,1

Tehát a zsidóknak nincs miért dicsekedniük nemzetségük kiválóságával, s csak annyi marad nekik hátra, hogy szégyenkezve egyedül Isten könyörületességének köszönjék azt, hogy kicsodák ők, és értsék meg, hogy a törvény ennek megvilágítására adatott.

Az Isten vele volt. Nem úgy volt vele Isten, hogy őt segítve mindig megmutatta volna az ő erejét. Mert nem könnyű dolog az, amit a szoltáros mond, hogy vasra verték.¹³ Kétségkívül nagy szomorúság kellett hogy átjárja, amikor minden segítségtől megfosztva a börtönnel és a bűnös embernek kijáró büntetéssel együtt a gyalázatot is el kellett szenvednie, de Isten gyakran úgy szokott ott lenni az övéivel, hogy egy ideig rejtve marad. A dolog kimenetele azonban kitűnő bizonyossága volt Isten jelenlétének, amit József kezdetben nem látott. Itt azonban mindjárt azt is emlékezetünkbe kell idéznünk, hogy József nem azért szabadult meg, mert a templomban imádkozott Istenhez, hanem távol Egyiptomban.

10. A megszabadulás módját annak tulajdonítja István, hogy Isten kedvessé tette Józsefet a fáraó előtt. Isten más módon is megszabadíthatta volna, de neki nagyobb célja volt: hogy József mint az ország első hivatalnokai segítsen atyján és egész családján. Egyébként e két szóban: „kedvessé és bölcsé”, hüpallagé¹⁴ van. Ugyanis a bölcsesség, amellyel József meg volt ajándékozva, volt az oka annak, hogy a fáraó megkedvelte őt. Ámbár elismerem, hogy két különböző ajándék volt. Ugyanis Józsefet, még ha megbízható álmofejtő volt is, a gőgös zsarnok sohasem emelte volna ilyen magas tisztségre, ha Isten a fáraó lelkét nem indította volna valami szokatlan szeretetre. „Bölcsességen” nem annyira a jövendölés ajándékát érti, amely az álmok megfejtésében nyilvánult meg, hanem a fanácsadás okosságát is; mindkettőt említi Mózes. Amit itt egy emberről mond István, az mindenkire vonatkozik. Ugyanis akármilyen ügyesség van az emberekben, az Isten ajándéka, mégpedig különös ajándéka, és különféleképpen kell megítélni. Tetszése szerint sikert is ad hozzá, hogy olyan célt szolgáljanak az ajándékai, amilyenre azokat fordítani akarja. Tehát még ha a fáraó állítja is Józsefet az egyiptomi birodalom élére, mégis Isten keze emeli őt arra a tisztségre.

11. Éhínség jött. Innen kitűnik, hogy József megszabadítása közös jótétemény volt Jákób egész családja számára, ugyanis amikor eljött az éhínség, idejében előre küldetett József, aki rendelkezett élelemmel az éhezők táplálására; ahogyan ebben a részben maga is elismeri Isten

¹³ Zolt 10,18. A Vulgata szerint, amit Kálvin itt idéz, lelkét vas járta át.

¹⁴ Ld. 1. rész 64. l.

csodálatos szándékát. Eközben Isten ingyen való jósága még jobban kitűnik József személyében, amikor testvérei táplálójának rendeli őt Isten, akik őt pénzért eladva messzire űzték, és azt hitték róla, hogy teljesen száműzték a világból. Élelmet ad azoknak a szájába, akik Józsefet kútba dobták, a levegőtől és a közös életlehetőségtől megfosztották, sőt táplálja és fenntartja azoknak az életét, akik József életét habozás nélkül elvették volna. Közben István emlékezteti a zsidókat arra, hogy az ósatyáknak el kellett hagyniuk azt a földet, amely örökségül adatott nekik, és máshol kellett meghalniuk. Tehát amikor ott idegenek lesznek, onnan is száműzni fogják őket.

14. Amikor István azt mondja, hogy Jákób hetvenöt emberrel ment Egyiptomba, az nem egyezik Mózes szavaival, ugyanis Mózes csak hetvenet mond.¹⁵ Hieronymus véleménye szerint Lukács nem szó szerint adja vissza, amit István mondott, hanem Mózes könyvének görög fordításából vette ezt a számot, vagy azért, mert ő maga prozelita lévén nem tudott héberül, vagy a pogányok iránti előzékenységből, akiknél az az olvasat volt elfogadott. Továbbá az is bizonytalan, hogy vajon szándékosan írták-e azt a számot a görög fordítók, vagy később csúszott be tévedésből. Ami, tudniillik az utóbbi, valószínű, ugyanis a görögök betűkkel szokták jelölni a számokat. Augustinus a *De civitate Dei* 16. könyvében úgy vélekedik, hogy ez József unokáit és dédunokáit foglalja magában, és a „lemenés” azt az egész időt jelenti, amíg Jákób élt.¹⁶ Ezt a feltevést azonban semmiképpen sem lehet elfogadni, ugyanis közben más ósatyáknak is születtek gyermekei nagy számban. Valószínűnek tartom, hogy a fordítók helyesen fordították hetvennek, ami Mózesnél volt,¹⁷ mert nem lehet azt mondani, hogy képzelték, amikor Mózessel egyetértettek, hiszen Mózes ötödik könyvének 10. részében ez a szám ismétlődik.¹⁸ Legalábbis Hieronymus idejében annak a helynek az olvasata nem volt vitatott. Azokban a példányokban, melyeket manapság nyomtatnak, másképp van, így tehát arra következtettek, hogy ez az eltérés a másolók hibájából származott. A dolog azonban nem volt olyan lényeges, hogy emiatt Lukácsnak a görög fordításhoz szokott pogány olvasókat zavarba kellett volna hoznia. Lehetséges az is, hogy ő a helyes számot írta oda, de valaki Mózesnek ama helye alapján azt helytelenül megváltoztatta. Tudjuk ugyanis, hogy az Újszövetséggel olyanok foglalkoztak, akik nem ismerték a héber

¹⁵ 1Móz 46,27; 2Móz 1,5; 5Móz 10,22.

¹⁶ August. C. D. 16, 40.

¹⁷ 1Móz 46,27; 2Móz 1,5; 5Móz 10,22.

¹⁸ 5Móz 10,22.

nyelvet, de görögül jól tudtak. Tehát hogy István szavai egybevágjanak Mózesnek azzal a helyével, valószínű, hogy a rossz számot, amelyet Mózes első könyvének görög fordításában találtak, erre a helyre átvitték. Ha valaki erről tovább akar vitatkozni, hagyjuk, hadd legyen nagyon okos. Mi gondoljunk arra, hogy Pál nem hiába mondja nekünk, hogy kerüljük a nemzetségtáblázatokkal kapcsolatos kérdéseket.¹⁹ Egyébként szándékosan mond ilyen alacsony számot, hogy annál világosabb legyen Isten hatalma a nemzetség ilyen nagyarányú gyarapításában, ami nem olyan hosszú idő alatt következett be, ugyanis a szaporodás emberi mértékével az a maroknyi embercsapat kétszázötven év alatt nem gyarapodhatott olyan hatalmas sokasággá, mint amilyenről Mózes második könyvében szó van.²⁰ Inkább azt a csodát kell mérlegelni, amelyet a Lélek mutat nekünk, mint azzal az egy betűvel vesződni, amely a számot megváltoztatja. Más és nehezebben megoldható kérdések származnak a szöveg többi részéből.

16. István azt mondja, hogy az ósatyákat haláluk után átvitték Kánaán földjére, de Mózes csak József tetemét említi.²¹ Józsué könyvének 24. részében azt olvassuk, hogy József holttestét eltemették, de másokról nem tesz említést.²² Egyesek erre a kérdésre azt válaszolják, hogy Mózes tiszteletből nevezi meg egyedül Józsefet, mivel ő különlegesen rendelkezett csontjai felől,²³ de arról nem tudunk, hogy a többiek is így cselekedtek volna. Hieronymus, amikor Paula zárandoklatáról ír, valóban beszámol arról, hogy Sikemen átutazva látta ott a tizenkét ósátya sírját,²⁴ de máshol csak József sírját említi.²⁵ És lehetséges, hogy a többiek számára κενοτάφιον-okat, jelképes sírokat emeltek. Én nem tudok semmi bizonyosat mondani, csak annyit, hogy vagy képletes a kifejezés,²⁶ vagy Lukács ezt nem Mózesből, hanem a régi hagyományból vette, minthogy a zsidók sokat vettek át egykor őseiktől, mintegy kézből kézbe hagyományozva. Amit azonban később hozzátesz, hogy elhelyezték abban a sírban, amelyet Ábrahám vásárolt Hamór fiaitól, Ábrahám neve nyilvánvaló tévedés. Ábrahám ugyanis, hogy a feleségét eltemesse, kettős barlangot vásárolt a kитеus Efróntól,²⁷ de Jó-

¹⁹ Tít 3,9; 1Tím 1,4.

²⁰ 2Móz 12,37.

²¹ 2Móz 13,19.

²² Józ 24,32.

²³ 1Móz 50,24–25.

²⁴ Hieronymus, Ep. 108 (Migne PL 22, 703 Vallarsi).

²⁵ Hieronymus, Hebr. Quaest. in Gen. (Migne PL 23, 373–4 Vallarsi).

²⁶ Szemelvények: ld. 4. rész 22. j.

²⁷ 1Móz 23,8–10.

zsef máshol van eltemetve: tudniillik abban a földben, amelyet atyja, Jákób Hamór fiaitól száz bárányért vásárolt.²⁸ Ezért ezt a helyet javítani kell.

17. „Amint közeledett az ígélet teljesülésének ideje, amelyet Isten kijelentett Ábrahámnak, elszaporodott a nép, és megsokasodott Egyiptomban.
18. De akkor más lett a király Egyiptomban, és ő nem tudott Józsefről.
19. Ez a király álnokul bánt népünkkel, és azzal nyomorította meg atyáinkat, hogy kitétette csecsemőiket, hogy ne maradjanak életben.”²⁹

17. István rátér a nép megváltására, amelynek bevezetése volt az a sok utód, amely szokatlan módon, rövid idő alatt született. Tehát Isten különös ajándékának tartja, hogy a nép szaporodott, hogy tudjuk: ez nem közönséges módon vagy a természet szokott rendje szerint ment végbe. Másrésztől azonban úgy tűnik, hogy Isten a zsidók reményét elveszi, mivel a fáraó zsarnoki módon elnyomja őket, és a szolgaság napról napra egyre nehezebb. Amikor pedig megparancsolják nekik, hogy a fiúgyermekeket tegyék ki, úgy tűnik, hogy közel van az egész nemzetség pusztulása. A megváltás másik jelét adja az Úr, amikor Mózes megmenekül, de amikor megvetik és száműzetésbe kényszerül, csak a kétségbeesés marad. Röviden, Isten az ő ígéletére emlékezve a kellő időben megszáporította a népet, hogy teljesítse, amire Ábrahámnak megesküdött; de a zsidók, mivel hálátlanok és gonoszak voltak, elutasították Isten kegyelmét, s ha rajtuk állott volna, elzárták volna az útját. Továbbá itt megjegyzendő Isten gondviselése, amikor az idők haladását és változásait úgy igazgatja, hogy minden dolga a kellő időben megy végbe. Az emberek pedig, akik helytelenül saját vágyaik rabságában sietnek, azért nem képesek türelmesen remélni és nyugodni, amíg Isten megmutatja a kezét, mert nem figyelnek arra a rendre, amit említettem. Egyébként Isten, hogy övéinek hitét próbára tegye, valahányszor a kegyelem örömteli jegyeivel felragyog, ezekkel más jeleket állít szembe, amelyek az üdvösség reményét hirtelen elvágják. Mert ki ne mondaná, hogy éppen ez történt a zsidókkal, amikor a király parancsa minden fiú utódot halálra ítelt? Annál szükségesebb nekünk ezen a tanításon elmélkednünk: „Az Úr megöl, és megelevenít, sírba visz, és felhoz onnét.”³⁰

19. *Álnokul bánt.* A régi fordító nem fordított rosszul, amikor ezt

²⁸ 1Moz. 33,19. Rev. Károli: száz pénzen, új fordítás: száz pénzért.

²⁹ Így a fordítók általában, de Kálvin: *ne propagentur* (hogy ne szaporodjanak tovább), és elveti az Erasmustól eredő fordítást.

³⁰ 1Pam. 2,6

úgy adta vissza, hogy „körülzárt”. István ugyanis azt fejezi ki, hogy Egyiptom királya fondorlatosan új mesterkedéseket és homályos ürügyeket gondolt ki, hogy egyre súlyosabb terheket rójon a népre, mint ahogy majdnem minden zsarnok roppant leleményes az okok kitalálásában, bármilyen igazságtalanul gyöttri is alattvalóit. Nem kétséges, hogy a fáraó azzal a látszólag méltányos indokkal élt, hogy a zsidók mint idegenek az ő országában szabad vendégjoggal rendelkeznek, és miközben nagy előnyöket élveznek, mentesek a terhektől. Így család módon a szabad emberekből közönséges rabszolgákat csinált. Amikor István azt mondja, hogy Józsefet ez a zsarnok nem ismerte, abból kitűnik, milyen mulékony az embereken a jótétemények emléke. Mert még ha mindenki teljes egyetértésben el is ítéli a háládatlanságot, nincs annál általánosabb hiba.

Hogy ne maradjanak életben. Véleményem szerint nem találó Erasmus fordítása. Ugyanis *ζωογονεῖσθαι* többet fejez ki, mint hogy „az ivadékok ne maradjanak életben”. A szó ugyanis abból származik, hogy a nép mindig él és fennmarad az utódaiban. Továbbá István nem sorolja fel a rossz bánásmód minden részletét, hanem csak egy példáját említi a rendkívüli kegyetlenségnek, amelyből nem nehéz arra következtetni, milyen közel volt a pusztuláshoz Ábrahám valamennyi utóda. Mert úgy tűnt, hogy a fáraó azzal a kegyetlen rendelettel mint egyetlen kardcsapással mindenkit egyszerre megsemmisít. Az ilyen erőszakos barbárság azonban még jobban megvilágítja Isten váratlan és hihetetlen erejét, mivel ellene minden módon küzdve semmit sem ért el.

20. „Ebben az időben született Mózes, aki kedves volt az Istennek. Három hónapig nevelték az apja házában, 21. amikor pedig kitétték, a fáraó leánya felvette, és saját fiaként neveltette. 22. Megtanították Mózeszt az egyiptomiak minden bölcsességére, és kiváló volt mind szavaiban, mind tetteiben. 23. Amikor pedig betöltötte a negyvenedik életévét, az a gondolat támadt szívében, hogy meglátogatja testvéreit, Izráel fiait. 24. Amikor meglátta, hogy az egyiket bántalmazzák, védelmére kelt, bosszút állt az elnyomottért, és leültette az egyiptomit. 25. Azt gondolta, megértik a testvérei, hogy Isten az: ő keze által szabadítja meg őket. De nem értették meg. 26. Másnap éppen veszekedtek, amikor megjelent közöttük, békeségre intette őket, és ezt mondta: Férfiak, testvérek vagytok, miért bántjátok egymást? 27. De aki bántalmazta felebarátját, elutasította őt, és ezt mondta: Ki rendelt fölénk teged fejedelenné és bírónak? 28. Talán meg akarsz ölni bennünket, mint ahogyan tegnap megölted az egyiptomit? 29. Mózes ezt a beszédet meghallva elmeküldt, és jövevény lett Midjan földjén, ahol két fia született.”

20. Nem ok nélkül jelöli meg az időt István. Mózes akkor született, amikor a király megparancsolta, minden fiúgyermeket tegyenek ki, hogy meghaljanak. Tehát úgy tűnik, hogy a feltámadás eszköze előbb meghalt, mint ahogy megszületett. Isten számára azonban az az idő a legalkalmasabb a cselekvésre, amikor az emberi segítség vagy tanács nem használ. Egyúttal az is világosan látszik, hogy Isten ereje erőtlenség által ér célhoz.³¹ Mózeset három hónapig tartják a szülei, végül azonban kénytelenek a folyóba dobni, hogy saját életüket megmentés, de egy kis ládába zárják, hogy ne pusztuljon el azonnal. Amikor a fáraó lánya magához veszi, a halált elkerüli ugyan, de úgy, hogy Izráel nemzetségétől elvágva idegen nemzetségbe kerül át. Sőt saját nemzetségének legádázabb ellensége lett volna, ha a lelkét Isten attól vissza nem tartja. Mielőtt testvéri jóindulatának valami jelét adná, eltelik negyven év.

22. Amikor Lukács azt mondja, hogy megtanították Mózeset az egyiptomiak minden bölcsességére, azzal részben kiválóságát dicséri. Mindazonáltal megtörténhetett volna, ahogy többnyire szokott, hogy a világi tudományoktól felfuvalkodva megveti az egyszerű népet. Mivel azonban Isten az ő népének a megváltását határozta el, közben mind Mózes lelkét, mind minden mást előkészít munkájának elvégzéséhez. Itt megszólalhatna a test érvelése: Miért huny szemet Isten a nép olyan hosszú nyomorúsága felett? Miért engedi, hogy a fáraó napról napra kegyetlenebbül dühöngjön? Miért nem engedi, hogy Mózes az övéi között nőjön fel? Miért tiltja el a király lánya által örökbe fogadott gyermeket valahogyan Izráel nemzetségétől? Miért akarja, hogy negyvenéves koráig az udvari élvezetek között éljen, ahelyett, hogy azoktól inkább elvonná? De maga az eredmény olyan csodálatos, hogy kénytelenek vagyunk elismerni, Isten az ő dicsőségének megvilágítására mindezt különleges bölcsességgel és rendben irányította. Amit mondtam, hogy Lukács itt elismerőleg beszél az egyiptomiak tanításáról, nem úgy akarom érteni, mintha abban semmi helytelen nem lett volna. A csillagászat, mivel Isten csodálatos művét nemcsak a csillagok állásában és változatos rendjében, hanem azok mozgásában, erejében és titokzatos működésében is vizsgálja, hasznos és méltán dicsérendő tudomány. Ezzel sokat foglalkoztak az egyiptomiak, de nem érték be a természet egyszerű rendjével, hanem a káldeusokhoz hasonlóan sok ostoba és haszontalan spekulációba bocsátkoztak. Nem tudni, hogy Mózes megismerkedett-e ezekkel a babonákkal vagy sem, de akárhogy is van, látjuk, hogy milyen egyszerűen, sőt

³¹ 2kor 12,9

keresetlen egyszerűséggel állítja elénk a világ teremtésénél azt, ami a kegyességet szolgálja. Nagy szerénységre vall, hogy az, aki tudós és okos emberekkel beszélgethetett a természet titkairól, nemcsak a fellengzős elmésségeket mellőzi, hanem leszáll az egyszerű ember hétköznapi felfogásához, és a nép nyelvén hirdeti a tudatlanoknak, ami nekik hasznos. Amikor Iustinus Mózesről beszél, mágussá teszi, aki szemfényvesztéssel és ráolvasásokkal vezette át a népet a Vörös-tengeren.³² Így próbálta meg a Sátán Isten erejét nemcsak elhomályosítani, hanem gyalázkodó megjegyzéssel be is mocskolni. Tudjuk azonban, hogy Mózes nem mágikus mesterséggel vetélkedett a varázslókkal, hanem csak azt hajtotta végre, amivel Isten megbízta. Az egyiptomiaknak is volt misztikus teológiája, amely az ostoba és eszelős koholmányokat és babonás fertelmeket olyan színben tüntette fel, mintha azok azt akarnák bizonyítani, hogy nem értelem nélkül eszelenkednek; mint a pápisták, amikor a miséjükben és más ízetlen szertartásaikban színészkednek, miközben titokzatosságokat eszelnek ki, hogy elhittessék, azokban csakis isteni dolgok vannak. A közönséges papok nem emelkednek ugyan erre a magaslatra, de akik azt akarják, hogy a többieknél okosabbnak tartsák őket, minden gyerekes vagy nevetséges szokáshoz valami lelki misztériumot kapcsolnak. Van erről egy használhatatlan zagyalék, melynek címe *Rationale divinorum officiorum*,³³ de minthogy az ilyen eszelősségeket csak az áldozó papok tárgyalták meg egymás közt, nem valószínű, hogy Mózes, aki királyi oktatásban részesült, ezekkel érintkezett volna, hanem őt a szabad tudományokba avatták be.

Kiváló volt szavaiban. Ez a kifejezés a héber nyelvben két kiválóságot jelent: amikor az, akinek kiváló tehetsége és tudása van, egyidejűleg nagy tettek véghezvitelére is alkalmas. István tehát azt érti ezen, hogy Mózes ritka adományokkal volt megáldva, hogy mindenki felismerje benne a kiváló férfiút. Egyébként, mivel ilyen értékes egyéniség volt, kevésbé remélhették a zsidók, hogy ő lesz a megváltásuk eszköze.

23. *Amikor pedig betöltötte.* Ebből sokan arra következtetnek, hogy Mózes lélekben sohasem volt idegen a nemzetségétől. István szavai azonban inkább ennek az ellenkezőjére utalnak: hogy tudniillik Mózes lelkét Isten Lelke mintegy álmából ébresztette fel, hogy sokáig elhanyagolt testvéreit meglátogassa. Valószínűleg tudott a származásáról is, amelynek külső jegyét a testén viselte, és amiről bizonyára be-

³² Iustinus, *Dialogus cum Tryphone*, 86 (Migne PG 6, 679/680).

³³ Cf. Duranotus (1230–1296) műve. Kritikai kiadás: Guillelmi Duranti *Rationale divinorum officiorum*, ed. A. Davril et T. M. Thibodeau, Turnhout 1995, 1998.

széltek a palotában is, mivel a király lánya a bűn gyanúja nélkül nem vehette volna magához, ha a származása nem lett volna ismert. De sokáig nem volt hozzá bátorsága, hogy a rokonsága iránti szeretetét nyíltan ki merje mutatni. Nem kis mértékben hozzájárul Isten dicsőségének növeléséhez, hogy Mózes elhívásáról nem tudva, hosszasan időzik a királyi palotában, majd hirtelen, anélkül, hogy ő maga vagy bárki más remélte volna, az Úr elhívja. Tehát ez az új gondoskodás testvéreiről, amely a lelkét megragadta, a Lélek új és szokatlan ösztönzéséből született.

24. *Amikor meglátta, hogy az egyiket.* Nem véletlenül tárult Mózes elé ez a látvány, hanem mivel Isten őt népe megváltójának szánta, példát és mintegy előjátékot akart adni az ő keze által. Ugyanis István világosan kifejti, hogy semmihez sem fogott hozzá meggondolatlanul, hanem elhívásának tudatában tette azt, ami a nép szabadítójához illett. Mert ha nem Isten fegyverezte volna fel őt, nem lett volna szabad neki embert ölni, akármilyen ártalmas gonosztevő lett volna is az. Kegyes és dicséretre méltó cselekedet a gonoszokkal szembe szállni, megakadályozni az erőszakoskodásukat, védelmezni a jókat az igazságtalanságaik ellen, de bosszút állni nem magánember dolga. Tehát Mózesnek csak azért volt szabad megölni az egyiptomit, mivel elhívásából következő jogának megfelelően adott az Úr kardot a kezébe. Lelkének ez a hősi nagysága azonban a Szentlélek munkája volt, mivel akiket Isten nagy dolgokra rendel, azokba az erejét hatalmasan kiárasztja, hogy feladatukat el tudják látni. Röviden, István úgy értelmezi, hogy Isten Mózeset már akkor felajánlotta a népnek mint a megváltás eszközét, mikor annak az Ábrahámmal kötött szövetség folytán közeledett a napja, de a nép nem remélte.

26. *Másnap megjelent.* István itt kijelenti, hogy az atyák nemcsak hogy nem törődtek Isten kegyelmével, hanem rosszindulatúan el is utasították. Jóllehet az a rossz, amiről beszél, csak egy embertől eredt, a bűnt mégis joggal tulajdonítja mindannyiuknak, mert ha hálásak lettek volna Istennek, annak az egynek a vakmerő beszédét azonnal el kellett volna fojtaniuk. De mind hallgatnak, sőt hagyják, hogy Mózesnek a szemére hányja, ami jót velük tett, és ha rajtuk állt volna, a legnagyobb veszélynek teszik ki azt az embert, akit életük árán is meg kellett volna védeniük. A beszéd tehát arra céloz, csak a népen múlt, hogy hamarabb nem érzett valami könnyítést. Így szokta az emberek rosszasa gyakran késelelemre készíteni Istent. Isten bizonyára kész az övéinek kellő időben segítséget adni, de mi különféle akadályokkal távol tartjuk magunktól az ő kezét, azután igazságtalannul panaszkodunk a lassúsága miatt. Továbbá, ez Istennel szemben

fölöttébb istentelen és Mózesrel szemben kegyetlen hálátlanság volt. Hálát kellett volna adniuk Istennek, hogy olyan megbízható pártfogót adott nekik a királyi udvarban. Mózeset teljes szeretettel és odaadással kellett volna tisztelniük. Ehelyett a legrosszabb és legméltatlanabb jutalomban van része: gyalázatban és fenyegetésekben. Továbbá, hogy a tettét a király elé vitték, azt a nép álnokságának kell tulajdonítani. Miképpen tehát később, amikor Kánaán földje már feltűnt, a nép a saját hibájából elzárta maga elől az utat,³⁴ így most Isten kegyelmét egy ember személyében visszautasítva a megváltás idejét negyven évvel elhalasztja. Mert jóllehet Isten elhatározta, hogy mit fog tenni, a késelelem bűne mégis joggal azokra hull vissza, akik Mózeset szolgálatában akadályozták és zavarták.

Férfiak, testvérek vagytok. Az emberek egyetemes összetartozásuknál fogva kötelesek emberi módon bánni egymással, és tartózkodni minden jogtalanságtól, de annál méltatlanabb, sőt túrhetetlen, amikor azok bántják egymást, akiket szorosabb kötelékek fűznek egymáshoz. Mózes tehát nemcsak az általános elvre hivatkozik, hogy az ártani vágyó indulatokat lecsendesítse, hanem a rokonságra és a vérségi kötelékre emlékeztet, hogy lecsillapítsa a vadságot, mégis eredmény, mert aki méltatlanul bánt a rokonával, az vakmerően és fenyegetően elutasítja. Gyakran előfordul, hogy a rossz lelkiismeret dühöngésre készíti az embereket, és minél rosszabbul áll valakinek az ügye, az annál vakmerőbben és durvábban lép fel. De milyen ürüggyel támad ilyen megátalkodottan Mózes ellen az, akinek rosszul áll az ügye? Azt mondja, hogy nem bíró. Mózes azonban nem hatalmi helyzetből utasította rendre, hanem barátilag figyelmeztette, mint vele egyenrangút. Vajon egyedül a bíró dolga minket figyelmeztetni, amikor vétkezünk? Ez azonban minden konok és makacs ember közös hibája, hogy semmilyen figyelmeztetésre nem hallgatnak, csak ha erővel és hatalommal kényszerítik őket, sőt az örültekhez hasonlítanak, akik dühösen rátámadnak orvosaikra. Annál inkább törekednünk kell vágyaink megfékezésére, nehogy ilyen elvakultan támadjunk azok ellen, akik ki akarják javítani a hibáinkat. Ez a példa is arra figyelmeztet, hogy amikor az emberek erkölcsi ilyen romlottak, Isten szolgálói nem tudják kötelességüket teljesíteni anélkül, hogy közben sok igazságtalanságot ne szenvednének, sok támadás ne érne őket, veszélybe ne kerülnének, s különösen, hogy jót cselekedve rossz hírük ne lenne. Ezt a sok meg nem érdemelt rosszat azonban le kell nyelniük, nehogy emiatt felhagyjanak tevékenységükkel, amiről tudják, hogy az Úr bízta rájuk, és ezért az ő tetszését megnyerik. Itt

³⁴4Moz 11,1–5

súlyos rágalom éri Mózeset, hogy az uralkodó jogát érvényesíti, s ily módon a felségsértés vádjával illetik. Azután gyalázatára szemére vetik, hogy az egyiptomi emberen bosszút állt. Mindkettő nagyon gyűlöltte tette. Ebből látható, milyen veszedelmes kísértés rendítette meg a szent férfit lelkét, de amikor azt látjuk, hogy sem a száműzetés, sem más bajok nem törték meg, hogy megbánta volna, amit helyesen tett, az ő példájából mi is tanuljuk meg, hogy a Sátán minden ilyen mesterkedésével szemben erős és rettenthetetlen bátorságunk legyen.

30. „Negyven esztendő elteltével a Sínai-hegy pusztájában megjelent neki egy angyal csipkebokor tüzének lángjában. 31. Amikor Mózes meglátta, csodálkozott a látomáson, de amint feléje tartott, hogy megnézzé, megszólalt az Úr hangja: 32. Én vagyok a te atyáid Istene, Ábrahám, Izsák és Jákob Istene. Mózes megrémült és nem mert odanézni; 33. az Úr pedig ezt mondta: Oldd le a sarut a lábadról, mert ez a hely, amelyen állsz, szent föld. 34. Látoán láttam népem nyomorúságát Egyiptomban, és meghallottam sóhajtozását, le is szálltam, hogy megszabadítsam őket. És most jöjj, elküldelek Egyiptomba.”

30. *Negyven esztendő elteltével.* Minthogy Mózes nem volt buta ember, akárki közlünk könnyen beláthatja, hogy mennyi minden eszébe juthatott, ami az elhívásába vetett hitét megrendíthette. A Sátán mesterkedései csalárdak; mi természetünknel fogva több mint hajlamosak vagyunk a bizalmatlanságra, és könnyen magunkhoz engedjük a kételyeket Isten ígéje felől. Kemény változás az udvari élvezetekből és a fényűző életből a szegényes és fáradságos pásztori munkához le-süllyedni, és mi mást gondolhatott Mózes, mint hogy üres áltatás volt, amit Isten neki ígért, különösen amikor látta, hogy olyan hosszú idő telt el, s közben magányosságra volt kárhóztatva? Mikor már nyolcvanévesen még mindig az apósa nyájának őrzésével foglalkozott, mit remélt, mikor lesz mégis hasznos a munkája népe felszabadításában? Hasznos kitartoán elgondolkodnunk a kegyes emberek ilyen megpróbáltatásain, amíg mélyen emlékezetünkbe nem vésődnek, nehogy meginogjon a bátorságunk, ha az Úr valamikor hosszabb ideig várakoztat bennünket, mint szeretnénk. Másrésztől Mózes szerénységének kitűnő bizonyítékát adta azzal, hogy olyan hosszú idő alatt nem türelmetlenkedik, nem szít felkelést, semmi módon nem törekszik vezető pozícióba, ahogy az elégedetlenkedő emberek szokták, hanem úgy megelégszik a pásztorkodással, mintha sohasem lett volna nagyobb munkára hivatott, és miközben ilyen nyugodtan vár, a kellő időben megjelenik neki az Úr.

Megjelent neki egy angyal. Először azt kérdezzük, ki volt az az angyal; azután hogy miért ilyen alakban mutatkozott. Miután ugyanis Lukács angyalnak nevezte, mindjárt ezeket a szavakat adja a szájába: „Én vagyok Ábrahám Istene” stb. Egyesek azt felelik erre, hogy ahogy Isten időnként a szolgálóra bízta és velük közli azokat a dolgokat, amelyek leginkább az övéi, így nem csoda, hogy a nevét is átadja nekik. Amikor azonban az angyal itt nyíltan kijelenti, hogy ő az örök Isten, aki egyedül létezik, és akiben minden fennmarad, ezt a dicséretet Isten lényegére kell vonatkoztatni, mert az angyalokat semmiképpen nem illetné meg. Helyesebb lenne azt mondani, hogy az angyal, mivel Isten nevében beszél, felveszi annak személyét, mintha a rendelkezéseit szóról szóra, mintegy az Isten szájából közölné. Ez a beszédmód a prófétáknál elég gyakori. Mivel azonban később azt mondja Lukács, hogy ez ugyanaz az angyal volt, akinek a segítségével és vezetésével Mózes felszabadította a népet, és Pál az első Korinthusi levél tizedik részében azt mondja, hogy Krisztus volt az a vezető,³⁵ már nincs miért csodálkoznunk azon, hogy az angyal magának veszi, ami egyedül Istené. Állapítsuk meg tehát először, hogy Isten kezdettől fogva csak Krisztuson keresztül érintkezett az emberekkel. Mert nem juthatunk Istenhez, ha nincs mellettünk a Közbenjáró, aki minket vele összeköt. ³⁶ Így ez a hely Krisztus örök istenségének világos bizonyosságát adja, és arra tanít, hogy Krisztusnak és az Atyának ugyanaz a lényege. Továbbá nemcsak azért nevezi angyalnak, mert mindig angyalok voltak a kísérői és mintegy hírvivői, hanem mivel a népnek az a megváltása mindannyiunk megváltását körvonalazta, s ezért kellett az Atyának Krisztust elküldeni, hogy a mi testünkkel együtt szolgál formát vegyen fel.³⁷ Bizonyos, hogy Isten az emberek előtt sohasem jelent meg olyannak, amilyen, hanem valamilyen alakban, amely az emberek felfogásának megfelel. A „Krisztusban” kifejezésnek van azonban egy másik értelmezése, hogy az üdvösségnek az Atya örök határozatából az embereknek rendelt szolgálója jelenik meg ebből a célból Mózesnek. Ennek a tanításnak nem mond ellent, ami a Zsidókhoz írt levél második részében áll, hogy Krisztus nem angyalokat karol fel, hanem Ábrahám leszármazottait.³⁸ Mert ha a kellő időben angyal alakját öltötte is magára, sohasem vette fel az angyalok természetét, amennyiben tudjuk, hogy valóban emberré lett. Hátravan még, hogy szóljunk valamit az égő csipkebokorról. Gyakori dolog, hogy Isten a

³⁵ 1Kor 10,4.

³⁶ 1Tim 2,5.

³⁷ 1Jel 2,7.

³⁸ Zsid 2,16.

dolgokat valami hasonlóság alapján ismertetőjegyekkel látja el, miként az a sákramentumoknál is történik, továbbá semmi alkalmassabbat nem lehetett volna mutatni Mózesnek hite megerősítésére az adott helyzetben. Tudta, hogy milyen helyzetben hagyta nemzetségét. Noha igen nagy volt az emberek száma, a nemzetsége mégis hasonló volt a csipkebokorhoz. Mert mint a csipkebokor, amely minél sűrűbb és minél tömöttebbek az ágai, annál inkább ki van téve annak, hogy tüzet fogjon, és a tűz minden részére elterjedjen, ilyen gyenge volt a mindenféle jogtalanságnak kitett maroknyi izráéli nép, és ez a mintegy saját terhe alatt roskadozó erőtlen sokaság is a fáraó haragját csak eredményes gyarapodásával gyűjtotta fel. Tehát a szörnyű zsarnokság által elnyomott nép olyan, mint valami farakás, amelyet mindenfelől körülvevett a tűz, és semmi sem gátolja, hogy azonnal hamuvá váljék, csak az, hogy az Úr benne ül a közepében. Jóllehet akkor az üldözések szokatlan tüze lángolt, mivel azonban Isten egyháza a világon sohasem védett a csapásoktól, itt bizonyos tekintetben annak örökös állapota van ábrázolva. Mert mi más vagyunk, mint a lángot tápláló anyag? A Sátán számtalan fáklyája röpköd, és lánggra lobbantja a testeket és a lelkeket, de az Úr csodálatos és különös kegyelme oltalmaz és megvéd minket a pusztulástól. Tehát a tűznek lángolnia kell, hogy ebben az életben égessen minket. Mivel azonban az Úr bennünk lakozik, azt munkálja, hogy semmit se ártsanak nekünk a csapások, ahogy a 46. zsoltárban is mondja a zsoltáros.³⁹

31. *Csodálkozott a látomáson.* Tudjuk meg, hogy Isten így szokott cselekedni az Atyákkal, hogy felségét biztosan felismerjék. Azt akarta ugyanis, hogy világos legyen a különbség az általa adott látomások és a Sátán ámitásai között. Ez a bizonyosság pedig fölöttébb szükséges, mert különben milyen hitele lenne Isten kijelentéseinek, melyek az örök életre vonatkozó szövetséget foglalják magukban? Tehát mivel a hitnek az az igazi támasza, hogy Isten a szerzője, szükséges, hogy minden kétséget kizárólag megmutassa, hogy ő beszél. Azután, mivel a Sátán mindig körülöttünk ólálkodik és csodálatos módokon a közepünkbe férkőzik, és annyi módon képes csalni, de különösen csalárd módon Isten nevével él vissza, nagyon kell óvakodni a fondorlataitól. Látjuk, hogy egykor az összes pogányt, sőt még a pápistákat is kijátszotta, ugyanis a babonák minden rémsége, a tévelygések minden eszelőssége, ami egykor volt és még ma is uralkodik a pápaságban, álmokból, látásokból és hamis kinyilatkoztatásokból keletkezett. Még az anabaptistáknak is megvannak a maguk hamis képzetei. Tehát az

³⁹ Zsolt 146

egyedüli orvosság az, hogy Isten biztos jegyekkel megjelöli azokat a látomásokat, amelyeket ad, mert akkor nem fenyeget bennünket a tévedés veszélye, ha fenséges méltóságát megmutatja nekünk. Ezért fogja el Mózes lelkét a csodálkozás, azután közelebb megy, hogy megnézze, és miután közelebb ment, jelenlétének eleven megéreztetésével jobban megérinti az Úr, úgyhogy megretten. Elismerem, hogy ezeket mind utánozza a Sátán, de fonákul, mint egy majom. Az Úr nemcsak ilyen jelekkel mutatja meg magát, hanem segítséget nyújtva gyarlóságunknak, a szemünket is felnyitja, hogy érzéki csalódás ne érjen, azután a Szentlélek Isten jelenlétének jegyeit és jelképeit a szívünkbe vési, hogy kétségünk ne maradjon.

32. *Én vagyok a te atyáid Istene.* Most látjuk, hogy miért adatott Mózesnek a látomás: tudniillik azért, hogy Isten szavainak meglegyen a tekintélye. A pusztá látomások ugyanis keveset használnának, ha nem kapcsolódna hozzájuk tanítás. A tanítás azonban nem mint mellékes rész járul hozzájuk, hanem mint minden látomás oka és célja. Hogy az Úr magát Ábrahám, Izsák és Jákób Istenének nevezi, annak két oka van. Minthogy Isten méltósága végtelen, ha meg akarjuk érteni, érzékeinket inkább elnyeli; ha megpróbálunk hozzá felemelkedni, elenyészünk. Ezért címeikkel díszíti és ruházza fel magát, hogy azok alatt képesek legyünk őt megérteni. De meg kell jegyezni, hogy Isten olyan címeket választ magának, amelyekkel minket az ígéhez hív. Tehát azért nevezi magát Ábrahám, Izsák és Jákób Istenének, mivel az üdvösség tanítását náluk helyezte el, hogy azáltal ismerje meg őt a világ. Isten azonban tulajdonképpen az adott körülményre volt tekintettel, amikor Mózeshez így beszélt, ugyanis ez a látomás és a nép felszabadításának reménysége, valamint a megbízás, amelyet Mózesnek adni készült, attól a szövetségtől függött, amelyet egykor az atyákkal kötött. Így eloszlatja az újdonság gyanúját, és Mózes lelke felbátorodik, hogy remélje a megváltást, amely Isten régi ígéletén alapszik. Tehát ez a dicséret annyi, mintha azt mondta volna Isten: Én, aki atyáitoknak egykor megígértem, hogy üdvösségetekre gondom lesz, én, aki Ábrahám nemzetségét ingyen szövetséggel oltalmamba vettem, sőt ezt az időt jelöltem ki arra, hogy nemzetségeitek szolgasága véget érjen, most megjelenek előtted, hogy hitelessé tegyem szavaimat. Ugyanígy ma Isten minden ígéletének, hogy szilárd és biztos legyen előttünk, arra az alapra kell támaszkodnia, hogy Isten minket Krisztusban gyermekeivé fogadott, és azt ígérte, hogy nekünk Atyánk és Istenünk lesz. Egyébként ebből a helyből Krisztus nem ok nélkül következtet arra, hogy az istentelők a halál után is élni fognak, ugyanis ha az ember teljesen elpusztulna a halállal, értelmetlen lenne ez a mondás: „Én

vagyok Ábrahám Istene.⁴⁰ Képzelnék el, hogy nincs többé Róma; hát nem lenne nevetséges, ha valaki római consulnak nevezné magát? A viszonyosság megköveteli, hogy a részek egymásnak megfeleljenek. Egy másik érv is megfontolandó, hogy mivel Isten élet és halál ura, kétségtelenül megtartja az életét azoknak, akiknek atyja akar lenni, és akiket gyermekeivé fogad. Tehát Ábrahám, Izsák és Jákób, noha test szerint meghaltak, lélek szerint mégis élnek Istennél.

Mózes megrémült. Képtelenségnek tűnhetné, hogy a vigasztalással teli szózat Mózeset inkább megijeszti, mintsem hogy megnyugtatná, de hasznos volt, hogy Mózes így megijedt Isten jelenlététől, mert annál nagyobb lett benne a tisztelet. Nem egyedül Isten hangja rendítette meg a lelkét, hanem Isten méltósága, amelynek jelét az égő csipkebokorban látta. És lehet-e csodálkozni azon, ha az ember Isten láttán megijed? De különösen arra gondoljunk, hogy a lelkünk így készül fel a félelemre és a tiszteletre, ahogyan Mózes második könyvének 20. részében olvassuk: Láttad a jeleket, hallottad a kürt szavát, hogy tanuld meg félni az Istent!⁴¹ Valaki felvethetné, hogy most Mózes rémületében miért nem mer odanézni, amikor az előbb habozás nélkül közelebb ment. Azt válaszolom: Minél közelebb megyünk Istenhez, minél jobban ránk ragyog a dicsősége, méltán annál nagyobb félelem fog el bennünket. Egyébként Isten azért rémíti meg Mózeset, hogy maga iránt engedelmessé tegye. Ez a félelem alkalmas előkészítés is volt a nagyobb bizodalomra. Erre vonatkozik az is, ami utána következik: „Olld le a sarudat.” Mert ez a jelkép figyelmezteti, hogy Isten parancsait tisztelettel fogadja, és az őt megillető dicsőséget neki minden módon megadja.

33. *Mert ez a hely.* A helynek ezzel a magasztalásával Mózes lelkét mintegy az égbe akarta emelni Isten, hogy ne valami földi dologra gondoljon. Ha annyi ösztökéléssel kellett biztatni Mózeset, hogy a földet elfeledve figyelmét csak Istenre fordítsa, vajon minket nem kell-e valósággal bökdösnöni, miután százszor lustábbak vagyunk? Felmerül azonban a kérdés, hogy mitől szent ez a hely, mert azelőtt nem volt szentebb, mint más helyek. Azt válaszolom, hogy ez a tisztelet Isten jelenlétét illeti meg, és nem a helyet, és az emberek miatt hirdeti Isten, hogy szent a hely. Ugyanis, ha a földet megszenteli Isten jelenléte, mennyivel inkább illő, hogy annál nagyobb erejét érezzék az emberek? Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy az a hely egy időre kiűntetett hely volt, de Isten a dicsőségét mégsem kötötte ahhoz, mint

⁴⁰ Mt 22, 47

⁴¹ 2Moz 30,22, vö. 5Moz 4,33,36

ahogy Jákób oltárt emelt Istennek Bételben, mert ott jelentette ki magát neki Isten.⁴² Amikor ezt az utódok utánózni kezdték, az helytelen tisztelet volt. Végül az Úr egyedül Mózes miatt nevezi a helyet szentnek, hogy Isten félelmére és a buzgó engedelmességre jobban felkészüljön. Most, amikor Isten magát Krisztusban nekünk mindenütt jelenvalónak bizonyítja, mégpedig nem homályos alakban, hanem teljes fényben és igazi valóságában, úgy illik, hogy nemcsak a lábunkról oldjuk le a sarut, hanem teljesen lemeztelenítsük magunkat.

34. *Látván láttam.* Most Isten megígéri, a nép szabadítója lesz, hogy Mózeset újból egészen a szolgáljává tegye, mivel már olyan hosszú idő választotta el korábbi ígérteitől. Azt mondják ugyanis, hogy Isten látja a bajainkat, amikor törődik velünk és üdvösségünkre gondja van, viszont behunyja a szemét és hátat fordít nekünk, amikor úgy látszik, hogy a mi ügyünket elhanyagolja. Ugyanez a helyzet azzal is, hogy leszáll. Nem szükséges, hogy Isten a helyéről elmozduljon azért, hogy minket megsegítsen, mert a keze átéri az eget és a földet, de ez a kifejezésmód a mi érzéseinkre van tekintettel. Amíg ugyanis a nép nyomorúságán nem segített, úgy tűnhetett, hogy távol van, és valami mással törődik az égben. Most kijelenti, hogy a zsidók érezni fogják a közelségét. Az egész azt célozza, hogy Mózes Isten akaratát megismerve, őt mint vezetőjét habozás nélkül kövesse, és nagyobb bizodalommal törekedjék a nép megváltására, mivel tudja, hogy az Isten munkája. Azt is meg kell jegyezni, hogy Isten azt mondja: meghallotta népének sóhajtozását. Ugyanis amikor látja a nyomorultakat és az igazságtalanul elnyomottakat, de különösen amikor ölébe tesszük sóhajainkat és panaszainkat, könyörületességre hajlik, ámbár a „sóhajtozás” szót, mint sokszor másutt, lehet úgy érteni, mint bizonytalan és határozatlan panaszkodást, amelyet nem Istenhez intézünk.

35. *„Ezt a Mózeset, akit megtagadtak, amikor ezt mondták: Ki tett téged fejedelmévé és bíróvá? – ezt küldte el az Isten fejedelmül és szabadítóul az angyal által, aki megjelent neki a csipkebokorban. 36. Ez hozta ki őket, ez tett csodákat és jeleket Egyiptom földjén, a Vörös-tengeren és a pusztában negyven esztendeig. 37. Ez az a Mózes, aki azt mondta Izráel fiainak: Prófétát látnaszt nektek az Isten testvéreitek közül, hozzám hasonlót.”*

35. Sok mindent nem mond el István, mivel arra törekszik, hogy a zsidók megértsek: atyáik nem azért szabadultak meg, mert azt kegyes-

⁴² 1Moz 28,7

ségükkel kiérdemelték, hanem méltatlanul kapták ezt a jótéteményt; továbbá, hogy e kezdet alapján valami tökéletesebbet kell remélni. Amikor Mózes mint Istentől rendelt oltalmazójuk és szabadítójuk már harcra kész volt, elzárták az útját. Most tehát Isten mintegy akaratuk ellenére szabadítja meg őket. Amit a csodákról és csodajelekről hozzátesz István, az egyaránt szolgálja Isten kegyelmének dicsőítését és Mózes elhívásának megvilágítását. Mindenesetre csodálatos, hogy Isten a nép oly nagy hálátlansága miatt különféle csodajelekkel kegyeskedik megmutatni erejét. Közben szolgáljának tekintélyt szerez. Tehát azzal, hogy a zsidók később nem adják meg neki a tiszteletet, hol szemrehányásokkal próbálják elűzni, hol megvetik, hol veszekednek vele, hol lehurrogják, hol háborogva fellázadnak ellene, ezzel elárulják az iránta való gonoszságukat és még inkább Isten kegyelmének gonosz megvetését. Így mindig növekedett a gyalázat, s így Istennek csodálatos türelemmel kellett küzdenie egy olyan megátalkodott és makacs néppel.

Fejedelmi és szabadítóul. Észre kell venni az ellentéteket, amelyek a bűnt kiemelik. Mózesnek akkor engedelmeskedtek volna, ha a zsarnok bírójukká tette volna, de mivel Isten rendelte, mégpedig szabadítónak, gőgösen megvetik és elutasítják. Így a hatalom megvetése miatt istentelenek, a kegyelem elutasítása miatt hálátlanok is voltak. Hogy pedig Mózesnek olyan megtisztelő dicséretben van része, abban Isten nem úgy ruházza át az emberre az őt megillető tiszteletet, hogy a saját jogát a legkevésbé is csorbítaná. Mózeset is csak olyan értelemben nevezik szabadítónak, hogy Isten szolgálja volt, és ily módon az egész munka dicsősége szilárdan megmarad egyedül Istennél. Tanuljuk meg tehát, hogy valahányszor Isten címeivel tüntetik ki az embereket, azzal nem fosztják meg Istent az ő tiszteletétől, hanem azt a munkát illeti így a dicséret, ami az ő kezük által megy végbe. Ezt célozza, amit István mond, hogy az angyal által bízta Isten ezt a feladatot Mózesre, ugyanis ily módon Mózes alá van vetve Krisztusnak, hogy az ő vezetésével és segítségével engedelmeskedjék Istennek. Itt ugyanis „az angyal által”⁴³ kifejezés nem eszközre vonatkozik, hanem azt jelenti, hogy „annak vezetésével”. Mert Isten úgy használta Mózes munkáját, hogy fölülte kitűnjék Krisztus ereje, ahogy ma is az egyház ügyének védelmezésében ő a legfőbb kormányzó. Sőt úgy alkalmazza szolgálatra az embereket, hogy az erő és az eredmény egyedül tőle függ.

⁴³ Izo szerint angyal keze által. Kálvin azt magyarázza, hogy a „kez” nem a szolgálat, hanem a vezetés (vagy hatalom) értelmében áll.

37. *Profétát támaszt nektek.* Nem kétséges, hogy ezekkel a szavakkal István azt akarja bizonyítani, hogy a törvény végcélja Krisztus,⁴⁴ noha ezt világosan nem mondja ki. Valóban – mint már mondtuk –, Lukács itt nem szó szerint adja vissza, amit István mondott, hanem beéri azzal, hogy lejegyzí a dolgok lényegét. Továbbá, mint fent a harmadik részben említettük, ez a bizonyág helyesen Krisztusra vonatkozik, mindazonáltal más profétákra is illik.⁴⁵ Mert miután Mózes megtiltotta a népnek, hogy a pogányok ostoba babonáival ide-oda hányódjék, megmutatja, hogy mit kell követni. Nincs miért – mondja – varázslókhöz vagy kuruzslókhöz fordulnod.⁴⁶ Isten ugyanis sohasem fogja megtagadni tőled a profétákat, hogy azok téged húségesen neveljenek. Márpedig bizonyos, hogy a proféták szolgálata, mint a törvényé is, csak addig tartott, amíg Krisztus el nem hozta a világnak a tökéletes bölcsességet. Tehát István beszéde arra céloz, hogy Mózes, amikor más tanítót helyez kilátásba, nem úgy tartja, hogy a nép egyedül neki van kiszolgáltatva. Voltak törvényt magyarázó proféták, és az egész tanításuk mintegy függeléke annak, ami Mózes által hirdettetett ki. Mivel azonban bizonyos volt, hogy Krisztus tökéletesebb tanítást hoz magával, amely véget fog vetni minden profétaságnak, ebből következik, hogy ő áll a legelső helyen, és – hogy úgy mondjam – legfőképpen az ő tanításának köszönhető, hogy az evangélium hitele nem kétséges. Most értjük, miért szötte bele beszédébe István Mózes bizonyágát: tudniillik, hogy megmutassa, hogy azt, akivel teli torokból dicsekedtek, hogy egyedüli tanítójuk, a zsidók holtában ugyanolyan méltatlanul megvetik, mint ahogy egykor, amíg élt, istentelenül és arcátlanul elutasították. Mert aki hisz Mózesnek, az nem fog vonakodni attól, hogy Krisztus tanítványa legyen, akinek hírnöke volt Mózes.⁴⁷ A többi lásd a harmadik résznel.

38. „Ez az, aki ott volt a gyülekezet előtt a pusztában atyáink és az angyal között, aki szólt hozzá a Sínai-hegyen: ő vette át az élő igéket, hogy átadja nekünk. 39. Neki nem akartak engedelmeskedni atyáink, hanem elutasították maguktól, és visszafordultak szívükben Egyiptom felé, 40. amikor ezt mondták Áronnak: Készíts nekünk isteneket, hogy előttünk járjanak, mert ezzel a Mózesrel, aki minket kivezetett Egyiptom földjéről, nem tudjuk, mi történt. 41. Elkészítették a borjút azokban a napokban, és áldozatot vittek a balaúnynak, és gyönyörködtek kezük munkájában.”

⁴⁴ Róm 10,4.

⁴⁵ Az ApCsel 3,22 nel.

⁴⁶ 5Móz 18,10

⁴⁷ Jn 9,40

38. István továbbra is a nép gonoszságáról beszél, amely Isten anynyi jótéteménye ellenére sohasem szűnt meg Istent olyan rosszindulatúan magától eltaszítani. Ha kezdetben Isten iránt engedetlenek és hálátlanok voltak, annak a csodálatos szabadulásnak jobb belátásra kellett volna térítenie őket. István megmutatja, hogy semmit nem változtak. Úgy illett volna, hogy az a sok csoda ne csak a lelkükben maradjon meg, hanem állandóan a szemük előtt is legyen. Ők azonban mindenről megfeledkezve hirtelen az egyiptomi babonák felé fordulnak. Még friss volt a kemény szolgaság emléke, amelyből a tengeren átkelve megszabadultak, de a zsarnokokat, akik nagyon embertelen módon megalázták őket, többre becsülik szabadítójuknál. Ez volt tehát a kétségbeesett istentelenség betetőzése, hogy Isten annyi jótéteménye nem volt képes megtörni és legyőzni a makacsságukat, mivel még mindig nem tértek észhez. István növeli a vád kegyetlenségét, amikor azt mondja, hogy Mózes akkor ott volt velük a pusztában. Miután ugyanis itt Isten ritka és felbecsülhetetlen jósága tűnik ki abban, hogy őket eltűri, semmivel sem tudják menteni magukat, amikor bár mindenfelől annyi zaklatás kínozza, annyi szükség gyötörte őket, de Mózes a vezetőjük volt az úton, és életük megbízható őre, ők mindazonáltal hűtlenül elpártoltak magától Istentől. Végül úgy tűnik, hogy fékezhetetlen vadállatokhoz voltak hasonlóak, akiket oly sok béklyóval még Isten sem volt képes engedelmességre szorítani. Hogy tehát Mózes az angyal vezetésével és irányításával nem szűnt meg vezetni őket a pusztán keresztül, ebből a körülményből könnyű arra következtetni, milyen makacs és gyógyíthatatlan volt az elvetemültségük. Mintha valami csodálatos makacsság lett volna, hogy annyi baj és magának a halálnak a látványa sem készítette őket arra, hogy megalázzák magukat. Amikor István azt mondja, hogy Mózes együtt volt az angyallal és az atyákkal, annak egész más az oka. Az atyákkal ugyanis azért volt együtt, hogy Isten rendelése szerint a vezetőjük legyen; az angyallal pedig mint szolga volt együtt. Ebből következik, hogy nem magánembert ért jogtalanság, hanem az isteni vezetést, amikor egyiknek a tekintélye sem gátolta a népet abban, hogy bűnös hűtlenségre adja magát. Az angyalról már fentebb szóltunk.⁴⁸ A λαλοῦντος participiumnak kettős értelme van. Mert vagy az első látomásra lehet érteni, amikor Isten elhívta Mózeset a nép szabadítójának, vagy arra a szózatra, amelyet Isten a Vörös-tengeren való átkelés után intézett Mózeshez. Minthogy pedig Krisztus mindkét módon bizonyította, hogy ő a megváltás szerzője, nem sokat számít, hogy me-

⁴⁸ Az ApCsel 7, 40 nál

lyiket választjuk; sőt annak sincs semmi akadályja, hogy mind a set-tőre vonatkoztassuk, mert aki kezdetben beszélni kezdett Mózesrel, hogy elküldje Egyiptomba, beszédét tovább folytatta, amíg a munka be nem fejeződött.

Ő vette át az élő igéket. Erasmus így fordította: „az élő beszédet”, de akik tudnak görögül, azok elismerik, hogy én jobban adtam vissza, amit István mondott.⁴⁹ Ugyanis az „igék”-ben nagyobb méltóság van, mint a „beszéd”-ben. Csak a szóról beszélek, mert tudom, hogy minden ige, ami Isten szájából ered. Továbbá ezekkel a szavakkal István tekintélyt ad Mózes tanításának, mivel Mózes semmi mást nem mondott el nyilvánosan, csak ami Istentől származott. Előbb következik, hogy a zsidók nem annyira Mózes ellen, mint inkább az ő személyében Isten ellen lázadtak. Ez annál inkább leleplezikegyetlen gonoszságukat. A tanítás megerősítésének egyetemes elve az, hogy az emberek csak azt adják tovább, amit Isten parancsolt nekik, mert az emberek közül ki merészeli Mózeset maga mögésorolni, akiről a Lélek kijelenti, hogy már csak azért is bízni kellett benne, mert az Istentől kapott tanítást híven közölte a néppel? Felmerül a kérdés, hogy a törvényt miért nevezi „élő beszéd”-nek, mert úgy látszik, hogy ez az állítás nem áll összhangban Pál szavaival, amikor azt mondja, hogy a törvény a halál szolgálata,⁵⁰ büntetést eredményez,⁵¹ és ösztönzés a bűnre.⁵² Ha úgy értelmezzük, hogy „élő beszéd” az, amely hatásos, és az emberek megvetése nem teheti hiábavalóvá, ezzel szemben nem lesz ellenvetés, de én csekévvő értelemben fogom fel, és úgy értelmezem, hogy „megelevenítő”. Ugyanis, mivel a törvény a kegyes és szent élet tökéletes szabálya, és Isten igazságát mutatja, joggal tartják az élet és az üdvösség tanításának. Idetartozik Mózesnek az az ünnepélyes bizonyága is, hogy amikor tanúul hívja az eget és a földet, az élet és a halál útját tartja szem előtt.⁵³ Ilyen értelemben panaszkodik Isten Ezékiel könyvének 20. részében, hogy az ő jó törvényét megsértették, azokat a jó parancsolatait, amelyekről azt mondta: „amelyek által él az ember, ha megtartja azokat”.⁵⁴ A törvény tehát az életet foglalja magában, de ha valaki az „élő”-t úgy akarja értelmezni, hogy „rő-

⁴⁹ ApCsel 7,38: λόγια ζῶντα. Kálvin így fordítja: *viva oracula*, vagyis „élő kinyilatkoztatásokat”. A magyarban azonban az „ige” szó bibliai összefüggésben tartalmazza azt a többletet, amelyről Kálvin beszél.

⁵⁰ 2Kor 3,7.

⁵¹ Rom 4,15.

⁵² Rom 7,8-9.

⁵³ 5Moz 30,19.

⁵⁴ Ez 20,11-13.

vel és hatással teljes”, azzal szemben nem teszek keményebb ellenvetést. Ami pedig azt illeti, hogy a halál szolgálatának mondják, az mellékes körülmény, és ennek oka az emberi természet romlottsága, ugyanis a bűnt a törvény nem hozza létre, hanem bennünk készen találja. Életet kínál; de mi, mivel bűnösök vagyunk, semmit sem nyerhetünk belőle, csak halált. Tehát csak emberi szemszögből halált hozó. Ámbár ezen a helyen magasabbra tekint István, mert nem a pusztá parancsolatokról beszél, hanem Mózes egész tanítását összefoglalja, amely magában foglalja az ingyen való ígéreteket is, sőt magát Krisztust, az emberek egyedüli életét és üdvösségét. Gondolni kell arra, hogy milyen emberekkel volt dolga Istvánnak. A törvény helytelen gondolkodású hívei voltak, akik csak a holt és halált hozó betűkhöz ragaszkodtak, s közben István ellen ágáltak, mert ő a törvényben Krisztust kereste, aki valóban annak a lelke. Tehát burkoltan bírálva bűnös tudatlanságukat, azt fejezi ki, hogy a törvény valami nagyobbat és felségesebbet rejt magában, mint amiről ők addig tudtak, mert testiségük miatt a külső látszattal megelégedve semmi lelki vonatkozást nem kerestek benne, sőt azt sem tűrték, hogy valaki azt megmutassa nekik.

Hogy átadja nekünk. Ez a rágalom eloszlatását célozza, amellyel hamisan illették. Ugyanis amikor aláveti magát a törvény igájának, és azt vallja, hogy ő egyike Mózes tanítványainak, korántsem rendíti meg másokban a Mózes iránti bizalmat, sőt a saját személyét ért vádat rágalmozói ellen fordítja, ugyanis az egész népnek valahogy közös gyűlölete volt, hogy az atyák nem akartak engedelmessé válni a törvénynek. Közben azonban arra figyelmeztet, hogy Mózes nemcsak a saját korának adatott prófétául, hanem azért is, hogy halála után az utódok előtt is legyen tekintélye, mert nem illik, hogy Isten tanítása szolgáljaival együtt megsemmisüljön vagy háttérbe szoruljon. Mert mi volna kevésbé ésszerű, minthogy az a tanítás vesszen el, amely nekünk halhatatlanságot ad? Így ma is azt kell megállapítani, hogy a próféták és az apostolok úgy szólnak hozzánk, ahogy a kortársaikhoz beszéltek, és a tanításuk örök érvényű, mivel annak szerzője inkább Isten, mint emberi szolgák. Közben arra is figyelmeztet, hogy ha az emberek a nekik szóló beszédet visszautasítják, Isten szándékát utasítják vissza.

39. Elutasítottak maguktól, és visszafordultak. Azt mondja, hogy az atyák elutasították Mózeset, és egyúttal meg is okolja: inkább az egyiptomi babonáknak hódoltak. Rettenetes és több mint elvakult düh volt, hogy Egyiptom szokásai és intézményei után vágyódtak, ahol nem is olyan nagyon szenvedéseket kellett kiállniuk. Azt mondja, hogy

„visszafordultak szívükben Egyiptom felé”, nem mintha vissza akartak volna térni oda, hanem mert figyelmük azokra a romlott dolgokra irányult, amelyekre csak a legnagyobb átokkal és gyűlölettel lett volna szabad visszaemlékezniük. Igaz, hogy a zsidók egyszer követelték a visszatérést,⁵⁵ de azt a történetet István most nem említi. Továbbá engedelmességüket még jobban hangsúlyozza, amikor azt mondja, hogy visszafordultak, mert alighogy rátértek a helyes útra Isten vezetésével és irányításával, mindjárt másfelé rohannak, mint valami rakoncátlan ló, amely utasát nem tűrve vakmerően visszafordul.

40. Készíts nekünk isteneket. Amikor a zsidók különböző módokon visszafelé indultak, egyebek mellett gyalázatos és gyűlöletes hitszegésük emlékezetes példáját választja ki itt István: tudniillik amikor borjút készítettek maguknak, hogy azt istenként tiszteljék. Ennél alávalóbb hálátlanságot elképzelni sem lehet. Beismerik, hogy kiszabadultak Egyiptomból. Azt sem tagadják, hogy ez Isten kegyelméből és Mózes fáradozásával történt, de közben ennek a nagy jónak a szerzőjét a szolgájával együtt gond nélkül visszautasítják. És milyen ürügyel? Azt hozzák fel ürügyül, hogy nem tudják, mi történt Mózesrel. Pedig tudják, hogy a hegyen van. Addig követték a szemükkel, míg Isten felhőbe burkolva magához nem vette. Ezenkívül tudják, hogy az ő megmentésük érdekében van távol Mózes, miután megígérte, időben vissza fog jönni, hogy Isten törvényét elhozza nekik. Azt parancsolta csak, hogy egy kicsit pihenjenek, de ez alatt a rövid idő alatt hirtelen minden ok nélkül esztelen zavargásokba kezdenek, s hogy dühüket ésszerű látszattal leplezzék, vagy annak tekintélyt kölcsönözzenek, azt mondják, hogy olyan isteneket akarnak, amelyek ott vannak velük, mintha Isten addig jelenlétének semmi jelét nem adta volna nekik, pedig az ő dicsősége mindennap látható volt a felhőben és a tűzoszlopban. Látjuk tehát, hogy Istent milyen rosszindulatúan megvetve sietnek a bálványimádáshoz, hogy azt ne is említsem, milyen alávaló és bűnös hálátlanság volt, hogy olyan rövid idő alatt elfelejtették a csodákat, amelyekre a világ végéig emlékezni kellene. Ezért ebből az egy elpártolásból is teljességgel nyilvánvaló, milyen önteljes és kezelhetetlen volt az a nép. Ráadásul az István ügyét szolgálta, hogy inkább ennek a lázadásnak a történetét mesélte el, mint másokét, mert a nép Isten tiszteletét nyilvánvalóan felforgatja, a törvény tanítását megveti, idegen és pogány vallást vezet be. Egyébként fontos ez a hely, mert megmutatja a forrást, ahonnan kezdettől fogva mindentől babonáság eredt, kiváltképpen pedig a bálványok készit-

se, tudniillik, hogy az ember, akinek teste van, azt akarja, hogy Isten az érzékei számára hozzáférhető módon legyen jelen. Ez az oka annak, hogy miért vágytak annyira az emberek minden korban a bálványok készítésére, és Isten alkalmazkodik felfogásunk gyarlóságához, amikor valami módon képekben láthatóvá teszi magát, ugyanis a törvény alatt számos jelkép volt, amely a jelenlétét bizonyította. Ma a keresztség és az úrvacsora által, sőt az ige külső hirdetése által leszáll hozzánk. Itt azonban kétszeresen hibáznak az emberek: először, az Isten által rendelt eszközökkel nincsenek megelégedve, és vakmerően újakat keresnek maguknak. Már az sem kis hiba, hogy mértéktartás nélkül mindig új képek után sóvárognak, és így habozás nélkül átlépik az Isten által megszabott határokat. Azonban csak az lehet Isten igazi képe, amelyet ő készített. Tehát minden olyan kép, amelyet az ő igéjén kívül az emberi gondolkodás alkot meg, hamis, és nem hű. Azután következik a másik, nem kevésbé tűrhetetlen hiba, hogy az emberi értelem, amelynek Istenről csak durva és földi gondolatai vannak, az isteni jelenlét minden jelképét arra a durvaságra viszi át. Nemcsak helytelenül játszik az általa készített képmásokkal, hanem még azt is az ellenkező célra fordítja, amit Isten rendelt, és így azt megrontja és meghamisítja. Leszállt hozzánk Isten, ahogy mondtam, de azzal a szándékkal, hogy minket az égbe emeljen. Mi pedig, akik a földhöz vagyunk szegezve, őt is a földön akarjuk tartani. Ily módon eltorzul az ő mennyei dicsősége, és tökéletesen megvalósul, amit Izráel fiai így mondanak: „Készíts nekünk isteneket.” Mert új istenséget alkot magának, aki nem lélekben tiszteli Istent. És mégis, ha mindent közelebbről mérlegelünk, Izráel fiai nem azt akarják, hogy fáradozásuk eredményeként maguk által létrehozott istenük legyen, hanem inkább úgy vélik, hogy az aranyborjú képében igaz és örök istenük van, hiszen komolyan ott vannak a megállapított áldozati szertartásnál, és egyetértően helyeselnek, amikor Áron azt mondja, hogy azok az istenek hozták ki őket Egyiptomból. Az Úr azonban nem törődik azokkal a téves képzelgésekkel, csak fájjalja, hogy az emberek idegen isteneket állítanak az ő helyére, és azt is, ha csak egy hajszálnyira is eltérnek az ő igéjétől.

41. *Elkészítették a borjút.* Hogy miért ez a képmás tetszett jobban, az könnyen megérthető az előbbi szavakból. Jóllehet Egyiptomban számtalan bálvány volt, mégis köztudomású, hogy a bika állt a legnagyobb tiszteletben. De honnan ez a bálványok utáni vágyódás, ha nem onnan, hogy szívükben visszafordultak Egyiptom felé, ahogy István már említette? Meg kell jegyezni a kifejezést, ugyanis azt mondja, hogy áldozatot vitték a bálványnak. Áron megparancsolta,

hogy a nép gyűljön össze Isten tiszteletére; össze is gyűlnek mindannyian. Tehát bizonyosságot tesznek arról, hogy nem áll szándékukban Istent megfosztani a tiszteletétől, és azt átvinni a borjúra, sőt inkább az a szándékuk, hogy Istent a borjú képében tiszteljék. Mivel azonban a bálvány készítésével az igaz Istent elhagyták, minden, ami azután következik, úgy számít, mintha a bálványnak adnák, mivel Isten minden helytelen tiszteletet megvet, mert nem méltó dolog olyannal szolgálni neki, amit nem rendelt el, és mivel határozottan megtiltotta, hogy neki látható képmást készítsenek, minden szentségtörés, amit azután az ő tiszteletére próbálnak tenni.

Gyönyörködtek kezük munkájában. Ez a kifejezés Ézsaiástól van, sőt a prófétáktól, akik hasonlóképpen a szemükre vetik a zsidóknak, hogy kezeik csinálománya előtt borulnak le.⁵⁶ És valóban furcsa örültség, amikor az emberek az isteni dolgokban valamit maguknak követelnek. Örvendezésen azt a mulatozást értem, amelyet Mózes második könyvének harminckettedik részében említ.⁵⁷ István azonban azt az általános hibát értékeli, amelyben a bálványimádók szenvednek, ugyanis amikor a vallásban az embereknek csak azt szabad tenni, amit Isten rendelt, vakmerően kigondolnak valamit, és Isten szavát figyelmen kívül hagyva a saját kezük munkáját választják. István azonban megmutatja, hogy amikor így tetszelegnek ebben a szabadságban, ők annál kevésbé tetszenek Istennek. Ezért, ha azt akarjuk, hogy a mi tiszteletünk tessenek, tartózkodnunk kell saját kezünk műveitől, vagyis saját találmányainktól, mert nem egyéb, mint szentségtörő istentelenség, amit az emberek maguktól kigondolnak. Különösen a bálványképek gyalázata miatt mondják így, mint amelyek semmit sem érő dolgok, mivel az embernek semmiképpen nem szabad Istent kiábrázolni.

42. *„Isten pedig elfordult tőlük, és kiszolgáltatta őket arra, hogy imádják az ég csillagseregét, ahogyan meg van írva a próféták könyvében: Véres- és égőáldozatot hoztál-e nekem negyven esztendeig a pusztában, Izráel háza?*

43. *Sőt inkább hordoztátok a Molok sátorát és a Romfa isten csillagát, azokat a képeket, amelyeket készítettetek, hogy leboruljatok előttük. Száműzlek ezért titeket Babilonon túlra.”*

42. István itt azt mondja, hogy a zsidók nem hagytak fel a bűnök elkövetésével, sőt helytelen tévelygéseikben még messzebbre

⁵⁶ Ézs. 2,8, Jer. 44,8.

⁵⁷ Mózes. 32,6.

mentek, úgyhogy első botlásuk mintegy belépés volt a labirintusba. Isten igazságos büntetésének tulajdonítja, hogy az örültségük attól az időtől fogva növekedett, hogy egy bálvány helyett számtalan bálványra vágytak. Ez a példa arra figyelmeztet, hogy gondosan törekedjünk Isten törvényének megtartására, mivel ha csak egy hajszálnyira is eltérünk tőle, szükségképpen sokféle irányban elragadnak minket a különféle örültségek, sokféle babona kerít hatalmába, s végül elmerülünk a tévelygések hatalmas áradatában. De Isten jogosan méri ezt a büntetést azokra az emberekre, akik nem hajlandók engedelmeskedni a szavának. Ezért mondja István, hogy Isten elfordult tőlük, ami annyit jelent, hogy „hátat fordított nekik”, ugyanis valami módon a tekintetével kísérté a népet, amikor azt látta, hogy különös gondjuk volt az ő irányítására. Most az elpártolás miatt megbántva másfelé fordította az arcát. Ebből azt is meg lehet érteni, hogy csak úgy lehet a helyes úton járni, ha az Úr minket kormányozva őröködik felettünk; ha elfordítja az arcát, mi azonnal tévelygésekbe esünk. Isten már akkor elhagyta Izráel fiait, amikor borjút készítettek; de István a büntetés súlyos voltát akarta kifejezni, mintha azt mondta volna, hogy akkor estek igazán bűnös gondolkodásba. Pál is azt mondja, hogy azokat, akik nem adták meg Istennek a dicsőséget, amikor kijelentette magát nekik, igazságos büntetéssel kiszolgáltatta a vakságnak, a tudatlanságnak és az aljas vágyaknak.⁵⁸ Így történt, hogy amióta a vallást kezdték megrontani, a kevés babonát számtalan utálatosság, és a kis hibákat a bálványimádás durva szörnyűségei követték, ugyanis mivel az emberek nem becsülték meg a nekik gyújtott világosságot, Isten igazságos ítélete következtében teljesen elbutultak, és semmivel sem gondolkodtak helyesebben, mint az oktalan állatok. Márpedig a bálványimádás olyan termékeny, hogy egy képzelt istenből csakhamar száz lesz, egy babonából ezer származik. De azért is ilyen mértéktelen az emberek örültsége, mert Isten azzal áll bosszút önmagáért, hogy átadja őket a Sátánnak. Amióta Isten a mi irányításunkat a kezébe vette, semmi sem változott benne, csak a mi vakmerő könnyelműségünk miatt fordul el tőlünk.

Véres- és égőáldozatot. Ez a hely Ámósz próféta könyvének ötödik részéből van.⁵⁹ A kifejezés, amelyet István használ, azt mutatja, hogy minden jövődölést egybegyűjtöttek. Egyébként Ámósz, miután a bálványimádást és a nép különféle bűneit elítélte, hozzáteszi, hogy

⁵⁸ Róm 1,21-28.

⁵⁹ Am 5,25.

nem új az a bűn, hogy a zsidók szembeszállnak Istennel, mivel atyáik már a pusztában elpártoltak az igazi kegyességtől. Azután azt mondja, hogy nem vittek neki áldozatokat, nem mintha ott többé nem áldoztak volna, hanem mert Isten a hamis tiszteletet megvetette,⁶⁰ mint ahogy Ézsaiásnál is számon kéri a néptől, hogy áldozataival nem tisztelte: „De nem engem hívtál segítségül, Jákób. Nem engem dicsőítetél véresáldozataiddal. Nem én voltam, akinek ételáldozatoddal szolgáltál, nem én voltam, akiért tömjénezéssel fáradoztál. Nem nekem vettél pénzért illatos nádat, nem engem árasztottál el véresáldozataid kövérjével. Hanem te voltál az, akinek én szolgáltam vétkeid miatt, te voltál az, akiért fáradoztam bűneid miatt.”⁶¹ Bizonyára mindez mindennapos volt a zsidók részéről, de Isten semmiféle engedelmességet nem fogad el az istentelenektől, és nem tartja azt érvényesnek. Továbbá utálatos, ami idegen dolgokkal keveredett. Ilyen módon beszél Ámósz hitszegő atyákról. Ami ezután következik, az vonatkozhat mind az atyákra, mind az utódokra.

43. *Hordoztátok a Molok sátorát.* Egyesek ellentétes kapcsolatot látnak ezen a helyen, mintha azt mondaná: Sőt inkább tiszteletet tanúsítottatok a bálvány iránt. De okhatározói értelemben is felfogható, így: Nem nekem hoztatok áldozatokat, mert a Moloknak emeltetek sátrat. Én a magam részéről kissé másképp értelmezem: hogy tudniillik a nagyobb nyomaték kedvéért Isten először az atyákat vádolja; azután hozzáteszi, hogy az utódok gyarapították a babonákat, így azok még rosszabbak lettek, mivel új és változatos bálványokat kívántak, mintha így beszélt volna a próféta Isten személyében: Ha a legrégebbi időktől kezdeném, hogy a ti nemzetségetek hogyan viselkedett velem szemben, ó, Jákób háza, a ti atyáitok már a pusztában kezdték megrontani és felforgatni a tőlem megszabott tiszteletet, de ti istentelenségben felülmúltátok őket, mert az istenek megszámlálhatatlan sokaságát hoztátok be. És ez a sorrend jobban illik István szándékához, ugyanis azt akarja bizonyítani – mint már említettem –, hogy Izráel fiai, amióta idegen és elfajzott szertartásokra vetemedtek, nem tartottak mértéket a bűnözésben, hanem miután Isten vaksággal sújtotta őket, új bálványokkal fertőzték meg magukat, míg eljutottak az istentelenség legvégő fokára. Tehát István a próféta bizonyosságával azt a véleményét erősíti meg, hogy az istentelen és elvetemült atyáktól származó zsidók sohasem szűntek meg egyre nagyobb bűnbe rohanni. Egyébként, bár a próféta szavai ettől egy kicsit eltérnek, az értelmük

⁶⁰ Am 5,21-23.

⁶¹ Ez 4,12-14.

mégis ugyanez. Valószínű, hogy István, amikor a zsidókhoz beszélt, az ő nyelvükön szó szerint idézte a prófétát, és Lukács, aki görögül írt, a görög fordítást követte. A próféta ezt mondja: „Tiszteltétek a ti királyotokat, Sikkut, és Cijjut, a ti képeteket, isteneiteknek csillagát.” A görög fordító a tulajdonnévből köznevet csinált a hasonló hangzás miatt, ugyanis *szukkót* héberül sátrat jelent. De hogy honnan vette a Romfát, azt nem tudom; hacsak nem onnan, hogy az a név abban a korban gyakori volt.

A képeket, amelyeket készítettek. A „kép” szó, amely a prófétánál van, önmagában semmilyen bűnt nem jelent. A görög τύπος szót is jó értelemben használja, ugyanis τύπος-nak neveznek minden szertartást, amelyet Isten rendelt. A próféta mégis különösen elítéli a zsidók által készített τύπος-okat. Miért teszi ezt, ha nem azért, mert Isten nem akarja, hogy őt látható és külső formában tiszteljék? Ha valaki azzal az ellenvetéssel él, hogy itt a csillagokról van szó, elismerem, hogy igaza lehet, de mégis kintartok amellett, hogy a próféta, jóllehet megtisztelő elnevezéssel illeti a bálványképeket, azok bűnös tiszteletét mégis keményen és szigorúan elítéli. Ez megcáfolja a pápisták ostoba és gye-rekes okoskodását is. Mivel azt mondják, hogy a képek és a szobrok, amelyeket imádnak, nem bálványok, és azok tiszteletét, ami az ő örültségük, képtiszteletnek (εικονοδοουλεια) nevezik, és nem bálványtiszteletnek (ειδωλοδοουλεια). Amikor ilyen álbölcsességekkel játszátki Isten, mindenki látja, akinek egy csöpp esze van, hogy milyen nevetségesek ezekkel a badarságokkal. Mert bár a szóról nem akarok velük vitatkozni, annyi bizonyos, hogy a τύπος szó tiszteletre méltóbb, mint az εικων. Itt azonban egyszerűen elítélik a képeket (τύποι), amelyeket az emberek készítenek maguknak, nemcsak azokat, amelyeket a szolgálat céljára (προς την λατρείαν), hanem azokat is, amelyeket a letérdeles céljára (προς την προσκύνησιν), vagyis bármilyen imádás céljára készítenek. Tehát összeomlik az az erőltetett megkülönböztetés, amelyről a pápisták azt hiszik, hogy jó mentség számukra.

Babilonon túlra. A próféta Damaszkuszt mond, és a görög fordítás sem tér el ettől. Ezért lehetséges, hogy a Babilon szó tévedésből csúszott be ide, ámbar a dolog lényegében nincs semmi különbség. Izráel fiait Babilonba kellett elvinni, de minthogy biztos és bevehetetlen menedékre Szíriában számítottak, amelynek fővárosa Damaszkusz volt, azért hirdeti a próféta, hogy Damaszkusz nem lesz akadály, hogy Isten ne üldözze őket tovább. Mintha azt mondaná: Amíg Damaszkusz szemben áll a ti ellenségeitekkel, azt hiszitek, hogy kitűnő védelmetek van. Márpedig Isten azon túlra fog vinni titeket, tudniillik Asszírba, azaz Käldeaba.

44. „A Bizonyság sátora ott volt atyáinknál a pusztában, amint parancsolta az, aki azt mondta Mózesnek, hogy készítse el arra a mintára, amelyet látott. 45. Ezt átvették atyáink, és behozták Józsuéval, amikor elfoglalták a pogányok földjét, akiket kiűzött az Isten atyáink elől. Így volt ez egészen Dávid idejéig. 46. Dávid pedig kegyelmet talált az Isten színe előtt, és könyörgött, hogy hajlékot találhasson Jákob Istenének, 47. de Salamon épített neki házat. 48. A Magasságos azonban nem emberkéz alkotásaiban lakik, ahogyan a próféta mondja: 49. A menny az én királyi trónusom, a föld pedig lábom zsámolya. Miféle házat építhetnél nekem – mondja az Úr; vagy hol van az én nyugalmam helye? 50. Nem az én kezem alkotta-e mindezt?”

44. A Bizonyság sátora. Itt István kijelenti, nem lehet Isten hibájául felróni, hogy a zsidók különféle babonákkal fertőztették meg magukat, mintha engedte volna, hogy féktelen tévelygésekbe essenek. Mert azt mondja, hogy Isten elrendelte, milyen módon tiszteljék őt. Ebből következik, hogy csak azért estek annyi tévelygésbe, mert nem akarták az Isten által előírt formát követni, ámbar két dolog miatt inti őket: hogy Isten egyetlen szabályával nem érték be, és vakmerően más tiszteleteket találtak ki maguknak, azután, hogy a templomban és az Isten által rendelt szertartásokban sem a helyes célt tartották szem előtt. Ugyanis amikor a lelki tiszteletnek gyakorlatnak kellett volna lenni számukra, durva agyukkal csak azt fogták fel, ami földi és testi, vagyis maga a test helyett az árnyékot.⁶² Látjuk tehát, hogy a zsidókban először a vakmerőséget kifogásolja, hogy nem érték be Isten egyszerű szavával, hanem a saját magyarázataik elragadták őket, azután kifogásolja az igaz és tiszta istentisztelettel való helytelen visszaélést, mivel a lélek helyett a testet követték. Azt mondja, „a Bizonyság sátora” ott volt nekik. Tehát semmi más nem hajtotta őket a vétkezésre, mint saját féktelenségük és vakmerőségük, ugyanis miután jól megtanították nekik, mi Isten tiszteletének helyes módja, nem hivatkozhattak ürügyül a tudatlanságra. Ez figyelemre méltó, ugyanis amikor Isten az akaratát nekünk kinyilvánítva mintegy féket tesz ránk, és ha erre vagy arra elhajlunk, miután megkaptuk a parancsát, kétszeres vád ér minket, mivel az a szolga, aki ismerte ura akaratát, és nem teljesíti, több verést kap.⁶³ Ez az első jegy, amellyel a Szentlélek minden elfajult és hibás istentiszteletet a helyes és tiszta tisztelettől megkülönböztet. Sőt, hogy rövidebben szóljak, a helyes istentisztelet és a bálványimádás közt az az alapvető különbség, hogy az istenfélők csak Isten igéje

⁶² Kol 2,17

⁶³ 14,12,17

alaján fognak bármihez, a többiek pedig azt hiszik, hogy mindent szabad, ami nekik tetszik, és így a saját véleményüket tartják törvénynek, mikor Isten csak azt helyesli, amit ő maga rendelt el. Erre vonatkozik a „Bizonyosság” szó is. A héber *moéd* szó meghatározott helyet és időt, illetve emberek összejövetelét jelenti. Mózesnél azonban egészen mást mutat a használata. Nála többször megismétli Isten: Én ott fogok találkozni veletek. Tehát a sátor Isten szövetségének és szavának volt szentelve, és ott állandóan hangzott az ő szava, úgyhogy a sátor minden közönséges helytől különbözött.

Arra a mintára, amelyet látott. Ez a második részre vonatkozik, amelyet érintettem. Lehetséges ugyanis, hogy valaki csak az Istentől rendelt szertartásokat végzi, mégis helytelenül tiszteli Istent. Isten ugyanis csak annyiban törődik a külső szertartásokkal, amennyiben azok a mennyei igazság jelképei. Ezért akarta, hogy a régi sátrat égi minta szerint készítsék el, hogy a zsidók tudják, nem szabad a külső ábrázolásokhoz ragaszkodni. Továbbá, hogy mit jelent az a minta, amelyről Mózes második könyvének 25. részében szó van,⁶⁴ akit érdekel, nézzon utána a Zsidókhoz írt levélhez fűzött magyarázatomban.⁶⁵ Itt röviden csak arra figyelmeztet István, hogy lelki természetű volt az az istentisztelet, amelyet Isten a zsidóknak rendelt, de ők azt testiségükből eredő ostobaságuk miatt rosszul és helytelenül értelmezték. Tehát, mint említettük, Isten csak azt a tiszteletet helyesli, amely az ő parancsán alapszik, így itt arra tanít, hogy a parancs helyes végrehajtását követeli, vagyis azt, hogy a tiszteletben ott legyen a lelki igazság. Kétségtelenül hasonló vitás kérdés volt, amely, mint említettük, akörül forgott, hogy az árnyékoknak engedniük kell-e a testnek, vagy sem. I hogy Mózes látta a „mintát”, azzal azt fejezi ki Isten Lelke, hogy nekünk nem szabad tetszésünk szerint formákat kigondolni, hanem az Isten által mutatott mintára kell irányulni minden gondolatunknak, hogy azt kövesse egész vallásunk. A *typus*⁶⁶ szó itt az első példányt jelenti, ami nem más, mint a lelki igazság.

45. *Ezt behozták.* Ezzel hangsúlyozza a nép makacsságát, hogy amikor a sátor náluk volt, és magukkal vitték, amerre mentek, mégsem tudtak megmaradni Isten bizonyosságában, hanem hűtlen könnyelműséggel idegen és pogány szertartásokra tértek át, s miközben azt bizonygatták, hogy Isten közöttük lakik, nagyon távol voltak tőle, és kiűzték abból az örökségből, amelyet ő adott nekik. Ehhez járul, hogy

⁶⁴ 2Moz 25,40

⁶⁵ A Zsidókhoz

⁶⁶ 1100a

Isten az ő sátrát különféle csodákkal díszítette fel, ugyanis a győzelmek, amelyeket a zsidók arattak, emelték annak méltóságát, amint a Szentírás több helyéből kitűnik. Tehát nagyon megátalkodottnak kellett lenniük, ha továbbra sem szűntek meg eltérni az Isten által oly sok módon előírt istentisztelettől.

Egészen Dávid idejéig. Jóllehet az Úr szövetségének ládája sokáig Silóban állt,⁶⁷ mindazonáltal egészen Dávid uralkodásáig nem volt biztos székhelye. Nem is volt szabad az embereknek helyet választani számára, hanem ott kellett elhelyezni, ahol az Úr megmutatta, mint Mózes többször is említi. És amikor az ellenségtől visszaszerezték, maga Dávid sem merte bevinni Arauná szérújére, amíg neki az Úr egy angyal által az égből nem bizonyította, hogy az az a hely, amelyet választott.⁶⁸ István nem ok nélkül tekinti Isten különös jótéteményének, hogy Dávidnak megmutatta azt a helyet, ahol azután Izráel fiai Istent tisztelik. Miként a zsoltárban mint valami nem közönséges dolog miatt örvendezik: „Örülök, ha ezt mondják nekem: Az Úr házába megyünk! Lábunk megáll kapuidban, Jeruzsálem.”⁶⁹ A papi méltóság össze volt fonódva a királyi hatalommal. Tehát a láda helyben maradása Dávid uralmának szilárdságát mutatja. A hagyomány szerint annyira vágyott arra Dávid, hogy ünnepélyes fogadalommal kötelezte magát, nem megy be addig a házába, szemét nem hagyja aludni, szempilláit nyugodni, míg nem talál helyet az Úrnak és lakóhelyet Jákób Istenének.⁷⁰ Azután Dávidnak megmutatta az Úr a helyet, de a templom építését Salamonra bízta.⁷¹

47. *Salamon épített.* Úgy tűnik, hogy István itt burkoltan elmarasztalja Salamont, mintha Isten természetét nem vette volna figyelembe a templom építése során; mindazonáltal nem Isten parancsa nélkül fogott hozzá ahhoz a munkához. Ígéret is járult hozzá, amelyben Isten bizonyosságot tett, hogy ott fog megjelenni övéinek. Erre azt válaszolom, hogy amikor István azt mondja, Isten nem kézzel csinált templomokban lakik, az nem Salamonra vonatkozik, mert ő jól tudta, hogy Istent az égben kell keresni, és gondolatainkat hittel oda kell felemelni. Ezt egy ünnepélyes imádságban világosan ki is fejezte: „az egeknek egei sem fogadhatnak magukba téged, hát még ez a ház”.⁷² Hanem inkább a nép ostobaságát bírálja, mert az azt hiszi, hogy a templommal Istent

⁶⁷ 1Sám 4,3,24.

⁶⁸ 2Sám 24,16–25.

⁶⁹ Zsolt 122,1–2.

⁷⁰ Zsolt 132,3–5.

⁷¹ 1Kor 9,19.

⁷² 1Kor 8,7.

lekötelezte magának. Ez világosabban kitűnik Ézsaiás bizonyosságából, amit hozzáfűz: Isten – mondja – templomot akart építtetni magának Salamon által, de nagyon tévedtek, akik azt gondolták, hogy ő mint egy be van zárva egy ilyen épületbe, ahogy a prófétája által panaszkodik, hogy jogtalanság a nép részéről, ha őt helyhez kötöttnek képzeli.⁷³ Egyébként nemcsak azért támadja a próféta a zsidókat, mert Istent babonásan tisztelték, és azt hitték, hogy isteni ereje a templomhoz kötődik, hanem mivel őt saját felfogásuk szerint ítélték meg, és azt képzelték, hogy ha elvégezték az áldozatokat és a külső tiszteletet megadták, azzal Istent kiengesztelték, sőt lekötelezték. Majdnem minden kornak közös tévedése volt, hogy az emberek úgy gondolták, a rideg szertartások bőségesen elegendők Isten tiszteletére. Ennek az az oka, hogy mivel ők maguk testükhöz és a világhoz kötöttek, úgy képzelik, hogy Isten hozzájuk hasonló. Tehát Isten, hogy ezt az ostobaságot kiverje a fejükből, azt hirdeti, hogy ő mindent betölt.

49. Ugyanis, amikor azt mondja, hogy az ég az ő ülőhelye és a föld az ő lábának zsámolya, azt nem úgy kell érteni, mintha Istennek teste volna vagy részekre lehetne osztani, mint az embereket, hanem mivel végtelen, azt mondja, hogy őt semmiféle tér nem tartalmazza. Tehát tévednek, akik Istent vagy az ő tiszteletét a saját természetükből kiindulva képzelik el. Minthogy pedig a prófétának képmutatókkal van dolga, nemcsak Isten lényegéről értekeznek, hanem általában mondja, hogy nagyon különbözik az emberektől, és ennek a világnak a hiú ragyogása nem kápráztatja el, mint őket. Itt megint felmerül a kérdés, hogy miért hirdeti a próféta, hogy Istennek nincs lakóhelye a világon, mikor máshol nyíltan mást állít a Lélek, a 132. zsoltárban: „Ez lesz lakóhelyem örökre.”⁷⁴ Sőt Ézsaiás is úgy dicséri az egyházat, hogy Isten dicsőséges nyugalma,⁷⁵ tudniillik a templomra célozva. Azt válaszulom, hogy amikor Isten egykor jelenlétének jelképeit a templomban és az áldozatokban elrendelte, nem azért tette, hogy magát és az erejét odakösse. Tehát Izráel fiai helytelenül cselekedtek, amikor gondolataikkal a jelképekhez tapadva földi istent csináltak maguknak. Helytelenül cselekedtek azok is, akik ezzel az ürüggyel élve úgy vélték, hogy szabad vétkezni, mintha az üres szertartásokban könnyedén és egyszerűen megtalálnák a módját, hogy Istent kiengeszteljék. Így szokott a világ Istennel játszani. Amikor Isten külső jelképekkel bizonyítja, hogy az övével együtt lesz és köztük fog lakozni, arra hívja fel

⁷³Ézs 66,1

⁷⁴Zsolt 132,14

⁷⁵Ézs 62,18

őket, hogy ők viszont lélekben keressék őt. A képmutatók a világhoz tapadva Istent inkább le akarják húzni az égből, és mivel a pusztá képeken kívül semmi sincs előttük, ostoba bizakodásukban felfuvalkodva gondtalanul hódolnak bűneiknek. Így ma a pápaságban Krisztust képzeletben bezárják a kenyérbe és a borba, s ha bálványuk iránti nevetséges tiszteletüket elvégezték, olyan gögösen pöffeszkednek, mintha az angyali szentséghez már semmi sem hiányozna. Ezt a két hibát kell figyelmesen megjegyezni: hogy az emberek babonásan világi és húsból való Istent csinálnak maguknak, hogy az úgy szálljon le hozzájuk, hogy ők a földhöz szegezve maradjanak, és ne vágyjanak az ég felé. Azután azt képzelik, hogy hiábavaló szolgálattal kiengesztelik Istent. Ezért van az, hogy a látható jelek bámulatba ejtik őket, azután a kegyességet mellőzve, Istent gyerekes módon és semiségekkel igyekeznek megnyerni. Most látjuk, milyen értelemben mondja a próféta, hogy Istennek sehol a világon nincs lakóhelye. Azt akarta, hogy a templom legyen jelenlétének jelképe és záloga, de az olyan istenfélők számára, akik szívüket az égbe emelik, és tiszta hittel lélekben tisztelik őt. A babonásoknál azonban, akik őt ostoba elképzeléseikkel a világ alkotórészeihez kötik vagy ostoba módon földi tiszteletben részesítik, a képmutatóknál, akik részeg bizakodással vannak eltelve, mintha Istennel szemben a leghelyesebben jártak volna el, miután ostobaságaikkal őt kijátszották, nincs lakóhelye. Röviden, a hittel fogadott ígéret teszi, hogy Isten mintegy jelenlétüként minket a templomban meghallgat, erejét kiárasztja a sákramentumokban. De ha hittel nem emelkedünk fel hozzá, a jelenlétét nem fogjuk érezni. Ebből könnyű belátni, hogy amikor az övéi között lakozik, nincs a földhöz kötve, és semmiféle hely nem foglalja őt magában, mivel őt lelki módon az égben keresik.

50. *Nem az én kezem.* Ezekkel a szavakkal figyelmeztet a próféta, hogy Istennek nincs szüksége sem aranyra, sem drága templomi rendezésre, sem áldozatokra. Ebből következik, hogy az ő igazi tisztelete nem a szertartásokból áll. Mert abból, amit neki felajánlunk, semmit sem kíván saját magáért, hanem csak hogy minket a buzgó kegyességben gyakoroljon. Ezt a gondolatot részletesebben kifejti az 50. zsoltár. És bár szégyenletes ostobaság, hogy Isten az áldozatokkal táplálkozni akar, mégis, ha a képmutatók nem merültek volna bele ebbe, akkor nem becsülnék annyira a nevetséges dolgokat, hiszen Isten előtt minden bolondság, ami a lélekben való tisztelettől eltér. Tudjuk meg azért, hogy Isten minket keres, nem azt, ami a mienk, amit csak kölcsön kaptunk tőle. Ebből egyúttal az is kitűnik, milyen meszaze csak az emberek testi képzelgéseitől az igazi vallásosság.

51. „Ti keménynyakú, körülméletlen szívű és fülű emberek, mindig ellene szegültök a Szentléleknek, atyáitokhoz hasonlóan ti is. 52. A próféták közül kit nem üldöztek a ti atyáitok? Meg is ölték azokat, akik megjövendölték az Igaznak eljövételét. Most pedig az ő árulóivá és gyilkosivá lettetek ti, 53. akik bár angyalok közvetítésével kaptátok meg a törvényt, mégsem tartottátok meg.”

51. Mivel István nem válaszol világosan a vád egyes pontjaira, szívesen egyetérttek azokkal, akik azt hiszik, hogy még többet mondott volna, ha beszédét felháborodva félbe nem szakítják. Tudjuk ugyanis, milyen volt a bírák testülete. Ezért nem csoda, ha zajongással és esztelen lár-mával hallgatásra kényszerítették. És azt is látjuk, hogy milyen hosszú kitérőket tett, hogy azokat mint valami dühös fenevadakat lecsendesítse. Valószínű azonban, hogy éppen akkor gerjedtek haragra, amikor kijelentette, hogy a törvényt gyalázatosan megrontották, a templomukat babonákkal fertőzték, és semmi sem szent előttük, mivel a pusztá képekhez ragaszkodva lelki módon nem tisztelik Istent, és a szertartásokat nem az őgi mintához igazítják. Egyébként, még ha nem is tért azonnal és egyenesen a tárgyra István, hanem lassanként megpróbálta lecsillapítani a háborgó lelkeket, mégis úgy beszélt, hogy tisztázza magát az ellene felhozott vád alól. Ennek a vádnak, mint említettük, két fő része volt: hogy István gyalázta Istent és az ő templomát; és hogy megpróbálta eltörölni a törvényt. István, hogy ezeket a rágalmakat eloszlassa, Ábrahám elhívásából kiindulva megmutatja, hogy a zsidók nem természetüknél fogva, nem saját jogukon, nem tetteik érdemeivel múlják felül a pogányokat, hanem ingyen való kiváltságuknál fogva, tudniillik, hogy Isten Ábrahám személyében őket gyermekeivé fogadta. Hasonlóképpen az ügylőz tartozik, hogy az Úr az üdvösségre szövetséget kötött Ábráhámmal, mielőtt létezett volna templom, szertartások és körülméletlés. Ezekkel a dolgokkal úgy dicsekednek a zsidók, mintha azt mondanák, hogy ezek nélkül nem létezik Isten tisztelete és semmiféle szentség. Azután elbeszélte, milyen csodálatos és milyen sokrétű volt Isten jósága Ábrahám nemzetsége iránt, és ezzel szemben a nép, ha rajta állt volna, milyen gonoszul és bűnös módon utasította volna el Isten kegyelmét. Ez azt bizonyítja, hogy nem lehet a zsidó nép érdeme, hogy Isten népének tartják, hanem Isten saját akaratából választotta ki magának, bár arra méltatlan volt, és halátlansága ellenére nem szűnt meg jól tenni vele. Ily módon lehetett alázatra kényszeríteni és megszelídíteni fennhéjázó és gögös lelkeket, hogy az ostoba és gögös dicsekedéssel felhagyva a Közbenjáróhoz jöjjenek. Harmadszor kifejtette, hogy a törvény megalkotásánál és a nép megvallásánál az angyal volt a vezető, és Mózes úgy teljesítette a szolgál-

latát, hogy azt mondta, hogy később más próféták lesznek, akik közül az egyik szükségszerűen a legfőbb fejedelem lesz, és az minden jövendőlésnek és jóslatnak véget vet, és biztos beteljesülést hoz. Ebből következik, hogy éppen nem Mózes tanítványai, akik visszautasítják a tanításnak a törvényben megígért és dicsért módját annak szerzőjével együtt. Végül megmutatja, hogy az egész régi istentiszteletnek, amelyet Mózes írt elő, önmagában nincs semmi értéke, hanem inkább más célra kell vonatkoztatni, mivel égi mintára alkották meg, a zsidók pedig mindig helytelenül értelmezték a törvényt, mivel csak azt fogták fel, ami testi és földi. Ebből következik, hogy semmilyen sérelem nem éri a templomot és a törvényt, ha Krisztust helyezzük a középpontba mint mindkettőnek végcélját és lényegét. Egyébként, mivel az ügy tárgya különösen akörül forgott, hogy Isten tisztelete tulajdonképpen nem az áldozatokban és más dolgokban áll, és minden szertartás csak körvonalakban fejezte ki Krisztust, István különösen ezt akarta kifejtetni, ha a zsidók engedték volna. Mivel azonban haragra gerjedtek, amikor a kifejtés következett volna, és nem bírták tovább hallgatni, nem kerül sor mindannak az alkalmazására, amit az ügyben mondott. Tehát kénytelen a beszédet keserű szemrehányással befejezni. Keménynyakú, mondja. Látjuk, hogy szent buzgóságában hirtelen haragra gerjed ellenük, de mivel látja, hogy hiába beszél a süketekhez, a tanítását abbahagyja. A metafora pedig a lovakról és a bikákról van véve, amelyet gyakran használ Mózes, amikor azt akarja mondani, hogy népe makacs és engedetlen Istennel szemben, sőt fékezhetetlen.⁷⁶ A következő szemrehányás még súlyosabbnak tűnt a zsidóknak. Számukra ugyanis a körülméletlés minden hiba takarójául szolgált. Tehát amikor István azt mondja, hogy körülméletlen szívűek, nemcsak azt fejezi ki, hogy Istennel szemben ellenszegülők és makacsok, hanem abban a jelképben, amellyel kérkedtek, hitszegőknek és szövetségsgözögöknek találhatnának, és azt, hogy így büszkélkedtek a dicsőségükkel, nagyon ügyesen visszafordítja a gyalázatukra. Ez úgy hangzik, mintha azt mondta volna, hogy Isten szövetségét bemocskolták, és így az ő körülméletlésük érvénytelenné és istentelenné vált. Ez a kifejezésmód a törvényből és a próféták-ból van véve. Isten ugyanis azzal, hogy jelképet rendelt, azt akarta, hogy a zsidók tudják, mi a körülméletlenség célja, tudniillik, hogy a szívüket és minden bűnös érzésüket metéljék körül az Úr számára, ahogy olvasuk: „Metéljétek azért körül a szíveteket; az Úrért metélkedjétek körül.”⁷⁷ Mert a körülméletlenség betű szerint, ahogy Pál mondja,⁷⁸ Isten előtt üres

⁷⁶ 2Móz. 32,9; 33,33; 5Móz. 9,6; 31,27.

⁷⁷ 5Móz. 10,16; Jer. 4,4.

⁷⁸ Róm. 2,29.

és semmit sem érő külsőség. Így amikor ma a mi keresztségünk igazsága lelki megtisztulás, ügyelnünk kell, nehogy valaki joggal a szemünkre vethesse, hogy nem vagyunk a keresztség részesei, mivel a testünk és a lelkünk mocskokkal szennyezett.

Mindig ellene szegültek. Az elején „atyámfiak” és „atyák” megszólításra méltatta István azokat, akiket most olyan hevesen támad. Amíg tehát volt remény arra, hogy szelídségre hajoljanak, nemcsak barátságosan tárgyalt velük, hanem tisztelettel szólította meg őket. Most, amikor látja kétségbeesett makacsságukat, nemcsak megtagad tőlük minden tiszteletet, hanem, hogy semmi köze se legyen hozzájuk, úgy szólítja meg őket, mint akik idegen nemzetségből származnak. Ti – mondja – hasonlóak vagytok atyáitokhoz, akik mindig ellene szegültek Isten Lelkének. Pedig ő maga is ugyanazoktól az atyáktól származott, de hogy kifejezze csatlakozását Krisztushoz, elfelejti nemzetségét, mivel az istentelen volt. Nem is csak egy kalap alá veszi őket, ahogy mondják, hanem magát a tömeget vádolja. Egyébként azt mondja, hogy ellenállnak a Szentléleknek, akik őt makacsul visszautasítják, amikor a próféták nevében beszél. Mert itt nem a titkos kinyilatkoztatásokról van szó, amelyeket Isten mindenkinek belülről sugall, hanem külső szolgálatról. Ezt figyelmesen meg kell jegyezni. A védekezés minden látszatát el akarja venni a zsidóktól. Ezért a szemükre veti, hogy készakarva és szándékosan szegülnek szembe Istennel, nem pedig tudatlanságból. Ebből kitűnik, milyen nagyra értékeli az Úr az ő ígését, és hogy milyen tisztelettel kell nekünk azt fogadni. Ezért ne hadakozzunk Istennel gigászok módjára, hanem tanuljuk meg nyugodtan meghallgatni az ő szolgáit, akiknek a szája által minket tanít.

52. *A próféták közül.* Mivel atyáik bűnét nem kötelesek magukra venni, István igazságtalannak látszik, amikor azok bűnei közt, akiket megszólít, ezt is említi, de jó oka van arra, hogy így tegyen. Először, amikor gőgösen dicsekedtek, hogy ők Ábrahám szent utódai, érdemes volt megmutatni nekik, mekkora hiúság ez. Mintha azt mondta volna István, hogy nincs miért dicsekedniük a származásukkal, miután a próféták istentelen gyilkosaitól származnak. Így burkoltan érinti, amit világosabban megírnak a próféták, hogy ők nem a próféták fiai, hanem elfajzott és korcs utódok, Kánaán magva stb., amit ugyanúgy lehet ma a pápistákra vonatkoztatni, mikor atyáikat magasztalják. Azután a hatást fokozza, amikor azt mondja, nem új dolog náluk, hogy az igazság ellen küzdenek, hanem atyáiktól örökölték ezt a hibát. Továbbá ily módon kellett róluk lerántani az álarcot, mintha ők lennének az egyház, amit Istvánnak róttak fel. Méltatlan előítélet volt az evangélium tanításával szemben, hogy azzal dicsekedtek, ők Isten

egyháza, és erre a címre a hosszú örökségbe lépés alapján tartottak igényt. István tehát ennek ellentmond, és bebizonyítja, hogy atyáik ugyanúgy, mint ők maguk, esztelenül viselkedtek, mivel istentelenül megvetették a helyes tanítást, és gyűlölettel voltak a próféták iránt. Végül a Szentírásban igen gyakori, hogy a fiakat a bűn tekintetében az atyákkal együtt említik, amikor ugyanazt a bűnt követik el. Erre vonatkozik Krisztus híres mondása: „Éljetek csak ti is atyáitok mértéke szerint, hogy rátok szálljon minden igaz vér, Ábel véritől Zaka-riásnak véréig.”⁷⁹

Akik megjövendölték. Látjuk ebből, hogy minden próféta arra törekedett, hogy a népet hozzá irányítsa, mivel ő a törvény végcélja.⁸⁰ Túlságosan hosszú lenne összegyűjteni minden jövendölést, amely Krisztus eljövételét hirdette. Legyen elég általánosságban annyit megjegyezni, hogy a próféták közös szolgálata volt Krisztus kegyelméből üdvösséget ígérni. Az „igaz” szó itt Krisztusra vonatkozik, és nemcsak az ártatlanságát jelöli, hanem az eredményt is, mivel Krisztus munkája, hogy igazságot teremtsen a világon. Itt azt bizonyítja István, hogy teljességgel méltatlanok a megváltás jótéteményére, mivel az atyák már régen nemcsak visszautasították, amiről nekik a próféták bizonyosságot tettek, hanem kegyetlenül meggyilkolták a kegyelem hirdetőit; fiaik pedig az igazság és az üdvösség nekik felajánlott szerzőjét igyekeztek megölni. Ezzel az összehasonlítással Krisztus arra figyelmeztet, hogy ellenségeinek bűnös összeesküvése minden istentelenség teteje.

53. *Akik megkapták a törvényt.* A haragot, amelyet István ellen mutattak, a törvény iránti buzgalomnak nevezték; mintha ő maga a törvénytől elpártoló és hitszegő lenne, aki másokat is ugyanarra az elpártolásra buzdít. Mikor ezt a rágalmat akarta megcáfolni, a választ nem tudta befejezni, mert nem akadt hallgatósa, és értelmetlen volt süketekhez beszélni. Tehát beérte azzal, hogy egy szóval megsemmisítse a hamis ürügyet. Ti nyilvánvalóan hazudtok – mondja –, amikor a törvény iránti buzgalom ürügyén azt szüntelenül áthágjátok és megsértitek. S miként utolsó szavaival az Igaz megölését vetette a szemükre, így most azzal vádolja őket, hogy elpártolnak a törvénytől. Azt mondhatja valaki, István ügyét nem viszi előbbre, hogy a zsidók a törvény ellen vétkeznek. István azonban, mint mondtuk, nem úgy vádolja őket, mintha ezen fordulna meg a védelem, hanem azért teszi, hogy ne tetszelegjenek hamis dicsekvésben. Mert így kell bánni a képmutatókkal, akik, miközben gondtalanul megvetik Istent, mégis di-

⁷⁹ Mt 23,32; Pl, Ef 11,18–19.

⁸⁰ Róm 10,4.

csősége legbuzgóbb védelmezőinek akarnak látszani. Ez itt alkalmas visszavágás (ἀντιστοροφή), mivel csak úgy tettek, mintha elfogadták volna a rájuk bízott törvényt, holott azt gyalázatosan megvetették.

Angyalok közvetítésével. Szó szerint: az angyalok rendelésére. Továbbá ennek a mondásnak nem kell más magyarázóját keresnünk, mint Pált, aki azt mondja, hogy a törvényt angyalok közölték vagy rendelték.⁸¹ (Itt participiumot használ, de a főnév ugyanonnan származik.)⁸² Mégpedig úgy érti, hogy az angyalok Isten hírnökei voltak, és tanúk a törvény kihirdetésénél, hogy annak tekintélye biztos és szilárd legyen. Tehát mivel Isten az angyalokat mintegy ünnepélyes bizonyoságtételre hívta, amikor a törvényét a zsidóknak adta, ugyanazok az angyalok lesznek az ő hűtlenségüknek tanúi. És István azzal a szándékkal említi az angyalokat, hogy vádlottakként állítsa eléjük a zsidókat, amiért áthágták a törvényt. Ebből lehet következtetni arra, mi fog történni azokkal, akik megvetik az evangéliumot, amely annyira fölötte áll a törvénynek, hogy annak dicsőségét bizonyos módon elhomályosítja, ahogy Pál írja a második Korinthusi levél harmadik részében.⁸³

54. Amikor ezeket hallották, haragra gerjedtek szívükben, és fogukat csikorgatták ellene. 55. Ő azonban Szentlélekkel telve az égre függesztette tekintetét, és látta Isten dicsőségét és Jézust, amint az Isten jobbjára felől áll. 56. Ekkor így szólt: „Íme, látom az eget megnyílván, és az Emberfiát, amint az Isten jobbjára felől áll.” 57. Erre hangosan kiáltottak, bedugták a fülüket, és egy akarattal rárohantak; 58. azután kiűzték a városon kívülre, és megkövezték.

54. Amikor ezeket hallották. A tárgyalás kezdetének még volt valami törvényes látszata, de végül a bírák nem képesek fékezni haragjukat. Először ellenséges morgás és zajongás szakítja meg a beszédét, majd iszonyú lármát csapnak, hogy egy hang se jusson el a fülükhöz. Azután a szent embert halálra hurcolják. Szépen fejezi ki Lukács, mekkora erővel ingerli a Sátán az ige ellenségeit. Amikor azt mondja, hogy „haragra gerjedtek szívükben”, az nem azt jelenti, hogy egyszerűen haragra gyúltak, hanem hogy teljesen elfogta őket a düh. És ez a düh fogesikorgatásban tört ki, miként a pusztító tűz fellángol. Ilyen hatással kell hogy legyen Isten igéjének hallása minden istentelenre, aki-

⁸¹ Gal 3,19.

⁸² Kalmár a Galata levél görög szövegére utal, ahol a δεικνύει participium áll, az Apostolok Cselekedeteiben a δεικνύμι főnév.

⁸³ 1 Kor 13,11.

nek a Sátán parancsol. Olyan az evangélium, hogy a képmutatókat, akik korábban szerényeknek tűnhettek, őrzöngésbe hajtja, mintha hirtelen felébresztenék a részeg embert, aki aludni vágyik. Ezért Simeon Krisztus különös tulajdonságának tartja, hogy általa nyilvánvalóvá lesz sok szív gondolata.⁸⁴ Ezt mégsem szabad az üdvösség tanításának tulajdonítani, mert annak sokkal inkább az a célja, hogy az emberek lelkét meghódítsa és Isten iránti engedelmeszségre készítse. De amikor a Sátán megszállja a lelkeket, az ige zaklatására elkerülhetetlenül felszínre tör az istentelenség. Tehát ez a baj mellékes jelenség. Ezek a példák mégis arra figyelmeztetnek bennünket, hogy nem szabad azt remélni, hogy Isten igéje mindenkit józan gondolkodásra bír. Ez a tanítás nekünk nagyon szükséges az állhatatosság végett. Akik a tanítás munkájával foglalkoznak, azt csak úgy tudják hűségesen ellátni és elvégezni, ha élesen szembehelyezkednek azokkal, akik megvetik Istent. Mivel azonban mindig vannak bűnös emberek, akik Isten méltóságát semmire sem becsülik, István kénytelen a heves kitöréshez folyamodni. Nem szabad szemet hunyni, amikor Istent megfosztják a tiszteletétől. Mert mi származik ebből? Természetesen még jobban fellángol az istentelenség. Olyan lesz, mintha olajat öntenék a tűzre (ahogy mondani szokták). De akármi történjék is, mégsem szabad az istentelenekeket kímélni, hanem bátran vissza kell szorítani őket, még ha a pokol minden fúriáját ontanak is. Bizonyos, hogy azok, akik az istentelenek füleit kedveskedéssel akarják legyezgetni, nem annyira az eredményt nézik, mint inkább a veszélytől való félelem miatt puhák, de nekünk tudnunk kell, hogy jóllehet az eredmény nem mindig felel meg a kívánalmainknak, a bátorság a kegyes tanítás védelmezésében Isten előtt jó illatú áldozat.

55. Ő azonban Szentlélekkel telve. Alig lehet elmondani, mekkora szorongatottság bénította Krisztus szolgáját, amikor azt látta, hogy mindenfelől körülveszi a dühös ellenség, az általa képviselt jó ügyet elnyomta részben a rágalom és a gonoszság, részben az erőszak és az ürült kiabálás; mindenfelől zord arcok merednek rá; őt magát szörnyű és iszonyú halálnem fenyegeti; sehol sem mutatkozik segítség vagy könnyítés. Tehát az emberi segítségtől így megfosztva Istenhez fordul. Először azt kell megjegyezni, hogy István végső kétségbeesésében, amikor csak a halál lebegett a szeme előtt, az emberek és a világ szemlélésétől elfordulva Istenre, az élet és halál urára fordította tekintetét. Azután mindjárt hozzá kell tenni, hogy várakozásában nem csalódott, mivel azonnal megjelent neki Krisztus, ámbar Lukács

azt mondja, a Lélek legyőzhetetlen erejével volt felfegyverezve, hogy semmi se akadályozza abban, hogy az egekre tekintsen. István tehát az égre tekint, hogy Krisztus látványában bizakodva összeszedje erejét, és haldokolva is a halált legyőzve fényesen diadalmaskodjék. Mi azonban túlságosan a földhöz vagyunk szegezve, így nem csoda, hogy Krisztus nekünk nem mutatja meg magát. Ezért van, hogy nemcsak a halálban, hanem a veszély legkisebb hírére és a lehulló levél rezdülésére is elinal a bátorságunk. És méltán, mert hol van a mi bátorságunk, ha nem Krisztusban? Az éggel azonban nem törődünk, mintha csakis a világban lenne támaszunk. Továbbá ezt a hibát csak úgy lehet kijavítani, ha Isten Lelke felemel minket, akik természetünknel fogva a földhöz vagyunk szegezve. Lukács tehát így okolja meg, hogy István miért függesztette az égre a tekintetét: mert telve volt Lélekkel. A Szentlélek irányításával és vezetésével kell nekünk is léleekben az égbe emelkednünk, valahányszor nyomorúságok gyötörnek. És amíg a Szentlélek meg nem világosítja, addig természetesen a mi szemünk nem olyan éles, hogy tekintetünk az égbe hatolna. Mert a test szemei fogyatékosabbak annál, semhogy az égbe lássanak.

Látta Isten dicsőségét. Lukács azt fejezi ki, hogy – mint mondtam – alighogy István az égre függesztette tekintetét, azonnal meglátta Krisztust. Előbb azonban arra figyelmeztet, hogy nem földi szemekkel volt megajándékozva, hanem olyanokkal, amelyek olyan élesek, hogy Isten dicsőségét is látják. Ebből általános vigasztalást kell merítenünk, hogy Isten mellettünk is ott lesz, ha a világot elhagyva minden érzékünkkel feléje fordulunk. Nem mintha külső látásban megjelenne nekünk, mint Istvánnak, hanem mert bennünk, a szívünkben úgy kijelenti magát, hogy a jelenlétét valóban érezzük. És a látásnak ez a módja legyen elég nekünk, amikor Isten az ő erejével és kegyelmével nemcsak azt mutatja meg, hogy közel van, hanem azt is bizonyítja, hogy bennünk lakik.

56. Ine, látom az eget. Isten nemcsak közvetlenül akart gondoskodni szolgálójáról, hanem az ellenségeit is égetni és gyötörni akarta, miképpen István bátran gúnyolja őket, amikor nyíltan hirdeti, hogy csodát lát. Felmerül a kérdés, hogy miképpen nyíltak meg az egek. Ami engem illet, úgy vélem, hogy az egekben semmi változás nem történt, hanem olyan éles látás adatott Istvánnak, amely minden akadályon keresztülhatol egészen a mennyei ország láthatatlan dicsőségéig. Mert ha tegyük fel, volt is valami hasadás az égen, az emberi szem még sem hatol el sohaem egészen odáig. Ezenkívül Isten dicsősége egyedül István számára volt látható. Az istentelenek előtt ugyan, akik

ugyanott álltak, nemcsak rejtve volt ez a látvány, hanem elvakultan önmagukba sem láttak bele, ezért nem látták az igazság megnyílt fényét. Így tehát azért mondja István, hogy megnyílt előtte az ég, mivel őt semmi sem akadályozza abban, hogy lássa Isten dicsőségét. Ebből következik, hogy nem az égben, hanem inkább az ő szemében történt csoda. Ennélfogva itt nincs miért hosszasan értekeznünk a fizikai látásról, mivel bizonyos, hogy nem természetes úton vagy rendben, hanem új és különös módon látta Krisztust. És kérem szépen, ugyan milyen színű volt Isten dicsősége, amely természetes úton jelent volna meg a testi szemekben? Tehát ebben a látásban csak isteni erőre lehet gondolni. Ezenkívül azt is érdemes megjegyezni, hogy Isten dicsősége nem teljes valóságában jelent meg Istvánnak, hanem úgy, ahogyan az emberi felfogás azt elbírja. Mert azt a mérhetetlen nagyságot egy teremtmény mértékével felfogni sem lehet.

Az Emberfiát, amint áll. Krisztust látja abban a testben uralkodni, amelyben kifosztatott, ahogy bizonyos, hogy egyedül abban állt a győzelem. Tehát nem felesleges, hogy Krisztus megjelenik előtte. És ezért nevezi Emberfiának is. Mintha azt mondaná: Látom, amint a mennyekben uralkodik az az ember, akiről azt gondoljátok, hogy a halál elpusztította. Csak csikorgassátok a fogatokat, ahogy tetszik. Nincs okom rá, hogy az utolsó csepp véremig ne küzdjek érte, aki a saját ügyének és az én üdvösségemnek oltalmazója lesz. Felmerül a kérdés, hogy miért állni látta azt, akiről máshol azt mondják, hogy ül.⁸⁵ Augustinus, aki sok helyen nagyon szellemes, azt mondja, hogy mint bíró ül, de most áll, mint ügyvéd.⁸⁶ Én azonban úgy vélem, hogy bár eltérőek ezek a kifejezések, mégis mind a kettő ugyanazt jelenti. Mert akár ülés, akár állás, nem azt jelenti, milyen volt Krisztus testtartása, hanem ez a hatalmára és az uralmára vonatkozik. Mert hol helyeznénk el az ítélőszéket, amelyben az Atya jobbján ül, amikor Isten úgy betölt mindent, hogy a jobbján semmiféle helyet nem lehet elképzelni? Tehát az egész szövegösszefüggésben metafora, amikor azt mondjuk, hogy Krisztus az Atya jobbján áll vagy ül. A jelentése világosan az, hogy Krisztusnak adatott minden hatalom, hogy abban a testben, amelyben megaláztatott, uralkodjék mint az Atya, és legyen utána a második. Egyébként, jóllehet ez a hatalom a mennyre és a földre kiterjed, egyesek mégis helytelenül képzelik azt, hogy Krisztus mindenütt az ő emberi alakjában van jelen. Ugyanis az, hogy egy meghatározott helyen tartózkodik, nem zárja ki, hogy az erejét az

⁸⁵ ApCsel 7,41; Zsolt 110,1; Mt 22,44; 26,64; Mk 16,19; Lk 20,42; Zsid 1,13; 10,12

⁸⁶ Augustinus, *Sermo* 304 (de natali stephani martyris I. Magni PL 38, 447b)

egész világra kiárássa. Ezért, ha az ő jelenlétét kegyelmének hatása által érezni szeretnénk, az égben kell keresni, miként Istvánnak is onnan mutatta meg magát. Egyesek ebből a helyből nevetséges módon arra következtetnek, Jézus közelebb jött Istvánhoz, hogy az láthassa. Említettük ugyanis, hogy a Lélek ereje a hit által úgy felnyitotta István szemét, hogy semmiféle távolság nem akadályozta látásának élességét. Elismerem, hogy tulajdonképpen szólva, vagyis filozófiai értelemben az eget felett nincs semmiféle hely, de nekem annyi elég, hogy szerintem rossz álom Krisztust máshol elképzelni, mint a mennyben és a világ elemei fölött.

57. *Erre hangosan kiáltottak.* Vagy a buzgóság fitogtatása volt ez, miként a képmutatókat majdnem mindig a nagyravágás sarkallja, hogy mértéktelen hevességgel törjenek ki, miként Kajafás Krisztusnak ezekre a szavaira: „mostantól fogva meglátjátok az Emberfiát stb.”⁸⁷ méltatlankodása jeléül megszaggatja ruháját, mintha túrhetetlen káromlás, vagy valóban olyan kínos gyötrelme lett volna számukra Krisztus magasztalása, hogy őrjöngésben kellett kitörniük. Én inkább ez utóbbi vélemény felé hajlok, ugyanis később azt mondja Lukács, hogy elragadta őket az indulat, ahogy azok szoktak hirtelen és féktelenül felugrani, akik nem tudják mérsékelni magukat.

58. *Megkövezték.* A büntetésnek ezt a fajtáját Isten a törvényben az álprófétákkal szemben rendelte el, ahogy Mózes ötödik könyvének tizenharmadik részében le van írva.⁸⁸ De Isten ott azt is meghatározza, hogy kit kell közéjük sorolni: tudniillik azt, aki megpróbálja a népet idegen istenekhez vezetni. Tehát jogtalan és bűnös cselekedet volt István megkövezése, mivel hamis váddal ítélték el. Így Krisztus vértanúinak ugyanolyan büntetést kell elszenvedniük, mint a bűnösöknek. Csak az úgy különbözteti meg őket, de Isten előtt és az angyalai előtt olyan sokat ér ez a különbség, hogy a vértanúk meggyaláztatása méltóságban felülmúlja a világ minden dicsőségét. Itt azonban felmerül a kérdés, hogy miként kövezhették meg Istvánt a zsidók, akik meg voltak fosztva a hatalomtól. Ugyanis Krisztus ügyének tárgyalásán így válaszolnak: „Nekünk senkit sincs jogunk megölni.”⁸⁹ Azt válaszolom, hogy erőszak és felzúdulás által kövezték el. Lehetséges, hogy a helytartó azért nem torolta meg ezt a bűntényt, mert a fellázadt és szinte fékezhetetlen néptől észrevétlenül sok mindent eltűrt, nehogy maga ellen fordítsa a gyű-

⁸⁷ Mt 26,64

⁸⁸ 5Moz 13,12–14

⁸⁹ Jn 8,13

löletüket, amelyet Krisztus neve váltott ki. Látjuk, hogy különösen a római előljárók szándékosan szemet szoktak hunyni a zsidók belviszályai felett, hogy miután egymást legyengítették, azután gyorsabban leigázzák őket.

A tanúk pedig felsőruháikat egy Saul nevű ifjú lába elé tették le. 59. Amikor megkövezték Istvánt, az így imádkozott: „Úr Jézus, vedd magadhoz lelkemet!” 60. Azután térdre esett, és hangosan felkiáltott: „Uram, ne ródd fel nekik ezt a bűnt!” És amikor ezt mondta, meghalt. 8,1 Saul pedig egyetértett István kivégzésével.

A tanúk pedig. Lukács arra utal, hogy abban a tombolásban mégis megőrizték a törvényes eljárás valamilyen látszatát. Nem meggondolatlan rendelkezés volt, hogy a megkövezést a tanúk kezdjék meg, mivel amikor saját kezűleg kell végrehajtani az emberölést, sokakat visszatart a vallás, akik máskülönben nem irtóznak nyelvük hamis esküjével ártatlanokat megölni. Közben látjuk, milyen elvakult és örült volt azoknak a tanúknak a jogtalansága, akik már a nyelvükkel is emberölők, és nem ártallják véres kezüket is az ártatlanra vetni. Azzal, hogy azt mondja, felsőruháikat Saul lába elé tették le, arra mutat rá Lukács, hogy nem Saulon múlt, hogy bűnös gondolatra vete-medve a többiekkel el nem vezett. Mert ki ne tartaná reménytelenül elveszettnek azt, aki már fiatal korában ilyen iskolán ment keresztül? Saul életkorát nem a vád enyhítése végett említi Lukács – ámbár egyes hozzá nem értők amellet érvelnek –, ugyanis már elérte azt a kort, amikor a tudatlanság nem mentség, és egy kicsit később azt mondja Lukács, hogy a főpap elküldte, üldözze a híveket.⁹⁰ A gyermekkorból tehát már kilépett, és így a férfiak közé számíthatott. De hát miért említi a fiatal korát? Azért, hogy mindenki gondoljon bele, mennyit árthatott volna az egyháznak, ha Krisztus idejében meg nem fékezi. Annál fényesebben ragyog fel benne Istennek egyfelől hatalma, másfelől kegyelmének megjelenése, hogy ezt az iszonyú fenevadat dülhöngésének tetőpontján egy pillanat alatt megfékezte, és a nyomorult gyilkost, aki bűne által már majdnem a pokolba sülyedt, úgy felmagasztalta.

Imádkozott. Mivel már eleget beszélt hiába az embereknek, méltán fordul Istenhez, és imádsággal erősíti magát, hogy mindent elviseljen. Ugyanis amikor egész küzdelmünk alatt minden pillanatban Isten segítségéhez kellett fordulnunk, a végső és legnehezebb ütközetben kü-

⁹⁰ ApCsel 9,1–2

lönösen szükséges Istenhez imádkoznunk. Lukács ismételten hangsúlyozza, milyen rettenetes vadság fogta el őket: hogy mikor látták, hogy Krisztus szolgálja könyörögve imádkozik, mégsem enyhült a durvaságuk. Továbbá itt megtudjuk, hogy István imádsága két részből áll. Az első részben, amelyben lelkét Krisztusnak ajánlja, hitének állhatatosságát bizonyítja. A második részben, amikor ellenségeiért imádkozik, emberszeretetéről tesz tanúságot. Mivel e két részből áll a tökéletes kegyesség, István halálában a kegyes és szent meghalás ritka példáját látjuk. Hihetőleg többet is mondott, de ez volt szavainak a lényege.

Úr Jézus. Már mondtam, hogy ez az imádság a bizakodás tanúbizonysága volt. És valóban nagy volt István lelki nagysága, amikor látván, hogy már repülnek feléje a kövek, amelyek mindjárt eltalálják, hallván mindenfelől a fejére szórt átkokat és szidalmakat, nyugodtan Krisztus kegyelmére támaszkodik. Tudniillik így akarja az Úr a szolgálait mintegy semmivé tenni, hogy annál csodálatosabb legyen a megtartásuk. De mi ne a testi felfogásunk alapján ítéljük meg ezt a megtartást, hanem hittel. Látjuk, hogy István a test elítélésével nem törődik, sőt inkább abban bízva, hogy éppen a pusztulásban tartatik meg, nyugodt lélekkel néz szembe a halállal, mert kétségkívül az volt a lelkébe vésve, hogy életünk el van rejtve Krisztussal együtt Istenben.⁹¹ Tehát a testével már nem törődve megelégszik az-
zal, hogy lelkét Krisztus kezébe teszi le, mert nem is tudott volna szívből így imádkozni, ha jelen életéről nem feledkezik meg, és nem veti el annak gondját. Amíg a világban élünk, mivel mindig ezernyi halál ostromol, lelkünket mindennap Dáviddal Isten kezére kell bízunk,⁹² hogy tudniillik az életünket minden veszélyből ragadja ki. Amikor azonban biztosan halál vár ránk, ehhez az imádsághoz kell menekülnünk, hogy Krisztus magához vegye a lelkünket. Ugyanis azért tette le Krisztus is az ő Lelkét az Atya kezébe,⁹³ hogy a mi lelkünknek örökös oltalmazója legyen. Felbecsülhetetlen vigasztalás, ha tudjuk, hogy lelkünk, ha a testtől elválik, nem fog céltalanul bolyongani, hanem Krisztus hűségese oltalmába veszi, ha az ő kezébe tesszük le. Ez a bizakodás tanítson minket a halál nyugodt eltűrésére. Sőt, aki lelkét komoly hittel Krisztusra bízva, szükséges, hogy ugyanakkor engedelmesen átadja magát az ő ítéletének. Figyőbként ez a hely a világos bizonyíték arra, hogy az emberi lélek nem illé-

kony fuvallat, miként némely eszelős képzei, hanem eleven lélek, amely a földi életen túl is megmarad. Emellett azt is megtanuljuk innen, hogy Krisztushoz szabályszerűen és törvényesen imádkozunk, mivel azért adott neki az Atya minden hatalmat, hogy mindenki az ő hűségére bízza magát.

60. *Azután térdre esett, és hangosan felkiáltott.* Ez az imádság második része, amelyben István az emberszeretetet összekapcsolja a Krisztusban való hittel. Valóban, ha arra vágyunk, hogy Krisztus az üdvösségbe magához vegyen, ez az érzelmek kell hogy áthasson minket. István amikor ellenségeiért imádkozik, mégpedig legádázabb ellenségeiért, és éppen akkor, amikor azok kegyetlensége bosszúvágyra sarkallhatta volna, elég világosan kimutatja, mit érez mindenki más iránt. Amit Lukács elmondása szerint István tett, arról tudjuk, hogy Krisztus mindannyiunknak parancsolja, de mivel aligha lehet nehezebb valami, mint jogtalanságokat úgy megbocsátani, hogy javukra imádkozunk azoknak, akik minket el akarnak veszíteni, azért mindig István példájára kell tekintennünk. Fennszóval kiált, de semmi olyat nem tár az emberek elé, amit nem őszintén és szívből mond, Isten maga legyen a tanú. A hangját mégis felemeli, nehogy valamit elmulasszon, amivel az ellenség haragját csillapíthatná. Az eredmény nem mutatkozott azonnal, mégis biztos, hogy nem hiába imádkozott, és Pál a fényes bizonyíték arra, hogy nem mindannyiukat terhel ez a bűn. Mégsem mondanám Augustinusszal: Ha István nem imádkozott volna, az egyháznak nem volna Pálja.⁹⁴ Ez ugyanis egy kicsit erős. Csak annyit mondok, hogy Isten megbocsátott Pálnak, és ebből világos, hogy István kérése nem volt hiábavaló. Itt felmerül a kérdés, hogy hogyan imádkozhat István azokért, akiről az előbb azt mondta, hogy szembeszegülnek a Szentlélekkel. Mert úgy tűnik, hogy ez a Szentlélekkel szemben olyan bűn, amit sohasem lehet megbocsátani. A válasz könnyű: általánosságban mondta mindenkiről, ami itt többekre vonatkozik. Tehát nem úgy mondta az egész népet ellenszegülőnek, hogy kivételt ne tegyen; továbbá fentebb kimutattam, hogy az ellenszegülésnek melyik válfaját kárhoztatja. Mert ha valaki időnként szembeszegül a Szentlélekkel, abból még nem következik, hogy vétkezik ellene. Amikor István azt kéri, hogy Isten ne rója fel nekik ezt a bűnt, úgy érti, hogy ne maradjon rajtuk a bűn.

Amikor ezt mondta, meghalt. Ezt azért tette hozzá Lukács, hogy tud-

⁹¹ Eol 33

⁹² Zolt 41,6

⁹³ Eol 3,16

⁹⁴ August. Sermo 383 (Migne PL 4086)

juk, István az utolsó leheletével mondta ezeket. Ez a csodálatos állhatatosság bizonyítéka. Az elalvás azt jelenti, hogy nyugodtan halt meg. Mivel haldokolva imádkozott így, nem az a remény hajtotta, hogy kegyelmet kap, mintha azzal törődött volna, hogy ellenségei szívét meglágyítsa, hanem csak azzal törődött, hogy észhez térjenek. Az „elalvás” szót, amely a Szentírásban „meghalni” értelemben áll, a testre kell érteni, nehogy valaki a tudatlan emberekkel nevetséges módon azt képzelje, hogy a lelkek is elalusznak.

NYOLCADIK RÉSZ

1. Azon a napon nagy üldözés kezdődött a jeruzsálemi gyülekezet ellen, és az apostolok kivételével mind szétszóródtak Júdea és Samária területén. 2. Kegyes férfiak azonban eltemették Istvánt, és nagy siratást tartottak felette. 3. Saul pedig pusztította az egyházat, házról házra járt, férfiakat és nőket hurcolt el, és börtönbe vetette őket. 4. Akik pedig szétszóródtak, elmentek, és hirdették az igét.

Ez a történet először az istenfélő emberek helyzetét mutatja be ebben a világban: tudniillik azt, hogy mint a juhok, áldozatra vannak szánva, ahogy a zsoltáros mondja,¹ és különösen akkor, amikor az Úr megereszti a zablát az ellenségein, hogy a szívükben táplált haragjukat kitölthessék. Azután megmutatja az üldözések végét, hogy tudniillik az evangélium útját nem akadályozzák, sőt inkább annak terjedését Isten csodálatos bölcsessége folytán elősegítik, ahogyan nevezetes csoda volt, hogy a szétszóródás, amelyet Lukács említ, a hitben sokakat egyesített, akik korábban Istentől idegenkedtek. Most sorban mérlegeljük az egyes tényeket.

1. *Azon a napon.* Istvánal kezdődött, azután a felszított harag válogatás nélkül mindenkit elért. Az istentelenek ugyanis, mint a vadállatok, ha megkóstolják a vért, sokkal vérszomjasabban vágynak rá, és maga az öldöklés egyre vadabbá teszi őket. Ugyanis a Sátán, minden dühöngésnek az atya, az ártatlan vérrel bemocskoltakat először az emberi érzésektől fosztja meg, azután olthatatlan szomjúságot kelt bennük. Ezért olyan erőszakosak az öldöklésben, hogy ha egyszer belekezdték, sohasem hagyják abba maguktól. Tegyük hozzá, hogy amikor büntetlenül lehet ártani, maga a siker növeli a bátorságukat, hogy még mértéktelenebbül kegyetlenkedjenek. Erre utal Lukács is, amikor azt mondja, hogy nagy üldözés kezdődött. Bizonyára korábban sem volt teljes nyugalomban az egyház, és a gonoszok zaklatásától sem volt mentes, de az Úr egy ideig kímélte övét, hogy valami nyugalom legyen. Most azonban keményebb gyötrelmek kezdődtek számukra. Ezt is alkalmazni kell a mi korunkra. Ha valamikor úgy látszik,

¹ Zsolt 44,23, Róm 8, 36

mintha szunnyadna az ellenség dühe, és nem lángol a közelben, tudnunk kell, hogy ilyenkor az Úr tekintettel van a gyengeségünkre. De közben ne álmódazzunk örökös fegyverszünetről, hanem legyünk készek a nagyobb támadások elviselésére, valahányszor azok hirtelen megindulnak. Gondoljunk arra is, hogy valahányszor egy ember állhatatossága kegyetlenkedésre készíti a gonoszokat, igazságtalanság ezért őt hibáztatni. Istvánt sem hibáztatja Lukács, amikor közli, hogy az ő esete miatt a gyülekezetet a megszokottnál erősebben zaklatták, hanem inkább dicséri azért, hogy mint előharcos a saját példájával arra buzdította a többieket, bátran küzdjenek. Amikor a jeruzsálemi gyülekezetet megnevezi Lukács, nem arra utal, hogy máshol is voltak gyülekezetek, hanem az átmenetet készíti elő azokra az eseményekre, amelyek azután következtek. Az istenfélőknek ez az egy teste volt a világon, és ezt a menekülés darabokra szaggatta. A megcsönkített és szétszórt végtagokból azonnal több gyülekezet jött létre, és így Krisztus teste szélteben és hosszában kiterjedt, míg korábban Jeruzsálem falai közé volt bezárva.

Mind szétszóródtak. Bizonyos, hogy nem mindannyian szóródtak szét, de a Szentírás általános megjelöléssel él ahelyett, hogy „mindenfelé” vagy „általában” szétszóródtak. Az a lényeg, hogy nem néhányan forogtak veszélyben, hanem az egész egyházat fenyegette az ellenség kegyetlenkedése. Sok gyáva ember gyakran a legjelentéktlenebb hírre is szétszalad, de az ő helyzetük egészen más, mert nem hirtelen rémületükben kezdtek menekülni, hanem azért, mert látták, hogy másképpen nem lehet lecsillapítani az istentelenek dühöngését. Azt mondja Lukács, hogy nemcsak Júdea különböző helyeire szóródtak szét, hanem még Samáriába is elmentek. Ezzel megkezdődött az elválasztó fal lebontása, amely a zsidókat a pogányoktól elválasztotta,² mert Samária megtérése mintegy kezdete volt a pogányok elhívásának. Ugyanis jóllehet a samáriaiaknál éppúgy megvolt a körülméltkedés, mint Isten népénél, mégis tudjuk, hogy nagy volt a meghasonlás, és nem is ok nélkül, mert Samáriában egy ismeretlen Istent tisztelték, ahogy Krisztus hirdeti,³ mert az csak oktalan vetélkedés volt. Tehát Isten akkor kaput nyitott az evangéliumnak, hogy Krisztus jogára Jeruzsálemből kiküldve a pogányokig is eljérjen. Ez alól kivételek az apostolok, nem mintha őket nem fenyegette volna a közös veszély, hanem a jó pásztor dolga a farkasok támadását visszavenni, hogy a nyáj megmaradjon. Felmerül azonban a kérdés,

² Mt 23,14
³ Mt 23,17

amikor azt a parancsot kapták, hogy az egész világon hirdessék az evangéliumot,⁴ miért maradtak Jeruzsálemben még akkor is, amikor erőszakkal akarták onnan kiűzni őket? Azt válaszolom, hogy mivel Krisztus azt parancsolta nekik, Jeruzsálemtől kezdjék,⁵ ott maradtak, amíg biztosan nem tudták, hogy az ő keze vezeti őket máshová, és ő a vezetőjük. És látjuk, milyen félenken haladtak előre az evangélium hirdetésében, nem mintha vonakodtak volna a rájuk bízott munkától, hanem azért, mert az új és szokatlan dolgon elképedtek. Tehát amikor látták, hogy Jeruzsálemben olyan hatalmas erővel támadják az evangéliumot, nem mertek máshová menni, amíg azokat az első nehézségeket le nem küzdötték. Bizonyosan nem a nyugalmukkal, nem is a biztonságukkal, sőt nem is a kényelmükkel törődtek, amikor ott maradtak, ugyanis fáradságos munkát végeztek, állandó veszélyben forogtak, igen nagy nyomorúságokkal küszködtek. Ezért nem kétséges, hogy végre akarták hajtani a feladatukat. Rendíthetetlen kitartásuknak különösen világos bizonyítéka, hogy ott maradtak akkor, amikor mindenki más menekült. Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy megoszthaták volna egymás között a tartományokat, hogy ne mind egy helyen dolgozzanak, erre azt felelem, hogy egyedül Jeruzsálem elég munkát adott mindannyiuknak. Röviden, Lukács is mint dicséretre méltó tényről említi, hogy az üldözés elkerülése végett nem követtek másokat az önkéntes száműzetésbe. Mindazonáltal nem hibáztatja azokat sem a menekülésért, akiknek a helyzete ezt inkább megengedte. Az apostolok ugyanis meggondolták, milyen kiváltságos az ő elhívásuk: tudniillik, hogy a helyükön kell maradniuk, amikor a farkasok berontanak az akolba. Túlságos volt Tertullianusnak és a hozzá hasonlóknak a szigorúsága, amikor egyszerűen azt mondták, hogy nem szabad az üldözéstől való félelem miatt elmenekülni.⁶ Heylesebben vélekedik Augustinus, aki a menekülést azzal a feltétellel engedi meg, hogy a pásztoroktól elhagyott gyülekezetek ne legyenek kiszolgáltatva az ellenségnek. Bizonyára az a legjobb magatartás, ha valaki nem törődik túlságosan a testi félelemmel, de nem is taszítja halálba azokat, akiknek szabad életüket megőrizni. Aki akarja, olvassa el a *Honoratushoz írt 180. levelet*.⁷ Hogy visszatérjek az apostolokra, ha az üldözéstől való félelem miatt már a kezdet kezdetén szétszóródtak volna, ki ne nevezte volna őket joggal zsoldosoknak? Milyen

⁴ Mk 16,15.

⁵ Lk 24,47.

⁶ Tert. De fuga in persecutione (CC I, 1135-1135).

⁷ Vö. August. Ep. 228 (a régi számozás szerint 180); Migne PL 33, 1013-1019; CSEL 92, 484-496).

káros és gyalázatos lett volna a helyüket éppen akkor elhagyni! Hogy megtörte volna ez mindenkinek a bátorságát! Mennyit ártott volna ez a példa az utódoknak! Néha ugyan előfordul, hogy a pásztornak is szabad menekülni, ha egyedül őt támadják meg, és ha nem kell attól tartani, hogy a távolléte miatt szétszóródik a gyülekezet, de ha a nyájjal közös a küzdelme, és nem tart ki a végsőig, akkor hivatalának hűtlen árulója. A magánembernek nagyobb a szabadsága.

2. *Eltemették Istvánt.* Lukács megmutatja, hogy még a leghevesebb üldözések idején sem rendült meg annyira az istenfélők bátorsága, hogy kegyeletes kötelességeiket nagy buzgósággal ne teljesítették volna. A temetés jelentéktelen dolognak látszik, de inkább az életüket kockáztatják, semmint hogy ezt elhanyagolnák. Miként a körülmények bizonyítják, hogy bátran megvetették a halált, ugyanebből mégis arra következtetünk, hogy nem ok nélkül voltak e tekintetben ilyen gondosak. Hitük gyakorlása végett nagyon is érdekükben állt, hogy ne hagyják a vadaknak kitéve heverni a szent vértanú testét, aki által Krisztus az ő evangéliumának dicsőségéért győzedelmeskedett. És nem élhettek volna Krisztusnak, ha nem lettek volna készek Istvánt a halálba is követni. Tehát a vértanú eltemetésében mutatott buzgóságuk legyőzhetetlenül szilárd hitvallásuk előkészítése volt. Így nem felesleges dolgokkal foglalkoztak, hogy meggondolatlan buzgóságukkal ellenfeleiket kihívják maguk ellen. Ámbár kétségkívül náluk is szerepet játszott az az általános elv, amelyet az istenfélőknek mindig és mindenütt szem előtt kell tartaniuk. Ugyanis a temetési szertartás a feltámadás reménységére vonatkozik, és a világ kezdete óta erre a célra rendeltetett Istentől. Ezért mindig iszonyú barbárságnak tartották a holttesteket temetetlenül hagyni. A pogányok nem tudták, hogy miért kell olyan szentnek tartani az eltemetés kötelességét, de előttünk nem ismeretlen a célja, tudniillik, hogy az élők tudják meg, a holttesteket mintegy megőrzésre adjuk át a földnek, amíg onnan fel nem támadnak. Ebből kitűnik, hogy ez a tisztesség inkább az élőknek használ, mint a holtaknak. Ámbár emberiségünk is megköveteli, hogy a testeknek megadjuk az őket megillető tiszteletet, amelyeknek, mint tudjuk, boldog halhatatlanság ígértetett.

Nagy siratást tartottak. A siratásban is a kegyesség és a hit megvallását dicséri Lukács. A szomorú és szerencsétlen eseménynek ugyanis sokszor az a következménye, hogy felhagyunk ügyekkel, amelyeket korábban kedveltünk. Ők ezzel szemben a siratásukkal megmutatják, hogy István halála nem rettent meg őket, az ügyet továbbra is helyeslik, és egyidejűleg azt is átgondolják, hogy egy ember halálával mekkora veszteség érte jelen egyházát. El kell utasítani azt az örült

bölcsekedést, amely azt parancsolja, hogy az emberek ostobák legyenek azért, hogy bölcsek lehessenek. A sztoikusoknak régen teljesen érzéketleneknek kellett lenniük, mert ők minden érzelmet megtagadtak az embertől. Ma egyes fanatikusok szívesen behoznák az egyházba ugyanezt az örültséget. És miközben azt követelik másoktól, hogy kőszívűek legyenek, nincs náluk lágyabb vagy férfiatlanabb. Másoktól egy könnycseppet sem tűrnek el, ha azonban velük történik valami számukra nem kívánatos dolog, a sírányokban nem ismernek mértéket. Az elbizakodottságukat tudniillik Isten úgy bosszulja meg, hogy úgy mondjam, tréfásan, hogy még a gyermekek előtt is nevetségessé teszi azt. Nekünk azonban tudnunk kell, hogy az érzelmek, amelyeket Isten az emberi természettel együtt adott, önmagukban épp olyan kevésbé bűnösök, mint teremtőjük, de először az okukat kell megvizsgálni, azután, hogy mértéket vagy határt ismernek-e. Aki azt mondja, hogy Isten adományainak nem szabad örülni, az inkább egy fatuskóhoz vagy kőhöz hasonlít, mint emberhez. Tehát amikor az öröme elvétetnek, a fájdalom is megengedhető. De hogy ne távolodjam el az előttünk levő helytől, Pál nem azt tiltja meg, hogy a hívők gyászoljanak, amikor az övéik közül valakit elragad a halál, csak azt akarja, hogy legyen különbség köztük és a hitetlenek között, mivel a hívők számára a reménységnek vigasztalásnak kell lennie, és orvosságnak a türelmetlenség ellen.⁸ Múltán szomorkodunk, amikor maga a halál bekövetkezik, de mivel tudjuk, hogy az élet Krisztusban visszaadatik, megvan nekünk az, ami elég a fájdalom csillapítására. Hasonlóképpen, amikor azért szomorkodunk, mert az egyház ritka és kiváló embereket veszített el, jogos a fájdalom, de vigasztalást kell keresnünk, amely megakadályozza, hogy túlzásba essünk.

3. *Saul pedig.* Két dolgot kell itt megjegyezni: hogy milyen nagy volt az ellenség kegyetlensége, és milyen csodálatos Isten jósága, aki Pált arra méltatta, hogy kegyetlen farkasból pásztorrá tegye. Mert úgy látszott, hogy az a pusztítási szenvedély, amely lángolt benne, minden reménységet szertefoszlat. Így annál nevezetesebb volt azután a megtérése, és nem kétséges, Isten büntetése volt, hogy amikor István megölése végett más istentelenekkel szövetkezett, ő volt a kegyetlenség zászlóvivője. Mert Isten a bűnt a kiválasztottakban gyakran súlyosabban megbünteti, mint a gonoszokban.

4. *Akik pedig szétszóródtak.* Lukács itt azt beszéli el, hogy Isten hihetetlen gondviselése folytán a hívek szétszóródása sokakat elvezetett a hit egységéhez. Így szokott az Úr a sötétségből világosságot, a ha-

⁸ Eféz 4,13-14

lálból életet támasztani, ugyanis az evangélium szava, amelyet csak egy helyen hallgattak, most mindenütt felhangzik. Közben ez a példa arra figyelmeztet, hogy az üldözések elől nem szabad meghátrálni, hanem inkább össze kell szednünk minden bátorságunkat. Ugyanis amikor a hívők Jeruzsálemből elmenekülnek, sem a számkivetés és az azzal járó nyomorúságok, sem a jövőtől való félelem nem töri meg őket, hogy gyávaságba vagy tétlenségbe süllyedjenek, hanem a veszedelemben épp olyan buzgón hirdetik Krisztust, mintha soha semmi kellemetlenség nem érte volna őket. Sőt úgy tűnik, Lukács azt is elbeszéli, hogy lakóhelyüket gyakran változtatva vándoréletet éltek. Tehát ha azt akarjuk, hogy az ő testvéreik közé számítsunk, buzgón törekedjünk arra, hogy se a kereszt súlya, se valami félelem meg ne rendítsen minket abban, hogy tovább haladjunk hitünk megvallásában, és soha bele ne fáradjunk Krisztus tanításának terjesztésébe. Mert nem lehet, hogy a száműzetések és a menekülések, amelyek a vértanúk iskolái voltak, minket némává és gyávává tegyenek.

5. Fülöp lement Samária városába, és ott hirdette nekik a Krisztust. 6. A sokaság egy szívvel és egy lélekkel figyelt arra, amit Fülöp mondott, mivel hallották és látták azokat a jeleket, amelyeket tett. 7. A tisztátalan lelkek ugyanis sok megszállottból hangosan kiáltozva kimentek, sok béna és sánta is meggyógyult, 8. és nagy öröm volt abban a városban. 9. Már régebben élt abban a városban egy Simon nevű férfi, aki varázslással foglalkozott, és ámulatba ejtette Samária népét, mert valami igen nagynak állította magát. 10. A város apraja-nagyja hallgatott rá, és azt mondták: „Ő az Isten Hatalmasnak nevezett ereje.” 11. Hallgattak rá, mert varázslásával már jó ideje ámulatban tartotta őket. 12. De amikor hittek Fülöpnek, aki az Isten országáról és a Jézus Krisztus nevééről szóló evangéliumot hirdette, megkeresztelkedtek; férfiak és nők egyaránt. 13. Simon maga is hívő lett, majd miután megkeresztelkedett, Fülöp mellé szegődött, és amikor látta, hogy jelek és nagy csodák történnek, egészen elámult.

Lukács elmondta, hogy mindannyian sok helyen hirdették az Isten beszédét, és most külön megemlíti Fülöpöt, egyrészt, mivel az ő prédikálása másokénál hatásosabb és gyümölcsözőbb volt, másrészt, mivel emlékezetes történetek fűződtek hozzá, amelyeket ezután fog elmondani. Samária városáról beszél, amelyet Hircanus lerombolt, és Heródes újjáépített Sebaste néven. Lásd Iosephus *Antiquitates* című művének tizenharmadik és tizenötödik könyvét.⁹ Amikor Lukács azt

⁹ J. Ant. Iud. 13, 10, 2-3; 15, 8, 5

mondja, hogy Fülöp hirdette a Krisztust, ezzel azt érzékelteti, hogy Krisztus az evangélium egész lényegét magában foglalja. A másik kifejezés, amelyet egy kicsit később használ, teljesebb, de ugyanezt jelenti. Összeköti Isten országát Krisztus nevével, de mivel Krisztus által érjük el azt a jót, hogy bennünk Isten uralkodik, és a lelki igazságra megújulva és a világ számára meghalva mennyei életet élünk, ezért ezt is magában foglalja Krisztus hirdetése. Az a lényege, hogy Krisztus az elveszett világot kegyelméből megújítja. Ez akkor történik meg, amikor minket az Atyával megbékéltet, s majd amikor minket Lelke által újjászül, hogy a Sátán legyőzése után felépüljön bennünk az Isten országa. Továbbá, minthogy az előbb azt mondta, hogy az apostolok nem mozdultak ki Jeruzsálemből, valószínű, hogy itt a hét diakónus egyikéről van szó, akinek a lányai is prófétáltak.¹⁰

6. *Figyelt.* Lukács azt beszéli el, hogy a samáriaiak hogyan fogadták Fülöp tanítását. Azt mondja ugyanis, hogy hallgatták, és valamit megízleltek belőle. A másik ösztönzés a csodákból jött, végül következett a figyelem. Ez a helyes út a hithez. Mert akik a tanítást visszautasítják, mielőtt hallották volna, hogyan jutnak el valaha a hithez, amely hallásból van?¹¹ Tehát az, hogy szívesen hallgatták, az első lépés volt a tisztelet és a figyelem felé. Ezért nem csoda, hogy ma olyan ritka a hit, sőt szinte nincs is a világon. Mert hány ember méltóztatik meghallgatni Isten beszédét? Így van az, hogy az emberek nagyobb része elutasítja az igazságot, mielőtt megismerné, sőt mielőtt egy kicsit belekóstolna. Egyébként bár a hit kezdete a hallás, de ez önmagában nem volna elegendő, ha a lelkeket egyidejűleg meg nem hatná a tanítás méltósága, és valóban, aki meggondolja, hogy Istennel van dolga, lehetetlen, hogy megvetőleg hallgassa a beszédét. És ahogy maga a tanítás is, amely az ő igéjén alapszik, tekintélyt szerez magának, úgy a hallásból magától következik a figyelem. Ami a csodákat illeti, tudjuk, hogy kettős hasznuk van: előkészítenek minket az evangélium hallgatására, és megerősítenek annak hitében. Az „egy szívvel és egy lélekkel” kifejezést lehet mind a hallgatásra, mind a figyelemre vonatkoztatni. Nekem mégis jobban tetszik az utóbbi, hogy egy szívvel és egy lélekkel figyeltek. A prédikálás erejét és hatását dicséri Lukács abban, hogy emberek nagy sokasága egy akarattal azonnal kész volt a komoly hallgatásra.

7. *A tisztátalan lelkek.* Lukács röviden érint néhány jelenséget, hogy tudjuk, milyen csodák indították a samáriaiakat arra, hogy Fülöp tet-

¹⁰ ApCsel 21,8-9

¹¹ Rom 10,17

kintélyét elismerjük. A tisztátalan lelkek hangos kiáltozása az ellenállás jele volt. Ezért Krisztus erejének megvilágítása szempontjából nem csekély jelentősége volt annak, hogy megfékezte az ördögöket, noha azok hatalmának makacsul ellenszegültek.

8. Az öröm, amelyet említ, a hit gyümölcse. Ugyanis mihelyt megérezzük, hogy Isten irántunk kegyelmes, lelkünk szükségképpen semmi máshoz nem hasonlítható örömet érez, amely minden értelmet meghalad.¹²

9. *Egy Simon nevű férfi.* Olyan akadály volt ez, amely látszólag elzárhatta volna az evangéliumot a samáriaiaktól, ugyanis Simon ördöngösségei minden lelket magukkal ragadtak, és ez az ámulat már régóta tartott. Továbbá a tapasztalat mutatja, milyen nehéz az emberek lelkéből kiirtani a tévelygést, amely hosszú idő alatt már gyökeret vert, és józan belátásra bírni azokat, akiknek a szíve már megkeményedett. A tévelygésben még makacsabbá tette őket az a hiedelem, hogy Simont nemcsak mintegy Isten prófétájának, hanem mintegy magának a Léleknek tartották.

10. Ugyanis a Hatalmasnak nevezett erő mint ragadványnév azt jelentette, hogy ez a nagyság mindent semmivé tett, ami máskülönben isteni volt. Tehát Krisztus hatalma még világosabban kitűnik abból, hogy Fülöp áttörte ezeket az akadályokat. Lukács ezt még fokozza, amikor azt mondja, hogy a város apraja-nagyja hallgatott rá. Milyen csodálatos lehetett az evangélium terjedése, amikor minden rendű és rangú embert meghódított, különösen, hogy nem közönséges volt az ámítás, mert minden lelket hatalmába kerített az ámulat. Amellett pedig innen is kitűnik, hogy milyen hatalmas az igazság, egyidejűleg pedig az állhatatosság példája is élénk tárul Fülöpben, aki, bár nem látja az utat, mégis töretlen szívvel végzi az Úr által rábízott munkát, olyan sikert várva, amelyet Isten adni akar. Pontosan így kell tennünk: nyugodtan próbáljuk meg, amit csak Isten ránk bíz, még akkor is, ha próbálkozásaink hiábavalóknak tűnnek. Továbbá tudnunk kell, hogy ami a samáriaiakkal történt, hogy a Sátán elvette az eszüket, az a hitelenség általános büntetése. Nem mindenkit ámitanak el a varázslók szemfényvesztései, és nincsenek mindenütt Simonok, akik ilyen ámitásokkal csapják be az embereket, de úgy gondolom, nem csoda, és nem is szokatlan dolog, ha a Sátán a sötétségben különféle módokon megesal. Mert a félrevezetések minden fogásának ki vannak téve azok, akiket nem Isten világossága kormányoz. Ézenkívül, amikor azt mondja Lukács, hogy mindannyiukat ámulatba ejtette, ez

arra figyelmeztet minket, hogy sem az éles elme, sem a bennünk levő értelem és okosság nem elég ahhoz, hogy megvédjük magunkat a Sátán ravaszságával szemben, és azt is látjuk, hogy milyen ostoba és balga tévedésekbe estek azok is, akiket a világban másoknál okosabbnak tartottak.

Isten Hatalmasnak nevezett ereje. Tehát Isten nevét használta fel a Sátán a csalásra, ami az álnokság legveszedelmesebb fajtája, de nem szolgálhat mentségül. Fentebb mondtuk, hogy Simon Isten csodálatos erejének nevét sajátította ki magának, hogy mindent megsemmisítsen, ami máshol isteni, miként fényével a Nap minden csillagot elhomályosít. Ez Isten nevének istentelen és bűnös meggyalázása volt. Itt azonban semmi olyat nem olvasunk, ami mindennap meg ne történhetnék. Az emberek ugyanis nagyon hajlamosak a Sátánra átvinni azt, ami Isten sajátja. A vallást hozzák fel ürügyül, de mit használt a samáriaiaknak ez az ürügy? Isten tehát jót tesz velünk, amikor erejét nekünk Krisztusban megmutatja, és bebizonyítja, hogy azt nem kell máshol keresni, és, hogy minket magában megtartson, leleplezi a Sátán mesterkedéseit és csalásait, amelyek elől menekülni kell.

12. *Amikor hittek.* Ez az a csoda, amit említettem, hogy hallgattak Fülöpre azok, akiket teljesen elkábított Simon szemfényvesztése, és hogy mennyei bölcsességben volt részük azoknak, akik ostobák és buták voltak. Így bizonyos módon a pokolból az égbe emeltettek. Hogy a keresztelés későbbi volt, mint a hit, ez összhangban áll Krisztus rendelkezésével, ami a pogányokra vonatkozik.¹³ Ugyanis hit által kellett beolthatniuk az egyház testébe, mielőtt annak jelképét megkapták volna. Az anabaptisták azonban badarságokat beszélnek, amikor ezekből a helyekből próbálják bizonyítani, hogy a kisgyermeket távol kell tartani a keresztségtől. A férfiak és az asszonyok csak úgy keresztkelhetek meg, ha hitükről bizonyosságot tettek, de azzal a feltétellel keresztkeltek meg őket, hogy a családjukat is Istennek szentelik, mivel így szól a szövetség: „Istened leszek, és utódaidnak is.”¹⁴

13. *Simon maga is.* Aki csalásaival az egész várost elvakította, az a többiekkel együtt elfogadja Isten igazságát. Aki azzal dicsekedett, hogy ő Isten hatalmas ereje, az meghódol Krisztusnak; ámbar nem annyira saját maga miatt, mint inkább egész nemzetsége miatt ismerhette meg az evangélium világosságát, hogy a botrány megszűnjék, amely képes volt visszatartani a tudatlanokat. És erre vonatkozik az is, hogy utána azt mondja Lukács, hogy csodálkozott a jeleken. Az Úr

¹² Vö. Mk 16,16

¹⁴ 1Moz 17:7

ugyanis le akarta győzni azt, akit a samáriaiak félistennek tartottak. Ez akkor történik meg, amikor Simon az üres dicsekvéssel felhagyva kénytelen megadni a tiszteletet az igazi csodáknak, mert nem őszinte szívvel adja át magát Krisztusnak, különben nem törne ki belőle azonnal fonák hiúsága és a Lélek ajándékainak istentelen és hitetlen lebecsülése. Én mégsem értek egyet sokakkal, akik úgy vélik, hogy csak színlelte a hitet, miközben nem hitt. Lukács világosan bizonyítja, hogy hitt, és meg is indokolja azzal, hogy csodálkozott. Akkor hogyan árulja el egy kicsit később, hogy képmutató? Azt válaszolom, hogy a hit és a puszta színlelés között van középút. Epikurosz és Lukianosz hívei azt vallják, hogy hisznek, miközben magukban nevetnek, és az örök élet reménye nekik csak mese, következképpen nincs bennük több kegyesség, mint a kutyákban vagy a disznókban. Ellenben sokan vannak, akiket bár az örökbefogadás Lelke nem szült újjá, és nem szentelik magukat tiszta szívvel Istennek, mégis az ige hatalma által legyőzve nemcsak igaznak ismerik el a tanítást, hanem megérinti őket Isten félelme, hogy a tanítást elfogadják. Úgy gondolják ugyanis, hogy Istent hallgatni kell, és ő az üdvösség szerzője és a világ ítélőbírája. Tehát nem színlelik az emberek előtt a hitet, ami nincs, hanem úgy gondolják, hogy hisznek. Ez a hit azonban csak egy ideig tart, ahogy Krisztus mondja Márk szerint: hogy tudniillik az ige magva a lélekben megfog, de csakhamar elfojtják a különféle világi gondok vagy bűnös érzések, hogy sohasem hoz termést, hanem csak haszontalan csenevész növény lesz belőle.¹⁵ Ilyen volt tehát Simon hite: érzi, hogy igaz az evangélium tanítása, és a lelkiismerete annak befogadására készíti, de hiányzik az alap, vagyis az önmehtagadás. Ebből következik, hogy a lelke képmutatásba volt burkolva, ami hamarosan kiderül, de tudnunk kell, hogy ilyen volt az a képmutatás, amellyel magát csalta meg, és nem olyan durva, amilyennel az epikureusok és hasonlók dicsekednek, mivel nem merik megvallani, hogy megvetik Istent.

Megkeresztelkedett. Simon e példájából világosan látszik, hogy a keresztségben nem mindenki kapja meg egyformán azt a kegyelmet, amely ott jelképesen ki van ábrázolva. A pápisták dogmája azt mondja, hogy a jegyekkel mindenki veszi a keresztség igazságát és erejét, aki halálos bűnnel maga elé gátat nem emel. Így mágikus erőt tulajdonítanak a sákramentumoknak, mintha ezek hit nélkül használnának. Nekünk azonban tudnunk kell, hogy az Úr a sákramentumok által nekünk mindent felajánl, ami a hozzájuk fűzött ígéretekben van, és

nem hiába és üresen ajánlja fel, csak általa Krisztushoz irányítva hittel kérjük, amit a sákramentumok ígérnek. Ámbár Simonnak akkor semmit sem használt a megkeresztelkedés, de ha később azt mégis megtérés követte, mint egyesek erre következtetnek, mégsem volt haszon nélkül való.¹⁶ Ugyanis gyakran megtörténik, hogy Isten Lelke csak hosszú idő után kezd munkálni, amikor a sákramentumok kezdik hatásukat kifejteni.

Fülöp mellé szegődött. Hogy Simont maga mellé vette Fülöp, abból kiténik, milyen nehéz a képmutatókat felismerni. És ez a türelmünk próbája. Így lett később Démász, Pál ideiglenes társa, hűtlen áruzóvá.¹⁷ Végül is nem tudjuk elkerülni ezt a bajt, hogy időnként gonosz és álnok emberek ne csatlakozzanak hozzánk. Amikor azonban rava-szul belopják magukat közénk a gonoszok, gőgös bírálóink igazságtalanul minket hibáztatnak, mintha nekünk kellene tulajdonítani az ő bűneiket. Mégis gondosan óvakodni kell a könnyelműségtől, amely gyakran szégyent hoz az evangéliumra. Sőt annál körültekintőbben kell ügyelnünk arra, nehogy válogatás nélkül bárkit magunkhoz engedjünk, amikor azt halljuk, hogy nagy embereket is rászedtek már. Lukács azt mondja, hogy Simon egészen elámult a jeleken és nagy csodákon, hogy megtudjuk: az a nagy erő, amellyel dicsekedett, csak szemfényvesztés és porhintés volt. Itt nem is egyszerű csodálatról van szó, hanem önkívületről.

14. Amikor meghallották a Jeruzsálemben levő apostolok, hogy Samária befogadta az Isten igéjét, elküldték hozzájuk Pétert és Jánost. 15. Ők lementek, és imádkoztak értük, hogy részesüljenek a Szentlélek ajándékában, 16. mert még egyikükre sem szállt rá, csak meg voltak keresztelve az Úr Jézus nevére. 17. Akkor rájuk tették a kezüket, és részesültek a Szentlélek ajándékában.

14. Itt Lukács tovább haladva leírja Isten kegyelmének terjedését a samáriaiak között, ahogy a Lélek mindig egyre nagyobb ajándékaival szokta gazdagítani a hívőket. Mert nem kell azt hinni, hogy az apostolok azt a döntést, amelyről Lukács beszél, nem ugyanannak az Istennek az ösztönzésére hozták, aki Fülöp által már megkezdte munkáját Samáriában. Eszközeit azonban akarata szerint különféleképpen használja fel munkájának különböző részeihez. Fülöp munkája elvezette őket a hithez. Most Pétert és Jánost rendeli oda a Lélek közlésé-

¹⁵ Vö. Chrysostomus, In Act. Ap. Homil. 18 (Migne, PG 60, 145).
¹⁶ 2Tim 4,10

nek eszközeiként. Tudniillik így gondoskodik egyházának egységéről, hogy az emberek egymással kezdet fognak; és nemcsak az embereket kapcsolja egymáshoz, hanem egész gyülekezeteket is. Fülöp által is befejezhető volna, amit elkezdett, de hogy a samáriaiak jobban megtanulják a testvéri közösséget ápolni az első gyülekezettel, ezért mintegy kötéllal akarta őket megkötni. Azután az apostolokat, akiknek azt a megbízást adta, hogy az egész világon hirdessék az evangéliumot,¹⁸ azzal a kiváltsággal akarta kitüntetni, hogy mindnyájan mind jobban összeforranak az evangélium közös hitében. Tudjuk azt is, hogy különösen attól lehetett tartani, hogy a zsidók és a samáriaiak, akik lelkiéletükben és szokásaikban nagyon különböztek egymástól, így megosztva Krisztust kettészakítják, vagy legalábbis külön-külön új gyülekezetet alapítanak maguknak. Közben látjuk, milyen gondosan igyekeztek az apostolok testvéreiket támogatni. Nem is várják meg, míg kéri őket, hanem önként vállalják ezt a feladatot. Ezt azonban nem bizalmatlanságból teszik az apostolok, mintha Fülöp nem olyan ügyesen végezte volna a feladatát, ahogy kell, hanem fáradozásában segítenek neki, és jön Péter és János, nemcsak mint munkatársak, hanem mint leendő jóváhagyók. Fülöp viszont nem panaszkodik, hogy elvettek tőle valamit, mert az általa megkezdett építkezést más fogja befejezni, hanem mindkét részről barátságosan és igaz hittel együtt fáradoznak a közös cél érdekében. És bizonyára egyedül a nagyra-vágyás az, ami a szent közösség előtt becsukja az ajtót. Amikor azt mondja Lukács, hogy Pétert küldték a többiek, ebből arra lehet következtetni, hogy nem gyakorolt hatalmat társai felett, de annyiban is kitűnt közülük, hogy alárendelte magát a testületnek, és engedelmeskedett neki.

A Jeruzsálemben levő apostolok. Két értelmezés lehetséges: vagy az apostolok akkor mind Jeruzsálemben voltak, vagy egyesek közülük ott maradtak, miközben mások elutaztak különböző helyekre. Ez utóbbit inkább elfogadom, ugyanis valószínű, hogy úgy osztották be egymást, hogy közülük egyesek mindig különféle küldetéseket vállaltak, ahogy alkalom adódott, és egy részük Jeruzsálemben maradt, amely mintegy fő állomáshelyük volt. Az is lehetséges, hogy miután a kiküldetésében mindegyikük csak egy bizonyos ideig volt, ott szoktak összegyűlni. Biztos, hogy amíg Jeruzsálemben voltak, nem tétlenségben töltötték az időt, és nem is voltak – mint valami fészekbe – odaszegezve, mikor Krisztus azt parancsolta nekik, hogy a világot járják.¹⁹

¹⁸ Mk 16,15.

¹⁹ Mk 16,15

15. *Imádkoztak.* Nem kétséges, hogy először a tanítás munkáját végezték, mert tudjuk, hogy nem voltak némák. Lukács azonban nem beszél arról a munkájukról, amely Fülöppel közös volt, és csak azt említi meg, hogy mi újat hozott az ő megérkezésük a samáriaiaknak: tudniillik, hogy csak akkor kapták meg a Szentlélek ajándékát.

16. Itt azonban felmerül egy kérdés. Lukács ugyanis azt mondja, hogy meg voltak keresztelve Krisztus nevére, és ezért még nem részesültek a Lélekben. Márpedig vagy üresnek és minden erőtől és kegyelemtől mentesnek kell lennie a keresztségnek, vagy ami ereje van, az a Szentlélektől van. A keresztség lemossa bűneinket. Pál pedig azt tanítja, hogy fürdünk a Szentlélek munkája.²⁰ A keresztelő víz Krisztus vérének jelképe, és Péter azt hirdeti, hogy a Lélek hint meg minket Krisztus vérével.²¹ A keresztségben megfeszítetik az őemberünk, hogy új életre keljünk.²² Honnan van mindez, ha nem a Lélek megszentelő erejéből? Végére a keresztségből semmi sem marad, ha a Lélektől elválasztjuk. Tehát nem lehet tagadni, hogy a samáriaiak, akik a keresztségben Krisztust valósággal magukra öltötték, a Lelket is magukra vették.²³ És Lukács itt bizonyára nem a Lélek általános kegyelméről beszél, amellyel minket Isten fiaivá tesz, hanem különleges ajándékairól, amelyekkel az Úr az evangélium kezdetén egyeseket fel akart ruházni Krisztus országának megdicsőítése végett. Így kell értenünk János szavait: a tanítványoknak „még nem adatott Lélek, mivel Jézus még nem dicsőült meg”.²⁴ Nem mintha egyáltalán nem lett volna bennük Lélek, tudniillik a hitet és Krisztus követésére a kegyes érzést kapták, hanem még nem bővelkedtek azokban a kiváló ajándékokban, amelyekben később még fényesebben felragyogott Krisztus országának dicsősége. Röviden, amikor a samáriaiak már meg voltak ajándékozva az örökbefogadás Lelkével, azután mintegy halmozva kapják a Lélek nagyszerű kegyelmi ajándékait, amelyekben Isten egy időre Lelkének jelenlétét mintegy láthatóvá tette egyháza számára, hogy evangéliumának tekintélyét örökre megerősítse, és egyúttal bizonyosságot tegyen arról, hogy az ő Lelke mindig a hívők vezetője és megtartója lesz.

Csak meg voltak keresztelve. Ezt nem úgy kell érteni, mintha Lukács megvetőleg nyilatkozna a keresztségről, hanem úgy érti, hogy akkor csak az örökbefogadásnak és az újjászületésnek a közös kegyelmével

²⁰ Tit 3,5.

²¹ 1Pt 1,2.

²² Róm 6,6-10-13.

²³ Gal 3,27.

²⁴ Jn 7,39.

ajándékoztattak meg, amiben a keresztség alkalmával minden istenfélő lélek részesül. Rendkívüli dolog volt, hogy egyesek megkapták a Lélek olyan ajándékait, amelyek Krisztus országát és az evangélium dicsőségét megvilágították. Ennek az volt a célja, hogy ki-ki tehetsége szerint hasznára legyen a gyülekezetének. Ezt azért kell megjegyezni, mivel a pápisták, amikor kitalált bérmálásuk jelentőségét növelni akarják, nem áttalnak olyan szentségtörő nyilatkozatra vetemedni, hogy csak félig keresztyének azok, akik nem részesültek kézzrátételben. De az már túrhetetlen, hogy míg ez a jelkép ideigvaló, ők mint örökös törvényt eszelték ki az egyházban, mintha a Szentlélek felett rendelkeznének. Tudjuk, hogy nagyon csúnya játék, amikor Isten kegyelmének bizonyágát és zálogát minden alap nélkül ígérnek, pedig ők maguk is kénytelenek beismerni, hogy az egyház csak egy ideig részesült ezekben az ajándékokban. Ebből következik, hogy a kézzrátételnek, amelyet az apostolok alkalmaztak, vége lett, amikor már nem volt hatása. Nem is említem, hogy olajat használtak a kézzrátételhez, de mint már mondtam, túlságosan nagy merészség volt örökös törvényként rákényszeríteni az egyházra azt, hogy általános sákramentum legyen, aminek különleges alkalmazására az apostolok nyertek felhatalmazást, és hogy örökké meglegyen a jel, miután maga a dolog már nincs meg. Ezt azonban kárhuzatos gyalázat tetézte, mivel azt mondták, hogy a keresztséggel csak a bűnök bocsáttatnak meg, és az újjászületés Lelke az által a poshadt olaj által közöltetik, amelyet Isten ígéje nélkül merészeltek alkalmazni. A Szentírás azt bizonyítja, hogy a keresztségben Krisztust öltjük magunkra,²⁵ és az ő testébe beoltunk,²⁶ hogy az óemberünk megfeszítettessék, és mi megújuljunk az igazságra.²⁷ Azok a szentségtörő rablók a keresztségtől zsákmányolt legyvereket az ő szentségük hamis álarcára aggatták fel. És ez nem is egy ember koholmányja volt, hanem egy zsinat határozata, amelyről minden iskolájukban nap mint nap fecsegnék.²⁸

17. *Akkor rájuk tették a kezüket.* Az imádságot követi a kézzrátétel, és ezzel azt bizonyítják, hogy a Lélek kegyelme, amelyet könyörögve máshonnan kérnek, nincs külső szertartásba foglalva. Azáltal, hogy elismerik, Isten a szerzője, nem hanyagolják el a szertartást sem, mivel azt erre a célra Isten adta nekik. Mivel pedig meggondolatlanul nem élnek vissza vele, azonnal mutatkozik is a hatása. A jeleknek az

²⁵ Gal 3,27.

²⁶ Rom 6,12, 23, 24.

²⁷ Rom 6, 6–7.

²⁸ Concilium Arelhanum, De consecr., dist. 5, c. 6. (Corp. lit. Can., ed. Friedberg, I, 444)

a haszna és a hatása, hogy Isten munkál bennük, és mégis ő marad a kegyelem adományozója, és az ő joga azt saját belátása szerint kiosztani. Jegyezzük meg azonban, hogy a kézzrátétel abban az időben volt Isten eszköze, amikor a Lélek látható ajándékokban részesítette az övéit, de amióta az egyház ilyen kincsekkel többé nem rendelkezik, ez csak üres látványosság.

18. *Amikor látta Simon, hogy az apostolok kézzrátételével adatik a Lélek, pénzt ajánlott fel nekik, 19. és így szólt: „Adjátok meg nekem is ezt a hatalmat, hogy akire ráteszem a kezemet, az vegye a Szentlelket.”* 20. *Péter azonban ezt mondta neki: „Vesszen el a pénzed veled együtt, amiért azt gondoltad, hogy pénzen megszerezheted az Isten ajándékát! 21. Nem részesülhetsz, és nem is örökölhetsz ebből, mert a szíved nem egyenes az Isten előtt. 22. Térj meg tehát e gaszágodból, és könyörögj az Úrhoz, hátha megbocsátja neked szíved szándékát. 23. Mert látom, hogy a keserű irigység és a gonoszság fogságába estél.”* 24. *Simon így válaszolt: „Könyörögjetek érttem az Úrhoz, hogy semmi se szálljon rám abból, amit mondatok.”* 25. *Ők pedig bizonyágat tettek, és hirdették az Úr igéjét, azután visszaindultak Jeruzsálem felé; és közben sok samáriai faluban hirdették az evangéliumot.*

18. *Amikor látta Simon.* Most már lelepleződik Simon képmutatása, nem mintha korábban csak színlelte volna, hogy hisz, ugyanis legyőzve komolyan csatlakozott Krisztushoz; miként sokan engednek az evangéliumnak, hogy ne hadakozzanak Istennel, de közben megmaradnak önmaguknak, pedig az igaz hitet önmagunk megtagadásának kell követnie. Krisztusnak a Sátánnal való összekeverése az, amikor a tanítás nem hatol be a szív mélyébe, hanem belül a tisztátalanság mintegy eltemetve ott rejtőzik. Most tehát ezt a színlelést távolítja el Isten Simonból, hogy Krisztus nevének megvallásával többé se magát, se másokat ne csaljon meg. Most megnyilatkozik az addig titkolt nagyravágyása, amikor arra vágyik, hogy olyan legyen, mint az apostolok. Ez az egyik hibája; a másik pedig, hogy azt gondolván, Isten kegyelme megvásárolható, azt haszonszerzésre akarja lealacsonyítani. Ebből kitűnik, hogy hitetlen ember, aki az igazi kegyességnek még a morzsáját sem ízlelte meg, mert nem törődik Isten dicsőségével, sőt sejtelve sincs arról, hogy mit jelent Isten szolgájának lenni. Ahogy eddig hasznat húzott a saját ördögösségéből, így azt gondolta, hogy abból is haszna lesz, ha a Lélek kegyelmi ajándékait hozzátéheti. Ugyanis nem kétséges, hogy a világ előtt kapkodott a gazdagság és a dicsőség után, de ugyanakkor súlyosan megsértette Istent, mert azt képzelte, hogy ez a mennyi erő semmiben sem különbözik az ő má

gikus ráolvasásaitól. Most röviden előttünk van, miben és hányszor vétkezett Simon: A Lélek ajándékaiban nem imádja és nem is ismeri fel Krisztus hatalmát; nem ismeri fel, hogy az apostolok égi erővel vannak felruházva, hogy szolgálatukkal Krisztus dicsőségét megvilágítsák; a saját nagyravágyása hajtja és ragadja magával úgy, hogy Istennel nem törődve vágyik feltűnni és a világot leigázni; a Szentlelket meg akarja vásárolni, mintha annak pénzbeli értéke volna.

20. Péter azonban ezt mondta neki. Ekkor Péter hevesen rátámad, és nem éri be az intéssel, hanem el is átkozza, hogy vesszen el Simon a pénzével együtt, ámbar nem annyira a romlását kívánja, mint inkább lélelemkeltés végett kijelenti, hogy Isten jogos büntetése hamarosan le fog sújtani rá. Röviden: megmutatja, mit érdemelne, amiért Isten Lelkét olyan gyalázatos alku tárgyává tette, mintha azt mondta volna: Megérdemelnéd, hogy elpusztulj a pénzeddel együtt, amikor ekkora gyalázzattal illetted Isten Lelkét. Hogy azonban Péter inkább az üdvét kívánta Simonnak, mint a vesztét, azt a következőkből könnyen meg lehet érteni. Mégis, mintegy a bíró szerepét magára véve kijelenti, milyen büntetést érdemel Simon istentelensége. A vádlottal szemben olyan határozottan kellett fellépni, hogy érezze bűnének súlyát. Ezt célozza, hogy pénzének elvesztését is kívánta Péter. Ugyanis azt érzékelteti, a pénzt olyan bűnös célra akarta fordítani, hogy a bűn mintegy megfertőzte és bemocskolta azt. És bizonyára kívánatosabb, hogy vesszen el az egész világ, semmint hogy Isten dicsőségét olyan dolgok elhomályosítsák, amelyek önmagukban értéktelenek. Egyébként amikor így elátkozza a szentségtörő embert, nem annyira a személyt nézi, mint inkább a tettet. Mert úgy kell felháborodnunk az emberek bűnein, hogy magukkal az emberekkel szemben könyörületesek legyünk. Ilyenek Isten ítéletei, amelyek a házasságtörőket, a tolvajokat, a részegeseket és az igazságtalanokat pusztulásra ítélik.²⁹ Ugyanis amennyiben emberek, nem veszik el tőlük az üdvösség reményét, csak a jelenlegi állapotukra hivatkoznak; és ha azok makacsul kitaranak, akkor elmondják, milyen vég vár rájuk.

21. Nem részesülhetsz. Egyesek másképpen értelmezik a beszédnek ezt a részét, mégpedig úgy, hogy Simon azért nem részesül a kegyelemben, mert annak pénzbeli értéket tulajdonít. A másik olvasat azonban, amelyet mi követtünk, elfogadottabb: tudniillik, hogy ez az indoklás az előző részhez kapcsolódik. Bizonyára jobb is ez az értelmezés: A pénzed pusztuljon el veled együtt, amikor úgy véled, hogy azzal meg lehet vásárolni a Lélek felbecsülhetetlen ajándékát. Amit

a régi fordító így fordított: „Ebben a beszédben”, azt Erasmus találólóbban adta vissza: „Ebben az eljárásban”.³⁰ Péter ugyanis azt akarja kifejezni, hogy az egész eljárásnak semmi köze a szentségtörő emberhez, aki azt istentelen módon meggyalázza. Továbbá a szimóniáról sokat vitatkoztak a régi teológusok és a pápisták, de amit a pápisták szimóniának neveznek, annak semmi köze sincs Simon tettehez. Simon a Lélek kegyelmét akarta pénzzel megvásárolni; a pápisták a szimónia vádját kényelmes előmenetelükre vonatkoztatják. És ezt nem azért mondom, hogy kisebbítsem azokat a szégyenletes eseteket, amelyek ma a papi hivatalok megvásárlásában és eladásában a pápaságban napirenden vannak. Már önmagában az is elég gyalázatos bűn, hogy Isten egyházában ilyen kereskedést folytatnak. Közben azonban el kell mondani a szimónia helyes meghatározását: tudniillik az a Lélek ajándékaival való istentelen üzérkedés, vagy más hasonló, amikor azokkal valaki saját hiúsága miatt vagy mások megrontására visszaél. Ámbar elismerem, hogy Simon utánczó mindazok, akik gonosz utakon az egyház irányítására törekednek. Látjuk, hogy ez ma mindenfelé szegyenkezés nélkül megtörténik, mintha szabad volna, és ennek az elvnek az alapján az egész pápaságban alig találunk olyan papot, aki nem nyíltan szimóniás, amikor ott senki sem tud kiemelkedni, hacsak nem jár hamis utakon. Ámbar el kell ismerni, hogy nagy szegyenünkre még a gyerekek is látják, hogy ez nem kisebb féktelenséggel terjed egyes hamis evangéliumi hitűek között is. Mi pedig, hogy Simon ragályától mentesek legyünk, először is jegyezzük meg, hogy a Lélek ajándékait nem lehet pénzzel megszerezni, hanem azt Isten tiszta és ingyenes jósága adja meg, mégpedig az egyház építésére, vagyis hogy mindenki tehetsége szerint igyekezzék testvéreit segíteni, mindenki szerényen az egyház közös javára fordítsa, amit kapott, és semmilyen emberi kiválóság ne legyen akadálya annak, hogy mindenki felett egyedül Krisztus tűnjék ki. Mégis furcsának tűnhet, hogy ami a különös ajándékokat illeti, Péter kizárja Simont a Lélekben való részesedésből, mivel Simon szíve nem igaz Isten előtt. Júdas aljassága sem volt oka annak, hogy a Lélek ajándékaival ne bírjon, és a korinthusiaknál sem lettek volna úgy megrontva a Lélek ajándékai, ha Isten előtt igaz lett volna a szívük.³¹ Ennélfogva úgy látszik, hogy nem elegendő az az eljárás, amelyet Péter alkalmaz, mivel sok esetben a Lélek ajándékaival olyanok is kitűnnek, akik nem tiszta szívűek. Először is nincs abban semmi képtelenség, hogy Isten

²⁹ Vö. Mt 6,9–10; Fl 3,9.

³⁰ Vö. Fl 6,14.

méltatlanokat is ilyen kegyelmi ajándékokban részesít. Azután Péter nem általános szabályt állapít meg itt, hanem mivel a Lélek ajándéka-
inak átadása az egyház sajátja, Simont, aki Krisztustól távol áll, méltatlannak nyilvánítja arra, hogy mint Isten háza népének egyik tagja, ugyanazokban a kegyelmi ajándékokban részesüljön, mint a hívők. Tegyük hozzá, hogy a gyalázat azokra az ajándékokra irányult, amelyeket most megtagadnak tőle.

22. *Térj meg tehát.* Hogy Simont megtérésre és imádkozásra buzdítja, ezzel reményt ad neki a megbocsátásra. Mert a megtérés érzése csak azt érinti meg, aki bízik abban, hogy Isten kegyelmes lesz hozzá, ezzel szemben a kétségbeesés a meggondolatlan embereket mindig vakmerőségre ragadja. Emellett a Szentírás azt tanítja, hogy Istenhez csak hittel lehet helyesen imádkozni. Látjuk tehát, hogy Péter Simont, akit az imént a szavak kegyetlen villámsapásaival földre terített, most az üdvösségben való bizakodásra emeli fel. Pedig nem kis bűn volt Simoné. De ha lehet, még a pokolból is ki kell húznunk az embereket. Azután, amíg a legelvetemültebbek is nyilvánvaló jeleit nem adják annak, hogy gonoszok, senkivel sem szabad olyan szigorúan bánni, hogy egyidejűleg bűneinek bocsánatát kilátásba ne helyeznénk, sőt akiknek keménységük és makacsságuk miatt hasznos a szigorúbb feddés, azokat úgy kell egyik kezünkkel letaszítani, hogy a másikkal felemeljük őket, mert Isten Lelke nem engedi meg, hogy kiátkozzuk őket. Úgy tűnik azonban, hogy Péter félelmet kelt és kétséget ébreszt, amikor ezt mondja: „hátha”. A pápisták ezzel a hellyel és hasonlókcal akarják bizonyítani, hogy aggodó és kételkedő lélekkel kell imádkozni, mivel vakmerőség, ha az emberek biztos sikert remélnék könyörgéseiktől. De könnyű a megoldás. Az *ei ἄρα* kifejezés annyit jelent, mintha valaki azt mondaná: Ha valamiképpen megbocsát neked Isten. De Péter nem azért használja ezt a kifejezést, hogy Simon lelkét megrendítse, hanem azért, hogy jobban ösztönözze buzgó könyörgésre. Ugyanis maga a dolog nehézsége nem csekély mértékben képes minket buzdítani, de mi helyt úgy látszik, hogy képesek vagyunk megbirkózni vele, túlságosan gondatlanok és lusták leszünk. Tehát Péter nem kelt Simonban félelmet, hogy a szívében a sikerbe vetett bizalmat tönkretégye vagy megzavarja, hanem biztosítja afelől, hogy van reménye, ha alázatosan és szívből könyörög, és csak a buzgóság fokozása végett említi, hogy a bűn súlyos volta miatt nehéz lesz a megbocsátás. Mert szükségessé, hogy amikor Istenhez fordulunk, a hit világítson előttünk, sőt az szülje az imádságot.

23. *A keserű nyelvének fogságában.* Péter nemét keményen Simonra támad,

és az Isten ítéletével megijeszti, mert ha nem kényszerítette volna komolyan arra, hogy magába szálljon, sohasem tért volna meg komolyan Istenhez. Ugyanis a balgákra nézve semmi sem olyan végzetes, mint amikor szelíden bánunk velük, vagy csak könnyedén simogatjuk a bőrüket, amikor inkább beléjük kellene szúrni. Tehát amíg a bűnös a bűne miatt nem érez igazi szomorúságot és fájdalmat, olyan szigorúságra van szükség, amely megsebzti a lelkét, különben belül rothadó fekélyt melenget, amely lassanként magát az embert is elemészti. Tartsuk meg azonban mindig azt a mértéket, hogy amennyiben rajtunk áll, segítsük hozzá az embert az üdvösséghez. Továbbá Péter szavaiban van két elegáns metafora. Úgy tűnik, hogy az egyik Mózesről van, amikor azt mondja, hogy ne legyen köztük mérget és ürmöt termő gyökér (Mózes ötödik könyvének 29. része).³² Ez a kifejezés a szívben levő gonoszságot jelöli, amikor a szív az istentelenség mérgét úgy magába szívja, hogy attól megfertőzve csak keserűséget képes teremni. Erre vonatkozik a „gonoszság fogsága”³³ kifejezés is: amikor tudniillik a Sátán az egész szívet megkötözve és összeszorítva tartja, mert gyakran előfordul, hogy máskülönben kegyes emberek is rossz cselekedeteket követnek el, de szívük belsejét a méreg még nem támadta meg. Tudjuk, hogy az emberi természettel veleszületett a képmutatás, de amikor Isten Lelke világít, bűneinkben sem vagyunk olyan vakok, hogy belül valami titkos kis csomót tápláljunk. Péter tehát azt fejezi ki, hogy Simon nemcsak egy esetben bukott el, hanem szívének gyökere bűnös és keserű; nemcsak egyfajta bűnnel esett a Sátán hálójába, hanem minden gondolata úgy gúzsba van kötve, hogy egészen a Sátánnak van elkötelezve, és mintegy rabszolgája az igazságtalanságnak. Emellett ez arra figyelmeztet bennünket, hogy a bűnök súlyát nem a látható büntetéstől, hanem inkább a szív indulatából kell megítélni.

24. *Simon így válaszolt.* Ebből megértjük, hogy Simon nem úgy vette, hogy Péter fenyegette őt, hanem inkább az üdvösségére gondolt. Jóllehet egyedül Péter beszélt, Simon válasza mindenkinek szólt, aki Péterrel egyetértett. Most felmerül a kérdés, hogy mit gondoljunk Simonról. A Szentírás nem vezet bennünket messzebbre, mint hogy sejtethjük, Simonra hatott az intés, és bűnének tudatában fél Isten ítéletétől. Azután Isten könyörületeségéhez fordul, és magát a gyülekezet imádságába ajánlja. Ezek nem elhanyagolható jelei a megbánásnak, tehát arra lehet következtetni, hogy megtért. A régiók mégis egyhangúlag azt közlik,

³² 5Moz 29,18.

³³ Pontosabban „kötöleke”, erre utal alább a „csomó” szó.

hogy később Péter ellenfele volt, és Rómában három napon keresztül vitatkozott vele. Kelemen neve alatt írásban fenn is maradt egy vita,³⁴ de ez olyan borzasztó ostobaságokat tartalmaz, hogy csoda, ha keresztényén fül képes elviselni. Azután Augustinus írja Ianuariusnak, hogy az ő idejében erről Rómában különféle mesés híresztelések voltak elterjedve.³⁵ Ezért az a legbiztosabb, ha a bizonytalan vélekedések helyett ahhoz tartjuk magunkat, ami a Szentírásban áll. Amit Simonról máshol olvasunk, az több okból is méltán lehet gyanús.

25. *Ők pedig bizonyítást tettek.* Ezekkel a szavakkal azt mondja Lukács, hogy Péter és János nemcsak azért jött, hogy a Lélek ajándékaival gazdagítsák a samáriaiakat, hanem hogy Fülöp tanítása mellett bizonyítást téve őket már elnyert hitükben megerősítsék. Mert ezt jelenti a bizonyítástétel: mintha azt mondaná, hogy az ő bizonyítástételük eredményeként Isten szavának tökéletes és szilárd tekintélye lett, és él, mint tökéletesen bizonyított és kétségbevonhatatlan igazság. Lukács ugyanakkor arra is figyelmeztet, hogy Istennek megbízható tanúi voltak, amikor hozzát teszi, hogy „hirdették az Úr igéjét”. Tehát ez volt az apostoli tanítás lényege: híven előadni azt, amit az Úrtól tanultak, és nem azt, amit ők maguk vagy mások találtak ki. Azt mondja, hogy ezt nemcsak egy városban tették, hanem falvakban is. Látjuk tehát, hogy annyira lelkesedtek Krisztus dicsőségének terjesztéséért, hogy amerre jártak, mindenütt róla beszéltek. Így egy városból kiindulva az egész vidéken megkezdődött az élet magjának vetése.

26. *Az Úr angyala pedig így szólt Fülöphöz: „Kelj fel, és menj Dél felé a Jeruzsálemből Gázába vezető útra, amely néptelen.”* 27. *Ő felkelt és elindult, és íme, egy etióp férfi, a Kandakénak, az etiópok királynőjének udvari főembere, aki egész kincstára fölé volt rendelve, és Jeruzsálemben járt az Istent imádni, 28. visszatérőben hintóján ülve olvasta Ézsaiás prófétát. 29. Ezt mondta a Lélek Fülöpnek: „Menj oda, és csatlakozz ahhoz a hintóhoz.”* 30. *Amikor Fülöp odafutott, hallotta, hogy Ézsaiás prófétát olvasa, és megkérdezte tőle: „Érted is, amit olvasol?”* 31. *Erre az így válaszolt: „Hogyan érthetném, ha valaki meg nem magyarázza?”* És megkérte Fülöpöt, hogy szálljon fel, és üljön mellé.

26. *Az Úr angyala.* Lukács álltér egy újabb történetre, tudniillik arra, hogyan jutott el az evangélium az etiópokhoz. Jóllehet csak arról számol be, hogy egy ember álltér Krisztus hitére, de mivel az egész or-

szágban nagy volt a tekintélye és a hatalma, hitének illata szélteben-hosszában elszállhatott. Tudjuk ugyanis, hogy az evangélium parányi kezdetekből nőtt ki, és annál jobban felragyogott benne a Lélek ereje, mert egyetlen picinyke mag rövid idő alatt egy nagy térséget betöltött. Először azt parancsolja az angyal Fülöpnek, hogy menjen Dél felé, de hogy milyen eredménnyel és milyen céllal, azt nem mondja meg neki. Az Úr gyakran szokott így tenni övével, hogy engedelmisségüket próbára tegye. Megmutatja az akaratát, hogy mit tegyenek, ezt vagy azt megparancsolja, de a sikert titokban tartja magánál. Tehát érjük be egyszerűen Isten parancsával, ha nem is látjuk azonnal, hogy mi okból adja azt, vagy mi lesz az engedelmisség gyümölcse. Mert ha világosan nincs is kifejezve, Istennek minden parancsa mégis hallgatólagos ígéretet foglal magában, és valahányszor engedelmeskedünk, akármibe fogunk, csak szerencsés kimenetele lehet. Emellett be kell érünk azzal, hogy Isten akkor helyesli a mi törekvéseinket, ha semmire sem vállalkozunk meggondolatlanul és az ő parancsa nélkül. Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy nem szállnak le mindennap angyalok, hogy kinyilatkoztassák nekünk, mit kell tenni, könnyű a válasz: Az Úr szava gazdagon megtanít minket arra, mit kell tenni, és azok sem csalatkoznak szándékukban, akik az ő száját megkérdezik, és alávetik magukat a Lélek vezetésének. Tehát semmi sem akadályoz vagy késleltet minket abban, hogy gyorsan és buzgón kövessük Istent, csak a mi lustaságunk és az imádságra való restségünk.

A Gázába vezető útra. Minden tudós egyetért abban, hogy Gazát így nevezik, ami héberül *Haza*. Ezért téved Pomponius Mela, aki azt írja, hogy a városnak Kambüszész, a perzsák királya adta ezt a nevet, mert ott voltak elrejtve a kincsei, amikor az egyiptomiakkal háborút viselt.³⁶ Igaz, hogy perzsául *gaza* a kincs vagy gazdagság, és nem sokkal később Lukács is ilyen értelemben használja a szót, amikor azt mondja, hogy az udvari főember³⁷ Kandaké kincstára fölé volt rendelve. Mivel azonban Kambüszész születése előtt az a héber szó használatban volt, kétségtelennek tartom, hogy később hangtani változás következtében a *hét* hang *g*-vé alakult, ahogy ezt majdnem minden más esetben látjuk. A „néptelen” jelzöt azért teszi hozzá, mert azt a régi Gazát a makedón Alexandrosz lerombolta. Akik e második és új Gaza alapítójának Constantinust tartják, azokat Lukács cáfolja, aki azt állítja, hogy a város százötven évvel azelőtt létezett. De lehetséges,

³⁶ Pomponius Mela I, 64.

³⁷ Kétség a görögnek megfelelően következően eunuchról beszél, és mindjárt ezt magyarázza is, en (D 1) az új bibliafordítás szóhasználatát követtem.

³⁴ Vö. Clemente, Episcopi Romani De actibus Petri Epitome (MPC 2, 469–604)

³⁵ Vö. Augustin Ep. 96, 9, 21 (Migne PL 33, 115, 6, 336E–341E, 50–54)

hogyan Constantinus a meglevő várost szépítette és növelte. Egyébként mindenki egyetért abban, hogy ez az új város a tengerparton fekszik, a régítől hús sztaðion³⁸ távolságra.

27. *Íme, egy etióp férfi.* Férfinak nevezi, akiről egy kicsit később azt mondja, hogy eunuch, de mivel Keleten a királyok és királynők eunuchokat szoktak megbízni vagyoni felügyeletével, innen van, hogy a felügyelőket eunuchoknak nevezik, noha férfiak. Továbbá, most végre valóban megtudja Fülöp, hogy nem hiába engedelmeskedett Istennek. Így aki az Urat követi és megy, amerre ő parancsolja, az végül megtudja, hogy szerencsésen sikerül minden, amibe az ember az Úr vezetésével és az ő parancsára belefog. A Kandaké név nemcsak egy királynő neve volt, hanem ahogy Caesar közös neve volt minden római császárnak, így az etiópok Plinius tanúsága szerint királynőket Kandakénak hívták.³⁹ A dologhoz az is hozzátartozik, hogy a történetírók szerint Etiópia előkelő és gazdag ország volt, így annak nagyságából és hatalmából jobban lehet következtetni arra, milyen fényes volt a kincstári felügyelői állás és méltóság. A főváros és a királynő székhelye Meroé volt. Lukács bizonyosságát támasztják alá azok a világi írók is, akik arról számolnak be, hogy ott asszonyok szoktak uralkodni.⁴⁰

Feljött imádkozni. Ebből látjuk, hogy az igaz Isten neve messze földön ismert volt, így távoli vidékeken is voltak tisztelői. Ez a férfi egészen biztosan más istentiszteletről tett vallást nyilvánosan, mint amelyet saját nemzetsége gyakorolt. Egy ilyen magas tisztség viselője nem is mehetett Júdeába titokban, és az sem kétséges, hogy nagy kíséretet vitt magával. De nem csoda, hogy egész Keleten mindenütt voltak olyanok, akik az igaz Istent tisztelték, mivel amióta a zsidó népszótszóródott, Isten igaz ismeretének illata azzal egyidejűleg elterjedt az idegen népek körében, sőt a nép száműzetése az igazi kegyesség terjedését eredményezte. Azt is látjuk, hogy a rómaiak, jóllehet szigorú rendeletekkel tiltották a zsidó vallást, mégsem tudták megakadályozni, hogy az emberek tömegesen át ne térjenek erre a vallásra. Ezek voltak az előzményei a pogányok elhívásának, míg Krisztus az ő eljövételének fényével a törvény árnyékait eloszlatva meg nem szüntette a zsidók és a pogányok közötti különbséget, és lebontván az elválasztó falat,⁴¹ mindenünnen összegyűjtötte Isten fiait. Hogy az udvari főember Jeruzsálemben ment imádkozni, azt nem kell babonának

³⁸ Kb. 2900 lépésre. Vö. az ApCsel 1,12 magyarázatával.

³⁹ Plin. NH 6, 29, 186.

⁴⁰ Plin. NH 6, 29, 177-178, 180-181, 185, 30, 189.

⁴¹ 11, 14.

tartani. Bizonyára a hazájában is imádkozhatott volna Istenhez, de ez a kegyes férfi nem akarta elmulasztani azokat a gyakorlatokat, amelyek Isten tisztelői számára elő voltak írva, sőt az is lehetett a szándéka, hogy hitét nemcsak titokban a szívébe zárva táplálja, hanem az emberek előtt is vallást tesz róla. Tudta, hogy nem is szakadhat el így a népétől anélkül, hogy sokak előtt gyűlöletessé ne válnék. Hitének nyílt megvallása azonban, amiről tudta, hogy az Úr megköveteli, fontosabb volt számára, mint az, hogy kedves legyen az emberek előtt. Ha a törvény tudásának parányi szikrája így felragyogott benne, milyen szégyenletes lenne ránk nézve, ha az evangélium teljes fényét hitetlen hallgatással elfojtanánk. Ha valaki azzal az ellentétessel élne, hogy akkor már el volt törölve az áldozatok bemutatása, és abban az időben már mindenki ott imádkozhatott Istenhez, ahol akart, könnyű a válasz: nem volt babonáság a törvény, míg árnyékába voltak rekesztve azok, akikhez még nem jutott el az evangélium igazsága. Ugyanis azt a kijelentést, hogy Krisztus eltörölte a törvényt a szertartásokra vonatkozóan, így kell érteni: ahol Krisztus magát nyilván megmutatja, ott eltűnnek azok a régi szertartások, amelyek őt távollétében jelképezték. Hogy az Úr megengedte az udvari főembernek, hogy Jeruzsálemben menjen, mielőtt tanítót küldött volna neki, hihetőleg azért történt, mivel célszerű volt, hogy először a törvény alapelemeit megtanulja, hogy aztán annál alkalmasabb és méltóbb legyen az evangélium tanításának befogadására. Hogy pedig Jeruzsálemben Isten az apostolok közül senkit sem vezérelt az útjába, annak oka Isten titokzatos bölcsességében rejlik; talán azért, hogy az udvari főember többre becsülje a váratlanul és reményén felül neki felkínált kincset, vagy mivel jobb volt akkor elébe állítani Krisztust, amikor már eltűnt a szeme elől a szertartások külső csillogása és a templom látványa, és az üdvösség útját szabadabban, csendben és nyugalomban kereste.

28. *Olvasta Ézsaiás prófétát.* Hogy az udvari főember a prófétát olvasta, az azt mutatja, hogy nem meggondolatlanul, a saját felfogása szerint imádta Istent, akit elképzelt magának, hanem azt imádta, akit a törvény tanításából megismert. És valóban, Isten tiszteletének az a helyes módja, ha nem pusztán és üres szertartásokat ragadunk meg, hanem az igét is hozzákapcsoljuk, különben csak véletlenszerű és zavaros lesz. Az imádkozásnak a törvényben előírt módja is csak annyiban különbözik az emberek által kitalált módtól, hogy ott Isten az ő igéjével világít előttünk. Istent tehát csak az ő tanítványai imádják helyesen, akik az ő iskolájában tanultak. De úgy látszik, hogy az udvari főember fáradtsága hiábavaló, amikor haszon nélkül olvas. Beismeri ugyanis, hogy egy másik tanító segítségével nem érti a prófétát. Azt válaszolom,

hogy mivel a tanulás szándékával olvasta a prófétát, így valamilyen eredményt remélt és valóban érzett is. Miért mondja tehát, hogy nem érti azt a szakaszt, amelyet olvas? Azért, mert tudatlanságát csak a homályosabb helyeket illetően ismeri be szerényen. Ézsaiásnál sok olyan dolog van, amely nem igényel hosszabb magyarázatot: így amikor Isten jóságáról és hatalmáról beszél, részben, hogy a hitre hívogassa az embereket, részben, hogy a szent életre buzdítsa és nevelje őket. Tehát senki sem olyan ostoba és tudatlan, hogy ennek a könyvnek az olvasásából valami ne szolgált volna az épülésére, még ha tíz vers közül csak egyet ért is meg jól. Így olvasott az udvari főember. Mert ha a saját felfogásához képest megértette azt, ami az épülésére szolgált, ez az olvasás biztosan hasznos volt neki. Ugyanakkor, ha sokat nem is értett, mégsem ment el a kedve, és nem dobta el a könyvet. Éppen így kell nekünk is olvasni a Szentírást: ami világos és amiben Isten feltárja előttünk az ő szándékát, azt vágyakozva és készségesen illik elfogadni, és ami még nem világos előttünk, azt ki kell hagyni, amíg nagyobb világosságban nem ragyog. Ha nem fáradunk bele az olvasásba, el fogjuk érni, hogy a Szentírás kitartó olvasással meghitt barátunkká válik.

31. *Hogyan érthetném.* Különös szerénysége az udvari főembernek, hogy nemcsak nyugodtan tűri, hogy Fülöp, az egyszerű ember kérdezgesse, hanem önként és nyíltan beismeri tudatlanságát. És valóban nem lehet azt remélni, hogy valaki tanulékonynak mutatkozzék, aki a saját okosságában bizakodva felfuvalkodott. Ezért van az is, hogy ma olyan kevesek számára hasznos a Szentírás olvasása, mivel száz közül egy ha akad, aki szívesen vállalkozik a tanulásra. Ugyanis amikor majdnem mindenki szégyelli a tudatlanságát, mindenki inkább gőgösen ragaszkodik hozzá, semmint hogy más tanítványának tűnjék. Sőt ezek nagy része gőgösen mások tanítója akar lenni. Jegyezzük meg azonban, hogy az udvari főember tudatában volt ugyan a saját tudatlanságának, mégis a Szentírás olvasása folytán Isten tanítványa volt. Ez a Szentírás igazi megbecsülése, amikor felismerjük, hogy olyan bölcsesség van benne elrejtve, amely minden érzékünket felülmúlja és meghaladja, de ezért mégsem vonakodunk tőle, hanem szorgalmasan olvasva várjuk a Lélek megnyilatkozását, és kérjük, hogy adassék nekünk, aki megmagyarázza.

Megkérte Fülöpöt, hogy szálljon fel. A szerénység másik jele, hogy magyarázót és tanítót keres magának. A gazdag emberek szokásos dőlyfősséggel elutasíthatta volna Fülöpöt, ugyanis az elhallgatott tudatlanságának tett bizonyos szemrehányás volt az, amikor az megkérdezte tőle: „Érted is, amit olvasol?” A gazdagok mindjárt sértésnek veszik, ha valaki szabaddalban szól hozzájuk, és azonnal így törnek ki:

„Mi bajod van?” vagy: „Mi közöd hozzá?” Az udvari főember azonban aláveti magát Fülöp tanításának. Így kell gondolkoznunk, ha azt akarjuk, hogy Isten legyen a tanítónk, akinek a Lelke azon nyugszik meg, „aki nyomorult és megtört szívű”.⁴² Ha valaki nem bíz magában, és tanulékonynak mutatkozik, inkább angyalok szállnak le az égből, hogy minket tanítsanak, semmint hogy az Úr engedje, hogy mi hiába gyötrődjünk. Ámbár az udvari főember példája alapján minden segítséget fel kell használnunk, amit az Úr nekünk a Szentírás megértéséhez felkínál. A bolond emberek ihletettséget (ἐνθουσιασμός) várnak az égből, miközben Isten szolgáját megvetik, akinek a keze kellene hogy irányítsa őket. Mások éleslátásukban elbizakodva senkit sem tartanak érdemesnek meghallgatni, semmilyen magyarázatot nem tartanak érdemesnek elolvasni. Pedig Isten nem akarja, hogy elutasítsuk azokat a segítő eszközöket, amelyeket nekünk szán, és nem tűri, hogy azokat büntetlenül megvessük. Itt arra is gondolnunk kell, hogy nemcsak az Írás adatott nekünk, hanem egyidejűleg magyarázók és tanítók is rendeltettek, hogy minket segítsenek. Ezért az Úr inkább Fülöpöt rendelte az udvari főembernek, mint egy angyalt. Mert mi célja lett volna annak a kerülő útnak, hogy Isten az angyal szavával Fülöpöt szólítja fel, és nem egyenesen magát az angyalt küldi, ha nem az, hogy minket hozzá akart szoktatni ahhoz, hogy az embereket hallgassuk? Ez minden bizonnyal nem közönséges ajánlása a külső igehirdetésnek, amikor az angyalok hallgatnak, és az emberek szájából hangzik fel Isten szava a mi üdvösségünkre. Erről részletesebben fogok szólni a tizenkilencedik résznél.

32. *Az Írásnak az a szakasza, amelyet olvasott, ez volt:* „Amint a juhok levágni viszik, és amint a bárány néma a nyírója előtt, úgy nem nyitja meg a száját. 33. A megaláztatásért elvételét róla az ítélet, nemzetségét ki sorolhatná fel? Mert élete felvitetik a földről.” 34. *Az udvari főember megkérdezte Fülöptől:* „Kérlek, kiről mondja ezt a próféta? Önmagáról vagy valaki másról?” 35. *Fülöp beszélni kezdett, és az Írásnak ebből a helyéből kiindulva hirdette neki Jézust.*

32. *Az Írásnak az a szakasza.* Jegyezzük meg, hogy nem véletlenül olvasta éppen azt a helyet, hanem Isten csodálatos gondviseléséből ered, hogy olyan tételt vagy alapelvet találjon Fülöp, ahonnan a keresztyénség egész lényegét alkalmas módon ki lehet fejteni. Tehát először a Lélek titokzatos vezetése folytán teljes tanításra való anyag

adatik a kezébe, azután nyilvánvalóan olyan formába önti azt, hogy alkalmas az ember szolgálatára. Ez híres és nagyon nevezetes jövendölés Krisztusról: mivel ott nyíltan jövendöli Ézsaiás, hogy az egyház megváltásának az lesz az útja, hogy Isten Fia a halála által életet szerez az embereknek, hogy magát áldozatul szánja az emberek bűneinek bocsánatára, hogy Isten keze által megkínzati és leszáll a pokol mélyére, hogy onnan minket a haláltól megszabadítva az égbe emeljen. Röviden, ez a hely világosan tárgyalja, hogyan békéltetnek meg az emberek Istennel, hogyan nyernek igazságot, hogyan jutnak el a Sátán zsarnoksága és a bűn igája alól megszabadítva Isten országába, röviden, hol kell keresni a tökéletes üdvösséget. Én mégis megmagyarázom, amit itt Lukács idéz. Ennek két része van: az elsőben azt tanítja, hogy Krisztusnak ahhoz, hogy az egyházat megváltsa és új életre támassa, úgy össze kell törnie, hogy egy elveszethez és kétségbeesethez hasonlónak látszék. Azután azt hirdeti, hogy a halála életadó lesz, s a végső kétségbeesésből egyedülálló diadal támad. Azaz, hogy Krisztust báránnyhoz hasonlítja, amely túri, hogy mészárszékre vigyék, és a juhhoz, amely nyugodtan viseli, hogy megnyírják, azt fejezi ki, hogy Krisztus áldozata önkéntes lesz. És valóban az volt Isten kiengesztelésének módja, hogy engedelmesnek mutatkozott. Beszélt ugyan Pilátus előtt,⁴³ de nem azért, hogy megmentse az életét, hanem inkább azért, hogy önként kínálja fel magát áldozatul, miként az Atya rendelte, és hogy magára vegye a büntetést, amely ránk várt. Tehát a próféta mind a kettőt tanítja: hogy Krisztusnak meg kellett halni, hogy nekünk életet szerezzen, és önként kellett vállalnia a halált, hogy az emberek makacsságát engedelmességével eltörölje. Egyébként ebből ösztönzést kell merítenünk a türelemre, ahogyan Péter teszi. Ezt azonban sorrendben megelőzi az, amit már említettem, a hit tanítása.

33. *A megaláztatásért elvételéről az ítélet.* Vagy görög szövegű példánya volt az udvari főembernek, vagy Lukács a maga módján az akkor használatos olvasatot közölte. A próféta azt mondja, hogy Krisztus megszabadult a gyötrelmekről és az ítéletről. E szavakkal azt a csodálatos győzelmet hirdeti, amely az ő megaláztatását hamarosan követte. Ugyanis ha a halálban megsemmisült volna, semmit sem lehetne főle remélni. Tehát a próféta, hogy Krisztusba vetett bizalmunkat megerősítse, miután leírta, hogy Isten keze lesújtott rá és áldozatul vetette, most új alakba öltözteti: hogy tudniillik a halál mélységéből győztesen emelkedik ki, és magából a pokolból úgy lép elő, mint az

örök élet szerzője. Tudom, hogy ezt a helyet különféleképpen magyarázzák: vannak, akik úgy értelmezik, hogy a börtönből a keresztre vitték. Mások szerint „elvétetik” annyit jelent, mint „megsemmisül”. És a héber *lákah* szónak ugyanúgy, mint a görög *αἰρεσθαι* szónak kettős jelentése van. Aki azonban a szövegkörnyezetet közelebbről megvizsgálja, egyet fog érteni velem abban, amit mondtam: hogy abból a szomorú és csúf látványból, amelyet nyújtott, most át fog menni a nem remélt dicsőség új kezdetébe. Ezért a görög magyarázat lényegében nem sokban tér el a próféta szavaitól, ugyanis a megaláztatásban vagy elvételésben eltöröltetett Krisztus ítélete: mivel az Atya felkarolta az ügyét, amikor elveszettek tűnhetett. Így az „ítélet”-et, mint sok más helyen, „jog”-nak lehet venni. A héber szövegkörnyezetben azonban „elítélés”-t jelent. A próféta ugyanis azt mondja, hogy Krisztust, miután végső nyomorúságba vetették és elítélhez és elveszethez lett hasonlóvá, az Atya keze fel fogja emelni. Tehát az az értelme, hogy Krisztusnak előbb halálra kell adatni, mielőtt az Atya az ő országának dicsőségébe emeli. Ezt a tanítást az egyház egész testére kell alkalmazni, mivel Isten kezének csodálatos módon minden kegyes embert fel kell emelnie, nehogy a halál eleméssze őket. Isten ugyanis, amikor az övének oltalmazójaként jelenik meg, nemcsak életre kelti őket, hanem a sokszoros halálból nagyszerű diadalokat szerez nekik, ahogy Krisztus a kereszthen azt a nagyszerű diadalmi jelvényt állította fel, amelyet az apostol a Kolosséiakhoz írt levél második részében említ.⁴⁴

Nemzetséget. Miután a próféta Krisztus győzedelmes halálát magasztalta, mindjárt hozzát teszi, hogy a győzelem nem rövid életű lesz, hanem az évek minden során túl fog terjedni. Ugyanis a próféta kiáltása annyi, mintha azt mondta volna, hogy Krisztus országának örökkévalóságát nem lehet emberi nyelven kifejezni. Egyébként ezt a helyet nagyon eltorzították a magyarázók. Hogy a régiek Isten ígéjének örökkévalóságát próbálták innen bizonyítani Ariusszal szemben, az a próféta gondolkodásával merőben ellenkezik. Semmivel sem helyesebb Chrysostomus magyarázata, aki azt az emberi nemzetségre vonatkoztatja.⁴⁵ Azok sem követik a próféta gondolatmenetét, akik úgy gondolják, hogy őt kortársai közé számítják.⁴⁶ Jobban értelmezik mások, akik úgy értik, hogy az egyházra vonatkozik, de ők is rosszul értelmezik a „nemzetség” szót, amely szerintük az utókort vagy az

⁴³ Kol 2,11–12.

⁴⁴ Vö. Hieronymus, *Comm. in Is.*, lib.II, c. 53 (Migne PL 24, 528).

⁴⁵ Ez 5,2–8.

utódokat jelenti, és a *dór* szó, amely a prófétánál van, héberül „kor-szak”-ot vagy „emberöltő”-t jelent. Tehát a prófétánál kétségkívül az az értelem, hogy Krisztus élete örökké tartó lesz, ha egyszer az Atya kegyelméből megszabadult a haláltól, ámbar ez az élet, amelynek nincs vége, az egyház egész testére vonatkozik, mivel Krisztus nem azért támadt fel, hogy magának éljen, hanem hogy másoknak. Tehát annak a győzelemnek a gyümölcsét és eredményét, amelyet a fejnek tulajdonított, most minden tagban magasztalja. Ezért ebből a helyből minden hívő bizodalmat nyerhet az örök életre; továbbá az egyház örökkévalósága Krisztus személyében nyer megerősítést.

Mert élete felvitetik a földről. Látszólag képtelenség, hogy Krisztus olyan felségesen uralkodik az égen és a földön azért, mert megöletett. Mert ki hinné, hogy a halál az élet oka? De Isten csodálatos bölcsességéből van, hogy a pokol olyan lépcső, amelyen Krisztus felmegy az égbe, meggyalázása átmenetté vált az életbe, a kereszt borzalmából és sötétségéből az üdvösség boldogító fénye tört elő, a halál mélységéből boldog halhatatlanság áradt ki. Mivel magát megüresítette, azért magasztalta fel őt az Atya, hogy előtte minden térd meghajoljék stb.⁴⁷ Gondoljuk meg, hogy milyen közösségünk van Krisztussal, nehogy valakinek nehéz vagy terhes legyen ugyanazon az úton haladni.

34. *Az udvari főember megkérdezte Fülöptől.* Innen kitűnik, mekkora tudásvágy hevítette az udvari főembert. Ézsaiás sok jövendölése között tévelyeg, mint homályos rejtélyek között, mégsem fárad bele az olvasásba. Amikor pedig elismeri, hogy a maga erejéből semmire sem megy, reményén felül hirtelen sokkal többet ér el, mint amennyit egész életében nagy fáradsággal el tudott volna érni, ha erőlteti az agyát. Így az Úr nekünk is segítségünkre siet, mint a tanító a kisgyermeknek, ha tudatlanságunkat beismervé nem esik nehezünkre a tanításnak alávetni magunkat. És ahogy a földbe elvetett mag egy ideig ott marad, így az Úr az ő Lelkével világítva azt munkálja, hogy az olvasáshoz, amely csak unalmat szül, ha eredménytelen és nem gyümölcsöző, ott legyen az értelem láttató világossága. Ámbar az Úr sohasem fogja be úgy az övéi szemét, hogy első nekifutásra ne táruljon fel előttük azonnal az üdvösség útja az Írásban, s hogy az olvasásból ne legyen mindig hasznuk, de gyakran hagyja, hogy megakadjanak, és mintegy akadályt gördítve eléjük, késlelteti a haladásukat, hol azért, hogy bennük a hitben való türelmességet próbára tegye, hol azért, hogy tudatlanságunkra figyelmeztetve alázatosságra nevelje, hol azért, hogy a lustaságot elűzve figyelmesebbé tegye, hol azért, hogy

imádkozásra buzdítsa őket, hol azért, hogy magával a vágyódással jobban ösztönözze őket az igazság szeretetére, hol pedig azért, hogy jobban magasztalja mennyei bölcsességének kiválóságát, amelyet egyébként nem értékelnek kellőképpen. De jöllehet a hívek nem azonnal jutnak el a biztos ismeret végcéljához, mégis mindig érezniük kell, hogy fáradozásuk nem hiábavaló, hacsak gőgös megvetéssel el nem zárják maguk előtt az utat. Amíg eljön a teljes kinyilatkoztatás ideje, érjük be azzal az eredménnyel, hogy a megismerés bármilyen csekély megízlelése is Isten félelmét kelti, és hitet csepegtet belénk.

35. *Fülöp beszélni kezdett.* Beszélni kezdeni a Szentírásban annyi, mint súlyos és komoly dologról hosszabb beszédbe kezdeni. Lukács tehát azt fejezi ki, hogy Fülöp teljes odaadással kezdett beszélni Krisztusról. Azt mondja, hogy ebből a jövendölésből indult ki, mivel egy jövendölés sem festi le világosabban Krisztust, mint ez, amely akkor éppen kéznél is volt. Miután tehát Fülöp a próféta szavaiból megmagyarázta, milyen lesz Krisztus eljövetele, és mit kell attól remélni, akkor előadta magát a dolgot, hogy az udvari főember tudja, már meg is jelent az a Krisztus, aki meg volt ígérve, és meg is érezze az erejét. Ahol úgy fordítjuk, hogy Krisztust hirdette, ott Lukácsnál az áll, hogy „jó hírt mondott neki Jézusról”. Ennek az az értelme, hogy azt tanította Krisztusról, amit ő maga az evangéliuma által terjesztett és tanítani parancsolt. Ebből látjuk, hogy amikor megismerjük Krisztust, az evangélium lényege válik világossá előttünk.

36. *Amint tovább haladtak az úton, valami vízhez értek, és így szólt az udvari főember: „Íme, a víz! Mi akadály a annak, hogy megkeresztelkedjem?”* 37. *Ezt mondta neki Fülöp: „Ha teljes szívedből hiszel, akkor lehet.”* 38. *Ő pedig így válaszolt: „Hiszem, hogy Jézus Krisztus az Isten Fia.”* 39. *Megparancsolta, hogy álljon meg a hintó, és leszálltak a vízbe mind a ketten, Fülöp és az udvari főember, és megkeresztelte őt.* 40. *Fülöp pedig Azótoszba került, és végigjárva valamennyi várost, hirdette az evangéliumot, míg Cézareába nem ért.*

36. *Mi akadály?* Most következik az udvari főember megkeresztelése. Ebből látjuk, hogy rövid idő alatt mennyit haladt előre, amikor önként ajánlkozik, hogy Krisztus szolgálatába áll. Ugyanis már valami módon érettnak kellett lenni a hitnek a szívében, amikor vágyakozva leszállt a kocsiról, hogy azt külsőképpen megvallja. Nem fogadom el Chrysostomus megjegyzését, hogy a szerénység, visz-

szatartotta attól, hogy a keresztséget nyilvánosan kérje.⁴⁸ Ugyanis nagyobb érzelmi töltés van ebben a kérdésben, mintha egyszerűen azt mondta volna Fülöpnek: Akarom, hogy megkeresztelj. Egyébként látjuk, hogy úgy hirdette neki Krisztust, hogy az udvari főember tudja: a keresztség a Krisztusban való új élet jelképe, és ezért ne hagyja figyelmen kívül, mivel az a beszéd járuléka volt, mégpedig attól elválaszthatatlan. Ahogy tehát szívesen fogadta, amit Krisztusról hallott, így most kegyes buzgósággal törekszik hitének külső megvallására. Nem elég neki, hogy belül, Isten előtt hisz, ha az emberek előtt nem tesz bizonyosságot arról, hogy ő keresztyén. Sok minden eszébe juthatott, ami a keresztségtől visszatarthatta volna, mint az is, hogy kiteszi magát a királynő és egész népe gyűlöletének és gúnyolódásának, de azt mondja, hogy ezek közül semmi sem akadályozza annak, hogy Krisztus tanítványai közé szeretne számítani. Ha az udvari főember néhány órai tanítás után ennyire jutott, milyen szégyenletes azoknak a lustasága, akik a hitüket öt, tíz, vagy húsz évi tanítás után magukban elfojtják?

37. *Ha teljes szívedből hiszel.* Abból, hogy az udvari főember csak akkor részesülhet a keresztségben, ha hitét megvallotta, azt az általános szabályt kell levonni, hogy csak akkor szabad felvenni az egyházba azokat, akik korábban idegenek voltak tőle, ha bizonyosságot tettek arról, hogy hisznek Krisztusban. A keresztség ugyanis mintegy függeléke a hitnek, s ezért sorrendben utána következik. Azután, ha hit nélkül adatik, amelynek pecsétje, úgy istentelen és nagyon durva szentségtörés. Az eszelős emberek tudatlanul és helytelenül ezzel az ürüggyel küzdenek a gyermekkeresztség ellen. Miért kellett az udvari főemberben a hitnek megelőznie a keresztséget? Tudniillik azért, mivel ezzel a jeggyel Krisztus csak azokat jelöli meg, akik az egyház háza népe, így az egyházba be kell oltani azokat, akiket meg akarnak keresztelni. Ahogy bizonyos, hogy a felnőttek a hit által oltatnak be, így azt mondom, hogy az istenfélők gyermekei az egyház fiaiként születnek, és az anyaméhtől fogva Krisztus tagjai közé számítanak, mivel Isten azzal a feltétellel fogad minket gyermekeivé, hogy utódainknak is Atyja lesz. Jóllehet tehát a hitet a felnőttekben megköveteljük, ezt helytelenül alkalmazzák a kisgyermekre, akikkel egész más a helyzet. Egyébként nagy emberek is visszaéltek ezzel a bizonyossággal, amikor azt akarták bizonyítani, hogy a hit nem nyer megerősítést a keresztségből. Így okoskodtak ugyanis: Az udvari főembernek tökéletes hitet kell vinnie a keresztséghez, tehát

ehhez már semmi sem járulhatott hozzá. A Szentírás azonban „teljes” szíven gyakran tiszta és őszinte szívet ért, aminek ellentéte a kétszínű szív. Tehát ne képzeljük azt, hogy tökéletesen hisznek, akik teljes szívükből hisznek, amikor lehet, hogy gyenge és parányi a hite annak, akinek mégis ép és minden hamisságtól mentes a lelke. Így kell érteni azt is, amikor Dávid azzal dicsekszik, hogy teljes szívéből szereti az Urat.⁴⁹ Fülöp is korábban samáriaiakat keresztelt, akikről pedig tudta, hogy még távol vannak a céltól. A teljes szív hite tehát az a hit, amelynek élő gyökerei vannak a szívben, és mégis minden nap további előbbrejutásra törekszik.

Hiszem, hogy Jézus Krisztus az Isten Fia. Ahogy a keresztségnek Krisztus az alapja, és őbenne van ereje és igazsága is, így az udvari főember egyedül Krisztust állítja maga elé. Az udvari főember azelőtt is tudta, hogy egy Isten van, aki szövetséget kötött Ábrahámmal, törvényt adott Mózes keze által, egy népet kiválasztott a többi nép közül, és Krisztust ígérte, hogy általa könyörüljön a világon. Az udvari főember most elismeri, hogy Jézus a világ megváltója és Istennek Fia. Így röviden összefoglalja, amit az Írás Krisztusnak tulajdonít. Ez a tökéletes hit, amelyet az imént említett Fülöp, amely Krisztust olyannak fogadja el, amilyennek egykor ígérték, és amilyennek meg is jelent, mégpedig a szív komoly érzésével, ahogy Pál beszél a képmutatás nélküli hitről.⁵⁰ Akiben ez felnőtt korában nincs meg, az hiába dicsekszik azzal, hogy gyermekkorában megkeresztelték. Ugyanis Krisztus a keresztségben azzal a céllal hívja magához a kisgyermekeket, hogy mihelyt koruknál fogva alkalmasak lesznek rá, a tanítványaivá szegődjenek, és az ő Lelke által megkeresztelvén higgyék és értsék az ő erejét, amelyet a keresztség jelképez.

38. *Leszálltak a vízbe.* Itt látjuk, milyen volt a régieknél a keresztelés szertartása. Ugyanis az egész testet víz alá merítették. Most az a szokás, hogy a szolga csak meghinti vízzel a testet vagy a fejet. Egyébként nem szabad, hogy olyan fontos legyen számunkra a szertartásnak ilyen jelentéktelen eltérése, hogy azért az egyházat kettészakítsuk vagy vitákkal zavarjuk, de magáért a keresztelési szertartásért, mivel azt Krisztus hagyományozta ránk, százszor inkább kell halálunkig harcolnunk, mintsem hogy engedjük, hogy azt tőlünk elvegyék. De mikor a vízben mint jelképben benne van mind megmosatásunk, mind az új élet bizonyosága, mikor a vízben mint valami tükörben Krisztus az ő vérét ábrázolja nekünk, hogy megtisztulásunkat itt ke-

⁴⁸ Chrysostomus, In Act. Ap. Homil. 19 (Migne PG, 60, 154)

⁴⁹ Zsolt 92, 111, 138, 1

⁵⁰ 1 Tim 1, 5

ressük, amikor arra tanít minket, hogy a Lelke által újjászületünk, hogy meghalván a bűnnek, az igazságnak éljünk, biztos, hogy semmi sem hiányzik nekünk, ami a keresztség lényegéhez hozzátartozik. Ezért az egyház kezdettől fogva szabadon megengedte magának, hogy e lényegét kivéve egy kicsit eltérő szertartásai legyenek. Ugyanis egyesek háromszor, mások pedig csak egyszer merítették meg magukat. Éppen ezért nincs okunk rá, hogy ilyen lényegtelen dolgokban túlságosan kemények legyünk, csak a járulékos szertartások meg ne fertőzzék Krisztus egyszerű tanítását.

39. *Amikor kijöttek.* Most, amikor Lukács befejezi az elbeszélését az udvari főemberről, azt mondja, hogy az Úr Lelke elragadta Fülöpöt az udvari főember szeme elől. Márpedig ennek nem csekély jelentősége volt az udvari főember megerősítése szempontjából, amikor látta, hogy Isten mint egy angyalt, úgy küldte azt az embert, és hirtelen el is tűnt, mielőtt fáradságáért jutalmat ajánlhatott volna fel neki. Ebből könnyű volt arra következtetni, hogy nem pénzt hajhászó behízselgésről volt szó, mikor Fülöp úgy tűnt el, hogy egy fillért sem kapott. Aból, hogy Fülöp semmilyen jutalmat nem kapott az udvari főembertől, tanulják meg Krisztus szolgálói, hogy ingyen fáradjanak érte, vagy inkább úgy szolgáljanak ingyen az embereknek, hogy jutalmat az égből reméljenek. Az Úr megengedi, hogy az evangélium szolgálói jutalmat kapjanak azoktól, akiket tanítanak,⁵¹ de ugyanakkor megtiltja, hogy ők bérmunkások legyenek, akik a haszonért dolgoznak. Arra kell törekedniük, hogy magukat az embereket nyerjék meg Istennek.

Örvendezve. A hit és Isten megismerése mindig ezzel az eredménnyel jár. Mert lehet-e igazabb okot elképzelni az öröme, mint amikor az Úr nemcsak megnyitja nekünk irgalmasságának kincsesládát, hanem, hogy úgy mondjam, szívét kitarja előttünk, és az ő Fiában önmagát adja nekünk, úgy, hogy tökéletes boldogságunkból semmi sem hiányzik? Akkor az ég is felderül és a föld is kezd megnyugodni, akkor a lelkiismeret Isten haragjának szomorú és félelmetes érzésétől megszabadulva, a Sátán zsarnokságától megmenekülve, a halál sötét-ségéből felemelkedve meglátja az élet világosságát. Ezért szokása a prófétáknak, hogy valahányszor Krisztus országáról akarnak beszélni, minket öröme, vidámságra, ujjongásra és diadalénekekre buzdítanak. Mivel azonban ehhez a lelki örömhöz nem képesek felemelkedni azok, akiknek a lelkét a világ hiú örömei töltik be, tanuljuk meg megvetni a világot és annak minden csábítását, hogy minket valóban megvidámltson Krisztus.

⁵¹ 1Kor 9,7-11.

40. *Azótoszba került.* Azótosz egyike volt azoknak a városoknak, ahonnan nem tudták elúzni az anákokat, mint Józsué könyvének 11. részéből tudjuk.⁵² Aszkalóntól mintegy kétszáz sztadion távolságra fekszik,⁵³ héberül Asdódnak nevezik. Ide került Fülöp. Innen emberi szokás szerint gyalog folytatta útját, amerre járt, mindenütt elhintve az evangélium magvát. Valóban ritka és csodálatos az a buzgóság, amellyel útközben terjeszti a kegyességet. Abból, hogy Lukács külön kiemeli, hogy minden városban hirdette az igét, míg Cézareába nem ért, és nem mondja, hogy visszatért volna Samáriába, arra lehet következtetni, hogy egy ideig Cézareában maradt. Ezt azonban függőben hagyom.

⁵² Józ 11,22.

⁵³ Kf. Ptolemaiosz leírása V. 13. §.

1. Saul pedig az Úr tanítványai elleni fenyegetéstől és öldökléstől lihegve elment a főpaphoz, 2. és leveleket kért tőle Damaszkuszba a zsinagógákhoz, hogy ha talál olyanokat, akik az Úr útjának hívei, akár férfiakat, akár nőket, megkötözve vihesse azokat Jeruzsálembe. 3. Útközben azonban, amikor éppen Damaszkuszhoz közeledett, hirtelen mennyei fény villant fel körülötte, 4. és amint a földre esett, hallotta, hogy egy hang így szólt hozzá: „Saul, Saul, miért üldözöl engem?” 5. Ő pedig megkérdezte: „Ki vagy, Uram?” Az így válaszolt: „Én vagyok Jézus, akit te üldözöl.”*

1. Saul pedig. Lukács itt egy nevezetes és különösen figyelemre méltó történetet beszél el Pál megtéréséről, tudniillik azt, hogy amikor úgy dühöngött, mint egy fékezhetetlen vadállat, őt az Úr nemcsak hatalma alá hajtotta, hanem egészen más és új emberré tette. De mivel Lukács, ahogy Isten emlékezetes munkája esetében illik, mindent sorra elbeszél, jobb lesz az ő szövegét követni, hogy minden, amit célszerű megjegyezni, a maga helyére kerüljön. Amikor azt mondja, hogy Saul még fenyegetéstől és öldökléstől lihegett, azt fejezi ki, hogy amióta az ártatlan vérrel bemocskolta magát, ugyanazt a dühöngést folytatta tovább, és attól a szerencsétlen fellépéstől kezdve, amelyet István halálakor említ, mindig ádáz és vérszomjas ellensége volt az egyháznak. Annál hihetlenebb volt, hogy olyan hirtelen megszelídülhessen. De hogy a kegyetlen farkas nemcsak juhvá változott, hanem a pásztor lelkiületét is felvette, abban nyíltan megmutatkozott Isten csodatevő hatalma.

2. Ugyanakkor Lukács leírja, hogy az ártáshoz fel volt szerelve fegyverekkel és hatalommal, amikor azt mondja, a főpaptól leveleket kért, hogy akiket Krisztus követőinek talál, azokat megkötözve Jeruzsálembe vigye. Nőkről is szó van, hogy vérszomjassága jobban kitűnjék annak, aki a nemre sem volt tekintettel, pedig azt még a fegyveres ellenség is kímélni szokta a háború hevében. Tehát Lukács mint felbőszült vadállatot mutatja be nekünk Sault, akit nemcsak szabadjára

* Rev. Karoli Gáspár ford. Ez monda: Kriszusa vagy, Uram! Az Úr pedig monda: Én vagyok Jézus, akit te kergetsz. Nehez neked az orzton ellen rugodoznod!

engedtek, hogy dühöngessen, hanem még erőt is kapott az istenfélő emberek pusztításához és felfalásához, mintha egy őrjöngő kezébe kardot adtak volna. Én „felekezet”-nek fordítottam, amit Lukács „út”-nak mond. Ez a metafora elég gyakori a Szentírásban. Tehát Pálnak az volt a szándéka, hogy minden istenfélőt kegyetlenül elpusztítva, Krisztus nevét eltörölje.

3. Útközben. A főpaptól leveleket kérve önként tört Krisztus ellen; most akarata ellenére engedelmességre kényszerül. Bizonyára Istennek páratlan könyörületessége, hogy saját elhatározása ellenére üdvösségre hívja azt, akit nagy hevevése romlásba taszított. Hogy az Úr megengedi neki, hogy átvegye a leveleket és közeledjék a városhoz, ebből látjuk, hogy milyen pontosan tudja az Úr, hogy mit mikor alkalmas elvégezni. Hamarabb is közbeléphetett volna, ha az lett volna a szándéka, hogy az istenfélő embereket megkímélje a félelemtől és a rettegéstől. Jótéteményét azonban jobban megvilágítja, hogy csak akkor ragadja torkon a tátott szájú farkast, amikor az belépni készül a juhakolba. Tudjuk, hogy maga a siker csodálatosan növeli az emberek makacsságát. Ezért annál nehezebb volt Pál megtérése, miután hosszasan dühöngve már makacsabb lett.

Fény villant fel körülötte. Mivel nem volt könnyű ekkora gögöt letörni, ilyen vad támadásokat megtörni, a gonosz buzgóság ilyen elvakult hevületét lehűteni, és a több mint fékezhetetlen vadállatot megzabolázni, szükséges volt, hogy Krisztus valami jelét adja méltóságának, hogy abból Pál megértse, Istennel van dolga, és nem halandó emberrel. Ámbár a megalázása is szükséges volt, mivel nem volt méltó arra, hogy Krisztus Lelkének szelid igája által azonnal engedelmességre szoktassa, és aligha tudta volna megérteni ezt a szelidséget, amíg a vadságát erővel meg nem törik. Az emberi értelem ugyanis nem képes felfogni Krisztus isteni dicsőségét a maga valóságában. Miként azonban Isten sokszor különféle alakokat ölt, hogy azokban mutakozzék, így most Krisztus a maga istenségéről bizonyosságot tett Pálnak, és jelenlétének jelét adta, hogy Pálban félelmet keltsen. Mert ha még az istenfélők is reszketnek az Isten láttán, Pálnak mégis egészen másképpen kellett megrémülnie, amikor érezte, hogy Krisztus isteni hatalma áll vele szemben.

4. Lukács tehát azt mondja, hogy a földre esett. Mert mi más történhet az emberrel, minthogy megzavarodva és szinte megsemmisülve fekszik, mikor Isten megjelenő dicsőségét megérezve összeroppan? Mert ez volt Pál megalázásának a kezdete, hogy fogékony legyen Krisztus szavának hallgatására, amelyet addig lóhátról gögösen megvetett.

Saul, Saul. A fényt, amely Pált mindenfelől elárasztotta, Lukács vilámláshoz hasonlítja, és nem is kétlem, hogy villámok cikáztak a levegőben. Azt a hangot pedig, amelyet azért hallatott Krisztus, hogy a büszkeségét letörje, igazán villámnak lehet nevezni, mert nemcsak megdöbbsentette és megrémítette, hanem teljesen lesújtotta, úgyhogy megsemmisült az az ember, aki korábban annyira önhitt volt, és jógot formált az evangélium megsemmisítésére. A nevét itt héberül írja Lukács: „Saul, Saul”, mivel Krisztus szavait adja vissza, aki őt minden kétséget kizáróan közös népük szokása szerint szólította meg.

5. *Ki vagy, Uram?* Pál már kezessé vált, de még nem tanítványa Krisztusnak. Gőgje meg van törve és vadsága meg van fékezve, de odáig még nem jutott el, hogy Krisztusnak engedelmeskedjék. Csak a parancs elfogadására kész, pedig korábban szüntelenül káromolta Istent. Tehát ez a kérdés egy megrendült és az ámulattól megzavarodott ember kérdése. De miért nem ismeri fel az istenség oly sok jeléből, hogy ki beszél? Ez egy bizonytalan és kételkedő lélek hangja. Tehát Krisztus még jobban sürgeti, hogy térjen meg. Amikor azt mondja: „Én vagyok Jézus”, gondoljunk arra, hogy ezek a szavak az égből hangzottak, tehát bizonyára szíven döfték Pált, ha meggondolta, hogy eddig Isten ellen harcolt. Tehát azonnal igazi alázatra kellett késztetnie őt, ha meggondolta, hogy nem fogja büntetlenül megúszni, ha továbbra is lázadozik az ellen, akinek a kezét nem kerülhette el. Egyébként ez a hely különösen hasznos tanítást foglal magában; mégpedig sok tekintetben hasznosat. Mert először is azt mutatja meg Krisztus, milyen nagyra becsüli az evangéliumát, amikor kijelenti, hogy az az ő ügye, amelytől semmi eltérést nem enged. Tehát önmagát kellene megtagadnia, hogy annak a védelméről valaha is le tudjon mondani. Továbbá kitűnő vigasztalás az istenfélők számára, míg ők azon fáradoznak, hogy bizonyosságot tegyenek az evangélium mellett, azt hallják, hogy a kereszt hordozásában társuk Isten Fia, aki, hogy terhükön könnyítsen, annak egy részét a vállára veszi. Mert nem ok nélkül jelenti ki, hogy helyettünk szenved, hanem azt akarja, hogy legyünk határozottan meggyőződve afelől, hogy ugyanúgy velünk együtt szenved, mintha az evangélium ellenségei minket az ő oldalán keresztül sebeznének meg. Ezért mondja maga Pál, hogy ami üldöztetést ma a hívők az evangélium védelmében elszenvednek, az az, ami Krisztus gyötrelmeiből még hátravan.¹ Továbbá ennek a vigasztalásnak nemcsak az a célja, hogy ne legyen nekünk nehéz a mi Fejünkkel együtt szenvedni, hanem hogy reméljük, bajaink megbosszulója az,

¹ Kol 1,24

aki az égből kiáltja, hogy minden szenvedésünk közös vele. Végül ebből arra következtethetünk, milyen rettenetes ítélet vár az egyház üldözőire, akik gigászok módjára magát az eget ostromolják, és nyilatkat szórnak rá, amelyek hamarosan az ő fejükre hullanak vissza, sőt az eget háborgatva Isten haragjának villámát hívják ki maguk ellen. Általában arra is figyelmeztet ez mindnyájunkat, hogy testvérét jogtalanul sértve senki ne támadjon Krisztus ellen, és különösen, hogy vakmerő és elvakult dühében a buzgóság látszata alatt senki ne harcoljon az igazság ellen.

*Nehéz néked.*² Ez a szólás az ökrökkel és a lovakkal kapcsolatos, amelyek, ha az ösztökével szurkálják őket, rugdalózással semmire sem mennek, csak azt érik el, hogy az ösztöke mélyebben hatol beléjük, és a fájdalmuk megkétszereződik. Ezt a hasonlatot találóan alkalmazza Krisztus: mivel ellene harcolva az emberek kétszeres fájdalmat szereznek maguknak, pedig nekik akarva-akaratlan alá kell vetniük magukat az ő hatalmának. Akik önként alávetik magukat Krisztusnak, azok nemcsak hogy nem kapnak tőle semmiféle szúrást, hanem minden sebükre kész orvosságot találnak benne. De az istentelenek mind, akik mérges fullánkjaikat bele akarják szúrni, végül megtudják, hogy ösztökét érdemlő szamarak vagy ökrök. Így az istenfélők számára alap, amelyen ők nyugszanak, de az ellene harcoló megátalkodottak számára kő, amely keménységével szétzúzza őket. Jóllehet itt az evangélium ellenségeiről van szó, ezt a figyelmeztetést mégis messzebbre ki lehet terjeszteni: hogy tudniillik valahányszor Istennel van dolgunk, ne gondoljuk, hogy a zablába harapva bármit is el fogunk érni, hanem a szelíd lovakhoz hasonlóan nyugodtan engedjük, hogy az ő keze hajtson és irányítson minket, és amikor belénk dőf, legyünk készek engedelmeskedni ösztönzésének, hogy ne legyünk olyanok, mint a ló vagy az öszvér, amelynek – mint a zsoltáros mondja – kantárral és zablával kell fékezni szilajságát stb.³ Egyébként ebben a történetben mintegy egyetemes példáját látjuk annak a kegyelemnek, amelyet az Úr a mi elhívásunkban mindennap gyakorol. Nem mindenki tiltakozik ilyen hevesen az evangélium ellen, de mindenkivel veleszületett mind a büszkeség, mind a lázadás Isten ellen. Természetünkönél fogva valamennyien gonoszak és kegyetlenek vagyunk. Amikor tehát megtérünk Istenhez, az természetünk ellenére történik, Isten csodálatos és titokzatos hatalmából. A pápisták is Isten kegyelmének tulajdonítják a mi megtérésünk dicsőségét, de csak részben,

² Rev. Karoli Gáspár ford.

³ Zsolt 139

mivel azt képzelik, hogy mi is közreműködünk benne. Amikor azonban a testünket halálra szánja Isten, nem másképpen igaz le minket, mint Pált, s egy hajszálnyival sem hajlamosabb az engedelmeskedésre a mi akaratunk, mint Pálé volt, míg az Úr szívünk büszkeségét összehőtörve minket nemcsak engedelmesekké, hanem önkéntes követőivé is tesz. Tehát a megtérésünk ott kezdődik, hogy Isten anélkül, hogy hívtuk vagy kerestük volna, kóborlásunkban és tévelygésünkben maga keres meg minket, hogy szívünk makacs indulatát megváltoztassa, és tanulékonnyá tegyen minket. Ez a történet ezenkívül Pál tanításának megerősítésére is szolgál. Ha Pál mindig egyike lett volna Krisztus tanítványainak, a gonosz és elvetemült emberek azzal gyengíthetnék bizonyágtételének súlyát, hogy azt mesterének köszöni. Ha azonnal készségesnek és engedelmesnek mutatkozott volna, csak az emberi tulajdonságot látnánk benne, de amikor Krisztus ádáz ellensége, az evangélium ellen lázadó, bölcsességének tudatában elbizakodott, az igaz hit gyűlöletétől lángoló, képmutatástól elvakult, az igazság pusztításában makacsul kitartó ember hirtelen szokatlan módon új emberré változik, és nemcsak a farkas változik juhá, hanem a pásztor gondolkodását is magára ölti, ez éppen olyan, mintha Krisztus valami égből küldött angyalt vezetne elénk saját kezével. Mert nem azt a tarszoszi Sault látjuk már, hanem az Isten Lelke által formált új embert, akinek száján át mintegy az égből maga az Úr beszél.

6. „De kelj fel, menj be a városba, és ott megmondják neked, mit kell tenned.”⁴ 7. A vele utazó férfiak pedig szóltanul álltak, mert hallották ugyan a hangot, de senkit sem láttak. 8. Saul pedig felkelt a földről, és kinyitotta a szemét, de egyáltalán nem látott. Ezért kézen fogva vezették be Damaszkuszba, 9. és ott három napig nem látott, nem evett és nem ivott.

6. Következik annak a fenyítésnek az eredménye, amelynek, mint mondtuk, olyan erősen meg kellett rendítenie Pált, hogy keménysége megtört. Most ugyanis késznek mutatkozik teljesíteni annak a parancsait, akit az imént még megvetett. Ugyanis amikor azt kérdezi, mit akar Krisztus, a jogot és a hatalmat átengedi neki. Isten fenyegetéseitől megijednek az elvetemültek is, úgyhogy kénytelenek tisztelni őt, és alávetni magukat a hatalmának, de közben továbbra is zúgóldnak, és lelkiük mélyén makacsok. De ahogy Isten megalázta Pált,

⁴ Rev. Karoli Gáspár ford.: Remegve és ámulva mondta: Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem? Az Úr pedig mondta neki: Kelj fel és menj be a városba, és majd megmondják neked, mit kell cselekedned.

úgy a szívében is hatásosan munkált. Mert nem a természet jóvoltából történt, hogy Pál szívesebben vetette alá magát Istennek, mint a fáraó, de míg a fáraó keménységével úgy verte vissza Isten ostorcsapásait, amelyekkel őt sújtani kellett, mint az üllő a kalapácsütéseket,⁴ Pál szíve hirtelen kőből hússá változott, miután a Lélek légyságot adott neki, amivel természeténél fogva nem rendelkezett. Ugyanezt tapasztaljuk mi is magunkban. Az Úr szavával megfedd minket, megfenyeget, féltelmet kelt bennünk, a nádpálcát is előveszi, és különböző módokon előkészít minket arra, hogy alá vessük magunkat neki. Ezek a segéd-eszközök azonban sohasem eredményezik azt, hogy valaki jó eredményt érjen el, ha Isten Lelke belül meg nem lágyítja a szívét.

Az Úr pedig monda neki.⁵ Miután Pál a kemény nyakát Krisztus igájába hajtotta, már az ő keze irányítja. Az Úr minket sem úgy vezet az útra, hogy mindjárt az indulásnál vagy a pálya közepén cserben hagyjon, hanem lépésről lépésre elvezet a célhoz. Az isteni kormányzásnak ezt a folyamatos rendjét festi le itt nekünk Lukács. Ugyanis akit az Úr tanulékonnyá tett, azt azután tanítani kezdi. Semmi akadálya annak, hogy ebben a részben ember szolgálatát vegye igénybe, mivel úgyis nála marad a tekintély és az erő, ha munkáját ember által viszi is véghez. Ámbár képtelenségnek tűnhet, hogy Krisztus, Isten örök bölcsessége, megvárakoztatja és máshoz küldi tanulni a tanítványt, aki már kész a hallgatásra, és valósággal áhítozik a tanítás befogadására. Erre azt válaszolom, hogy ez nem ok nélkül történt, ugyanis az Úr így akarta próbára tenni Pál szerénységét, amikor egyik tanítványát bízta meg azzal, hogy tanítsa; mintha arra sem méltatná, hogy barátilag megszólítsa, hanem a szolgálóihoz küldi, azokhoz, akiket az imént még olyan gögösen megvetett és olyan kegyetlenül üldözött. Pál személyében minket is alázatosságra nevel. Ugyanis ha Krisztus egy egyszerű tanítványára bízta Pál tanítását, miért esne nekünk nehezünkre bármilyen tanítót hallgatni, ha Krisztus rendelte, vagyis ha valóban az ő szolgájának bizonyul? Hogy tehát Pált Anániáshoz küldi, tudnunk kell, hogy az az egyház szolgálatának megtisztelése végett történik. Bizony nem közönséges megtiszteltetés, amire Isten az emberi nemet méltatja, amikor testvéreinket közülünk kiválasztja, hogy legyenek akaratának tolmácsolói, amikor szent kinyilatkoztatásait az ember szájából hallatja, amely természeténél fogva gonosz, és rabja a hazugságnak és a hiúságnak. Itt megint a világ csúf hállansága mutatkozik meg, amikor senki sem akarja meghallgatni

⁴ 2Moz 7,13

⁵ Rev. Karoli Gáspár ford.

Istent, ha emberi szájon át beszél. Mindenki azt szeretné, ha angyalok repülnének hozzá, vagy ha hirtelen megnyílna az ég, és ott láthatóvá válna Isten dicsősége. Ez a helytelen kíváncsiság, mivel dölyfösségből és az ige istentelen megvetéséből származik, sok esztelenségnek utat nyit, és megbontja a hívők kölcsönös egyetértésének kötelékeit. Tehát az Úr nemcsak arról tesz bizonyosságot, hogy az tetszik neki, ha minket emberek tanítanak, hanem annak általa megszabott rendjét is ajánlja és szentesíti. Erre vonatkozik ez a mondás is: „Aki titeket hallgat”,⁶ hogy Krisztus megszerezze szavának az azt megillető tiszteletet.

Megmondják neked. E szavakkal Krisztus Anániást állítja a maga helyébe, mintegy helyettesként a tanításban, nem mintha a tekintélyét átengedné neki, hanem mivel Anániás az evangélium hú és igaz szolgálója lesz. Ezért mindig olyan mértéket kell tartani, hogy Krisztusban egyedül Istent halljuk és egyedül magát Krisztust, de úgy, mint aki szolgálói által beszél. Két hibát kell kerülni: nehogy a szolgák az oly becses megbízatás ürügyével gőgösek legyenek; vagy szegényes állapotuk az égi bölcsességnek hátrányára ne legyen.

7. *A férfiak pedig.* Most melleleg megemlíti Pál kísérei, hogy tanúi voltak a látványnak. Mégis úgy tűnik, hogy ez az elbeszélés némileg eltér Pál szavaitól, mint a huszonkettedik részben látni fogjuk. Ugyanis ott azt mondja, hogy társai megrémültek a fény láttán, de hangot nem hallottak.⁷ Egyesek úgy vélik, hogy ez hiba, és a tagadás a másoló ügyetlensége miatt került a szövegbe. Előtte nem tűnik nehéznék a megoldás, mivel lehetséges, hogy hallottak valami hangot, de nem tudták megállapítani, hogy ki beszél, vagy hogy mit mond. „De a velem beszélő hangját – mondja Pál – nem hallották.”⁸ Ezzel bizonyára csak azt mondja, hogy Krisztus beszédét egyedül ő értette. Ebből nem következik, hogy mások fülébe nem juthattak volna el homályos és érthetetlen szavak. Amikor itt azt mondja Lukács, hogy hallották ugyan a hangot, de senkit sem láttak, azt fejezi ki, hogy a hang nem embertől jött, hanem Istentől. Tehát hogy a csoda hihető legyen, Pál társai olyan fényességet látnak, mint a villámlás. Látják, hogy Pál a földön fekszik, hallják, bár nem tisztán, a hangot, amely az égből szól. Közben egyedül Pál tudja meg, hogy mit kell tennie.

8. *Felkelt a földről.*⁹ Most hozzáteszi Lukács, a félelem annyira le-

⁶ 1. k. 10, 16.

⁷ ApCsel 22, 9.

⁸ ApCsel 22, 9.

⁹ Így szerepel Karolmal és a revidált Karoli fordításban is, de a görög szöveg (11, 10b) és a latin fordítás szó szerint: „telemltetett”

sújtotta, hogy nem bírt felkelni, ráadásul egy időre a szeme világát is elvesztette, hogy korábbi éleslátását elfeledje. Amikor azt mondja, hogy kinyitotta a szemét, de egyáltalán nem látott, az látszólag nem áll összhangban azzal, ami később következik, hogy a szemét mintha pikkelyek borították volna. Ennek a helynek az az értelme, hogy az igazi vakság volt, és Pál három napig meg volt fosztva látásától, mert amikor kinyitotta a szemét, semmit sem látott.

9. Amikor azt mondja, hogy három napig nem evett és nem ivott, az csodaszámba megy. Mert jöllehet a keleti emberek jobban túriks az éhezést, mint mi, arról mégsem olvasunk, hogy három napi éhezést valaki kibírt volna, hacsak nem olyanok, akiknek nem volt élelmük vagy valami nagy nyomorúságban voltak. Tehát abból, hogy Pál három napig semmit nem evett, mintha meghalt volna, arra következtünk, hogy csodálatos módon megrendült.

10. *Volt Damaszkuszban egy tanítvány, név szerint Anániás.* Az Úr megszólította őt látomásban: „Anániás!” Ő így válaszolt: „Íme, itt vagyok, Uram.” 11. Az Úr pedig így szólt hozzá: „Kelj fel, menj el abba az utcába, amelyet Egyenes utcának hívnak, és keresd meg Júdás házában Saul, akit Tarzuszinak neveznek: mert íme, inádkozik, 12. és látomásban látja, hogy egy Anániás nevű férfi jön be hozzá, és ráteszi a kezét, hogy lászon.”

10. Fentebb említettük, hogy az Úr inkább Anániást választotta, mint valakit az apostolok közül, hogy Pál, letéve a gőgös felfuvalkodottságot, megtanulja meghallgatni a legkisebbeket, és a túlságosan nagy magasságból leszálljon a legkisebbek közé. Erre a látomásra szüksége volt Anániásnak, nehogy a rábízott feladattól, Pál tanításától félelemből meghátráljon. Mert jöllehet tudta, hogy az Úr hívta el, mégis menekül vagy legalábbis vonakodik. Szükséges volt tehát elhívásáról biztos tanúságot adni és fáradozásának szerencsés sikert ígérni, hogy buzdó és bátor lélekkel vállalja, amit az Úr rábízott. Továbbá, ahogy Krisztus biztatja és bátorítja Anániást, neki látomásban megjelenve, így Pált is felkészíti mindenre, hogy tisztelettel fogadja Anániást, mint az égből leszállt angyalt. Az Úr küldhette volna Pált egyenesen Anániáshoz, és megmutathatta volna neki a házat, de ez nagyobb megerősítés volt, mivel Pál jobban megtudta, hogy az Úrnak gondja van rá. Egyúttal megmutatja nekünk kegyelmét az Úr, mert ahogy Pálnak korábban megjelent, úgy most megint önként nyújtja neki kezét szolgálója által. Közben minket is tanít az ő példájával, hogy az elvesztett juthok keresésében készségesebbek és gondosabbak legyünk.

Látomásban. A látomás itt valamilyen szimbólumot jelent, amely a szemünk előtt feltűnik Isten jelenlétének bizonyítására. Ugyanis a látomások célja az, hogy az ige méltóságának biztos hitele legyen az emberek előtt. És a megerősítésnek ezzel a módjával gyakran élt Isten a prófétákkal szemben, miként mondja, hogy szolgálóihoz látomásban vagy álomban beszélt.¹⁰ Megengedte ugyan a Sátánnak, hogy a hiteleneket csalóka képekkel ámítsa, de míg a Sátán csalárdságai csak sötétben érvényesülnek, Isten megvilágítja övéinek értelmét, hogy biztosan tudják, nem kell csalástól tartaniuk. Ezért válaszolja Anániás: „itt vagyok, Uram”, tudniillik, mert felismerte Istent.

11. *Mert íme, imádkozik.* Lukács azt mondja, hogy Pál az alatt a három nap alatt imádságba volt merülve. És valószínűleg ez volt a bűntől való megszabadulás egyik oka. Ámbár bizonyos, mint már említettük, hogy azért bírta a hosszú éhezést, mert az érzékeléstől valami módon meg volt fosztva, mint az önkívületben levő emberek. Krisztus bizonyára nem egy bizonyos imádságra gondol itt, hanem inkább arra utal, hogy Pál kitartóan gyakorolta magát az imádságban, míg lelki nyugalma teljesen vissza nem tért. Ugyanis a rettegés más okai mellett a fülében csenghetett a hang: „Saul, Saul, miért üldözöl engem?” Nem kétséges, hogy a lelkét csodálatos módon gyötörte a teljes megnyilatkozás utáni aggódó várakozás. És az Úr éppen azért várakoztatta három napig, hogy nagyobb buzgalmat keltsen benne az imádkozásra.

12. *És látomásban látja, hogy egy Anániás nevű férfi.* Bizonytalan, hogy Krisztus szavait adja-e vissza Lukács, vagy a maga részéről fűzi hozzá ezt a megjegyzést. Akik azt fogadják el, hogy ezek Lukács szavai, abból indulnak ki, hogy ez képtelenségnek látszik, mivel nem valószínű, hogy Krisztus ezeket a szavakat használta volna. Ámbár könnyen lehetne így is érteni: tudniillik, hogy Anániást így erősíti meg Krisztus: Nincs miért kételkedned abban, hogy örömmel fogad téged, mivel a látomásból már van fogalma rólad. A nevedet is megmondtam neki, és azt is, hogy mit fogsz csinálni vele. Mégis álljon az olvasó szabadságában azt választani, amelyik a kettő közül jobban tetszik.

13. *Anániás így válaszolt: „Uram, sokaktól hallottam erről a férfiről, mennyi rosszat tett a te szentjeid ellen Jeruzsálemben, 14. és ide is meghatalmazást kapott a főpapoktól, hogy elfogja mindazokat, akik segítségül hívják a te nevedet.”* 15. *Ezt mondta neki az Úr: „Menj el, mert választott eszközöm ő, hogy elérje a pogányok, a királyok és Izrael fiai elé. 16. En pedig meg fogom mutatni neki, mennyit kell szenvednie a te nevedért.”*

¹⁰ 1Mo: 1,6

13. *Uram, hallottam.* Hogy Anániás az Úrnak a veszélyre hivatkozik, ez hitének gyengeségét árulja el. Így látjuk, hogy a szenteket és Krisztus szolgálóit is elfogja a halálfélelem, amely kötelességük teljesítésében gátolja, sőt néha tétovázásra készíti őket. Bizonyára Anániás is szívesen menne másfelé, de a jó ember nem adja át magát a bűnös félelemnek annyira, hogy Krisztusnak ne engedelmeskedjék. Tehát a ritka kegyesség jele, hogy jóllehet halálos félelmében először restnek mutatkozik, majd később mégis magáról megfeledkezve gyorsan oda siet, ahová Krisztus hívta. Nyíltan, szavakkal nem is tagadja meg a parancs teljesítését, hanem csak burkoltan és bátortalanul mentegőzik: Mi akar az lenni, Uram, hogy engem egy hóhérhoz küldesz? Tehát azt lehet észrevenni, hogy az engedelmességre való készséghez félelem vegyült.

14. *Meghatalmazást kapott, hogy elfogja.* Ezekből a szavakból megtudjuk, hogy közel s távol híre ment az üldözésnek, amelyre Saul készült. Annál nevezetesebbnek kellett lennie a megtérésének. Közben az Úr túrta, hogy híveit kegyetlenül kínozzák, hogy később annál feltűnőbb legyen a váratlan szabadulás jótéteménye. Megjegyzendő az a kifejezőmód, amikor azt mondja, hogy az istenfélők segítségül hívják Krisztus nevét. Ugyanis akár úgy értjük, hogy vallást tettek arról, hogy ők Krisztuséi, tehát dicsekszenek vele, akár úgy, hogy az ő oltalmába szoktak menekülni, az ilyen segítségül hívás nem lehet bizalom nélkül való. Mindkettő nemcsak Krisztus istenségét bizonyítja világosan, hanem ha a másodikat vesszük, amelyik természetesebbnek tűnik, a hívők példája arra tanít minket, hogy valahányszor Krisztust hirdetik nekünk, az ő nevét hívjuk segítségül.

15. *Menj el, mert választott eszközöm ő.* A parancs megisméltése és a siker hozzáfűzött ígérete minden kétséget eloszlat. Tehát nem lesz melegség a lustaságra, ha már többé nem is részesül több ösztönzésben, ahogyan nagyon sok embert látunk, akiket az Úr folytonosan szólongat, de ők nemcsak egész életükben tétlenkednek, hanem mindentéle önámítással is mentegetik tétlenségüket. Annál figyelemre méltóbb Anániás példája, aki a második parancsra minden késlekedéssel felhagy. Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy az Úr ma nem beszél látomásban, azt válaszolom, hogy amikor bőségesen bizonyítva van előttünk a Szentírás tekintélye, abból kell hallgatnunk Istent. „Választott edény”-en, vagy ahogy Erasmus fordítja, „választott eszköz”-ön kitűnő szolgálatot kell érteni. Az „eszköz” szó azt mutatja, hogy az emberek semmire sem képesek, csak amennyiben munkájukat Isten tetszése szerint igénybe veszi. Mert ha mi eszközök vagyunk is, ő maga egyedül a mester, nála van az erő és a képesség a cselekvésre.

Amit pedig Krisztus itt Pálról hirdet, az kivétel nélkül mindenkire vonatkozik. Ezért akármilyen állhatatosan fáradozzék is valaki, akármilyen kiválóan végezze is a munkáját, még sincs oka rá, hogy a dicséret egy részét magának követelje. Akik az „edény” szón elmélkednek, azok a héber nyelvben való járatlansággal idéetlenkednek. Jelző helyett Lukács genitívust tett,¹¹ de ez a héber nyelvben is használatos. Egyébként Lukács a kiválóságát akarta hangsúlyozni, mintha azt mondta volna, hogy nem közönséges szolgája lesz Krisztusnak, hanem olyan, aki másokkal szemben kiváló tökéletességgel van felruházva. Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy Isten ingyen kegyelmétől függ, hogy valami kiváló, ahogy maga Pál mondja máshol: „Ki különböztet meg téged?”¹² hogy tudniillik mások felett kitűnjél. Röviden: Krisztus kijelenti, hogy Pál nagy és dicső dolgokra van kiválasztva.

Hogy elvigye a nevémet a pogányok elé. Aki korábban megpróbálta megsemmisíteni Krisztus nevét, most az van rábízva, hogy azt hordozza. Ha a görög σκευός szót edénynek lehet érteni, akkor itt folytatódik a metafora, mivel az evangélium szolgája Krisztus nevének hirdetésében egy edény szerepét tölti be, de mivel az héberül inkább valamilyen eszközt jelent, egyszerűen úgy fogom fel, hogy „elvinni a nevét” annyi, mint azt felmagasztalni vagy annak tiszteletet szerezni. Mert Krisztus valami módon az ő királyi székébe helyeztetik, amikor az evangélium hirdetése a világot az ő hatalma alá kényszeríti.

16. Minthogy pedig Pál ezt nem tehetette meg úgy, hogy közben a Sátán nyugton maradjon és a világ szívesen engedjen neki, ezért hozzászól Lukács, hogy egyúttal meg fogja tanítani arra, hogy elhordozza a keresztet. A szavak értelme tehát ez: Én hozzá fogom szoktatni őt a nehézségek elviseléséhez, a gyalázat eltűréséhez és minden harc vállalásához, nehogy őt a hivatásától valami elrettentse vagy abban hátráltassa. De amikor Krisztus Pált erre tanítja, arra figyelmeztet, hogy ki-ki amennyit az ő iskolájában előrehaladt, annyira kész a kereszt elhordozására. Mert küzdünk ellene, és elutasítjuk mint nagyon kellemetlen dolgot, amíg a lelkünket szelíddé nem teszi. Egyébként ez a hely azt mutatja, hogy az evangélium hirdetésére a világ ellenállása miatt csak az alkalmas, aki lélekben felkészült a türelemre. Tehát hogy mi Krisztus hű szolgálói lehessünk, ahhoz nemcsak a tudás és az okosság, lelkét kell tőle kérnünk, hanem az állhatatosságát és a bátorságát is, hogy sohase törjünk meg, amikor keserűen szenvedünk, ami az isteniélok sorsa.

¹¹ Οκρυβο, η αποπρ. szó szerint a választás edénye

¹² 1Kor 4,7

17. Anániás pedig elment, és bement abba a házba; rátette kezét, és ezt mondta: „Atyámfia, Saul, az Úr küldött engem, az a Jézus, aki megjelent neked, hogy újra láss, és megtelj Szentlélekkel.” 18. És egyszerre, mintha pikkelyek estek volna le a szeméről, újra látott; azután felkelt, és megkeresztelkedett, 19. majd miután evett, erőre kapott.

17. *Rátette kezét.* Másutt elmondtuk, a zsidóknál mintegy ünnepléses szokás volt, hogy valahányszor valakit Istennek ajánlottak, kézzel érintették. Ezt a papoktól átvett szokást az apostolok a saját céljukra alkalmazták: vagy amikor a Lélek ajándékait látható módon adták át, vagy amikor valakit az egyház szolgájává szenteltek. Ezzel a céllal teszi rá most a kezét Anániás Pálra, részben, hogy őt Istennek szentelje, részben, hogy kérje számára a Lélek ajándékait. Jóllehet itt nincs szó tanításról, Pál elbeszéléséből mégis ki fog tűnni, hogy Anániás megbízást kapott a tanításra is,¹⁴ és a keresztségből, amely sorrendben később következik, arra is következtetünk, hogy a hitben nyert oktatást. Hogy a Lélek adásában mi módon lehet hatásos a szertartás, azt keressék az olvasók az előző részhez fűzött magyarázatban.¹⁵ Egyébként, ha Pál Anániás kezétől részesült a Lélekben, akkor több mint nevetségesek a pápisták, akik egyedül a püspököket tartják illetékeseknek kézzel érintésre.

18. *Mintha pikkelyek estek volna le a szeméről.* Pál megvakulása, miként az előbb említettük, nemcsak a rémület és a kábulat eredménye volt, hanem ily módon figyelmeztette Isten korábbi vakságára, hogy vetkőzze le elbizakodottságát, amely majd szétfeszítette. Azzal büszkélkedett, hogy Gamáliél lábánál nevelkedett,¹⁶ és kétségtelen, nagyon büszke volt éles eszére, amely azonban tiszta elvakultság volt. Tehát három napra megfosztatik szeme világától, hogy kezdjen a lelkével látni. Mert ostobákká kell válniuk azoknak, akik okosoknak tartják magukat, hogy megtanulják a bölcselkedés igazi módját. Ugyanis mivel Krisztus az igazság napja,¹⁷ rajta kívül nézvéen nem látunk. Ő az, aki a lélek szemét felnyitja. Pálnak mindkettőben volt része, és nekünk ezt az ő személyében mutatja meg Isten. Pikkelyek borítják a szemét, hogy tudatlanságának egész éleslátását elítélve megtanulja, hogy új fényvel van dolga, amelyben eddig nem volt része, és figyelmeztést kap arra, hogy az igazi fényt csak Krisztustól kell kérni, és abból

¹⁴ Ld. az ApCsel 6,6 magyarázatánál.

¹⁵ ApCsel 22,14.

¹⁶ Ld. az ApCsel 8,16 hoz fűzött magyarázatot.

¹⁷ ApCsel 22,3.

¹⁸ Mal 3,20.

nem részesülhetünk másképp, csak az ő kegyelméből. Hogy aztán a három napi éhezéstől legyengülve mégsem lát evéshez, csak miután megkeresztelkedett, ebből nagyon heves tudásvágya tűnik ki, mivel testét nem táplálta addig étellel, amíg lelkét meg nem erősítette.

Néhány napig együtt volt a damaszkuszi tanítványokkal, 20. és azonnal hirdetni kezdte a zsinagógákban Jézusról, hogy ő az Isten Fia. 21. Mindenki csodálkozott, aki hallotta, és így szóltak: „Hát nem ő az, aki üldözte Jeruzsálemben azokat, akik segítségül hívják ezt a nevet, és aki ide is azért jött, hogy megkötözve a főpapok elé vigye őket?” 22. De Saul egyre jobban felbátorodott, és zavarba hozta a damaszkuszi zsidókat, bebizonyította nekik, hogy Jézus a Krisztus. 23. Amikor pedig már jó néhány nap eltelt, a zsidók elhatározták, hogy végeznek vele. 24. Saulnak azonban tudomására jutott a merénylet terve. Még a kapukat is éjjel-nappal őrizték, hogy megölhessék; 25. de a tanítványok elvitték, és éjjel a városfalon lebecsátották egy kosárban.

20. Most elmondja Lukács, hogy milyen gyümölcsöző volt Pál megterése: tudniillik, hogy azonnal a nyilvánosság elé lépett, és nemcsak Krisztus tanítványának vallotta magát, hanem az evangéliumot bátran hirdetve kitette magát az ellenség gyűlöletének és haragjának. Tehát aki nemrég dühös támadással Krisztus ellen tört, nemcsak szelíden aláveti magát az ő hatalmának, hanem mint előharcos, az ő dicsőségének védelmében a végsőig küzd. Bizonyos, hogy nem Anániás képezte ki olyan hamar, de miután az elemi ismereteket egy ember szájából magába szívta, az isteni erő magasabbra emelte. A prédikáció lényegét röviden abban foglalja össze, hogy azt mondja: Jézus az Isten Fia. Ugyanilyen értelemben egy kicsit később hozzáteszi, hogy Jézus a Krisztus. Lukács ezen azt érti, hogy Pál, amikor a Messiás igazi küldetéséről beszélt a törvény és a próféták alapján, egyidejűleg azt tanította, hogy ami a Messiásról meg volt ígérve, és amit felőle remélni kell, az Krisztusban beteljesedett. Ugyanis ezt jelentik azok a szavak, amikor Lukács azt mondja, hogy Pál hirdette, hogy Jézus az Isten Fia. A zsidóknál vitán felül állott az a meggyőződés, hogy Istentől el fog jönni a Megváltó, aki mindent boldog állapotba fog hozni. Pál azt tanítja, hogy a názáreti Jézus az. Ezt nem teheti anélkül, hogy a zsidók vaskos tévedéseit helyesbítsen, amelyeket a Messiás földi országáról tápláltak. Bizonyos tehát, hogy Pál arról beszélt, milyennek ígértetett meg a törvényben Krisztus és milyen céllal, de mivel minden annak a bizonyítását célozta, hogy Mária fia az, akiről a törvény és a próféták bizonyosságot tettek, ezért Lukács megelégedett ezzel az egy szóval.

21. Mindenki csodálkozott. Ezt azért teszi hozzá Lukács, hogy meg-

tudjuk: felismerték Isten erejét. Ugyanis mivel általánosan ismert volt Pál hevessége az evangéliummal szemben, az ilyen gyors változás okának Isten kezét tekintették. Tehát ez is a csoda egyik eredménye, hogy a hirtelen újjászületett embert mindenki csodálja, így annak tanítása jobban megragadja az emberek lelkét. Amikor azt mondják, hogy nagy kegyetlenséggel pusztított, és most Damaszkuszbába jött, hogy ezt az elhatározását folytassa, ezek a körülmények növelték a csodát. Meg kell jegyezni ezt a kifejezést: „akik segítségül hívják ezt a nevet”. Ez azt bizonyítja, az istenfélők úgy vallották meg Krisztus nevét, hogy az üdvösség tekintetében minden bizalmukat belé helyezték, ahogy a zsoltáros mondja: „Ezek a harci kocsikat, amazok a lovakat emlegetik dicsekedve, mi pedig Istenünknek, az Úrnak a nevét.”¹⁸ Végül mindaz, amit Isten segítségül hívásáról az Írás rendel, az Krisztus személyére vonatkozik.

22. De Saul egyre jobban felbátorodott. Lukács itt nemcsak Pál serény buzgóságát dicséri a Krisztusban való hit megvallásában, hanem azt is elmondja, hogy erős érvekkel küzdött, amelyekkel a zsidókat meggyőzte. „Felbátorodott”, mondja, vagyis a vitában felülkerekedett, és hitvallásának megvolt a belső és külső ereje, mivel tudniillik a Szentírás bizonyásaival és a Szentlélek más eszközeivel felfegyverkezve minden ellenfelét mintegy lehengerelte. Mert a „zavarba hozta” kifejezés, amelyet Lukács használ, azt jelenti, hogy amikor Pál őket túlságosan sarokba szorította, úgy megzavarodtak, hogy magukon kívül voltak. A megzavarodás oka az volt, hogy Pál azt mondta: Jézus a Krisztus. Ennek az az értelme, hogy a zsidók, bár nagyon keményen akartak ellenszegülni, mégis legyőzettek és megzavarodtak. Így bizonyította be Pál a gyakorlatban, hogy nagyon igaz, amit hirdet, hogy az Írás hasznos a megjobbításra.¹⁹ Azt is teljesíti, amit máshol a püspöktől és a tanítótól követel; ugyanis az igazság védelmére Isten igéjével volt felfegyverkezve.²⁰ És Lukács két dolgot foglal össze: Pál úgy győzött a vitában, hogy a zsidókat megrendítette, de mégsem törte meg és nem fékezte meg azok macacsságát úgy, hogy az igazságnak engedjenek, mivel belül tovább háborog az önértetük, és a hamis vélemény magaslatáról letaszítva nem vetik alá magukat Krisztusnak. Honnan Pálnak ez a győzelme, ha nem onnan, hogy számára a Szentírás kard volt? Ezért jegyezzük meg, hogy valahányszor az eretnekek felkelnek az igaz hit elleni

¹⁸ Zsolt 20,8.

¹⁹ 2Tim 3,16.

²⁰ Tit 1,7.

harcra, valahányszor az istentelenek igyekeznek megsemmisíteni az egész kegyességet, valahányszor a gonoszok makacsul ellenállnak, innen vegyük a fegyvert. A pápisták, mivel a Szentírásban semmiféle fegyvert nem találnak, sőt úgy látják, hogy az egészen szembenáll velük, ahhoz a száználmas mentséghez folyamodnak, hogy nem kell vitatkozni az eretnekekkel, és a Szentírásból semmit sem lehet biztosan megállapítani. Márpedig ha a kard szava magát a Sátánt is összetöri, miért ne lenne elegendő az eretnekek megsemmisítésére? Nem mintha meg akarnák adni magukat vagy abba akarnák hagyni a kiabálást, hanem azért, mert önmagukban legyőzöttek fognak elterülni. Ha ezt a zűrzavart el akarjuk kerülni, ne keltsünk zajongást magunk is Isten ellen, hanem szelíd és nyugodt lélekkel fogadjuk el a békét, amelyet a Szentírás kínál nekünk.

23. *Amikor pedig már jó néhány nap eltelt.* Azt mondja, már jó néhány nap eltelt, hogy megtudjuk, mit használt Pálnak ez az időhaladék. Mert jóllehet mindjárt az első naptól fogva ellene voltak a zsidók, mégsem engedte az Úr, hogy az olyan jól megkezdett pálya olyan gyorsan félbeszakadjon. Így csodálatos bölcsességével megakadályozza az ellenség terveit, késlelteti a próbálkozásokat, korlátok közé szorítja a rosszindulatot és a dühöngést, míg az evangéliumot terjeszti. Ugyanakkor azt is látjuk, hogy mit csinál az igazság gyűlölete. Az istentelenek ugyanis, mihelyst azt látják, hogy nem képesek ellenállni, vérszomjas dühöngésbe kezdenek. Szívesen megvetnék Isten igéjét, ha tudnák, de mivel akár akarják, akár nem, kénytelenek érezni a hatalmát, mint a feldühödött vadállatok, vakon és esztelenül támadnak. A meggon dolatlan heves buzgóság csaknem mindig ilyen dühöngésben tör ki, ha az emberek nem adják meg magukat Isten igéjének, hogy irányítsa őket. Rettenetes az ilyen elvakultság. Mert miért őrzöngenek úgy, ha nem az önértükön ütött seb kínozza őket? De így bünteti meg az Úr azoknak a képmutatását, akik előtt azért gyűlöletes az igaz vallás, mert akik a sötétséget kedvelik, azok menekülnek a fény elől. Ezenkívül látjuk, milyen jólesően tetszelegnek maguknak azok a helytelenül cselekvő buzgólkodók, ha egyszer a Sátán az igazság üldözésére indította őket. A buzgóság leple alatt ugyanis habozás nélkül emberölést terveznek ki, pedig tudják, hogy az bűn. Így ma a pápisták úgy gondolják, hogy mindent szabad nekik, csak elfojthassák az evangélium tanítását, és nemesak bátran fegyverrel kegyetlenkednek, hanem csalással, álnoksággal, és több mint istentelen eszközökkel igyekeznek minket elveszejteni. Hogy ez ne történjék meg velünk, először arra kell figyelni, hogy ne keveredjünk bele rossz ügyek védelmébe, aztán, hogy a jó ügyeket jól intézzük. Továbbá valószínű, hogy a zsidók

cselt szőttek Pál ellen, és minthogy ezen az úton nem értek el semmit, később a város vezetőihez fordultak, és akkor állítottak őrséget a város kapuihoz, hogy Pált bármi módon elfogják. Pál elbeszélése szerint Aretász királyi helytartó rendelte el azt,²¹ amit itt Lukács a zsidóknak tulajdonít.

25. *De a tanítványok elvitték.* Itt felmerül a kérdés, hogy szabad volt-e a tanítványoknak ily módon megmenteni Pált, és szabad volt-e Pálnak is ily módon elmenekülni a veszély elől. Mert a törvények azt mondják, hogy a városok kapui és falai szentek. Tehát inkább a halált kellett volna vállalnia, mint engedni, hogy miatta megsértsék a közrendet. Azt válaszolom, hogy szem előtt kell tartani a célt, hogy a törvények miért tiltják és büntetik a falak megsértését: tudniillik azért, hogy a városok ne legyenek kitéve rablásoknak, és a polgárokat ne fenyegezzék az árulások. Amikor ártatlan ember megszabadításáról van szó, ez az elv nem érvényesül. Ennélfogva a hívőknek éppúgy szabad volt Pált lebecsátani egy kosárban, mint ahogy szabad lenne egy magánembernek átugrani a falon, hogy az ellenség váratlan betörését megakadályozza. Ez utóbbi esetet tárgyalja Cicero, és helyesen úgy határozza meg, hogy még ha a törvény tiltja is, hogy idegen a város falához közeledjék, mégsem vétkezik az, aki azért mászik fel a város falára, hogy a várost megvédje, mivel a törvényeknek mindig a méltányosság felé kell hajlaniuk.²² Tehát Pált nem lehet hibáztatni azért, hogy titokban elmenekült, amikor azt megtehetette a nép felzaklatása nélkül. Emellett látjuk, hogy mennyire meg szokta alázni az Úr az övéit, amikor Pál arra kényszerül, hogy az életét mintegy kilopja a város őrei elől, ha épségben el akar menekülni. Ezért ezt a példát a gyengeségei között említi.²³ Ez a bevezető hamar hozzászoktatta a kereszt hordozásához.

26. *Amikor Saul megérkezett Jeruzsálembe, csatlakozni próbált a tanítványokhoz, de mindenki félt tőle, mert nem hitték, hogy tanítvány.*

27. *Barnabás azonban maga mellé vette, elvitte az apostolokhoz, és elmondta nekik, hogyan látta az Urat az úton, és hogy beszélt vele, és milyen nyíltan szólt Damaszkuszban Jézus nevében.* 28. *Ettől fogva velük együtt járt-kelt Jeruzsálemben, nyíltan szólt az Úr nevében.* 29. *Beszélt és vitázott a görög nyelvűekkel, ezek pedig arra készülődtek, hogy végeznek vele.* 30. *Amikor azonban megtudták ezt az atyafiak, levitték őt Cézáréába, és*

²¹ 2Kor 11,32.

²² Cic. de Orat 2, 24, 100.

²³ 2Kor 11, 32-33.

elküldték Tarzuszba. 31. Az egyháznak tehát egész Júdeában, Galileában és Samáriában békessége volt: eközben épült, az Úr félelmében járt, és a Szentlélek segítségével számban is gyarapodott.

26. *Amikor Saul megérkezett.* Kemény és kegyetlen iskola volt ez a még újonc Pálnak: alighogy kicsúszott az ellenség kezéből, a tanítványok nem fogadják be. Ez úgy tűnhetett, mintha gúnyból hányódnék ide-oda, és sehol sem tudna megállapodni; Krisztus nevével egész népét magára haragította; a keresztyének megvetik. És vajon így mintegy kivette az emberi közösségből, nem veszíthette volna el a bátorságát és a reményét is? Először, mi marad neki, mint az, hogy elpártol az egyháztól, ha oda nem fogadják be? De korábbi életére emlékezve nem csodálkozik azon, hogy irtóznak tőle. Tehát türelemmel viseli, hogy a testvérek jogos félelmükben távol tartják magukat tőle. Ez volt az igazi megtérés, hogy miután korábban kegyetlenül dühöngött, most bátran állja az üldözések viharait, és közben, amíg az istenfélők nem fogadják be, szelíd lélekkel várja, amíg Isten megbékíti vele őket. És gondosan meg kell jegyezni, hogy mire törekszik Pál: bizony arra, hogy Krisztus tanítványai közé számítsa, ezt azonban nem éri el. Nem uralkodik már benne semmi nagyravágyás, de úgy kellett őt nevelni, hogy többre becsülje akár az utolsó helyet Krisztus tanítványai között, mint minden tanítói állást a romlott és hitehagyott zsinagógákban. Ebből a megaláztatásból azonban a tisztelet legmagasabb fokára jutott, mivel az egyház kiváló tanítója a világ végéig. De az egyházban senki sem alkalmas a tanításra, csak az, aki magát arra kényszeríti, hogy másoknak a tanulópartnere legyen.

27. *Barnabás azonban maga mellé vette.* Hogy a tanítványok annyira kerülték Pált, annak oka talán a túlzott félelem volt. De nem közönséges emberekről van szó, hanem magukról az apostolokról. Az ő bűnüket azonban enyhíti vagy könnyíti, hogy méltán gyanakodtak arra, akit olyan kegyetlen ellenségnek ismertek. És attól kellett tartani, hogy vakmerően veszélybe sodorják magukat, ha olyan engedékenyeknek mutatkoznak. Tehát úgy gondolom, hogy a jogos okból eredő félelmet nem kell hibául felróni nekik, vagy legalábbis valami mentséget érdemelnek. Mert ha arra hívta volna fel őket Isten, hogy hitükről számot adjanak, nemesak Pállal, hanem a pokol minden fúriájával is bátran szembeszálltak volna. Ebből látjuk, hogy nem kell minden félelmet elítélni, csak azt, amely arra kényszerít, hogy a hivatásunktól eltérjünk. Az elbeszélés, amelyet Lukács itt előad, mind Barnabás, mind Pál személyére vonatkozatható. Én mégis valószínűbbnek tartom, hogy Pál beszélt el az apostoloknak, hogy mi történt vele. De Barnabásé is le-

het a beszéd, különösen annál a résznél, ahol Pál magabiztosságáról van szó.

28. Ezután azt mondja Lukács, hogy Pál a tanítványokkal együtt járt-kelt. Ez a kifejezés a héberben baráti viszonyt jelent, ahogy a város lakóiról és a polgárokról mondják, hogy a kapukon ki- és bejárnak. Tehát Pált Barnabás bizonyágtétele alapján, az ő ajánlására kezdik a gyülekezet tagjának tekinteni, így az egyházon belül is ismertté válik. Még egyszer hozzászól Lukács, hogy nyíltan szólt az Úr nevében. Ezekkel a szavakkal azt dicséri, hogy bátor volt az evangéliumról való bizonyágtételben. Mert annyi akadály között sohasem merte volna a száját felnyitni, ha a szíve ritka állhatatossággal nem lett volna felruházva. Ugyanakkor mindenkinek szól a parancs, hogy mit kell cselekedni: tudniillik mindenkinek hite szerint. Mert ha nem is vagyunk mindnyájan Pálok, mégis akkora bizakodást kell gerjesztenie bennünk a Krisztusba vetett hitnek, hogy nem maradunk némák, amikor beszélni kell. Az Úr nevében itt az evangéliumról tett bizonyágot értem, abban az értelemben, hogy Pál bátran védelmezte Krisztus ügyét.

29. *Vitázott a görög nyelvűekkel.* Helyesen jegyzi meg Erasmus, hogy itt nem azokat nevezi görögöknek, akik görögöktől származtak, hanem inkább azokat a zsidókat, akik akkor a világ minden táján szét voltak szóródva. Mert sokan szoktak a tartományokból Jeruzsálembe menni, hogy imádkozzanak. Hihető, hogy Pál szívesebben vitakozott ezekkel a jövevényekkel és idegenekkel, mint a helybéliekkel, mivel ez utóbbiak sohasem tudták volna elviselni őt, és nem is volt ajánlatos a szemük elé kerülnie. Tehát kizárva azok közül, akik őt régebről ismerték, megpróbálta, hogy milyen eredményt remélhet az ismeretleneknél. Így fáradhatatlan lelki erővel teljesítette a bátor katona minden feladatát.

Arra készülődtek, hogy végeznek vele. Megint itt van nekünk a buzgóság helyett az örület. Nem is lehet ez másképp, mivel a képmutatás és a babona mindig vad és kegyetlen. Illő, hogy az istenfélők szent haragra gyűljanak, amikor látják, hogy Isten tiszta igazságát hamis és kárhozatos dogmák megrontják; de buzgóságukat úgy kell mérsékelniük, hogy az ügy pontos áttekintése nélkül semmiről se döntsenek, azután igyekezzenek a tévelygőket a helyes útra visszavezetni; végül, ha kétségbevonhatatlan makacsságot látnak, akkor sem ők maguk ragadjanak kardot, mert tudniuk kell, hogy az Úr nem bízta rájuk a bosszúállást. A képmutatók azonban, még ha nem is ismerik az ügyet, azonnal sietnek vért ontani. Így a babona az elvakult és elhamarkodott dühöngés miatt vérszomjas. Pál, aki nemrég még ide oda szaladgált, hogy gyötörje az istenfélőket, már sehol sem ké-

pes biztosan megállni. Neki ez a helyzet sokkal jobb volt, mint ha a hívőket lakóhelyükről elüldözve mindenütt nyugalomban és kényelemben uralkodott volna.

30. Hogy Tarszoszba ment, kétségkívül azzal a szándékkal tette, hogy elvigye oda az evangélium tanítását; mivel volt remény arra, hogy tegyen valamit a hazájában, és legyen tekintélye ott, ahol ismert volt a neve, de a testvérek elkísérték, hogy a cselvetésektől megmentsék.

31. *Az egyháznak tehát.* Lukács azt mondja, hogy az evangélium elenségeit nagyon izgatta Pál jelenléte. Távozásával ugyan miért ragyogott fel hirtelen a béke a gyülekezetekben, ha nem azért, mert az ő látványa felkeltette az ellenség haragját? Mindazonáltal azért sem hibáztatja Lukács, hogy olyan volt, mint a harci kürt, hanem inkább dicséri azért, hogy a közelségének tudata is dühöngésre készítette az istenteleneket. Mert Krisztus úgy akart benne győzedelmeskedni, hogy az egyházára nem kevesebb nehézséget, mint amennyi dicsőséget hozzon. Tehát ez a példa arra figyelmeztet, hogy nem kell mindjárt elítélni azokat, akik az istentelenek dühét jobban feltüzelik, mint mások. Ennek a figyelmeztetésnek nem csekély haszna van. Ugyanis minthogy túlságosan szelídek vagyunk, és szeretjük a saját kényelmünket, most is haragszunk Krisztus legjobb és legkiválóbb szolgáira, ha azt hisszük, az ő heveségük a gonoszokat arra ingerli, hogy ártsanak. Pedig így igazságtalanok vagyunk Isten Lelkével szemben, akinek ereje és lehelete gyújtja fel azt az egész tüzet. A békéről pedig, amelyről Lukács azt mondja, hogy a gyülekezetekben megvolt, tudjuk, hogy nem tartott sokáig, mert az Úr csak egy rövid időre engedett valami kis pihenést a szolgálóinak. Mert így kedvez ő a mi gyengeségünknek, amikor az üldözések forgószeleit vagy viharait lecsendesíti vagy elcsitítja, hogy azok ne egyhuzamban gyötörjenek minket mértéktelenül. És az sem megvetendő, és nem is közönséges áldás, amikor békességben vannak a gyülekezetek. Lukács azonban mást is hozzáfűz ehhez, ami sokkal értékesebb, hogy tudniillik a gyülekezetek épültek, az Úr félelmében jártak, és a Szentlélek segítségével számban is gyarapodtak. Ugyanis miután békében fényűzők és pazarlók szoktunk lenni, a gyülekezetek a háborúk zajában többnyire boldogabbak, mintha óhajtásuknak megfelelően a legkellemebb nyugalmat élveznék. Ha elvész ez a szent társalkodás és a Lélek vigasztalása, amelyben a gyülekezetek felvirágoznak, nemcsak a boldogságukat veszítik el, hanem semmivé válnak. Tanuljuk meg tehát, hogy a külső békét ne használjuk élvezetekre és henyélésre, hanem minél nagyobb nyugalmat ad nekünk az ellenség, amíg lehet, szedjük

össze az erőnket, hogy szorgalmasan haladjunk előbbre a kegyességben. Amikor pedig Isten megeresztí az istentelenek gyepelőjét, hogy minket zaklassanak, legyen elég nekünk a Lélek belső vigasztalása. Végül mind békében, mind háborúban mindig buzgón igyekezzünk a mi versenybíránk felé. Épülésen vagy gyarapodást lehet érteni, tudniillik amikor a gyülekezetekben növekszik a hívők száma, vagy a gyülekezetek már meglevő tagjainak az előmenetelét, amikor újabb ajándékokat kapnak, és jobban megerősödnek az istenfélelemben. Az előbbi a személyekre vonatkozik, az utóbbi a Lélek ajándékaira. Én mindkettőt szívesen elfogadom: hogy lassanként csatlakoztak az egyházhoz, akik korábban nem tartoztak hozzá, és maguk a gyülekezeti tagok is kegyességben és más erényekben gyarapodtak. Továbbá az építés metaforája nagyon találó, mivel az egyház Istennek temploma és háza,²⁴ és az egyes hívők is Isten templomai.²⁵ Az a két dolog, ami ezután következik, hogy az Úr félelmében jártak és a Szentlélek vigasztalta őket, ennek az épületnek részei. Tehát amikor a gyülekezeteknek békességük volt, nem a földi örömeiket és az élvezeteket hárszták, hanem bízva Isten oltalmában, több bátorságot és bizakodást vettek maguknak Isten dicsőítésére.

32. Amikor Péter valamennyi gyülekezetet végigjárta, eljutott a Liddában lakó szentekhez is. 33. Talált ott egy Éneász nevű embert, aki nyolc éve feküdt az ágyban bénultan. 34. Péter így szólt hozzá: „Éneász, meggyógyít téged Jézus Krisztus. Kelj fel, és magad vedd be az ágyadat!” És azonnal felkelt. 35. Lidda és Sáron lakói mind látták őt, és megtértek az Úrhoz.

32. Lukács elbeszéli, hogy a csodák hogyan járultak hozzá az egyház gyarapodásához. Két csodát beszél el: hogy egy ember, aki nyolc évig ágyban feküdt, mert béna volt, most hirtelen meggyógyult, egy nő pedig a halálból támadt fel. Lukács azzal kezdi, hogy Péter, miután mindenkit végigjárta, eljutott Liddába. „Mindenkít”,²⁶ ezen nem a gyülekezeteket kell érteni, hanem a hívőket, mivel az a görög szó hímnemű, bár az értelem szempontjából ez nem sokat számít. Az apostoloknak, akiknek nem volt meghatározott állomáshelyük, ideoda el kellett menniük, ahogy adódott. Ezért, amikor a többiek más területeken dolgoztak, Péter ezt a tartományt járta be. Ez megcáfolja a pápisták ostobaságát, akik Péter látogatásaiból az elsőbbségére követ-

²⁴ 1Tím 3,15.

²⁵ 1Kor 3,16–17.

²⁶ A görögben οὐκ ἀνεπίστατοι. Az új ford. a városokra érti, rev. Károli: mindnyáju fal.

keztetnek. Mintha bizony a többi apostol, míg Péter a gyülekezeteket járta, Jeruzsálemben pihent volna mint magánember. Továbbá elismerjük, hogy első volt az apostolok között, amint a Szentírás gyakran mondja, de következik-e ebből, hogy a világ feje volt? Bárcsak a római püspök, aki azt akarja, hogy Péter utódjának tartsák, az ő példájára járna a testvérekhez, hogy bátorítsa őket, és mindenütt bizonyítaná, hogy valóban Krisztus apostola. Most az, aki trónusáról zsarnoki uralommal minden gyülekezetet elnyom, azzal takarózik, hogy Péter nagy fáradtsággal látogatta a gyülekezeteket.

A Liddában lakó szentekhez. Lidda, amelyet később Dioszpolisnek neveztek, régi és gazdag lévén, híres város volt, nem messze a Földközi-tengertől. Ezzel volt szomszédos Joppé, amelynek híres kikötője volt, bár sziklás. Maga a város egy kiálló sziklára épült, ahonnan messzire el lehetett látni, egészen Jeruzsálemig. Most a régi városnak csak a romjai láthatók ott, de fennmaradt a kikötő, amelyet Jáfetnek hívnak. Úgy tűnik, hogy Sáront mint valami kis várost említi meg Lukács. Hieronymus Sárónának olvassa, és úgy gondolja, hogy azt a síkságot jelöli, amely Caesarea és Joppé között terült el.²⁷ Mivel azonban Hieronymus nem indokolja meg, miért tér el az általánosan elfogadott olvasattól, inkább azt fogadom el, amit Lukács szövege mutat nekem, hogy tudniillik szomszédos város volt, de én ezen nem vitatkozom; ahogy nem is hozom fel nagyravágyóan mindazt, ami dicsekvésszámba mehetne, mivel a kegyes olvasóknak elég lesz annyit megjegyezni, ami Lukács olvasatát adja.

34. *Meggyógyít téged Jézus Krisztus.* Bizonyos, hogy az apostolok sohasem igyekeztek csodát tenni, csak ha már biztosak voltak Isten akaratában, amelytől az eredmény függött. Mert nem voltak a Léleknek olyan hatalmával felruházva, hogy szabadságukban állt volna minden beteget meggyógyítani, hanem miként Krisztus mértéket tartott a csodákban, úgy az apostolai által sem akart több csodát tenni, mint amennyit szükségesnek tartott. Tehát Péter nem meggondolatlanul ejtette ki ezeket a szavakat, mivel annak tette volna ki magát, hogy kigúnyolják, ha nem tárult volna már fel előtte az Úr akarata. Lehetséges, hogy magában imádkozott. A Lélek, aki minden csodának szerzője volt, és aki Péter keze által munkálkodott, akkor a nyelvét is vezérelte, és a szívét titokzatos ösztönzéssel irányította. Egyébként ezekkel a szavakkal Péter nyíltan kimondja, hogy ő a csodának csak eszköze, mert azt Krisztus ereje hozza létre, és így csak Krisztus nevét magasztatja.

²⁷ Vö. Hieronymus, *Comm. in Abdiam*, v. 19 (Migne PL 29, 1113-14); *Comm. in Is.*, lib. 10, c. 33 (Migne PL 24, 339)

Magad vesd be. Ezek a körülmények a csoda dicsőségét növelik: hogy az, aki korábban egyik tagját sem tudta megmozdítani, most nemcsak a felkeléshez nyeri vissza az erejét, hanem még az ágyát is be tudja vetni. Ide tartozik a betegség krónikus volta is, mert egy nyolc-éves bénulást nem könnyű meggyógyítani. Ezért mondja Lukács azt is, hogy ágyban feküdt, hogy tudjuk, minden tagja béna volt; mert olyan fekhelyről volt szó, amelyen napközben szoktak feküdni. Hogy Aineasz olyan készségesen kipróbálta tagjait, azzal azt bizonyította, hogy engedelmeskedik hitének, mert noha érezte, hogy visszatért az ereje, mégis a szó ereje ösztönözte arra, hogy felkeljen.

35. *Mind látták őt.* Azt mondja Lukács, hogy a csoda mindenfelé ismertté vált, és híre az egész városban elterjedt. Ugyanis amikor a Szentírásban az áll, hogy „mind”, azon nem azt kell érteni, hogy egytől egyig mindenki, akire vonatkozik, hanem „mind” a sok, a nagyobb rész, vagy egyszerűen az emberek helyett áll. Tehát az az értelem, hogy mivel ott a hívők száma csekély volt, az egyház a nép széles rétegeiből alakult meg. Egyébként a csoda eredményét az a záradék fejezi ki, hogy „megtértek az Úrhoz”, vagyis elfogadták Krisztust és az ő evangéliumát. Ezért a csodákat meghamisítják azok, akik az embereket nézik, és nem figyelnek arra a célra, hogy Krisztus hatalmát és kegyelmét megismerve egyedül hozzá ragaszkodjanak. Tehát az az ismertetőjel, amelyet Krisztus adott az ő isteni hatalmáról, a hozzá való megtérésnek kezdete és előkészítése volt.

36. *Joppében volt egy nőtanítvány, név szerint Tábita, ami azt jelenti: Dorkász, vagyis Zerge.* Ez a nő sok jót tett, és bőven osztott alamizsnát.
37. *Éppen azokban a napokban megbetegedett, és meghalt. Miután megmosták, kiterítették a felső szobában.* 38. *Mivel Lidda közel volt Joppéhoz, a tanítványok, akik meghallották, hogy Péter ott van, elküldtek hozzá két férfit, és kérték: „Késedelem nélkül jöjj át hozzánk!”*

36. Következik Krisztus erejének még fényesebb ismertetőjele. Menynyivel nehezebb tudniillik egy halottat visszahozni az életbe, mint egy betegnek egészséget adni. Lukács azonban először Tábita személyét dicséri, akivel a csoda történt, mégpedig két dolgot dicsér: hogy Krisztus tanítványa volt, és hitét jötettekkel és alamizsnaosztással bizonyította. Lukács már többször használta a „tanítvány” szót „keresztyén” értelemben. Most egy nőt nevez így, hogy ne gondoljuk, ez a név csak a férfiakat illeti meg. Ez a cím arra figyelmeztet, hogy tanítás nélkül nincs keresztyénség, és a tanulás módja pedig csak az lehet, hogy mindenki egyedül Krisztus a tanítója. Ez a dicsőret csínája, ez a szent

élet kezdete, ez minden erénynek a gyökere, hogy az Isten Fiától megtanuljuk, milyen a helyes életmód, és mi az igaz élet. A hitből származnak azután a jó cselekedetek gyümölcsei. Jó cselekedeteken a szeretet munkáit értem, melyekkel felebarátainkat segítjük; és Lukács a legfontosabbnak tartja az alamizsnaosztást. Bizonyára nagy dicsérete a jótékonyagnak, hogy a Szentlélek tanúsága szerint a kegyes és tökéletes élet lényegét foglalja magában. Most értjük, milyen dicséretekkel illeti Lukács Tábitát. Az első helyen áll az Isten iránti vallásossága, vagyis a hite; azután, hogy gyakorolta magát a testvérek segítésében, különösen pedig a szegények nyomorúságának enyhítésében. Ugyanis a szóhasználat szerint az „alamizsna” szó a szegényeknek és a nyomorultaknak nyújtott mindenféle segítséget jelenti. A Tábita név inkább szír, mint héber szó, amelyet Lukács görögre fordított, hogy tudjuk, nem tükrözte a szent életű nő erényeit, és a nem megtisztelő név mintegy a megvetésére szolgált. Dorkász ugyanis zerge. Szent élete azonban a nem megtisztelő név foltját könnyen lemosta.

37. *Megbetegedett.* A betegséget világosan megemlíti, hogy annál inkább bizonyítsa a halált, amely azután következett. Ezért mondja azt is, hogy miután megmosták, kiterítették a felső szobában. Tehát ezek a körülmények azt szolgálják, hogy hitet keltsenek a csodában. Hogy Tábitát nem helyezik azonnal sírba, hanem felviszik a felső szobába, és ott tartják, azt bizonyítja, hogy még volt valami reményük arra, hogy visszanyerje az életét. A holttest megmosásának szokása, amelyet Lukács említ, valószínűleg nagyon régi volt. És nem vonom kétségbe, hogy a szent atyáktól az idők hosszú során mintegy kézről kézre adták át, hogy magában a halálban a feltámadásnak valami látható képe a kegyes emberek lelkében jó reménységet keltsen, hogy tudniillik amikor még nem volt ilyen jól látható az örök élet megnyilvánulása, sőt amikor még nem jelent meg Krisztus, az örök élet záloga és valósága, ilyen segédeszközökkel kellett a tanítás homályosságát és magának Krisztusnak a távollétét pótolni. Tehát a halottak testét megmosták, hogy egykor majd tisztán állhassanak Isten ítélőszéke elé. Szóval a megmosás értelme ugyanaz volt a halottaknál is, mint az élőkénél. A mindennapi mosakodások arra figyelmeztettek, hogy csak az lehet kedves Isten előtt, aki szennyétől megtisztult. Így a temetési szokásban Isten jelképet akart adni, hogy az emberek emlékezzenek arra, a világban rájuk tapadt szenny miatt ebből az életből tisztátalanul távoznak. A halottaknak semmivel sem használt többet a megmosás, mint az eltemetés, de az életben maradtak tanítására alkalmazták. Ugyanis mivel a halál megsemmisülésnek látszik, hogy a feltámadásba vetett hitet ki ne oltsa, hasznos volt ellentétes képeket állítani vele

szemben, amelyek az életet a halálban ábrázolták. Ezt a szokást átvették a pogányok is. Ennius is mondja, hogy Tarquinius testét egy derék asszony megmosta és bekente.²⁸ De mint minden szertartásban, itt is helytelen volt az utánzás. A keresztyének megfontolás nélkül követték ezt a példát, mintha a törvényben megszabott formát mindig meg kellene tartani. Ugyanis az evangélium kezdetén ez a szokás, bár már nem volt rá szükség, mégis meg volt engedve, míg idővel megszűnt. Ma a szerzetesek ugyanúgy utánozzák a zsidóságot, mint egykor a pogányok, megfontolás és válogatás nélkül. Náluk ugyanis megmosás a holttesteket, hogy Krisztust az árnyak közé temessék, akiket – miután az ő sírjába eltemették – sohasem kellett volna visszahívni.

38. *A tanítványok, akik meghallották.* A test megmosása azt mutatja, hogy a tanítványok nem tudták, mi lesz az eredmény. Ugyanis ilyen módon előkészítik a holttestet a temetésre. Mégis a reménység jele, hogy a felső szobában helyezik el, és elküldenek Péterért. Továbbá nem zúgolódnak Isten ellen, nem kiabálnak, hogy méltatlanság történt, hanem alázatosan könyörögnek Isten segítségéért, nem mintha Tábitát halhatatlanná akarnák tenni, hanem csak szeretnék az életét egy időre meghosszabbítani, hogy továbbra is hasznára legyen az egyháznak.

39. *Péter felkelt, és velük ment.* Amikor odaért, felvezették a felső szobába, az özvegyasszonyok pedig mind elébe álltak, sirtak és mutogatták azokat az ingeket és ruhákat, amelyeket Dorkász készített, amíg velük volt. 40. *Péter ekkor kiküldött mindenkit, letérdelt, és imádkozott; azután a holttest felé fordulva ezt mondta: „Tábita, kelj fel!”* Ő kinyitotta a szemét, és amikor meglátta Pétert, felült. 41. *Péter odanyújtotta neki a kezét, és talpra állította; majd behívta a szenteket és az özvegyeket, s megmutatta nekik, hogy él.* 42. *Elterjedt ennek a híre egész Joppében, és sokan hittek az Úrban.* 43. *Péter pedig több napig Joppében maradt egy Simon nevű tímárnál.*

39. *Péter felkelt.* Nem tudni, vajon megmondták-e a hírnökök Péternek, hogy miért hívják. Mégis valószínű, hogy határozottan kérték, menjen csodát tenni. De felmerül egy másik kérdés: vajon Péter ismerte-e Isten akaratát, vagy nem. Mert ha nem bízott az eredményben, vakmerőség volt az útra vállalkozni. Azt válaszolom, hogy még ha nem is tudta, mit fog cselekedni az Úr, mégsem lehet hibáztatni, mivel a testvérek kéréseinek engedett. És más okok is vannak, hogy miért kellett odamennie: tudniillik, hogy gyászukban vigasztalja őket, hogy kegyes buzdításával erősítse őket, nehogy egy nő halála

²⁸ Vö. Enn. Ann. 3. 447 Skutsch.

által megtörve elcsüggedjenek, hogy megszilárdítsa a gyülekezetet, amely még gyenge és mintegy csecsemő volt. Végül annak is elégnak kellett lennie számára, hogy ha elutasította volna őket, azzal azt a látogatást keltette volna, hogy gőgösen megveti a testvéreket. Egyúttal azt is figyelembe kell venni, hogy valahányszor az Úr úgy határozott, hogy erejét az apostolok által valami csodában megmutatja, a Lélek titokzatos ösztönzése vezette őket. Én bizony nem vonom kétségbe, hogy Péter, még ha nem is volt biztos Tábita élete felől, mégis kétségkívül érezte, hogy útján Isten a vezetője és pártfogója, úgyhogy jóllehet aggódva és az eredményben bizonytalanul, de nem vakmerően vállalkozott az útra.

Az özvegyasszonyok mind sírtak. Itt Lukács megadja az okot, hogy miért támasztotta fel Isten Tábitát: tudniillik azért, mert Isten megkönyörülvén a szegényeken, az ő kérésükre visszaadta az életet a szent nőnek. Voltak más célok is. Ugyanis minthogy két életet kap, az ő személyében nyernek dicséretet azok az erények, amelyeket korábban dicsért Lukács; de a fő cél az, hogy Krisztus dicsősége felmagasztaltassék. Mert Isten tovább is életben tarthatta volna Tábitát, de nem változtatja meg a tervét, mintha azt megbánta volna, amikor hamarosan visszaadta neki az életet, hanem mivel a tanítványok közül sokan még gyenge újoncok voltak, akik megerősítésre szorultak, Isten Tábita második életében kinyilvánítja, hogy ennek az életnek a szerzője az ő Fia. Tehát Isten úgy gondoskodott a szegényekről és az özvegyekről, hogy nyomorúságukat enyhítve megerősítette lelkükben az ő evangéliumának hitét. Mert ebben a csodában nagyszerű példát adott a gyarapodásra.

40. *Kiküldött mindenkit.* Amikor időt szakít magának az imádkozásra, úgy tűnik, hogy még nem tudja, mi fog történni. Amikor Aineaszt gyógyította, azonnal mondta ezeket a szavakat nyugodtan: „Aineasz, meggyógyít téged Jézus Krisztus.” De mivel a Lélek működése nem mindig egy és ugyanaz, lehetséges, hogy Isten erejét lassanként felismerve mégis a csodatétel gondolatára jutott. Képtelenségnek látszik azonban, hogy minden szent embert kiküldött a szobából, akik szemtanúk lehettek volna, de mivel az Úr még nem nyilvánította ki neki ereje kiáradásának idejét és módját, a magányt keresi, amely alkalmasabb az imádkozásra. E szándékának lehetett más oka is, amelyet nem ismerünk. A Szentírás szerint ugyanígy tett Elizeus is: mert egyedül, még a halottnak az anyját sem engedve oda, háromszor ráhajolt a holttestre. Isten Lelkének vannak erős ösztönzései, és aki ezeket közön-

séges emberi szokás szerint akarja megvizsgálni vagy testi érzékelés alapján megítélni, az helytelenül és alkalmatlan módon cselekszik. Ezt is meg kell jegyezni: Amikor Péter mintegy bizonytalanságban az egyedüllétet keresi, gátat vet a babonaságnak, nehogy valaki az ő erejének tulajdonítsa Isten munkáját, amelynek ő csak eszköze. Ugyanis aki a döntőbírókat és a tanúkat gondosan eltávolítva menekül az imádkozáshoz, az elég világosan bizonyítja, hogy nem ura a dolognak. Péter tehát azt várva, hogy mit akar az Úr, megvallja, hogy egyedül az Úr a munka szerzője. Imádkozás közben a térdhajlás az alázatosság jelképe, és kettős haszna van: hogy minden tagunk részt vesz Isten tiszteletében; és hogy lelkünk gyengeségén segít testünk külső gyakorlata. De valahányszor térdre borulunk, ügyelnünk kell arra, nehogy hamis színjátékká váljék a szertartás, hanem feleljen meg annak belső, szívbeli alázatosság.

A holttest felé fordulva. Látszólag nem fér össze az értelemmel, hogy Péter az érzéketlen holttestet megszólítja. A halott testnek ez a megszólítása része volt annak a szenvedélyességnek, amelyre Isten Lelke indította Pétert. És ha valaki az értelmet hiányolja: az ilyen beszédmód világosabban kifejezi Isten hatalmát a halottak feltámasztására, mintha harmadik személyben mondaná: Ez a test ismét keljen életre és éljen! Így szól Ezékiel is, amikor a nép felszabadítását a feltámasztás képével világítja meg: „Ti száraz csontok, halljátok az Úr igéjét!”³⁰ És Krisztus: „Eljön az óra, amelyben mindazok, akik a sírban vannak, meghallják az ő hangját.”³¹ Mert valóban Krisztus hangja volt az, amely Péter száján át szólva az életet visszaadta Tábitának. A körülményeket, amelyek ezután következnek, a csoda megerősítésére közli Lukács.

41. Végül Lukács megismétli, hogy Tábitát Péter szemtől szembe megmutatta a tanítványoknak. Ebből arra következtetünk, hogy inkább mások kedvéért támasztotta fel, mint saját magáért. Némely fanatikusok, akik azt képzelik, hogy az emberi lélek nem egyéb, mint lehelet, amely a feltámasztás napjáig elenyészik, ezt a helyet használják fel esztelenségük bizonyítására. Mire való volt, mondják, Tábita lelkét, amikor már boldog nyugalomba került, a test dologházába visszahívni, hogy ott annyi nyomorúsággal küzdve szenvedjen? Mintha Istennek nem lenne szabad az ő dicsőségére tekintettel lenni mind az életben, mind a halálban, és mintha az istenfélő embereknek nem az lenne az igazi boldogsága, hogy neki élnek és neki halnak meg. Sőt

mintha Krisztus nem lenne nekünk nyereség mind életünkben, mind halálunkban,³² amikor magunkat neki szenteljük. Tehát egyáltalán nem képtelenség, hogy az Úr inkább a saját dicsőségére volt tekintettel, mint Tábitáéra. Ámbár ahogyan Isten dicsősége mindig hasznára is van a hívőknek, neki is inkább a javára szolgált, hogy Isten megengedte, új életre keljen, hogy így Isten jóságának és hatalmának látványosabb eszköze legyen.

42. *És hittek.* A csodának már sokféle gyümölcse van. Ugyanis a szegényeket Isten megvigasztalta; az egyháznak visszaadatott a kegyes asszony, akinek a halála nagy veszteség volt, és sokan hittek az Úrban. Mert még ha oly nagy erőnek a közvetítője volt is Péter, az embereket mégsem köti magához, hanem inkább Krisztushoz vezet.

43. Mikor azt mondja Lukács, hogy Péter egy tímárnál lakott, ebből arra lehet következtetni, hogy milyen emberekből állt a joppéi gyülekezet. Ugyanis ha a város előkelői megtértek volna Krisztushoz, bizonyára közülük valaki látta volna vendégül Pétert. Mert borzasztó dolog lett volna Krisztus apostolával ennyire nem törődni. Tehát az Úr Joppében, mint mindenütt, egyszerű emberekből szervezett magának gyülekezetet, hogy a testi gógót megalázza. Egyidejűleg abban nyilvánul meg Péter embersége, hogy az ilyen rangú vendégséget nem utasítja vissza. Ámbár úgy tűnik, hogy inkább közepes rangú kereskedő volt, mint alsóbbrendű kézműves. Ugyanis később azt mondja Lukács, hogy voltak ott, akik szolgáltak Péternek.³³ Ebből kitűnik, hogy Péter jó és tisztességes ellátásban részesült.

³² Fil 1,21

³³ ApCsel 10,23

TIZEDIK RÉSZ

1. Élt Cézareában egy Kornéliusz nevű férfi, az úgynevezett itáliai csapat századosa. 2. Egész házanépével együtt kegyes és istenfélő ember volt, aki sok alamizsnát osztogatott a népnek, és szüntelenül könyörgött Istenhez. 3. Ő egyik délután három óra tájban látomásban tisztán látta, hogy az Isten angyala bemegy hozzá, és megszólítja: „Kornéliusz!” 4. Ő pedig rátekintett, és megrémülve kérdezte: „Mi az, Uram?” Erre az angyal ezt mondta neki: „Imádságaid és alamizsnáid emlékeztetőül feljutottak az Isten elé. 5. Most azért küldj embereket Joppéba, és hívasd magadhoz azt a Simont, akit Péternek is hívnak. 6. Ő egy Simon nevű tímár vendége, akinek a háza a tengerparton van.”

1. Lukács most áttér egy emlékezetes történetre, hogy tudniillik Isten egy idegen nemzetséghez tartozó és körülmetéletlen embert minden zsidók felett különös tiszteletre méltatott, mivel elküldi hozzá angyalát, és érte Pétert Caesareába viszi, hogy őt az evangéliumra tanítsa. Először azonban megmutatja Lukács, milyen volt ez a Cornelius, akinek a kedvéért angyal szállt le az égből, és Isten látomásban szólt Péterhez. Az itáliai csapat (*cohors*) századosa volt. A csapat ezer gyalogosból állt, a parancsnoka egy tribunus volt. Minden századnak külön vezetője volt. Egy legio többnyire öt csapatból állt. Ezt a csapatot itáliai csapatnak nevezték, mert a rómaiak gyakran soroztak be katonákat a provinciák lakosai és a szövetségesek közül, de a hadseregek zömét Italiából válogatták. Tehát Cornelius itáliai származású volt. Caesareában pedig a város őrzése végett tartózkodott a csapatával együtt. A rómaiak ugyanis úgy szokták elosztani az őrállásokat, hogy minden nagyobb városnak legyen valami őrsege a váratlan zavargások megakadályozására. Valóban ritka példa, hogy egy katona Isten iránt ilyen kegyes, és az emberekkel szemben is ilyen önzetlen és emberi legyen, mert akkor az itáliaiak, amikor katonáskodni mentek a provinciákba, úgy vetették rá magukat a zsákmányra, mint az éhes farkasok. Általában nem volt bennük nagyobb vallásosság, mint a vadakban, és ugyanúgy nem törekedtek a becsületességre, mint az útonállóak. Annál nagyobb dicsőretet érdemelnek Cornelius erényei, hogy a katonai életben, amely akkor nagyon romlott volt, szentül tisztelte

Istent, és gonoszkodástól és igazságtalanságtól mentesen forgolódott az emberek között. Még inkább dicséretére válik, hogy elvetette azt a babonáságot, amelybe beleszületett és amelyben nevelkedett, és az igaz Isten szent tiszteletét fogadta el. Tudjuk ugyanis, milyen önhittek voltak az italiaiak, és hogy lenéztek másokat. Akkoriban mindenki úgy megvetette és gyűlölte a zsidókat, hogy miattuk a tiszta vallást is szégyenletesnek és szinte átkozottnak tartották. De mindez nem akadályozta meg Cornelium abban, hogy bálványait elhagyva az egy Isten törvényes tiszteletét gyakorolja. Kétségkívül ritka becsületes embernek kellett lennie. Ráadásul a zsidók között aligha található valakit, aki a buzgó kegyességnek megnyerhette volna, mivel akkor ezer ember közül egy ha be volt avatva egy kicsit a törvény isméréseibe. Nem kétséges, hogy Cornelius különös kegyelemből akadt rá egy igaz istenfélő emberre, aki a hamis tanoktól mentesen, híven magyarázza neki a törvényt, anélkül, hogy ahhoz bármi kovászt is hozzátenne. De mivel több dicséréttel illeti őt Lukács, külön-külön kell szólnunk mindegyikről.

2. Lukács azt mondja, hogy Cornelius kegyes és istenfélő ember volt, azután azt mondja, hogy mint derék családapa, gondoskodott családjá tanításáról. Azután karitatív tevékenységéért dicséri, mert mindenütt jót tett a néppel, végül, hogy állhatatosan könyörgött Istenhez. Röviden, Cornelius kitűnt azokban az erényekben, amelyek a kegyes embert jellemzik, és élete minden tekintetben igazodott ahhoz a szabályhoz, amelyet Isten nekünk előír. Mivel pedig a törvényt két tábla tartalmazza, az első helyen Cornelius kegyességét dicséri Lukács, azután áttér a második részre, hogy az emberek számára karitatív szolgálatokat tett. Ezt különösen érdemes megfigyelni, mivel Cornelius személyében azt mutatja be nekünk, hogyan kell helyesen élni. Eszerint a helyes élet alapja a hit és a vallás, és e nélkül minden más erény nem egyéb, mint füst. Az Isten félelmét és az imádságot a kegyesség és Isten tisztelete gyümölcsének és bizonyosságának tartja Lukács, és méltán, mivel a vallás nem választható el Isten félelmétől és tiszteletétől, és csak azt lehet kegyesnek tartani, aki Istent Atyjának és Urának elfogadva átadja magát neki. Jegyezzük meg, hogy itt önkéntelen félelemtől van szó, amikor szívesen és szívből alávetik magukat Istennek azok, akik igazán meggondolják, hogy mivel tartoznak neki. Továbbá, mivel Isten tiszteletét a világ nagy része kitálatl hiábavalóságokkal meghamisítja és lealacsonyítja, méltán említi Lukács, hogy Cornelius szüntelenül imádkozott. Ezzel azt fejezi ki, hogy nemcsak külső szertartásokkal bizonyította kegyességét, hanem lelekben tisztelte Istent, amikor az imádkozásban gyakorolta

magát. Egyidejűleg meg kell jegyezni az imádkozás szakadatlan voltát. Ebből látjuk, hogy nem pusztán szokásból végezte az imádkozás hideg kötelességét, hanem komolyan odafigyelt az imádságra, ahogyan Isten szakadatlan jótéteményei arra készítetnek és ösztönöznek minket, és a hit erejének is abban kell megnyilvánulnia. Ezért Cornelius példája mindannyiunkat buzdítson az imádságban való állhatatosságra.

Egész házanépével együtt. Nem illő könnyedén átsiklani e dicséret felett, hogy Corneliusnak házi gyülekezete volt. Valóban, aki igazán tiszteli Istent, az nem tűrheti el, amennyiben rajta múlik, hogy Istent száműzzék a házából. Mert milyen visszás dolog az, ha valaki a saját jogát makacsul védi, hogy felesége, gyermekei, szolgálói és szolgálóleányai engedelmeskedjenek neki, de Isten megvetését minden további nélkül eltűri? Mindazonáltal megtörténik, hogy egy kegyes férfiúval még a felesége sem ért egyet, de minden módon arra kell törekedni, hogy aki mások fölé van rendelve, óvja meg Isten hatalmát, és nincs méltányosabb annál, mint Istennek szentelni mindenünket, amink van, és önmagunkat is. Tehát ha a kegyes férfiú fiai nem olyanok, mint ő, vagy a felesége rossz erkölcsű, vagy a szolgálói semmirekellők és gonoszok, ne legyen elnéző, és tehetetlenségében ne engedje, hogy a saját háza bemocskolódjék. Corneliusban nemcsak a buzgóságot dicséri Lukács, hanem Isten áldását. Ez volt az oka, hogy a háza népe kegyességben követte. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, hogy háza népét istenfélelemben nevelte, nem törődve az abból eredő veszéllyel, mert nagyon gyűlöletes volt a zsidó vallás, és nem maradt büntetlenül, ha egy római polgár, úgymond, idegen vallást vett fel. Jóllehet ma is rossz híre van a világban az evangélium őszinte megvallásának, mégis bűnös gyávaság, ha valaki e méltatlan gyűlölet miatt nem meri a családját kegyes tanítással Istennek áldozatul felajánlani.

Alamizsnát osztogatott. Itt is szünekdokk¹ van. Ugyanis ahogyan az imént azt mondtuk, hogy Isten tiszteletét az imádságok bizonyították, így most is, amikor a karitatív tevékenységről van szó, egy munkát választ ki Lukács. Így mutatja meg, hogy Cornelius nemes lelkű és jótékony ember volt. A mi kegyességünknek ugyanis úgy kell az emberekhez eljutni, hogy a jótékony és méltányosság gyakorlása által bizonyítsuk Isten iránti félelmünket. Az ελεημοσύνη szót, amikor a könyörületesség tulajdonképpen a szív belső érzése, átülték arra a külső szolgálatra, amellyel a szegényeken segítünk,

ugyanis az igaz és helyesen gyakorolt jótékonyság abból a forrásból származik, hogy minket könyörületességre indít felebarátaink nyomorúsága, ha az egységünkre gondolva úgy gondozzuk és ápoljuk őket,² mint a saját testünket, és úgy igyekszünk rajtuk segíteni, mint saját tagjainkon. Néha képmutatók is adakozók vagy egyenesen bőkezűek, de ha mindenüket szétosztják is, semmijük nem lesz méltó az alamizsna névre, amivel a szegényeken segítenek. Mert Pálnak erre a mondására kell gondolnunk: „És ha szétosztom is az egész vagyonomat, szeretet pedig nincs bennem: semmi hasznom abból.”³ Tanuljuk meg tehát ebből a mondásból, hogy jótékonyságunkat csak akkor helyesli Isten, ha együttérzésből segítünk a szegények nyomorúságán, és mintegy szívünket kitérve adunk nekik abból, amit Isten bőkezűsége juttat nekünk. Amikor Lukács azt mondja, hogy „a népnek” osztogatott alamizsnát, az annyit jelent, hogy mindenütt, minden szűkölködőnek, mert voltak gazdagok is szép számmal, akiknek adni képtelenség lett volna. Egyébként ezzel a szíves adakozással bizonyította, hogy milyen rokonszenvet érez a zsidók vallása iránt. Ezért mondja kicsit később Lukács, hogy minden zsidó elismerte. Ha egy olyan ember, aki a hitnek csak elemi ismereteivel bírt, a becsületességnek és az erkölcsi tisztaságnak olyan kiváló tükré volt, akkor is, amikor annyi akadályba ütközött, nem kell-e szégyenkezünk nekünk, akik azt akarjuk, hogy a legkeresztyénebb tanítóknak tartsanak minket, amiatt, hogy a kegyesség gyakorlásában annyira hanyagok vagyunk? Ha a hit parányi szikrája olyan sokra volt képes Corneliusban, mit kellene bennünk munkálnia az ismeret teljes ragyogásának? De amíg Krisztussal teli szájjal dicsekszünk, a legtöbben olyan messze vagyunk a szent életű férfiú példájától, hogy alig az árnyéka jelenik meg azoknak az erényeknek, amelyekben ő bővelkedett. Mert milyen lusták vagyunk az imádságra! Milyen lassúak és restek vagyunk a könyörületesség szolgálatában! Sőt sokakat nemcsak abban akadályoz a fősvénység és a kapzsiság, hogy bőkezűen adjanak a magukéból, amennyit illik, hanem úgy lángol bennük a birtoklás esztelen vágya, olyan vadul kegyetlenek, hogy nem átallják a szegényektől a legszükségesebbet is elvenni, és még a húsukat is felfalni.

3. *Látomásban látta.* Lukács a látomást az isteni kinyilatkoztatás egyik fajtájának tekinti, hogy megtudjuk, Corneliuszt égi erő vezette Krisztus hitére. Minthogy azonban az embereket gyakran megcsalja

² Ez. 38,7.

³ 1 Kor. 13,3.

az érzéki káprázat, a gyanú elkerülése végett Lukács megjelöli az időpontot a nap kilencedik órájában, vagyis délután három óra tájban. Akkor napkeltétől napnyugtáig tizenkét órára osztották fel a napot. Ebből következik, hogy fényes nappal volt akkor, amikor az angyal megjelent, így tisztán észlelhető lehetett a látomás. Ámbár a látomásokhoz mindig társult valami jegy, amely Isten szolgálait megóvta a káprázattól való félelemtől, mert amikor álmoképben jelent meg, a bizonyosság jelei kísérték, amelyek a lélekbe mélyen bevésődve semmi kétséget nem engedtek meg.

4. *Ő pedig rátekintett, és megrémülve kérdezte.* Lukács nyomatékosan kiemeli a figyelmet, hogy tudjuk, nem üres képzelődés volt, ami az alvó vagy szórakozott embert meglepi. A rémülete onnan eredt, hogy megérezte az isteni felséget. Az emberek ugyanis, amikor megérik Isten jelenlétét, szükségképpen megijednek, és a félelemtől megzavarodnak. Ha pedig nem kelt félelmet bennünk az ő szava, azt a mi korlátoltságunknak kell tulajdonítani, mivel nem ismerjük fel és nem érezzük meg, hogy Isten az, aki beszél, pedig az istenfélők is rettegnek a hallatára, akiknek Isten az ő igéjében jelenti ki magát, ahogy Ézsaiás mondja.⁴ Továbbá Isten látványa is félelmetes előttük, nem annyira, hogy összeroskadnának és a félelem megemésztené őket, hanem csak annyira, hogy alázatosan felkészüljenek Isten tiszteletére.

Mi az, Uram? Ebből a válaszból eléggé világos, hogy Cornelius lelkét szent megilletődés fogta el, és tudta, hogy Istennel van dolga. Tehát helytelen ez a fordítás: „Ki vagy, Uram?”, és valószínű az a feltételezés, hogy a fordító hibázott, mivel a görög szövegben nincs kétértelműség, és az összes kézirat megegyezik ebben az olvasatban: τί ἐστίν. Tehát miután Cornelius megérezte, hogy Isten beszél, kész az engedelmségre, mivel a felelet sem más, mint parancs.

Imádságaid és alamizsnáid. Mivel úgy tűnik, mintha valahogy süket volna az Isten füle, ha kérésünkre nem válaszol azonnal, ebből származik ez a kifejezés, hogy imádságaink feljutnak elé, és ő azokról megemlékezik. Továbbá az angyal megjelöli az okot, hogy miért méltatja az Úr Corneliuszt az ő evangéliumának teljes világosságára: azért, mert könyörgését meghallgatta és alamizsnáit szívesen vette. Ebből megértjük, hogy az erények és a jó cselekedetek nemcsak tettszenek Istennek, hanem azzal a fényes jutalommal is járnak, hogy azok kedvéért nagyobb ajándékokkal halmoz el és gazdagít minket, ennek megfelelően: „akinek van, annak adatik”.⁵ Ugyanígy: „Jól

⁴ Ez. 66,25.

⁵ Lk. 19,26. Mt. 13,12; Mt. 13,12.

van, jó és hű szolgám, a kevésen hű voltál, sokat bízok rád ezután.”⁶ Így tehát az Úr ajándékainak folytonos sorozatán keresztül mint biztos lépcsőkön emeli fel az övéit, míg végül felviszi a legfelső fokra. A pápisták ezzel a hellyel kétféleképp élnek vissza, ugyanis mivel Isten tekintettel volt Cornelius imádságaira és alamizsnáira, és megajándékozta őt az evangélium hitével, ezt kicsavarva úgy értelmezik, mint előkészítést, mintha az ember törekvésével és erényével hitet szerezhetne, és munkái érdemeivel megelőlegezhetné Isten kegyelmét. Továbbá általában úgy gondolkoznak, hogy a jó cselekedetek oly módon érdemszerzők, hogy Isten kegyelme érdemeik szerint növeli az egyes embereket. Az előbbiben gyermekded módon tévednek, amikor azt hiszik, hogy Isten elfogadta Cornelius cselekedeteit, mielőtt a hit megvilágította volna őt. De nem kell hosszasan keresgélni a bizonyítást, hogy megcáfoljuk az ostobaságukat, ugyanis semmi sem következhetett az imádságokból anélkül, hogy a hit meg ne előzte volna azokat, mert egyedül az nyitja meg nekünk az ajtót az imádkozáshoz. Ezt okosan fejti ki Augustinus, aki kineveti Pelagiust, mivel az azt mondta, hogy a hit imádkozás által megszerezhető, ha korábban nem volt belőle semmi az emberben. Ki keres orvost, mondja, ha nem az, aki már részben meggyógyult? A hitnek éppen ez a gyógyulása tanít meg minket arra, hogy kopogtassunk az ajtón.⁷ Ezenkívül Isten félelme és a kegyesség világosan mutatja, hogy a Lélek újjászülte Cornelium. Mert Ezékiel is egyedül Istennek tulajdonítja azt a dicsőséget, hogy az emberek szívét az ő félelmére formálja.⁸ Ézsaiás is azt mondja, hogy az Úr Lelke nyugszik Krisztuson,⁹ hogy tudjuk, hogy ez a Lélek csak az ő tagjaiban található meg. Tehát nagy ostobaság egy olyan embert elképzelni Cornelius személyében, aki a természet vezetésével az örök életre vágyik, vagy arra törekszik. Ezért sületlenség az az okoskodásuk, hogy cselekedeteink érdemeivel elébe mehetünk Isten kegyelmének. Ami a második tévedést illeti, amikor azt képzelik, hogy közülünk mindenki aszerint részesül nagyobb kegyelmi ajándékokban, ahogy megérdemeljük, ezt is könnyen meg lehet cáfolni. Először is azt mondjuk, hogy nincsenek olyan jó cselekedeteink, amelyekkel ingyen ne Isten ajándékozott volna meg minket. Azután azt mondjuk, hogy Isten ajándékainak helyes felhasználása is tőle van, és az az ő második kegyelme, hogy előbbi ajándékait helyesen használ-

⁶ Mt 25,21.23.

⁷ August. De perfectione iust. hom. 19, 40 (Migne Pl. 44, 314).

⁸ Vö. Jer 32,40.

⁹ Ézs 11,2.

juk fel. Harmadszor, azt mondjuk, hogy munkáinkért semmi jutalmat sem érdemlünk, mivel azok mindig tökéletlenek és hibásak. A jó cselekedetek ugyan a kegyelem növekedését biztosítják számunkra, de nem a saját érdemeik szerint. A jó cselekedetek Isten előtt csak a megbocsátás révén lehetnek kedvesek, és azt a hit segítségével lehet elnyerni. Ezért egyedül a hit ad a cselekedeteknek értéket. Ily módon jutott Cornelius imádságaival és alamizsnáival Krisztus teljesebb megismeréséhez. De hogy Isten jóindulattal és szívesen fogadta az alamizsnáit, az már a hitén múlt. Továbbá, ha a hit a cselekedetek mértéke, a jóindulaton múlik, és nem az érdemen, hogy Isten tetszését elnyerik. Ugyanis mivel a hit semmi olyat nem talál bennünk, ami méltó lenne arra, hogy azért Isten előtt kedvesek legyünk, Krisztustól veszi kölcsön, ami belőlünk hiányzik. De nagyon fonák dolog az, hogy a pápisták állandóan érdemeikről beszélnek, és az ostobákat szüntelenül üres biztatásokkal áztatják, mégsem tesznek semmit, amivel az embereket helyes cselekvésre ösztönöznék, ugyanis mindig bizonytalanságban hagyják a lelkiismeretüket: kétséget támasztanak bennük afelől, hogy tetszenek-e a cselekedetek Istennek, vagy sem. Ahol a lelkeken ilyen bizonytalanság uralkodik, vajon nem szükségszerűen lankadnak meg a lusták és a restek? Ezzel szemben mi, még ha el is választjuk a jó cselekedeteket az érdemtől, mégis mikor azt tanítjuk, hogy el van téve azok számára a jutalom, nagyon jó és erős ösztönzéssel készíttjük az embereket arra, hogy igyekezzenek helyesen élni. Ugyanis csak akkor készülünk buzgón Isten szolgálatára, amikor meg vagyunk győződve arról, hogy fáradozásunk nem hiábavaló. Ha pedig ma a Lélek ajándékainak nagyobb bőségét nem láthatjuk, sőt inkább azok nagyobb része elszárad, azt csak hálátlanságunknak kell tulajdonítani, ugyanis miként Cornelius imádságait, alamizsnáit és becsületességét Isten az ő evangéliumának értékes gyöngyével koronázta, így amikor látja, hogy mi az ő evangéliumának kincseivel istentelenül és könnyelműen visszaélünk, méltó oka van arra, hogy minket nincstelen nyomorúságba taszítva, éhínség által pusztítson el. Itt azonban felmerülhet a kérdés, hogy a hit megköveteli-e Krisztus ismeretét, vagy beéri azzal az egyszerű meggyőződéssel, hogy Isten könyörületes. Mert úgy látszik, hogy Cornelius egyáltalán semmit sem tudott Krisztusról, pedig teljes bizonyossággal igazolni lehet, hogy a hit nem választható el Krisztustól, ugyanis ha Isten méltóságát a maga valóságában akarjuk felfogni, inkább maga alá temet az ő dicsősége, mintsem hogy jóságából valamit is éreznünk. Krisztusnak tehát közvetítőnek kell lennie, hogy az em-

beri értelem Isten irgalmát felfoghassa. Nem hiába nevezi Krisztust az apostol a láthatatlan Isten képének,¹⁰ mivel az Atya csak az ő képében teszi magát láthatóvá. Ezenkívül, mivel ő az út, az igazság és az élet,¹¹ akárhová megyünk rajta kívül, mindenütt tévedések és csalódások hálójába kerülünk, és mindenütt a halállal szembesülünk. Corneliusra nézve egyszerű a megoldás. Semmiféle lelki ajándékot nem kaphatunk, csak Krisztusban. Honnan származik maga az újjászületés is, ha nem onnan, hogy egyé lettünk Krisztussal halálának hasonlóságában, és a mi óemberünk megfeszítettett vele?¹² Ha azonban Cornelius részese volt Krisztus Lelkének, nincs okunk azt gondolni, hogy teljesen hiányzott belőle Krisztus hite, és nem fogadhatta el úgy az igaz Isten tiszteletét sem, akit a zsidók imádtak, hogy közben ne hallott volna valamit a megígért Közbenjáróról, és lehet, hogy homályos és zavaros volt az ismerete, de valamilyen ismerete mégiscsak volt. Aki akkor Júdeába ment, annak feltétlenül hallania kellett valamit a Messiásról, sőt távoli vidéken is el volt terjedve a híre. Ennélfogva Cornelius a régi atyák közé kell sorolni, akik az üdvösséget a még meg nem jelent Megváltótól remélték. Augustinus helytelenül mondja, hogy Cornelius hitét Péter alapozta meg,¹³ mikor már korábban szilárd alapja volt, ámbar Augustinus lényegében egyetért velünk, amikor világosan kimondja, hogy Cornelius nem imádkozhatott volna, ha nem lett volna hívó: *A szentek eleve elrendeltségéről, és más helyeken.*¹⁴

5. *Most azért küldj embereket Joppéba.* Isten csodálatos kedvezése, hogy nem azt parancsolja Corneliusnak, utazzon el, hanem hogy küldjön embereket Péterhez, és otthon nyugodtan várjon, Péter pedig vállalja érte a fáradságos utat. De ne csodálkozzunk azon, hogy az Úr ilyen szelíden bánt Corneliuszal, amikor igéjének szolgáit nap mint nap ráerőszakolja azokra, akik azt nem akarják, így magától megjelenik azoknak, akik nem keresik, ahogy Ézsaiás által tudunkra adja.¹⁵ De miért nem inkább egy angyal végzi a tanító munkáját? Ésszerűtlennek tűnik, hogy Isten a munkáját egy halandó emberre bízza, hiszen egy angyal által nagyobb lett volna az isteni kijelentés tekintélye, mint ha egy ember száján át hirdettetik neki az evangélium. Tudniillik, ahogy Krisztus Pálnak látomásban megjelent, és tanításának feladatát még-

¹⁰ Kol 1,15.

¹¹ Jn 14,6.

¹² Rom 6,5-6.

¹³ August. De doctr. christ., Prof. 6 (Migne PL 34, 18; CC 32, 4).

¹⁴ August. De praedest. sanct. 7, 12 (Migne PL 44, 969-70).

¹⁵ Ezs 65,1.

is Anániásra hagyta,¹⁶ hogy az evangélium hirdetésének szolgálatát, amelyet egyházára bízott, ilyen példával megerősítse, így most az angyal átadja a helyét Péternek, hogy a Krisztustól rábízott munkát elvégezze. Tehát aki Krisztus tanítványa akar lenni, és azt akarja, hogy a mennyei bölcsesség fénye őt megvilágítsa, annak ne legyen terhére figyelmesen és tanulékonyan hallgatni a külső emberi szóra, amelyet Krisztus eszközként használ, és azt akarja, hogy a hitünk is ahhoz kötődjék. Látjuk, hogy milyen rettenetes módon bosszulta meg az Úr azoknak az esztelen dölyfösségét, akik az igehirdetést megvetették, és az égből jelenéseket vártak, ugyanis amikor azt akarja, hogy az emberek őt hallgassák, nem lehet az ő megvetése és megsértése nélkül elutasítani az ő szolgáit, akiknél az-ő igéjét elhelyezte. Ugyanakkor elismerem, meg kell vizsgálni a lelkeket,¹⁷ hogy ne hallgassunk mindenkit válogatás nélkül, aki azt állítja magáról, hogy Krisztus szolgálja. Mivel azonban a hit hallásból van,¹⁸ senki sem jut el ahhoz, aki az ige hirdetését lenézi és elutasítja.

7. Miután az angyal, aki vele beszélt, eltűnt, előhívott két szolgát és egy istenfélő katonát azok közül, akik állandóan mellette voltak. 8. Ezeknek mindent elmondva elküldte őket Joppéba. 9. Másnap, amíg ők úton voltak és a városhoz közeledtek, Péter déltájban felment a ház tetejére imádkozni. 10. Közben azonban megéhezett, és enni kívánt. Amíg az ételt készítették, révületbe esett, 11. és látta, hogy az ég megnyílik, és leszáll valami nagy lepedőhöz hasonló, amely négy sarkánál fogva ereszkedett le a földre. 12. Benne volt ebben a föld mindenféle négylábú és csúszómászó állata, és az ég mindenféle madara. 13. Ekkor hang hallatszott: „Kelj fel, Péter, öld és egyél!” 14. Péter azonban így szólt: „Semmiképpen nem, Uram, mert soha nem ettem semmi közönségest vagy tisztátalant.” 15. De másodszor is szólt hozzá a hang: „Ami az Isten megtisztított, azt te ne mondd tisztátalannak.” 16. Ez pedig három ízben is így történt, és azután az egész azonnal felemelkedett az égbe.

7. *Miután az angyal eltűnt.* Itt elmondja Lukács, milyen gyors volt Cornelius engedelmissége: egy percet sem késlekedett, hanem buzgón teljesítette a kapott parancsot. Ez a gyors engedelmissége onnan van, hogy hitt az ígéletben, miként a hitetlenség az oka annak, hogy mi nem sietünk Istent követni. Hozzánk nem repülnek angyalok az

¹⁶ ApCsel 9,10.

¹⁷ Jn 4,1.

¹⁸ Rom 10,17.

égből, hogy bizonyos embereket kijelöljenek számunkra, de mindenkinnek a fülébe eljut Krisztus mondása: „Keressetek, és találtok, zörgessetek, és megnyitattik nektek.”¹⁹ Miért van az, hogy száz közül alig egy-kettő ha megmozdul, hogy mások lassan csoszogva alig haladnak valamit, ha nem amiatt, hogy nem hiszünk komolyan az ígéretben? Tanuljuk meg tehát, hogy nem szabad késlekedni, hanem ha Isten szavát meghallja, ki-ki siessen oda, ahová Isten hívja.

Két szolgát. Háza népének szorgalmas tanításáért az volt Cornelius jutalma, hogy hűséges és becsületes szolgálói voltak, akik szívesen dolgoztak neki, és bátran rájuk bízhatott akármit. Ezzel szemben az Úr gyakran méltó büntetéssel sújtja azokat az urakat, akik nem törődnek házuk népének tanításával, ugyanis akiket nem neveltek kegyességre és Isten félelmére, azok engedetlenek lesznek irántuk és megbízhatatlanok, sőt tartani kell az álnokságuktól is.

Egy istenfélő katonát. Mivel ez a katona bizalmasabb viszonyban volt Corneliuszal, őt is beavatta Isten félelmébe, mint a háza népét. Itt emlékeztetünkbe kell idézni, amit fentebb említettem: Semmilyen életforma nem mentesít bennünket az alól, hogy helyesen illik tisztelnünk Istent. A katonaelet akkor nagyon romlott volt, ugyanis a korábbi fegyelemből gyalázatos szabadosságba süllyedtek. És Isten Lelke itt mégis bizonyosságot tett a kegyességről a katonáknak. Ezért nincs ok arra, hogy a katonáskodás ürügye alatt Isten tisztelete alól felmentést kérjenek azok, akik azt szeretnék, hogy semmilyen helyreigazításban ne legyen részük. Ha azt mondják, hogy nem tudják Istent szolgálni, mert katonák, az a két katona lesz az utolsó napon tanújuk és méltó bírójuk, akik elítélik. Emellett elítéltetnek azok az esztelen emberek is, akik azt hangoztatják, hogy a keresztyéneknek nem szabad fegyvert viselni. Ez a két katona katonáskodás közben is gyakorolta a kegyességet, és Krisztust lelkébe fogadva nem hagyta el korábbi életmódját, és a fegyverét sem dobta el, mintha az ártalmas lenne, és a rangjáról sem mondott le.

8. Cornelius azért mond el mindent a katonának és a szolgálóinak, hogy jobban ösztönözze őket a parancs teljesítésére az a tudat, hogy az inkább Isten parancsa, mint emberé. Akiket tehát korábban nagylelkűen tanított, azokban most tudatosítja, hogy milyen fontos dolgot csinálnak.

9. *Musnap, amíg ők uton voltak.* Ahogy azt elbeszélte Lukács, hogy Cornelius isteni kinyilatkoztatás intette arra, hogy Pétert meghívja, így most beszámol arról a másik látomásról, amellyel Isten Péternek

megparancsolja, hogy elmenjen Corneliushoz. Ebből még világosabban kitűnik, hogy ezt az egész dolgot Isten csodálatos bölcsessége irányította, aki Cornelius is tanulékonyra teszi, sőt felkelti benne a törekvést és a vágyat a tanulás iránt, Péternek pedig bátorságot ad, hogy önként vállalja a tanítás munkáját. Figyelemre méltóak azok a körülmények is, amelyekkel ezt a történetet megvilágítja.

Péter felment a ház tetejére imádkozni. Az imádkozáshoz nagy segítség a félrevonulás, amit még Krisztus sem mellőzött, hogy a lélek minden olyan körülménytől mentesen, amelyek a figyelmet elterelik, jobban figyeljen Istenre. Az épületek alakja a zsidóknál más volt, mint nálunk, ugyanis a tetőn sétálni lehetett. A nap hatodik órája akkor dél volt. Nem kétséges tehát, hogy Péter abban az időpontban szokása szerint fogott az imádkozáshoz. Tekintettel arra, hogy majdnem egész nap elfoglaltak a különféle teendők, és nincs vége a hajtásnak, ha vissza nem fogjuk magunkat, ezért hasznos meghatározott időt kijelölni az imádkozásra, nem azért, hogy az időhöz legyünk kötve, hanem hogy ne feledkezzünk meg az imádkozásról, amelynek mindennél előbbre valónak kellene lennie. Továbbá az időről ugyanazt kell gondolnunk, mint a helyről: hogy tudniillik mindkettő segít leküzdeni a gyarlóságunkat. Ha az apostolok ezeket magukra nézve szükségesnek tartották, mennyivel buzgóbban ezekhez kellene tartaniuk magukat a lusta és kényelmes embereknek?

10. *Révületbe esett.* Mivel a lelkünk mintegy földhöz tapad, Péter lelkének, hogy a kinyilatkoztatást megérthesse, mintegy ki kellett mozdulnia helyéből, és felfelé ragadtatnia. Így lett készvé a kinyilatkoztatás befogadására, amikor szokatlan módon a világ fölé emelkedett.

11. Az ég megnyílása véleményem szerint itt mást jelent, mint a hetedik részben. Ugyanis ott azt olvassuk, az ég azért nyílt meg Istvánnak, hogy Krisztus dicsőségét meglássa,²⁰ itt úgy tűnik, hogy Péter előtt meghasad a mi látható egünk, hogy onnan a lepedő leereszkedhessék.

12. Ha valaki azt kérdezné, hogyan láthatta az állatok nagy sokaságát egyszerre Péter, a kérdésre könnyű a válasz. Lukács ugyanis azt mondja: „mindenféle”, mivel vegyesen voltak ott különböző fajtájú állatok. Tehát nem akarja felsorolni az egyes fajokat az elsőtől az utolsóig. Továbbá azt a látványt nem szabad emberi mértékkel mérni, mivel az önkívület Péternek más szemet adott. Mielőtt azonban továbbmennénk, azt kell megérteni, mi volt a látomás célja. Erről egyesek nagyobb elmeállal vitatkoznak, mint ahogy azt véle-

¹⁹ Mt 23, 34-39

²⁰ ApCsel 17, 9

ményem szerint a hely megköveteli. Tehát az a véleményem, hogy Péternek ez a látomás általában megmutatja, hogy most megszűnik az a megkülönböztetés, amelyet egykor Isten tett tiszta és tisztátalan között. Ahogy az állatok között különbséget tett, úgy azzal, hogy egy népet kiválasztott magának, a többi népet tisztátalannak és be nem avatottnak tekintette. Most, hogy az állatok között megszüntette a különbséget, következésképpen azt tanítja, hogy többé az emberek sem különböznek egymástól, mint régen, és nincs különbség zsidó és görög között. Így figyelmezteti Pétert, hogy többé ne irtózzék a pogányoktól, mintha tisztátalanok volnának. Kétségtelen, Isten bátorítani akarta Pétert, hogy félelem nélkül menjen Corneliushoz. Márpedig egy népet elválasztott magának a többitől, ahogy Mózes mondja az énekében: „A Felséges részt adott a népeknek, Jákób a kimért öröksége.”²¹ Ezért örökségének és vagyonának nevezte. E rendelkezés szerint Péternek nem lett volna szabad az üdvösség szövetségét a pogányokhoz vinni, ugyanis az annyi lett volna, mint elvenni a gyermekek kenyerét, és odadobni a kutyáknak,²² hacsak a körülmetélkedést elfogadva a zsidó hitre át nem térnek, ugyanis csak az ilyeneket volt szabad befogadni. Ezért amikor az apostolok először küldettek ki az evangéliumot hirdetni, meg volt tiltva nekik, hogy a pogányokhoz menjenek.²³ Minthogy pedig az evangélium hirdetése igen szent és nagy jelentőségű dolog, Péter nem kezdetett bele kételkedő és habozó lélekkel. Tehát, hogy biztos legyen elhívása felől, Isten világosan, mint egy képen, megmutatja neki, hogy eltöröltetett a tiszta és a tisztátalan közti különbség, amely a törvényben még megvolt. Ebből kell arra következtetnie, hogy az elválasztó fal, amely addig a zsidók és a pogányok közt megvolt, most le van bontva.²⁴ Pál örök időktől fogva elrejtett titoknak mondja, hogy a pogányok ugyanabban az üdvösségben részesülnek, mint Isten választott népe, és vele egy testbe oltatnak.²⁵ Ezért Péter sohasem merete volna a pogányok előtt a mennyország kapuit megnyitni, ha nem maga az Isten mutatta volna meg neki az elválasztó fal lebontásával az utat mindenkihez. Az imént említettem, nem volt olyan idő, amikor ne lett volna szabad a pogányoknak megengedni, hogy Istent tiszteljék, feltéve, hogy körülmetélkednek, de amíg körülmetéletlenek maradtak, távol voltak Istentől. Most pedig Isten az élet szövetségét,

²¹ Mózes 3,8-9.

²² Mt 15,26; Mk 7,27.

²³ Mt 10,5.

²⁴ Ef 2,14.

²⁵ Ef 3,8-9.

amelyet mint rejtett kincset egy népnél helyezett el, az egész világ számára közzé tette. Ebből arra következtetünk, hogy ez a látomás ránk nézve nem csekély haszonnal jár. Amikor ugyanis arra tanít, hogy a különbség zsidók és pogányok között csak ideiglenes volt, az annyi, mintha Isten azt jelentette volna ki az égből, hogy a világ minden népét kegyelmébe veszi, hogy mindeneknek Istene legyen. Végül az égből világos szöveget kapunk, amely az örök élet reményiségére hív meg minket. De azt mondhatná valaki, hogy Péter erről a dolgról már korábban is tudott. Ő ugyanis a többiekkel együtt azt a parancsot kapta, hogy az egész világon hirdesse az evangéliumot.²⁶ Tehát vagy semmit sem tudott az elhívásáról, vagy felesleges volt ez a látomás. Azt válaszolom erre, hogy annyi nehézség volt a feladat újdonságában és szokatlanságában, hogy nem tudtak azonnal hozzászokni. Ismerték a próféták jövendöléseit és Krisztus új parancsát a pogányoknak az evangélium útján való elhívására, de amikor magára a dolgra sor került, annak szokatlansága miatt mégis zavarba jöttek és tétováztak. Ezért nem csoda, hogy Pétert egy újabb jellel megerősíti az Úr. Erről a következő részben még szólni fogunk.

13. *Hang hallatszott.* Az égből hang hallatszott, és leereszkedett egy lepedő, hogy Péter felismerje: mindkettő Istentől származik. Nem is használt volna semmit a látvány, ha Isten ezzel a szóval tisztának nem nyilvánítja, ami azelőtt tisztátalan volt. Hogy egyesek allegorikusan magyarázzák az „öld” szót, mintha azt jelentené, hogy Isten feláldozza magának az embereket az evangélium lelki kardjával, ezt nem támadom, de jobban tetszik nekem az az egyszerű értelmezés, hogy ezzel a szóval Isten eltörli a törvényt az állatok megválogatásáról, és egyúttal megmutatja, hogy egyetlen népet sem utasít el magától. Mert ha az első ige az áldozatra vonatkozik, hogy értelmezzük azt, hogy „egyél”?

14. *Semmiképpen nem, Uram.* Ez nem annak a szava, aki vonakodik, hanem azé, aki Isten parancsát szemé előtt tartja.²⁷ Péter ugyanis méltán irtózik annak az érintésétől, amiről tudja, hogy Isten törvénye tiltja. Tehát Istennel szemben a törvényre hivatkozik, amelyet maga az Isten hozott, nehogy könnyelműségből azt megsértse. Volt valami elmentét a látomás és a törvény között. Péter tehát nem siet, hanem előbb igyekszik megszabadulni a fenntartásától, mielőtt a törvény megtartásával felhagyna. Mégis furcsának tűnhet, hogy Péter nagyobb ellenállást tanúsít az ételekkel szemben, mint Ábrahám saját fiának

²⁶ Mt 16,13.

²⁷ Mózes 11,1-11.

feláldozásában.²⁸ Ábrahám ugyanis több ellenvetést tehetett volna Istennek. Nem merem azt mondani, hogy Péter itt abba a hibába esett, ami az emberek általános hibája, hogy a külsődleges és jelentéktelen dolgokhoz jobban ragaszkodnak, mint a törvény főbb részeihez. Inkább azt válaszolom, ami minden kétségen felül áll, hogy Ábrahám lelkét azonnal olyan meggyőződés és a Léleknek olyan ereje hatotta át, hogy emelkedett és hősiessé bátorságával mindent legyőzött, ami útjában feltartóztathatta volna. Péterben lassan munkált Isten Lelke. Ez arra figyelmeztet minket, hogy nincs olyan kis dolog, ami ne növelné az aggodalmunkat, ha az Úr fel nem fegyverez minket okossággal és állhatatossággal, hogy legyőzzük az aggodalmaskodást. Mindazonáltal Péter kegyesen és vallásosan cselekszik, amikor a különböző-lehetőségek között ingadozva semmihez sem mer kezdeni, amíg nem látja világosan, hogy mit kell tennie. A „közönséges” itt „istentelen”-t jelent. Ugyanis, mivel Isten, mint mondtuk, a zsidókat kiválasztotta a saját népévé, olyan szertartást és életrendet írt elő számukra, amely őket a pogány népektől megkülönböztette. Tehát ami a pogányoknál a törvény rendelkezésével ellentétben szokásban volt, azt „közönséges”-nek nevezték, mivel csak az szent vagy tiszta, amit Isten a saját népének használatára szánt.

15. *Amit az Isten megtisztított.* Az ételekről van szó, de ezt a gondolatot ki kell terjeszteni az egész életre. Szó szerint: „Amit Isten megtisztított, azt te ne szentségtelenítsd meg.” Az értelme pedig az, hogy nem a mi dolgunk helyeselni vagy elítélni bármit is, hanem amennyiben egyedül Isten ítélete által állunk vagy bukunk,²⁹ úgy egyedül ő minden dolognak a megítélője. Ami az ételeket illeti, a törvény eltörlése után Isten azokat mind tisztának nyilvánítja. Ha ezzel szembeszáll a halandó ember, hogy új különbséget tegyen, és egyes ételeket megtilt, szentségtörő vakmerőséggel magának követeli és elrabolja Isten jogát és hatalmát. Ilyenek voltak a régi eretnekek: Montanus, Priscilianus, a donatisták, Tatianus követői és az enkratiták mind. Azután a pápa, hogy ezeket a hitetlen szektákat egy kalap alá vegye, törvényt hozott az ételekről. És nem úgy van, ahogy ennek az istentelenségnek a támogatói fecsegik, hogy ők az ételeket nem mondják tisztátalanoknak, hanem csak a test gyötrése céljából tiltják el az embereket a húsevéstől bizonyos napokon. Ugyanis amikor pompás és élvezetes inyenességekkel táplálkoznak, miért irtóznak a szalonna érintésétől, mint a legszörnyűbb büntőtől, ha nem azért, mert tisztátalannak és szennyesnek

²⁸ Vö. 1Mó, 22,3-10

²⁹ Róm 14,4

képzelik azt, amit az ő bálványuk törvénye megtiltott? Ugyanezzel a góggal uralkodik a pápa zsarnoksága az élet minden területén. Nincs olyan dolog, ami miatt a szerencsétlen lelkeket bilincsbe ne verné. Mi azonban az égi kijelentésben bízva bátran utasítsuk vissza minden tilalmát. Mindig az Úr száját kell megkérdezni, hogy abból állapítsuk meg, mit lehet és mit szabad; mivel Péternek sem volt szabad istentelenséget tenni, csak azt, amit Isten szava megengedett. Ezenkívül ez a hely alkalmas arra is, hogy korlátok közé szorítsa az emberek vakmerőségét, amennyiben helytelen ítéletekre ragadtatják magukat, mert jóformán senki sincs, aki meg ne engedné magának, hogy mások tetteit bírálja. Márpedig, mivel mogorvák és rosszindulatúak vagyunk, inkább hajlunk a rosszra, és így elveszünk Istentől, ami az övé. Az ilyen vakmerőség kiküszöbölésére elégnek kellene lennie ennek az egy kijelentésnek: nekünk nem szabad ezt vagy azt tisztátalannak nyilvánítani, mert erre egyedül Istennek van hatalma. Egyébként ezekben a szavakban az is benne van, hogy a zsidók nem azért voltak Isten szent népe, mert a saját méltóságukkal kitűntek, hanem azért, mert Isten őket kegyelméből gyermekeivé fogadta. Most, miután Isten befogadta a pogányokat a szövetség közösségébe, mindenkinek egyenlő a joga.

16. *Ez pedig három ízben is így történt.* A látomás megismétlése annak megerősítésére szolgált, nehogy Péter lelkében valami kételkedés, aggodalom vagy nyugtalanság támadjon. Ebből megtudhatjuk, milyen mély gyökeret vert benne a törvény megtartása. Hogy miért hagyta őt bizonytalanságban Isten, amíg a következményből megtudta a látomás okát, erre nem találok más magyarázatot, mint azt, hogy Péter megrendülésében nem kívánta, hogy a látomás értelme megvilágosodjék előtte. Ámbár éppen a kellő időben volt, hogy Cornelius küldöttei nem sokkal később érkeztek a magyarázattal. Végül a lepedő ismét felszállt az égbe, hogy Péter megtudja: Istentől jött ez az üzenet.

17. *Amint pedig Péter azon tűnődött magában, hogy mi lehet az a látomás, amelyet látott, azok a férfiak, akiket Kornéliusz küldött, Simon háza után kérdezősködve megálltak a kapu előtt, 18. és bekiáltva érdeklődtek, hogy ott van-e szálláson Simon, akit Péternek is hívnak. 19. Amíg Péter a látomásról elmélkedett, ezt mondta neki a Lélek: „Íme, három férfi keres téged: 20. kelj fel, menj le, és ereddj el velük. Semmit ne tétovázz, mert én küldtem őket!” 21. Péter tehát lement a férfiakhoz, és így szólt hozzájuk: „Íme, én vagyok az, akit kerestek. Milyen ügyben jöttök ill?” 22. Azok így feleltek: „Kornéliusz szavados, igaz, és istenfélő ember, aki mellett bi*

zonyságot tesz az egész zsidó nép, egy szent angyaltól azt az utasítást kapta, hogy hívasson téged a házába, és hallgassa meg, amit te mondasz.”
23. Erre Péter behívta és vendégül látta őket.

17. Nemcsak a látomás, hanem Isten igéje is tanította Pétert. Mégis látván nem lát,³⁰ amíg a Lélek meg nem magyarázza neki, hogy mi az: kitűnő tükre ez a mi lassúságunknak, ámbár mi még nagyon messze vagyunk Pétertől. Mi ugyanis nem azonnal kezdjük kutatni, mit akar Isten vagy honnan szól hozzánk, így végül a sokszoros magyarázat sem elég nekünk. De ugyanakkor meg kell jegyezni, amit Lukács is hozzátesz, hogy Péter – természetesen miután összeszedte bátorságát az álmélködés után – feszült figyelemmel elmélkedett a látomáson. Mert a kegyes tisztelet jele volt, hogy nem hagyta a látomást eltűnni vagy szertefoszlanı úgy, hogy ne törődött volna vele. Tehát a zörgetőnek megnyitott.³¹ Mi azonban lustaságunk miatt bűnhődünk azzal, hogy nem teszünk nagyobb haladást az Úr igéjében, amikor olyan restek vagyunk a kérdezni.

20. *Eredj el velük. Semmit ne tétovázz.* Ezt a szót gyakran használja a Szentírás, amikor azt akarja érzékeltetni, milyennek kell lenni a hitben való engedelmségnek. Így mondja Pál a Római levél 4. részében, amikor Ábrahám hitét dicséri, hogy nem tétovázott, amikor Isten utódot ígért neki, mikor már gyenge és erőtlen volt,³² és a 14. részben, ahol az ételekről beszél, elítéli a tétovázó lelkeket.³³ A tulajdonképpeni kételkedés pedig az, amikor, mint mondják, az ellentétes érveket mérlegelve ide-oda hajlunk. Pedig Istent nem kételkedő és ingadozó lélekkel, hanem csendes és állhatatos lélekkel kell követni. Röviden, az Úr azt akarja, hogy úgy adjuk át neki magunkat, hogy ha őt halljuk, akkor már ne tanakodjunk azon, hogy mit kell tenni, hanem minden ellenvetés nélkül határozzuk el magunkat, hogy azt kell tenni, amit ő parancsol. És az ő akarata bizonyára méltó arra, hogy minden felhőt eloszlatva világítson előttünk, hogy mutassa az utat, és minden vitatkozásnak az útját elvágva minden érzésünket a neki való készséges engedelmségre kényszerítse. Ez a szövegkörnyezetből jobban kiderül, ugyanis Lukács megindokolja, miért nem szabad Péternek az elhatározásban ingadozni, mintha bizonytalan dologról lenne szó: mert Isten a cselekvés szerzője. Ez annyi, mintha azt mondaná, hogy Isten egyetlen intésére engedel-

³⁰ Vö. Ézs 6,9; Mt 13,14; Mk 4,12.

³¹ Vö. Mt 27.

³² Róm 4,19–20.

³³ Róm 14,23.

meskednünk kell a parancsának. Egyébként ez arra is figyelmeztet minket, hogy a lelkek csak akkor lesznek nyugodtak, és az emberek csak akkor végezhetik teendőiket biztonsággal, amikor Isten igéjéből tanulva úgy határoznak, hogy csak azt teszik, amit ő elrendel és parancsol.

21. *Íme, én vagyok az, akit kerestek.* Most azt beszéli el Lukács, mennyire kész volt Péter az engedelmségre, azután azt, hogy csak a hírnököktől tudta meg, mi volt a célja a látomásnak. Hallja ugyanis, hogy Cornelius hívja, egy nem zsidó származású ember, akit tisztátalannak és személyes érintkezésre méltatlannak tartott volna, ha ítéletét nem helyesbítette volna ez a hang: „Amit Isten megtisztított, azt te ne mondd tisztátalannak.” Az az igazi okosság, amikor minden elbizakodottsággal felhagyunk, makacskodásunkat helyreigazítjuk, és Isten tekintélye magához ragad minket, és úgy betölti a lelkünket, hogy mi csak azt tartjuk helyesnek, amit ő parancsol.

22. *Kornéliusz, igaz ember.* Nem hízelgésből és nem is hivalkodva tisztelik Corneliust a szolgálai, hanem hogy Péter ne irtózzék annyira a vele való találkozástól. És azért mondják, hogy a zsidók bizonyosságot tesznek mellette, hogy Péter megtudja, nem áll messze az igazi és tiszta kegyességtől, hiszen a babonások is, amikor a bálványaiknak szolgáltak, azzal dicsekedtek, hogy ők Istent tisztelik. De Cornelius kegyességéről nem tehettek volna bizonyosságot a zsidók, akik az egy Istent tisztelték, ha ő maga nem vallotta volna, hogy velük együtt Ábrahám Istenét tiszteli. Továbbá ez, minthogy ritka példa volt, nem csekély benyomást tehetett Péterre. Ámbár ezzel a bizonyossággal a leginkább arra törekedtek, hogy Pétert meggyőzzék arról, ezt az egészset Isten akarata irányítja, mintha azt mondanák, hogy nem egy halandó ember hívja őt, hanem Isten, aki egy angyal által ezt parancsolta.

23. És Péter Isten akarata által is legyőzve már semmit sem fontolgat, hanem a férfiakat vendégül látja, hogy velük együtt hamarosan útra keljen. Mi is szelíden így engedelmeskedjünk Istennek, mert ha az ő akaratát megismertük, nincs más hátra, mint hogy gyorsan oda siessünk, ahová hív bennünket: a többiben nincs semmi nehézség.

Másnap aztán velük együtt útra kelt, és a joppéi testvérek közül is vele tartottak néhányan. 24. A következő napon megérkeztek Cézáréába, Kornéliusz pedig összegyűjtölte rokonait és legjobb barátait, és úgy várta őket. 25. Amint Péter be akart lépni, Kornéliusz eléje ment, lábához borult, és imádni akarta. 26. Péter azonban felemelte, és így szólt hozzá: „Állj fel, én is ember vagyok!” 27. Amikor beszélgetve bement vele, sok embert talált ott

összegyűlve. 28. Ekkor így szólt hozzájuk: „Tudjátok, hogy tiltott dolog zsidó embernek idegennel kapcsolatot tartania, vagy hozzá bemenni. De nekem Isten megmutatta, hogy egyetlen embert se mondjak szentségtelennek vagy tisztátalannak. 29. Ezért el is jöttem vonakodás nélkül, amikor értem küldtetek. Most pedig haad kérdezzem meg: miért küldtetek értem?”

Másnap útra kelt. Valószínűleg estefelé szálltak partra, mivel még nem volt dél, amikor a város felé közeledtek, és a látomás háromszori megismétlődése sem egy pillanat műve volt. Miután éjszaka jól kipihenték magukat, készülődnek a visszatérésre. Továbbá emberies szolgálat volt, hogy kísérők csatlakoztak Péterhez a hívek közül, akiket valószínűleg az egész gyülekezet küldött, és egészen Caesareáig kísérik. Jóakarattal és tiszteletből vállalják az utat Péterrel együtt, de az Úr vezeti őket, hogy kegyelmének tanúi legyenek. Így önkéntes vállalásukért nagy jutalmat kapnak, amikor hitük megerősítéseként látják, hogyan jut el Krisztus országa a pogányokhoz.

24. Kornéliusz várta őket. Cornelius kegyes érzését Lukács nemcsak abban a tekintetben dicséri, hogy Péter megérkezését kíváncsian várta, hanem azért is, mert azt akarta, hogy legyenek barátai és társai a hitben. Bizonyára nem volt veszélytelen dolog egy csomó embert odahívni, hogy felvegyék az új vallást. Nem hiányoztak az okok sem, amelyek ürügye alatt hízelelgetett volna magának. Mert nem azt a parancsot kapta, hogy másokat a társaságába hívjon, hanem inkább azok mellőzésével egyedül ő választotta ki, hogy ekkora jóban legyen része, de meggondolta, hogy mivel tartozik Isten dicsőségének és testvérei üdvösségének: méltatlannak és embertelennek tartotta – minthogy az is lett volna –, hogy mások érdekével nem törődve mindenki csak magáról gondoskodik, és gyalázatos ostobaságnak tartotta az evangélium kincsét elásni a földbe. Tehát megtette, amit az Úr Ézsaiás és Mikeás által az övéitől megkövetel, hogy az egyes emberek testvéreiket mintegy kézen fogva hívják és buzdítsák a hitre.³⁴ Cornelius példája tehát arra tanít minket, hogy amikor Isten kijelenti magát nekünk, akkor ennek az ismeretnek a világosságát nem szabad lustaságból vagy félelemből elfojtanunk, hanem inkább arra kell törekednünk, hogy a hitünk mások előtt világítson és utat mutasson, mert nem olyan a mennyei ország öröksége, hogy abból, ha sokan részesednek belőle, a mi részesedésünk a legcsökkenthető mértékben is csökkenne, sőt az örökösök szaporodása

³⁴Ézs 40,5; Mik 4,1.

még növeli is a dicsőségünket. Emellett meg kell jegyezni, milyen távol áll Cornelius minden hivalkodástól. Azért hív másokat, hogy tanuló társai legyenek, és maga is kész a tanulásra. Ez az igazi kegyességre való törekvés, amikor a buzgósággal együtt olyan őszinteség nyilvánul meg, hogy nem szégyelljük, hogy Isten igéjétől függünk. Ugyanis sokakat a nagyravágás indít arra, hogy tudatlanok tanításával foglalkozzanak, és hibájukat elfedi ostoba fecsegésük, amikor árad belőlük a szó, és arra vágnak, hogy egyedül őket hallgassák. Mindenkinek azt az egyet kell szem előtt tartania, hogy ő maga és az egész világ Istennek van alárendelve, hogy egyedül Isten emelkedjék ki az igazi alázatosságra kényszerített emberek közül. Aki nek megadatott a tanítás képessége és kegyelme, az ne vonakodjék testvéreinek tanítója lenni, de tartózkodjék a dicsekvéstől és a hiú feltűnni vágyástól. Aki nek nem adatott meg, hogy tanító legyen, az maradjon meg a saját korlátai között. Ne akarjon mindenki tanító lenni, ahogy Jakab is figyelmeztet erre,³⁵ hanem kölcsönösen úgy fejlesszék egymást, hogy se a tudósok, se a tanulatlanok ne szégyelljék, ha helyreigazítják őket. Mégis felmerül a kérdés, hogy milyen rokonai lehettek Júdeában, amikor más nemzetiségű volt, és ideiglenes katonai szolgálatra utazott oda. Én nem állítok semmit, de azt tartom a legvalószínűbbnek, hogy a csapatában voltak rokonai, mivel a rokonok és ismerősök egy zászló alatt szoktak szolgálni. És az sem kétséges, hogy Cornelius zászlója alatt, mivel százados volt, szívesen szolgáltak rokonai.³⁶

25. Lábához borult, és imádni akarta. A görög ige (προσεκύνησεν) letérdeléssel, főhajtással vagy bármilyen más mozdulattal kifejezett tiszteladást jelent. Most felmerül a kérdés, hogy vajon csak szerénységből utasítja vissza Péter ezt az imádatot, vagy helyteleníti, mint meg nem engedett dolgot. Hogy Péternek nem tetszett Cornelius tette, az kitűnik a hozzáfűzött indoklásból: „Állj fel, én is ember vagyok!” A szavaiból ugyanis arra lehet következtetni, hogy a tiszteletadásban volt valami isteni, mivel a halandó embert olyan tiszteletben részesítette, amely egyedül Istent illeti meg. Márpedig az nem hihető, hogy Cornelius Pétert Istennek tartotta volna. Ugyanis ha egy embert az Istennek kijáró tiszteletben részesített, hol van az a kegyesség és vallásosság, amiért az imént dicsérték? Én tehát úgy vélekedem, hogy egyáltalán nem állt szándékában Istent meg-

³⁵Jak 4,1.

³⁶τις γὰρ οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἀλλὰ ἄλλοις ὡς ἑαυτοῖς, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀλλήλοις ἐσμὲν ἄλληλοις. (1. Kor. 12,12) – azaz az emberek közötti kapcsolatok szorosabb köteleknek számítanak egymáshoz.

fosztani a csak őt megillető tisztelettől, és azt egy embernek adni, hanem amikor a próféta és Krisztus apostola iránti különös tiszteletét akarta kifejezni, a különös tisztelet jeléül földre borult, és így a túlzásban vétkezett. Alig lehet szóval kifejezni, milyen könnyen babonáságra lehet esni, amikor Krisztus szolgáit olyan tiszteletben részesítjük, amely az isteni tisztelet legcsekélyebb vonását is magán hordozza, ugyanis vigyázatlanságból könnyen elcsúszunk ott, ahol nem is gondolnánk. A király vagy a világi előkelőségek tiszteletében nincs veszély, ugyanis aki a királyt leborulva kérleli, az a polgári és világi tiszteletadáshoz tartja magát, de más a helyzet Krisztus szolgálóival. Minthogy az ő munkájuk lelki természetű, így ha valaki a lábuk elé borul, hogy kérlelje őket, abban a tiszteletben van valami lelki vonás. Tehát meg kell különböztetni a polgári kérlelést, amellyel az emberek egymás között élnek a politikai rend keretében, és azt, amely mögött ott van a vallásosság, vagy közvetlenül Isten tiszteletére irányul. Különbséget kell tenni a törvények között is, amelyeket az ideiglenes hatalom érdekében hoznak, illetve amelyek a lelkeket tartják féken. Nagyon tévednek azok az emberek, akik azt hiszik, hogy egyszerűen és önmagában a letérdelést ítéljük el, hanem arról van szó, amit mondtam: Cornelius nem a helytartóját vagy a hadvezérét köszönti a világi előjárókat megillető módon, hanem Péter láttán a csodálkozástól megzavarodva olyan tiszteletet ad neki, mintha megjelent volna előtte az Isten. Így mintegy magáról megfélelve többet adott az embernek, mint szabad lett volna. Mint már mondtam, egyáltalán nem az volt a szándéka, hogy Istentől az őt megillető tiszteletből valamit elvegyen, hogy azzal az embert ékesítse, hanem amikor az ember iránti hódolatnak valami köze van az Isten tiszteletéhez, és azzal összekeveredik, akkor várakozásunk és akaratumk ellenére abba a hibába esünk, hogy az emberi mérték fölé helyezzük azt, akit Istent megillető tiszteletben részesítünk. A pápisták ezt a megkülönböztetést mellőzve ennek csak az egyik részét ragadják meg, ugyanis csak a vallásos imáddással foglalkoznak, és ezt, hogy valamilyen megtisztelő ürüggyel földi teremtményekre is átruházhassák, imáadásra (*latría*), tiszteletre (*dulia*) és szerfeletti tiszteletre (*hyperdulia*) osztják fel. Az imádat egyedül Isten számára tartják fenn, mintha azt mondanák, hogy az imáadás szertartása egyedül őt illeti meg; imáddással egyes tiszteletben részesítik a halottakat és azok maradványait, a szobrokat és a képeket. Szerfeletti tiszteletet (*hyperdulia*) adnak Szűz Máriának és a keresztnek, amelyen Krisztus függött. Azt nem is mondom, hogy gyerkecs tudatlanságból beszélnek így, de hányan tartják meg kö-

zülük ezt a mesterkélt megkülönböztetést? Nemcsak az egyszerű emberekről beszélek, hanem a legelőkelőbbekről is. Tehát minden tiszteletadásuk szükségszerűen rossz babonáságtól fertőzött és romlott, amikor a teremtményeket meggondolatlanul Istennel egy sorba helyezik. Lukács azonban itt nem mondja, hogy Cornelius imádtatta volna Pétert; csak általában használja az imáadás szót, és hozzáteszi, hogy Péter ezért megfeddte, mivel az embert helytelenül nagyobb tiszteletben részesítette, mint amekkora megilleti. Persze ha helye lett volna annak az imáddással vegyes tisztelet új dogmájának, Péternek figyelmeztetnie kellett volna Corneliusot, hogy ne menjen túl a tiszteleten (*dulia*). De mivel nincs olyan imáadás, amely – ha hozzá vallásosság és az isteni méltóság tisztelete kapcsolódik – érintetlenül hagyná azt a tiszteletet, mely Istennek jár ki, akármilyen akármilyen nevezettel takarják is, ezért Péter beéri azzal az indoklással, hogy ő ember. Sőt szeretném megtudni a pápistáktól, hogy vajon Jánost is olyan ostobának gondolják, hogy Istentől elvette az imádat (*latría*), és az angyalt akarta imádni?³⁷ Bizonyára semmi egyéb nem indította őt az angyal imáadására, mint a túlzott és helytelen tisztelet, mégpedig Isten iránt, akinek a dicsősége az angyalban felragyogott. A tettét mindazonáltal el kell ítélni. Tehát hogy Istennek megadassék, ami az övé, a lélekben imáadás, ami mögött ott van a vallásosság, érintetlenül maradjon meg neki.

28. *Tudjátok, hogy tiltott dolog.* Úgy tűnik, hogy nem valami barátságos a bevezetés, és Péter hallgatóinak a lelkét inkább elkeseríti, semmint hogy megnyerné, amikor azt hallják, ők olyan tisztátalanok, hogy a velük való érintkezés és beszéd a szenteket megfertőzi; ez súlyos sértés is velük szemben. Péternek mégis ezzel kellett kezdenie a beszédét, nehogy azzal gyanúsítsák, hogy rossz a lelkiismerete, és az atyák által átadott szokással ellentétben, mintegy a törvényt megvetve ment hozzájuk. Amikor azonban megmondja, hogy Isten küldte, ez a gyanú el van oszlatva. Ráadásul a sérelmet, amely a pogányok és zsidók közötti megkülönböztetésből kifolyólag már régen ott volt a pogányok lelkében, nagyon jól orvosolja ezekkel a szavakkal, úgy-hogy beszédének jobb bevezetést nem is találhatott volna. Ugyanis akiket eddig tisztátalanoknak tartottak, azokról kijelenti, hogy most tisztasággal ajándékozzatnak meg, úgyhogy a szentek már érintkezhetnek velük. Továbbá tudni kell, hogy amikor azt mondta, hogy a zsidóknak nem szabad a pogányokhoz menni, az inkább az atyák véleményéből származott, mint a törvényből. Isten megtiltotta ugyan,

hogy a pogányokkal házasodjanak vagy szövetséget kössenek, de sohasem volt tilos velük együtt étkezni vagy a mindennapi élet dolgait közösen intézni. Hogy a gyakori találkozás vagy a szorosabb kapcsolat ne csábítsa őket arra, ami meg volt tiltva, tartották az atyáktól örökölt szokást, nehogy valami szorosabb kapcsolat alakuljon ki. Itt nincs értelme arról vitatkozni, hogy a hagyomány kötötte-e a lelkiismeretet, mert nyilvánvalóan Péter sem arról beszél, hogy mit enged meg Isten, hanem hogy mi volt az általános felfogás.

Egyetlen embert se. A látomás lényegét és célját világosabban fejezi ki azzal, hogy az emberekre vonatkoztatja azt, amit az Úr az ételekről mondott. Egyébként azt, hogy senkit sem mond tisztátalannak, nem szabad az egyénekre érteni. Mert bizonyos, hogy a lelkiismeretének tisztátalansága miatt minden hitetlen tisztátalan, és a pusztá érintés által is beszennyezi azt, ami egyébként tiszta. Pál azt mondja, hogy ezek gyermekei is tisztátalanok maradnak, amíg a hit által meg nem tisztulnak.³⁸ Sőt, ha egyedül a hit tisztítja meg az emberek szívét,³⁹ a hitelenség tisztátalanná teszi. Péter itt csak összehasonlítja a zsidókat a pogányokkal, és minthogy az elválasztó fal le van bontva, és az élet és az üdvösség szövetsége most zsidóknak és pogányoknak közös,⁴⁰ azt mondja, hogy nem szabad idegeneknek tekinteni azokat, akiket Isten gyermekeivé fogad.

29. Azt is meg kell jegyezni, amit hozzáfűz, hogy tudniillik vonakodás nélkül ment oda, ugyanis ez a hit szent hallgatása, amikor Istennel szemben nem zúgolódva, nyugodtan fogadjuk, amit parancsol, a tolakodó ellenérveket messzire elűzve.

30. Ekkor Kornéliusz így szólt: „Négy nappal ezelőtt körülbelül ebben az órában, délután három óraker imádkoztam, és íme, egy férfi állt meg előttem fénylő ruhában;” 31. és azt mondta: Kornéliusz, imádságod meghallgatásra talált, és alamizsnáidról megemlékeztek az Isten előtt. 32. Küldj el tehát Joppéba, és hívasd át Simont, akit Péternek is hívnak. Ő Simon tímár házában van megszállva a tengerparton. 33. Nyomban elküldtem tehát hozzád, és te jól tetted, hogy eljöttél. Most tehát mind itt vagyunk az Isten színe előtt, hogy meghallgassuk mindazt, amit rád bízott az Úr.”

³⁸ Vö. 1Kor 7,14.

³⁹ ApCsel 15,9.

⁴⁰ Ef 2,14.

* Rev. Karoli Gáspár ford.: És Kornéliusz mondta: Negyednapról fogva mind ez óráig böjtöltem, és kilenc óraker imádkoztam az én házámban, és íme, egy férfi állt meg előttem fénylő ruhában.

Mivel Cornelius válasza a történet pusztá megismétlésén kívül semmi mást nem tartalmaz, nem kell tovább időznünk nála. Az a lényeg, hogy Isten parancsára hívta Pétert.

30. *Negyednapról fogva mind ez óráig böjtöltem.*⁴¹ Sok görög kézirat szerint „ültem” (ἵμην). A régi fordító a „böjtölés” szót mellőzi, amit én hibának vagy figyelmetlenségnek tartok, mivel ez a szó minden görög kéziratban megvan. Továbbá világos, hogy böjtölésről van szó, részben, hogy tudjuk, nem hidegen vagy felületesen imádkozott akkor Cornelius, azután, hogy a látomáshoz ne férközhessek gyanú, ugyanis az éhes ember agya mértékletes józanság mellett az érzéki káprázatok nem könnyen engedi meg. Cornelius tehát azt fejezi ki, hogy az angyal akkor jelent meg neki, amikor az imádkozásnak már jámborul nekikészülődött, és a lelke mentes volt minden olyan akadálytól, amelyek képzelődéseket eredményezhetnek. Ugyanerre vonatkozik az idő megjelölése is, hogy a látomás világos nappal történt, napnyugta előtt három órával.

Egy férfi állt meg előttem fénylő ruhában. Férfinak nevezi, akiről tudja, hogy Isten angyala volt. Szokás Istenre vagy az angyalokra átvinni annak a látható formának a nevét, amelyben megjelennek. Így Mózes hol férfiakkal, hol angyalokkal nevezi azokat, akik emberi alakot öltve Ábrahámnak megjelentek.⁴² A fénylő ruha az égi dicsőség jele, és mintegy az isteni méltóság jegye volt, amelynek az angyalon ragyogni kellett. Az evangélisták bizonyítják, hogy ugyanilyen fény ragyogott Krisztus ruháján, amikor a dicsőségét három tanítványának megmutatta a hegyen.⁴³ Ugyanezt mondják azokról az angyalokról is, akik azért küldettek, hogy Krisztus feltámadását bizonyítsák.⁴⁴ Ugyanis amikor az Úr abban is tekintettel van a mi gyarlóságunkra, hogy az angyalainak azt parancsolja, a mi testünk alakját öltve szálljanak le hozzánk, egyúttal dicsőségének sugarait szórja rájuk, hogy tiszteletet és hitet keltsen a parancsok iránt, melyek közvetítésével megbízta őket. Itt felmerül a kérdés: valódi és természetes volt-e az a test, és valódi volt-e a ruha, vagy csak Cornelius szemében tűnt olyannak. Ámbár nem is szükséges ezt tudni, és aligha lehet e tekintetben valamit biztosnak venni. Ami a feltételezést illeti, nekem mégis valószínűbbnek tűnik, hogy Isten, akinek hatalmában áll mindent megtenni, igazi testet adott az angyalnak, és egyidejűleg ragyogó és díszes ruhába öltöztette. Miután azonban az angyal a küldetésének eleget tett, teste és ruhája semmivé vált, ő maga

⁴¹ Rev. Karoli Gáspár ford.

⁴² 1Moz 18,2; 19,1.

⁴³ Mt 17,2; Mk 9,2.

⁴⁴ Mt 16,5; Lk 24,1.

visszanyerte természetének megfelelő állapotát, de semmi emberi nem történt vele, amíg emberi alakban volt látható.

Most tehát mind itt vagyunk. Hogy Péter készségebben és szíve-
sebben tanítson, itt Cornelius azt állítja, hogy ő és a többiek készek
tanulni és Istennek engedelmeskedni. Ugyanis nem kis jelentőségű a
tanító ösztönzése szempontjából, hogy buzgóbban foglalkozik a hall-
gatóival, ha biztos eredményt remélhet. Az „Isten színe előtt” kifeje-
zést kétféleképpen lehet érteni: vagy úgy, mint esküt, vagy úgy, hogy
Cornelius őszintén megvallja, azt a társaságot nemcsak mintegy Isten
színe elé hívta össze a házába, hanem azért is, hogy az ember szavát
úgy hallgassák, mintha magának Istennek a szájából jönne. Akárme-
lyiket választjuk, ugyanaz az eredmény. Cornelius, hogy őszinteségé-
nek minél nagyobb hitelt adjon, azt mondja, hogy Istent tartja a szeme-
előtt, akit nem szabad színleléssel megcsalni. Valóban, valahányszor
Isten igéjét hirdetik nekünk, annak az érzésnek kell bennünk feltá-
madni és lelkünket komolyan áthatni, hogy nem halandó emberrel
van dolgunk, hanem a jelenvaló Isten hív minket. Ugyanis ebből az
Isten iránti tiszteletből származik az ige méltósága és a vallásos érzés
annak meghallgatására. Mégis könnyelműségnek látszik kezességet
vállalni másokért ilyen súlyos dologban. Mert ki kezeskedhetik más
hitéért? Minthogy azonban a maga részéről mindegyikük engedel-
mességet ígért, Cornelius méltán bízik abban, hogy töreksenek is
rá. Nem kétséges, hogy már korábban, amikor nekik arról a dologról
beszélt, megígérték, hogy engedelmesek lesznek, és akkor egyenként
meg is erősítették, amit egy mondott.

Hogy meghallgassuk mindazt. Csak az az igaz hit, amikor nemcsak
felerészből fogadjuk el Isten igéjét, hanem egészen annak szenteljük
magunkat. És mégis kevés példája van ennek a tökéletes és egyetemes
hitnek ebben a világban. A többség ugyanis, mintha egyezséget kötött
volna Istennel, csak annyiban veti alá magát a tanításnak, amennyire
neki tetszik. Ha valami nem tetszik, azt nyugodtan figyelmen kívül
hagyja vagy elutasítja. Egyébként Cornelius okosan különbséget tesz
Isten és ember között, ugyanis Istent tekinti a tanítás szerzőjének, az
emberre pedig csak a szolgálatot és a küldetést hagyja. Figyelmes
tanítványaid lesznek – mondja –, és engedelmesek mindenben, amit
Isten rád bízott, hogy egyedül az övé legyen a hatalom, te pedig csak
szolga legyél, ő maga beszéljen, de a te szájából. És ezt parancsolta Isten
minden szolgájának Ezékiel személyében: „Ha igét hallasz tőlem,
figyelmeztetlek őket az én nevemben”.⁴⁶

34. Erre Péter beszélni kezdett, és ezt mondta: „Most kezdem igazán
megérteni, hogy nem személyoálogató az Isten, 35. hanem minden nép
között kedves előtte, aki féli őt, és igazságot cselekszik. 36. Ezt az igét
küldte Izráel fiainak, amikor békességet hirdetett Jézus Krisztus által. Ő
a mindenség Ura! 37. Ti tudjátok, mi történt, kezdve Galileától az egész
Júdeában, az után a keresztség után, amelyet János hirdetett: 38. A názá-
reti Jézust felkenete az Isten Szentlélekkel és hatalommal, és ő szertejárt,
jót tett, és meggyógyított mindenkit, akik az ördög igájában vergődtek,
mert az Isten volt vele.”

34. *Beszélni kezdett.* Már korábban emlékeztettünk arra, hogy
ezt a kifejezést akkor használja a Szentírás, amikor fontos és ko-
moly beszédről van szó.⁴⁶ Máté az ötödik részben azt mondja, hogy
Krisztus megszólalt,⁴⁷ amikor a tanítványok előtt beszédet akart
mondani és nagy dolgokról akart beszélni; mintha valaki latinul
azt mondaná: beszélni kezdett, miután jól átgondolta, hogy mit fog
mondani.”

Most kezdem igazán megérteni. καταλαμβάνεσθαι annyi, mint meg-
érteni érvekből, jelekből és következtetésekből. Cornelius pogány
származású volt, de Isten mégis meghallgatja könyörgéseit, az evan-
gélium világosságára méltatja, külön neki leküld egy angyalt. Ebből
megtudja Péter, hogy Istennek személyválogatás nélkül tetszenek
azok, akik kegyes és feddhetetlen életet élnek. Ugyanis korábban
(annak az előítéletnek a rabjaként, hogy Isten csak a zsidókat sze-
reti, mivel minden nép közül egyedül őket választotta ki magának)
nem gondolta, hogy Isten kegyelme másokhoz is eljuthat. Nem volt
olyan műveletlen, hogy azt gondolta volna, a pogány elutasítja vagy
elítéli a kegyességet és a feddhetetlen életet, de mivel nyilván az
ragadta meg a figyelmét, hogy akik nincsenek körülméltelve, azok
távol vannak Isten országától és pogányok, akaratlanul is megza-
varta az az abszurd tévedés, hogy ahol nem volt körülméltetés, ott
Isten megveti az ő igaz tiszteletét és a feddhetetlen életet, mivel a
körülméltetlenség a zsidók számára minden erényt értéktelenné
tett. Ez a példa arra figyelmeztet, mennyire óvakodni kell az előíté-
letektől, amelyek elzárják előlünk a helyes megítélés útját. Továbbá
meg kell jegyezni, mit jelent a „személy” szó, mivel sokan tévednek,
amikor általánosságban úgy értelmezik, hogy senkit sem helyezünk
más elé. Így régen Pelagius tagadta, hogy Isten egyeseket kiválaszt,

⁴⁶ Ld. az ApCsel 8, 33 magyarázatát.

⁴⁷ Mt 5, 1.

másokat elutasít, mivel Isten nem személyválogató.⁴⁸ Csakhogy ezen a szón a külső helyzetet vagy – ahogy általában mondják – a megjelenést kell érteni és mindazt, ami az embert körülveszi, ami számára kedvező vagy kedvezőtlen helyzetet teremt. A gazdagság, a nemes származás, a pártfogoltak, a hivatalok kedvessé teszik az embert; a szegénység, az alacsony származás és ehhez hasonlók megvetendővé. Ezért tiltja mindig az Úr, hogy a személyeket nézzük, mivel lehetetlen, hogy helyes legyen az ítélet, ha a bírót külső szempontok eltérítik a tárgytól. Itt Cornelius pogány származásáról van szó, és az értelme az, hogy a körülméletlenség nem akadálya annak, hogy Isten az igazságosságot egy pogány emberben szívesen vegye és helyeselje. Úgy tűnik azonban, hogy Isten egy ideig tekintettel volt a személyekre. Mert amikor a pogányokat mellőzve a zsidókat saját népévé választotta, vajon nem volt-e tekintettel a személyekre? Azt válaszolom, hogy e megkülönböztetés okát nem az emberekben kell keresni, mert az teljes mértékben Isten titokzatos bölcsességétől függ, ugyanis hogy Ábrahámot gyermekévé fogadta, és inkább vele kötött szövetséget, mint az egyiptomiakkal, azt nem a külső körülményekre való tekintettel tette, hanem az egész dolog az ő csodálatos bölcsességében rejlett. Tehát Isten sohasem volt személyekhez kötve. De ezzel még nincs megoldva a nehézség, mivel tagadhatatlan, hogy Istennek tetszett a körülméletlenség, úgyhogy csak azokat számította a saját népe közé, akik a megszentelődésnek ezt a külső jegyét viselték. Erre is könnyű a válasz: a körülméletlenség későbbi volt, mint Isten kegyelme, amelynek az látható jegye; és ebből következik, hogy a körülméletlenség nem volt oka annak. Emellett, hogy így a körülméletlenség a zsidók ingyenes örökbefogadásának záloga volt, a körülméletlenség nem volt akadálya annak, hogy Isten, ha akarta, a pogányok közül be ne fogadjon valakiket az üdvösségnek ugyanabba a szövetségébe. Krisztus eljövételében azonban az volt az új és különös, hogy az elvászott fal lebontása után⁴⁹ Isten megkülönböztetés nélkül az egész világot magához ölelte. Ezt jelenti a „minden nép között” kifejezés. Ugyanis amíg Ábrahám magva Istennek szent öröksége volt, úgy tűnhetett, hogy a pogányok teljesen ki vannak zárva az ő országából. Miután azonban Krisztus megjelent, hogy világosságot hozzon a pogányoknak, attól fogva az örök élet szövetsége mindenki számára közös lett.

35. *Aki felli ot, és igazságot cselekszik. Ez a két körülmény magában fog*

⁴⁸ August. Contra duas ep. Pel. 2, 7, 13 (Migne PL 41, 580; CSEL 60, 473-4)

⁴⁹ 11, 24

lalja az egész élet feddhetetlenségét. Isten félelme ugyanis nem más, mint kegyesség és vallásos érzület; az igazság pedig méltányosság, amelyet az emberek egymás között gyakorolnak, ügyelve arra, hogy senkinek se ártsanak, és arra törekedve, hogy mindenkinek használjanak. Miként e két részből áll Isten törvénye (és ez a helyes élet szabálya), úgy csak az fog Istennek tetszeni, aki minden cselekedetét ehhez szabja és igazítja, és minden dolgának az lesz a biztos alapja, hogy egész élete Isten félelmén alapul. Egyébként úgy tűnhet, hogy ez a hely az üdvösség okát az érdemeknek tulajdonítja. Ha ugyanis a cselekedeteink megszerzik nekünk Isten kegyelmét, egyúttal azt az életet is megszerzik számunkra, amely Isten irántunk való szeretetében áll. Egyesek még az igazság szót is megragadják annak igazolása végett, hogy nem ingyen, hit által, hanem a tetteinkért igazulunk meg. Márpedig ez a felfogás tarthatatlan. Korábban már kifejtettük, hogy ez a felfogás nem a törvény teljes és tökéletes betartására vonatkoztatja, hanem a második táblára és a szeretet munkáira korlátozza azt. Tehát ez nem egyetemes igazság, amelynek alapján az ember igaznak minősül Isten előtt, hanem becsületesség és feddhetetlenség, ami az embereket tartja szem előtt, amikor mindenki megkapja, amit érdemel. Tehát marad egy másik kérdés, hogy vajon a cselekedetek szerzik-e meg nekünk Isten jóindulatát. Ennek kifejtéséhez először azt kell megjegyezni, hogy Isten az emberek szeretetében két dologra van tekintettel. Minthogy mindannyian a harag fiainak születünk,⁵⁰ és Isten nem is talál bennünk semmit az ő szeretetére méltónak, sőt inkább egész természetünk az irántunk való gyűlöletre ingerli. Ezért mondja Pál, hogy az emberek mind ellenségei Istennek, amíg Krisztus által vele meg nem békéltetnek.⁵¹ Tehát teljességgel ingyenes az az első elfogadás, amellyel Isten kegyelmébe fogad minket, hiszen egyetlen cselekedet sem lehet az oka, mivel minden cselekedetünk tökéletlen és bűnös, és elárulja eredetét. Akiket Isten a gyermekeivé fogadott, azokat Lelkével újjá is szüli, és bennük a maga képét helyreállítja.⁵² Ebből származik a másik dolog, amire Isten tekintettel van. Akkor Isten nem pusztán a minden kegyelmet nélkülöző és mindentől megfosztott embert találja meg, hanem benne a saját művét is, sőt önmagát is felismeri benne. Ennél fogva Isten előtt elfogadottak a hívők, mert kegyes és igazságos életet élnek. Azt sem tagadjuk, hogy Isten előtt kedvesek a szentek jó cselekedetei. Itt azonban felmerül egy

⁵⁰ 11, 2, 3

⁵¹ Rom 9, 10

⁵² Vö. Rom 8, 29

másik kérdés: vajon az ember érdemeivel megelőzi-e Isten kegyelmét, és beférkőzik-e a szeretetébe, vagy, mivel csak gyűlöletet érdemel, kezdetben ingyen és tetteire való tekintet nélkül részesül szeretetben. Továbbá, mivel az ember a saját értelmére támaszkodva csak gyűlöletet kelthet, szükségképpen ingyen részesül szeretetben. Ebből következik, hogy magában Istenben van az oka annak, hogy bennünket szeret, és erre a szeretetre az ő könyörületessége indítja, és nem a mi érdemeink. Továbbá meg kell jegyezni, hogy még ha az újjászületés után a hívek jó cselekedeteikkel tetszenek is Istennek, és Isten azokra tekintettel van, ez mégsem a tettek érdeméért történik, ugyanis a cselekedetek sohasem lehetnek olyan tökéletesen tiszták, hogy Istennek megbocsátás nélkül tessenek. Sőt mivel mindig tapad hozzájuk valami bűn, méltók az elutasításra. Tehát a cselekedetek értékét nem azok saját jósága határozza meg, hanem a hit, amely Krisztustól kölcsönveszi azt, ami a cselekedetekből hiányzik.

36. *Ezt az ígét.* Mivel a görög szöveg romlott, egyesek úgy gondolják, hogy alanyeset helyett tárgyeset van, és ez az érteleme: Ez az íge, amelyet Isten küldött Izráel fiainak. Mások a tárgyesetet a „tudjátok” ígéhez kapcsolják, amely utána következik, és úgy vélekednek, hogy a másik szó hozzáfűzése a mondat *hüperbatonja*⁵³ miatt történt. Ugyanis Lukács az első helyre teszi a λόγος szót, a következő versbe pedig a ᾠμα szót. Minthogy azonban a görögben gyakori és szokásos a viszonzókat odaérteni, az az érteleme, amelyet az én fordításom fejez ki, véleményem szerint megfelelőbbnek látszik, ámbár szívesen venném, ha a szöveg darabosságát ügyesebben lehetne enyhíteni. Tehát ezt a verset elfogadom bevezetésnek, amely Istennek arra a nevezetes munkájára vonatkozik, amelyet Izráel fiai között végzett, békét hirdetve Krisztus által. Ezután következik az elbeszélés. Végül Péter a beszéde záradékában előadja, hogy mi célból jelent meg Krisztus a világ számára. Így nem ok nélkül indul ki annak a megemlézéséből, hogy Isten elküldötte az ígét Izráel fiainak. Az „íge” pedig a héber „dolog” szó helyett áll. Akkor el volt terjedve az örök szövetség híre, amelyet Isten a népével kötött. A zsidók között is közismert volt, hogy az atyáknak már régen megígértetett a Megváltó, aki virágzó és boldog állapotba hozza mindazt, ami összeomlott. Ugyanezt tudták mindazok, akik közelebbi kapcsolatban voltak a zsidókkal. Péter tehát, hogy maga iránt több bizalmat keltsen, bevezetésként azt mondja, hogy nem ismeretlen vagy új dologról fog beszélni, hanem az egyház

⁵³ *ὑπερβατόν*: mondatalkazat két, szerkezetileg szorosan összetartozó szó elválasztása a szövegi módosítással

megújulásáról, amely Isten örök szövetségétől függött, és ami most világosan beteljesült, és mindenki magasztalólag beszélt róla.

Amikor békességet hirdetett. Péter itt arról beszél, hogy milyen volt annak a dolognak és a róla elterjedt hírnék a természete: tudniillik annak, amely békességet teremtett. Békességen itt az embereknek Istenrel való megbékélését értem, amely magában foglalja az egyház biztos és tökéletes üdvösségét is. Ugyanis miként Istennek tőlünk való elfordulását és elidegenedését szörnyű zavarodottság és káosz követi, így, amikor az ő atyai jóindulata felragyog, a szétszóródásból újra összegyűjti az ő egyházát, és újra megszületik az igazi boldogság. Tehát azt fejezi ki Péter, hogy Isten Krisztusban megmutatta jóindulatát az ő népének, és Ábrahám fiait, akiket egy időre látszólag eltaszított magától, újból magához ölelte, hogy a boldogulást és a virágzó állapotot náluk megszilárdítsa. Ahogy Istent mondja e békesség szerzőjének, így Krisztust mint Közbenjárót teszi annak zálogává, hogy érvényes és szent legyen. A békességet nyomatékosan összeköti az igehirdetéssel, mivel ez az egyetlen út, amelyen a Krisztus által megszerzett kiengesztelődés gyümölcse eljut hozzánk. Ugyanígy Pál, miután azt mondta, hogy Krisztus a mi békességünk, hozzáteszi, azért jött, hogy békességet hirdessen a távoliaknak, és békességet a közelieknek.⁵⁴

37. *Ti tudjátok.* Péternek ez a beszéde két fő részből áll, ugyanis először elmondja a történetet, azután áttér a történet eredményére. Mivel Krisztus eljövele e világra, halála és feltámadása a mi üdvösségünk alapja, Krisztust csak úgy lehet elképzelni szabadítóként, hogy először elismerjük, felöltötte a mi testünket, és így élt az emberek között, hogy határozott bizonyágtételekkel igazolja, hogy ő Isten Fia, végül keresztre feszítettet és Isten ereje által feltámasztatott a halottak közül. De hogy ennek a történetnek az ismerete ne legyen hiábavaló és haszontalan, egyúttal ki kell fejteni a célt is, hogy miért szállt le a mennyei dicsőségből a földre, és miért kellett elszenvednie az emberek előtt oly gyalázatos és Isten által is megátkozott kereszthalált. Elő kell adni a feltámadás okát, hogy abból mindezeknek a hatását és eredményét megértsük, tudniillik, hogy Krisztus megüresítette önmagát,⁵⁵ hogy minket, akik elvesztünk, tökéletes boldogságba helyezzen, testünkkel együtt az irántunk való testvéri szeretetet is felöltötte, gyengeségeinket magára véve ezek terhet rólunk levette,⁵⁶ bűneinknek halála áldozata által engesztelést nyert, hogy az Atya jóindulatát

⁵⁴ Ef 2,17

⁵⁵ Ef 2,7

⁵⁶ Va 1,26-33

nekünk megnyerje, a halálból győzedelmesen feltámadva megszerzte számunkra az örök életet, mennybemenetelével nekünk az eget megnyitotta, és a Léleknek egész ereje kiáradt rá, hogy minket annak bőségével gazdagítson. A tanításban ezt a sorrendet tartja meg Péter, amikor az evangélium történetéből indul ki. Azután megmutatja, mit használ nekünk Krisztus földreszállása, mit halála és feltámadása. Először is elmondja, hogy a názáreti Jézus János keresztsége után lépett fel. Minthogy Jánost Isten bölcsessége azért rendelte, hogy a nép lelkét a Krisztus utáni várakozásra irányítsa, ezt a részt nem lehetett kihagyni. Jánost Isten kitűnő prófétájának tartották, tehát a Krisztusban való hit megerősítése céljából a tanulatlanok előtt nem csekély jelentősége volt az ő tekintélyének. Meg kell jegyezni a kifejezésmódot, hogy János a keresztséget hirdette. Lukács a keresztség szóval összefoglalja János egész szolgálatát, de közben arra figyelmeztet, hogy ez nem néma jel volt, és nem volt hűján a tanításnak. És valóban, minden sákramentumban az a legfontosabb, hogy Isten igéje, amely azokba bele van vésve, felragyogjon, és a tiszta hang megszólaljon. Annál inkább gyűlöletes az az istentelen szentségtörés, ami a pápaságban látható, hogy az igehirdetést eltemetve, a sákramentumokat csak varázslatszerű mormogással végzik el.

38. *A názáreti Jézust.* Itt názáretinek nevezi, nem mintha Jézus Názáretben született volna, hanem mivel onnan indult el, hogy hivatásának eleget tegyen; és azért is, mert általánosan ismert volt ez a melléknév. *Hüppallagával*⁵⁷ azt mondja, hogy Lélekkel és hatalommal volt felkenve. Ugyanis Krisztus hatalma nem máshonnan volt, mint a Lélektől, tehát a mennyei Atya a saját Lelke hatalmával ruházta fel Fiát, amikor felkenete. Péter mindjárt hozzáteszi, hogy ez az erő csodákban nyilvánult meg; és egyet külön kiemel, hogy bizonyítva legyen, Krisztus azért részesült a Szentlélek erejében, hogy a világ jótevője legyen. Mert nem a félelmetes isteni hatalomnak kellett benne megnyilatkoznia, hanem annak, amely a jóság és a kegyelem kellemes ízével a világot az ő szeretetére és keresésére csábítja. A felkenés metaforája elég gyakori, amikor a Szentlélek ajándékairól van szó; most Krisztus személyére alkalmazza az apostol, mivel az Atya így szentelte Jézust királlyá és főpappá. Ismeretes, hogy az olaj a törvény alatt a felszentelés ünnepélyes jelképe volt. Krisztus „szertejárásán” hivatalának folyamata értendő, mintha azt mondaná Péter, hogy az előre megszabott időre elvégezte munkáját. A hasonlatot az utasokról vette az apostol, akik addig folytatják útjukat, míg a kijelölt helyre nem érnek. Amibár

együttal arra is figyelmeztet, hogy Júdeát három év alatt úgy bejárta, hogy annak egyetlen zuga sem esett el a jótéteményeitől.

Akik az ördög igájában vergődtek. Krisztus isteni hatalmának az is ragyogó bizonyítéka volt, hogy nemcsak olyanokat gyógyított, akik valami közönséges betegségben szenvedtek, hanem a reménytelen eseteket is. Minden betegség megannyi vessző, amellyel Isten sújt bennünket, de amikor Isten atyai jóindulatából szelídebben bánik velünk, azt szoktuk mondani, hogy a saját kezével ver, ha pedig keményebben ostromoz, akkor a Sátánt használja haragjának eszközeként és mintegy ítéletvégrehajtóként. Ezt a kettőt gondosan meg kell különböztetni egymástól, mert képtelenség lenne azt mondani, hogy az ördög sanyargatja azt, aki lázban vagy valami más közönséges betegségben szenved. Ezzel szemben az eszeveszettséget, az őrjöngést és a többi különös bajt joggal és helyesen tulajdonítják a Sátánnak. Ezért mondja az Írás rossz szellemektől megszállottaknak azokat az emberket, akik olyan tehetetlenül őrjöngenek, mintha vadállatokká változtak volna.

Mert az Isten volt vele. Péter röviden elmondja, mi volt a célja a Krisztus által megmutatott erőknél: hogy tudniillik bizalmat keltsenek iránta az emberekben, akik úgy néztek rá, mintha Isten jelent volna meg előttük. Ez volt a csodák igazi haszna, ahogy már többször mondtuk, és a megfelelő helyeken még ezután is látni fogjuk. Mert el kell fogadnunk azt az elvet, hogy Isten felségét sérti, ha nem tiszteljük és csodáljuk azokat, akiket szolgálóinak ismertetőjegyeivel tüntet ki. Ezért amikor ezek az erők nyilvánvalóvá teszik Krisztusnak a mennyből való idejövetelét, az emberfeletti méltóságát is jelentik.

39. *„Mi pedig tanúi vagyunk mindannak, amit ő tett a zsidók tartományában és Jeruzsálemben. Őt azonban fára feszítve megölték; 40. de az Isten harmaadnapon feltámasztotta őt, és megadta neki, hogy láthatóan megjelenjék; 41. de nem az egész népnek, hanem csak azoknak a tanúknak, akiket előre kiválasztott erre az Isten: minékünk, akik együtt ettünk és ittünk vele, miután feltámadt a halálból. 42. És ő megparancsolta nekünk, hogy hirdessük a népnek, és tegyünk bizonyosságot arról, hogy ő Istentől rendelt bírāja élőknek és holtaknak. 43. Róla tesznek bizonyosságot a próféták mind, hogy aki hisz őbenne, az ő neve által bűnbocsánatot nyer.”*

39. *Mi pedig tanúi vagyunk.* Hogy a hitet saját szavaival erősítse, kijelenti, hogy ő és társai szemtanúi voltak mindannak, amit Krisztusról mondanak, tehát olyan dolgokról beszélnek, amelyeket jól ismernek. Így tehát később más értelemben használja a „tanú” szót: amikor az

Isten által kiválasztott tanúkról beszél. Ezzel azt fejezi ki, hogy az apostoloknak nyilvános szerep jutott, és külön arra választotta ki őket Isten, és mintegy isteni erővel vezérelte, hogy bizonyágtételükkel az embereket a Krisztusban való hithez elvezessék. Így mondja Pál is az első Korinthusi levél tizenötödik részében: „Sőt Isten hamis tanúinak is bizonyulunk, ha Isten nem támasztotta fel a Krisztust a halálból.”⁵⁸ És már korábban hallottuk Krisztus szájából: „tanúim lesztek Jeruzsálemben, egész Júdeában és Samáriában”.⁵⁹ Most azonban csak történelmi tanúnak nevezi magát Péter, mivel látta, mi történt. Egyébként itt Krisztus halálát csak egy szóval érinti, mivel az közismert volt. A feltámadással hosszasan foglalkozik, mivel abban jobban kételkedtek, és annak megismerése sokkal nagyobb jelentőségű volt a hit szempontjából.

41. Ha valaki azt kérdezi, hogy Isten miért nem mutatta meg a Fiát a feltámadás után nyíltan mindenkinek, erre azt válaszolom: még ha semmi oka nem lenne is, a szerény és józan embereknek akkor is meg kellene elégedniük egyedül Isten akaratával, hogy ellenkezés nélkül meg legyenek győződve arról, hogy az a legjobb, amit Isten elhatározott. Mert nem kétséges, hogy Isten a legjobban határozott, amikor ezt a korlátozást alkalmazta. Ugyanis a feltámadás bizonyosságát elég sok és megbízható bizonyágtétel igazolta. Ez pedig azért volt hasznos, hogy próbára tegyék a kegyes emberek hitét, hogy jobban hisznek-e az evangéliumnak, mint a saját szemüknek. Ami a hitetleneket és Krisztus esküdt ellenségeit illeti, amikor annyiszor legyőzte őket, és sohasem engedtek Istennek, méltatlanok voltak arra, hogy Krisztus megengedje nekik, hogy feltámadásának dicsőségében gyönyörködjenek. Ámbár maguknak a katonáknak a beszámolója, akiket a sír őrzésére rendeltek ki, eléggé meggyőzhette őket. Hogy más okokat ne mondjak; ezeket a *Harmoniában* lehet megtalálni.⁶⁰ Tehát az legyen a szívünkbe vésvé, hogy Isten szent elhatározása választotta ki az apostolokat, hogy bizonyágtételük útján Krisztus feltámadásának igazsága megálljon. Aki ebben a bizonyágtételben nem nyugszik meg, az forgassa ki, ha tudja, és változtassa meg Istennek azt a határozatát, amelyről Péter itt nekünk beszél. Mi pedig, ha azt akarjuk, hogy Isten legyen a mi hitünknek biztos alapja, érvük be azokkal a tanúkkal, akiket ő még a világ teremtése előtt kijelölt, és a maga idejében mintegy saját kezűleg a világ szeme elé állított.

⁵⁸ 1 Kor 15,15.

⁵⁹ ApCsel 1,8.

⁶⁰ Kálmán, Harm. ev. a M. P. H. P. hoz.

Akik együtt ettünk. Ebből kitűnik, mennyit törődött Krisztus a mi tudatlanságunkkal, aki a mi kedvünkért annyira leereszkedett, hogy jöllehet már mennyei dicsőséggel volt felruházva, mégis evett és ivott, mint egy halandó ember. Így nincs miért panaszkodnunk, hogy Krisztus feltámadása homályos vagy kétséges. Azért tűrte el, hogy tanítványai ezt lassan és nehezen higgyék el, hogy annál jobban megbizonyosodva minket minden kételkedéstől megszabadítsanak. Sőt inkább azon kell fáradozni, hogy Isten Fiának ezt az irántunk való jóindulatát ne homályosítsa el a mi rosszaságunk és hálátlanságunk. Egyébként, amikor az Írás azt mondja, hogy Krisztus evett, a kíváncsi emberek felteszik azt a kérdést, hogy mi lett azzal az étellel. A megoldás egyszerű: az étel, minthogy semmiből teremtett, így Krisztus isteni ereje által könnyen újra semmivé lett. Azt az ételt, amit a testünk táplálékául veszünk magunkhoz, először megfőzik, azután szétosztják, de erről az ételről tudjuk, hogy Krisztus a mi hitünk táplálása végett vette magához, és ebből a célból fogyasztotta is el. Tévednek, akik azt hiszik, hogy Krisztus csak látszatból evett. Mert mit használt volna ez a látvány? Nem látom be, mi értelme lenne ilyen kibúvókat keresni. Ugyanis amikor azt mondjuk, hogy Krisztust nem a saját szükséglete indította arra, hogy egyék, hanem csak az övéiről akart gondoskodni, ezzel elejét vettük az emberek hiábavaló találgatásainak.

42. *És ő megparancsolta nekünk.* Itt Krisztus országáról kezd beszélni Péter, amikor azt mondja, hogy Krisztus azért támadt fel, hogy egyszer megítélje a világot. Mert ugyanazzal a joggal illeti meg őt az ég és a föld uralma, és az egyház örök kormányzása. Azt mondja, hogy élőknek és holtaknak bírója lesz, mert amikor a halottak feltámadnak, mások is, akik akkor életben lesznek, egy pillanat alatt elválnak, ahogy Pál tanítja az első Korinthusi levél tizenötödik részében⁶¹ és az első Thesszalónikai levél negyedik részében.⁶² A „bizonyágtétel” szó nagyon fontos, mivel az emberek természetüknél fogva hajlamosak a hitetlenkedésre, kevesebb hatása és ereje lenne az evangélium egyszerű hirdetésének, ha azt az Úr kétségbevonhatatlan bizonyságokkal meg nem erősítené. Egyébként közülünk mindenki nagyon is világosan érzi magában, hogy milyen nehéz a földi kötelekbe gabalyodott lelkünket az ég felé emelni, hogy Krisztus eljövételében reménykedjék, és ebben a kitartó elmélkedésben megtartani, amikor könnyelműségében ide-oda csapong.

43. *Róla lesznek bizonyágot a próféták mind.* Mint már említettük,

⁶¹ 1 Kor 15,51-52.

⁶² 1 Thesz 4,17.

Lukács a beszéd lényegét foglalja össze, ezért mondja el olyan röviden vagy inkább szűkszavúan a történet eredményét. Tudnunk kell tehát, hogy itt nem idézi Péter szavait, hanem csak elmondja, hogy miről beszélt. Itt három dologra kell figyelni: hogy Krisztus sajátos hivatása a bűnök eltörlése által az embereket megbékíteni Istennel; hogy bűneink bocsánatát hit által nyerjük el; hogy ez a tanítás nem új és nem is mostani találmány, hanem már régen, a legrégebbi idők óta bizonyosságot tett mellette Isten minden prófétája. Ami az elsőt illeti, ha Isten azáltal békül meg velünk, hogy nem tulajdonítja nekünk a bűneinket, ebből kiténik, hogy az egész emberi nem gyűlöletes és ellenséges neki, amíg az ingyen megbocsátás által nem kezd neki tetszeni. Így mindannyian elítéltetünk mint bűnösök, ami kiszolgáltat minket Isten haragjának, és az örök halál ítéletével fenyeget. Mivelhogy mi az igazságunkkal magunkra maradtunk, azt a figyelmeztetést kapjuk, hogy meneküljünk Isten irgalmasságához mint egyedüli menedékhez. Amikor azt mondja, hogy a hívők elnyerik bűneik bocsánatát, hallgatólagos ellentét van köztük és Isten között. Mert a bocsánatot Istennek magától kell felajánlania, hogy azután azt a hívők elnyerjék. Amikor azt mondja, hogy az ő neve által nyernek bűnbocsánatot, azt fejezi ki, hogy egyedül Krisztus jótéteménye útján kerülünk vissza Isten kegyelmébe, mert tudniillik Krisztus egyszeri halálával irántunk Istent kiengesztelte, vagy, ahogy általában mondják, egyedül Krisztus közbenjárása és nem más közbenjárók által nyerünk bűnbocsánatot. A Sátán sohasem tudta az emberek lelkéből kitörölni bűnösségük érzését, hogy ne foglaloztassa őket az Istentől való bocsánatkérés, de mivel arra csak egyetlen mód és út van, a szerencsétlen emberek, akiket a Sátán fondorlatai megtévesztettek, különös útvesztőket találtak ki maguknak, amelyeknek kanyarulataiban hiába gyötrik magukat. Az első tévedés, amely az egyenes útról eltérítette őket, az volt, hogy megpróbálták a bocsánatot kiérdemelni, amelyet ingyen ajánl fel Isten, és egyedül hit által lehet elnyerni. Azután az engesztelő áldozatok számtalan fajtáját találták ki az emberek, és azokkal Istennek akartak elégtételt adni. Ezek ugyan Isten ígéből vették eredetüket, de minthogy Isten az áldozatokat és az ajándékozási szertartásokat az atyákra bízva azokban Krisztus árnyképét mutatta meg, a vak és istentelen emberek Krisztussal nem törődve az üres árnyék után mentek, és mindent meghamisítottak, ami az áldozatokban Istentől való volt. Ezért az engesztelő áldozatokat, amelyek a világ kezdete óta a pogányoknál szokásban voltak, és a toroköknél és a zsidóknál máris szokásban vannak, Krisztussal mint vele merőben ellentetes-

dolgokat lehet szembeállítani. Semmivel sem jobbak a pápisták, ha csak nem azzal, hogy áldozataikat Krisztus vérével hintik meg. De abban már nagyon helytelenül járnak el, hogy nem érik be egyedül Krisztussal, hanem az engesztelő áldozatok ezernyi fajtáját kaparják össze mindenünnen. Ezért aki azt akarja, hogy bűnbocsánatban részesüljön, az Krisztustól egy hajszálnyira se térjen el. Amikor azt halljuk, hogy hit által részesülünk bűnbocsánatban, a hit erejére és természetére kell ügyelnünk, ahogyan Péter kétségkívül részletesen kifejtette, hogyan kell Krisztusban hinni: úgy, hogy a lélek tiszta érzetével el kell őt fogadni, amilyennek az evangélium állítja elénk. Így a hit az ígéretektől függ. Úgy tűnhet azonban, hogy Péter nem helyesen jár el, amikor a Krisztussal kapcsolatban említett két fontos dolog közül csak az egyikről beszél, mert itt nincs szó bűnbánatról és új életről, amit az evangélium lényegénél fogva nem lett volna szabad mellőzni. A válasz azonban egyszerű: a hit magában foglalja a Lélek által való újjászületést is, amennyiben az a hit gyümölcse. Ugyanis azért bízunk magunkat Krisztusra, hogy ingyen méltányossága által minket az Atya kegyelmébe visszahelyezzen, másfelől, hogy minket Lelke által megszenteljen. Tudjuk ugyanis, hogy Isten azzal a feltétellel fogad minket gyermekeivé, hogy Lelke által kormányoz minket. Tehát Péternek elég volt megmondani, hogyan térhetnek vissza Isten kegyelmébe az emberek, akik természetüknél fogva Istentől elidegenedettek voltak. Ami a harmadik dolgot illeti, nem szükséges felsorolni minden helyet, ahol a próféták Krisztust mint Közbenjárót ígérik nekünk, aki bűneink bocsánatát kérve Istent irántunk kiengeszteli. De mindig ez a tanításuk lényege és szinte szabálya, hogy minden kegyes embert ahhoz a szövetséghez hívnak, amelyet Isten Ábrahámmal közvetítő közbeiktatásával kötött. Továbbá nagyon szükséges az alábbi tétel ismerete: a kegyelem, amely Krisztusban nyilvánult meg, ugyanaz, amelyről egykor a törvény és a próféták azt tanították az atyáknak, hogy abban kell reménykedni. Ennek különösen Corneliusnál és a hozzá hasonlóknál volt nagy jelentősége, akiket úgy áthatott a törvény és a próféták iránti tisztelet, hogy tudták: Krisztusban valóban megadatott és beteljesedett az, amiről a próféták jövendölései szóltak. Tehát az egyház szolgálja, ha azt akarják, hogy tanításuk formája olyan legyen, mint a prófétáké, igyekezzenek ígehirdetésükkel Krisztust magasztalni, folyton arról tanúskodjanak, hogy egyedül tőle kell kérni a megigazulást, amely a bűnök ingyen bocsánatában áll. Ez egészen más régiség, mint az, amivel a pápisták nagy garral dicsekednek, amikor Krisztus vére cimen engesztelő áldozataik értéktelen képzetét vonultatják fel.

44. Míg ezeket a szavakat mondta Péter, leszállt a Szentlélek mindazokra, akik hallgatták az igét. 45. És elámultak a zsidó származású hívők, akik Péterrel együtt jöttek, hogy a pogányokra is kitöltetett a Szentlélek ajándéka. 46. Hallották ugyanis, amint nyelveken szóltak, és magasztalták az Istent. Akkor megszólalt Péter: 47. „Vajon megtagadhatja-e a vizet valaki ezektől, hogy megkeresztelkedjenek, akik ugyanúgy megkapták a Szentlelket, mint mi?” 48. És úgy rendelkezett, hogy keresztelkedjenek meg a Jézus Krisztus nevében. Ők pedig megkérték, hogy maradjon náluk néhány napig.

44. Míg ezeket a szavakat mondta Péter. Isten újabb csodával erősíti meg, hogy evangéliumának tanítása a pogányok és a zsidók számára ugyanaz. Sőt a pogányok elhívásának világos pecsétje ez, mivel az Úr sohasem méltatta volna a pogányokat Lelkének kegyelmi ajándékaira, ha nem akarta volna bizonyítani, hogy őket is a szövetségébe fogadta. Az újjászületés kegyelmétől különböznek ezek az ajándékok, amelyeket Lukács említ. Mindazonáltal kétségtelen, hogy Isten ily módon pecsételte meg mind Péter tanítását, mind azoknak a hitét és kegyességét, akik hallgatták. Azt mondja, hogy a Szentlélek leszállt mindazokra, mint már előbb láttuk, akik a tanulás és az engedelmesség szándékával jöttek. Ez a látható jel úgy szemlélteti nekünk, hogy az evangélium hirdetése milyen hatásos közvetítője az isteni hatalomnak, mint egy kép. Mert amíg Péter beszélt, azalatt Isten kitöltötte Lelkét, hogy megmutassa: nem azért küld tanítókat, hogy üres szavakkal a levegőbe beszéljenek, hanem hogy a hangjuk által Isten hatalmas munkát végezzen, és beszédüket Lelkének ereje által élővé tegye az istenfélők üdvösségére. Ilyen értelemben emlékezteti Pál a galatákat arra, hogy a Szentlelket az ige meghallásából származó hit alapján kapták,⁶³ és másutt azt hirdeti, hogy ő nem a betű szolgája, hanem a Léleké.⁶⁴ Az egyházban már rég megszűnt a nyelveken szólás ajándéka és az ahhoz hasonló, de erős és mindig is az lesz a megértés és az újjászületés Lelke, amelyet az Úr az evangélium külső hirdetésével köt össze, hogy minket az ő igéje iránti tiszteletben megtartsion, és útját állja azoknak a veszedelmes lázálmodoknak, amelyekkel az eszelős emberek küszködnek, amikor az igét mellőzve valami csapongó és tévelygő lelket találnak ki maguknak. Egyébként nem mindig történik meg, hogy akik az emberi hangot a fülükkel felfogják, azokhoz a Lélek is eljut, és a szolgák is ritkán akadnak olyan hallgatókra, amelyenekre Péter talált, hogy egy akarattal készek legyenek Isten köve-

⁶³ Gal 3,2
⁶⁴ 2kor 3,6

tésére. Isten mégis elvégzi, hogy minden kiválasztott érezze magában a külső igének és a Lélek titokzatos erejének összhangját.

45. És elámultak a hívők. Hívőknek nevezi azokat, akik még súlyos tévedésben voltak. Így az Úr nem űzi el azonnal övéitől a tudatlanság felhőit. Ezek azonban nem homályosítják el a hit dicséretét Isten előtt, mivel Isten a tévedéseket megbocsátja, a hitet pedig kegyelmére méltatja, mintha az teljesen világos és tiszta volna. Azonban csodálatos, hogy az emberek, amikor tudják, hogy Pétert Isten küldte oda, most mégis mint valami új dolgon megdöbbenve álmélkodnak, hogy Isten az ő Lelkének kegyelmét kiárasztja azokra, akiknek hirdettetni akarja Krisztust. Ezt az a hirtelen változás okozza, hogy míg Isten addig a pogányokat mint idegeneket és hitetleneket a saját népétől elkülönítette, most ugyanazzal a kegyelemmel felkarolja, és a tiszteletnek ugyanarra a fokára emeli. Ez a példa figyelmeztet, milyen nehéz a megrögzött tévedésektől megszabadulni, különösen, ha azok már régóta fennállnak.

46. Hallották ugyanis. Lukács azt érzékelteti, hogy a Léleknek milyen ajándékaiban részesültek, és egyúttal ezek hasznát is megjelöli, hogy tudniillik különböző nyelvekkel ajándékoztattak meg, hogy Istent több nyelven magasztalják. Ebből a helyből arra is lehet következtetni, hogy nyelvek nemcsak szükségből adtak, amikor az evangéliumot idegen embereknek különböző nyelveken kellett hirdetni, hanem magának az evangéliumnak az ékességéért és dicsőségéért is. Ezt a második hasznát azonban később megrontotta a nagyravágyás, mivel sokan dicsekedésre és kérkedésre használták fel, amit a mennyei bölcsesség felségének megvilágítására kaptak, miként ezt a hibát Pál is keményen ostromozza a korinthusiakban.⁶⁵ Így hát nem csoda, hogy Isten egy kicsit később visszavette, amit adott, és nem tűrte, hogy azt a további visszaélések megrontsák.

47. Megszólalt Péter. Péter a dolgról a jelre következtet, ugyanis mivel a keresztség a kegyelem lelki járuléka, aki a Lélekben részesül, egyúttal arra is alkalmas, hogy a keresztségben részesüljön. És itt az a törvényes rend, hogy akiről Isten az ő Lelkének ismertetőjegyével és zálogával bizonyította, hogy az ő gyermekei, azokat a szolga odaengedi a külső jegyhez. Így a tanítás és a hit az első helyet foglalja el. Semmi értelme sincs annak, amit a tudatlan emberek ezzel kapcsolatban felhoznak, hogy a kisgyermeket távol kell tartani a keresztségtől. Elismerem, hogy tanítani kell azokat, akik az egyháztól idegenek, mielőtt a befogadás jelképét megadnánk nekik, de azt mondom, hogy

⁶⁵ 1kor 14

a hívók gyermekei, akik az egyházban születnek, azok az anyaméhtől fogva tagjai Isten országának. Sőt azt az érvet, amellyel a tudatlanok minket fonák módon támadnak, ellenük fordítom. Ugyanis mivel a hívók gyermekeit Isten még születésük előtt gyermekeivé fogadta, ebből arra következtettek, hogy a külső jegy nem tehet bennük kárt. Máskülönb az emberek el merészelik venni tőlük, amit Isten megadott nekik. Ami a Lélek észrevehetően megnyilvánuló kegyelmét illeti, nincs abban semmi különös, ha az időben a keresztség után jelentkezik bennük. Ahogyan pedig az említettek tévedésén sem segít ez a bizonyíték, ugyanúgy erősen cáfolja a pápisták babonás melléfogását, akik a Lélek kegyelmét külső jegyekhez kötik, és úgy vélik, hogy azt ördögűző szertartásokkal úgy elő tudják csalogatni az égből, mint egykor a varázslónők hitték, hogy varázsigéikkel le tudják hozni a holdat. Márpedig, amikor Lukács azt mondja, hogy a Szentlélek leszállt rájuk, akik még nem voltak megkeresztelve, azt bizonyítja, hogy a Lélek nincs a keresztséghez kötve. Végül azt kell megjegyezni, hogy az apostolok beérték magával a vízzel, amikor kereszteltek. Bár csak az utódok megtartották volna ezt az egyszerűséget, és nem vettek volna át innen-onnan annyi hiábavalóságot, ami a pápaság alatt valósággal ellepte a keresztséget. Azt hiszik, hogy az olaj, a só, a nyál, a viasz fokozza a keresztség méltóságát, amikor ezek inkább csúnya, tisztátalan dolgok, amelyek megrontják Krisztus tiszta és eredeti intézményét.

48. És úgy rendelkezett, hogy keresztelkedjenek meg. Nem volt szükséges, hogy Péter saját kezűleg végezze a keresztelést, és Pál is azt mondja, hogy Korinthosban néhány embert keresztelt meg.⁶⁶ Ezt a feladatot más szolgálk is elvégezheték. Amikor azt mondja, hogy „a Jézus Krisztus nevében”, ezt nem szabad keresztelési formulának venni, amint a harmadik részben említettük,⁶⁷ hanem mivel a keresztség célja Krisztus, ezért mondjuk, hogy az ő nevében kereszteltetünk meg. Végül amikor azt mondja Lukács, hogy Cornelius és társai megkérték Pétert, maradjon náluk néhány napig, az előrehaladás utáni vágyakozást dicséri bennük. Meg voltak ajándékozva Szentlélekkel, de még nem jutottak olyan magas fokra, hogy ne lett volna hasznos a megerősítésük. Az ő példájukat buzgón kell követnünk, valahányszor alkalom kínálkozik az előrehaladásra, és ne legyünk magunkkal megelégedve, mert ez elzárja a további tanulás útját.

TIZENEGYEDIK RÉSZ

1. Meghallották azonban az apostolok és a Júdeában levő testvérek, hogy a pogányok is befogadták az Isten igéjét. 2. Amikor aztán felment Péter Jeruzsálembe, vitatkoztak vele a zsidó származású hívők, ezt mondván neki: 3. „Körülmetéletlen emberekhez mentél be, és együtt ettél velük.” 4. Ekkor Péter sorjában beszámolt a történekről, és ezt mondta: 5. „Én éppen Joppé városában tartózkodtam, és imádkoztam, amikor révületben látomást láttam: valami nagy lepedőhöz hasonló szállt le, amely négy sarkánál fogva ereszkedett le az égből, és lejtött egészen énhozzám. 6. Közellebről megnéztem, és láttam benne a föld négy lábú állatait, a vadakat, a csúszómászókat és az ég madarait. 7. Hallottam egy hangot is, amely így szólt hozzám: Kelj fel, Péter, öld és egyél! 8. Én azonban így szóltam: Semmiképpen sem, Uram, mert szentségtelen vagy tisztátalan még soha nem volt a számban. 9. De másodszor is megszólalt a hang az égből: Amit az Isten megtisztított, azt te ne mondd tisztátalannak. 10. Ez pedig három ízben történt, azután az egész felemelkedett újra az égbe. 11. És íme, abban a pillanatban három férfi állt meg az előtt a ház előtt, amelyben voltam, akiket Cézareából küldtek hozzám. 12. A Lélek pedig azt mondta nekem: menj velük, és ne tégy semmilyen különbséget. Eljött azonban velem ez a hat testvér is, akikkel bementünk annak a férfiúnak a házába. 13. Ő pedig elbeszélte nekünk, hogy látta, amint az angyal megállt a házában, és ezt mondja neki: Küldj el Joppéba, és hívd át Simont, akit Péternek is neveznek. 14. aki olyan ígéket hirdet neked, amelyek által üdvözülisz mind te, mind egész házád népe. 15. Amikor pedig elkezdtem beszélni, leszállt rájuk a Szentlélek, ahogyan ránk is leszállt kezdetben. 16. Ekkor eszembe jutott az Úr szava, aki így szólt: János vízzel keresztelt, de ti Szentlélekkel fogtok megkereszteltetni. 17. Ha tehát ugyanazt az ajándékot adta nekik is az Isten, mint nekünk, akik hittünk az Úr Jézus Krisztusban, akkor ki vagyok én, hogy akadályozzam az Istent?” 18. Amikor mindezt hallották, megnyugodtak, dicsőítették Istent, és így szóltak: „Akkor tehát a pogányoknak is megadta Isten a megtérést az életre.”

1. Meghallották azonban. Hogy Lukács elmondja, hogy a testvérek között híre ment egy ház megléréseinek, az a csodálkozásból származik, mert a zsidók olyan szörnyűségnek tartották, hogy közéjük

⁶⁶ 1Kor 11,17-18

⁶⁷ Vö. az ApCsel 1,38 hoz. ut. magyarázatát

pogányok elegyedjenek, mintha azt hallották volna, hogy a kövek embereké váltak át. Népük iránti mérhetetlen szeretetük is akadály volt annak, hogy Isten munkáját megismerjék. Mert látjuk, hogy ez az önhittség és gőg zavart okozott az egyházban, mert nem tűrhették az egyenlőséget, amely a méltóságukat csökkentette. Ezért is küzdöttek olyan makacsul a pogányok leigázásáért. Mivel azonban a próféták oly sok jövendölése előre megmondta, hogy az egyházat a Messiás eljövetele után valamennyi népből kell összegyűjteni, és Krisztus is azt a parancsot adta az apostoloknak, hogy az egész világon hirdessék az evangéliumot,¹ hogyan lehetséges, hogy néhány ember megtérése egyeseket nyugtalanít, mint valami hallatlan dolog, másokban pedig félelmet kelt, mint valami csoda? Erre azt válaszolom, hogy ami a pogányok elhívásáról megjövendöltetett, azt a zsidók mind úgy értették, mintha a pogányok Mózes törvénye alá akarnának belépni, hogy az egyházban helyük legyen. Az elhívás módja is, amelynek akkor csak a kezdetét látták, nemcsak ismeretlen volt előttük, hanem teljesen érthetetlennek is tűnt. Azt képzelték ugyanis, hogy a szertartásokat elhagyva a pogányok Ábrahám fiaival nem lehetnek egy testté anélkül, hogy Isten szent szövetségét súlyos sérelem ne érje. Mert mire való a törvény, ha nem arra, hogy a pogányok és zsidók közti különbség kifejezésére elválasztó fal legyen?² Továbbá, mivel egész életük folyamán hozzá voltak szokva ehhez a megkülönböztetéshez, annyira meglepte őket a dolog váratlan újdonsága, hogy mindenről megfeledkeztek, amit csodálni kellett volna. Végül nem értik meg rögtön a titkot, amely a világ teremtésétől fogva az angyalok elől is el volt rejtve, mondja Pál.³

2. *Vitatkoztak vele.* A tévedéssel legtöbbször együtt jár a makacsság. Az azonban már vaskos tudatlanságból eredő hiba volt, hogy a zsidók a pogányokat, akiket velük a hitnek ugyanaz a Lelke egyesített, nem fogadták be maguk közé. Nemcsak visszahúzódnak, hanem vitatkoznak is Péterrel, és bűnnek nevezik azt a tettet, amely a legnagyobb dicsőretre volt méltó. Hallják, hogy a pogányok befogadták Isten beszédét. Mi akadály a tehát, hogy őket befogadják, és egyazon Isten hatalma alatt közösségben legyenek velük? Lehet-e szentebb kötelék annál, mint amikor egy akarattal mindenki egy Istenhez tartozik? És miért ne egyesülneek egy testté azok, akik Isten Messiását fejüknek ismerik el? Mivel azonban azt látták, hogy a törvény külső formája

¹ Mt 10,13

² Ef 2,14

³ Ef 3,10, vö. 1 Tim 3,16

sérelem szenved, azt gondolták, hogy az ég valami módon összekeveredik a földdel. Jegyezzük meg, hogy amikor az előbb Lukács azt mondta, hogy az apostolok és a testvérek hallották ezt a hírt, nem szólt megbotránkozásról, most pedig az embereknek mintegy új felekezetét említi, amely vitába szállt Péterrel. „Meghallották – mondja – a testvérek.” Semmit nem tesz hozzá, és mindjárt az következik, hogy „amikor aztán felment Péter Jeruzsálembé, vitatkoztak vele a zsidó származású⁴ hívők”. Ezek biztosan nem voltak azonosak az előbbiekkkel. Azután a οἱ ἐκ περιτομῆς kifejezés nem egyszerűen zsidókat jelent, hanem azokat, akik a törvényben leírt szertartásokhoz túlságosan ragaszkodtak. Akkor a jeruzsálemiek közül Krisztus nyájában csak körülmetéltek voltak. Tehát kitől különböztetné meg ezeket? Végül nem tűnik valószínűnek, hogy az apostolok és a hívők közül a mérsékelttek kezdtek volna ezt a vitát. Mert ha meg is botránkoztak volna, négy szemközt is találkozhattak volna Péterrel, és számon kérhették volna rajta, hogy mit tett. Ezek az érveim, amikor úgy vélem, hogy azokat nevezi a körülmetélés híveinek, akik annyira ragaszkodtak a körülmetélkedéshez, hogy senkit nem engedtek volna be Isten országába, csak azt, aki a törvényt elfogadja, és az egyházba ezzel a szent szertartással beavatva tisztátalanságát levetkőzi.

3. *Körülmetéletlen emberekhez.* Isten törvénye ezt nem tiltotta, de a figyelembevételét az atyák hagyományozták az utódokra. Péter ebben a részben nem is nagyon igyekszik védekezni, hogy az emberi törvény nem köti. Ezt az egész védekezést elhagyja, és csak azt válaszolja, hogy azok jöttek előbb, és mintegy Isten keze vezérelte őket oda. Egyébként itt látjuk Péter ritka szerénységét, mert ügyének igazságában bízva elutasíthatná a tudatlan embereket, akik igazságtalanul kellemetlenkednek neki, de ő mégis barátságosan mentegőzik, ahogy testvérek közt illik. Nem volt könnyű próbatétel, hogy igaztalanul vádolták, miután híven engedelmeskedett Istennek, de mivel tudta, hogy az egész egyházra vonatkozik az a törvény, hogy mindenki köteles a tanításról és az életéről számot adni, valahányszor a helyzet úgy kívánja, és emlékezve arra, hogy ő is csak egy a nyájból, nemcsak eltűri, hogy rendre utasítsák, hanem önként aláveti magát az egyház ítéletének. A tanítás, ha Istentől van, az emberi ítélet fölébe van helyezve, de mivel az Úr azt akarja, hogy a prófécia ítéltesse meg,⁵ az ő szolgálóinak nem szabad vonakodniuk attól, hogy bebizonyítsák, olyanok, amilyenek tartatni akarnak.

⁴ Ugyanazért a körülmetélkedésből valók.

⁵ 1 Kor 14,29-32.

Egyébként majd látni fogjuk, meddig kell elmennie mind a tanítás, mind a tettek védelmének. Most annyit jegyezzünk meg, hogy Péter szívesen védekezik, amikor tettét helytelenítik. Ha Péter utódja a római pápa, akkor ő miért nem tartja magát ehhez a törvényhez? Ha az engedelmességnek ez a fajtája önkéntes, akkor az utód miért nem utánozza azt, aki a szerénységnek ilyen példáját mutatta? Ámbár itt nincs szükség hosszas fejtegetésre. Ugyanis ha igaz, amit a pápák szentségtörő rendeleteikben kiadnak, akkor Péter hűtlenül elhagyta székének kiváltságait, és így a római székhely árulója volt. Miután ugyanis a pápát megtették az egész világ ítélőbírájának, aki az emberek ítéletének nincs alávetve, és a felhők fölé emelték, hogy a számadás alól felmentve törvényerejűnek tartsa saját akarátát és szeszélyeit, azután az apostoli székhely patrónusává teszik, hogy annak kiváltságait buzgón védelmezze. Miért kellene tehát Pétert gyávasággal vádolni, ha az Istentől ráruházott jogról olyan könnyen lemondott? Miért nem élt legalább azzal az ellenvetéssel, hogy rá nem vonatkoznak a törvények, és kivételt képez a közrend alól? De hát Péter semmi ilyet nem mond, hanem egyenesen védekezni kezd. Mi pedig jegyezzük meg, hogy semmi akadály a annak, hogy azt a bálványt szó nélkül megvessük, amikor féktelen zsarnoki hatalmával úgy visszaélve kizárta magát a püspökök közül.

4. *Ekkor Péter sorjában beszámolt a történetekről.* Mivel az elbeszélés ugyanaz, mint az előző részben, és majdnem ugyanazokkal a szavakkal van előadva, ha magyarázatra szorul valami, azt ott keressék az olvasók. Péter célja és az egész elbeszélés lényege kiderül a befejezésből. De mielőtt rátérnék, röviden meg kell jegyezni, hogy az evangélium hirdetését az üdvösség alapjává teszi. „Olyan ígéret hirdet neked – mondja –, amelyek által üdvözülsz.” Nem mintha az emberi hang magában foglalná az üdvösséget, hanem azért, mert Isten, amikor felajánlja nekünk Fiát az örök életre, egyúttal azt is cselekszi, hogy hit által részesülünk belőle. Valóban csodálatos Isten jósága, hogy mégis az élet szolgálivá teszi az embereket, akik csak a halál martalékai, és nemcsak önmagukban halandók, hanem mások halálának is okozói. Közben a világ csúnya hálátlansága nyilvánul meg abban, hogy a neki felajánlott igaz és biztos üdvösséget megvetve és azt mintegy lábbal taposva különféle nevetséges üdvösségeket talál ki magának, és inkább akar ezeket keresve éhen veszni, mint Istennek felkínált és jelenvaló kegyelmével jóllakni.

16. *Ekkor eszembe jutott az Ur szava.* Már az első részben eléggé részletesen kifejtettük, hogy amikor Krisztus azt a kijelentést tette, nem hasonlította össze a két keresztséget, hanem csak azt akarta elmondani,

ni, hogy ő miben különbözik Jánostól.⁶ Ahogy a jelet megkülönböztetjük attól a valóságtól, amit jelöl, így a szolgát is meg kell különböztetni a szerzőtől, nehogy a halandó ember magához ragadja azt, ami Isten sajátja. A jegy az ember kezében van, de egyedül Krisztus az, aki megtisztít és újjászüli. Nem közömbös, merre irányítják az emberi lelkeket Isten kegyelmi ajándékainak keresésében, mivel Krisztuson kívül egy csepp sem jut nekik belőlük. Tehát általában az a különbség Krisztus és az egyház minden szolgája között, hogy míg ez utóbbiak a külső jegyet, a vizet alkalmazzák, addig Krisztus az ő Lelkének ereje által teljesíti és biztosítja azt, amit a külső jegy kifejez. Erre ismételtlen figyelmeztetni kellett itt az olvasókat, mivel ebből sokan helytelenül arra következtetnek, hogy János keresztsége más volt, mint a mienk, mivel Krisztus a Lelket magának tulajdonítva Jánosnak a vízen kívül semmit nem hagy meg. Egyébként az is nagyon téved, aki erre a bizonyosságra támaszkodva a keresztséget hideg és a Lélek minden kegyelmi ajándékától mentes látványosságnak tartja. Ugyanis a Szentírás kettős értelemben szokott beszélni a sákramentumokról, miként másutt említettük.⁷ Mivel Krisztus az ígéreteivel nem csal meg, nem engedi, hogy az ő intézménye üres legyen.⁸ Minthogy pedig az Írás a keresztségnek azt az erőt tulajdonítja, hogy megfüröszt és újjászüli,⁹ ezt az egészet Krisztusnak tulajdonítja, és csak azt tanítja, mit tesz Krisztus az ő Lelke által az emberi kéz és a látható jegy útján. Tehát ahol így összekapcsolódik Krisztus a szolgálóval és a Lélek ereje a külső jeggyel, ott a sákramentumoknak annyit tulajdonítanak, amennyit kell. Ez a kapcsolat azonban nem lehet olyan laza, hogy az emberi lelkek meg ne tanulják a mulandó és hozzájuk hasonló halandóktól, valamint a világ elemeitől elvonatkoztatva egyedül Krisztustól kérni az üdvösséget, és egyedül az ő Lelkének erejére tekinteni, mivel az, aki a Lélektől akár csak a legkevesebbet is a külső jegyek felé hajlik, eltávolodik a hit céljától, és szentségtörő az, aki Krisztus dicsőségéből egy hajszálnyi is elvesz, hogy az embert felékesítse. Egyébként arra is emlékeznünk kell, hogy Krisztus a Lélek szóval nemcsak a nyelveken szólás ajándékát és hasonlókat jelölt, hanem újjászületésünk egész kegyelmét. Minthogy azonban azok az ajándékok Krisztus hatalmának fényes bizonyosságai, jól illik rájuk ez a gondolat. Hogy világosabban fejezzem ki magamat: Amikor Krisztus az apostolokat a Lélek látható ajándékaiban részesítette, nyilvánvalóvá tette, hogy a Lélek az ő kezé-

⁶ ApCsel 1,5.

⁷ Az ApCsel 8,13 magyarázatánál.

⁸ Vö. 2Tim 2,13; Tit 3,8.

⁹ Tit 3,5.

ben van. Tehát ily módon bizonyította, hogy a tisztaságnak, a megigazulásnak és az egész újjászületésnek egyedül ő a szerzője. Péter pedig úgy alkalmazza ezt a saját tanítására, hogy amikor Krisztus elől járt és vitte magával a keresztség erejét, neki kötelessége volt követni őt a külső jeggyel, vagyis a vízzel.

17. *Akkor ki vagyok én.* Most már látjuk, miért szötte ide ezt az elbeszélést Péter: tudniillik azért, hogy bizonyítsa: az egész dolognak Isten volt a szerzője és az irányítója. Tehát a kérdés Isten akaratán fordul meg: vajon nem nyom-e többet a latban az étel, mint az emberi gondolatok. Péter azt állítja, hogy mindent helyesen és szabályszerűen tett, mivel Istennek engedelmeskedett. Bebizonyítja, hogy az evangélium tanítását nem alkalmazta sem rosszul, sem meggondolatlanul ott, ahol Krisztus Lelkének ajándékait elhelyezte. Ehhez a mértékhez kell igazítanunk minden tanításunk és tettünk igazolását, valahányszor az emberek számon kérik rajtunk. Aki ugyanis Isten parancsára támaszkodik, annak bőségesen elég védelme van. Ha az emberek ezzel nem elégednek meg, nincs miért tovább foglalkozni az ő helytelen ítéleteikkel. Ebből azt is megtudjuk, hogy Isten igéjének hű szolgálói csak úgy adhatnak számot tanításukról, hogy annak hiteléből és bizonyosságából semmit sem vesznek el, vagyis ha megmutatják, hogy azt Isten rendelte nekik. Ezért ha igazságtalan emberekkel lesz dolgunk, akiket az Isten iránti tisztelet nem kényszerít arra, hogy engedjenek, az ítélet napjához fellebbezve hagyjuk, hogy kitartsanak makacsságukban. Egyúttal jegyezzük meg, hogy nemcsak nyílt ellenkezésünk, hanem késlekedésünk is szembeállít minket Istennel, ha nem teljesítjük azt, ami a hivatásunkhoz tartozik. Itt Péter azt mondja, hogy a keresztséget és a testvéri közösséget nem tagadhatta meg a pogányoktól, mert akkor Istennel szállt volna szembe. Márpedig semmi olyannal nem próbálkozott, ami Isten kegyelmével nyilvánvalóan ellentétes. Ez az igazság. Aki azonban nem fogadja el azt, akit Isten felajánl, és becsukja előtte az ajtót, amelyet Isten nyitott ki, az, ha rajta áll, Isten munkáját akadályozza. Így ma is azt mondjuk, hogy Istennel háborúskodnak, akik ellenzik a gyermekkeresztséget, mivel kegyetlenül kirekesztik az egyházból azokat, akiket Isten az ő ígéretével az egyházban gyermekeivé fogad, és megfosztják a külső jegytől azokat, akiket Isten méltónak tart arra, hogy fiainak nevezze őket. Ehhez hasonló az ellenállásnak az a fajlaja, hogy sok kétszínű, aki, míg hivatalban van, hivatalánál fogva segíteni lenne köteles Krisztus vértanúit, arra törekszik, hogy betelgya a szájukat és korlátozza szabadságukat. Mivelhogy gyűlölik az igazságot, szeretnek azt elfojtani.

18. *Amikor mindezt hallották, megnyugodtak.* A történet vége azt mutatja, hogy nem voltak eleve rosszindulatúak, akik Péterrel vitatkoztak. A kegyesség világos jele, hogy amikor Isten akarata felől meggyőződtek, azonnal felhagytak a vitatkozással. Ez a példa arra tanít bennünket, hogy törődni kell azokkal is, akik meggondolatlan buzgóságukban megsértődve valamit alaptalanul kifogásolnak, sőt Isten igéjével le is kell csillapítani a tévedéstől megzavart lelkiismeretüket, vagy legalább kipróbálni a tanulékonyosságukat. Ami minket illet, ebből azt is megtanuljuk, hogy ítéletünket egyedül Isten akarata irányíthatja, mert tartozunk neki azzal a tisztelettel, hogy előttünk az ő akarata biztos, és hogy az a jog és az igazság legfőbb szabálya. Valahányszor érdekünkben áll valamely dolognak az okát megtudni, az Úr azt nem hallgatja el előlünk, sőt, hogy hitünket a szükséges engedelmességhez szoktassa, néha határozottan értésünkre adja, hogy neki ez vagy az tetszik. Aki arra szánja magát, hogy tovább kutasson, és átadja magát a kíváncsiságának, az ördögi vakmerőségével a vesztébe rohan. Lukács azt mondja, hogy nemcsak elhallgattak, hanem dicsérték is Istent. Egyeseket a szégyen kényszerít hallgatásra, de ők a lelkük mélyén elrejtik, amit nem mernek kimondani. Ez inkább a szerénység színlelése, mint tanulékonyság. Akikről Lukács beszél, azok annyira megalázkodnak Isten előtt, hogy nem szégyellik azonnal visszavonni, amit mondtak.

Tehát a pogányoknak is megadta Isten a megtérést az életre. Ezekkel a szavakkal röviden elmondja Lukács, hogy mit tartalmaz az evangélium, és mi a célja: tudniillik az, hogy Isten az embereket Lelkével újjászülve megbékítse magával. Itt csak megtérésről van szó, de amikor hozzáteszi, hogy „az életre”, elég világos, hogy az a hittől elválaszthatatlan. Aki tehát az evangéliumban rendesen előbbre akar haladni, az a maga óemberét levetve gondolkodjék el az új életen,¹⁰ azután biztosan értse meg, hogy őt Isten nem hiába hívja megtérésre, mert az ő üdvössége Krisztusban el van készítve. Így van az, hogy az üdvösség bizonyossága egyedül Isten ingyen irgalmasságára támaszkodik, de a bűnök megbocsátása nem lesz alkalom a tétlenséggel járó gondtalanságra. A „megadta a megtérést” kifejezést kétféleképpen lehet érteni: vagy úgy, hogy Isten alkalmat adott a pogányoknak a megtérésre, amikor azt akarta, hogy az ő evangéliuma nekik hirdettessék, vagy úgy, hogy Lelke által körülmetélte a szívüket, ahogy Mózes mondja,¹¹ és eltávolította testükből a kőszívet, és hússzívet adott nekik, ahogy

¹⁰ El 4,22-24.

¹¹ 5Móz 30,6.

Ezékiel mondja.¹² Isten saját műve újjáteremteni és újjászülni az embereket, hogy új teremtmények kezdjenek lenni. Az utóbbi értelmezés találóbb és nem olyan erőszakolt, és az Írás kifejezésmódjának is jobban megfelel.

19. Azok, akik az István miatt támadt üldözés következtében szétszóródtak, eljutottak Föníciáig, Ciprusig és Antiókhiaig, de senki másnak nem hirdették az igét, csak a zsidóknak. 20. Volt azonban közöttük néhány ciprusi és cirénei férfi. Mikor ők eljutottak Antiókhiaiba, a görögökhöz is szóltak, és hirdették az Úr Jézust. 21. És az Úr keze velük volt, úgyhogy sokan hittek és tértek meg az Úrhoz. 22. Ennek a híre eljutott a jeruzsálemi gyülekezet fülébe, ezért kiküldték Barnabást Antiókhiaiba. 23. Amikor megérkezett, és látta az Isten kegyelmét, megörült, és bátorította mindnyájukat, hogy szívüik szándéka szerint maradjanak meg az Úrban; 24. mivel derék ember volt, telve Szentlélekkel és hittel. És igen nagy sokaság csatlakozott az Úrhoz.

19. Azok, akik szétszóródtak. Lukács most folytatja az előbbi elbeszélést. Korábban elmondta, hogy István megölése után, amikor az istentelenek dühössége fokozódott, és sokan félelmükben erre-arrá elmenekültek, jóformán csak az apostolok maradtak Jeruzsálemben. Amikor az egyház testét így marcangolták, és a menekülőknek a saját félelmük vagy az idegenek megvetése hallgatást parancsolt, Lukács olyan eseményről számol be, amelyet senki sem mert volna remélni. Ugyanis miként a magot elvetik, hogy termést hozzon, úgy azoknak a menekülése és szétszóródása azt eredményezte, hogy távoli vidékeken is elterjedt az evangélium, amely korábban mint valami magtárba, egy város falai közé volt bezárva. Így történt, hogy Krisztus neve hegyeken és tengereken át eljutott egészen a földkerekség legvégső határáig, és ily módon Ézsaiás jóvendölése szerint a megfogyatkozás az igazságban kihajtott.¹³ Ha nem üldöztek volna el Jeruzsálemből annyi istenfélő embert, se Ciprus, se Fönícia nem hallott volna Krisztusról, sőt még Italia és Hispania sem, pedig ezek távolabb voltak. Az Úr munkája az egyes leszakított tagokból több testet hozott létre. Mert hogyan alakulhatott volna gyülekezet Rómában és Puteoliban, ha néhány száműzött és menekült nem vitte volna oda magával az evangéliumot? Miként akkor az Úr a Sátán próbálkozását csodálatos módon megakadályozta, így nem kétséges, hogy a kereszttől és

¹² Ez 11,19

¹³ Ez 34,16–17, vö. Zsolt 72,7

az üldöztetésből ma is diadalt készít magának, hogy az egyház a szétszóratásból még jobban összeforrjon. Fönícia határos Szíriával, és szomszédos Galileával. Antiokhia Szíria leghíresebb városa, annak Kilikia felőli részén.

Senki másnak nem hirdették az igét. Nemcsak az üldöztetéstől való félelem akadályozta, hogy a pogányoknak is merjenek beszélni, hanem az az ostoba vallásos képzet is, hogy azt hitték, elveszik a gyermekek kenyerét, és odadobják a kutyáknak,¹⁴ holott Krisztus azt parancsolta, hogy feltámadása után megkülönböztetés nélkül az egész világnak hirdessék az evangéliumot.¹⁵

20. Végül Lukács elbeszéli, hogy közülük egyesek ezt a kincset a pogányokhoz is elvitték. Azokat a görögöket Lukács nem úgy nevezi meg, hogy Ἕλληνας¹⁶ hanem így: Ἕλληισταί.¹⁷ Ezért sokan azt mondják, hogy ezek zsidó származásúak voltak, de Görögországban laktak, amit én sehogyssem fogadok el. Mert így azoknak a zsidóknak egy részét is közéjük kellene számítani, akikről nem sokkal előbb azt mondja, hogy ciprusiak is voltak közöttük, mivel Ciprust a zsidók Görögország részének tekintik. Márpedig Lukács ezektől megkülönbözteti azokat, akiket később Ἕλληισταί-nak nevez. Ezenkívül, amikor azt mondta, hogy kezdetben csak a zsidóknak hirdették az igét, és azokat is megemlégette, akik hazájukból elmenekülve Cipruson és Föníciában tartózkodtak, mintegy ezt a megkülönböztetést helyesbítve mondja, hogy közülük egyesek görögöket is tanítottak. Bizonyára ez az ellentét készíti Lukácsot arra, hogy a pogányokról beszéljen. Lukács ugyanis azt mondja, hogy egyesek szabadabban terjesztették az evangélium tanítását, mert tudtak a pogányok elhívásáról. Egyébként nem kis dicséretet érdemel mindannyiuk állhatatossága, hogy csaknem a halál torkából kiragadva mégsem haboznak Isten iránti kötelességüket teljesíteni, még ha veszélyek közepette is. Ebből megértjük, milyen céllal és meddig szabad a keresztyéneknek az üldözés elől menekülni: tudniillik úgy és addig, hogy életük hátralevő részét buzgón Isten dicsősége hirdetésének szenteljék. Ha valaki megkérdezné, honnan volt ekkora bizodalom az újjövevényekben, akik minden zsidó előtt gyanúsak és gyűlöletesek lehettek azért, mert Jeruzsálemből elűzték őket, azt válaszolom, hogy ez Isten különös ösztönzésére történt, és ők hirtelen megragadták a nekik felkínált alkalmat. Ez nem a test és a vér megfontolása.

¹⁴ Vö. Mt 15,16; Mk 7,27.

¹⁵ Mk 16,15.

¹⁶ Görögök.

¹⁷ Görögül beszélő zsidók, vö. ApCsel 6,1. Egyes, jobb kéziratokban Ἕλληισταί olvasható.

21. *És az Úr keze velük volt.* Lukács a sikerrel bizonyítja, hogy a ciprusi és kúrenéi testvérek nem vaktában és nem is meggondolatlanul ajándékozták az evangéliumot a pogányoknak, mivel fáradozásuk hasznos és gyümölcsöző volt. Ilyen előrehaladás sohasem következhetett volna be Isten parancsa és segítsége nélkül. Ebből következik, hogy Istennek tetszett a pogányok elhívása. A kéz, mint ismeretes, a hatalmat és az erőt jelképezi. Lukács tehát azt akarja mondani, hogy Isten azonnali segítségével megmutatta, a pogányok az ő vezetésével hívtak el, hogy a zsidókkal együtt részesei legyenek Krisztus kegyelmének. Istennek ez a jótéteménye nem csekély jelentőségű volt minden lélek megerősítésére. Egyébként ez a hely arra figyelmeztet, hogy üres és hiábavaló lesz minden erőfeszítés és buzgalom, amit Isten szolgálai a tanításnak szentelnek, hacsak Isten az égből meg nem áldja a fáradozásukat. A mi dolgunk az ültetés és az öntözés, ahogy Pál mondja, de a növekedést Isten adja,¹⁸ akinek a kezében vannak az emberi szívek, hogy ezeket akarátának megfelelően alakítsa és formálja. Tehát valahányszor a hitről van szó, jusson eszünkbe az a mondás, hogy Isten az ő szolgálai által munkál, és saját kezével, azaz Lelkének titokzatos sugallata által teszi hatékonyá a tanítást. Ezért a szolga ne bízson saját tehetségében vagy szorgalmában, hanem munkáját ajánlja az Úrnak, akinek a kegyelmétől függ az egész eredmény. Ahol pedig eredményes volt a tanítás, ott, akik hittek, tanulják meg hitüket Isten előtt kedvessé tenni. Ezenkívül meg kell jegyezni, hogy Lukács azért mondja, hogy sokan hittek és tértek meg az Úrhoz, mert a hit erejét és természetét találóan érzékelteti, amennyiben a hit nem kényelmes és hideg ismeret, hanem olyan, amely az embereket, akik korábban Istentől elfordultak, most visszavezeti az ő hatalma alá, és igazságával fogva tartja.

22. *Ennek a híre eljutott.* Ha Péter védekezése előtt terjedt volna el a hír, sokan súlyosan hibáztatták volna azokat a derék férfiakat, akiknek a szolgálatát Isten az ő Lelkének kegyelmével megpecsételte. Amikor azonban Isten látható jegyekkel megmutatta, hogy egy népet sem szabad istentelennek tartani, lelkükből már kitöröltetett az a téves hit. Tehát nem vitatkoznak tovább, és nem vádolják vakmerőséggel azokat, akik Krisztust a pogányoknak hirdetni merészelték, hanem segítséget nyújtva bizonyítják, hogy helyeslik cselekedetüket. Továbbá ez volt az oka Barnabás elküldésének. Akkor a Krisztus országának egész terhet az apostolok hordozták, ezért az ő feladatuk volt mindenütt gyülekezeteket szervezni, a hívőket mindenütt megtartani a

¹⁸ 1Kor 3,7

hit tisztaságában és szentségében, és ahol több istenfélő ember volt, ott szolgálkat és pásztorokat állítani. Ismeretes a Sátán mesterkedése, aki mihelyt az evangélium kapuját nyitva látja, minden módon igyekszik megrontani, ami tiszta. Így történt, hogy Krisztus tanításával együtt azonnal megjelentek a különféle eretnkségek. Ezért minél nagyobb lelki ajándékokkal tűnik ki valamelyik gyülekezet, annál jobban vigyáznia kell, nehogy a Sátán a tudatlanok és az igaz hitben még nem eléggé erők közé keverjen valamit vagy megzavarja őket, mivel semmi sem könnyebb, mint a vetést akkor elpusztítani, amikor éppen hogy kikelt. Röviden, azért küldték el Barnabást, hogy a hit csírát növelje, a dolgokat teljesen rendbehozza, a megkezdett épületnek formát adjon, és ezáltal az egész egyház törvényes keretet nyerjen.

23. *Amikor látta az Isten kegyelmét.* Ezekkel a szavakkal azt mondja Lukács, hogy igaz volt az evangélium, amelyet ők elfogadtak, azután hogy Barnabás semmi másra nem törekedett, csak a Krisztus dicsőségére. Ugyanis amikor azt mondja Lukács, hogy Barnabás látta az Isten kegyelmét, és bátorította őket, hogy maradjanak meg az Úrban, ebből arra következtetünk, hogy jól tanították őket. Az öröm magának a tiszta kegyességnek a bizonyítéka. A nagyravágyás pedig mindig irigy és rosszindulatú. Így látjuk, hogy sokan a mások bírálatásából dicséretre tesznek szert, mivel inkább vágnak a saját dicsőségükre, mint Krisztuséra, de Krisztus hű szolgálainak illik Barnabás példája szerint örülni az evangélium terjedésének, akárki által világította is meg az Úr az ő nevét. Valóban, akik munkájukat úgy fordítják a köz javára, hogy ami eredmény abból származik, azt Isten munkájának ismerik el, azok sohasem fognak egymásra irigykedni, és nem fognak nyereszkedésre törekedni, hanem egy szájjal és egy lélekkel hirdetik Isten erejét. Ismételten érdemes megjegyezni, hogy az antiokhiaiak hitét és mindazt, ami náluk dicséretre méltó volt, Isten kegyelmének tulajdonítja Lukács. Felsorolhatta volna az egyes erényeket, melyek az emberek dicsőségére szolgáltak, de ami kiválóság volt abban a gyülekezetben, azt kegyelem néven foglalja össze. Végül meg kell jegyezni Barnabás buzdítását. Már fentebb említettük, hogy Barnabás helybenhagyja a korábbi tanítást, amelyet ők elfogadtak. Hogy a tanítás feledésbe ne menjen, szükséges azt folytonos buzdításokkal a hívek lelkébe bevésni. Amikor nekünk is oly sok és olyan erős ellenséggel kell folytonosan harcolnunk, a gondolkodásunk pedig annyira felületes, hogy ha mindenki gondosan nem védi magát, azonnal elesik, azt nap mint nap mutatja számtalan vereségünk. Hogy ennek az állhatatosságnak a módját így határozza meg, hogy szívük szándéka mellett maradjanak meg, ez arra tanít minket, hogy a hit akkor hajt élő győ

kereket, ha a szívben lakozik. Ezért nem csoda, hogy azok közül, akik a hitüket megvallják, alig minden tizedik tart ki végig, mivel nagyon kevesen tudják, mit jelent a szív érzése és elhatározása.

24. *Mivel derék ember volt.* Lukács a Szentlélek dicséretével dicséri Barnabást. Tudnunk kell azonban, hogy ez nem rá való tekintettel, hanem inkább miránk való tekintettel történik, mert mindenki az álnokság és a gonoszság bűnébe esik, aki irigyli a mások munkáját és bosszankodik mások sikerei miatt. Figyeljük meg a derék ember jellemzését is: „telve Szentlélekkel és hittel”. Miután azt mondja róla, hogy feddhetetlen és becsületes, ennek a jóságnak a forrását abban mutatja meg, hogy a testi indulatokon úrrá lett, és a Lélek vezetésével tiszta szívből a jámborságot gyakorolta. De miért választja el a hitet a Lélektől, amikor a hit a Lélek ajándéka? Erre azt válaszolom, hogy nem elkülönítve nevezi meg, mintha különálló dologról lenne szó, hanem inkább határozottan rámutat, mint sajátos tényezőre, amiből kitűnik, hogy Barnabás telve volt Lélekkel.

Igen nagy sokaság csatlakozott. Lukács azt mondja, hogy már nagy volt a hívők száma, és Barnabás eljövetelével tovább növekedett. Így folytatódik az egyház építése, amikor a hívek közös egyetértésben segítenek egymásnak, és amit az egyik elkezdett, azt a másik helyesli.

25. *Barnabás azután elment Tarzuszba, hogy felkeresse Sault. Amikor megtalálta, magával vitte Antiókhiaába.* 26. *Így történt, hogy egy teljes esztendeig dolgoztak együtt a gyülekezetben, és igen nagy sokaságot tanítottak. A tanítványokat pedig Antiókhiaiban nevezték először keresztyéneknek.*

25. Megint dicséri nekünk Barnabás becsületességét, hogy amikor Antiókhiaiban ő lehetett volna az első, mégis elment Kilikiába, hogy onnan elhívja Pált, akiről tudta, hogy vele szemben neki fogják adni az elsőbbséget. Látjuk tehát, hogy önmagára nem gondolva csak arra van tekintettel, hogy egyedül Krisztus tűnjék ki, egyedül az egyház építését tartja szem előtt, és elégedett, ha az evangélium sikeresen terjed. Barnabás tehát nem félt, hogy Pál odaérkezése elvesz valamit tőle, csak Krisztust dicsőíthesse.

26. Azután hozzáteszi, hogy ezt a jámbor egyetértést megáldotta az ég, hiszen nem közönséges megtiszteltetés volt, hogy a keresztyének szent neve onnan terjedt el az egész világon. Jóllehet az apostolok olyan hosszú ideig tanítottak Jeruzsálemben, Isten mégsem méltatta az ottani gyülekezetet az ő Fiának ilyen kitűnő nevére, vagy azért, mert Antiókhiaiban mind zsidókból, mind pogányokból nagyszámú nép állt össze egy testté, vagy azért, mert nyugodtabb körülmények

között jobban lehetett gyülekezetet szervezni, vagy azért, mert ott bátrabbak voltak hitük szabad megvallásában. Valóban hamarabb voltak keresztyének mind Jeruzsálemben, mind Samáriában, és tudjuk, hogy Jeruzsálem volt az igazi forrás, ahonnan a keresztyénség kiindult. És mi más lenne Krisztus tanítványának lenni, mint keresztyénnek lenni? De amikor nyíltan kezdték mondani, hogy kik ők, a név használata nagyban hozzájárult Krisztus dicsőségének magasztalásához, mivel így az egész vallást Krisztusra vonatkoztatták. Tehát Antiokhia városának nagy büszkesége volt, hogy Krisztus onnan indította el a nevét, mint egy zászlót, hogy az egész világ előtt nyilvánvaló legyen, hogy van egy nép, amelynek Krisztus a vezére, és az ő nevével dicsekedik. Ha Rómának ilyen oka lenne a büszkeségre, ki tudná elviselni a pápának és környezetének mértéktelen dicsekvését? Akkor nem ok nélkül harsognák, hogy Róma minden gyülekezet anyja és feje. Még jó, hogy semmi ilyet nem követelnek maguknak, mert amikor szembesülni kell a valósággal, kiderül, hogy semmi sincs mögötte. Egyébként maga Antiokhia nagyon is fényes bizonyítéka annak, hogy egy város helyzete mennyire nem örökös. Ám adjuk meg a rómaiaknak az olyan tetszetős címet, mint: „voltunk valamikor”, de vajon merik-e maguknak követelni csak a felét annak, ami ráillik Antiókhiaira? És vajon nagyobb-e most Antiokhia méltósága azért, mert onnan terjedt el a keresztyén elnevezés? Ellenkezőleg: Isten rettenetes bosszújának fényes tükre az. Ugyanis az, hogy ott kietlen pusztaságon kívül semmi más nem látható, annyiban érint minket, hogy meg kell tanulnunk alázatosnak lenni Isten hatalmas keze alatt, és tudnunk kell, hogy a hálátlan embereknek nem adatik olyan szabadság, hogy Istent büntetlenül megcsalják.

27. *Ezekben a napokban próféták jöttek le Jeruzsálemből Antiókhiaába.* 28. *Előállt egyikük, név szerint Agabosz, és a Lélek által megjövendölte, hogy nagy éhínség lesz az egész földön. Ez be is következett Klaudiusz idejében.* 29. *A tanítványok pedig valamennyien elhatározták, hogy aszerint, amint kinek-kinek módjában áll, valami segítséget küldenek a Júdeában lakó testvéreknek.* 30. *Ezt meg is tették, és elküldték Barnabással és Saullal a gyülekezet elöljáróihoz.*

27. Az antiokhiaiak hitét itt az eredmény alapján dicséri Lukács, hogy tartalékaik felhasználásával igyekeztek enyhíteni annak a gyülekezetnek az ínségét, ahonnan az evangéliumot kapták, mégpedig anélkül, hogy erre valaki kérte volna őket. Ez a buzgó gondoskodás a testvéreikről azt mutatja, milyen komolyan tisztelték Krisztust.

mindannyiunk Fejét. Mikor Lukács azt mondja, hogy onnan kiváló férfiak mentek Jeruzsálembe, azt érzékelteti, hogy nagy híre volt annak a gyülekezetnek. Egyébként a „prófeta” elnevezés különböző értelemben használatos az Újszövetségben, mint a Korinthusiakhoz írt első levélből tudjuk. Ott azokat nevezi prófétáknak az apostol, akik a jövődőlés tehetségével vannak megáldva,¹⁹ mint ahogy később Fülöp négy lányát tüntetik ki ugyanezzel a címmel.²⁰ Amikor az éhség megjövendölését egyedül Agabosznak tulajdonítják, ebből arra lehet következtetni, hogy egyes embereknek bizonyos mértékig megadott az, hogy a jövődől dolgokat ismerje.

28. *A Lélek által megjövendölte.* Határozottan kifejezi Lukács, hogy a jövődőlésnek Isten Lelke volt a szerzője, hogy tudjuk: nem a csillagokból és nem is más természeti okokból, sőt nem is emberi gondolkodással következtetett rá Agabosz, hanem a Lélek titokzatos sugallatából nyilvánította ki, mit határozott Isten. Van, amikor a csillagok állásából előre lehet jelezni a rossz termést, de az ilyen előrejelzésekben nincs semmi bizonyos, hol az ellentétes pályák miatt, hol pedig különösen amiatt, hogy Isten azért, hogy az embereket a helytelen csillagjóslástól eltérítse, a saját akarata szerint egészen másképpen kormányozza a földi dolgokat, mint ahogy azokra a csillagokból következtetni lehet. Egyébként, még ha ezeknek az előrejelzéseknek meg is van a maguk jelentősége, a Lélek jövődőlései mégis messze felülmúlják azokat. Úgy tűnik, hogy az éhínség megjövendölése szerencsétlen és nem nagyon kívánatos. Ugyan mi célja lehetett annak, hogy a szomorú esemény előrejelzésével idő előtt nyomorulttá tegye az embereket? Azt válaszolom erre, hogy sok oka van annak, hogy amikor Isten ítéletei és a bűnökért járó büntetések fenyegetnek, miért célszerű ezekre időben figyelmeztetni az embereket. Azokról az okokról nem beszélek, amelyek a prófétáknál mindenütt előfordulnak, hogy idő adatik az embereknek arra, hogy magukba szálljanak, és Isten ítéletét megelőzzék azok, akik az ő haragját magukra vonták; hogy Isten kellő időben arra tanítja a hívőket, hogy felkészüljenek a tűrésre; hogy a hitetlenek makacs gonoszsága legyőzetik; hogy a jók és a rosszak is megtanulják, a nyomorúságok és a csapások nem a véletlen művei, hanem büntetések, amelyekkel Isten a világ bűneit megbosszulja; hogy ily módon Isten felrázza kábultságukból azokat, akik bűneikben tetszelegnek. A most említett jövődőlés hasznát világosan kitűnik az összefüggésből: az antiokhiaiaknak ösztönzés

¹⁹ 1 Kor 14,29-30

²⁰ ApCsel 21,9

volt arra, hogy nyomorúságban levő testvéreiknek segítséget nyújtsanak.

Ez be is következett Klaudiusz idejében. Erről az éhínségről Suetonius is megemlékezik, és elbeszéli, hogy a római Forum közepén kenyérhéjjal dobálták meg Claudius fejét, és őt annyira megzavarta a megkövezéstől való félelem, hogy attól fogva egész életében különös gondot fordított az élelmezésre.²¹ Iosephus is megemlíti *Antiquitates* című művének tizenötödik könyvében, hogy Júdeát egymást követő aszályok miatt súlyos éhínség sújtotta.²²

29. Itt azonban felmerül a kérdés, hogy amikor a baj mindenkit sújtott, miért kellett egy népnek inkább a segítségére sietni, mint a többinek? Erre azt válaszolom, hogy mivel Júdeát a sok háborús csapás és más bajok kimerítették, az antiokhiaiakat nem ok nélkül indította meg jobban az ott levő testvéreik nyomorúsága; továbbá, minél kegyetlenebbül dühöngött ott az ellenség, annál nehezebb volt a testvérek helyzete. Pál a Galatákhöz írt levélben elég világosan bemutatja, hogy Júdeának különös nyomorúságai voltak, és a többiek mind nem ok nélkül voltak erre tekintettel.²³ Nem csekély dicséretre méltó volt az a hála, hogy az antiokhiaiak úgy vélték, hogy tartalékaikból segíteniük kell rászoruló testvéreiket, akiktől az evangéliumot kapták. Nincs méltóbb dolog annál, mint ha azok, akik lelki magot vetettek, földi termést aratnak. Minthogy mindenki a kelleténél többet törődik magával, egyeseknek könnyű lett volna akkor ez alól kivonni magukat, ezt mondva: Miért ne inkább magammal törődjek? De amikor eszükbe jut, mivel tartoznak testvéreiknek, felhagynak ezzel a mértéktelen aggodalmaskodással, és megsegítik testvéreiket. Röviden, ennek a segítségnek kettős célja volt: az antiokhiaiak egyrészt a szeretet kötelességét teljesítették rászoruló testvéreik iránt, másrészt ezzel jelképesen bizonyították, mennyire becsülik az evangéliumot, amikor azt a helyet tisztelték meg, ahonnan kiindult.

Amint kinek-kinek módjában áll. Itt azt látjuk, hogy az antiokhiaiak azt teljesítik, amit Pál a korinthusiaknak írt elő,²⁴ akár maguktól csinálták, akár az ő utasítására. Kétségtelen, hogy Pál mindkét helyen következetes volt. Itt azt a szabályt kell követni, hogy mindenki gondolja meg, mennyi adatott neki, és azzal számot vetve jóindulatúan ossza meg azt testvéreivel. Így az is jó szívvel ad, aki szegény, és a szerény adományt is gazdag és fényűző áldozatnak tekintik. Az „el-

²¹ Suet. Cl. 18; vö. Tacitus, Ann. 12, 43.

²² J. Ant. Ind. 15, 9, 1.

²³ Gal 2,10

²⁴ 1 Kor 13,15

határozták” szóval fejezi ki Lukács, hogy a felajánlás önkéntes volt. Pál is figyelmeztet arra, hogy ennek így kell lennie,²⁵ hogy nem kényszerítve és nem szükségből, hanem jókedvvel nyújtsuk kezünket a szűkölködők felé. Amikor azt mondja Lukács, hogy „kinek-kinek”, az olyan, mintha azt mondaná, hogy senki sem kényszerítette a másikat, és előítéletével sem terhelte, hanem ki-ki maga határozott a saját jótekönyködása felől. Megjegyzendő a διακονία²⁶ kifejezés, amely arra tanít minket, hogy a gazdagoknak azért adatik nagyobb bőség, hogy a szegények szolgálói legyenek az Istentől rájuk bízott elosztásban. Végül Lukács elmondja, hogy nem az egész népnek küldtek segítséget, hanem csak hittestvéreiknek, nem mintha a segítségünkől és az emberiességünkől mindig ki kellene zárni a hitetleneket, mikor a szeretetnek az egész emberiségre ki kell terjednie, hanem azért, mert azokat kell előnyben részesíteni, akiket Isten szorosabban és szentebb köteléssel fűzött hozzánk.

30. *Elküldték a gyülekezet elöljáróihoz.* Itt két dolgot kell megjegyezni: az egyik, hogy az antiokhiaiak megbízható és elismerten becsületes embereket választottak ki, hogy elvigyék az adományait, a másik, hogy az adományt az elöljárókhöz küldték, hogy ezek bölcsen osszák szét. Ugyanis amikor az alamizsnát a nép közé vetik vagy kiteszik középre, mindenki azonnal ráveti magát, mint a kitett zsákmányra. Márpedig így a legvakmerőbbek megcsalják a rászorulókat, sőt rabló szenvedélyükkel tönkreteszik az éhezőket. Figyeljük meg tehát azokat a helyeket, amelyek arra tanítanak, hogy nemcsak tiszta hittel kell cselekedni, hanem határozott rendnek és bölcsességnek is kell lenni mind az emberek kiválasztásában, mind az egész ügykezelésben. Elöljáróknak nevezik azokat, akiknek a kezében volt a gyülekezet irányítása, és akik között az első helyet az apostolok foglalták el. Az antiokhiaiak az ő döntésükre bízzák a szent pénzádományt, amit a szegényeknek szántak. Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy ez a diakónusok feladata volt, mivel az apostolok azt mondták, hogy nem tudnak egyszerre eleget tenni az ételmezés és a tanítás szolgálatának, a válasz könnyű: a diakónusok úgy voltak az ételmezés felügyelői, hogy a presbitereknek alá voltak rendelve, és mindent csak az ő megbízásukból végeztek.

TIZENKETTEDIK RÉSZ

1. *Abban az időben Heródes király kegyetlenkedni kezdett a gyülekezet egyes tagjaival.* 2. *Jakobot, János testvérét pedig karddal kivégeztette.* 3. *Amikor látta, hogy ez tetszik a zsidóknak, azzal folytatta, hogy elfogatta Pétert is. Akkor éppen a kovásztalan kenyerek napjai voltak.* 4. *Miután elfogatta Pétert, börtönbe vetette, és átadta négy, egyenként négy tagból álló katonai őrségnek, hogy őrizzék, mert a páskaünnep után akarta őt a nép elé vezetetni.* 5. *Pétert tehát a börtönben őrizték, a gyülekezet pedig buzgón imádkozott érte Istenhez.*

1. Újabb üldözés következik, amelyet Heródes indított meg. Látjuk, az egyháznak rövid fegyverszünet adatott, hogy kissé fellélegezzék és erőt gyűjtsön a jövőre, és akkor újra harcoljon. Így ma nincs ok arra, hogy a hívők egyik vagy másik csata után örökös nyugalmat reméljenek, vagy szabadságot kérjenek, mint a kiszolgált katonák. Legyen elég, hogy az Úr ad egy kis időt, hogy összeszedjük magunkat. Egyébként ez a Heródes az idősebbik Heródes Agrippa volt, annak az Arisztobulosznak a fia, akit az apja megölt. Őt Iosephus sohasem nevezi Heródesnek, talán azért, mert volt egy fivére, Khalkisz királya, akit Heródesnek neveztek.¹ Ezt a Heródest nem annyira a vallásos érzület ösztönözte az egyház zaklatására, mint az, hogy ezzel az ajándékkal megszelídítse a köznépet, amely őt egyébként nemigen kedvelte, vagy a zsarnoki kegyetlenség hajtotta, mert félt a lázadástól – amelyre a zsarnokok mindig gyanakodnak –, nehogy megzavarja a birodalom nyugalalmát. Mégis valószínű, azért ontott ártatlan vért, hogy a királyok közös politikája szerint az őrjöngő nép kedvébe járjon, mivel nem sokkal később majd azt fogja elmondani Lukács, hogy őrizetbe vették Pétert, hogy a népnek kellemes látványban legyen része.

2. *Jakobot kivégeztette.* Nem kétséges, hogy Isten titokzatos ereje viszszafojtotta és gátolta ennek az őrjöngő embernek a kegyetlenségét. Nem elégedett volna meg egy-két gyilkossággal, és nem hagyott volna fel a többiek üldözésével sem, sőt inkább halomra ölte volna a vértanúkat,

²⁵ 1. Kor. 9,7
²⁶ szolgálat

¹ Ant. Ind. 18. 6. 1. 143, 19

ha Isten a kezét odatéve a nyáját meg nem védte volna. Így amikor azt látjuk, hogy a kegyesség dühös ellenségei nem végeznek szörnyű mézárást, és nem rendeznek vérfürdőt, tudnunk kell, hogy az nem azért van, mert ők mértékletesek vagy kíméletesek, hanem mert az Úr az ő juhait kímélve nem engedi meg a zsarnokoknak, hogy annyit ártsanak nekik, amennyit szeretnének. Bizonyosan nem volt olyan emberies ez a Heródes, hogy habozott volna száz vagy annál több ember kivégzése árán megvásárolni a békességet vagy a népszerűséget. Ezért meg kell állapítani, hogy önkényét egy nagyobb hatalom korlátozta, hogy ne nyomja el még erősebben az egyházat. Jakabot megölette, ahogy lázadások alkalmával a vezetőkre és a főemberekre szoktak figyelni, hogy az ő büntetésük megfélemlítse a köznépet. Közben az Úr engedte, hogy megöljék azt az embert, akit állhatatossággal áldott meg, hogy bátor és legyőzhetetlen harcosként a halála által győzzön. Tehát akármit eszelnek ki a zsarnokok, Isten mégis jóillatú áldozatokat választ ki magának az evangéliumi hit megerősítésére. Lukács János testvérenek nevezi azt a Jakabot, akit kivégeztek, hogy Alfeus fiától megkülönböztesse. Nem helyeslem, hogy mások egy harmadik Jakabról is beszélnek, Krisztus rokonáról, aki csak egy volt a tanítványok közül: erős érveim vannak, hogy ne higgyem, hogy többen voltak. Aki akarja, keresse azokat a Galatákhöz írt levél második részében.² Tehát véleményem szerint egy és ugyanaz volt az apostol és az Alfeus fia, akit a zsidók a templom tetejéről lelöktek, és a halála a szentségének nagy híre miatt annyira ismeretes volt.³

3. *Amikor látta, hogy ez tetszik a zsidóknak.* Innen világosabban látjuk, hogy Heródest az egyház üldözésére nem a mózesi törvény iránti túlbuzgóság, nem is az evangélium iránti gyűlölet hajtotta, hanem hogy a saját dolgait elrendezze. Tudniillik azért halad tovább dühöngésében, hogy a nép kegyét megnyerje. Tudnunk kell, hogy sokféle oka van annak, miért támadják innen is, onnan is az egyházat. A hitleneket gyakran a fonák buzgalom készletű támadásra, hogy babonáikért harcoljanak és ártatlan vért ontva áldozatot mutassanak be bálványaiknak, de nagyobb részüket csak magánérdekek vezetik. Így egykor Nero is ezzel a fogással vadászta a népszerűséget, amikor a város felgyújtása után megtudta, hogy a nép gyűlöli és átkozza, vagy legalábbis a megbotránkozást és a zúgolódást igyekezett lecsillapítani néhány ezer kegyes ember megölésével.⁴ Ugyanígy Heródes,

² Gal 2,9.

³ J. Ant. Ind. 20, 9, 1, 200; Eusebius, Hist. Eccl. 2, 1, 23, 4, 22; Hieronymus, De viris ill. 2 (Migne PL 23, 832-3 Vallarsa)

⁴ Tacitus, Ann. 15, 44, 2-5

hogy az őt nem kedvelő népet jóindulatra simogassa, a nép kegyének visszaszerzése érdekében halálra adja a keresztyéneket. Ma sem más a mi helyzetünk. Ugyanis amikor mindenki versengve dühöng Krisztus tagjai ellen, némelyeket a babonáság hajt, de mások a római antikrisztusnak adják el magukat derék rabszolgákként, megint mások pedig a szerzetesek vagy a nép dühös lármájának hízelegnek és engedelmeskednek. Közben mi – szegény fejünk – az ő játékszereik vagyunk. De egyetlen vigasztalásunk van, ami minket bizonyára megtart, az, hogy tudjuk: Istennek drága a mi vérünk, amellyel a világ csúfosan visszaél. Sőt minél méltatlanabbul és minél gyalázatosabban bánnak velünk az istentelenek, annál kevésbé fog elhagyni minket Isten jósága.

4. *Átadta négy, egyenként négy tagból álló katonai őrségnek.* A körülményekkel azt mutatja meg Lukács, hogy Pétert mintegy sírba zárták, és úgy látszott, hogy már végeztek is vele, mert ahogy a nappalt és az éjszakát négy, egyenként három órányi részre osztották, így Heródes úgy osztotta be az őrséget, hogy mindig négy katona őrködött, három óránként váltva egymást. Lukács az okot is megmondja, hogy miért nem adták át azonnal a hóhérnak: tudniillik őt a páskaünnepen kivégezni bűn lett volna. Heródes tehát nem halogatja a kivégzést, mintha bizonytalan lenne a döntésben, hanem csak az alkalomra vár. Sőt még az időpontot is úgy választja meg, hogy az ajándék még nagyobb tetszést arasson, mert mindenünnen nagy sokaság szokott összegyűlni az ünnepre.

5. *A gyülekezet pedig buzgón imádkozott.* Lukács azt mondja, hogy közben a hívők nem mulasztották el kötelességüket. Egyedül Péter áll az első csatasorban, de a többiek mind vele együtt harcolnak imádságaikkal, és tőlük telhetően segítik őt. Ebből azt is megtudjuk, hogy lélekben nem voltak megtörve, mert könyörgéseikkel bizonyítják, hogy férfiasan kitartanak az ügy védelmében, amelyért Péter élete árán küzd. Ez a hely először arra tanít, hogy milyen érzélemmel kell lennünk, valahányszor látjuk, hogy testvéreinket az evangéliumról való bizonyágtételükért az istentelenek üldözik. Ha érzéketlenek vagyunk és a veszélyes helyzetük miatt nem aggódunk, nemcsak a szeretet méltó munkájától fosztjuk meg őket, hanem hűtlenül elmulasztjuk hitünk megvallását is. Ha valóban közös az ügy, és ha éppen a mi üdvösségünkért küzdenek, nem annyira hozzájuk, mint inkább magunkhoz és Krisztushoz leszünk hűtlenek. A fenyegető szükség megköveteli, hogy azok, akik azt akarják, hogy keresztyéneknek tartsák őket, egészen másként imádkozzanak, mint általában látni lehet. Látjuk, hogy testvéreink közül némelyek a legvégső nyomorúságra jutva idegenbe

menekülnek, másokat börtönbe zárnak, sokakat pöcegödörbe vetnek, sokakat tűzhalálra adnak, sőt mindig újabb kínzóeszközöket találnak ki, hogy a meggyötörtek csak hosszú idő után érezzék, hogy meghalnak. Ha az ilyen dolgok nem ösztönöznek minket buzgó imádságra, mérhetetlenül érzéketlenek vagyunk. Tehát mihelyt valami üldözés kezdődik, az imádsághoz kell menekülnünk. Az is valószínű, hogy a gyülekezet annál inkább aggódott Péter életéért, mivel az ő halála nagy veszteség lett volna. Lukács nemcsak annyit mond, hogy imádkoztak, hanem mindjárt hozzáteszi, hogy buzgón, vagyis kitartóan. Ezzel azt fejezi ki, hogy a hívők nem hidegen és nem is felületesen imádkoztak, hanem amíg Péter harcban állt, fáradhatatlanul az ő megsegítésére törekedtek, ahogy csak tudtak. Isten nevét, amely itt ki van írva, mindig oda kell érteni, valahányszor imádkozásról van szó a Szentírásban. Ugyanis ez a hit egyik alapkövetelménye, hogy mindig csak Istenhez kell imádkozni, miként ezt a különös tiszteletet meg is követeli magának: „Hívj segítségül engem a nyomorúság idején!”, ötvenedik zsoltár.⁵

6. Azon az éjszakán, amikor másnap Heródes elő akarta vezetetni, Péter – két bilincessel megkötözve – két katona között aludt, az ajtó előtt pedig őrkök őrizték a börtönt. 7. És íme, az Úr angyala odalépett hozzá, és világosság támadt a cellában; oldalát meglökte felébresztette Pétert, és így szólt hozzá: „Kelj fel gyorsan!” Erre lehulltak a bilincsek Péter kezéről. 8. Ezt mondta neki az angyal: „Övezd fel magadat, és kösd fel sarudat!” Péter megtette. Az angyal pedig ezt mondta neki: „Vedd fel a felsőruhádalt, és kövess engem!” 9. Ekkor kiment, és követte őt, de nem tudta, hogy valóság az, amit az angyal cselekszik, hanem azt hitte, hogy látomást lát. 10. Amikor átmentek az első őrségen, majd a másodikon, eljutottak a városkapuhoz, amely a városba visz. Ez magától megnyílt előttük. Mikor kiment rajta, végighaladtak egy utcán, aztán hirtelen eltávozott tőle az angyal. 11. Ekkor Péter magához tért, és így szólt: „Most tudom igazán, hogy az Úr elküldte az ő angyalát, és kimentett engem Heródes kezéből, és mindebből, amit a zsidó nép várt.”

6. Amikor másnap elő akarta vezetetni. Először úgy tűnik, hogy a gyülekezet látszólag eredménytelenül imádkozik, ugyanis Péter kivégzésének napja már ki van tűzve, és csak egy éjszaka választja el a haláltól. A hívők mégsem hagyják abba az imádkozást, mert tudják, hogy az Úr, amikor az övéit meg akarja segíteni, gyakran az utolsó

pillanatban érkezik a segítséggel, és a szabadítás változatos lehetőségei vannak a kezében. Azután valószínűleg nemcsak Péter életéért imádkoztak, hanem azért is, hogy az Úr erősítse meg őt legyőzhetetlen bátorsággal az evangélium dicsőségére, és Isten ne tegye ki Fiának evangéliumát az istentelenek gyalázatának.

Azon az éjszakán aludt. Mindezek a körülmények még inkább megvilágítják Isten csodálatos erejét. Mert ki ne gondolta volna, hogy Pétert már elnyelte a halál? Még lélegzik ugyan, de már száz halál vette körül, és semmi kilátása a menekülésre. Hogy tehát a halálos veszélyből kimenekült, hogy hóhérainak keze között biztosan járt, hogy bilincsei meglazultak és lehullottak, hogy megnyílt neki a vasajtó: ezekből világos, hogy szabadítása valóban Isten munkája volt. Péter tanult ezekből a jelekből, és ennek az volt a haszna, hogy Isten így megismert kegyelmét később nagyobb biztonsággal hirdette az emberek között. Továbbá a szigorú őrizetből az is világos, hogy Heródesnek a legkevésbé sem állt szándékában Pétert élve szabadon bocsátani.

7. *Világosság támadt.* Ezt a világosságot valószínűleg csak Péter látta, mert a katonák vagy álmosak, vagy kábultak voltak, úgyhogy semmit sem vettek észre. Két oka lehetett, hogy miért akarta Isten, hogy világosság támadjon: vagy azért, hogy Péternek hasznára legyen, és a sötétség ne akadályozza, vagy azért, hogy a mennyei dicsőség jele legyen neki, mert gyakran olvassuk, hogy az angyalok fényben jelentek meg, akkor is, amikor sütött a nap. Péter minden bizannyal Isten jelenlétére következtetett a szokatlan fényből, és egyúttal a saját hasznára is fordította. Hogy az angyal Péter oldalát meglökte, ebből látjuk, hogy mennyire törődik Isten az övéivel, hogy őrzi álmukat, és felébreszti őket álmukból. Bizonyára nagyon szerencsétlenek volnánk, ha Istent csak kitartó imádságaink tartanák őrhelyén. Testünk gyengesége miatt ugyanis meglankadunk, és akkor van a legnagyobb szükségünk a segítségére, amikor gondolatainkat más köti le, és nem őt keresik. Az álom mintegy a halál képmása, minden gondolatunkat és érzésünket elnyomja. Mi lenne velünk, ha Isten akkor nem tekintene ránk? Egyébként, ahogy a hívők, mikor aludni térnek, megtartásukat Istennek ajánlják, úgy az álmuk is Istent szólítja. Amikor azt mondja Lukács, hogy az angyal szavaira azonnal lehulltak a bilincsek, ebből megértjük, hogy egyedül Isten parancsában elég hatalom van minden akadály elhárítására, amikor úgy tűnik, hogy mindenfelől minden út el van zárva. Így ha Isten le akarja csillapítani a háborúk zaját, még ha az egész világ fegyverben van is, a lándzsák és a kardok azonnal kiesnek a kezeikből. Ezzel szemben ha minket és bűneinket háborúval akarja

⁵ Zsolt 50,15

büntetni, egy pillanat alatt felhevül a lelke és kardot ragad a keze azoknak, akik addig nyugalomban voltak. Hogy Lukács részletesen közli az angyal szavait és elbeszéli az események sorát, a történet bizonyítása végett teszi: hogy minden részről bizonyítva legyen, Péter megszabadítása Isten műve volt.

9. *Nem tudta, hogy valóság az.* Péter nem gondolta, hogy üres vagy hamis képet lát, bár az embereket gyakran megtéveszti ámitásaival a Sátán, de a „valóság” itt azt jelenti, hogy természetes úton és emberi módon történik valami. Meg kell jegyezni, hogy ellentét van a valóság és a látszat között. Továbbá, még ha azt gondolja is, hogy látomás, mégis kész engedelmeskedni. Az engedelmességét bizonyítja, hogy egyedül az angyal parancsával beérve nem kérdezősködik és nem is fontolgatja, mit kell tennie, hanem végrehajtja a parancsot.

10. *Amikor átmentek.* Isten egy pillanat alatt kiragadhatta volna Pétert, de egymás után különféle nehézségeket győz le, hogy annál nagyobb legyen a csoda dicsősége. Így a világot is hat nap alatt teremtette, nem mintha időre lett volna szüksége, hanem hogy minket jobban megerősítsen az ő műveiről való elmélkedésben. Cselekvésének módját ugyanis a mi felfogásunkhoz és hitben való előbbre jutásunkhoz alkalmazza. Ha Péter a börtönből hirtelen abba a házba került volna, ahol a testvérek összegyűltek, egyszeri és egyszerű szabadulása vált volna ismertté. Most azonban szinte a szemünk láttára több mint tízszer szabadult meg.

11. *Ekkor Péter magához tért.* Szó szerint: önmagába kerülve, mivel előzőleg a váratlan és hihetetlen eseménytől megrendülve mintegy magánkívül volt. Csak most, mintegy az önkívületi állapot után tudja meg, hogy a haláltól menekült meg. Szavai, melyeket Lukács közöl, hálaadást fejeznek ki. Magában magasztalja és önmagának hirdeti Isten jótéteményét, melyet megtapasztalt, amíg más tanúkat talál. Hogy Isten elküldte hozzá az ő angyalát, azt az istenfélő emberek megszokott érzésével mondja, akik azt tartják, hogy Isten arra rendelte az angyalokat, hogy boldogulásukkal törődjenek. Ha nem gyökerezett volna mélyen a lelkében ez a meggyőződés, nem tett volna említést az angyalról. Mégsem az angyalt magasztalja mint a kegyelem szerzőjét, hanem a munka minden dicsőségét egyedül Istennek tulajdonítja. Az angyalok sem azért segítenek nekünk, mert Isten dicsőségéből egy hájszálnyt is maguknak követelnének. Mikor azt mondja Péter, hogy Heródes keze közül, ellensége hatalmából megszabadult, Isten jótéteményét magasztalja. Ugyanez vonatkozik arra is, amit a zsidókról mond, mert minél nagyobb volt az ellenség száma, annál feltűnőbb volt Isten kegyelme szolgálja iránt, hiszen nagy dolog, hogy egyedül

Isten kegyelme van velünk, és az egész világ ellenségeskedése és gyűlölete semmivé lesz.

12. *Amikor feleszmélt, elment Mária házához.* Ez anyja volt annak a Jánosnak, akit Márknak is neveztek. Itt sokan egybegyűlve imádkoztak. 13. *Amikor megszörgette a bejárati ajtót, odament egy Rodé nevű szolgálóleány, hogy megtudja: Ki az?* 14. *Amikor megismerte Péter hangját, örömeiben nem nyitotta ki a kaput, hanem beszaladt, és híriül adta, hogy Péter áll a kapu előtt.* 15. *De azok azt mondták: „Elment az eszed!” Ő azonban bizonygatta, hogy úgy van.* Azok erre így szóltak: „Az ő anyyala az!” 16. *Péter azonban tovább zörgetett.* Amikor pedig kaput nyitottak, és meglátták őt, elámultak. 17. *Akkor intett nekik a kezével, hogy hallgassanak, és elbeszélte nekik, hogyan vezette ki az Úr a börtönből, és így szólt: „Mondjátok el ezeket Jakabnak és a testvéreknek!”* Azután kiment, és más helyre távozott. 18. *Amikor megvirradt, nem csekély riadalom támadt a katonák között, hogy vajon mi történt Péterrel.* 19. *Heródes pedig kerestette őt, és amikor nem találta, kivallatta az őrséget, és megparancsolta, hogy vessék börtönbe őket.*

12. *Mária házához.* Úgy látszik, ritka kegyes asszony volt Mária, akinek a háza Isten temploma volt, ahol a testvérek összejöveteleket szoktak tartani. Egyébként Lukács azt mondja, hogy sokan jöttek össze ott, mert csoportosan a város különböző helyein gyűltek össze, ahol alkalmas volt, mivel egyszerre mindannyian nem gyűlhetek össze a nyilvános lázadás gyanúja nélkül. Kétségtelen azonban, hogy máshol is összejöttek csoportok, mivel nem hihető, hogy amikor a hívők tömegéből sokan imádkoztak, az apostolok ne vettek volna részt ebben a szolgálatban, és egy ház nem lett volna képes befogadni ekkora sokaságot. Mindig tekintettel kell lenni az akkori körülményekre, hogy az ellenség lángoló dühöngése ellenére is voltak összejöveteleik az istenfélő embereknek. Mert ha hasznos ez a gyakorlás, különösen akkor szükséges, amikor heves összecsapások fenyegetnek.

13. *Amikor megszörgette a bejárati ajtót.* Amikor azt hiszik, hogy elment az esze a lánynak, aki jelenti, hogy ott van Péter, ebből megtudjuk, hogy nem remélték Péter szabadulását, de mégsem mondhatjuk, hogy hit nélkül imádkoztak, mivel más céljuk volt vele, hogy tudniillik Péter égi erővel felfegyverkezve akár életében, akár halálában kész legyen Krisztus nevének dicsőítésére, hogy a nyáj a farkasok erőszakos betörésétől megrémülve szét ne széledjen, hogy a gyengék el ne essenek, hogy az Úr az üldözésnek ezt a viharát csendesítse le. De az Úr többet adta nekik, mint amennyit reméltek, mérhetetlen jóságával

kéréseiket felülmúlta. Most hihetetlennek tűnik számukra, ami történt, és ez még jobban serkenti őket Isten erejének magasztalására.

15. Az ő *angyala*. Az ő angyalának nevezik, akit Isten őrizőül és megmentőül Péter mellé adott. Ilyen értelemben mondja Krisztus, hogy a kicsinyek angyalai mindenkor látják az Atya arcát, Máté evangéliuma tizennyolcadik részében.⁶ Hogy ebből sokan arra következtetnek, hogy minden embernek külön védőangyala van, az felette gyenge dolog. Mert az Írás bizonyosága szerint olykor egy nagy népnek is egy angyal adatik,⁷ és egy embernek óriási sereg. Az Úr megnyitotta Elizeus szolgájának a szemét, és az meglátta a sok tüzes szekeret a levegőben, amelyek a próféta életének védelmére voltak rendelve.⁸ Dánielnél pedig a perzsáknak is és a görögöknek is csak egy-egy angyaláról történik említés. A Szentírás senkinek sem ígér külön egy bizonyos angyalt, hanem inkább arra tanít, hogy Isten az ő angyalainak megparancsolta, hogy a híveket megőrizzék, a kilencvenegyedik zsoltárban,⁹ hasonlóképpen, hogy az istenfélő emberek mellett őrt álljanak, harmincnyedik zsoltár.¹⁰ Szentségtelen tehát az az elképzelés, amely mindenütt el van terjedve, hogy mindenkinek két őrangyala van. Nekünk legyen elég, hogy az egyház jólétére egy egész mennyei hadsereg vigyáz, és a pillanatnyi szükség szerint hol egy, hol több angyal védelmez minket. Felbecsülhetetlen Istennek az a jósága, hogy az angyalokat, akik az isteni fénynek sugarai, a mi szolgálóinkká teszi.

17. *Mondjátok el ezeket Jakabnak és a testvéreknek*. Testvéreken nem akárkit értek az egyházból, hanem az apostolokat és az előljárókat. Jóllehet a csodáról mindenkinek tudomást kellett szerezni, Péter mégis tiszteletből méltán akarja arról társait értesíteni. Erről a Jakabról az egyházi írók Eusebius után egyhangúlag azt mondják, hogy egyike volt a tanítványoknak,¹¹ de mivel Pál az egyház három oszlopa közé sorolja,¹² nem tartom valószínűnek, hogy egy tanítvány az apostolok mellőzésével ilyen méltóságra emelkedett volna. Ezért inkább úgy gondolom, hogy ez az Alfeus fia Jakab volt, akinek szent élete a zsidókat nagy csodálatra készítette. Két oka volt annak, hogy miért akarta Péter ezt az örömhírt eljuttatni a testvérekhez: egyrészt az, hogy

⁶ Mt 18,10.

⁷ 2Moz 11,19–20.

⁸ 2Kor 6,15–17.

⁹ Zsolt 91,11.

¹⁰ Zsolt 34,8.

¹¹ Hieronymus, *De viris ill.* 2 (Migne PL 23, 829 Vallarói)

¹² Gal 2,9.

megszabadítsa őket a gondtól, amely aggasztotta őket, másrészt pedig, hogy Isten kegyelmének ezzel a példájával nagyobb bizodalomra bátorítsa őket. Úgy vélem, hogy azért megy át másik helyre, mert az a ház híres volt, és minthogy mindennap sok hívő látogatta, máshol kisebb veszéllyel rejtőzködhetett. Tehát nem azért kerestett az ellenség előtt kevésbé gyanús helyet, hogy magát óvja, hanem hogy a háziaszszonyt és a többieket kímélje.

18. *Amikor megvirradt*. Lukács most visszatér a katonákhoz és Heródeshez, és azt mondja, nem csekély riadalom támadt közöttük, mert nem tudták elképzelni, hogy Pétert erőszakkal ragadták-e el, vagy valami csellel siklott-e ki a kezük közül. Azután Heródes mint bíró kivizsgálta az ügyet. Amikor úgy találja, hogy a katonák nem hibásak, maga is kénytelen az isteni szabadítás tanúja lenni.

19. Heródes megparancsolja, hogy a katonákat vezessék el a szemelő, vagy vigyék vissza a börtönbe. Ebből arra lehet következtetni, hogy tudatában volt a hűségüknek és az igyekezetüknek, ugyanis ha a hanyagság gyanúja felmerült volna, halálbüntetés várt volna rájuk. Hogy mégsem bocsátja őket szabadon, annak oka részben a zsarnoki kegyetlenséggel párosuló istentelen haragja, részben pedig a félelme is. Mások másképpen adják elő, tudniillik, hogy azonnal kivégeztette őket. Akár haragjában adta át őket a hóhérnak, akár beérte azzal, hogy börtönbe zárta őket, kitűnő példája ez az elvakultságnak, hogy amikor Isten erejét még csukott szemmel is éreznie kellene, nem hajlik meg, nem enyhül meg, hanem makacs álnoksággal továbbra is szembezáll Istennel. Tudniillik a Sátán úgy fosztja meg az istenteleneket az érzékeléstől, hogy nézzenek ugyan, de ne lássanak.¹³ És az Úr ezzel a szörnyű ostobasággal sújtva őket, méltó bosszút áll magáért és az egyházért.

Aztán lement Júdeából Cézareába, és ott tartózkodott. 20. Heródes ellenséges indulattal volt a tírusziak és a szidóniak iránt. De azok egy akarattal eljöttek hozzá, és miután megnyerték Blásztuszt, a király kamarását, békét kértek, mivel tartományukat a királyéból élelmezték. 21. Egy kitűzött napon Heródes felöltözött királyi ruhába, és a trónjára ülve beszédet intézett hozzájuk. 22. A nép pedig felkiáltott: „Isten hangja ez, és nem emberé!” 23. Az Úr angyala pedig azonnal lesújtott rá, amiért nem Istennek adta a dicsőséget. Férgek emésztették meg, így pusztult el. 24. Az Úr igéje pedig növekedett és terjedt. 25. Barnabás és Saul, miután elvégezték szolgálatukat, visszatértek Jeruzsálemből, és magukkal vitték Jánost, akit Márknak is hívtak.

¹³ Mt 4,12.

Emlékezetes történet, amely mintegy tükörben mutatja nemcsak azt, milyen sors vár az egyház ellenségére, hanem azt is, hogy milyen gyűlöletes Isten előtt a felfuvalkodás. A Szentírás azt mondja, hogy Isten a kevélyeknek ellenáll.¹⁴ Ennek eleven képét rajzolta meg Heródes személyében maga Isten. Valóban, az emberek nem képesek a megengedett mértéknél magasabbra emelkedni anélkül, hogy Istennel harcba ne szálljanak. Ő pedig, hogy egyedül ő emelkedjék ki, hallgatást parancsol minden testnek.¹⁵ Ha Isten ilyen szigorúan büntette a kevélységet egy királyban, akit a szerencse elbizakodottá tett, mi lesz a közönséges emberekkel, akik minden alap nélkül nevelésesen pöfeszkednek? Továbbá meg kell jegyezni a történet folytatását is, hogy Heródesnek az egyház kegyetlen üldözése után minden sikerül, a szomszéd népeket, amelyeket az éhség meggyötört, bocsánatkérésre kényszeríti, mintha Isten még meg is jutalmazná kegyetlen őrzöngéséért. Nem könnyű kísértés volt ez a hívőknek, akikben felvetődhetett az a gondolat, hogy Isten nem törődik velük, és félelem is gyötörte őket, hogy Heródes hatalma által nyomasztóbbá válhat a zsarnokság és a kegyetlenség. De egészen más volt Isten szándéka, ugyanis az egyház elnyomóját azért emelte magasra, hogy még nagyobb romlásba döntse. Tehát az az árnyékszerű boldogság, amelyet Heródes nagyon is élvezett, olyan volt neki, mint az áldozat napjára való hizlálás. Hasonlóképpen, amikor ma azt látjuk, hogy az egyház esküdt ellenségei a szerencse kiterjesztett szárnyán az égbe emelkednek, nincs miért elveszteni bátorságunkat. Inkább jusson eszünkbe Salamonnak ez a mondása: Az összeomlást góg előzi meg, akire romlás vár, annak felfuvalkodik a szíve.¹⁶

20. *Heródes ellenséges indulattal volt.* Lukács a θυμομαχῶν szót használja, amely ellenségeskedést és gyűlöletet jelent. Heródes tehát nem nyíltan viselt háborút azokkal a városokkal, hanem olyan volt a viszály, hogy alattomos eszközökkel és aknamunkával próbálta azokat lassanként leigázni. Ahogy Démoszthenész mondja, szabad városok ritkán lehetnek jó egyetértésben az egyeduralmukkal.¹⁷ Emellett Heródes indulatos természetű, nagyon vakmerő volt, és kielégíthetetlen vágyai voltak. Kétségtelen, hogy Türosz és Szidón mint valami korlát útját állta mértéktelenségének, mivel gazdag és az iga viseléséhez nem szokott városok voltak. A régi dicsőség emléke is bátrakká tette őket. Mivel a gazdagságból rendszeren büszkeség származik,

¹⁴ Jak 4,6; 1Pt 5,5.

¹⁵ Zak 2,13.

¹⁶ Pál 16,18; 18,12.

¹⁷ Démoszthenész, 6, 21 (Macedón Philippos).

nem csoda, hogy büszke volt ez a két város; az egyikükről azt mondja Ézsaiás, hogy a tengerek királynője, amelynek kereskedői vezérek és kalmárai kiskirályok.¹⁸ Másról azt mondja, hogy Szidónt gazdagsága tette büszkévé.¹⁹ Jóllehet ezeket a városokat nemegyszer végzetes csapások sújtották, előnyös fekvésüknek köszönhetően mégis rövid idő alatt kiheverték a csapásokat. Ebből ered, hogy Agrippát, aki nem is olyan régen megvetett ember volt, és bizonytalan eredetű vagyonnal rendelkezett, sőt börtönből és bilincsek közül szabadult, nem tudták elviselni, különösen amikor alattvalóin féktelenül uralkodott, és a szomszédjainak terhére és kárára volt.

Mivel tartományukat a királyból élelmezték. Mivel Heródesnek keletlen lett volna nyílt háborút indítani a türosziak és a szidóniak ellen, megtiltotta, hogy az ő tartományából gabonát szállítsanak nekik. Így gyötörte őket hadsereg nélkül, lassú ostrom által. Mind a két városnak kevés és terméketlen földje volt, és nagy tömeget kellett élelmezni. Tehát az éhezés által megtörve békét kérnek, aminek ára van, mert nem kétséges, hogy feltételeket szabtak nekik, és valószínű, hogy azt a Blastust, akit Lukács említ, nem üres szavakkal, hanem ajándékokkal puhították meg, hogy legyen a béke közvetítője. Nem tudom, hogy Erasmus miért nem szó szerint fordította ezt a helyet.

21. *Egy kitűzött napon.* Lukács elmondja, hogy a király békét kötött a türosziakkal és a szidóniakkal, mivel ez alkalom volt arra, hogy beszédet mondjon, kétségkívül azért, hogy a jövőre nézve engedelmeskék tegye őket. Ugyanez a történet megvan Iosephusnál, az *Antiquitates* tizenkilencedik könyvében, csak ő ott Agrippának nevezi, akit Lukács Heródesnek.²⁰ Valószínűleg Agrippa volt a saját neve, és így is hívták, amíg magánemberként élt, de miután királyi hatalomra tett szert, a királyi méltóságot nagyapja nevében gyakorolta. Magát a tényt és minden körülményt illetőleg csodálatos egyezés van Iosephus és Lukács között. A hely tekintetében megegyeznek. Iosephus azt mondja, hogy arannyal átszőtt ruhája volt, amely a ráeső napsugarakat visszaverte, és ez elég ok volt az udvari embereknek, hogy istenként üdvözöljék; de azonnal sebet kapott, és egy baglyot is láttak egy kötélben ülni a feje fölött, ami az eljövendő csapás előjele volt. Sőt maga Heródes sem kételkedik abban, hogy szentségtörő önteltsége miatt szenvedett ilyen büntetést, és ezt szörnyű gyötrelmei közepette nyilvánosan is beismerte, amikor így szól: Íme, nekem, akit ti istennek szólította-

¹⁸ Ézs 23,8.

¹⁹ Ézs 23,9.

²⁰ J Ant Iud 19,8,2, 343, 352.

tok, életemet ilyen szerencsétlenül kell befejeznom. A türosziakkal és a szidóniakkal kötött békéről Iosephus nem tesz említést, csak arról, hogy Heródes játékokat rendezett a császár tiszteletére. A békekötés alkalmat adhatott a játékok rendezésére, mert tudjuk, hogy ünnep volt.

23. *Azonnal lesújtott rá.* Miként az előbb egy angyal volt Isten kegyelmének szolgája Péter megszabadításában, így most is angyal hajtja végre Isten bosszúját Heródesen. Isten időnként az égi angyalok segítségét szokta igénybe venni a büntetések végrehajtásánál, de olykor ördögöket állít hóhérokra, és ítéleteit ezek keze által hajtja végre. Ezt az eljárást vegyesen alkalmazza mind a híveivel, mind a hitetlenekkel szemben. Saul gyötri Istennek egy rossz szelleme,²¹ és a Sátán gyötri a szent életű Jób is.²² A zsoltár pusztító angyaloknak tulajdonítja a csapásokat, amelyekkel Isten a hitetleneket bünteti.²³ De látjuk, hogy az angyal, aki az egyház üdvösségének őre, az egyiptomiakat az elsőszülöttek megölésével sújtja,²⁴ ámbár gonosz lelkeknek nevezi a Szentírás Isten szellemeit, mert noha nem szívesen, de az ő parancsának engedelmeskednek. Ahol a „gonosz” jelző nem szerepel, mint itt is, olyan angyalt kell érteni, aki önként engedelmeskedik Istennek, ám a bagoly alakja, amelyet Iosephus említ,²⁵ inkább az ördög ábrázolása, mint mennyei angyalhoz illő. Továbbá, hogy mi volt Heródes betegsége, nem tudnám pontosan megmondani. Lukács azt a kifejezést használja, hogy „féreg emésztette meg”. Sokan arra következtetnek, hogy tetves volt. Annyi bizonyos, hogy bűzös rothadás emésztette meg még életében, és inkább élő halott volt. Így nemcsak szörnyű kínok gyötörték, hanem ki volt téve mindenki megvetésének és gúnyának. Olyan büntetést akart választani neki az Úr, amely a gőgös ember vadságát kimondhatatlan gyalázatba temeti. Ha egy nagy és erős hadsereg győzte volna le, és úgy jutott volna nyomorúságba, nem lett volna olyan szemebetűnő Isten ítélete, és az szabad emberhez és királyhoz méltó büntetés lett volna. Amikor azonban a tetvek és a férgek az ellenségei, és a testéből ez az undorító rothadás fakad ki, amely felemészti, olyan bánásmódban részesül, amelyet megérdemel. Így a fáraót is, amikor féktelen gőgjében annyiszor szembeszállt Istennek, nem valamelyik szomszédos fejedelem támadta meg királyi módon, hanem a sáskáék és a bögölyök voltak Isten katonái az ellene

²¹ 1Sam 16,14; 18,10; 19,9.

²² Job 2,7.

²³ Zsolt 78,49.

²⁴ 2Móz 12,29.

²⁵ 1 Ant Ind 19,8,1.

vívott harcban.²⁶ Ugyanis minél felfuvalkodottabb lesz valaki, annál jobban megérdemli, hogy Isten gyalázatosan a pokol fenekére vesse. Ez az oka annak, hogy ezt az istennek képzelt Heródest miért sújtotta azzal, hogy a férgek rágják meg. Ezt fejezi ki Heródes vallomása is, amikor ezt mondja: Íme, nekem, akit ti istennek szólítottatok, életemet ilyen szerencsétlenül kell befejeznom. A szörnyű büntetésnek ez a szemléletes példája, amelyet egy király személyén látunk, rettentően el minket attól, hogy többre merjük becsülni magunkat, mint ahogy illik. Ne engedjük, hogy az emberek csalóka tetszésnyilvánítása és hízelgése megrészegítsen, mint valami halálos mérég.

Amiért nem Istennek adta a dicsőséget. Heródes nemcsak azáltal követett el szentségtörést, hogy eltúrte, hogy istennek nevezzék, hanem mert magáról megfélemlítve Istent megillető tiszteletet követelt magának. Nem olvassuk-e, hogy hasonló módon tisztelték a babiloni királyt, akinek a próféta a szemére veti, hogy Istennel próbálta egyenlővé tenni magát?²⁷ Tehát a felfuvalkodott emberek mind a szentségtörés bűnébe esnek, mivel Isten dicsőségét elhomályosítják azzal, hogy többet követelnek maguknak, mint szabad, és így, amennyire erejükből telik, gigászok módjára igyekeznek lerántani Istent a trónjáról. Jóllehet Isten nevével nem élnek vissza, és nyilvánosan nem kérkednek azzal, hogy istenek, de mivel mégis elrabolják, ami Istené, és őt lefokozzák, arra vágnak, hogy istenek legyenek és isteneknek is tartsák őket. Egyébként ennek a bűnnek az eredetét a próféta egy szóval fejezi ki, amikor Nebukadneccart úgy mutatja be, mint aki ezt mondja: „Fölmegyek a felhők csúcsára.”²⁸ Ezért az egyedüli orvosság az, hogy mindenki maradjon meg azon a fokon, ahova helyzetetett: akik alacsony sorban levők és közemberek, ne törekedjenek magasabbra, a felséges királyok pedig, és azok, akik mások felett állnak, gondoljanak arra, hogy halandók, és méltóságukat szerényen rendeljék alá Istennek. Egyébként meg kell jegyezni, hogy nem elég, ha csak félig adják meg az emberek a dicsőséget Istennek, mert ő teljesen megköveteli, ami az övé, nem elég, hogy csak részben vetik alá magukat neki azok, akik felől az az akarata, hogy teljesen alássák meg magukat. Mivel már a Szentírás elveszi tőlünk a bölcsesség, az erény és az igazságosság minden dicsőségét, közülünk senki sem követelhet magának egy parányi részt sem a dicsőségből anélkül, hogy Istent szentségtörő módon meg ne rabolná. Csoda-e, hogy a Szentírás

²⁶ 2Móz 10,13; 8,17.

²⁷ Ezs 44,13–14.

²⁸ Ezs 44,14.

azt mondja, hogy a felfuvalkodottak mind valósággal hadat üzennek Istennek? Ismerjük be mindannyian, hogy ez csak a mi vesztünket okozhatja. Az emberek nagy része mégis örült vakmerőséggel rohan a pusztulásba, mert száz közül alig egy akad, aki a saját helyzetére gondolva nem sérti meg Isten dicsőségét.

24. *Az Úr igéje pedig.* A zsarnok pusztulása után az egyház hirtelen mintha farkas torkából szabadult volna ki. Jóllehet a hívők úgy érzik, hogy vágójuhoknak tekintik őket,²⁹ az egyház mégis mindig túléli az ellenségeit, és Isten igéje, jóllehet mindig úgy tűnik, hogy az emberek kegyetlen zsarnoksága elnyomja, mégis újból feltámad. Lukácsnak nemcsak az volt a célja, hogy elmondja, mi történt Heródes halála után, hanem ezzel a példával is bátorítani akart minket, és bizonyossá tenni afelől, hogy Isten minden időben azt fogja cselekedni, amit akkor tett, hogy az evangélium az ellenség minden akadályát áttörve tovább terjedjen, és minél jobban pusztítják az egyházat, az annál jobban növekedjék a mennyei áldás által.

25. *Barnabás és Saul.* A szolgálatot, amelyet Lukács írása szerint Pál és Barnabás végzett, az alamizsna szétosztására kell vonatkoztatni, amiről fentebb szó volt. Amikor ugyanis Agabosz próféta megjósolta a rossz termést és az éhínséget, Antiokhiában a testvérek pénzt gyűjtöttek, hogy azzal a jeruzsálemi gyülekezet nyomorúságán enyhítsenek. Barnabás és Pál volt megbízva azzal, hogy ezt a pénzt elvigye. Most Lukács azt mondja, hogy visszatértek Antiokhiába, hogy áttérjen egy másik történetre. Hozzáteszi, hogy magukkal vitték Jánost, akit Márknak is hívtak, akinek anyját fentebb dicsérte, s aki, mint látni fogjuk, később súlyos és káros viszálykodást okozott közöttük.

TIZENHARMADIK RÉSZ

1. *Antiokhiában, az ottani gyülekezetben volt néhány próféta és tanító: Barnabás és Simeon, akit Nigernek is hívtak, cirénei Lucius és Manaén, aki Heródes negyedes fejedelemmel együtt nevelkedett, valamint Saul.*
 2. *Egyszer, amikor ezek az Úrnak szolgáltak és böjtöltek, ezt mondta a Szentlélek: „Válasszátok ki nekem Barnabást és Saulat arra a munkára, amelyre elhívtam őket.”* 3. *Akkor böjtölés, imádkozás és kézzátétel után elbocsátották őket.*

1. Következik egy nemcsak említésre méltó, hanem megismerni is különösen hasznos történet arról, hogyan lett Pál a pogányok tanítója. Ugyanis az ő elhívása olyan volt, mint egy kulcs, amellyel Isten megnyitotta nekünk a mennyek birodalmát. Tudjuk, hogy Isten kizárólag a zsidókkal kötött szövetséget az örök életre, így ránk nem vonatkozott Isten öröksége, mivel idegenek voltunk, és ott volt az elválasztó fal, amely a család tagjait az idegenektől elkülönítette.¹ Tehát semmit sem használt volna nekünk, hogy Krisztus az üdvösséget az egész világ számára elhozta, ha a különbség megszűntével nem nyílt volna lehetőség számunkra, hogy az egyházba belépjünk. Már az apostolok parancsot kaptak arra, hogy az evangéliumot az egész világon hirdessék,² de eddig megmaradtak Júdea határain belül. Amikor Pétert Corneliushoz küldte az Úr, a dolog annyira új és szokatlan volt, hogy szinte csodának tartották. Azután úgy tűnhetett fel, hogy abban csak keveseknek lehetett része kivételes módon. Most azonban, amikor Isten Pált és Barnabást határozottan kijelöli a pogányok apostolaivá, így azokat a zsidókkal egyenlőkké teszi, így az evangélium kezd kivétel nélkül mindenki közös kincse lenni. Most tehát lebontják az elválasztó falat, hogy aki távol volt és aki közel, egyformán megbékéljen Istennel,³ és egy Fő alatt egyesülve egy testté álljanak össze. Tehát Pál elhívásának nem kisebb súlya kell hogy legyen előttünk, mintha Isten az égből nyíltan kiáltaná, hogy az üdvösség, amelyet egykor Ábra-

¹ Ef 2,14.

² Mk 16,15.

³ Ef 2,13–16.

hámnak és az ő magvának ígért, ma minket is illet, mintha Ábrahám-tól születünk volna. Ezért igyekeznek Pál olyan sok helyen bizonyítani elhívását, hogy bizonyosak legyenek a pogányok afelől, hogy nem véletlenül, és nem is emberi vakmerőség folytán jutott el hozzájuk az evangélium tanítása, hanem először Isten csodálatos akaratából, azután határozott parancsára, amikor az emberek előtt bizonyossá tette, amit magában elhatározott.

A gyülekezetben volt. Hogy miben különböznek – legalábbis az én véleményem szerint – a tanítók a prófétáktól, azt az Efezusi levél negyedik részéhez⁴ és az első Korinthusi levél tizenkettedik részéhez⁵ fűzött magyarázatomban kifejtettem. Itt ugyanazt is jelentheti a kettő, minthogy Lukács azt akarja érzékeltetni, hogy abban a gyülekezetben több férfi is meg volt áldva a tanításnak a Lélektől kapott különös ajándékával. De nem látom be, miért prófétákról lenne itt szó, akik a jövődőlés adományával bírnak, hanem úgy gondolom, hogy inkább az Írás kitűnő magyarázóiról van szó. Ilyenek vállalták a tanítás és a buzdítás munkáját, miként Pál mondja az első Korinthusi levél tizennegyedik részében.⁶ Lukács célját kell nézni: Pál és Barnabás az antiokhiai gyülekezet szolgálói voltak, ahonnan most Isten máshova hívja el őket. És hogy senki se gondolja azt, hogy az a gyülekezet megfosztott becsületes és alkalmas szolgálótól, hogy Isten annak a kárára gondoskodjék másokról, Lukács ezt megelőzi, és azt mondja, hogy oly sok ilyen volt közöttük, hogy mások szükségén segítve még mindig maradt nekik elég. Ebből kitűnik, milyen bőségesen kiárasztotta Isten az ő kegyelmét arra a gyülekezetre, amelytől ide is, oda is patakokat lehetett elvezetni. Így Isten a mi időnkben is egyes gyülekezeteket a többiekénél gazdagabbá tesz, hogy az evangélium tanításának terjesztéséhez falkolák legyenek. Manaén, aki Heródeszel együtt nevelkedett, bizonyára előkelő családból származott, hogy Heródes társaságába kerülhetett. Ezt Lukács nyomatékosan megemlíti, hogy Manaén kegyességét dicsérje nekünk, mert a világi pompát megvetve Krisztus szegény és megvetett nyájához csatlakozott. Bizonyára egyike lehetett volna az udvari embereknek, ha a lelkében nagyravágyás lett volna, de hogy magát egészen Krisztusnak szentelhesse, nem vonakodik az előkelő állások füstjét szegyenre és gyalázatra felcserélni. Mert ha meggondoljuk, milyen volt akkor az egyház helyzete, nem adhatta a nevével az evangéliumhoz, hogy ki ne tegye magát az általános meg-

bélyegzésnek. Tehát az ő példájával akart minket az Úr a világ megvetésére nevelni, hogy megtanuljunk erős lélekkel letaposni az egész világot, mivel csak azok lehetnek igazán keresztyének, akik mint ártalmas akadályokat elutasítják mindazt, ami a testnek értékes.

2. Amikor ezek az Úrnak szolgáltak. A λειτουργούντων szó, amelyet Lukács használ, nemcsak azt jelenti, hogy „áldozatot bemutatni”, hanem azt is, hogy „közösség számára szolgálatot teljesíteni”. Egyébként, mivel a pogányok áldozatai többnyire áldozati állatok voltak, sokszor az az értelme, hogy „áldozatot felajánlani”. Ez a felfogás nagyon tetszett a pápistáknak, hogy bizonyítsák: már az apostoloknál is volt valami áldozás. De ha meg is engedjük ezt, akkor is nevetséges, hogy a miséjük védelmében azt állítják, az antiokhiai tanítók áldozatot mutattak be. Először, mivel a szó többes számban van, az következnie ebből, hogy egyénenként mutattak be miséket. De a haszontalanságokat mellőzve azt mondom, hogy azt kell megvizsgálni, milyen áldozatot írt elő Krisztus az ő egyházának. A pápisták azt képzelik, hogy Krisztus megáldozása és Isten megbékéltetése Krisztus feláldozása által papi feladat. Erről egy szó sincs a Szentírásban, sőt ezt a tisztséget Isten Fia egyedül magának követeli. Ezért más a keresztyén egyház áldozása, hogy tudniillik mindenki magát és azt, ami az övé, ajánlja fel Istennek, a hivatalos szolgák pedig az evangélium lelki kardjával áldozzák fel a lelkeket, miként Pál mondja a Római levél tizenötödik részében.⁷ Ezenkívül minden istenfélő ember imádsága az ajkak áldozata,⁸ amelyek Istent szabályosan kiengesztelik, ha neki azt a szent oltár mellől, vagyis Krisztus nevében ajánlják fel (a Zsidókhöz írt levél tizenharmadik része).⁹ Amikor tehát most azt mondja Lukács, hogy a próféták és a tanítók Istennek szolgáltak, amikor a Lélek szólt hozzájuk, ezen semmi mást nem kell érteni, mint hogy ez akkor nyilvános cselekményben történt. Hozzáteszi, hogy böjtöltek, hogy tudjuk, a gondolkodásuk minden gátló körülménytől mentes volt, és nem volt akadálya, hogy a kinyilatkoztatásnak minél nagyobb figyelmet szenteljenek. Egyébként kétséges, hogy céltudatosan böjtöltek-e, vagy csak azt fejezi ki Lukács, hogy előtte nem ettek. Az viszont kétségtelen, hogy ezeket a körülményeket azért hangsúlyozta, hogy Pál elhívása annál nagyobb hitet ébresszen bennünk.

Válasszatok ki nekem. Isten megparancsolja, hogy a gyülekezet szavazással válassza ki Barnabást is, hogy oda küldjék őket, ahová

⁴ H 4,11.

⁵ 1Kor 12,28.

⁶ 1Kor 14,27.

⁷ Róm 15,16.

⁸ Héb 13,3.

⁹ Zsid 13,15.

rendelte. Ebből megértjük, hogy a pásztorok választása csak akkor törvényes, ha abban Istené a fő szerep. Ugyanis amikor megparancsolta, hogy a gyülekezet válassza meg a pásztorokat és a püspököket, mégsem adott akkora szabadságot az embereknek, hogy ne ő legyen mégis a fő irányító. Pálnak és Barnabásnak ettől a kiválasztásától különbözik a pásztorok rendes választása, mivel a pogányok leendő apostolait égi kinyilatkoztatás alapján kellett kijelölni, de ennek nem kell így lenni a pásztorok mindennapos megválasztásában. Mégis az a közös bennük, hogy miként Isten az ő elhatározásával bizonyította, hogy Pált és Barnabást már kijelölte az evangélium hirdetésére, így a tanítás munkájára csak azok hívhatnak el, akiket Isten valami módon már kiválasztott magának. Továbbá nem szükséges, hogy a Lélek az égből kiáltsa nekünk, hogy Isten elhívta azt, akiről szó van, mivel akiket Isten ellátott a szükséges adományokkal, mikor az ő keze formálta és alkalmassá tette őket, ahogy mondani szokás, közvetlenül tőle kapjuk őket. De amikor itt azt mondja Lukács, hogy Pált a gyülekezet szavazataival rendelték ki, úgy tűnik, hogy ez nem egyezik Pál szavaival, amikor azt mondja, hogy nem emberektől, nem is emberek által kapta elhívását.¹⁰ Azt válaszolom erre, hogy sokkal régebben apostol lett, mint ahogy a pogányokhoz elküldetett, mégpedig nem az emberek szavazataival, és már több éve működött apostolként, amikor az újabb isteni kinyilatkoztatás a pogányokhoz hívta. Ezért Isten, hogy ő legyen az apostolok kiválasztásának szerzője, nem ok nélkül zárja ki abból az embereket. Nem is azért parancsolja most Isten a gyülekezetnek, hogy válassza ki őt, hogy az elhívása az emberek ítéletétől függjön, hanem azt az elhatározását, amely addig csak kevesek előtt volt ismert, Isten most nyilvánosságra hozza, és azt parancsolja, hogy a gyülekezet ünnepélyes jóváhagyásával szentesítse. A szavak értelme tehát ez: ideje már, hogy Pál terjessze az evangéliumot a pogányok között, és miután az elválasztó fal le van bontva,¹¹ gyülekezetet szervezzen a pogányokból, akik addig Isten országától távol voltak. Mert bár Isten eddig is használta a munkáját Antiokhiában is és másutt is, most ehhez hozzájön az a különleges dolog, hogy a pogányokat fel akarja venni az örök életnek abba a szövetségébe, amelyet a zsidókkal kötött. Ha Pál kezdettől fogva így lett volna a gyülekezet tanítója, akkor sem emberek hívták volna el. Ugyanis amikor az Úr kijelenti, hogy ő hívta el, mi mást tehet a gyülekezet, minthogy engedelmesen

¹⁰ Gal 1,1

¹¹ 1Kor 1,14

jóváhagyja? Itt nincs közbeiktatva az emberek ítélete, mint eldöntendő kérdésnél, és szavazásra sincsenek feljogosítva. Azt kell megjegyezni, amit mondtam, hogy nemcsak most állítják be a tanítók sorába Pált és Barnabást, hanem azt a rendkívüli feladatot kapják, hogy kezdjék a pogányokhoz elvinni Isten kegyelmét. Ezt jelentik a következő szavak: „válasszátok ki arra a munkára”. Kétségtelenül új és addig szokatlan munkáról van szó. De mi módon csatlakozik Pálhoz a társa, Barnabás, akiről sehol sem olvassuk, hogy a tanítás munkáját végezte? Sőt ha beszélni kellett, ezt a feladatot mindig átengedte Pálnak, ő maga pedig hallgatott? Azt válaszolom erre, hogy mindenütt elég sok alkalom kínálkozott neki a beszédre, amikor Pál nem volt ott, minthogy mindkettőjüknek elég sok dolga volt. Egy nem is győzte volna, hogy mindig mindenütt ott legyen. Nem kétséges, hogy híven teljesítette a feladatot, amelyet Isten rábízott, és nem volt néma szemlélő. De miért csodálkozunk azon, hogy Lukács nem közli részletesen a beszédeit, amikor Pál beszédeinek is alig az ezredrészét közli?

Ezt mondta a Szentlélek. Akármilyen ellenvetést hoz is fel ez ellen Makedoniosz az ő szektájával, mégis a Lélek isteni lényegének annál világosabb és erősebb bizonyítéka áll előttünk itt, mintsem hogy azt cáfolni lehetne. Isten legsajátosabb munkája, hogy hatalmával és akaratával egyedül kormányozza az egyházat. Ezt magának követeli a Lélek, amikor azt parancsolja, hogy válasszák ki neki Pált és Barnabást, és bizonyítja, hogy az ő akaratából hívtak el. Bizony be kell vallanunk, hogy az egyház csonka és fej nélküli lesz, ha nem ismerjük fel, hogy Isten az, aki azt az ő akaratából létrehozta, aki tanítókat állított az élére, aki annak haladását és rendjét igazgatja. Így később is, a 20. részben, Pál beszédében azt fogjuk találni, hogy a püspököket mind a Szentlélek állította hivatalukba, hogy az egyházat kormányozzák.¹² Ugyancsak Pál bizonyossága szerint csak azt lehet a gyülekezet törvényes pásztorának tekinteni, akit Isten hívott el, mivel az álprófétákat Isten nem jelöli meg más jeggyel, mint azzal, hogy nem ő küldte őket. Tehát arra a következtetésre jutunk, hogy a Szentlélek valóságos Isten, akinek a tekintélye elég a pásztorok kiválasztására, és neki van a legnagyobb hatalma azok kinevezésére. Ezt Ézsaiás szavai is megerősítik: „az Úr elküldött engem, és lelkét adta nekem”.¹³ Ezekből a szavakból azt is meg kell jegyezni, hogy a Lélek Istenben valósággal létező személy. Mert ha Sabellius magyarázatát elfogadjuk, hogy a Lé-

¹² ApCsel 20,28.

¹³ Ezs. 48,16.

lek név nem jelent személyt, hanem pusztán jelző, értelmetlen és kép-telen lesz az a kifejezés, hogy a Szentlélek mondta. Értelmetlen lenne az is, hogy Ézsaiás neki tulajdonítja a próféta elküldését.

3. *Akkor böjtölés, imádkozás és kézzrátétel után.* Hogy az isteni kinyilatkoztatásnak engedelmességek, Pált és Barnabást nemcsak elküldi, hanem ünnepélyes szertartással felavatják a pogányok apostolává. Kétségtelen, hogy ezért böjtöltek. Korábban Lukács azt mondta, hogy böjtöltek, amikor a szolgálatukra készültek. Ez szokás lehetett. Most más a helyzet, ugyanis a nyilvánosan bejelentett böjtöléssel, ami súlyos és nehéz körülmények között volt szokásos, magukat és másokat is komoly és buzgó imádkozásra serkentik. A Szentírásban is sokszor segíti a böjtölés az imádkozást. Márpedig (oly nagy munka volt Krisztus országát a pogányok között felépíteni)¹⁴ nem ok nélkül kéri könyörögve az Urat az antiokhiai tanítók, hogy szolgálóik adjon megfelelő vállat. Az imádkozás célja pedig nem az volt, hogy Isten az okosság és a döntés lelke által a választásnál irányítsa a gyülekezet akaratát, mivel erről nem lehetett vitatkozni, hanem az, hogy az Úr az okosság és a bátorság Lelkével ajándékozza meg azokat, akiket már kiválasztott magának; hogy ereje által a Sátánnak és a világnak minden támadásával szemben tegye őket legyőzhetetlenné; hogy munkáikat megáldja, hogy azok ne legyenek eredménytelenek; hogy az evangélium további terjedése előtt kaput nyisson. A kézzrátétel, amelyet harmadszorban említ Lukács, a felszentelés jelképe volt, miként a 6. résznél már mondtuk.¹⁵ Ugyanis ezt a szertartást, amely a törvény régi szokásaként el volt terjedve a zsidók között, az apostolok megtartották, mint a letérelést is és hasonló, a kegyesség gyakorlására hasznos szokásokat is. Röviden, a kézzrátételnek az volt a célja, hogy a gyülekezet Pált és Barnabást Istennek ajánlja, és egy akarral nyilvánosan bizonyítsa, hogy ezt a tisztséget Isten ruházta rájuk. Mert elhívásuk egyedül Isten munkája volt, a külső beiktatás pedig a gyülekezeté, de isteni kijelentés alapján.

4. *Ők tehát a Szentlélektől kiküldve lementek Szeleukiába, onnan pedig elhajóztak Ciprusra.* 5. *Amikor Szalamiszba értek, hirdették az Isten igéjét a zsidók zsinagógáiban. János is velük volt, mint segítőtárs.* 6. *Miután bejárták az egész szigetet Páfoszig, találkoztak egy zsidó mágussal és álprófétával, akinek Barjéus volt a neve.* 7. *Ez közel állott Szergiusz Paulusz helytartóhoz, aki értelmes ember volt. Ő magához hívatta Barnabást és Sa-*

ult, mert hallani kívánta az Isten igéjét. 8. *De Elimás, a varázsló – neve ugyanis ezt jelenti –, szembeszállt velük, és igyekezett eltéríteni a helytartót a hittől.* 9. *Saul pedig, akit Pálnak is hívnak, megtelve Szentlélekkel erősen ránézett,* 10. *és így szólt: „Te mindenféle csalással és gonosszággal tele ember, te ördögfajzat, te minden igazság ellensége, nem szűnsz meg elferdíteni az Úr egyenes útjait?”* 11. *Most íme, az Úr keze rajtad van, és vak leszel, nem látod a napot egy ideig!”* Erre hirtelen homály és sötétség szállt rá, és botorkálva keresett vezetőket. 12. *Mikor a helytartó látta a történeteket, hitt, elámulván az Úr tanításán.*

4. *A Szentlélektől kiküldve.* Itt nincs szó arról, hogy a gyülekezet választotta volna őket, mivel az elhívás teljesen isteni eredetű volt. A gyülekezet csak elfogadta azokat, akiket Isten keze felajánlott. Lukács azt mondja, hogy először Szeleukiába mentek, Szíria városába. Volt egy ilyen nevű tartomány is, de valószínűbb, hogy Lukács a városról beszél, ahonnan rövid úton át lehetett kelni Ciprusra.

5. Lukács azt mondja, hogy a tanítást Szalamiszban, Ciprus elég ismert és híres városában kezdték meg. Mégis úgy tűnik, hogy nem helyesen kezdték, hiszen kifejezetten a pogányokhoz küldtek, mégis a zsidóknak hirdetik Isten igéjét. Azt válaszolom erre, hogy nem úgy voltak elkötelezve a pogányoknak, hogy a zsidókat mellőzve egyenesen a pogányokhoz kellett volna menniük. És Isten, amikor a pogányok tanítójául rendelte őket, nem tiltotta el őket attól a munkától, amelyet korábban végeztek. Így semmi sem gátolta őket abban, hogy egyszerre végezzék a munkájukat a zsidók és a pogányok között; sőt a zsidóknál kellett kezdeni, ahogy ennek a résznek a végén látni fogjuk. Lukács mellékesen megjegyzi, hogy János is segített nekik. Nem azt mondja, hogy magáncélú vagy testük szükségleteivel törődő szolgáló volt, hanem inkább az evangélium hirdetésében segített nekik, dicséri kegyes buzgalmát és igyekezetét. Nem mintha hivatali rangban egyenlő lett volna velük, de minden munkájukban részt vett. Később annál kevésbé volt megbocsátható, hogy ezt a szent hivatást elhagyta.

6. *Miután bejárták.* Valószínűleg nem volt eredménytelen ez a bejárás. Lukács bizonyára nem hallgatta volna el, ha általános visszautasításban lett volna részük, de elegendőnek tartotta azt elmondani, hogy útközben sem hagytak fel a tanítással, mert siet, hogy elmondhassa az emlékezetes történetet, amelyre hamarosan rátér. Egyébként, mint-hogy Szalamisz Ciprus keleti partvidékén van Szíriával szemben, Pálnak és Barnabásnak, hogy eljussanak Páfoszba, keresztül kellett menniük a szigeten a túlsó oldalra. Páfosz ugyanis a tenger mel-

¹⁴ Vö. Verg. Aeneis I, 33. *Tantae molis erat Romanam condere gentem.*

¹⁵ Az ApCsel 6,6 magyaraszatában.

lett fekszik délnyugat felé. Továbbá jóllehet az egész sziget Aphrodité szent szigete volt, a bálvány fő székhelye Paphosz volt. Annál csodálatosabb Isten jósága, aki azt akarta, hogy evangéliumának világossága abba az utálatos és undok barlangba is behatoljon. Hogy milyen volt abban a városban a feddhetetlenség, a szemérmesség, a tisztesség és a mértékletesség, azt abból lehet sejteni, hogy az ottani lakosok vallása a leggyalázatosabb és legbűnösebb életre is szabadságot adott nekik.

Találkoztak egy álprófétával. Minthogy a zsidóknál a vallás teljesen megromlott, nem csoda, hogy lesüllyedtek mindenféle istentelen babonához. Minthogy azelőtt azt vallották, hogy valamilyen különleges Istent tisztelnek, ez pompás ürügy volt a csalásra, mivel az ismeretlen isten nevét szabadon eltítkolták. Az azonban furcsa, hogy miképpen tudott behálózni Elimás szemfényvesztésével egy tekintélyes és okos férfit. Tudjuk ugyanis, hogy a zsidókat akkor az egész világ gyűlölte, de különösen a rómaiak részéről a gyűlölet mellett a legmélyebb megvetésben is részük volt. Lukács nem ok nélkül dicséri Sergius okosságát, nehogy valaki is arra gondoljon, hogy a tudatlansága vagy a könnyelműsége folytán lett volna kitéve a varázsló ámtásainak, ugyanis fényes tükörben akarta megmutatni, milyen mulandó és semmit nem érő a testi okosság, amely nem tudja megvédeni magát a Sátán durva csalárdságaival szemben. És bizony ahol nem világít Isten igazsága, minél inkább úgy tűnik, hogy az emberek okosak, annál csúfosabban kiderül, hogy ostobák. Látjuk, hogy milyen utálatos babonások uralkodtak a legokosabb és a tudomány minden területén művelt pogányok között. Tehát az ítélőképesség is, az okosság is csak Isten Lelkétől van. És ez Isten jogos bosszúja minden bálványimádóval szemben, hogy erkölcsi megfontolásra képtelen gondolkodásra ítélve, a dolgok között nem tudnak különbséget tenni, Római levél 1. rész.¹⁶ Ámbár lehetséges, hogy Sergius Paulus a régi babonáságoktól megundorodva már akkor Isten tisztább tiszteletére vágyott, amikor azzal a varázslóval találkozott. Ha ezt elfogadjuk, bizony Isten csodálatos ítélete volt, ha megengedte, hogy egy ilyen kegyes vágyakozással teli ember a Sátán végzetes törébe vesse magát. Isten azokat, akiket kiválasztott, időnként úgy próbára teszi, hogy különféle tévutakon keresztül úzi, mielőtt rátérnének az útra.

7. Hogy Sergius Paulus valami jobbat keresve, mint amit gyerekkorától fogva tanult, szerencsétlenül különböző babonások vonzáskörébe került, abból gyanítom, hogy Pált és Barnabást önként hívta magához tanítóknak. Tehát az igazi, de még ismeretlen Isten iránt valami

tiszteletet érzett, és amikor meggyőződött róla, hogy az az igazi Isten, akit Júdeában tisztelnek, szerette volna az ő igéjéből megismerni a kegyesség tiszta és biztos szabályát, de miután belekóstolt az álpróféta agyszüleményeibe, bizonytalanságban marad. Nem kétséges, hogy Isten biztatta Sergius lelkét, ne nyugodjék meg a hiábavalóságokban, bár megengedte, hogy a gonosz ember egy ideig ámtsa.

8. *Eltéríteni a helytartót a hittől.* Nem csoda, ha a csaló próbálja elúzni a világosságot, amelyről látja, hogy az ő sötétségét eloszlatja. Így ma nekünk számtalan szócsavaróval kell megküzdenünk, akik üres szavakkal hitegetve minden elképzelhető mesterkedéssel és álnoksággal bekötik az egyszerű emberek szemét, hogy ne lássák, amikor felkel az igazság napja.¹⁷ Ilyen akadályokkal kell megküzdenünk. Mert ha nincsenek is mindig és mindenütt utunkban a mágusok, hogy munkát adjanak nekünk, elég sok alkalmat kínál a Sátán, hogy gondolatainkat elfoglalja, és távol tartsa tőlünk Krisztust, és ezek elfogadására a test nagyon is hajlamos. Végül a világ csábításai és bűnös testünk érzései mind megannyi ráolvasás, amellyel a Sátán szüntelenül alássa hitünket.

9. *Saul pedig, akit Pálnak is hívnak.* Most azt mutatja meg Lukács, hogyan vágta át a csomót Isten, amellyel a helytartó meg volt kötözve, ugyanis minthogy túlságosan átadta magát a varázslónak, nem tudta teljesen szabadon befogadni az igaz tanítást. Az ördög hihetetlen módon a kezében tartja azokat a lelkeket, amelyeket behálózott, úgy-hogy a legnyilvánvalóbb igazságot sem látják meg. Az ördög leverése után már könnyen hozzáfért Pál a helytartóhoz. Figyeljük meg, hogy Lukács azt mondja, hogy a hitet felforgatja,¹⁸ amikor Isten igéjét támadják. Ebből arra lehet következtetni, hogy a hitnek alapja az ige, és e támaszték nélkül bármilyen támadásra meginog, sőt a hit nem más, mint Isten igéjének lelki épülete.

10. *Mindenféle csalással és gonoszsággal tele.* Pál nem véletlenül fakadt ki így, hiszen semmi eredményt nem remélhetett a visszafogott és nyugodt érveléstől. Mindig a tanításból kell kiindulni, és figyelmeztetni, buzdítani és ösztönözni kell azokat, akikről nyilvánvaló, hogy még nem teljesen makacsok. Bizonyára Pál sem mindjárt első nekifutásra támad ilyen hevesen a varázslóra. Amikor azonban lát-

¹⁷ Mal 3,20.

¹⁸ Kálvin latin fordítása, de a Vulgata is „a hittől elfordítani”-t mond, és a görög szöveg egyértelműen ezt jelenti (διαστρέψαι ἀπὸ τῆς πίστεως). A διαστρέψαι igének önmagában lehet „felforgatni” jelentése, s talán ezért magyarázza Kálvin a szöveget úgy, mintha *fidem evertere* volna, amiben a szó s a verbeli használata is vezethető.

ja, hogy az konokul és nyíltan háborút visel a kegyesség tanításával, úgy bánik vele, mint a Sátán szolgájával. Így kell bánni az evangélium ádáz ellenségeivel, akikben nyilvánvaló makacosság és Isten kegyetlen megvetése mutatkozik meg, különösen, amikor mások elől elzárják az utat. És nehogy valaki úgy vélje, hogy Pál haragja túllépte a mértéket, világosan kifejezi Lukács, hogy Lélekkel volt eltelve, az volt a vezetője. Ezért e buzgalom hevéssége nemcsak hogy nem hibáztatható, hanem szörnyű félelmet kell hogy keltsen azokban a hitetlenekben, akik megvetik Istent, és nem átallanak az ő igéje ellen fellázadni, mivelhogy ez a mondat nem egy halandó embertől szól mindannyiukhoz, hanem a Szentlélektől Pál száján keresztül. Ami a szavakat illeti, ez a hely cáfolja azoknak a tévedését, akik azt hiszik, hogy Saul a nevét a helytartó nevére vette, mintha győzelmi emléket akart volna állítani.¹⁹ Sok és elég erős érv van az ellenkező oldalon is. De ez az egy hely elég, ahol Lukács bizonyítja, hogy Pálnak már a helytartó megtérése előtt két neve volt. Nem kétséges, hogy a nevét a zsidók között megtartotta. Tudjuk, hogy az volt a szokás, hogy akik római polgárok voltak, azok felvettek valamilyen római nevet. Lukács a ravaszságot az álnoksággal kapcsolja össze, ami az őszinteség ellentéte, mikor tudniillik a ravasz emberek csúrik-csavarják a gondolataikat, úgyhogy nincs bennük semmi egyértelműség vagy egyenesség, ámbar a görög ἄσυνεργία szó, amelyet Lukács használ, az ártásra kész vakmerőséget jelenti. Az előbbi jelentés megfelelőbb. Ördögfajzaton elvetemült és siralmas ember értendő. Ilyenek mindazok, akik makacsul küzdenek minden ellen, ami helyes és igaz. Ezért teszi hozzá Pál, hogy a varázsló minden igazság ellensége.

Nem szűnsz meg elferdíteni. Az Úr útjainak nevezi az egész eljárást, amellyel minket magához vezet, és azt mondja, hogy az egyenes és helyes. A varázslót pedig azzal vádolja, hogy rejtelmes szavaival és fortélyaisal azt tekervényessé, kanyargóssá és nehézzé teszi. Ebből meg lehet érteni azt a hasznos tanítást, hogy az ördög csalárdsága nem engedi, hogy könnyű úton jussunk az Úrhoz, pedig ő az ő igéjében egyenes és nem tövises utat mutat nekünk. Ezért gondosan óvakodni kell a csalóktól, akik kátyúikkal vagy töviseikkel akadályozzák utunkat, vagy nehezé teszik az előrehaladást. Itt megint meg kell ismételnünk, amit az előbb említettem, hogy nem mindig Krisztus szolgáit kell hibáztatni, ha erős támadást intéznek az igaz tanítás esküdt ellenségei ellen, ha csak nem akarjuk a Szentlelket mértéktelenséggel vádolni. Tudom, milyen könnyű e tekintetben hibázni, és a kegyes taní-

tóknak annál inkább óvatosságnak kell lenniük. Először azért, nehogy a buzgóság ürügyén a testi érzéseknek engedjenek, azután, nehogy alkalmatlan időben meggondolatlanul tűzbe jöjjenek, amikor még mértéktelenségre van szükség; harmadszor, nehogy hiábavaló és illetlen szidalmakra ragadtassák magukat, hanem csak kemény szavakkal fejezzék ki, hogy a dolog gyalázatos. Ilyen volt a szent buzgóság és lélek heve a prófétáknál. Ha ezt az elpuhult és finnyás emberek indulatosnak tartják, nem gondolják meg, milyen drága és becses Isten előtt az ő igazsága. Most nem egy Elimás törekszik a hit felforgatására, hanem nagyon sok, és sokkal gonoszabbak. Látjuk ugyanis, milyen szentségtörő vakmerőséggel fosztják meg Istent minden tisztelettől, milyen utálatos rontásokkal fertőzik meg az egész vallást, milyen kegyetlenül lökik a szerencsétlen lelkeket az örökös kárhozatba, milyen méltatlanul csúfolják meg Krisztust, milyen csúnyán eltorzítják az egész istentiszteletet, milyen rettenetesen becsmérik Isten szent igazságát, milyen barbár zsarnoksággal pusztítják Isten egyházát, hogy mondhatni, lábbal tiporják Istent. Mégis van sok pedáns filozófus, aki hízeleggéssel akarja megszelídíteni az őrzőgő gigászokat. Az ilyenek még sohasem érezték meg, mit jelent ez: „Mert a házad iránti féltő szeretet emészt.”²⁰ Ezek hidegségét vagy inkább közönyét mellőzve, ahogy illik, legyünk nagyon hevesek Isten dicsőségének bizonyításában.

11. *Most íme, az Úr keze.* Az Úr keze itt „csapást mér rá” értelemben áll. Ezzel azt fejezi ki Pál, hogy ennek a büntetésnek Isten a szerzője, ő maga pedig csak eszköz. Továbbá úgy tűnik nekem, hogy arról a képességről van szó, amelyet maga Pál az első Korinthusi levél 12. részében δυνάμις-nak nevez.²¹ Ugyanis miként az apostolok rendelkeztek a Lélek erejével, hogy csodákkal erősítsék a hívőket, így ostor is volt a kezükben, hogy a lázadókat és az ellenszegülőket megfékezzék. Isten ilyen büntetését hajtotta végre Péter Anániáson és Szafirán.²² De minthogy a csodáknak többnyire Krisztus természetét kellett tükrözniük, aki teljesen emberséges, szelíd, jóságos és irgalmas, ezért ritkán akarta az apostolok által az ellenkező hatalom példáit adni. Nem kell azt gondolni, hogy mindannyiszor rendelkeztek ezzel a képességgel, valahányszor úgy tetszett, hogy valakin bosszút álljanak, hanem Isten Lelke, aki így felfegyverezte őket, e fegyver helyes és törvényes használatát is irányította. Tehát meg kell jegyezni, amit az előbb

¹⁹ Zsolt 69,10.

²⁰ 1Kor 12,10.28

²¹ ApCsel 9,5-10

²² Vö. Hieronymus, *Commentarii in Epistolam ad Philemonem* (Migne PL 26, 640-4)

mondunk, hogy Pál a Lélek ösztönzésére beszélt. Továbbá a büntetés neme nagyon találó volt, ugyanis mivel a varázsló a Napot akarta elhomályosítani és az áldott világosságot másoktól elvenni, ő maga került rettenetes sötétségbe, ahogy megérdemelte. Mivel ma a pápisták közül istentelenségben sokan felülmúlják ezt a varázslót, csodálkozni lehet azon, hogy miért marad büntetlenül ez a kihívó vakmerőségük, amellyel kérkednek. Vajon Isten keze gyengébb lenne? Vagy kevesebbet törődik a saját dicsőségével? Vagy felhagyott azzal a törekvéssel, hogy bosszút álljon az evangéliumért? Azt válaszolom, hogy ez a látható büntetés, amely egyszer a varázslót sújtotta, és Isten örök haragjának hasonló példái léteznek mindazok számára, akik nem félnék az evangélium tiszta tanítását megrontani és meghamisítani vagy nyíltan rágalmozni, mert tudjuk, hogy Isten időnként azért ad csodákat, hogy azok hatása folytonosan a szemünk előtt legyen, s hogy megvilágítsák előttünk Isten ítéleteit, amelyek egyébként szemmel nem láthatók. Különbözik nem a mi dolgunk Istennek előírni, hogy ellenségeit ilyen vagy olyan módon büntesse meg. Nem csekély segítségre volt szüksége Sergius Paulusnak, aki férfikora előtt az igazi vallásból ízelítőt sem kapott, miután gyerekkorától fogva különböző babonásokkal tömték, és így nagyon nehéz akadályok tartották távol a hittől, és végül a varázsló eszelősségeitől elbűvölve alig tudott hitre térni. Így történt, hogy Isten mintegy az égből nyíltan kinyújtotta feléje a kezét. Ámbár Sergius Paulus személyében mindannyiunknak segített, mert ma ugyanaz az evangélium hirdettetik nekünk, amelynek tekintélye akkor megerősített. Mert nem késlekedik úgy Isten, hogy különböző módokon meg ne mutatná félelmetes hatalmát az evangélium ellenségeivel szemben, csak a mi szemünk nagyon gyenge ahhoz, hogy az ő ítéleteit meglássuk.

12. *Mikor a helytartó látta.* Ez az, amit mondtam, hogy lehullottak róla a bilincsek, amelyekkel Elimás megkötözve tartotta. A csoda ugyanis elvezette a hithez, mert a hit kezdete és a tanítás előkészítője a figyelem. Tehát amikor a szemével látta az isteni erő világos megnyilvánulását, felismerte, hogy Pált Isten küldte, és kezdte felfogni a tanítását, amelynek hitelességében addig kételkedett. Ha az Úr sokaknak a lelkében csodálatos módon szilárdan megtartja az evangéliumba vetett hitet, amelyet mindenfelől oly sok és erős mesterkedéssel igyekeznek meggyengíteni, ha hihetetlen módon azt cselekszi, hogy a hit ezer akadályon keresztül jut, elégedjünk meg ezzel a kegyelmével, és ne zúgolódjunk Isten ellen, és ne perlekedjünk vele, mintha a mi helyzetünk rosszabb lenne, amiért mindennap nem történnek újabb csodák a mi kívánságunk szerint.

13. *Aztán Pál és kísérei elhajóztak Páfoszból, és eljutottak a pamfíliai Pergébe; János azonban elvált tőlük, és visszatért Jeruzsálembe.* 14. *Ők pedig továbbmentek Pergéből, és megérkeztek a pizidiai Antiókhiaiba. Itt szombaton elmentek a zsinagógába és leültek.* 15. *A törvény és a próféták felolvasása után a zsinagóga előljárói odaküldtek hozzájuk, és azt üzenték nekik: „Atyámfiai, férfiak, ha van valami buzdító szavatok a néphez, szóljatok.”*

13. Itt Pálnak egy másik állomáshelyéről van szó, ugyanis amikor elhajózott Paphoszból, és a pizidiai Antiókhiaiba ment, ott emlékezetes beszédet mondott, amelyet Lukács közöl, és egyúttal annak határsáról is beszámol. Előbb azonban mellékesen megemlíti János távozását, ami később sajnálatos viszálykodás okozója volt. Amikor azt mondja, hogy Pál és kísérei elhajóztak Paphoszból, elsősorban magát Pált érti, azután a többieket, egy kivétellel. Így azzal, hogy megemlíti egyikük gyengeségét, dicséri a többieket, akik fáradhatatlan kitarással követték Pált.

14. *Szombaton²³ elmentek.* A többes számot egyes szám helyett használja Lukács, ahogy máshol is gyakran előfordul a Szentírásban, ugyanis szombatnapokon szoktak összejönni, hogy a tétlenségük ne legyen haszontalan és tunya. A szombatnap tanításnak volt egy másik célja is: hogy a lelki nyugalom képe legyen, amikor a hívők a világnak és a testnek meghalva önként lemondanak munkájukról, és abbahagyják azt. Ennek igazsága ránk nézve Krisztusban lesz valóságos, amennyiben vele együtt eltemetve levetjük az óembert,²⁴ ezért a régi kép eltűnt. De Isten egyúttal azt a polgári szempontot is szem előtt tartotta, hogy a zsidók minden más gond és munka alól felszabadulva szent összejöveteleket tartsanak. Így a földi munka szüneteltetése helyt adott a mennyei foglalatosságnak. Ma is így kell kihasználni az ünnepnapokat. Ezért illik minden mással felhagyni, hogy több időnk legyen Isten számára.

15. *A törvény felolvasása után.* Imádságról nincs szó, pedig bizonyos, hogy azt nem mulasztották el és nem hanyagolták el. Mivel azonban Lukácsnak az volt a célja, hogy azt a beszédet közölje, amelyet Pál ott mondott, nem csoda, ha csak azt említi, ami a tanítás rendjére vonatkozik. Ez fontos hely, amelyből megtudjuk, hogy milyen volt abban a korban a zsidóknál a tanítás rendje. A törvény és a próféták kerültek az első helyre, mivel semmit sem volt szabad a gyülekezet elé terjesz-

²³ Szó szerint: a szombatok napján.

²⁴ Vö. Ef. 4,22; Kol. 3,9.

teni, ami nem abból a forrásból származott. Ebből azt is látjuk, hogy az Írás használata nem korlátozódott néhány emberre, hanem annak olvasása kivétel nélkül mindenkinek meg volt engedve, továbbá, hogy azoké, akiknek a tanításra és a buzdításra tehetségük volt, volt a második hely, mint az Írás magyarázóinak, amelyet olvastak. Lukács végül azt is megmutatja, hogy nem mindenkinek volt szabad beszélni, nehogy a szabadságból zavar támadjon, hanem a buzdítás feladatát bizonyos emberekre bízták, akiket a zsinagóga elöljáróinak vagy mestereknek nevez. Tehát Pál és Barnabás nem kezd azonnal beszélni, nehogy sietségükkel megzavarják a szokott rendet, hanem szerényen várakoznak, míg alkalom nyílik a szólásra, mégpedig azoknak az engedélyével, akiknek a közvélemény alapján tekintélyük volt. Tudjuk, hogy milyen romlott volt akkor annak a népnek a helyzete, és Lukács ennek a résznek a végén rá is mutat, hogy az antiokhiaiak Krisztus kegyelmének megvetésében különösen gőgösek és makacsok voltak. Mégis megmaradt közöttük az a jó szokás, hogy összejöveteleiket illendően és tisztességes módon rendezték. Annál szégyenletesebb az a gyalázatos zűrzavar, amely manapság látható azok között, akik a keresztyén névre tartanak igényt. A pápisták hangosan kántálják templomaikban a Szentírást, de ismeretlen nyelven, úgyhogy abból a népnek semmi haszna sincs. Ritkán fűződik hozzá valami tanítás, de akkor is sokkal jobb lenne, ha hallgatnának az istentelen szószátyárok, akik Isten ígéje helyett saját kitalálásaikkal hozakodnak elő, és hitetlen beszédük bűzével beszennyeznek mindent, ami szent.

*Ha van valami buzdító szavatok.*²⁵ Ez a fordulat azt érzékelteti, hogy ha a gyülekezet építésére szolgáló kegyelmi ajándék van az emberekben, az mintegy letétbe van helyezve. Bár a héber kifejezésnek megfelelő szócska felesleges lehet.²⁶ Ezért nem is időzöm sokáig ennél, mert az értelme egyszerű lehet: ha van valami buzdító szavatok, amely alkalmas és hasznos a népnek. Egyébként a buzdítás nem zárja ki a tanítást, de úgy tűnik, hogy ez általánosan használt kifejezés lehetett náluk, mivel a tanítónak nem kifejezetten az a feladata, hogy valami új saját gondolattal álljon elő, hanem az, hogy a nép pillanatnyi szükségletéhez alkalmazza az Írást, amely az istenfélő emberek egész bölcsességét magában foglalja. Így nem annyira tanítanak, mint inkább a máshonnan átvett tanítást a gyülekezet épülésére használják fel. Véleményem szerint ezt fejezi ki a „buzdítás” szó.

²⁵ *εἰ μὲν, τότε τίς ἔχει λόγος, μακάριον ἔστιν.* Szó szerint: ha van bennetek valami buzdító szó, kálmán a bennetek görög, ill. latin megfelelőjét magyarázza.

²⁶ A latin fordításban az *in coelis* (bennetek) praepositívus kifejezés helyett állhat *na coelis* (nec te)

16. Pál felállt, intett a kezével, és ezt mondta: „Férfiak, izráeliták, akik az Istent féltitek, halljátok! 17. Ennek a népnek, Izráelnek Istene kiválasztotta atyáinkat, és nagyá tette a népet, amikor jövevények voltak Egyiptom földjén, és hatalmas karjával kivezette őket onnan. 18. Aztán közel negyven esztendeig hordozta őket a pusztában. 19. És miután eltörölt hét népet Kánaán földjén, örökségül adta nekik azoknak a földjét. 20. Mindez mintegy négyszázötven évig tartott. Ezután bírakat adott nekik egészen Sámuel profétáig. 21. Ekkor királyt kértek maguknak, az Isten pedig Sault, a Kís fiát, a Benjámin törzsből való férfit adta nekik negyven esztendőre. 22. Amikor őt elvetette, Dávidot emelte királyukká, akiről bizonyosságot is tett, és ezt mondta: Megtaláltam Dávidot, Isai fiát, a szívem szerint való férfit, aki teljesíti minden akaratomat. 23. Az ő utódai közül támasztotta Isten ígéret szerint Izráelnek üdvözítőül Jézust...”

16. Mindenekelőtt meg kell figyelni a beszéd felépítését, nehogy úgy véljük, hogy nem gondolta át előre, amit mondott. Úgy tűnik, hogy Pál nagyon messziről indul ki, de semmi olyat nem mond, ami kitűzött céljához ne illenék. Az a célja, hogy a zsidókat elvezesse Krisztus hitéhez. Hogy ez meglegyen, be kell nekik bizonyítania, hogy abban az egy dologban tünnek ki a többi nép közül, hogy nekik ígértetett meg a Megváltó, akinek az uralma az egyedüli és legtökéletesebb boldogság. Pál bevezetője tehát ez: az, hogy a zsidók egykor kiválasztottak, hogy Isten választott népe legyenek; és az idők folyamán megannyi jótéteményben volt részük, bár azokra érdemteleneknek mutatkoztak; mindez annak a függvénye, hogy megígértetett nekik a Messiás, és az a cél, hogy Isten őket a Messiás keze által kormányozza. Ezért nincs mivel dicsekedniük, ha nem az ő vezetésével gyűlnek össze. Sőt ha nem fogadják el, amit Isten felajánlott, érvénytelen lesz a szövetség az életre, amelyet Isten az atyáikkal kötött, és érvénytelen lesz az örökbefogadás. A beszéd első része azt foglalja össze, hogy a törvénynek az a legfőbb része és az Istennel kötött szövetség alapja, hogy Krisztust tartsák vezetőjüknek és elöljárójuknak, aki náluk mindent megújít; nélküle nem állhat meg a vallás, és ők maguk is nagyon nyomorultak lesznek. Azután Pál rátér a beszéd második részére, hogy az a Jézus, akit hirdet, valóban a Krisztus, aki által megmutattatott a népnek a megtartás. Megmagyarázza a Krisztus által szerzett megváltás módját. Ezenkívül beszél Krisztus erejéről és munkájáról, hogy a zsidók tudják, mi jót remélhetnek tőle. A befejezés intést tartalmaz: tudniillik szörnyű ítélet vár rájuk, ha visszautasítják az üdvösség szerzőjét, aki önként kínálja fel magát nekik, mikor a törvény és a proféták is arra intik

őket, hogy epedve vágyakozzanak rá. Körülbelül ez a lényege. Most rendre kifejtem az egyes tételeket.

*Férfiak, izráeliták.*²⁷ Mivel Pál jól tudta, hogy Ábrahámnak sok elfajzott gyermeke van, két szóval szólítja meg a zsidókat. Először testvéreknek nevezi őket a közös származásra való tekintettel. Ugyanakkor figyelmezteti őket, hogy csak akkor lesznek igazi izráeliták, és csak akkor lesznek alkalmas hallgatók is, ha félik Istent, mivel a bölcsesség kezdete az Úr félelme.²⁸ Hasonló módon felkelti a hívők figyelmét, és megnyeri magának őket, hogy hallgassák, mintha ezt mondaná: Jól lehet sokan dicsekednek azzal, hogy Ábrahám gyermekei, akik mégsem méltók erre a megtiszteltetésre, de ti mutassátok meg, hogy nem vagytok fattyúk. Tanuljuk meg ebből, hogy nem egyetlen kor hibája, hogy a becsületes és tiszta szívű hívők a képmutatókkal együtt viselik az egyház nevet, de nekünk komolyan arra kell törekednünk, hogy azok legyünk, aminek neveznek. Ehhez az igazi istenfélelem fog hozzásegíteni, nem csupán a külső vallástétel.

17. *Ennek a népnek, Izráelnek Istene.* Ez a bevezetés volt a bizonyítéka annak, hogy Pál nem akar valami újdonsággal előállni, amely a népet Mózes törvényétől eltérítené. Minden népnek egy az Istene, de Pál azt nevezi e nép Istene, aki iránt elkötelezte magát és akit Ábrahám utódai tiszteltek, akikben egyedül élt az igazi és tiszta vallás. Erre vonatkozik, amit azonnal hozzáfűz: „kiválasztotta atyáinkat”. E szavakkal bizonyítja, hogy a legkevésbé sem törekszik arra, hogy elpártoljon az igaz és élő Istentől, aki elválasztotta őket a világ többi részétől. Előtte sem kétséges, hogy világosan kifejezte, hogy ő nem ismeretlen vagy új Istent hirdet nekik, hanem azt, aki az atyáik előtt ismert volt. Így röviden összefoglalja Isten helyes ismeretét, amely a törvényen alapul, hogy szilárdan megmaradjon a hitük, amelyet a törvényből és a prófétákból vettek. Közben beszél Isten önzetlen szeretetéről ez iránt a nép iránt. Mert honnan van az, hogy egyedül Ábrahám gyermekei alkotják Isten egyházát és az örökséget, ha nem onnan, hogy Isten meg akarta különböztetni a zsidókat a többi néptől? Mert nem volt olyan kiválóságuk, amely őket a többiekétől megkülönböztette volna, és a megkülönböztetés Isten szeretetéből ered, amellyel Ábrahámot érdemtelenül magához ölelte. Istennek ezt az ingyen kegyelmét Mózes sokszor a zsidók emlékeztetésére idézi, így Mózes ötödik könyvének 4., 7., 10., 14., 32. részében és

²⁷ Így a görög szöveg, Kalvin azonban itt tévedésből a zsinagógai eljárók Pr. veréből megközelítést teszi fordításába, és azt magyarázza mint Pálét (bár a 26. versben Pál is ezt használja)

²⁸ Zsolt 111,10

más helyeken.²⁹ Itt Isten csodálatos bölcsességének ragyogó példáját adja nekünk, mivel Ábrahámot, akiben semmi kiválóságot nem talált, hiszen egyszerű ember és szerencsétlen bálványimádó volt, mégis az egész világ fölé helyezte. Továbbá ez a kiválasztás, mint a körülmetélés is, az egész népre kiterjedt, és ezzel Isten Ábrahám utódait gyermekeivé fogadta. Volt azonban egy másik, rejtettebb kiválasztás is, amellyel Isten Ábrahám sok gyermeke közül néhányat a maga számára elválasztva bizonyosságot tett arról, hogy azok közül, akik test szerint Ábrahámot származtak, nem mind tartoznak lélek szerint az ő nemzetségéhez.

Naggyá tette a népet. Pál azt tanítja, hogy később minden jótétemény, amivel Isten a zsidókat elhalmozta, abból az ingyen kedvezésből származott, amellyel atyáikat körülvette. Mert ez az oka annak, hogy Isten az ő csodálatos erejével megszabadította és saját kezével Kánaán földjére vezette őket, amelyet a birtokukba adott, az ő kedvükért annyi népet megsemmisítve. Mert nem volt egyszerű dolog arról a földről elűzni annak lakóit, hogy idegenek vegyék birtokukba. Hogy Isten az atyákat kiválasztotta magának, ez a forrása és a gyökere mindannak a jónak, amelyhez Pál hív minket. Ez volt az oka Isten csodálatos türelmének is, hogy ezt az ellene lázadó népet nem vetette meg, amely gonoszságával már számtalanszor tönkretette volna magát. Ezért amikor az Írás arról szól, hogy a nép bűnei megbocsáttattak, azt mondja, hogy Isten megemlékezett a szövetségéről. Pál azt mondja, hogy Isten a magasba emelte őket, amikor jövevények voltak, hogy emlékezzenek rá, milyen nagyszerű és szép volt a megszabadításuk.

18. *Hordozta őket.* A görög összetett szó (ἐτροποφόρησεν) nagyobb hangsúllyal fejezi ki, hogy Isten milyen türelemmel tartotta meg a népet, amelyről tudta, hogy makacs és engedetlen. Pál megint azt mondja, hogy Isten választása volt az oka annak, hogy az ő jósága küzdött a nép rosszásával. Mégis meg kell jegyezni, hogy Isten mindazonáltal úgy könyörült meg a kiválasztott népen, mivel elhatározása mellett ki akart tartani, hogy a lázadókat és az istentelenekeket szigorúan megbüntette. A népet kímélte, és nem semmisítette meg teljesen, ahogy joggal megtehette volna, de megtalálta a módját, hogy a bűnök ne maradjanak büntetlenül. Beteljesült Ézsaiásnak ez a mondanása: „Mert ha annyi volna is néped, Izráel, mint a tengerparton a homok, csak a maradék tér meg.”³⁰

20. *Bírákat adott nekik.* Az Írás a vezetőket és a kormányzókat nevezi

²⁹ 5Moz 4,37; Zs 10,19; 14,2; 32,6

³⁰ Ezs 10,22

így. Ez is Istennek a zsidók iránti végtelen kegyelmét bizonyítja, hogy annyiszor megbocsátotta elpártolásukat. Ugyanis valószínű, hogy Pál világosabban és részletesebben fejtette ki, amit Lukács röviden összefoglal. Tudjuk ugyanis, milyen volt akkor a nép állapota, amikor több ízben fékezhetetlen vágyódással szeretne volna lerázni magáról az igát. Több ízben nagyon súlyos csapások érték, majd később, amikor megalázta magát, Isten kiragadta az ellenség zsarnokságából. Így Isten a sok halál ellenére a nép testét négy és fél évszázadon keresztül épségben megőrizte. És ebből kitűnik, hogy milyen méltatlanok lettek volna Isten kegyelmére, amelyet annyiszor megvetettek és elutasítottak, ha a kiválasztás bizonyossága nem győzött volna. Hogy is nem fáradt bele Isten, hogy a sokszoros szövetségszegők iránt ő maga megtartsa a hűségét, ha nem azért, mert Krisztusára tekintve nem tűrte el, hogy a Krisztuson alapuló szövetség megsemmisüljön.

21. *Ekkor királyt kértek maguknak.* Ez olyan változás volt, mintha az Isten által létrehozott uralmat nyíltan felforgatták volna, ami miatt maga Isten is panaszkodik Sámuelnek.³¹ A kiválasztás szilárd elhatározása azonban megakadályozta, hogy ezért a nagy esztelenségért elnyerjék a méltó büntetést, sőt a népnek ez a bűnös és meg nem engedett vágya új és hihetetlen alkalom volt arra, hogy Isten felemelje azt az országot, ahonnan később majd Krisztus elindul. Mert hogyan jutott volna a királyi pálca Júda törzséhez, ha nem úgy, hogy a népet elfogta a királyválasztás utáni vágy? A nép ugyan gonoszul cselekedett, de az Úr, aki a rosszat is jóra tudta használni, ezt a bűnt megtartásra változtatta át. Hogy Saultól elvételét a királyság,³² az a nép bűnösségének leplezését célozta, de nemsokára, amikor Dávid családjában a királyság megszilárdult, a hűség megmaradt, miként Jákób megjövendölte.³³

22. *Megtaláltam Dávidot, a szívem szerint való férfit.* Ezt a mondatot nem annyira a személy dicsérére miatt idézte Pál, hanem azért, hogy a zsidókat hajlamosabbá tegye Krisztus elfogadására. Nem ok nélkül bizonyítja az Úr, hogy Lelke Dávidnak kötelezte el magát, hanem talált benne valami kiválóságot, és azzal, hogy őt felemeli, az ő személyében a hívők lelkét akarja Krisztushoz emelni. Az idézet a nyolcvankilencedik zsoltárból van.³⁴ Pál csak annyit tett hozzá, ami ott nincs meg, hogy Dávid Isai fia, ami Isten kegyelmét emeli. Ugyanis mivel Isai pástorember volt, Isten csodálatos munkája volt, hogy a legkisebbet

³¹ 1Sam 8,7

³² 1Sam 15,28

³³ 1Moz 49,10

³⁴ Zsolt 89,21

az ő fiai közül a juhakolból kiragadta és királyi trónra ültette. A „megtaláltam” szó azt fejezi ki, hogy Isten olyan emberre akadt, amelyet akart. Nem mintha Dávid a saját erejéből és szorgalmából elérhette volna, hogy olyan legyen, amilyen Istennek megfelel, de ez az emberek közt az általánosan használt kifejezés. Felmerül a kérdés, hogy mikor Dávid olyan véstesen elbukott, hogyan teszi képpé Isten arra, hogy folyamatos engedelmességéről bizonytságot tegyen. Két felelet van erre. Isten inkább Dávid egész életfolyamatára volt tekintettel, nem pedig egyes cselekedeteire, továbbá nem a saját érdemeiért magasztalta úgy fel, hanem Krisztusának dicsőségére. Bizony egyetlen bűnéért ő maga az övével együtt örökös pusztulást érdemelt volna, és amennyiben rajta állt, elzárta maga elől Isten áldásának az útját, és Betsabétól is csak viperafajzatok születhettek volna neki. Gyalázatos bűnét, Uriás megölését azonban Isten csodálatos bölcsessége az ellenkezőjére fordítja, mivel abból a szerencsétlen, hűtlenséggel teli és sok mocsokkal beszennyezett házasságból születik Salamon. Dávid ugyan súlyos bűnt követett el, de mivel mégis egész élete folyamán Istent követte, fenntartás nélkül dicséretben részesül, mert mindenben engedelmeskedett Istennek. Ámbár a Szentlélek (mint már mondtuk) magasabbra visz minket, sőt itt élénk van állítva minden hívő közös elhívása Krisztusban, a Főben.

23. *Ígéret szerint.* Ez a kifejezés is megerősíti, amit már többször említettünk, hogy Krisztus elküldésében az Úr kizárólag saját hűségére és jóságára volt tekintettel, ugyanis azért küldte el, mert megígérte. Mivel azonban az ígéret azt bizonyítja, hogy a megtartás ingyenes volt, ez ugyanakkor nem közönséges hitelt ad az evangéliumnak, mivel ebből világos, hogy nem váratlanul lépett elő Krisztus, akiről soha semmit nem hallottunk, hanem most a maga idejében az jelent meg, aki öröktől fogva meg volt ígérve. Egyébként az ígéretek, amelyeket itt Lukács mellékesen érint, elég híresek és ismertek. A zsidók között a mindennapi beszédben annyira el voltak terjedve, hogy Krisztust nem is hívták másként, csak Dávid Fiának. Pál azt mondja, hogy Jézust azért támasztotta Isten Izraelnek, mert jóllehet az üdvösség az egész világra, de Krisztus elsősorban mégis a körülmetélkedés szolgája volt, hogy beteljesüljenek az ígéretek, amelyek az atyáknak adtak.³⁵ A héber Jézus szó üdvözítőt jelent, görögül σωτηρ. Így kétszer mondja ugyanazt. Mégsem felesleges az ismétlés, mivel arra akart figyelmeztetni, hogy Krisztus valósággal létezik, és teljesíti azt, amit az angyal szava által az Istentől neki adott név jelent.

³⁵ Róm 15,8

24. „...miután János előre, még az ő eljövetele előtt hirdette Izráel egész népének, hogy térjenek meg és keresztelkedjenek meg. 25. Amikor pedig János bevégezte pályafutását, így szólt: Én nem az vagyok, akinek ti gondoltok engem. Hanem ime, utánam jön az, akinek a saruját sem vagyok méltó leoldani. 26. Atyámfiak, férfiak, Ábrahám nemzetségének fiai, és a hozzátok csatlakozott istenfélők! Ennek az üdvösségnek az igéje nekünk küldetett el.”

24. Tudjuk, Jánosnak az volt a küldetése, hogy utat készítse az Úr számára. Pál azért hivatkozik János bizonyosságára, hogy a zsidóknak bizonyítsa, ő nem egy elképzelt Krisztust hirdet, hanem Isten valóságos Krisztusát, akit az a nagyon híres hírnök már korábban hirdetett nekik. Nem mintha egy ekkora jelentőségű dolog bizonyítására elég lett volna egy ember tanúbizonyossága, de más volt a helyzet Jánossal, mivel majdnem mindenki meg volt győződve arról, hogy ő Isten prófétája. Innen van tehát a bizonyosság tekintélye, hogy az égből küldött hírnök beszél Krisztusról, nem valami magánember. Pál röviden két dolgot mond el Jánosról: azt tanította Krisztus eljövetele előtt, hogy térjenek meg és keresztelkedjenek meg, továbbá hogy a Messiás címét és méltóságát önként elhárította magáról, és Krisztusnak adta.

Hogy térjenek meg és keresztelkedjenek meg. A keresztség, amely túllépte a törvényben foglalt szertartásokat és szokásokat, nagy változás jele volt. Mert Krisztus eljövetele előtt nem is volt szabad semmit újítani. A zsidóknak a törvényben megvoltak a maguk tisztulási szertartásai, amelyek a bűnbánat gyakorlásai is voltak. János azonban új és szokatlan keresztség szerzője vagy inkább szolgája volt, aki reményt adott a régóta várt és kívánt megújulásra. A „megtérés keresztsége” kifejezés nem zárja ki a bűnök bocsánatát, hanem a hely összefüggésének megfelelően azt fejezi ki, hogy az a keresztség előkészítés volt a Krisztusban való hithez. Figyelemre méltó az a kifejezés, hogy hirdetle a keresztséget, mivel ez arra figyelmeztet minket, hogy akkor élünk helyesen a sákramentumokkal, amikor a látható jegyhez tanítás is járul. Nem is illik, hogy a keresztelő személy szája néma legyen, mivel tanítás nélkül a külső jegy üres.

25. *Amikor pedig János bevégezte pályafutását.* A bizonyosság második része, hogy amikor János pályájának végéhez közeledett, tanítványait Krisztushoz küldte. Előbb ugyanis beavatta őket a keresztség elemeibe, azután átadta őket Krisztusnak a kezébe (mint mondani szokás). A kérdés pedig: „Mit gondoltok, ki vagyok én”, nem a kételkedő kérdés. János ugyanis fedli és inti a zsidókat, amiért a Messiás méltóságát helytelenül neki tulajdonítják. Ambár így is lehet olvasni: Nem az vagyok, akinek gondoltok engem. A másik olvasat azonban elfo-

gadottabb, és alkalmasabb is a tévedés megcáfolására. Továbbá János bizonyossága annál nagyobb hitet érdemel, hogy a neki felajánlott tiszteletet, amelyet nagy örömmel elfogadhatott volna, önként elutasítja és átengedi a másoknak. Itt bizony nem merülhet fel a hiúság gyanúja, sem azé a fogásé, amely a szavak hitelét rontja.

Ime, utánam jön. Vagyis jönni készül; héber kifejezésmód, ami elég gyakori az Újszövetségben is. Amikor azt mondja János, hogy ő Krisztusnak a saruját sem méltó leoldani, ezzel a szólással megalázza magát, amennyire tudja, nehogy a saját nagysága elhomályosítsa Krisztus dicsőségét. Ami rá volt bízva, arra hűségesen gondot akar viselni, hogy egyedül Krisztus legyen nagy. Ő maga annyi, amennyi, azt mondja, hogy Krisztus előtt semmi. Krisztus szolgáinak ugyan megvan a méltóságuk, mégis ha Krisztussal összehasonlításra kerül sor, mindegyiküknek semmivé kell válniuk, hogy egyedül ő emelkedjék ki, ahogy látjuk, hogy minden csillag elhalványul, hogy átadja helyét a Nap ragyogásának.

26. *Atyámfiak, férfiak.* Pál megint Krisztus elfogadására biztatja a zsidókat. Nem csekély lelki buzgóságot és figyelmet kellett hogy keltsen bennük, amikor azt hallották, hogy az üdvösségükről van szó, és az üdvösség követe külön nekik van rendelve. Ábrahám fiainak nevezi őket, nem annyira tiszteletből, mint inkább azért, hogy ismerjék fel, ők az örök élet örökösei. Szelíden szól hozzájuk, nehogy kellemetlen legyen a főpaptól és az írástudóktól elválniuk, akiket tiszteltek, mivel szükséges volt, hogy Krisztust elfogadják. Továbbá emlékeztünkben kell tartani, amiről fentebb szóltam: jóllehet a pogányok előtt megnyíltak a menynek országának kapui, de a zsidók mégsem kerültek hátrább a rangsorban, és továbbra is elsősülötteknek számítanak Isten családjában. Tehát Pál azt mondja, hogy az üdvösség elküldetett nekik, mivel elsők voltak a sorban. Mivel azonban a testi származásnak önmagában nincs nagy jelentősége, és sokak hitetlensége nyilvánvalóvá lett, Pál külön megszólítja Isten igaz tisztelőit, azt mondva, hogy hiábavalók a szavak, ha szívükben nem félik Istent, aki beszédüket meghallgatja és szívesen veszi. Megjegyzendő az a kifejezés, hogy az evangélium „az üdvösség beszéde”. Kőszívűeknek kell lenni azoknak, akiket ez az édességével magához nem csalogat. Egyébiránt, noha ilyen a természete, a megátalkodottak számára mégis halál illata halálra.³⁶

27. *„De Jeruzsálem lakói és vezetői nem ismerték fel őt, és a próféták szavait, amelyeket minden szombaton felolvasnak, betöltötték azáltal, hogy*

³⁶ 2Kor 2,16

elítélték őt. 28. Bár semmiféle halálos büntetésre méltó okot nem találtak benne, mégis azt követelték Pilátustól, hogy öltesse meg. 29. Amikor véghez vitték mindazt, ami meg van írva róla, levették a fáról, és sírba tették. 30. De az Isten feltámasztotta őt a halálból, 31. és ő több napon át megjelent azoknak, akik együtt mentek fel vele Galileából Jeruzsálembe, és akik most az ő tanúi a nép előtt."

27. Okosan és alkalmas módon néz szembe Pál a botrányral, amely a zsidók hitét kérelmetthette, ugyanis Jeruzsálem Isten szent helye volt, királyi székhely, az igazság forrása és az egész világ fénye. De ott öletett meg Krisztus. Továbbá látszólag semmi sem lehetett nagyobb képtelenség, mint elfogadni azt, aki Isten templomából kiűzetett, és másutt keresni az üdvösség tanítását, mint ahonnan Isten bizonyága szerint annak ki kellett indulni. Ráadásul a Krisztusban való hitét az egyháztól való elszakadásnak lehetett tekinteni. Pál beszédének megcáfolására azonban ez az egy ellenérv is elég erős lett volna: miért erőszakolod ránk az isteni szövetség ürügyén azt az embert, akít a szent nép kiválóságai elítéltek? Ezt a botrányt előzi meg Pál, nehogy az evangélium terjedését hátráltassa. A botrányt nemcsak elhárítja, hanem az ellenkezőjére is fordítja, ugyanis mivel az élet szerzőjét Jeruzsálemben megvetették és elutasították, Pál biztatja az antiokhiaiakat, legalábbis azokat, akik félik az Istent, hogy annál buzgóbban fogadják el Krisztust. Ezt fejezi ki az indoklás is, mintha azt mondta volna: Mivel Jeruzsálem nem ismerte fel a maga javát, nektek fel kell ébrednetek, és jobban kell lelkesednetek, hogy bennetek ne legyen ugyanaz a hálátlanság és gonoszság. De más módszert is használ a botrány megelőzésére, hogy tudniillik a jeruzsálemiek hitetlensége egyáltalán nem csökkentette Krisztus isteni méltóságát, sőt inkább annak bizonyítására és megerősítésére kell szolgálnia. Mert honnan ismerhető fel jobban Krisztus, mint abból, hogy benne beteljesült mindaz, ami a törvényben és a prófétáknál meg volt jövendölve? Továbbá mi más értek el Krisztus ellenségei, mint azt, hogy benne világosan felragyogott az Írás igazsága? Krisztust meg kellett vetni az előkelőknek, mert így volt megjövendölve, 118. zsoltár: a követ, melyet az építők megvetettek, Isten sarokkővé tette.³⁷ Krisztust el kellett ítélni a bűnösökkel együtt, hogy minket Isten előtt felmentsen, rá kellett tenni a mi bűneinket, hogy minket azoktól megváltson, fel kellett áldozni a kereszten, hogy a törvény árnyékyszerű áldozatai megszünjenek. Ez is benne

volt az Írásban: Ézsaiás 53, Dániel 9.³⁸ Tehát minél nagyobb erővel igyekeztek a nép vezetői Krisztust megsemmisíteni, annál inkább valósággal bizonyították, hogy ő a Krisztus, és az Úr csodálatos módon csalódást okozott nekik, mivel makacs hitetlenségük az istenfélők hitét inkább építi, mintsem hogy pusztítaná. Nagyjából ilyen természetű minden botrány, amely az erőtlén és gyenge lelkeket Krisztustól elidegeníti. Ugyanis ha közelebről megvizsgálják Isten munkájának egész haladását, a bizonyítékokon bukának meg. Többnyire a saját korlátoltságunk az oka annak, hogy megbotránkozunk, mert ha ferde vagy homályos szemmel nézzük, ami Krisztusra vonatkozik, feketének képzeljük azt, ami fehér. Látjuk, hogy Pál semmit sem hallgat el, hanem őszintén megvallja, ami tény, hogy Krisztus nemcsak a köznép, hanem az előkelők előtt is gyűlöletes volt, és nem csupán kevesek üldözték, hanem az egész nép istentelen összeesküvése pusztította el. Ez kegyetlen és gyűlöletes dolog volt az összecsapás kezdetén, de Pál erősebb eszközt állít ezzel szembe, hogy Isten őket akarata ellenére próbakőnek használta, hogy azon a Fiát igaznak bizonyítsa. Mint-hogy ma is ilyen az evangélium helyzete, ne szégyelljük Pállal együtt vallani, hogy a világ gögös előkelői és azok, akik az egyház élén állnak, Krisztus esküdt ellenségei, amikor az inkább Krisztus dicsőségére van, mint gyalázatára, mert így teljesedik be az Írás.

Nem ismerték fel őt. Bár a vezetőket szándékos gonoszság indította Krisztus megsemmisítésére, Pál azonban ezt a tudatlanságuknak tulajdonítja, miként másutt is, amikor azt mondja, hogy a világ vezetői elől el volt rejtve az evangélium bölcsessége, mivel máskülönben a dicsőség Urát nem feszítették volna meg: az első Korinthusi levél második része.³⁹ Az istentelenek gonoszsága ugyanis hasonló a dühöngő örült betegségéhez, aki látván lát, de nem ismer.⁴⁰ Kétségtelen, hogy meg voltak fosztva a józan eszűktől és a Lélek világosságától azok, akik nem átalottak saját kárukra harcra szállni Istennel. Pál azt is a szemükre hányja, hogy nem ismerik az Írást, és hogy senki se gondoljon arra, hogy ismeretlen vagy homályos dologról beszél, mindjárt hozzáteszi, hogy csak azokat a jövendöléseket említi, amelyeket a zsidók minden szombaton olvasnak. Mintha azt mondaná, hogy világosak és még a tudatlanok előtt is ismertek az Írásnak azok a jövendölései, amelyeket ők nem ismernek. Így mutatja meg Pál, milyen csodálatos volt az ő hitetlenségük, hogy a hallgatók előtt gyűlöletessé

³⁷ Ézs 53,1-6; Dán 9,26.

³⁸ 1Kor 2,8.

³⁹ Vö. Mt 13,11.

tegye azt. Ez a példa arra tanít bennünket, hogy ha az Úr világosságot támaszt is nekünk az Írás által, mégis mindenkinnek szeme. Később még nagyobb volt a nép tudatlansága, miként egy helyen Pál mondja, hogy a szemük előtt lepel volt, hogy az előttük álló Mózeset nem látták.⁴¹ Közben meg kell jegyezni, hogy az Íráshoz kell visszatérnünk, hogy a nagy emberek tekintélye meg ne tévesszen minket. És senki se higgye, hogy ez alól mentesül, ha nem a mások helytelen felfogása alapján akar ítéletet alkotni. Pál ugyanis biztatja az antiokhiaiakat, hogy az egyház megszállott vezetőivel szemben az Írás alapján alkosanak maguknak véleményt. Azért adatott az Írás, hogy olvassuk. Az olvasást pedig nem ok nélkül rendelte az Úr, hanem azért, hogy az minden kegyes embernek hasznára legyen, és annak alapján ítéljék meg, hogy mi a helyes.

Betöltötték. Így látjuk, hogy nemcsak az érzéketlen teremtmények, hanem az ördög és az összes istentelen is mind alá van vetve Isten gondviselésének, hogy általuk hajtsa végre, amit magában elhatározott. Ugyanezt láttuk a harmadik és a negyedik részben, amikor Krisztus ellenségei nagyon dühöngtek, és el akarták őt pusztítani, mégsem érték el, amit akartak, hanem inkább Isten a saját keze által valósította meg, amit bölcsességével elhatározott.⁴² Az isteni igazság dicsőrete szempontjából nem csekély jelentőségű, hogy Isten nemcsak ahhoz elég hatalmas, hogy véghezvigye, amit megígért, hanem – akaratuk ellenére – még azok is az ő munkáját segítik, akik meg akarják hiúsítani a terveit. Hogy ne állna meg Isten igazsága, ha még a legnagyobb ellenségei is kénytelenek azt betölteni? Itt azonban okosságra van szükség, hogy a Sátánt össze ne tévesszük Istennel. A zsidóknak nem lehet mentsége, hogy az Írást betöltötték, mivel gonosz szándékukat kell figyelembe venni, és nem az eredményt, amelyet a legkevésbé sem reméltek, sőt azt csodának kell tekinteni. Ha az ő művüket önmagában tekintjük, az merőben ellentétes Istennel. De miként Isten a Nap és a többi égitest ellentétes és egymást zavaró mozgását csodálatos művészettel igazgatja, így az istentelenek helytelen próbálkozásait is titokzatos erejével más célra irányítja, mint azok gondolják és akarják, úgyhogy csak azt csinálhatják, amit ő akar. Ők maguk, amennyiben rajtuk áll, Isten akaratára ellenére cselekszenek ugyan, de valami felfoghatatlan módon a dolog Isten akaratára szerint történik. Mivel ez a folyamat természetellenes, nem csoda, ha testi okosság útján nem észlelhető. Ezért ezt a hit szemével kell nézni, vagy inkább

hódolattal imádni, s a kutyákat, akik ez ellen csaholnak, arcátlanságukért megvetni.

28. *Bár semmiféle halálos büntetésre méltó okot nem találtak benne.* Az ügy szempontjából nagyon fontos volt, hogy tudják: Krisztust méltatlanul ölték meg, mert halálával nem szerzett volna nekünk megigazulást, ha a halált a bűneiért szenvedte volna el. Ennélfogva ártatlannak kellett lennie annak, akinek a halála kiengesztelés a világ bűneiért. Kétségtelen, hogy Pál világosan kifejtette, Pilátus nem bírói hatáskörében ítélte el Krisztust, hanem a nép istentelen kívánságainak engedve egyezett bele abba, hogy halálra adassék, és azt is kimutatta, hogy a zsidókat a szenvedély és nem a józan ész indította arra, hogy Krisztus halálát követeljék. A hallgatókat ugyanis el kellett rettenteni attól, hogy ilyen bűnös gáztettben cinkostársakká váljanak. De amit Pál akkor igaz beszédében kifejtett, azt Lukács most a maga módján néhány szóval foglalja össze.

29. *Amikor véghez vitték mindazt.* Amit tudniillik Isten általuk akart elvégezni. Mert úgy bántak Krisztussal, hogy az Írás jövődőléseiből semmi sem hiányzott. Ily módon elhárul az az akadály, amelyet a kereszt gyalázatából a testi felfogás hoz létre, hogy Isten Fia nem az ellenség eszeveszett haragjának volt kitéve, hanem az Atya akaratának engedelmeskedett. Továbbá az Írásból is világosan kitűnik, hogy Isten milyen sorsot szánt neki. Mikor azt mondja Pál, hogy Krisztust ugyanazok temették el, akik megölték, úgy tűnik, hogy ellenkezik az evangéliumi történettel. Lehetséges azonban, hogy Lukács az „eltemetés” szót általánosságban értette. Ha azokra akarjuk vonatkoztatni, szünekdokhé⁴³ lesz. Krisztust ugyanis Pilátus engedélyével temették el, és a főpapok határozatával állítottak örököt a sír mellé. Tehát ha Krisztus eltemetését József és Nikodémusra bízta, azt helytelenül tulajdonítják a zsidóknak, de ez mégsem képtelenség. Pálnak itt nem az a célja, hogy erről a szolgátról beszéljen, hanem az, hogy Krisztus feltámadását bizonyítsa, mivel azt, akit az ellenség a sírba zárva őrzött, Isten elvitte onnan. Pál tehát azt érzékelteti, hogy Krisztus teste nem titokban és lopva vitetett el, hanem forgalmas és az ellenségtől ismert helyen volt elhelyezve, sőt az ellenség őrei is ott voltak, mégsem találták meg. Ebből következik a feltámadás bizonyossága.

30. *De az Isten feltámasztotta.* Krisztus halála az istenfélők üdvösségére szolgált, de csak azért, mert feltámadás követte. Ezért Pál részletesebben foglalkozik ezzel beszédének második részében. Sohasem győzte volna meg hallgatóit arról, hogy az üdvösséget a ha-

⁴¹ 1. Kor. 13,12–13.

⁴² ApCsel 13,11–12.

⁴³ 1. d. 4. rész 22. j.

lálban kell keresni, ha Krisztus feltámasztásában nem jelent volna meg Isten hatalma.

31. Miután Pál elmondta, hogy Krisztus feltámadott a sírból, amelyet az ellenség zsoldos katonái őriztek, most hozzáteszi, hogy sok tanítványa látta, és azok megbízhatóan bizonyosságot tettek erről a népnek. Tanúknak nevezi ezeket, vagy elhívásukra való tekintettel, mivel erre voltak kiválasztva, ahogy az első részben elmondta Lukács;⁴⁴ vagy egyszerűen arra utalva, hogy nyilvánosan és szabadon megvallották, amit Krisztusról tudtak. Ebből következik, hogy a dolog Jeruzsálemben teljesen bizonyos volt. A bizonyítás így nem kis dolog volt, amikor annak ellenére, hogy az ellenségnek szörnyű hatalma volt, fel volt készülve az ellenállásra, és semmit nem mulasztott el, mégis akadtak olyanok, akik nyilvánosan állították, hogy Krisztus feltámadott, és annak szemtanúi voltak. Az írástudók bizonyára nem mulasztották volna el, ha ezzel szemben tudtak volna valami ellenvetést tenni.

32. „Mi is hirdetjük nektek, hogy azt az ígéretet, amelyet az atyáknak tett Isten, beteljesítette nekünk, az ő gyermekeinek, amikor feltámasztotta Jézust. 33. Ahogyan meg van írva a második zsoltárban is: Fiam vagy te, ma nemzettelek. 34. Azt pedig, hogy feltámasztotta őt a halálból, és többé nem fog visszatérni az elmúlásba, így mondta meg: Nektek váltom be a Dávidnak tett biztos, szent ígéreteket. 35. Ezért más helyen is így szól: Nem engeded, hogy a te Szented elmúlást lásson. 36. Mert miután Dávid a maga nemzedékében, az Isten akarata szerint szolgált, meghalt, és eltemették atyái mellé, tehát elmúlást látott. 37. Akit azonban az Isten feltámasztott, az nem látott elmúlást.”

32. Hirdetjük nektek. Most már apostoli tisztségére és munkájára hivatkozik, hogy hallgassák meg, mint Isten hivatalos szolgáját. A rábízott küldetés lényegét abban fejezi ki, hogy a maga idejében beteljesedett, amit Isten egykor ígért. Kevés szóval sok és nagy dolgot foglal össze. Először azt fejt ki, hogy nem mond semmi újat és semmi olyat, ami a törvénytől és a prófétáktól eltérő, hanem annak a tanításnak a kiegészítését adja elő, amelyet Isten bízott rájuk, miként ezt meg is vallják, és meg is vannak arról győződve. Ebből következik, hogy nem utasíthatják vissza, amit ő eljűk terjeszt, anélkül, hogy el ne törölnék Istennek az atyákkal kötött szövetségét, amennyiben ez rajtuk áll. Azután Isten hűségét dicséri, mivel csak most látszik valósággal,

⁴⁴ ApCsel 1,8

hogy Isten egykori ígérete nem könnyelműség vagy hiábavalóság volt. Különösen annak a kegyelemnek a nagyságát méltatja, amely csak Krisztusban jelent meg. Megjegyzendő, hogy összehasonlítást tesz az akkori nemzedék és az atyák között, amikor azt mondja, hogy elnyerték, amit egykor az atyáknak ígért Isten. Ugyanis minél bőségesebben áradt ki rájuk Isten jósága, annál szégyenletesebb lesz a hátlátlanságuk, ha a felbecsülhetetlen kincset megvetik vagy visszautasítják. Mert mi más volna ez, mint a kezükbe adott, sőt az ölükbe tett kincset a lábuk elé dobni, amelynek távolról felmutatott reménységét az atyák tisztelettel fogadták és egész életükben türelemmel táplálták? De felmerül a kérdés, hogy azoknak, akik a törvény alatt éltek, vajon nem volt-e maguknak is részük ígéreteken. Azt válaszolom erre, hogy ugyanabban a kegyelemben van részünk mindannyiunknak, és a nagy időbeli távolság ennek nem akadály. Pál azonban csak arra gondol, hogy azoknak a hite valamiképpen ingadozott, amíg Krisztus meg nem jelent, akiben Isten minden ígéretére igen és ámen van, miként a második Korinthusi levél első részében áll.⁴⁵ Tehát ugyanannak a mennyei országnak az örökösei vagyunk, és részesei azoknak a lelki javaknak, amelyekkel Isten az ő fiait felékesíti. Szeretetét is megízleltette velük Isten a földi életben, ahogy mi is érezzük azt most. De Krisztus, aki az örök életnek és minden jónak a valósága, nekik csak megígértetett, nekünk pedig adatott, ők Krisztust mint nagyon távol levőt várták, mi pedig a jelenlétét élvezzük.

Nekünk, az ő gyermekeinek. Bizonyos, hogy Pál azokról a természetes fiakról beszél, akik a szent atyáktól származtak. Ezt azért kell megjegyezni, mivel egyes eszelős emberek, akik mindenben allegóriát látnak, azt képzelik, hogy nem a származásra, hanem csak a hitre kell tekintettel lenni. Ilyen kitalálással gyengítik Isten szent szövetségét, amely ezt mondja: „Istened leszek, és utódaidnak is.”⁴⁶ Ők azt mondják, hogy csak a hit teszi Ábrahám fiait. Ezzel szemben én úgy értelmezem, hogy akik test szerint Ábrahám fiainak születnek, lelkileg is Isten fiainak számítanak, ha hitelenségük miatt el nem fajulnak. Az ágak ugyanis természetüknél fogva szentek, mivel szent gyökérből erednek, amíg a hibájuk miatt szentségtelenné nem válnak.⁴⁷ Pálnak bizonyára az a szándéka, hogy a zsidókat Krisztushoz édesgesse. Hogy ez meglegyen, kiválóságuk révén meg kell őket különböztetni, és ki kell venni őket a közönséges tömegből. Ebből azonban nem

⁴⁵ 2Kor 1,20.

⁴⁶ 1Móz 17,7.

⁴⁷ Vö. Róm 11,16.

következik, amit azok a semmirekellők bosszantóan hangoztatnak, hogy Isten kegyelme a test szerinti származáshoz van kötve. Mert ha az élet ígérete Ábrahám utódainak öröksége volt is, mégis sokakat megfosztott attól a saját hitetlenségük. Tehát a hit teszi, hogy nagy tömegből csak kevesen számítanak a fiak közé. Isten azonban hit által különbözteti meg az övéit másoktól. Kettős természetű a kiválasztás, amit az előbb említettem: az egyik az egész nép számára kivétel nélkül közös, mivel az első örökbefogadás Isten részéről Ábrahám egész családjára kiterjed, a másik Isten csodálatos tervére korlátozódik, és hit erősíti meg, hogy az embereknél érvényes legyen. Pál tehát helyesen állítja, hogy a zsidóknak megadatott, amit Isten az atyáknak ígért, mert nekik is szólt az ígélet, miként Zakariás mondja énekében: „az esküről, amellyel megesküdött atyánknak, Ábrahámnak; és megadja nekünk stb.”⁴⁸ És ennek a népnek a méltósága nem akadály annak, hogy Krisztus kegyelme az egész világra kiáradjon, mivel így az elsőszülött áll a tisztelet legmagasabb fokán, és a második helyet meghagyja testvéreinek. Ugyanis azáltal, hogy a régi nép lemondott méltóságáról, az egyház pusztá birtoklása megmaradt a kívülállóknak, s így új alkalom nyílt arra, hogy a pogányokból egyházat szervezzenek. Ha a nép megállt volna a hitben, a pogányok ugyanabban a megtiszteltetésben csatlakozhattak volna hozzá.

Feltámasztotta Jézust. A „feltámasztotta” szó itt véleményem szerint valamivel tágabb értelemben szerepel, mint a következő versben, mert nemcsak azt mondja Pál, hogy Krisztus feltámadott a halottai-ból, hanem Isten rendelkezésére és mintegy Isten saját keze által hozatott vissza az életbe, hogy hivatását betöltse mint Messiás, miként sokszor mondja a Szentírás, hogy az Úr királyokat és prófétákat támasztott. Némelykor ilyen értelmű az ἀναστῆσαι ige. Szerintem a szövegösszefüggés is azt mutatja, hogy Isten azzal, hogy Fiát elküldte erre a világra, a szolgálóinak egykor adott ígéletét teljesítette.

33. *Ahogy van írva a második zsolttárban is.* Bár a zsolttárok számozását illetően egyeznek a görög kéziratok, mégsem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Erasmus figyelmeztet, a régiek közül sokan első zsolttárnak olvasták, és lehetséges, hogy Lukács így írta. Ugyanis a mostani második zsolttárt első zsolttárnak nevezhették, mikor valószínű, hogy az első zsolttárt előhangként tették hozzá a gyűjteményhez az írástudók és a főpapok (mivel az ő munkájuk, hogy a zsolttárok egy gyűjteménybe vannak összeszedve). A szerzőjének a neve sincs feltüntetve, és csak arra buzdít, hogy gondoljuk meg Isten törvényét.

Ennek azonban nincs nagy jelentősége. Az a fontos, hogy tudjuk, Pál milyen sajátos módon alkalmazza a tárgyra a zsolttárból vett bizonyosságot. Nem tagadjuk, hogy Dávid itt, mikor látta, hogy mindenfelől támadják, és hogy ellenségeinek nagyobb ereje és hatalma van, semmint hogy képes lenne velük szembeszállni, Isten segítségét helyezi velük szembe, akiről tudja, hogy ő tette királlyá. Mivel azonban Dávid csak előképe volt az igazi Messiásnak, tudjuk, hogy az ő személyében homályosan látjuk azt, ami csak a Messiásra illik. A szövegösszefüggés elég meggyőzően mutatja, hogy ennek a zsolttárnak nem egyszerűen a pusztá hálaadás a témája, amely Isten országához illenék, hanem mélyebb értelmű jóvendölést tartalmaz. Ugyanis ismeretes, hogy Dávid életében alig a századrészét ha megízlelte annak a dicsőségnek, amelyet itt hirdet. Erről már beszéltünk fentebb, a negyedik résznél.⁴⁹ Most vizsgáljuk meg közelebbről az egyes szavakat. A királyok általában Isten fiainak neveztetnek (82. zsolttár).⁵⁰ Amikor azonban Istennek az volt a szándéka, hogy Dávidot más királyok fölé helyezze és közülük kiemelje, ezt a kiváltképpen való címet ő kapja mindenki más előtt, nem mintha ekkora tisztelet illetné meg az ő személyét, mivel így az angyaloknál is feljebbvaló lenne, ahogy a Zsidókhöz írt levél első részében olvassuk.⁵¹ Isten tehát Dávidot a Krisztusra való tekintettel – akinek az előképe volt – tüntette ki olyan nagyszerűen, hogy nem közönséges királynak tekinti, nem egynek a sok közül, hanem mintegy elsőszülött Fiának ismeri el. Következik a bizonyítás: Isten nemzette őt, amikor a királyi hatalmat az ő kezében megszilárdította. Nem az emberek törekvése által lett ez így, hanem Isten az égből megmutatta kezének legyőzhetetlen erejét, hogy abból nyilvánvaló legyen, Dávid Isten akaratából uralkodott. Tehát azt a születést, amelyet Dávid említ, az emberi értelemre vagy ismeretre kell vonatkoztatni: tudniillik hogy akkor vált általánosan ismertté, hogy Istentől született, amikor csodálatos módon, minden várakozás felett a királyi székbe emelkedett, és a mennyei Lélek erejével számtalan összeesküvést megghiúsított, mivel csak úgy tudott uralkodni, ha minden szomszédos népet leigázott, vagyis mintegy az egész világot meghódítva. Most térjünk rá Krisztusra. Azzal a bizonyossággal jött a világra, hogy ő Isten Fia. Látták a dicsőségét, amely Isten elsőszülött Fiát megillette, ahogy János evangéliumának első részében áll,⁵² és mindenütt azzal dicsekedik, hogy Isten a tanúja és a védelmezője ennek a dicsőségnek.

⁴⁸ Az ApCsel 4,11.25-nél.

⁴⁹ Zsolt 82,6.

⁵⁰ Zsid 1,1.

⁵¹ Jn 1,14.

Tehát Isten nemzette Krisztust, amikor olyan biztos jegyeket formált benne, amelyekről felismerhető az ő igazi arca és az, hogy ő a Fiú. Ezzel nem áll ellentétben az, hogy Krisztus a bölcsesség, amelyet az örök Atya nemzett az idők előtt, de ez titokzatos módon történt. Most Dávid hirdeti, hogy megjelent az emberek előtt. Így, mint mondtuk, ez az emberekre vonatkozik, és nem Istenre, mivel ami el volt rejtve Isten szívében, azt nyíltan az emberek tudomására hozta. Gyönyörű kép ez, amely olyan világosan bizonyítja Krisztus istenségét, mintha Isten az emberek szeme láttára nemzette volna. Tudom, hogy sokaknak jobban tetszik Augustinus éleselméjűsége, hogy a „ma” az állandóságot jelenti.⁵³ De amikor maga Isten Lelke a maga értelmezője, és amit Dávid által mondott, Pál száján keresztül fejt ki, nekünk nem szabad más értelmet kitalálni. Minthogy pedig ugyancsak Pál bizonyága szerint Krisztus a halottak közül való feltámadásával Isten hatalmas Fiának bizonyult,⁵⁴ ebből láthatjuk, hogy az ő mennyei kiválóságának ez volt a legkitűnőbb bizonyítéka, és az Atya akkor megmutatta őt a világnak, hogy a világ tudja, hogy ő nemzette. Jóllehet Krisztust Isten kezdte életre támasztani, amikor a világra jött, mindazonáltal a feltámadás volt az ő igazi és tökéletes életrejövele, mivel korábban megüresítette önmagát, szolgálai formát vett fel,⁵⁵ de akkor úgy emelkedett ki, mint a halál legyőzője és az élet Ura, és semmi sem hiányzott neki abból a méltóságból, amely Isten egyszülött Fiát megilleti.

34. *Többé nem fog visszatérni az elmúlásba.* Most egy másik részt fűz hozzá: Krisztus egyszer feltámadott a halálból, hogy örökké éljen, ahogy Pál mondja a Római levél 6. részében: „Többé nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta”,⁵⁶ mivel ő Istennek él. Mert nagyon is gyenge és törékeny lenne a Krisztus feltámadásába vetett bizodalom, ha rá még pusztulás vagy valami változás várna. Tehát azért mondjuk, hogy belépett Isten országába, hogy örökké élve az övéit is örök boldogsággal ajándékozza meg. Mivelhogy Krisztus inkább érettünk támadt fel, mint önmagáért, az ő örök élete, amelyet az Atya adott neki, mindannyiunkra kiterjed és a mienk. De úgy tűnik, hogy az Ézsaiástól itt idézett hely: „Örök szövetséget kötök veletek, mert hűséges maradok Dávidhoz”⁵⁷ semmit sem mond Krisztus halhatatlanságának bizonyítására. Pedig nem így van. Ugyanis amikor Ézsaiás a Dávidnak ígért megváltásról beszél, és azt mondja, hogy az maradandó

⁵³ Augustinus, Enarr. in Ps 2, 6 (CC 38,5).

⁵⁴ Róm 1,4.

⁵⁵ Fil 2,7.

⁵⁶ Róm 6,9.

⁵⁷ Ézs 55,3.

dó és biztos lesz, ebből teljes joggal következtetünk Krisztus halhatatlan uralmára, amelyen az örök üdvösség alapszik. Pál a görög fordítókat követi, amikor „kegyelem” helyett azt mondja, hogy „szent”; *kheszed*, ami azt jelenti, hogy „szelíd”, „jóindulatú”, „nyájas”, a görögök „szent”-nek szokták fordítani. Ugyanezen a helyen ezt a fordítást adják: „Dávid szent javai”, amikor a próféta inkább a Dávidnak ígért kegyelemre gondol.⁵⁸ Pál azonban a tanulatlanok és a gyengék kedvéért teszi ezt az engedményt, akik a görög szöveghez jobban hozzá voltak szokva; különösen, amikor nem ez volt az erős bizonyíték. Szóval Pál ezt akarja mondani: Ha örökös a kegyelem, amelyről Isten azt hirdeti, hogy az ő Fiában meg fogja adni, hasonlóképpen a Fia élete is örökkévaló, és nincs kitéve változásnak. Meg kell érteni a szabályt, hogy Isten minden ígéretere Krisztusban van igen és ámen,⁵⁹ és ezért azok csak úgy állhatnak meg, ha azokat Isten megeleveníti.

35. *Nem engeded, hogy a te Szented.* Ezt a helyet Péter is idézte az első beszédében, amelyet Lukács a második részben közölt, ahol én magyaráztam.⁶⁰ Az olvasók tehát ott nézzenek utána. Itt csak azt fogom röviden érinteni, hogy Dávid két héber szót használ a „sír” kifejezésére, mivel nála gyakori az ismétlés. Az első az erős vágyakozásból származik, mivel a sír, mint valami örvény, kielégíthetetlenül mindent elnyel, a másik pedig a megromlásból. E szerint az etimológia szerint görögül hívebben van kifejezve Dávid gondolata. A sírban ugyanis az a tulajdonsága van kifejezve, hogy a holttestet befogadja és mintegy elnyeli, hogy ott elrothadjon és megsemmisüljön. Pál azt állítja, hogy egyedül Krisztusra vonatkozik, hogy nem látott rothadást, ugyanis miután a testét sírba rejtették, semmi rothadás nem érte, mikor sértetlenül feküdt ott, mint egy ágyon, egészen a feltámadás napjáig.

36. *Mert miután Dávid a maga nemzedékében szolgált.* Pál idejében elejét veszi annak az ellenvetésnek, hogy itt Dávidról van szó. Ez a jövendölés egyáltalán nem illik Dávidra, akinek a holtteste a sírban megrothadt. Tehát, mivel ez Krisztus kiváltsága, Dávid a Lélek által róla jövendölt. Emellett figyelemre méltó a tagok és a fej közötti összefüggés is. Ugyanis miként e jövendölésnek a teljes és tökéletes megvalósulása egyedül Krisztusban mint Főben van meg, úgy az egyes tagokra is vonatkozik, mindegyik módja és rendje szerint. Mivel Krisztus azért támadt fel, hogy az ő dicsőséges testéhez ha-

⁵⁸ A görög szöveg szó szerint: Dávid szent dolgait, a megbízhatókat, a latin fordítás ezt pontosan adja vissza: *sancta David fidelia*. A „szent javai” a rev. Károli-fordítás megoldása, Károli, mint az új fordítás, ígéretekéről beszél.

⁵⁹ 2Kor 1,20.

⁶⁰ Az ApCsel 1,27-nél.

sonlóvá változtassa a mi gyarló testünket,⁶¹ a kegyes emberek úgy szállnak le a sírba, hogy az ő testüket nem emésztí meg a rothadás. Tehát Dávid az elkövetkező szabadítás reménységénél fogva joggal hirdeti, hogy nem fog rothadást látni. Rothadásról nem lehet szó annál, akire boldog megújulás vár. A hívők teste ugyanis azért rothad meg, hogy annak idején boldog romolhatatlanságba öltözzék. Ezzel azonban nem szűnik meg a nagy különbség a fej és a tagok között, és mi Isten Fiát sokára és lassan követjük. Most látjuk, hogy mind a két állítás igaz és találó, vagyis hogy Dávid és a többi hívő nem fog rothadást látni, amennyiben a fejhez hasonló lesz, és mégis egyedül Isten Fia volt teljes mértékben rothadástól mentes. Megjegyzendő az a kifejezés, hogy Dávid a saját korának, vagy a saját kora embereinek szolgált. A régi fordító másként jár el, és egyes görög példányok is egyetértenek vele, hogy tudniillik Dávid a maga idejében Isten akaratának szolgált. Ez az olvasat valószínű ugyan, mégsem tudom inkább ezt választani a másikkal szemben. Nem felesleges vagy lapos kifejezés, hogy Isten akaratából aludt el, mivel azt érzékelteti, hogy Isten Dávid halálában sem feledkezett meg Dávid jövődőléséről, mintha azt mondaná, hogy Dávid teste Isten akaratából fekszik a sírban, míg fel nem támad, úgyhogy a jövődőlés beteljesedése függőben marad egészen Krisztusig. Ha nem visszatetsző, amit mondok, ez arra figyelmeztet minket, hogy az emberek azért élnek a világon, hogy egymást kölcsönösen segítsék. Senki sem magáért született, hanem az emberek mintegy szent kapcsolattal egymáshoz vannak kötve. Tehát hacsak nem akarjuk a természet törvényeit felforgatni, gondoljunk arra, hogy nem magunkért kell élnünk, hanem felebarátainkért. Felmerül a kérdés, hogy vajon nem kell-e törődni az utókorral is. Azt válaszolom, hogy a kegyes emberek szolgálata az utódoknak is hasznos, miként ma azt érezzük, hogy a rég meghalt Dávid többet használ nekünk, mint azoknak a nagy része, akik velünk együtt élnek. Pál azonban egyszerűen azt akarja mondani, hogy a hívők egész életükben felebarátaiknak szentelik magukat és munkájukat, és a halál az ő számukra mintegy fordulópont, mivel akkor fejezik be munkájukat, amikor az Úr őket ebből a világból magához szólítja. Röviden, először a saját korunkkal kell törődnünk, hogy testvéreinknek szolgáljunk, akikkel közös életünk van, azután arra kell törekednünk, hogy szolgálatunk gyümölcse az utódoknak is javára legyen. Minthogy ezt a törvényt írta elő az Úr az ő szolgálóinak, nem menthető azoknak a meggondolatlansága, akik azt képze-

lik, hogy a halottak imádkoznak érettünk, és nem kevésbé szolgálják az egyházat, mint életükben tették.

Az Isten akarata szerint meghalt. Pál egyszerűen azt is mondhatta volna, hogy Dávid meghalt, de hozzáteszi, hogy „Isten akarata szerint”, hogy tudjuk: a próféta személyében nem teljesedett be az, ami a zsolttárban olvasható. Mindazonáltal arra figyelmeztet minket, hogy a mi életünk és halálunk határát hasonlóképpen szigorúan megszabta Isten, ahogy a 90. zsolttárban mondja a zsolttáros: Kiküldöd az embereket, és átmeneszted őket, azután ezt mondod: Térjete vissza, emberek fia!⁶² Platón találóan mondja, hogy csak Isten akaratából távoznak az emberek a földről, akinek hatalmából azon, mint valami állomáshelyen, egy időre vannak.⁶³ Ezért említi nyomatékosan Isten akaratát Pál, amikor Dávid haláláról beszél, hogy tudjuk: nem véletlenül érte Dávidot a rothadás, mintha Isten megfélekedett volna az akaratáról, hanem Isten gondviseléséből történt, hogy a hívők tudják: a jövődőlést másra kell vonatkoztatni. Az „elaludni” és „az atyákhöz megtérni” kifejezések ismertebbek és gyakoribbak annál, semmint hogy magyarázatra szorulnának.

38. *„Vegyétek tehát tudomásul, atyámfiai, férfiak, hogy őáltala hirdetjük nektek a bűnök bocsánatát, 39. és mindabból, amiből Mózes törvénye által nem igazulhattatok meg, őáltala mindenki megigazul, aki hisz. 40. Vigyázatokat tehát, hogy be ne következzenek az, amit megmondott az Úr a próféták által: 41. Lássátok meg, ti gúnyolódók, és ámuljatok el, és semmisüljete meg, mert olyasmit viszek véghez napjaitokban, amelyet el sem hinnétek, ha valaki elbeszelné nektek.”*

38. *Vegyétek tehát tudomásul.* Miután előadta, mi módon szereztetett meg az üdvösség Krisztus által, most Krisztus munkájáról és erejéről beszél. Mindennél fontosabb azt megérteni, hogy mi jót hozott nekünk Krisztus eljövetele, és mit kell remélnünk tőle. Jóllehet Lukács csak egy szóval mondja, hogy Pál Krisztus jótéteményeiről beszélt, mégsem vonhatja kétségbe senki, hogy azokról a dolgokról a fontosságukhoz méltó módon és nyomatékkal beszélt. Azzal a kifejezéssel, hogy „vegyétek tudomásul”, Pál azt fejezi ki, hogy csak a saját hanyagságuk lesz az akadálya annak, hogy ez a világos és nyilvánvaló dolog ismert legyen előttük, éppen ezért képtelenség, hogy a hívők ne

⁶¹ Zsolt 90,3. Kálvin közvetlenül a héber szöveget fordítja.

⁶² Vö. Cicero, Cato maior de sen. 23; vö. De re publ. 6, 15, 15; vö. Platón, Phaidón 61c–61d.

tudnák, hogy Krisztus által Isten milyen jótéteményeket mutatott fel nekik, ugyanis az evangélium hangos hirdetésével küldte el őt Isten, amit a mi hitünknek meg kell hallania, hogy bizonyosan a birtokába jusson Isten javainak. Mert meg kell értenünk, hogy milyen Krisztus, hogy őt valóban élvezhessük. Az első helyen áll a bűnök bocsánata, amely által Isten minket magával megbékéltet. Amikor Isten azt akarja, hogy ez az egész népének hirdettessék, azzal azt bizonyítja, hogy a bűnbocsánat mindenkinek szükséges. Pál nemcsak ehhez vagy ahhoz az emberhez beszél, hanem mindazokhoz a zsidókhöz, akik Antiokhiában voltak. Először tehát meg kell érteni, hogy mi mindannyian ellenségei vagyunk Istennek a bűnök miatt (a Kolosséi levél második része).⁶⁴ Ebből következik, hogy mindannyian ki vagyunk zárva Isten országából, és örök halálra vagyunk ítélve, míg Isten minket kegyelmébe nem fogad bűneink ingyen való bocsánata által. Azt is meg kell jegyezni, hogy Isten a Közbenjáró útján bocsátja meg bűneinket és fogad kegyelmébe, mivel a Közbenjáró nélkül nincs kiengesztelődés, így megbocsátás és a bűnök alól feloldozás sincs. Ezek a mi hitünk elemei, amelyeket a filozófusok iskoláiban nem lehet megtanulni: az egész emberi nem kárhozatra méltó és bűnökkel terhes; nincs bennünk semmi igazság, ami minket Istennel megbékéltetne; üdvösségünk egyetlen reménye az ő könyörületeségében van, amikor minket kegyelemből felment; mindenki bűnös marad, kivéve azokat, akik Krisztushoz menekülnek, és az ő halálában keresik a kiengesztelést bűneikkel szemben.

39. *És mindabból.* Pál elébe vág annak, ami látszólag ellentétben állhat az előbbi tanítással, mert ahány szertartás volt a törvény rendelkezése folytán, annyi alkalom volt a bűnök bocsánatának elnyerésére. A zsidók ugyanis készek voltak erre az ellenvetésre: Ha egyedül a Közbenjáró engeszteli ki irántunk Istent a bűnök eltörlésével, akkor mire való az a sok mosakodás és engesztelő áldozat, amelyekkel eddig a törvény rendelkezése alapján éltünk? Tehát hogy a törvény szertartásai ne akadályozzák a zsidókat, Pál azt tanítja, hogy Krisztus azt adja, amit a szertartások nem adhattak. Nem mintha olyan röviden és tömören beszélt volna Pál (nem is volt remény arra, hogy a zsidók hirtelen elvetik a törvény igazságába vetett bizalmukat és Krisztushoz térnek), hanem Lukács elégnek tartotta összefoglalni annak a lényegét, amit Pál akkor tanított. Pál tanításának az a lényege, hogy a Közbenjáró megszüntette az akadályt, amely a zsidókat gátolta. A szertartásokat tartalmazó törvénynek nevelőeszköznek kellett volna lennie, amely a Krisztushoz

⁶⁴ Vö. Kol 1,21

vezette volna őket. Minden Istentől rendelt szertartás segítőeszközül adatott hitük erősítésére és megszilárdítására. De minthogy az embereknek az a szokásuk, hogy Isten szent intézményeit megrontják, a szertartásokkal helytelenül eltorlaszolták maguk előtt az utat és bezárták a hit kapuját, hogy ne jussanak el Krisztushoz. Azt hitték, hogy az igazság az áldozatokban van, hogy a mosakodások által igazi tisztaságot nyernek, hogy Istent kiengesztelik, ha a külső szertartásokat elvégzik. Röviden: a testtel nem törődve üres árnyékokhoz ragaszkodtak. Isten semmi haszontalan vagy komolytalan dolgot nem rendelt a törvényben. Ezért a szertartások a bűnök bocsánatának megbízható és kétségbevonhatatlan bizonyágai voltak. Isten nem hazudott ezekkel a szavakkal: áldozzék a bűnös, és bűne megbocsáttatik.⁶⁵ De mint hogy a törvény végcélja Krisztus volt,⁶⁶ és ő volt a sátor égi mintája,⁶⁷ így minden szertartás ereje és hatása tőle függött. Ebből következik, hogy ha őt mellőzzük, a szertartások üres árnyakká válnak. Tehát Pál már azt mondja, hogy nem a törvényből származik az igazság, hanem a megigazulást Krisztusnak tulajdonítja. Most értjük Pál szándékát: hogy tudniillik el akarta téríteni a zsidókat a törvénybe vetett hamis és helytelen bizakodástól, nehogy felfuvalkodottságukban úgy gondolják, hogy nincsenek rászorulva Krisztus segítségére, vagy csak a külső boldogságot keressék benne.

Mózes törvénye által nem igazulhattatok meg. Ez a hely világosan mutatja, mit jelent az a sokszor előforduló kifejezés, hogy „megigazulni”: megszabadulni és felmentést nyerni. A bűnök bocsánatáról volt szó, és Pál azt mondta, hogy azt csak Krisztus kegyelméből lehet elnyerni. Nehogy valaki azzal az ellenvetéssel éljen, hogy elegendők a törvényben adott eszközök, azt válaszolja, hogy azok mind teljesen hatástalanok. Tehát világosan megmondja, hogy a törvény által nem lehet megigazulni a bűnökből, mivel a törvényben előírt szertartások nem a bűnök megváltására szolgáló jogos és törvényes váltságdíjak voltak, nem lehetett általuk kiérdemelni az igazságot, és nem szolgáltak jogosan Isten kiengesztelésére. Bizonyára csak rosszindulatúan lehetne azt állítani, hogy az a megigazulás nem tartozik a bűnök bocsánatához mint a bűnbocsánat elérésének módja és eszköze. Mi mást csinál Pál, mint megerősíti azt az állítást, hogy Krisztus jótéteménye folytán bűneink megbocsáttatnak, és az ellenérveket megcáfolja? Bizonyítása a következő: sem a tisztító áldozatok, sem a törvény összes szertartá-

⁶⁶ Vö. 4Móz 28,22.

⁶⁷ Róm 10,4.

⁶⁸ Zsid 8,5.

sa nem szereznek nekünk megigazulást a bűnökből. Tehát Krisztus által igazul meg az, akit Krisztus ingyen megvált a bűntől és az örök halál ítéletétől. Ez a hit igazsága, amikor Isten igazaknak tart minket, és nem tulajdonít nekünk bűnt.⁶⁸ Egyedül ez az állítás elegendő a pápisták szórszálhasogatásának megcáfolására, akik azt állítják, hogy mi nem megbocsátás és ingyen elfogadás által, hanem tényleges állapotunknál és a belénk oltott igazságnál fogva igazak vagyunk. Ezért nem engedhetjük meg, hogy Pálnak ezeket a szavait méltatlanul és bűnös módon szétdarabolják, amikor Pál azt mondta, hogy mindenképp megigazulunk, hogy bizonyosak legyünk abban, hogy bűneink megbocsátatnak. Mert tudni kell, hogy Mózes törvénye, mint az igazság megnyerésének legfőbb eszköze, szembekerül Krisztussal, mihelyt valami eltérés van Krisztustól. Pál ugyan a szertartásokról vitatkozik, de meg kell jegyezni, hogy azokban semmit sem hagytak ki abból, ami a bűnök bocsánatára és Isten haragjának kiengesztelésére szolgált. Egyébként a törvényben nem szerepelt egyetlen olyan szertartás sem, amely az embert ne marasztalta volna el bűnösségében, mint egy új adósságlevél, ahogy Pál mondja a Kolosséi levél második részében.⁶⁹ Nos? Isten bizonyára azt akarta bizonyítani, hogy az emberek kizárólag az ő egyszülött Fiának a halála által igazulnak meg, mivel azt, aki nem ismert bűnt, bűnné tette értünk, hogy benne legyen számunkra igazság.⁷⁰ Ebből következik, hogy ami elégtételt az emberek kitalálnak, az mind arra szolgál, hogy Krisztust megfossza az őt megillető tisztelettől. A „törvényben” és a „Krisztusban” héber kifejezés annyit jelent, mint „a törvény által” és „Krisztus által” (igazulunk meg).

Mindabból. Ez a kifejezés megcáfolja a pápisták istentelen kitalálását, amikor azt mondják, hogy Krisztus által tisztán és ingyen csak az eredendő bűn és a keresztség előtt elkövetett cselekedetek bocsátatnak meg, a többiek az elégtételek váltják meg. Márpedig Pál világosan kijelenti, hogy egész életünkben csak Krisztus által igazulunk meg. Gondolni kell arra, hogy a törvény szertartásai a zsidókra voltak bízva, úgyhogy azok haszna és célja az egyházban nap mint nap érvényesült, vagyis úgy, hogy a zsidók valósággal érezték, nem hiába ismétlik folytonosan az engesztelő áldozatokat és a tisztító szertartásokat. Ha mindezeknek a valósága és lényege Krisztusban található meg, ebből következik, hogy a bűnök eltörlésére nincs más engesztel-

és, mint az ő halála. Máskülönben nem állhatna meg a hasonlóság e között és a régi ábrázolások között. A pápisták minket bűnbánatra és a kulcsok hatalmára hívnak fel, mintha a szabályszerű szertartások nem lennének a bűnbánatból fakadó elmélkedés gyakorlása, mintha nem azokhoz kapcsolódna a kulcsok hatalma. A kegyes emberek hitét viszont olyan támasztékok segítették, hogy egyedül a Közbenjáró kegyelméhez menekültek. Tehát szögezzük le, hogy a megigazulás, amellyel a Krisztusban ajándékoztatunk meg, nem egy napra szóló vagy pillanatnyi, hanem örök, úgyhogy Krisztus halálának áldozata mindennap megbékéltet minket Istennel.

Mindenki, aki hisz. Pál kijelenti, hogy miként juthatnak az emberek Krisztus igazságának birtokába: tudniillik, ha azt hittel elfogadják. Amit a hit elér, azt semmiféle munka érdemeivel nem érhetjük el. Ezért kétségbevonhatatlan Pál véleménye, hogy csak hit által igazulunk meg. Ezt azonban a pápisták makacsul és hevesen tagadják. Emellett illik megjegyezni, hogy mit jelent a „hinni” szó, amit a pápisták előtt érthetlenné tesz az ő tudatlanságuk. Vannak Krisztusnak más jótéteményei is, amelyeket hit által értünk meg. Ugyanis Lelke által minket újjászülve Isten képét alakítja ki bennünk, és az őemberünket megfeszítve vele⁷¹ minket új életre szül.⁷² Lukács eleget tartotta azt az egyet kifejezni, hogy az emberek ismét Isten kegyelmébe juthatnak, akitől a bűn miatt eltávolodtak, mivel ebből kiindulva könnyű áttérni más dolgokra.

40. *Vigyázzatok tehát, hogy ne következék az.* Mivel Pálnak makacs emberekkel volt dolga, vagy sok konok ember volt a sokaságban, mint ha kalapáccsal akarná puhítani a makacságukat, a tanításhoz intést fűz, mert ha a zsidók engedelmesek lettek volna és hallgattak volna a szóra, kétségtelenül szelíden igyekezett volna őket a Krisztushoz édesgetni. A zsidók tompa felfogóképessége vagy makacssága azonban arra kényszerítette, hogy keményebb szavakat használjon. Így kell Isten ítélőszéke elé idézni mindenkit, aki a Krisztus kegyelmét megveti, és az örök halál szörnyű ítéletét kell hirdetni nekik. Azt is mondja, hogy van még alkalmuk a bűnbánatra, amikor arra inti őket, hogy vigyázzanak. Ugyanakkor figyelmezteti őket, hogy ha idejében nem vigyáznak, nincs messze Isten szörnyű büntetése.

Amit megmondott az Úr a próféták által. Az idézett hely Habakuk könyvének első részéből való,⁷³ de mivel minden prófétai szó egy

⁶⁸ Róm 4,8; 2Kor 5,19.

⁶⁹ Kol 2,14.

⁷⁰ 2Kor 5,21.

⁷¹ Róm 6,6.

⁷² Róm 6,4.

⁷³ Hab 1,5.

gyűjteménybe vagy egy kötetbe volt összegyűjtve, Pál azt mondja, hogy írva van „a prófétáknál”.

41. Nem is szó szerint idézi Habakukot; a pontos idézet így hangzik: „Nézzétek a népeket és lássátok, ámulva csodálkoztatok, mert olyan dolgot viszek véghez napjaitokban, amit nem is hinnétek, ha elbeszélnek!”⁷⁴ Pál ezt mondja: „Lássátok meg, ti gúnyolódók”, hogy tudják meg a zsidók, a büntetés, amely egyszer atyáikat sújtotta, mindenkinek közös, aki megveti az igét, mintha azt mondta volna: Isten ma sem becüli kevesebbre a beszédét, melynek kigúnyolását egyszer olyan keményen megbosszulta. Tehát a próféta kijelentése minden időknek szól, nehogy a gúnyolódók azt reméeljék, hogy most elkerülhetik a büntetést, amelyet mások megtapasztaltak. Kevélykedtek a templomban, dicsekedtek, hogy ők Isten népe, és istentelen gőgösségükben felfuvalkodva semmibe vettek minden fenyegetést. Tehát Pál emlékezteti őket arra, hogy mivel fenyegeti Isten a prófétái által a gúnyolódókat.

Olyasmit viszek véghez napjaitokban. Az értelme ez: Akik vonakodnak Isten beszédének hinni, meg fogják érezni a kezét, és majd a büntetés meg fogja győzni őket, hogy Isten komolyan beszélt. Az ismert közmondás azt mondja, hogy a maga kárán tanul a bolond. Így győzi meg az istentelenekeket a valósággal az Úr, hogy a bajok megbabolázzák őket, és kezdjék megvallani Isten erejét. És miféle büntetést hirdet az Úr? Mivel a szavamnak nem hisztek – mondja –, példát mutatok rajtatok, ami mindenki számára hihetetlen lesz. Ezen azt érti, hogy olyan büntetéssel fogja sújtani őket, amely a világban félelmet kelt. Mivel átkos szörnyűség Isten ellen fellázadni, így nem csoda, ha szörnyű büntetésekkel büntet. Óvakodni kell attól, hogy Isten szavát kétségbe vonjuk, mert hatalmasabbnak fogjuk érezni a kezét annál, mint amit érzékeinkkel képesek vagyunk felfogni, és ezen az egész világ ámulni fog, és mi magunk is megrémülünk. Habakuk a káldeusok okozta vereségről jövendöl, de sokkal kegyetlenebb volt az a büntetés, amellyel az Úr az ő evangéliumának megvetését büntette. Ezért szokjunk hozzá az Isten félelméhez és az ő beszédének tiszteletteljes elfogadásához, hogy velünk ne történjék ilyen.

42. Amikor pedig mentek kifelé, kérték őket, hogy a következő szombaton is hirdessék nekik ezeket a dolgokat. 43. Miután széteszlott a gyülekezet, sokan követték a zsidók és az istenfélő prozeliták közül Pált és Barnabást,*

⁷⁴ Hab 1,5.

* Rev. Károli Gáspár ford.: Mikor pedig kimentek a zsidók zsinagógájából, kérték a pogányok, hogy a következő szombaton predikálják nekik ezen beszédeket.

akik szóltak hozzájuk, és biztatták őket, hogy maradjanak meg Isten kegyelmében. 44. A következő szombaton azután majdnem az egész város összegyűlt, hogy hallgassa az Úr igéjét. 45. Amikor meglátták a zsidók a sokaságot, elteltek irigységgel, és káromolva ellene mondtak Pál beszédének.

42. *Amikor pedig mentek kifelé.* Így is lehet olvasni: mentek kifelé a zsidók zsinagógájából, és talán helyesebb is. Ugyanis valószínű, hogy előbb kimentek, mint ahogy a gyülekezet feloszlott volna. Ez kiderül a szövegösszefüggésből, mivel egy kicsit később hozzáteszi Lukács, hogy miután széteszlott a gyülekezet, némelyek követték a zsidók közül Pált és Barnabást. Az értelme tehát az, hogy a zsidók gyűlése még tartott, amikor Pál és Barnabás kiment, és akkor kérték őket a pogányok, hogy foglalkozzanak velük is. Azután a zsidók és a prozeliták közül egyesek odamentek Pálhoz, egyrészt, hogy tanuljanak, másrészt, hogy hitüket megvallják. A régi fordító és Erasmus nem követte Lukács gondolatmenetét, amikor így fordított: „a következő szombaton”. Ugyanis, mivel itt pogányokról van szó, szerintem nem valószínű, hogy a szombatot választották volna, hogy akkor hallgassák Pált és Barnabást. A zsidóknak ugyanis az a nap volt kijelölve, de a pogányoknak más napok is alkalmasak voltak. Miért halasztották volna tehát kívánságukat és kérésüket egy héttel későbbre? Ellenkezőleg, hallgatni óhajtják Pált, míg van szabad ideje és a zsidókkal nincs dolga. Így az Úr nem engedi, hogy tétlenkedjenek, amíg eljön a szombat, hanem dolgot ad nekik a pogányokkal, hogy azokkal foglalkozzanak.

*Predikálják nekik ezen beszédeket.** A fordítás Lukácsot követte, ámbar a τὰ helyett állhat τὰ αὐτὰ, mint más helyeken.⁷⁵ Akkor az lenne az értelme, hogy kérték őket, a következő szombaton beszéljenek a pogányoknak ugyanazokról a dolgokról. Továbbá amikor a pogányok már az első alkalmat mohón megragadják, a zsidók tele megvetéssel nem törődnek azzal, amit nekik felajánlanak, legfeljebb egyesek csatlakoznak Pálhoz és Barnabáshoz. Lukács külön említi a prozelitákat, akik jóllehet elfogadták a törvény tanítását és Izrael Istenét tisztelték, nem voltak olyan gőgösek, mint a zsidók, akik ősi származásukkal dicsekedtek.

43. *Akik szóltak hozzájuk.* Kétféleképpen lehet érteni. Ugyanis lehet a zsidókra és a prozelitákra vonatkoztatni, akiket Pál és Barnabás biztatott, hogy ne csüggedjenek, hanem maradjanak meg Isten kegyelmében. Erre nem hiányzott nekik az alkalom. Látták ugyanis, hogy küzdelmek várnak rájuk, ezért állhatatosságra lesz szükség,

* Rev. Károli Gáspár ford.

⁷⁵ A kéziratok egyértelműen ezt adják: τὰ ἑπιγενητα τούτου.

hogy állják az ellenpárt támadásait. Ezért a legjobb az az értelmezés, hogy vágyván az előrehaladásra, Pált és Barnabást buzdították arra, hogy folytassák. Ha Pálra és Barnabásra vonatkoztatjuk, az lesz az értelme, hogy nem utasították el azokat, akik hozzájuk jöttek, hanem nyájasan és szívesen fogadták és kegyes buzdítással erősítették őket, hogy maradjanak meg a kegyelemben, amelyet elnyertek. Egyébként a „kegyelem” szó először az evangéliumba vetett hitet jelenti, azután az abból nekünk származó javakat foglalja magában, vagy hogy rövidebben fejezzem ki, az elhívást az örök üdvösség reményére.

44. *A következő szombaton azután.* Az, hogy az egész nép összegyűlt, bizonyítja, hogy a következő szombatig Pál és Barnabás nem hagyta abba a munkát a pogányok között, és nem hiába fáradozott. Úgy felkeltették a nép érdeklődését, hogy mindenki vágyott arra, hogy az egész dolgot jobban megismerje. Ezt pedig attól remélték, hogy a dolgot a zsidók között megvitatják. Mert sejteni lehet, hogy bár valami édes ízelítővel odacsalogatták őket, de mégsem sikerült őket szilárdan meggyőzni, hogy az evangélium tanítását kételkedés nélkül elfogadják, hanem reménység és vágyakozás között ingadozva mentek a zsinagógába.

45. *Elteltek.* Nem új dolog, hogy amikor az evangélium fénye közelebb jut hozzájuk, az istentelenek haragra gerjednek. Különösen akkor, amikor látják, hogy terjed az egészséges tanítás, még nagyobb dühösséggel állnak neki ellen. Kétséges, hogy irigységen azt érti-e Lukács, hogy az aljas nagyravágyás arra ingerelte őket, hogy Pállal és Barnabással szembehelyezkedjenek, mint ahogy az irigységnek és minden versengésnek nagyravágyás az anyja, vagy pedig irigységen az abból fakadó méltatlankodást érti, mivel fájt nekik, hogy a pogányok egy sorba kerülnek Isten népével. Ugyanis nagyon méltatlannak tartották, hogy a tanítás szent kincse, amely Ábrahám fiainak saját öröksége volt, úgyszólván mindenki lába előtt heverjen.

Káromolva ellene mondtak. Az ellenállás hevében végül káromlásra vetemednek. Az istentelencet a Sátán csaknem mindig ilyen esztelességbe hajtja, hogy az érvektől legyőzve és megtörve egyre inkább megkeményedjenek, és tudatosan és készakarva káromolják Istent és az igazságot. Annál jobban vigyáznunk kell, hogy amikor egyszerűen elénk tárják Isten igazságát, nehogy elfogjon minket az ellentmondás vágya, és ebbe a szakadékba zuhanjunk.

46. Ekkor Pál és Barnabás bátran ezt mondta: „Először nektek kellett hirdetniünk az Isten igjét, mivel azonban ti elutasítjátok, és nem tartjátok magukat mellénk az örök életre, mi, a pogányokhoz fordultunk. 47. Mert

így parancsolta meg nekünk az Úr: Pogányok világosságává teszlek, hogy üdvösségük légy a föld végső határáig.” 48. Ennek hallatára örvendeztek a pogányok, és magasztalták az Úr igjét, és akik az örök életre választottak, mindnyájan hívóvé lettek. 49. Az Úr igéje pedig elterjedt az egész tartományban. 50. De a zsidók felingerelték ellenük a tekintélyes istenfélő asszonyokat és a város előkelőit, üldözést támasztottak Pál és Barnabás ellen, és kiűzték őket határukból. 51. Ők pedig lerázták lábuk porát ellenük, és elmentek Ikóniumba. 52. A tanítványok azonban megteltek örömmel és Szentlélekkel.

46. *Bátran.* Lukács elmondja, hogy Krisztus szolgáit nem törte meg annyira az ellenség makacssága, hogy azért bátran szembe ne szálltak volna vele. Már korábban is erős ösztökével szurkálták a zsidókat, de valamennyire mégis kímélték őket. Most azonban, amikor látják, hogy makacsul elutasítják Krisztust, kiközösítik őket az üdvösségből és kitagadják őket Isten országából. Ez a példa arra is tanít minket, hogy a legnagyobb szigorúságot csak a megátalkodottakkal szemben szabad alkalmazni. Egyébként minél vakmerőbben törnek a gonoszok az igazság elnyomására, annál jobban bízhatunk önmagunkban. Isten szolgáit a Lélek legyőzhetetlen állhatatossága kell hogy megerősítse, hogy sohase engedjenek az ördögnek vagy az ördög szolgálóinak, ahogy Isten azt parancsolja Jeremiásnak, hogy ércfalként álljon ellen a megátalkodottaknak.⁷⁶

Először nektek kellett. Hálátlansággal vádolja őket Pál, mert jóllehet Isten minden nép közül őket választotta ki arra, hogy felkínálja nekik Krisztust, de ők ezt a nagy jótéteményt rosszindulatúan visszautasítják. A mondat első részében megemlíti, hogy a tisztelet és a kiválóság milyen fokára emelte Isten a zsidókat. Azután következik a szemrehányás, hogy önként elutasítják ezt a nagy kegyelmet. Ebből levonja azt a következtetést, itt az ideje, hogy az evangélium eljusson a pogányokhoz. Amikor azt mondja, hogy először nekik kellett hirdetni, ez Krisztus országának idejére vonatkozik, ugyanis a törvény alatt, Krisztus eljövetele előtt a zsidók nemcsak az elsők voltak, hanem az egyedüliek is. Ezért Mózes az ő országukat papok királyságának, őket magukat pedig Isten tulajdonának nevezi.⁷⁷ Akkor azonban azzal a kikötéssel maradtak meg kizárólag ők a többi nép mellőzésével Isten gyermekeinek, hogy Krisztus eljövetele után őket még a pogányok elé kellett helyezni. Mert jóllehet Krisztus megbékéltette a világot az Atyával, mégis azok voltak sorrendben az elsők, akik már közel vol-

⁷⁶ Jer 1,18.

⁷⁷ 2Móz 19,6,9.

tak Istenhez, és az ő családjához tartoztak. Tehát az volt a helyes sorrend, hogy az apostolok az egyházat először a zsidókból alakították meg, azután a pogányokból, miként az első részben⁷⁸ és más helyeken láttuk. Így a pogányokkal való közösség nem vette el a zsidók elsőszülöttségi jogát, hogy Isten egyházában mindig első lehessenek. Ilyen értelemben mondja Pál, hogy Isten igazsága az evangéliumban először a zsidóknak, azután a görögöknek jelent meg.⁷⁹ Ez a nagy kegyelem, amelyben Isten őket részesítette, növeli a bűnük súlyosságát, amikor elutasítják azt, amit Isten nagy jóindulattal felajánl nekik. Ezért Pál hozzáteszi, hogy maguk mondják ki az ítéletet önmaguk felett, hogy nem méltók az örök életre. Minthogy ugyanis az evangélium elutasítása Isten igazságának a megtagadása, nincs szükség más bíróra, aki a hitetleneket elítélje.

Mivel azonban ti elutasítjátok. Úgy tűnhet, hogy Pál nem megfelelően érvel. Először is, hogy a pogányok előtt feltáruljon az üdvösség reménysége, nem kellett volna abból a zsidókat kizárni. Azután, sokkal helyesebb lett volna, ha a zsidók az evangéliumot elfogadva a második helyet engedik át a pogányoknak. De Pál úgy beszél, mintha a zsidók és a pogányok nem alkothatnának egy testet, és az evangélium csak úgy juthatna el a pogányokhoz, hogy a zsidók elutasítják. Nem rendeltetett-e Pál már akkor a pogányok apostolának, mielőtt ezt a makacsságot tapasztalta volna? Miért csak most fordul a pogányokhoz, mintha azok elhívása a kiválasztott nép hűtlenségétől függne? Azt válaszolom, hogy a hangsúly a „fordulunk” szón van. Ugyanis ez azt fejezi ki, hogy Pál elfordul a zsidóktól, hogy magát teljesen a pogányoknak szentelje. Ha ők megálltak volna a helyükön, nem következett volna be ez az elfordulás, hanem miután Isten magához fogadta a zsidókat, folyamatosan a pogányokat is hozta volna velük, és a pogányokat is, a zsidókat is egyaránt karolta volna fel. Most azonban, hogy a zsidók hátat fordítanak, és nem akarnak neki szolgálni, nem lehet együtt kezelni őket a pogányokkal. Ennél fogva kénytelen tőlük elbúcsúzva a pogányokkal törődni. Tehát ha a zsidók nem idegenedtek volna el az egyháztól, olyan lett volna a pogányok elhívása, amilyennek a próféták leírják: Azon a napon hét idegen ember megragadja egy zsidó ember palástját, és ezt mondja: hadd tartsunk veletek, mert hallottuk, hogy veletek van Isten.⁸⁰ Most azonban új és váratlan módon hívtak el a pogányok, mivel a zsidók elutasítása miatt meg-

üresedett birtokba léptek. A zsidókhoz kellett volna csatlakozniuk, de miután azok kiestek és kiűzettek, az ő helyükre léptek. Így a zsidók halála lett a pogányok élete, ahogy Pál mondja, és az olajfa természetes ágai levágattak és a szent gyökérbe mások oltattak be, míg végül Isten azokat ismét a régi gyökérbe oltja és új életre kelti,⁸¹ hogy Isten Izraele mindenünnen összegyűjtve megtartassék.

47. Mert így parancsolta meg. Ez a hely Ézsaiás könyvének 49. részéből való, ahol az Úr inkább a Fiához beszél, mint az apostolokhoz.⁸² De meg kell jegyezni, hogy amit a Szentírás Krisztusról mond, abból sok minden az ő szolgálaira vonatkozik; sok minden, mondom, de nem minden, mert ott van Krisztus személyének dicsérete, amellyel az ő szolgálait illetni istentelen szentségtörés lenne. Krisztust a mi igazságunknak nevezi a Szentírás,⁸³ mivel mint egyedüli engesztelő áldozat, halálával megbékéltette velünk az Atyát, és azután feltámadt, hogy a halál legyőzése által megszerezze nekünk az örök életet. Tehát a mi üdvösségünk valósága egészen Krisztus személyén alapszik. Amennyiben Krisztus az ő szolgálai által cselekszik, feladatait nekik átadva, kitüntető címeit is megosztja velük. Ide tartozik az evangélium hirdetése. Az Atya ugyan egyedül Krisztust tette a mi tanítónkká, de Krisztus rendelte a pásztorokat és a szolgálait, hogy mintegy az ő szájából beszéljenek. Így teljesen az övé marad a tekintély, és a szolgáliban őt magát halljuk. Tehát Pál találóan alkalmazza magára Ézsaiás mondását, amikor az evangélium hirdetéséről van szó.

Pogányok világosságává teszlek. Úgy látszik, hogy itt a pogányok olyan elhívásáról van szó, amely a régi nép kitagadását a legkevésbé sem vonja maga után, mert Isten inkább az idegeneket csatolja a zsidókhoz, akik már korábban a családjához tartoztak. Kevés, mondja, hogy szolgálom legyél Izrael tanításában, mivel téged a pogányok világosságául rendeltelek. Úgy tűnik, hogy Isten Ábrahám fiaival kezdi építeni az egyházát, és azután nyújt kezét a pogányoknak, hogy a zsidók és a pogányok egy hittel és egyetértésben ugyanazt az egyházat alkossák. Márpedig Pál úgy hivatkozik a jövődölesre, mintha az csak a zsidók elvetésével teljesezhető volt volna be, ugyanis Krisztusnak a pogányok számára gyűjtött világosságáról beszél, amióta a zsidók a halál sötétségébe vettek. Azt válaszolom erre, hogy az összefüggésből nem lehet szükségképpen megcáfolhatatlanul bebizonyítani, hogy Pál állítása szerint a pogányok számára

⁷⁸ ApCsel 1,8

⁷⁹ Róm 1,16-17

⁸⁰ Zak 8,13, vö. Ez 4,11

⁸¹ Róm 11,12,15,24.

⁸² Ézs 49,6.

⁸³ 1Kor 1,30.

csak akkor gyúlt világosság, miután a zsidók számára a világosság kialudt. Ugyanis így is lehet érteni: Mivel megfosztottátok magatokat az örök élettől, nincs miért azt higgyétek, hogy Isten kegyelmének megszenteltetésére lenne, ha titeket mellőzve a pogányokkal törődünk. Mert nem egyedül nektek adatott a Messiás, hanem az egész világ üdvösségére rendeltetett, ahogy meg van írva: „Pogányok világosságává teszek stb.” Ámbár ha közelebbről megvizsgáljuk a próféta mondását, úgy találjuk, hogy ott a régi nép elvetéséről is szó van. Ugyanis Isten kijelenti, hogy ő dicsőséges és nagyszerű lesz Krisztus szolgálatában, még ha Izráel nem is gyűjti egybe. Azután hozzát teszi, mintegy magyarázatképpen, hogy Krisztus ereje korántsem fog egy népre szorítkozni, mivel az ő világossága a föld legvégső határáig fogja szórni a sugarait az üdvösségért. Úgy látszik, hogy Pál a pogányok elhívásának ezt az alkalmát jelöli meg, hogy munkáját teljesen a pogányoknak szentelje, mivel a zsidóknál nem talált alkalmat a munkájához. A próféta szavaival kapcsolatban melleleg meg kell jegyezni, hogy a világosságot az üdvösség követi, Krisztus mondása szerint: „Az pedig az örök élet, hogy ismernek téged, az egyedül igaz Istent.”⁸⁴ Ugyanis ha egyedül Istennek ismerete szerepnek nekünk üdvösséget, hasonlóképpen egyedül az örök halál pusztításából való feltámadás képes minket a tudatlanság sötétségéből kiragadva világosságot gyújtani a Krisztusban való hitre.

48. *Ennek hallatára örvendeztek a pogányok.* A pogányoknak az adott alkalmat az örvendezésre, hogy hallották: nem hirtelen hívtak el az üdvösség reménységére, mintha azt Isten már nem határozta volna el korábban, hanem csak most fog beteljesedni, ami sok évszázaddal ezelőtt meg volt jövendölve. Nem közönséges megerősítése volt a hitüknek, hogy az üdvösség nekik Krisztus eljövételével megígértetett. Így annál nagyobb vágyakozással és tisztelettel fogadták az evangéliumot. Hogy az Úr igéjét magasztalták, ezt kétféleképpen lehet érteni: vagy úgy, hogy felismerték, Ézsaiás jövendölése igaz volt, vagy úgy, hogy a tanítást hittel fogadták. Bizonyára az egyöntetű helyeslést jelöli meg Lukács, mivel Pál győzelmét látván többé nem vitatkoztak és nem is kételkedtek. Valóban akkor adjuk meg Isten szavának a kellő tiszteletet, ha hittel, engedelmesen alávétjük neki magunkat, miként nagyobb büntetést elkövetni nem lehet, mint amikor tőle megtagadjuk a hitet. Egyébként látjuk, hogy az a makacsság, amelyet a zsidókban láttak, a pogányokat nem akadályozta abban, hogy Krisztust kövessék. Ugyanígy lelki magyarsággal kell az istentelenség gőgjét megvetni és

⁸⁴ Jn 17,3

eltiporni, amikor megátalkodottságukkal megpróbálják elzárni előttünk az utat.

Mindnyájan hívóvé lettek. Az előbbi tagmondat magyarázata, legalábbis az én véleményem szerint. Lukács ugyanis elmondja, miképpen magasztalták Isten igéjét. Egyébként figyelni kell a megszorításra, hogy nem mindannyian hittek egytől egyig, hanem csak azok, akik az örök életre választottak. Nem kétséges, hogy Lukács *ταγαμεινουν* nevezze azokat, akiket Isten ingyen örökbefogadásra kiválasztott. Nevetséges kötekedés ezt a hívók érzelmeire vonatkoztatni, mintha az evangéliumot azok fogadnák be, akik arra lelkileg fel vannak készítelve. Ugyanis ezt a rendeltetést csak Isten örök döntéséből lehet megérteni. Lukács sem azt mondja, hogy a hitre voltak elválasztva, hanem hogy az életre, mivel Isten az övéit eleve az örök élet öröklésére rendeli el. Ez a hely arra tanít, hogy a hit Isten kiválasztásától függ. Valóban, mivel az egész emberi nem vak és makacs, a természetünkből fakadnak ezek a betegségek, míg a Lélek kegyelméből ki nem gyógyulunk belőlük. Ez a gyógyulás csak az elválasztásból fakad mint forrásból. Ugyanis amikor ketten hallgatják ugyanazt a tanítást, és egyikük tanulóknak mutatkozik, a másikuk megmarad gonoszságában, az nem azért van, mert a természetük különbözik, hanem azért, mert egyikükben Isten világosságot gyújt, a másikat pedig nem méltatja hasonló kegyelemre. Hit által vagyunk Isten fiai,⁸⁵ és a hit, amennyiben rajtunk áll, az üdvösség kapuja és kezdete. De Isten magasabbra tekint. Ugyanis nem akkor kezd minket kiválasztani, amikortól kezdve hiszünk, hanem azt, hogy minket gyermekeivé fogadott, mégpedig úgy, hogy az titok volt, a hit ajándékával pecsételi meg szívünkben, hogy az nyilvánvaló és érvényes legyen. Ugyanis ha egyedül Isten fiait illeti meg, hogy az ő tanítványai legyenek, ebből következik, hogy az nem vonatkozik Ádám bármelyik leszármazottjára. Nem csoda tehát, hogy az evangéliumot nem fogadja el kivétel nélkül mindenki. Mivel jóllehet a mennyei Atya a külső emberi hang által mindenkit hív a hitre, Lelke által mégiscsak azokat hívja eredményesen, akik felől elhatározta, hogy szolgálni fognak. Márpedig ha a hitnek és az üdvösségnek az alapja Isten választása, amellyel minket az életre rendel, a méltóságnak és az érdemnek semmi sem marad. Jegyezzük meg tehát, amit Lukács mond: előbb el voltak választva az életre azok, akik hit által Krisztus testébe beoltva örökbefogadásuk foglalóját és zálogát Krisztusban megkapják. Ebből azt is megértjük, mennyit ér önmagában az evangélium hirdetése, ugyanis csak akkor

⁸⁵ Gal 3,26.

talál hitet az emberekben, ha Isten belülről hívja, akiket kiválasztott, és Krisztushoz vonzza, akik már korábban az övéi voltak. Ezekkel a szavakkal egyúttal arra is tanít Lukács, hogy a kiválasztottak közül senki sem veszhet el. Nem azt mondja, hogy a kiválasztottak közül egy vagy néhány hitt, hanem mindnyájan, akik ki voltak választva. Mi ugyan nem tudunk arról, hogy Isten minket gyermekeivé fogad, amíg azt hit által meg nem értjük, az azonban Isten titokzatos elhatározásában nem kétséges vagy bizonytalan, mivel mindenkit, akiket az övéinek tart, az ő Fiának oltalmába és védelmébe ajánl, és ő mindig hűségű őrizőjük marad. Mind a két körülményt szükséges megismerni. Ha megállapítjuk, hogy a kiválasztás megelőzi a hitet, az emberek semmit sem tulajdoníthatnak maguknak az üdvösségből, ugyanis ha a hit – amely az üdvösség alapja, amely tanúbizonyság arra, hogy Isten minket ingyen a gyermekeivé fogadott, amely minket Krisztussal egyesít és az ő életét a mi életünké teszi, amely által a miénk lesz Isten az ő igazságával együtt, és amely által végül megkapjuk a megszenteltetés kegyelmét – rajtunk kívül áll és Isten örök elhatározásán alapszik, akkor mindazt a jót, ami nekünk jut, Isten ingyen kegyelmének kell köszönnünk, amellyel megelőz minket. Ugyanakkor, minthogy sokan homályos és szórászhasonlatos képzelődésekbe bonyolódnak, míg az üdvösségüket Isten titokzatos elhatározásában kutatják, tanuljuk meg, hogy a hit azért erősíti meg Isten választását, hogy gondolataink Krisztushoz forduljanak mint a kiválasztás biztosítékához, és ne keressenek más bizonyosságot, mint ami nekünk az evangéliumban kinyilvánított. Legyen elég nekünk, mondom, az a pécset, hogy aki hisz Isten egyszülött Fiában, annak örök élete van.⁸⁶

49. *Az Úr ígéje pedig elterjedt.* Itt az evangélium terjedéséről beszél Lukács. Ebből kitűnik, milyen igaz Krisztus példázata, amelyben a mennyek országát a kovászhoz hasonlítja.⁸⁷ Fentebb láttuk, hogy olyan nagy tömeg gyűlt össze, mihelyt az igaz tanítás magja az egész városban elvetetett, most pedig azt mondja Lukács, hogy még meszszebbre elterjedt, tudniillik az egész tartományban.

50. Közben megemlíti, hogy ez nem ment fáradság és nehézségek nélkül. Tehát örvendotes és szerencsés volt a pogányok elhívásának kezdete, és a Sátán sem tudta megakadályozni Isten kegyelmének terjedését, de közben Pálnak és Barnabásnak, akiket Isten mint harcosokat küldött a küzdőtérre, harcolniuk kellett. Figyelemre méltó, hogy Lukács azt mondja, felingerelték ellenük a tekintélyes istenfélő asz-

szonyokat és a város előkelőit, üldözzék Krisztus szolgáit. Mert nem csekély megbotráncozást keltett az egyszerű emberekben és azokban, akik nemrég kezdték Krisztust követni, amikor azt látták, hogy Krisztus ellen van minden férfi és nő, aki csak tekintélyes és tiszteletre méltó az emberek szerint. A nép nagy sokasága elfogadta Krisztust, de ez csak a legalacsonyabb sorsú emberek sokasága volt. Velük szemben állottak a város előkelői, akik tekintélyükkel könnyen elnyomták az alacsony származású és közönséges tömeget. A tanítást gyanússá, sőt gyűlöletessé tehetette az a körülmény, hogy a látszólag jámbor és tisztességes asszonyok is ellene voltak. Ha a semmirekellő, gonosz és hitvány emberek törtek volna ki a bordélyházakból és a kocsmákból, ha a szajhák tömegei jöttek volna elő a lebujojkból, semmi gyalázata nem lett volna az evangéliumnak, sőt inkább annál fényesebben ragyogott volna a tekintélye. Így azonban mire gondolhattak azok a gyengék, ha nem arra, hogy nem Istentől van az a tanítás, amelynek ilyen ellenfelei vannak? Tehát nemcsak az Úrnak kellett a hívőket megerősítenie, akik még gyengék és újoncok voltak, hanem Pálnak és Barnabásnak is kezet kellett nyújtani, nehogy megtörjenek és elpártoljanak. Egyébként ezzel a példával arra akart tanítani bennünket Isten, hogy az ilyen akadályokkal bátran szembe kell szállni, és vigyázni kell, nehogy az erények üres álarca elvakítsa a szemünket, hogy ne lássuk Krisztus dicsőségét, amely az evangéliumban tündököl. Mert ami erkölcsöt és tisztességet el lehet képzelni az emberekben, az bizonyosan csak merő képmutatás, ha Krisztussal szembehelyezkedik. Ámbár előfordulhat, hogy akik egy ideig meggondolatlanul Krisztus ellen vannak, később észhez térnek. Mégis meg kell állapítani, hogy az erkölcsi tisztaság bármely színében tündökölnék is, akik az evangéliumnak ellenállnak, nem lakozik bennük Isten biztos félelme, és amit erénynek mutatnak, az csupán csalóka árnyék. Mert nem hiába mondták Krisztus dicséretére, hogy nyilvánvalóvá teszi sok szív gondolatát.⁸⁸

Istenfélő asszonyokat. Milyen lehetett az a vallásosság, ahol Isten ígéje iránt nem volt semmi tisztelet? Meg kell jegyezni, hogy négyféle ember van. Miként kevesen vannak, akik őszintén és szívből tisztelik Istent, ugyanígy azok is kevesen vannak, akik megvallják, hogy nyíltan és durván megvetik Istent. Ez két csoport. Az emberek nagyobb része azonban nem nélkülözi teljesen a vallásos érzést, és nem is idegenkedik Isten közös tiszteletétől, de mégis ridegen és felületesen szinte játékot játszik Istennel, és ha elevenébe vágva megvizsgáljuk, mind-

⁸⁶ Jn 1, 16.

⁸⁷ Mt 13, 31–33.

⁸⁸ Lk 9, 35.

azonáltal hitetlen. Így ma is sokan a hitetlenségüket a szertartások és Isten tiszteletének hamis megvallása mögé rejtik. Tehát minden korban voltak Istennek színészkedő tisztelői, akiknek minden szentsége hadonászásokban és üres külsőségekben állt. Pál idejében, miként ma is, kevesekben mutatkozott meg a kegyes buzgóság. Ha ezeknek nem is volt tiszta a vallásos érzetük, és a szívük alattomos, hamis és kétszínű volt is, buzgóságuk miatt, jóllehet az nem a helyes ismeret szerinti volt,⁸⁹ mégis vallásosoknak tartották őket. Innen kitűnik, mit ér a pusztá vallás, amely híveit meggondolatlan hévvel Isten országának ostromlására és Isten dicsőségének megsemmisítésére készíti. Továbbá valószínű, hogy azok az asszonyok nem voltak teljesen elkötelezve a zsidóságnak, és nem voltak beavatva a törvény tanításába, mégis félig-meddig zsidók voltak, és ebből ered, hogy olyan szívesen vállalkoztak e nép oltalmazására. Pál tanúsága szerint így ejtik foglyul a bűnöktől terhelt asszonyokat.

51. *Ők pedig lerázták lábuk porát.* Hogy ez a zsidóknál az átok jelképes kifejezése volt, azt látjuk Krisztus parancsából is (Mt 10. rész, Lk 9. és 10. rész).⁹⁰ Mert nem valószínű, hogy Krisztus azt akarta volna, hogy az övéi ismeretlen jelet használjanak, amikor az volt a szándéka, hogy félelmet keltsen azokban, akik a tanítását durván és határozottan megvetik. Továbbá így azt is bizonyítani akarta, hogy az istentelenek olyan gyűlöletesek Isten előtt, hogy gondosan ügyelnünk kell, semmi közünk ne legyen hozzájuk, nehogy az ő tisztátalanságuk fertőzete ránk ragadjon. Azt mondják, hogy minden bűnös beszennyezi a földet, ahol otthagyja a lába nyomát, de az Úr parancsa szerint ilyen átokkal csak azokat kell sújtani, akik az igét megvetik. Ha egy házasságtörőt vagy egy bujálkodót, ha egy részegest vagy egy gyilkost kellett volna kiközösíteni az egyházból, nem használták volna ezt a jelképet. Tehát világos, hogy mennyire túrhetetlennek tartja Isten az ő igéjének megvetését, amikor azt parancsolja, hogy rázzák le a lábuk porát ellenük, ez annyi, mintha azt mondaná, hogy a Sátán rabszolgái, elveszett és elvetemült emberek, és megérdemlik, hogy e világból kirekesztessenek. Ezért ez a nagy szigorúság neveljen minket az evangélium tiszteletére. Az ige szolgálóinak is szól a tanítás, hogy milyen forró buzgósággal kell óvniuk az ige méltóságát, nehogy annak megvetését hűvösen elpalástolják.

52. *A tanítványok azonban megteltek örömmel.* Kétféleképpen lehet magyarázni azt, hogy megteltek örömmel és Szentlélekkel: vagy

⁸⁹ Róm 10,2.

⁹⁰ Mt 10,14; Lk 9,5; 10,11.

hüppallagéval,⁹¹ úgy, hogy a Lélek örömeivel, vagy úgy, hogy lelki örömmel, és ez ugyanazt jelenti, mivel a lelkiismeretünknek csak Isten Lelkéből van derűje, nyugalma, öröme. Ilyen értelemben nevezi Pál Isten országát igazságnak, békességnek és a Szentlélekben való örömmel,⁹² vagy úgy, hogy a Lélek más erőket és ajándékokat is magában foglal. Nekem azonban jobban tetszik, hogy megteltek örömmel, mivel a Szentlélek kegyelme uralkodott bennük, hiszen egyedül ez tesz minket igazán és tökéletesen vidámmá, hogy az egész világ fölé emelkedünk. Meg kell figyelni azt is, mit akart kifejezni Lukács: tudniillik azt, hogy a hívőket a kemény megpróbáltatások: tanítóik gyalázata, a városban keletkezett zavargások, a megfélemlítések és a fenyegetések, sőt a fenyegető válságtól való félelem nem zavarták meg annyira, hogy a hamis ájtatosság és a hatalom csillogását hitük magaslatáról bátran meg ne vetették volna. Valóban, ha a hitünk Istenen alapszik és mélyen az ő igéjében gyökerezik, és azt a Szentlélek oltalmazza, ahogy kell, akkor még ha az egész világ háborog is, a mi szívünkben a békességet és a lelki örömet fogja táplálni.

Az Apostolok Cselekedeteihez írott kommentár
első részének vége.

⁹¹ Lk. 1. rész 64. j.

⁹² Róm 14,17.

RÖVIDÍTÉSEK

A jegyzetekben hivatkozott ókori források rövidítései:

Arist. = Aristotelés
 Rhet. = Rhetorica
 August. = Augustinus
 Contra duas ep. Pel. = Contra duas epistulas Pelagianorum
 C. D. = De Civitate Dei
 De doctr. christ. = De doctrina christiana
 De perfectione iust. hom. = De perfectione iustitiae hominis
 De praedest. sanct. = De praedestinatione sanctorum et de dono perseverantiae
 Ep. = Epistula
 Enarr. in Ps = Enarrationes in Psalmos
 Opus imperf. c. Jul. = Opus imperfectum contra Iulianum
 Quaest. Ex. = Quaestiones Exegeticae
 Sermo
 Tract. in Ioh = Tractatus in Ioannis Euangelium
 Cic. = M. Tullius Cicero
 Agr. = De lege agraria
 Att. = Epistulae ad Atticum
 Dom. = Oratio de domo sua
 Fam. = Epistulae ad Familiares
 de Orat. = De oratore
 Off. = De officiis
 Phil. = Philippicae
 Rep. = De re publica
 S. Rose. = pro S. Roscio Amerino
 Tusc. = Tusculanae disputationes
 Ver. = in C. Verrem actio secunda
 Eum. = Q. Ennius
 Ann. = Annales
 Hor. = Horatius
 Ep. = Epistulae
 Hieronymus
 Comm. in Abdiam = Commentarii in Abdiam
 Comm. in Ep. ad Gal. = Commentarii in Epistulam ad Galatas

Comm. in Ep. ad Titum = Commentarii in Epistulam ad Titum
 Comm. in Is. = Commentarii in Isaiam
 De viris ill. = De viris illustribus
 Dial. contra Luciferianos = Dialogus contra Luciferianos
 Ep. = Epistula
 Hebr. Quaest. in Gen = Hebraicae Quaestiones in Genesi
 I. = Iosephus (Flavius)
 Ant. Iud. = Antiquitates Iudaicae
 Bell. Iud. = Bellum Iudaicum
 Vit. = Vita Iosephi
 Iuv. = D. Iunius Iuvenalis
 Saturae
 Livius = T. Livius
 Lucanus = M. Annaeus Lucanus
 Bellum civile
 Macr. = Ambrosius Theodosius Macrobius
 Sat. = Saturnalia
 Nep. = Cornelius Nepos
 Them. = Themistocles
 Ov. = P. Ovidius Naso
 Met. = Metamorphoses
 Pers. = A. Persius Flaccus
 Saturae (Szatírák)
 Plin. NH = C. Plinius Secundus *Naturalis Historia*
 Plin. Ep. = C. Plinius Caecilius Secundus *Epistulae*
 Sal. = C. Sallustius Crispus
 Cat. = Catilina
 Suet. = C. Suetonius Tranquillus
 Cal. = Caligula
 Cl. = Claudius
 Tacitus = Cornelius Tacitus
 Ann. = Annales
 Ter. = P. Terentius Afer
 Ad. = Adelphoe
 Tert. = Tertullianus
 Verg. = P. Vergilius Maro
 Ecl. = Eclogae

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2020**

ISBN 978 963 558 151 1 (összkiadás)
ISBN 978 963 558 152 8 (I. kötet)

Kiadja a Magyarországi Református Egyház
Kálvin János Kiadója
Felelős kiadó: Galsi Árpád
www.kalvinkiado.hu

Készült a Szekszárdi Nyomda Kft. ben
Felelős vezető: Vadász József